

T. C. BAŞBAKANLIK
GAP
BÖLGE KALKINMA İDARESİ
BAŞKANLIĞI

GAP BÖLGESİ
NÜFUS HAREKETLERİ
ARAŞTIRMASI

O.D.T.Ü
Sosyoloji Bölümü
GAP AraŐtması Ekibi

Temmuz 1994

ANKARA

T. C. BAŞBAKANLIK
GAP
BÖLGE KALKINMA İDARESİ
BAŞKANLIĞI

**GAP BÖLGESİ
NÜFUS HAREKETLERİ
ARAŞTIRMASI**

O.D.T.Ü

Sosyoloji Bölümü

GAP Araştırması Ekibi

Prof. Dr. **Bahattin Akşit**
Doç. Dr. **Sencer Ayata**
Doç. Dr. **Kayhan Mutlu**
Doç. Dr. **H. Ünal Nalbantoğlu**
Öğr. Gör. **Adnan Akçay**
Arş. Gör. **Mustafa Şen**
Prj. Ast. **Cengiz Çiftçi**
Prj. Ast. **İlyas Niksarlı**
Prj. Ast. **Kazım Sönmez**

Temmuz 1994

ANKARA

T. C. BAŞBAKANLIK
GAP
BÖLGE KALKINMA İDARESİ
BAŞKANLIĞI

GAP BÖLGESİ
NÜFUS HAREKETLERİ
ARAŞTIRMASI

T. C.
BAŞBAKANLIK
GAP
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

No : 218

O.D.T.Ü

Sosyoloji Bölümü

GAP Araştırması Ekibi

T.C. BAŞBAKANLIK GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI DOKÜMANTASYON MERKEZİ	
YER NO	16-A
DEMİRBAŞ NO	4907

Temmuz 1994

ANKARA

ÖNSÖZ

GAP Bölgesinde son yıllarda gerçekleştirilen sulama projeleri hem fiziki ve hem de ekonomik açıdan çok büyük yapı ve yatırım hacımları oluşturmuştur. Bu fiziki projelerin insan ve toplum yapıları ile ilişkilerinin karşılıklı katılım ağları içinde oluşturulması GAP Bölge Kalkınma İdaresinin üzerinde son üç yıldır hassasiyetle durduğu konu ve sorunlar yumağını oluşturmuştur. Bu bağlamda gerçekleştirilen sosyal araştırma projelerinden birisi, bu raporda verileri tanıtılıp bulguları ortaya konulan "GAP Bölgesi Nüfus Hareketleri Araştırması" olmuştur. Bu araştırmada toplam 2825 civarında hane reisine beş ayrı anket uygulanmıştır. Bu anketlerden birincisi olan "Köy Hane Halkı Anketi" beş ilin 47 köyünde 707 haneye uygulanmıştır. İkinci anket olan "Köy Muhtar Anketi" de anket uygulanan köylerin muhtarları veya köy ileri gelenleri ile doldurulmuştur. Üçüncü anket olan "Kent Hane Halkı Anketi" beş il merkezi ve beş kasaba olmak üzere GAP-içi 10 kentin yeni oluşmuş gecekondü mahallelerinden 887 haneye uygulanmıştır. Aynı anket, üç metropoliten kentin bölge kökenli hanelerinin çoğunlukta olduğu mahallelerde 667 haneye uygulanmıştır. Çukurova köylerinde pamuk toplamaya gelmiş 229 mevsimlik işçiye kendileri ve bölgedeki haneleri ile ilgili sorular sorulmuştur. Benzeri sorular bir başka anket formu çerçevesinde İzmir ve İstanbul metropoliten kentlerinde mevsimlik "bekar" işçi olarak çalışan 286 kişiye uygulanmış ve kendileri ve haneleri ile ilgili bilgi alınmıştır. Elinizdeki rapor bütün bu anketler yolu ile toplanan verilerle ortaya konulabilecek analizleri sunmaktadır. Ancak hemen belirtelim ki, bu veri setleri yeni kuramsal ve pratik sorular ve sorunlar çerçevesinde önümüzdeki yıllar boyunca yeniden incelenip yeni analizler ortaya konmak üzere toplanıp oluşturulmuştur. GAP Bölge Kalkınma İdaresinin bir araştırma, planlama ve uygulamayı yönlendirme kurumu olarak bu veri setlerini titizlikle kullanacağını ve sosyal bilim araştırmacılarının da bilimsel kaygılarla yeni sorular sorarak yeni analizler yapmayı sürdüreceklerini burada belirtmek yerinde olur.

İÇİNDEKİLER

I.	GİRİŞ: TEORİK ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMANIN AMACI	1
II.	VAROLAN VERİLERİN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ	9
II.1	Bölgenin Demografik Özellikleri, Kentleşme ve Göç	9
II.2	Eğitim, Bölgedeki Gelenekler ve Değişme	13
II.3	Ekonomik Yapı, Toprak Sahipliği, Tasarrufu ve Üretimin Örgütlenmesi	17
III.	ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE YÜRÜTÜLMESİ	24
III.1	Araştırmanın Alan ve Evreni	24
III.2	Anketlerin Geliştirilmesi, Pilot Araştırma ve Anketlerin Düzeltmesi	24
III.3	Örneklemin Seçimi ve Anket Uygulamaları	27
III.4	GAP Bölgesi-İçerik Beş İl ve Üç Metropolitan Şehirde Gerçekleştirilen Anket Uygulamaları Sonuçları	39
IV.	GAP-İÇİ KÖY HANEHALKI ANKETLERİNİN ANALİZİ	42
IV.1	Köy Hanehalkı Anketlerinin Analizi	42
IV.2.1	Ekonomik ve Sosyal Bir Birim Olarak Hanenin Özellikleri	45
IV.3	Köy Muhtar Anketlerinin Analizi	87
V.	GAP-İÇİ İL İLÇE VE KENT MERKEZLERİ HANE ANKETLERİNİN ANALİZİ	105
V.1	GAP-İçerik Kent Hanehalkı Kompozisyonu	105
V.2	GAP-İçerik Kent Araştırmasına Göre Hane Reislerinin Ekonomik ve Toplumsal Profili	115
V.3	GAP Bölgesi-İçerik ve GAP Dışına Göçün Sosyolojik Boyutları	157

VI.	GAP DIŞI KENT ANKETİ DEĐERLENDİRMEŐİ	187
VI.1	Hane Reislerinin Demografik Özellikleri	191
VI.2	Hanenin Sosyo-Ekonomik Özellikleri	195
VI.3	Göç	215
VI.4	Hemőehirlik İliőikleri	245
VI.5	Kültürel İliőikiler	264
VI.6	Çalışma Yaşamı	267
VI.7	GAP'a İlişkin Düşünceler	277
VII	BÖLGE KÖKENLİ MEVSİMLİK TARIM VE KENT-BEKAR İŐİŐİ ANKETLERİNİN ANALİZİ	292
VII.1	Bölge Kökenli Mevsimlik Tarım İşçileri Anketinin Analizi	292
VII.2	GAP Dışı Şehir Mevsimlik Göç Anketi	322
VII	SONUÇ: BULGULARIN ÖZETLENMESİ, TARTIŞILMASI VE BAZI POLİTİKA ÖNERİLERİ	339
	KAYNAKÇA	362

I. GİRİŞ: TEORİK ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMANIN AMACI

O.D.T.Ü. Sosyoloji Bölümü öğretim elemanlarının bir kısmından oluşan ekipce sürdürülen "GAP Nüfus Hareketleri Araştırması Projesi" GAP Master Plan'ınca eksikliği vurgulanmış bulunan sürekli ve mevsimlik göç hareketleri konusunda toplanan verilerin çözümlemesini ve buna dayalı öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle burada öncelikle, araştırma amacı ile ilgili teorik ve metodolojik çerçeve ve bugüne dek gerçekleştirilen veri toplama, kodlama ve analiz aşamaları sırayla sunulacaktır.

Pazar ekonomisiyle bütünleşmiş toplumların bölge ve sektörleri arasında eşitsiz gelişme eğiliminin baskın oluşu, sermaye ve teknolojinin olduğu kadar nüfus ve işgücünün de mekânda ve toplumsal yapı içindeki hareketliliğinin temel boyutlarından birini oluşturmaktadır. Bu süreçler ilgili literatürde kırdan "itim" ve kente "çekim" kavramları' yoluyla tartışılmaktadır. Bu kavramlaştırma kendi başına ele alındığında eksiklikler içermekle birlikte, eşitsiz ekonomik gelişme sorunsah'yla ve tarihsel-kültürel biçimlenmelerle ilişkilendirildiğinde yararlı bir kavramsal çerçeve oluşturur.

Bu teorik çıkış noktası araştırma projesinde GAP'a yönelik olarak özgülleştirilmiştir. Yukarıdaki kavramlar ve sorunsal bu haliyle yalnızca, görelî olarak geri bir tarımsal bölgeden daha gelişmiş tarımsal ve kentsel bölgelere olan işgücü hareketlerini açıklamakla sınırlıdır. Oysa, bölgelerarası gelişme farklılıklarını gidermeyi amaçlayan GAP çatısı altında geliştirilen kalkınma ve sulama projeleri ters yönde bir nüfus hareketliliğini yaratma potansiyelini de taşımaktadır. Bir başka deyişle, araştırmanın odaklaştığı bölge, önceleri geleneksel tarım ekonomisinin egemen olduğu bir yapıya sahipken, piyasa mekanizmalarının ağırlık kazanmasıyla birlikte, diğer bölgelere göre daha az gelişmiş, nüfusu dışa iten bir bölge haline gelmiş; günümüzde de bir dizi politik ve ekonomik tercihler sonucu gerçekleşmeye başlayan sulama ve kalkınma projeleriyle daha gelişmiş, nüfus çeken ve kentsel-yerleşik bir bölge haline dönüşme yoluna girmiştir.

Tartışma konusu göç hareketleri GAP bölgesinden bölge dışına (başta Çukurova köyleri, Adana olmak üzere İzmir ve İstanbul) ve geriye dönüşleri içermektedir. Oysa, bölgeye özgü kentleşme ve sanayileşmenin sonucu olarak, özellikle son on yılda GAP bölgesindeki illerin kırsal alanlarından kent merkezlerine büyük nüfus akımı olmuştur ve bu hareketlilik hızını pek de yitirmeden sürmektedir. Tablo I.1'den görüleceği üzere, GAP bölgesi illerinin il merkezlerindeki yıllık nüfus artış hızı 1985-90 döneminde Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. En hızlı kentleşen

illerin il merkezleri sırasıyla Şanlıurfa, Adıyaman, Batman, Gaziantep, Diyarbakır, Siirt ve Mardin olmuştur.

TABLO I.1
GAP İlleri Nüfus Artış Hızları 1985-90
(Binde)

İLLER	İL MERKEZİ	TOPLAM İL NÜFUSU
Şanlıurfa	71,5	47,7
Adıyaman	69,8	58,6
Batman	59,4	58,6
Gaziantep	54,2	47,5
Diyarbakır	41,1	50,1
Siirt	37,4	13,5
Mardin	36,8	26,5
Şırnak ¹	171,2	54,1
Türkiye	35,1	25,5

Kaynak: 1990 Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları, DIE 1990, s.3

Bu araştırmanın temel amacı, GAP bölgesinde yaşayan insanların son 10-15 yıldır hızlanan sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümler sonucu değişebilecek konumları, yer değiştirme niyetleri, halen GAP-dışı bir bölgeye sürekli olarak göç etmiş bulunanların geriye dönüş olasılığı ve Bölgeye yapabilecekleri katkıları yanısıra bütün bunlara ilişkin beklentileri saptayabilmektir. Bu süreci incelerken ikili bir çerçevenin yol göstericiliğinde çalışılmaktadır. Bu çerçevelerden ilki bölgeler arası eşitsiz gelişmenin neden olduğu GAP dışına olan mevsimlik ve sürekli göç ile geriye dönüş olasılığıdır. İkinci çerçeve ise kır ve kent arasındaki eşitsiz gelişmenin karakterize ettiği bölgeye özgü sanayileşme ve kentleşme sürecinin sonucu olarak ortaya çıkan GAP bölgesi içindeki nüfus hareketleridir. Bu belirlemelere ilişkin istatistiki veriler Tablo I.2 ve I.3'de verilmiştir. Buna göre, Gaziantep hariç bütün iller 1965-1975 arasında net göç vermiştir. 1975-80 döneminde Gaziantep de net göç verir duruma geçmiştir. 1965-70 döneminde Adıyaman'ın, 1970-75 döneminde Adıyaman ve Şanlıurfa'nın, 1975-80 döneminde Mardin ve Şanlıurfa'nın, 1980-85 döneminde de Siirt'in yüksek net göç yüzdeleri dikkat çekicidir. Genel olarak, 20 yıllık dönemde Bölge net göç yüzdeleri ülke ortalamasının üzerinde olmuştur; bu eğilim 1980-85 döneminde devam etmiştir.

¹ Şırnak'taki aşırı kentsel nüfus artışı özel bir takım koşullar nedeniyle gerçekleştiği bu il aşağıdaki tartışmaların dışında tutulmuştur.

TABLO 1.2
Bölge İlleri Net Göç Oranları
(%)

	1965-70	1970-75	1975-80	1980-85
Adıyaman	-74,4	-86,6	-31,8	-34,0
Diyarbakır	-10,6	-15,8	-21,9	-14,6
Gaziantep	8,8	13,3	-1,5	-4,6
Mardin	-37,4	-28,1	-53,2	-28,7
Siirt	-10,4	-13,4	-26,3	-37,5
Şanlıurfa	-39,2	-79,7	-58,5	-20,4

Net göç = net göç / iki dönem ortalaması nüfus x 1000
(Kaynak: GAP Master Plan, Cilt 4, Tablo G-18; T. Kocaman ve S. Bayazıt (1993); ELTA, 1991, s. 25 ve kendi hesaplamalarımız)

TABLO 1.3
Çeşitli Merkezler Açısından GAP'a Ve GAP Dışına Göçler
1975-1985

MERKEZLER	GAP BÖLGESİNE		GAP BÖLGESİNDEN	
	1975-80	1980-85	1975-80	1980-85
GAP	30.2	23.1	16.5	15.2
YAKIN İLLER(1)	17.9	12.3	8.4	7.7
ÇUKUROVA(2)	12.7	13.7	23.9	25.4
METROPOLLER(3)	16.7	20.3	27.7	26.7
DIĞER İLLER	22.5	30.5	23.4	24.9
TOPLAM	122.703 (100)	160.720 (100)	226.219 (100)	240.850 (100)

Kaynak: Master Plan, C 4, Tablo G.22 ve G.23; T. Kocaman ve S. Bayazıt (1995)

(1) Bingöl, Bitlis, Elazığ, Hakkari, Malatya, K. Maraş, Muş ve Van.

(2) Adana, Hatay ve İçel.

(3) Ankara, İstanbul ve İzmir.

Tablo 1.3'te görüldüğü gibi, GAP bölgesine 1975-1980 arasında gelenlerin yaklaşık üçte biri yine Bölge illerinden gelmektedir. Bu yüzde 1980-85 arasında biraz düşmüş ve diğer iller, metropoller ve Çukurova'dan gelenler artmıştır. Bölge illeri mevcut imkan ve seçenekleriyle göç edenlerin yüzde otuzu için bir çekim merkezi olma durumundadır. Yakın illeri de hesaba katarsak Bölge'ye göçlerin yüzde 48.1'nin GAP bölgesi ve yakın illerden olduğu görülmektedir. Bölge dışına göç başlıca İstanbul, İzmir, Ankara gibi batı metropollerini ile kırsal dönüşümün tarihsel olarak daha önce gerçekleştiği Çukurova yönündedir. DİE istatistikleri GAP dışına olan toplam göçün

yaklaşık % 28'inin İstanbul, İzmir ve Ankara'ya; % 24'ünün ise Çukurova ve civarına olduğunu göstermektedir. Bu nedenle GAP-Çukurova ilişkisi araştırmamızın temel ilgisi olan nüfus hareketleri açısından özel bir öneme sahiptir. Aynı şekilde, GAP illerinden göç etmiş, sürekli veya geçici olarak büyük kent hayatını yaşamış ve kent kültürüne maruz kalmış yöre insanının sosyal ve ekonomik birikimlerinin incelenmesine olanak vermesi nedeniyle GAP-dışı bölge olarak büyük metropollerden İstanbul ve İzmir'in araştırma kapsamına alınması uygun olacaktır. Bir kısmının geri döneceği varsayımından hareketle bu insanların yöreye yapacakları sosyal ve ekonomik katkının kestirilmesi Bölgenin ileride alacağı şekil açısından önemlidir. Bu nedenle, Çukurova Bölgesi ile İstanbul ve İzmir illerinde yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular Bölgeye geri dönüş bağlamında, kültürel ve ekonomik etkilerin karşılaştırılması açısından zengin bir veri tabanı oluşturacaktır.

Yukarıda değinilen sanayileşme ve kentleşme süreci ele alındığında da, bölgedeki kentsel büyüme hızına ilişkin veriler Tablo I.4'de sergilenmektedir. Buna göre, asıl hareketliliğin GAP illeri arasında değil her ilin kendi kırsal hinterlandından (ki yıllık artış hızları Siirt hariç Türkiye ortalamasının çok üstünde ve en az iki mislidir), küçük ya da büyük kent merkezleri yönünde olduğu gözlenmektedir.

TABLO I.4
GAP İlleri Kırsal Ve Kent Nüfus Artış Hızları
1985-1990
(binde)

İller	İl ve İlçe Merkezleri	Bucak ve Köyler
Adıyaman	72,7	15,8
Şanlıurfa	63,4	29,7
Gaziantep	59,2	20,8
Batman	56,7	16,0
Mardin	46,1	11,2
Diyarbakır	42,7	15,8
Siirt	37,3	-4,6
Türkiye	35,9	6,8

Eldeki istatistikler iller arası nüfus hareketlerini son iki sayım da da aynı il içindeki kırdan kente göç hareketlerini vermektedir. Bölge illerinde kırdan kente göç eden nüfusun

ilin kent nüfusuna bölünmesi ve 1000 ile çarpılması sonucu elde edilen oran 1980'den 1985'e Adıyaman'da 3.03'den 5.58'e, Siirt'te 2.47'den 4.34'e, Mardin'de 2.13'den 4.32'ye artmıştır. Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da bu oranlar değişmemiştir (Kocaman ve Bayazıt, 1993, s:18-19). Bölgedeki bütün illerin bölge dışına net göç vermelerine rağmen kentsel nüfusları da hızla artmaya devam etmektedir. Bu durum GAP'ın etkisiyle gerçekleşeceği varsayılan geriye dönüş sürecinin alanlarını ve aktörlerini belirlemek açısından da işlevseldir. Master Plan (1989) ve Kocaman ve Bayazıt (1993) tarafından sunulan 1975-80 ve 1980-85 dönemi verilerden bölge-içi göçte Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın başlıca çekim merkezleri, Mardin, Adıyaman ve Siirt'in de başlıca göç veren iller olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede, GAP'ın ilerlemesiyle birlikte farklı kentlerin kazanacakları farklı konum ve çekim özelliklerine bağlı olarak, yakın illerin birbirine göç vermesi de söz konusudur.

GAP bir bölgesel kalkınma projesi olmakla birlikte, asıl ve temel etkisi kırsal-tarımsal ekonomi ve yaşam biçimleri üzerinde olacak; özellikle, büyük ölçekli sulama projeleri aracılığıyla kırsal haneleri, işletmeleri ve tarımsal üretim biçim ve teknolojilerini etkileyecektir. Bunun yanında kuşkusuz GAP kent merkezleri üzerinde de önemli etkilerde bulunacaktır. Söz konusu kentlerde sermaye birikim potansiyelinin yükselmesi ve istihdam olanaklarının artması kadar, yoğun ve hızlı göçe maruz kalan bu kentlerin karşılaşacağı çok çeşitli sorunlar da araştırmanın ana eksenlerinden birini oluşturmuştur. Bu nedenle, esas bakılması gereken, önceden mevsimlik göçün parçası olan ya da yakın geçmişte GAP-ıç i ya da dışı bir kente kesin göç yapmış hanelerin yeni oluşan duruma gösterecekleri uyum ve tepkidir. Bu tepki, geride bırakılan sosyo-ekonomik yapının potansiyeli, şu an bulunulan yerle bütünleşmenin derecesi ve GAP'ın insanlara sunacağı seçeneklerin etkisi altında şekillenecektir. Dolayısıyla, araştırmada ilk elde basılı birincil ve ikincil kaynaklar, sonra da sahada uygulanan 5 tür anket yoluyla toplanan verilerin aşağıdaki noktalar gözönünde bulundurulurken analizi yapılmıştır.

1) Göç veren ve alan yerleşim birimlerinin, ve buralarda göç sürecine maruz kalmış hane ve kişilerin sosyo-ekonomik ve kültürel karakteristikleri; GAP'ın ileri aşamalarında bu hane ve kişilerin alabilecekleri tutumlar;

2) Master Plan'da göç eğiliminin tersine çevrilmesine yol açacağı kabul edilen sosyo-ekonomik faktörlerin gerçekten ve istenilen düzeyde bir etki yaratıp yaratmayacağı;

3) Göç eğiliminin tersine çevrilmesiyle, geri dönenlerin hangi alanlarda, ne gibi vasıflarla ve ne kadarlık bir iş talebi ve yatırım olanağı yaratabilecekleri;

4) Hali hazırda bölgeye gelmiş olanların sosyo-ekonomik ve kültürel nitelikleri ışığında, GAP hedefleri doğrultusunda oluşacak yatırım ve gelişmenin yaratacağı işgücü ihtiyacının nitelik ve niceliği;

5) Göç eğiliminin tersine dönmesi olasılığı da dikkate alınarak GAP bölgesinde yer alan kentlerin nüfus emme kapasiteleri, artan nüfusun gerektireceği toplum, kültür ve eğitim hizmetleri;

6) Bölgenin sulanması gündeme gelmeden önce de ülke pazarına bütünleşmenin güçlü bir eğilim olarak varolduğunu varsayarsak, GAP gündeme geldikten sonra bölgedeki ekonomik açıdan faal nüfusun varolanlara ilaveten ortaya çıkacak yeni eğilimler;

Bu türden eğilimlerin en iyi ölçülebileceği nihai çözümlene birimleri de kırsal haneler ve yakın geçmişte kırdan kente göçen birey ya da hanelerdir. Kırsal haneler, GAP'ın tam işlerliğe kavuşmasıyla, **a.** Sulanacak Ahali köyü, **b.** Sulanacak Ağa köyü, **c.** Sulanmayacak Ahali köyü ve de **d.** Sulanmayacak Ağa köyü olmak üzere, dörtlü bir köy tipi matriksine oturtulmak yoluyla incelenmeye çalışılmıştır.

Yukarıda verilen çerçeve ve amaçlar temelinde sürdürülen araştırma, kırsal alan bağlamında, aşağıdaki sorular üzerinde yoğunlaşmıştır:

1. Kırdan dışarıya olan emek göçünü etkileyen faktörler nelerdir?

2. Hangi tip kırsal yöreler hangi tip göç olgusuna yol açmaktadır?

Bu iki sorunun amacı kırsal yapı özellikleri ile göç olgusunun ilişkisinin kurulması, bir başka deyişle, göç literatüründe orijin olarak tabir edilen göçün başladığı çevrenin özelliklerini belirlemektir. Burada özellikle üzerinde durulan faktörler, toprak mülkiyeti yapısı, ürün deseni, toprak verimliliği, makinalaşma düzeyi, sulama olanaklarına kavuşma şansı, ürün pazarlanma oranları, ticarileşme potansiyeli, ürün ve aktivite çeşitlenme potansiyeli, bölge içi ve dışıyla ilişki düzeyi ve bölgenin ileride kazanacağı yapı içindeki konumu ve bu yapıyla bütünleşme biçimleridir. Hane bazında ise şu tür öğelere bakılmıştır: yaş, cinsiyet ve eğitime göre aile kompozisyonu, hanehalkı yapısı ve döngüsü, ekonomik faaliyet türü, sahip olunan ve/ya işlenen toprak miktarı, hayvan varlığı, hane içi iş bölümü ve bunun göç kararına etkisi, etnik grup bağları, göçün organizasyonu ve aşamaları, istihdam ve kontrat biçimleri, mevsimlik göçten sağlanan gelir

ve bunun toplam gelire oranı, göç sırasında yapılan işler, ve nihayet, becerilerinin niteliği. Özellikle hanehalkının yapısı ve döngüsü ile köydeki ekonomik faaliyet tipinin göç kararı konusunda diğer faktörlere oranla daha fazla ağırlık taşımakta olduğu gözlenmiştir.

Göçe başlangıç yerlerinin özellikleri kadar göçedilen yerlerin (destinations) özelliklerinin bilinmesi de göç tercihlerini etkilemesi açısından önemlidir. Cevabı aranılan sorular şunlardır:

1. Göç edenler nereye gidiyor?
2. Niçin bu yöreleri tercih ediyorlar?

Özellikle kentsel alanlara göç edenler konusunda bakılacak dört ana belirleyici faktör, işgücü piyasasının yapısı ve özellikleri, kent nüfusunun yapısı ve özellikleri, göçenlerin içinde yer aldığı toplumsal örüntüler ve konut piyasasının niteliğidir. İşgücü pazarının incelenmesinde ana boyut formel/enformel sektör ayrımıdır. Formel sektör kendi içerisinde kamu ve özel sektör olarak ayrılmıştır. Göç edecekler için kamu sektörü açısından önemli olan, kendisine iş olanakları yaratabilecek sosyal ilişkilerin bulunup bulunmadığı ve bu türden bir ilişkinin yaratılma olanağıdır. Özel sektör açısından eğitim, yaş, kent hayatına alışkanlık, hemşehrilik bağları gibi faktörlere de bakılmaktadır. Enformel sektör ise çok farklı becerilere sahip olan göçmenler için esnek bir pazar oluşturmaktadır. Bu pazarın belli başlı özellikleri beceri istememesi, iş güvencesinin olmaması, yüksek iş değiştirme oranı, sigortalı oranının düşük olması, işe girişin kolay olması ve denetim mekanizmasının azlığıdır.

Nüfus kompozisyonu ve toplumsal örüntüler şeklinde ifade edilen faktör aslında zincirleme göç, hemşehri grubu yoğunlaşması ve iş kollarındaki ayrılaşma türünden göç olgusunu belirleyen boyutları içermektedir. Yukarıda değinilen boyutların incelenmesi göçün nereye yapılacağı sorusunu aydınlatacak, ayrıca göç yoluyla ortaya çıkacak nüfus hareketlerinin konut, eğitim, sosyal ve kültürel, ulaşım ve sağlıkla ilgili ihtiyaçların belirlenmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Bu araştırma raporunun bundan sonraki bölümlerinde gerçekleştirilen araştırmanın öncesinde var olan verilerin gözden geçirilmesi (Bölüm II), bu araştırmanın yürütülmesinde izlenen yöntem ve araştırma aşamaları (Bölüm III), köy hanehalkı anketi verilerinin tanıtılması ve bazı analiz bulguları (Bölüm IV), GAP-içi hanehalkı anketi verilerinin tanıtılması ve bazı analiz bulguları (Bölüm V), GAP-dışı

metropolitan kente göçetmiş bölge kökenli hanehalkı verilerinin tanıtılması ve bazı analiz bulguları (Bölüm VI), GAP-dışı bölgelere mevsimlik işçi olarak gidenlerle gerçekleştirilen anket verilerinin tanıtılması ve bazı analiz bulguları (Bölüm VII) ve nihayet sonuç (Bölüm VIII) bölümleri yer alacaktır.

II. VAR OLAN VERİLERİN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

II.1 Bölgenin Demografik Özellikleri, Kentleşme ve Göç

Yürüttüğümüz araştırmanın çerçevesini belirleyebilmek için buraya kadar bazı halihazırda var olan verilere ve araştırmalara değindik. Ancak, daha sistematik bir şekilde GAP Bölgesi ile ilgili olarak var olan veri ve araştırmaların gözden geçirilerek veri ve analiz boşluklarının belirlenmesi gerekmektedir. Böylece, gerçekleştirdiğimiz araştırmanın hangi veri boşluklarını doldurduğu ve hangi analizleri tamamlayacağı daha iyi ortaya çıkacaktır.

1990 Nüfus Sayımına göre bölgede 5.198.013 kişi yaşamaktadır; bu toplam nüfusun % 9,3'ünü oluşturmaktadır; oysa ki bu yüzde 1970'de 7,95 idi. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden özellikle metropolitan bölgelere doğru son 10-15 yılda gerçekleşen büyük nüfus göçüne rağmen GAP bölgesindeki nüfus göreceli ve mutlak olarak artmıştır. Nüfusun bu şekilde artmış olması istihdam baskılarını artırmıştır.

Hemen şunu da belirtmek gerekir ki GAP bölgesindeki toplam nüfusun % 63'ü Gaziantep, Diyarbakır, ve Şanlıurfa illerinde yaşamaktadır (DİE 1990).

Gene 1990 Nüfus Sayımının sonuçlarına göre bu bölgede nüfusun % 40'a yakını nüfusu 50.000'nin üzerinde olan kentlerde yaşamaktadır. Eğer 20.000'in üzerindeki kentlerde yaşayan nüfusu göz önüne alacak olursak bu oran %48 civarına çıkmaktadır (DİE, 1990).

GAP Bölge Kalkınma İdaresi için yapılan bir araştırmaya göre bölgede yaşayan nüfusun % 63,5'i 2005 yılında kentlerde yaşıyor olacaklardır. Bölgedeki üç büyük şehir olan Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da bu kentsel nüfusun % 48,7'si yaşıyor olacaktır. (ELTA, 1991A).

GAP bölgesi kentsel nüfus oranı ile ülke bütünündeki kentsel nüfus oranlarını 1970'den 1991'e gözlediğimiz zaman şöyle ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. 1970 yılında kentsel nüfus oranları ülke ve bölge için eşitlenmiş durumdadır. Bu eşitlik 1970-1980 arasında bölge lehine bozuluyor, GAP'ta nüfusun % 47'si ülkede ise % 44'ü kentlerde yaşamaktadır; ancak 1985 yılında ülke çapındaki kentleşme hızı bölgeden daha fazla oluyor ve oranlar GAP'ta % 50 ve ülkede % 53 oluyor. 1990'da ülke düzeyindeki kentsel nüfus oranı önde olmaya devam ediyor. Kentleşme hızının ülke ve bölge

düzeyinde aynı hızla gelişmediği bir gerçektir; ancak son yıllarda birbirine yaklaştığını da belirtmek gerekir.

TABLO II.1
Kentsel Nüfus Oranları

	1970	1975	1980	1985	1990
GAP	38.11	42.65	46.91	49.81	55.65
ÜLKE	38.45	41.81	43.91	53.03	59.01

(Kaynak: ELTA, 1991)

Genelde bütün yerleşim yerlerini düşündüğümüzde ovalardaki ve daha iyi ulaşım ve haberleşme ağları içinde olan yerleşmelerin daha iyi hizmet ürettiklerini ve daha çok nüfus çektiklerini söyleyebiliriz. Bu gelişmeler bizi Master Planda kestirimi yapılan ilk aşamada doğuya doğru Gaziantep-Diyarbakır-Şanlıurfa koridoru boyunca, daha sonra kuzeye doğru ve Batman-Siirt hattında ve üçüncü aşamada da güneye doğru ve Mardin-Kızıltepe-Silopi hattında büyüme senaryolarının gerçekleşmekte olduğunu söylememize kadar götürebilir.

Bu koridorlar boyunca gerçekleşecek olan sosyo-ekonomik gelişme, bu gelişme hattı ve sulama alanları dışında kalan yerleşmelerin marjinalleşmesine ve fakirleşmesine yol açacaktır.

ELTA (1991) tarafından yapılan bir "yerleşim katsayıları (location quotients)" çalışmasının yalnızca tarımsal faaliyetlere ilişkin "yığılma (agglomeration)" sonuçları ele alındığında 2.000-5.000 nüfuslu yerlerin tarımdan çok idari ve kamusal hizmetlerde yoğunlaştığı görülmektedir. 5.000-10.000 nüfuslu yerlerde ise hizmetler, ticaret, inşaat ve finans faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Yerleşim büyüklükleri küçüldükçe hizmet kesimindeki faaliyetlerin tarım faaliyetlerine alternatif olarak ağırlık kazandığı gözden kaçmamaktadır. 20.000-100.000 nüfuslu yerleşmeler grubunda ise yığılma tarımsal kesim faaliyetlerindedir. Bu orta-büyükteki kentlerde tarımsal kesim faaliyetlerindeki yığılma bazı toprak sahipleriyle tarım işçilerinin kent alanlarında yerleşmişken hala çeşitli yollarla tarımsal üretim faaliyetlerini sürdürdüklerinin göstergesi olarak düşünülebilir. Bu durum 300.000 üstü kentlerde de aynı durum gözlemlenmektedir. Ancak 300.000 üstü Gaziantep ve Diyarbakır gibi bölgenin büyük kentsel alanlarında sanayi, elektrik ve gaz hizmetlerinin daha da ağırlıkla yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Bütün bunların yanında belirtmek gerekir ki, tarımsal üretim faaliyetleri GAP bölgesinin kentsel alanlarında halen ana gelir kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

ELTA tarafından 1991'de yapılan bir araştırmaya göre, 1970-1975 döneminde Gaziantep'in ekonomik bakımdan en önemli bölge-içi çekim merkezi olduğu görülmektedir. Çekim merkezi olma niteliği 1975-1980 döneminde Diyarbakır, 1980-1985 döneminde Şanlıurfa, 1985-1990 döneminde de Adıyaman'ı da kapsayacak şekilde yaygınlaşmıştır. 1975-1980 ve 1980-1985 sayım dönemlerinde bölgenin net dış göç yaşamaya başladığı ayrıca önemle vurgulanması gereken bir husustur (Tablo I.2 ve I.3).

Bilindiği gibi, göç artı-nüfusun bir yaşama uyum gösterme mekanizması olarak ortaya çıkar. Anlaşılabilirliği gibi, bölgeden dış-göçün en fazla, en yoksul olan Siirt, Adıyaman ve Mardin illerinden olduğu anlaşılmaktadır. Net dış-göç oranları genellikle 1980-1985 döneminde düşmüş görünmektedir. Adıyaman ve Şanlıurfa'dan net dış-göçün 1970'le 1980 arasında inişe geçtiği, Şanlıurfa'da ise kesin bir azalma görüldüğü, buna karşın Gaziantep'in net dış-göç oranında ufak bir artış olduğu belirtilmelidir (Tablo I.2).

Göçün esas kökeni kırsal kesimdir. Bölge dışına göç genelde dağlık alanlardan olurken bölge içinde göçün ova köylerinden olduğu ayrıca belirtilmelidir (ELTA, 1991).

Bölgenin batı, güneybatı ve orta-güneyi ovalık alanlardır ve net göç çekmişlerdir. İç göçün ovalık alanlardaki 22 ilçe merkezi, bunun yanında özellikle Şanlıurfa ve Gaziantep yönünde gerçekleştiği görülmektedir.

Göç ile yerleşim büyüklükleri arasında bir ilişki bulunduğu söylenebilir. Göçü etkileyen diğer değişkenler göçülen kentlerdeki işyerlerinin çeşitlilik ve sayısı ile üretim ve hizmetler kesimlerinde yaratılan istihdam oranıdır. Buna karşın tarım kesiminde çalışanlar yüzdesi ve yaratılan katma-değer ile net göç arasında ters yönde bir ilişki bulunduğu ortaya çıkmaktadır (ELTA, 1991).

Köylerden dış-göçün ana nedenleri şöyle sıralanabilir: ekonomik zorluklar; mülk kavgaları ve kan davaları; köylere egemen genel güvensizlik ortamı. Köylerde doğan nüfusun % 55,7'si köylerini terk etmiş olup 500'den fazla insanını göç yoluyla yitiren köylerin toplam köyler sayısına oranı % 27,6'dır. (Sencer II, 1993).

Bunun yanında çoğu köyden mevsimlik göçe de işaret etmek gerekir. İnşaat mevsimi geldiğinde köylerin % 50'si mevsimlik göçe maruz kalmaktadır. Tarım emeği gözetildiğinde köylerin % 61,8'inden dışa göç olmaktadır ki bu ortalama olarak köy başına 101 kişi demektir. Buna karşılık,

köylerin % 32,3'ü iç-göç olayına maruz kalmaktadır. Bu da ortalama olarak köy başına 106 kişidir. (Sencer II, 1993, s.84).

1990 Sayımına bakarak 6 ildeki nüfusun yaş gruplanmasının incelenmesi bölgenin oldukça genç yaşta bir nüfusa sahip olduğunu gösteriyor. Örneğin 15 yaş altındakilerin toplam nüfusun % 42,5'ünü oluşturduğu, buna karşın 15-44 yaş aralığındaki çalışma yaş grubunun % 40,2 ve 44 yaş üstündekilerin ise yalnızca % 12,2 olduğu hesaplanmıştır (DİE, 1990).

Nüfusun 0-14 yaş gibi genç bir yaş aralığında yığılması Siirt, Mardin ve Şırnak'da % 50'yi bulmaktadır. Bunun nedeni de bölgenin çok yüksek bir nüfus artış hızına sahip bulunmasıdır ki bunun çok yakın bir gelecekte büyük bir iş talebine yol açacağına kesin gözüyle bakılabilir.

Nüfusun hane büyüklükleri de yaş grubu karakteristikleri hakkında ulaşılan sonucu destekleyici niteliktedir. GAP bölgesine egemen olan, büyük hanelerdir. Şöyle ki, 8 ya da daha fazla üyeli haneler bütünün % 33'ünü oluşturur. Bu oran Şırnak'da % 48'e, Siirt ve Batman'da ise % 46'ya çıkmaktadır. Şırnak'da toplam hanelerin % 29'u 10 ya da daha fazla üyeye sahiptir ve bu büyüklükteki hanelerin oranı Siirt ve Batman'da % 27'dir.

5-8 üyeli haneler % 39 ile en büyük kategoriyi oluşturmaktadır. Bu grubun Şanlıurfa ve Gaziantep'de sırayla % 42 ve % 41 oranlarına çıktığı görülmektedir. Bu grup hane büyüklüğü 4'den büyük olanlarla birleştirildiğinde % 72 gibi hatırı sayılır bir orana ulaşılmaktadır. En yüksek hane büyüklüğü genellikle hane başına çocuk sayısının yüksekliğine işaret etmektedir ki bu durum yaş grubu ve hane büyüklüğü tabloları birlikte çözümlendiğinde ortaya çıkmaktadır (DİE, 1990).

Böylece bölgenin nüfus yapısı hakkında özetle şunlar söylenebilir: Yüksek doğum oranları bölgedeki nüfus artışını ülke ortalamalarının epey üstüne çekmektedir. Bölgeden dışarıya göç oldukça yüksektir. Bütün bölge illerinin büyük çoğunluğu bölge dışına olmak üzere net dış-göç sergilediği ve göç oranlarının çok yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Göçün çoğunlukla bölge dışına olmasına rağmen bölge içi yöreler arası göçün önemi yadsınamaz. Bu tür göç dağlık arazilerden çoğunlukla bölgenin güney ve batısındaki ovalık yöreler yönündedir

Yaş grupları arasında en genişinin 0-14 yaş grubu olduğu anlaşılmaktadır. 1990 yılında 0-14, 15-44 (çalışma yaş grubu), ve 45 ile üstü yaş gruplarının toplam içindeki oranı

sırasıyla % 47, % 40 ve % 13 iken bu oranlar 1985'de aynı sırayla % 48,8, % 38 ve % 12,5 idi. Beş yıllık sürede, çalışma yaşı grubunda küçük bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Ancak, gene de yaş grupları dağılımından yola çıkarak çalışma yaşı grubunun Türkiye ortalamasından sapma gösterdiği söylenmelidir.

Güneydoğu Anadolu Projesinin temel olarak bir sulama-kalkınma projesi olduğu dikkate alınarak yukarıda belirtilen nüfus özellikleri ile sulama projeleri arasında belirli noktalarda bağlantı kurulması mümkündür. Nüfusun kendini çok yüksek oranlarda yeniden-ürettiği bölgenin gelecekteki sulu tarım için gereken olası emek-gücü talebini karşılamak için yeterli bir potansiyele daha şimdiden sahip olduğu söylenebilir.

Burada göçün sulamayla ilişkisine de değinmek gerekmektedir. Her ne kadar bölgede görülen temel eğilim dış-göç olsa da, Şanlıurfa bu konuda farklılık sergilemektedir: Şanlıurfa'dan dışa-göç eğilimi son 20 yıl boyunca sürekli düşüş göstermektedir. Gelecekte sulanacak öteki GAP yörelerinde de böyle bir eğilimin ortaya çıkması beklenebilir.

Şimdilik varolan göçün ülkenin diğer bölgelerine ve GAP bölgesindeki önemli kent merkezlerine doğru olduğu söylenmelidir. Bu durum gelecekte de sürececek olsa bile dış-göç oranında bir düşüş olacağı beklenebilir. Planlanan dağlık arazilerden sulanan alanlar yönünde bir hareketliliğin gerçekleşmesidir. Tablo I.3'den de görülebileceği gibi 1980-85 döneminde GAP Bölgesine olan göçlerin %12'si yakın illerden, %14'ü Çukurova'dan, %20.3'ü metropollerden ve %30.5'i de diğer illerdendir. Şimdiden bölgenin bir çekim alanı olmaya başladığı gözden geçirilen verilerin ortaya koyduğu bir sonuçtur.

II.2. Eğitim, Bölgedeki Gelenekler ve Değişme

1990 Nüfus Sayımına göre bölgedeki okur-yazarlık oranı % 60 civarındadır. Türkiye ortalamasıyla karşılaştırıldığında bu oranın düşük olduğu belirtilmelidir. Gene de son üç nüfus sayımı döneminde düşük hızda da olsa belirli bir okur-yazarlık oranı artışından söz edilebilir. Söz konusu oranın 1980 yılında % 43 iken 1985 yılında % 56'ya yükselmiş olması anlamlıdır. Okuryazarlığın cinsiyete göre dağılımı kadınlarda okuryazarlık oranının % 45 ile, % 76'yı bulan erkeklerdeki oranın yaklaşık olarak yarısına eriştiğini göstermektedir.

Tablo: II.2**Eğitim Süresine ve İllere göre Okuryazarlık ve İlkokul Eğitimi****(%)**

	A.yaman	Batman	D. Bakır	G. Antep	Mardin	Silirt	Şırnak	Urfa	GAP
1980 Toplamı	44		41	57	56	56		58	44
1985 Toplamı	62		52	71	48	51		48	56
1990 Toplamı	67	58	56	74	54	54	41	56	60
1990 Kadın	55	40	39	62	56	56	20	39	45
1990 Erkek	80	74	73	85	71	71	58	73	76
İLKOKUL MEZUNU (1990 toplama)	48	39	36	54	58	33	30	39	42

Okuryazarlık oranı % 74 ile Gaziantep'te en yüksektir. Ardından % 67 ile Adıyaman gelmektedir. Geriye kalan iller bölge ortalamasının altında yer almaktadırlar. Son on yıl boyunca kaydedilen en yüksek artış Adıyaman'dadır. Kadınlar arasındaki okur-yazarlık oranı erkeklerden oldukça düşüktür. Aynı durum ilkokul mezunları konusunda da ortaya çıkmaktadır. İlkokuldan mezun olanların oranı % 54 ile Gaziantep'te, % 48 ile Adıyaman'da en yüksektir. Bu alandaki bölge ortalaması ise ancak % 42'yi bulmaktadır. Bölgenin diğer illeri bu oranın altında kalmaktadırlar. Şırnak % 41 ile okur-yazarlık oranı, % 39 ile de ilkokul mezunları açısından en düşük düzeyde olan ildir.

Okur-yazarlık özellikle teknik eğitim, işgücünün örgütlenmesi ve sulamayla ilgili kuruluşlarla ilişki kurulması açısından önem taşımaktadır. Kadınların çoğunluğunun tarımda istihdam edilmesine karşılık okur-yazarlık oranının son derece düşük olduğu gerçeğinin özellikle altının çizilmesi gereklidir.

Halkın eğitim düzeyi özellikle bölgenin kırsal kesiminde düşüktür. 1981 Köy Envanter Etütlerine göre bölgenin kırsal kesimlerinde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 37,6'dır ve okul çağındaki nüfusun % 64,6'sı okula devam etmektedir.

Okula devam etmeyenlerin okuma çağındaki nüfus içindeki oranı % 33,7'ye ulaşmaktadır. (Sencer I, 1993) Yakınlarda yapılan bir araştırma da benzer oranları vermiştir. Buna göre, genel okur-yazarlık oranı % 59 olup, bu oran erkeklerde % 81,4, kadınlarda ise yalnızca % 33,1'dir. Köylerin üçte birinden fazlasında % 75'i aşan erkek okur-yazarlık oranına karşılık, toplam köylerin neredeyse yarısında kadın okur-yazarlık oranının % 25'in altında olduğu gözlemlenmektedir. (Sencer II, 1993)

Göçebelerin yerleşik yaşama geçişiyle ortaya çıkan, kentleşmeyle ivmelenerek teknolojik değişimle birarada gitmeye başlayan bir toplumsal değişme sürecinden söz edilebilir. Yerleşik yaşama geçtikten sonra toprak ve tarım ekonomik faaliyetin temeline yerleşmiş, hayvancılık bir yan faaliyet durumuna düşmüştür. Bununla aşiret yapılarının da çözülmeye başladığı söylenebilir. (Özer, 1990a)

Yerleşik hayat ve kentleşmeyle birlikte aşiret örgütlenmesinin de basitlikten karmaşıklığa, homojenlikten heterojenliğe doğru bir geçiş sürecine girdiği söylenebilir. Yerleşik kırsal, hatta kentsel yaşamda varlıklarını sürdürüyor olsalar da aşiretler yeni koşullara uyum göstererek dönüşüme uğramışlardır. Aşiret örgütlenmesi ve kültürü halen bazı köy ve çiftçi birliklerinin, toprak mülkiyetinin ve kullanımının, hatta

Devletin başlattığı bazı projelerin üzerinde etkisini sürdürmektedir.

Aşiret reisleri güçlerini koruyabilmek amacıyla, topraklarını modern büyük çiftliklere dönüştürmenin yanısıra hem yerel hem de ülke düzeyinde siyasi roller edinerek konumlarını değiştirmişlerdir.

Aşiret yaşamında hane temel birimdir. Hane babasoyuna dayanan geleneksel aşiret ve kabile örgütlenmesinin önemli bir parçasıdır. Aşiret kültürünün esası eskiden beri babasoyuna dayanan birleşik hane olmakla birlikte, son zamanlarda çekirdek ailenin bölgede ağırlığını giderek duyurduğu da bir gerçektir. Bu durum şöyle açıklanmaktadır: Yerleşikliğe geçiş ve kentleşmenin yanında, toprak mülkiyet ve işletiminin yapılarında değişim, tarımın makinalaşması ve sulu tarım aşiret örgütlenmesi ve kültürünün klasik yapıları da kökten dönüşümlere uğramıştır (Akşit, 1992).

Merkezi devlet hizmetlerinin ve pazar güçlerinin yaygınlaşması sonucunda ortaya çıkan geleneksel toplumsal yapının çözülüşü GAP sulama projelerinin hayata geçmesiyle birlikte daha da hızlanacak gibi görünmektedir.

Sencer tarafından GAP Bölge Kalkınma İdaresi adına yürütülen bir araştırmaya göre, bölgeden alınan örneklemin % 43.3'ünde aşiret örgütlenmesi ile bir ilişki tesbit edilmiştir. Bu oran kırsal alanlardan alınan örnekleme % 57,2, kentsel örnekleme ise % 33,3 olarak ortaya çıkmaktadır (Sencer, 1993b, s.335). Öyle görünüyorki kırsal alanlarda hızla çözülmekte olan aşiret örgütlenmesi kentlerde yeni işlevler kazanmakta ve bu yeni işlevleri ile tampon bir kurum olarak sürmektedirler. Dönüşüme uğramış durumuyla aşiret örgütlenmesi daha çok karşılaşılan sorunlarla ilişkili olarak bir danışma kurumu haline dönüşmüş gibidir. Hane reisleri arasında % 36,8'i bulan belli bir kesim aşiret örgütlenmesini "parçalayıcı" bulurken % 63,2 "birleştirici" bulmuştur. (Sencer, 1993b, s.513)

Köylerin genel olarak kentsel bölgelerden daha homojen olmasına rağmen kabile, sülale veya aile düzeyinde toplumsal gruplaşmaların kırsal alanda daha önemli olduğu söylenebilir. Nitekim, köylü hane reislerinin % 48.5'i herhangi bir gruplaşma belirtmezken geri kalanlar aile veya sülale düzeyinde gruplaşma belirtmişlerdir (Sencer, 1993b, s.512).

Toplumsal değişme eğilimleri üzerine yapılan araştırmanın bir diğer bulgusu da kentsel ve kırsal hane reislerinin sadece % 19'u modernleşme getiren değişmelere karşı çıkmışlardır. Bu oran kırsal alanlarda biraz daha yüksektir, fakat genel eğilim

kırda ve kentte aynıdır. Yeniliklere uyum yüzdesinin en yüksek olduğu il Adıyamandır (Sencer, 1993b, s.523).

II.3. Ekonomik Yapı, Toprak Sahipliği, Tasarrufu ve Üretimin Örgütlenmesi

GAP bölgesindeki işkollarının şu andaki dağılımı tarımın halen ana faaliyet olduğunu göstermektedir. Erkeklerin % 38'i ve kadınların % 40'ı bu kesimde faaliyet göstermektedirler. Erkeklerde üç işkolunun önem taşıdığı, bunların tarım, zanaat ve ücretli emek olduğu (% 27 bölge ortalaması) görülüyor. Bölge içi işsizlik oranı da % 18'dir. Erkeklerin tarımda en az istihdam edildiği il % 25 ile Gaziantep, bu oranın en yüksek olduğu il ise % 52 ile Şanlıurfa'dır. Bölgede kadınların tarımda istihdam oranının, Şanlıurfa istisnası dışında her zaman erkeklerden daha yüksek olduğu söylenmelidir. Bu da kadınların ileride tarım alanındaki gelişmeler açısından önemli bir nüfus kesimi olarak düşünülmesi gereğini ön plana çıkarmaktadır (DİE, 1990).

Kırsal kesimde bir diğer yetke kaynağı da toprak ağalığıdır. Toprak ağasının aynı zamanda aşiret reisi olması gerekmiyorsa da, bir çok durumda bu iki toplumsal rol aynı kişilerde toplanmış bulunmaktadır. Büyük toprak sahipliği bölgede yaygındır. Köylerin % 44,1'inde toprak ağalığı egemenken köylerin % 46,9'unda bu tür mülkiyetle küçük üretici mülkiyeti birarada görülmektedir. Keza köylerin % 25'inde orta-büyükölçekte toprak mülkiyeti görülmekteyken, % 28'inde küçük mülkiyet gözlemlenmiştir. (Sencer, 1993b, s.202). Özer (1990a) ise bölgede 4 tip köy arasında ayırım yapmaktadır. Geniş toprak mülkiyeti, geçimlik küçük aile çiftliği, geniş ticari tarım çiftliği ve basit meta üreticileri olarak yapılan bu köy tipolojisi de bölgede var olan bazı boyutları öne çıkarmaktadır. Sencer (1993a, ss. 611-612), ise bir başka köy tipolojisini mülkiyet ve üretim ilişkileri ölçütlerine dayalı bir sınıflandırma çerçevesinde geliştirmektedir. Geniş toprak mülkiyetiyle ağa köyleri, orta ve küçük geçimlik üretime dayalı köyler, köy ağalığının dönüşümüyle makinalaşmış tarıma ve ücretli emeğe dayalı pazara yönelik üretim yapılan köyler, küçük işletmelerde yoğun ve pazara yönelik çiftçiliğe dayalı dönüşmüş "halk köyleri". GAP bölgesinde sulama sistemlerinin yönetim işletim ve bakımı için model geliştirmek üzere geliştirilen tipoloji geleceğin sulama sorunlarını da ele alarak genişletilmiş ve ayrıntılandırılmış bir çerçeveye dayandırılmaktadır. Bu tipoloji çalışmasına göre, yakın dönemde sulanacak olan köyleri 6 tipe ayırmak mümkün görünmüştür. Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır'daki 12 sulama projesi bölgesindeki 187 köyde yapılan bir araştırmanın bulguları şöyle

özetlenebilir: Toprak ağalığının varlığını tek hakim olarak sürdürdüğü köylerin sayısı sadece 8 (% 4.3) köydedir. Küçük ve orta toprak sahipliği ile birlikte var olan toprak ağalığını iki ayrı tip köy olarak ele almak gerekmiştir ve ikisi toplandığında 49 (% 28.2) köy sayısına ulaşmıştır. Bu üç tip köyden sonra kalan 130 köyde (% 67.5) küçük ve orta büyüklükteki çiftçilerin hakim olduğu görülmüş ve fakat üç ayrı tip olarak gruplanması uygun bulunmuştur. Böylece dördüncü tip köy olarak orta büyüklükteki çiftçiler köyü (42 köy); beşincisi, küçük çiftçilerin yaygın olduğu köy (50 köy); ve altıncısı, toprak reformu müdürlüğünden toprak kiralayan küçük kiracı çiftçiler köyü (38 köy) olmak üzere altı tip köy ayrıştırılmıştır (Akşit, Akçay, Atauz ve Coşkun, 1993). Daha sonra da tartışacağımız gibi raporunu yazdığımız araştırmada da 5 ilden 49 köye gidilmiş ve bu köylerin sadece 7'si (% 14) ağa köyü, 12'sinde (%25) ağa ve ahali karışık ve 28'inde (% 59) ise küçük ve orta çiftçiler yaygın durumdadır.

Sencer toprak dağılımındaki eşitsizliklerin bir sonucu olarak toprak mülkiyetindeki bir kutuplaşmaya ve çiftçilerin büyük bir kesiminin son derece küçük toprak mülkleri üzerinde yoğunlaşmış olmalarına, bölgenin kendine özgü bir sorunu olarak işaret etmektedir (Sencer, 1993a, s.185).

Özer (1990a), geniş toprak mülkiyeti yapısındaki olası değişiklikleri aşağıdaki çerçevelerde değerlendirmektedir: Orta büyüklükteki çiftliklerin parçalanması (miras yoluyla bölünme gibi nedenlerle); küçük mülklerin yarıcılarının kullanımına açılması; sulamanın ve geniş ölçekli yatırımların devreye girişiyle birlikte geniş kapitalist tarım işletmelerinin ortaya çıkmasına yönelen bir eğilim; küçük meta üretimi aşiret yapılarının çözülme sürecinin ilerlemesiyle, yeni tahıl türlerinin ve tekniklerin girişiyle ya da göç eğilimiyle birlikte varlığını sürdürmeye devam etmesi.

Master Plan (1989) çalışmalarında da özetlenen araştırmalara göre bölgede topraksız çiftçi oranı oldukça yüksektir. % 45 ile Diyarbakır en yüksek orana sahipken bu oranın en düşük düzeyde bulunduğu il % 22 ile Adıyaman'dır. Sencer'in 1993 yılına ait bulguları ise topraksız çiftçilerin oranında belli bir düşüşü işaretlemektedir. Bu rakamlara göre, çiftçilerin % 25'i topraksız, % 75'i toprak sahibidir. Ancak köylerin % 85,3'ünde topraksız çiftçilere rastlanmaktadır. Bu çiftçilerin büyük bir kesimi ortakçılık ya da salt hayvancılıkla geçinmektedirler. Topraksız grupların kiracılığa başvurmaları oldukça ender olarak gözlenmektedir (Sencer, 1993b, ss.195-197).

Toprak ağalarının geniş toprak mülkiyetinin karşılaştığı tarihsel süreç belli bir dönüşüm geçirmiştir: 1967 Köy Envanter Etüdüleri tek bir kişi ya da soya ait olan köylerin

oranının Şanlıurfa'da % 19, Gaziantep'te % 17, Mardin'de % 13, Diyarbakır'da % 11, Siirt'te % 7, Adıyaman'da ise % 1 civarında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu oranlar 1980'den başlayarak düşme eğilimi göstermektedirler. Bölgeyi terkeden toprak sahiplerinin oranı da hatırı sayılır ölçekte azalmıştır. Bunun sonucunda son 20 yıl boyunca ortakçılık oranında da bir düşüş gözlenmektedir (Akşit, 1992, ss. 2-5). Sencer bu düşüşün devam ettiğine işaret etmektedir (1993b). Geniş toprak mülkiyetiyle topraksız çiftçiler hakkındaki bölge ortalamaları ülke ortalamasının üzerinde olabilirler. Ama yine de değişimin yönü gittikçe daha dengeli bir kalıba doğrudur. Geleneksel toprak mülkiyeti, toprak tasarrufu ve emek örgütlenmesi biçimleri, daha gelişkin tarımsal teknikler kullanan köylü çiftçilerin genişleyen mülkiyet biçimleri tarafından dönüşüme uğratılmıştır.

1981 Köy Envanter Etüdüleri yarıcılık ve kapitalist çiftlik işletmeciliği alanında bazı rakamlar ortaya koymaktadır. Yine de bu bulgular dikkatle değerlendirilmelidir; çünkü bu araştırmanın göstergeleri yalnızca bu unsurların bulunduğu işaret etmekte, ancak ortakçılık ve kiracılığın ne yoğunlukta bulunduğu konusunda herhangi bir veri sunmamaktadırlar.

Toprak kiracılığının bölgede pek rağbet görmemesine karşın ortakçılık geniş ölçekte gözlemlenmektedir. Kiracılığın oranı Sencer'in rakamlarınca çok daha küçük çıkmaktadır: 1993 yılı raporuna göre, hanelerin % 1.3'ü toprak kiralamakta, % 19.2'si ise ortakçılık uygulamaktadır. Ortakçılık kiracılığa oranla bölgede çok daha geniş olarak kabul görmektedir. Ortakçılık öncelikle topraklarını terketmiş toprak sahiplerince uygulanmaktadır. Bunların büyük bir kesimi (% 60) büyük kent merkezlerinde yaşamaktadır. Ortakçılık Diyarbakır (% 35.3) ve Şanlıurfa'da (% 32.3) oldukça yaygın olarak uygulanmaktadır. Ortağa tutanlar ağırlıklı olarak topraksız, kısmen de topraklı çiftçilerdir (% 58 topraksız, % 42 topraklı). Buna karşın kiracılık topraksız çiftçilerden (% 21.2) çok topraklı çiftçiler (% 78,8) tarafından rağbet görmektedir (Sencer, 1993b, ss. 204-207). Bu durum topraksız çiftçilerin kiracılığı ortakçılığa oranla daha riskli kabul ettiklerini göstermektedir. Buna karşın kiracılık kiraya veren toprak sahipleri açısından daha risksizdir. Kiracı payını arttırarak ya da harcamalarını kısarak emeklerinin karşılığını alabilir. Gelecekte tarımsal göstergeler açısından ağırlık kiracı çiftçilerin tarafına kayarsa (sulama bu faktörler arasında en önemlisidir) kiracı çiftçiliğinin yavaş yavaş ortakçılığın yerini alması beklenebilir.

Yurdakul'un gerçekleştirdiği araştırma (1993) bu açıdan önemli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmada uzun süreli bir sulama sürecinden geçen bir bölgeyi, Çukurova'yı, GAP bölgesiyle

karşılaştırarak sunmaktadır. Adana bölgesinde ortakçılık oranının düşmesine karşılık, kiralanana toprak oranındaki önemli yükselişe Yurdakul (1993) işaret etmektedir. Ekilen alanın artmasıyla kiracılık ve ortakçılık sistemlerinde gerekli sermaye miktarı da artmaktadır. Bu olguya bağlı olarak ortakçılık ve kiracılığın geleceğinde küçük ebatlı işletmelerin baskın bir duruma geleceği tahmin edilebilir.

GAP Master Plan çalışması çiftçilerin işletme biçimlerinin ayrıntılarını tasnif ederken çiftçilerin % 9'unun yalnızca tarımsal ürün alanında faaliyet gösterdiklerini, geriye kalan % 91'in ise hem tarım hem de geçimlik ürünle ilgili faaliyet gösterdiklerini ortaya koymaktadır. (Master Plan III, Tablo A.4) 1991 Tarım Sayımı bulguları da karışık çiftçilik uygulaması konusunda önceki verileri desteklemektedir (% 90.8), ama bu araştırma geçimlik üretimle ilgili hane sayısını yalnızca % 8,7 olarak vermektedir. Diyarbakır'da bu oran % 11.1 ile bölge ortalamasının oldukça üstündedir. Pek büyük bir önem taşımamakla birlikte tarım ve ormancılık faaliyetleri hanelerin çiftçilik dışındaki tek uğraş alanlarıdır.

GAP bölgesinde haneler Türkiye'nin diğer bölgelerine oranla daha kalabalıktır. Tarımsal üretim alanında da hane üyeleri, emek girdisinin doğal kaynağı olarak kabul edilebilirler. Çiftlik işletiminde emeğin kullanımı sulama faaliyetlerinin gerektirdiği emek girdisini ortaya çıkarabilir.

Aile emeğinin kullanılması bakımından hane büyüklüğü arttıkça, belli bir geçiş süreci sonunda aile emeği kullanımının azalacağı kestirilebilir. Sermaye-yoğun teknolojilerin kullanılmasıyla birlikte işbölümünün genişlemesi daha uzmanlaşmış emek ihtiyacını kaçınılmaz bir şekilde arttıracaktır; sulamaya dayalı tarıma geçilmesiyle birlikte aile üyelerinin bazıları çiftçilik dışı, hatta tarım dışı faaliyetlere doğru kayacaklardır.

Sencer (1993b, s.430) tarımsal üretim alanındaki uzmanlaşmamış aile emeğinin baskın bir konumda bulunduğu dikkat çekmektedir: Tarla sürme işinin % 92.3'si, sulama işlerinin % 87'si, hasat ve depolama faaliyetlerinin % 96'sı hane üyelerince gerçekleştirilmektedir.

Adıyaman, Mardin, Batman ve Şırnak mevsimlik emek sunan başlıca illerdir. Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa her iki yönde de emek hareketi sunmaktadırlar.

1981 Köy Envanter Etüdüleri verileri bölge nüfusunun yaklaşım % 10'unun dışı göç yaptığını vurgulamaktadır. Başka ülkelere geçici göç ihmal edilebilir bir orandadır (Sencer, 1993a, s. 20).

Gelen ve giden mevsimlik emek göçü hareketleri GAP bölgesi için aşağıdaki tabloda özetlenmektedir. Tablodan da görülebileceği gibi Gaziantep dışındaki bütün illerde mevsimlik göç veren köy sayısı göç alandan daha fazladır. Ancak, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da ikisi eşitlenmeye doğru bir eğilim görülmektedir.

TABLO II.3
Mevsimlik İşçiliğe Katılan Köyler Sayısı

	Toplam Köy Sayısı	Başka Yere Giden	Başka Yerden Gelen
Adıyaman	358	210	39
Diyarbakır	746	272	186
Gaziantep	616	199	355
Mardin	515	355	64
Siirt	264	44	13
Şanlıurfa	772	472	267
Batman	254	144	39
Şırnak	220	115	23

(Kaynak: DİE, Tarım sayımı, 1991, s.79)

1991 yılı tarım sayımında (DİE, 1991) yerleşim birimlerinin toprak büyüklüğü dağılımı özetlenmektedir. Bölgedeki köylerin çoğunluğu 5.000-30.000 dekar arası büyüklüktedir. Diyarbakır, Gaziantep ve Mardin köyleri, orta büyüklük kategorisinde yoğunlaşırken Şanlıurfa köyleri daha geniştir. Siirt, Batman köyleriyle Mardin köylerinin, bir kısmı küçük topraklara sahiptirler. Köylerin % 20,6'sının 5.000 dekardan az, 26,5'inin 5.000-10.000 dekar arasında, % 44,1'inin 10.000-25.000 dekar arasında ve % 8,8'inin 25.000 dekardan fazla toprağa sahip olduğunu bildiren Sencer'in verdiği bilgiler de bu durumu desteklemektedir. (Sencer, 1993b, s. 121)

1991 sayımına göre bölgedeki toprak tasarrufu şöylece ortaya konabilir. Toplam toprakların yarısından azının ekime açılmış olup kuru tarımın da ekilebilir arazilerin en büyük kısmını kapladıklarını söylemek mümkündür. Çiftlikler ve sebze üretilen araziler bölgede görece olarak daha az yer kaplamaktadır.

En geniş topraklar ekilmeyen arazilerden oluşmaktadır. Potansiyel olarak ekilebilir boş arazilerle ormanlık araziler toplam olarak bölge arazisinin dörtte birini oluşturmaktadırlar.

Şanlıurfa (% 42), Diyarbakır (% 40) ve Mardin (% 39) ekilen arazi miktarı bakımından en gelişmiş illerdir. Çiftliklerin en geniş yer tuttuğu il ise Gaziantep'tir. Ormanlık araziler yalnızca Adıyaman'da (% 23) ve Siirt'te (% 21) önem taşımaktadırlar.

Yaklaşık olarak aynı bilgiler 1981 yılı Köy Envanter Anketlerinde de yer almaktadır. On yıllık bir süre boyunca ortaya çıkan değişikliklere bir göz atmak yararlı olabilir. Ancak karşılaştırmaya temel olacak veriler farklı kaynaklardan geldikleri için maalesef benzer kategorilere ve ölçütlere sahip olmadığından böyle bir karşılaştırmayı tam olarak yapabilmek imkansızdır. Ancak yine de her verinin oranları her veri dizisi açısından değerlendirilebileceği için, toprak kullanımına ilişkin veriler karşılaştırılabilir. Ekilebilir kuru tarım topraklarının görece önemi ve ağırlığı ilden ilden değişmektedir. Bu rakamlara dayalı bir kestirim yapılabileceği ölçüde tarıma açık arazilerdeki uzun dönemli azalma eğilimi ortaya çıkmaktadır.

Bu literatür taramasının gösterdiği gibi GAP bölgesi geleneksel aşiret, kan bağları ve ağalık kurumlarından daha modern, uzmanlaşmış bir tarımsal üretim biçimiyle çekirdek aile modeline dayalı bir çiftçilik örgütlenmesine doğru geçmektedir. Farklı yöreler arasındaki farklılıklar, pazar için üretiminin genişlemesiyle benzerliklerin vurgulanabileceği bir tarzda dönüşüm uğramıştır.

Yeni farklılıklar doğmakla birlikte bunlar yöreler arasında olmaktan çok köy tipleri ile çiftçi tipleri arasındadırlar. Düşük değerli tarımdan yüksek değerli tarıma, yani üretken ve pazara yönelik üretime geçiş devam ettikçe bölgedeki yöreler-arası farklılıkların yerini yavaş yavaş köyler arasındaki ya da aynı yöredeki köyler arasındaki farklılıklar daha vurgulu olarak alacaktır.

Sencer tarafından yönetilen sosyal değişme eğilimleri araştırmasının nüfus hareketleri araştırması açısından diğer bir önemli bulgusu ise haberleşme ile ilgilidir. Anket uygulanan hane reislerinin %71'i haberleri TV'den, % 14'ü radyodan ve % 5'i gazetelerden izlemektedir. Yüz yüze iletişimin haber kaynağı oluşturması hane reislerinin sadece % 10'u için söz konusudur. Kırsal alanlar için radyonun TV ve gazeteden daha çok haber kaynağı olması ve köylü kadınların % 60'ının yüz yüze iletişim yoluyla haberleşmesi araştırmanın diğer ilginç bulgularıdır. Hemen belirtmeliyiz ki köylerdeki hanelerin bile % 65'inden fazlasının televizyonu bulunmaktadır (Sencer, 1993b, s.542).

Varolan veri kaynaklarına bağlı olarak yaptığımız bu kısa tarama ve tartışma, göçebelikten yarı-göçebelige ve yerleşik yaşama geçiş yönünde süratli bir değişimin varlığını ortaya koymaktadır. Oldukça büyük bir nüfus ülkenin kentsel bölgelerinde yeni yaşam alanları açmanın peşindedir. Bu nüfusun yerleşim biçimini değiştirerek daha az avantajlı kırsal bölgelerden daha ayrıcalıklı kentlere göç etmesine karşın toplulukların temel yapıları iç toplumsal hiyerarşilere, iktidar ilişkilerine ve bireylerin zihniyet yapılarına bağlı olarak dönüşüme uğramaktadırlar. Bölge ölçeğinde her değişken açısından bu yüzden belli süreksizlikler bulunduğu kabul edilebilir. Yine de bu kısa özet çerçevesinde sözkonusu toplumsal özelliklerle değişimin getirdiği yeni boyutlar üzerine belli bir tartışmanın yürütülmesine çalışılmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE YÜRÜTÜLMESİ

Araştırma, sörvey tekniği ile elde edilecek verilerin bir kuramsal çerçeve içinde değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Sörvey sonuçlarını ve alan gözlemlerini desteklemek amacıyla, Bölge'ye ve araştırma evrenine ilişkin her türlü kuramsal ve uygulamalı araştırma bulguları, etüd, envanter ve benzeri bilgilerle, istatistiksel bilgi kaynakları da yukarıda özetlediğimiz gibi gözden geçirilmiştir.

III.1 Araştırma Alanı ve Evreni:

Araştırmanın evreni GAP bölgesi ve bu bölgeden göç aldığı bilinen illerdir. Araştırmanın üzerinde yoğunlaşacağı örneklemi belirlemek üzere yapılan pilot çalışmada ve daha sonraki uygulama aşamasında gidilen alanlar şunlardır:

1. Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Adıyaman ve Mardin illerinin il merkezleri ve bu il merkezlerine bağlı değişik büyüklüklerde beş ilçe merkezi çevresinde yeni oluşmuş gecekondulu mahalleleri,

2. Gaziantep, Diyarbakır, Urfa, Mardin ve Adıyaman illerine bağlı farklı köy tiplerini temsil eden köyler,

3. Çukurova'da, GAP bölgesinden en çok mevsimlik ve sürekli göç aldığı bilinen Adana kent merkeziyle Adana-Karataş arasında kalan ilçe ve köyler,

4. Batı metropollerini temsilen İstanbul ve İzmir'e GAP bölgesinden göçenlerin oluşturduğu mahalleler.

III.2. Anketlerin Geliştirilmesi, Pilot Araştırma ve Anketlerin Düzeltilmesi:

Daha önceki bölümlerde sunduğumuz "Araştırma Projesi Önerisi", gözden geçirilen halihazır veriler ve araştırma ekibinin daha önce yürüttüğü onlarca araştırma ve köy, kent ve bölge kalkınma ve modernleşme kuramlarının çerçevesi içinde geliştirdiğimiz ve daha sonra pilot araştırma çerçevesinde "test" ettiğimiz beş anket şöylece özetlenebilir. Anketlerin son hali ek ikinci ciltte sunulmuştur.

Ekler cildinde ikinci anket olarak sunulan anket "Kent Anketi" dir. Bu anket pilot çalışma aşamasında Adana, Urfa, ve Gaziantep kent merkezlerinde denenmiştir. Daha sonraki sörvey aşamasında ise GAP Bölgesi içinden Adıyaman, Diyarbakır, Urfa, G.Antep'in son yıllarda oluşmuş gecekondulu mahallerinde; GAP Bölgesi dışında Adana-Mersin, İzmir ve

İstanbul'un GAP Bölgesinden yoğun göç almış mahallelerinden seçilen örnekleme uygulanmıştır.

"Kent Anketi" nde görüldüğü gibi, anketin hemen birinci sayfasında kente göçmüş olan hanehalkının sosyal kompozisyonunu almaktayız. Konut durumu ve içindeki malvarlığından sonra, hane reisinin şimdiki iş durumunu bir dizi soru ile saptamaktayız. Daha sonra hanenin gelir ve tasarruf durumunu öğrenmekte ve hemen sonra hane reisinin çalışma tarihini bir tablo halinde almaktayız. Bu soruların hemen arkasından hane reisinin eşi ile ilgili olarak hanehalkı kompozisyonu tablosunda elde edemediğimiz bilgileri toplamak amacıyla bazı ek sorular sormaktayız. Bu hazırlıklardan sonra kente göç konusuna girmekte ve göç tarihini bir tablo ile almaktayız. Bu anketin geliştirilmesinin daha önceki aşamalarında bu tablo ikiye ayrılmaktaydı. Birinci kısımda sürekli göç, ikinci kısımda ise mevsimlik göç tarihi alınmaktaydı. Fakat hangi göçlerin mevsimlik hangilerinin sürekli olduğu kararını anketçiye ve hane reisine bırakmayıp daha sonra kodlama sırasında araştırma ekibimizin bu ayrımı yapmasının daha doğru olacağını düşündük ve tek bir göç tarihini bütün göç hareketlerini kapsayacak şekilde almayı uygun bulduk. Bunun hemen arkasından hane reisinin doğup büyüdüğü hanehalkı kompozisyonu tablosunu görmekteyiz. Bu tablonun amacı göç eden hane reisinin yetiştiği hanenin diğer üyelerinin göç deneyimlerini belirlemek ve böylece o hanenin göç yelpazesini de izleyebilmektir. Bu şekilde, ortaya çıkan göç yolları çok daha çeşitlenmiş ve belirginleşmiş olarak saptanabilecektir. Kuşkusuz bu iki tablo sadece göç yolları ve yelpazesini değil göçün yapısal özelliklerini de ortaya çıkarmaya yarayacaktır. Daha sonra göçe katılan hane reisinin köyü ve köyle olan ilişkileri üzerinde durulmaktadır. Bu kısımda üzerinde önemle durulan konu halen kente göç etmiş olanların geldikleri köy ile olan ekonomik ve sosyal ilişkilerini belirlemektir. Anketin son bölümü yöre ve yöre dışı göç hareketlerini ve yöreye dönüş eğilimlerini açıklama ve anlamamıza yardım edebilecek olan değerlerin ve görüşlerin saptanmasına ayrılmıştır. Özellikle GAP Bölgesi sulama ve kalkınma projelerinin gerçekleşmesiyle ortaya çıkacak yeni yapılanmalarla ilgili beklentiler ve bu beklentiler çerçevesinde geriye dönüş olasılığı bu kısımda ele alınmaktadır.

Ek ciltte birinci anket olarak sunulan anket köy hane halkı anketidir. Bu anket de hane halkı kompozisyonu tablosu ile başlamaktadır. Bu anketin ikinci ve üçüncü kısımlarını toprak ve ekipman ile ilgili sorular oluşturmaktadır. Köyde yaşayan ve nüfus hareketlerine bazı hane üyeleri halen katılmış olan ve belki de diğer üyelerinin de katılması muhtemel olan hanelerin şimdiki ve gelecekteki yapılarını anlayabilmek için

bu sorulara ek olarak ürün ve hayvancılık soruları ankete konmuştur. Daha sonra hanenin tasarruf edebilme ve bu tasarrufu kullanma biçimi ile tarımdışı faaliyetleri ele alınmaktadır. Köy hanehalkı anketinin daha sonraki bölümünde geçici ve sürekli göç ile ilgili sorular bulunmaktadır. Köy ve kent ilişkileri ve kitle iletişim ve değerler ile ilgili sorular hanenin şimdiki ve gelecekteki hareket planlarını ve niyetlerini anlamamıza yarayacaktır.

Ek ciltte en son anket olarak sunulan anket "Köy Muhtar Anketi"dir. Bu anket, köye gider gitmez uygulanmakta ve köyün bütünü ile ilgili soruları içermektedir. Köyün nüfusu, köyün kent merkezleri ile olan ilişkileri, köydeki toprak dağılımı ve diğer toprak sorunları, ekipman, ürün ve hayvancılık ile ilgili bilgilerden sonra köyün sürekli ve mevsimlik göç ile ilgili deneyimleri toplu olarak muhtardan alınmakta ve böylece haneler ile ilgili bilgilerin köy düzeyindeki sınırları ortaya çıkmaktadır.

Ekteki ciltte üçüncü anket olarak görülen "Mevsimlik Göç Anketi", mevsimlik göçe katılan hanenin ve bu hane ile ilgili olarak konuşulan kişinin temel bilgileri ile başlamaktadır. Mevsimlik göçe katılan haneler, ya GAP köylerinden veya GAP kentlerinin gecekondulu mahallelerinden gelmektedirler. Köyden gelenlere köy hanehalkı anketinde sorulan sorular özet olarak ve kentten gelenlere de kent hanehalkı anketindeki sorular özet olarak sorulmaktadır. Daha sonra mevsimlik göçün organizasyonu ile ilgili sorular sorulmakta ve mevsimlik göç deneyimlerinin tümü sorgulanmaktadır. Anketin sonunda da diğer anketlerde olduğu gibi öznel niyetler ve değerler ile ilgili sorular sorulmakta ve geçmişteki hareketler ile gelecekteki hareketler anlaşılmaya ve tahmin edilmeye çalışılmaktadır.

13 Eylül-1 Ekim 1992 tarihlerinde Adana, Urfa, Gaziantep ve İstanbul'da gerçekleştirilen pilot araştırma sonrasında bu anketlere beşinci anket olan "Tarım Dışı Geçici Göç Anketi" eklenmiştir. Bu anket bazı bakımlardan tarımdaki mevsimlik göç anketine bazı bakımlardan da kent anketine benzemektedir.

Bundan sonra, araştırmanın sağlığı açısından uygun tarihler olan 1 Mart-15 Nisan tarihleri arasında GAP-içi kent ve köy anket uygulamaları, 19-28 Mayıs tarihleri arasında da GAP-dışı üç metropoliten bölgedeki kent ve mevsimlik göç anket uygulamaları tamamlanmıştır.

III.3. Örneklem Seçimi ve Anket Uygulaması:

III.3.1. GAP Bölgesi-içi İllerde Anket Uygulaması:

Mart 1993 ayı boyunca işbirliği yapılan araştırma şirketi ile birlikte örneklem seçme ve yörede deneyimli ve anket yapmaya istekli anketçi saptama çalışmaları yapılmıştır.

Bütün bu hazırlık çalışmalarından sonra GAP Bölgesi içi illerde kent hane reisi örneklemi aşağıda sunulan çerçevede oluşturulmuştur:

a. Daha önceden Başkanlığımızın bilgi ve onayı dahilinde GAP bölgesinden seçilen beş ilin (Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Mardin, Diyarbakır) kent merkezleri ve birer ilçe merkezinde (Gaziantep'de Nizip; Şanlıurfa'da Siverek; Adıyaman'da Besni; Mardin'de Kızıltepe; Diyarbakırda Ergani) son 10-15 yılda yoğun göçe maruz kalan ya da yeni oluşan mahalleler alanda bizzat yaptığımız gözlem ve soruşturmalara dayalı veriler ve ve işbirliği yaptığımız araştırma şirketininin sağladığı bilgiler kullanılarak saptanmıştır.

b. Bunun ardından nüfus büyüklüklerine ve seçmen sayılarına göre sıralanan mahalleler, daha büyük mahallelerden daha çok hane, daha küçük mahallelerden de daha az sayıda hane seçilecek şekilde gruplandırmaya tabi tutulmuştur. Her mahallede uygulanması gereken anket sayısı belirlendikten sonra her sokakta 5 veya 6 hane reisi ile anket yapılması uygun görülerek, o mahalleden kaç sokağın örnekleme seçileceği saptanmıştır.

c. Mahalleler içindeki sokak ve caddeler 1990 yılı Maliye Bakanlığı arsa-arazi asgari metrekare birim fiyatları gözönünde tutularak büyükten küçüğe sıralanmış ve her mahalleden yukarıda b. şıkkında belirtilen çerçeveye göre saptanan sokak ve caddeler yedekleriyle birlikte tesadüfi olarak seçilmiştir.

d. Bunu izleyen aşamada anketçilere, son 10-15 yılda şehre göçetmiş olmak ölçütünü dikkate alarak, örnekleme seçilen sokak ve caddelerde rastgele bir haneden başlamak ve birkaç hane atlamak suretiyle her sokak ve/veya yedeği sokakta 5-6 anketi uygulayıp bitirmek yönünde talimat verilmiştir.

Köy hane reisi örneklem seçimi de, araştırma önerimizde ve daha önceki raporlarımızda belirttiğimiz gibi, belirli bir tipolojiye göre ve yöredeki güvenlik koşulları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Buna göre:

a. Her ilde şu anda sulanan, Gap projesi ile sulanacak olan ve projenin geleceğe yönelik gelişmesi çerçevesinde sulanma imkanı bulunmayan köyler,

b. Köylerdeki mülkiyet dağılımına göre, ağa mülkiyetinin ya da ahali mülkiyetinin ağırlıklı olduğu köyler, ve

c. Köylerin güvenlik ve ulaşılabilirlik durumları gözönünde tutulan ölçütler olmuştur.

III.3.1.i. Gaziantep

1 Nisan 1993 Perşembe günü araştırma ekibi Gaziantep'e ulaşarak anket uygulaması için gerekli hazırlıklara aynı gün başlamıştır. Bu ilde yapılan anketlerin tümü Şahinbey ilçesi içindeki mahallelerde gerçekleştirilmiştir:

TABLO III.1
Gaziantep mahallelerinde yapılan anketler

Mahalleler	Yapılan anket sayısı
İstiklal Mah.	30
Beyazlar	20
Yukarıbayır	19
Üçoklar	19
Cengiz Topel	10
60. Yıl Mah.	4
Perilikaya	10
Fırat	2
Karayılan	10
Göllüce	2
Gümüştekin	10
Sultanselim	9
Kıbrıs	5
Toplam	150

4 Nisan 1993 Pazar günü anketörlerin Nizip ilçesinde tamamladığı toplam 57 anket de kontrol edilerek teslim alınmıştır. Gaziantep'in Nizip ilçesinde tamamlanan anketlerin dağılımı Tablo III.2'de gösterilmiştir.

TABLO III.2
Nizip mahallelerinde bitirilen anketler

Mahalleler	Anket sayısı
Karşıyaka	20
Kıbrıs	18
Cengiz Topel	1
Fatihsultan Mehmet	8
Menderes	10
Toplam	57

İl ve ilçe merkezindeki anketlerin tamamlanması üzerine, köy hanehalkı anketlerinin hazırlıklarına geçilmiştir. İki gün boyunca yürütülen çalışma sonunda toplam 138 anket kontrolü tamamlanarak teslim alınmıştır. 5 Nisan 1993 tarihinde Gaziantep'in Araban ve Oğuzeli ilçelerine bağlı aşağıda adları sıralanmış köylere göre hane reisi anketlerinin (her köyde verilmesi gereken köy-muhtar anketleri hariç) dağılımı aşağıdaki gibidir:

TABLO III.3
Gaziantep'in köylerinde verilen anketler

Araban'a bağlı köyler	Yapılan anket sayısı
Gümüşpınar	16
Başpınar	15
Akbudak	14
Tarlabası	11
Karbaba	10
Oğuzeli'ne bağlı köyler	Yapılan anket sayısı
Aşağıbeylerbeyi	23
Üçbudak	16
Geçerli	15
Arslanlı	14
İnkılap	4
Toplam	138

III.3.1.ii. Şanlıurfa

3 Nisan 1993 Cumartesi sabahı Gaziantep'ten, işbirliği yaptığımız araştırma şirketi'nin sağladığı on anketörle birlikte, araştırma ekibi Şanlıurfa'ya ulaşarak anket uygulanmasına başlanmıştır. Anketlerin Urfa'nın belirlenmiş mahallelerine göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

TABLO III.4
Şanlıurfa mahallelerinde bitirilen anketler

Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Bağlarbaşı	38
Eyübiye	28
Şehitlik	19
Yakubiye	15
Süleymaniye	14
Yeşildirek	11
Sırrın	8
Toplam	133

4 Nisan 1993 Pazar günü araştırma ekibinin bir bölümü beş anketörle birlikte Siverek'e hareket etmiştir. Siverek'te yapılan anketlerin mahallelere göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

TABLO III.5
Siverek mahallelerinde bitirilen anketler

Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Camibekir	14
Malikiye	14
Gülabibey	11
Hamidiye	11
Hayriye	11
Toplam	61

5 Nisan 1993 günü anketörlerle Şanlıurfa köy anketlerini toplamaya başlamıştır. Aynı günün akşamı saat sekiz sularında tamamlanan anketler teslim alınarak kontrolleri tamamlanmıştır. Köy muhtar anketleri hariç köylerde tamamlanan hane reisi anketlerinin dağılımı Tablo III.6'daki gibidir.

TABLO III.6
Şanlıurfa'nın köylerinde verilen anketler

Urfa köyleri	Yapılan anket sayısı
Gölpınar (Merkez ilçe)	18
Taşlı (Siverek)	18
Uğurlu (Merkez)	17
Gölcük (Hilvan)	16
Ziyaret (Suruç)	16
Karataş "	16
İlhan	2
Akziyaret (Merkez)	17
Magaracık "	15
Yardımcı "	14
Büyük Koyunlu (Harran)	11
Toplam	160

Bu anketlere ek olarak her köyde köyle ilgili genel bilgileri toplamak amacıyla muhtar anketleri de yapıldı.

III.3.1.iii. Adıyaman

6 Nisan 1993'de araştırma ekibinin bir kısmı Adıyaman'a gitmiş ve anketlerin uygulanmasına başlanmıştır. Adıyaman'ın tespit edilen mahallelerinde 7 nisan 1993 tarihi akşamına kadar devam eden çalışmalar sonucunda toplam 78 anket

teslim alınarak kontrolü yapılmıştır. Adıyaman kent anketlerinin dağılımı şu şekildedir:

TABLO III.7

Adıyaman mahallelerinde bitirilen anketler

Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Karapınar	22
Kayalık	18
Eskisaray	19
Horhor	12
Tembeldet	7
Varlık	7
Toplam	78

8 Nisan 1993 tarihinde Adıyaman'ın belirlenmiş köylerinde başlayan köy anketi çalışması 9 Nisan 1993 tarihinde sona ermiş; bu çalışma sonucunda 120 anket tamamlandıktan sonra günlük kontrolleri yapılarak teslim alınmıştır. Adıyaman'ın Merkez ilçesine bağlı köylerde yapılan hane reisi anketlerinin dağılımı şöyledir.

TABLO III.8

Adıyaman köylerinde verilen anketler

Adıyaman köyleri	Yapılan anket sayısı
Lokman (Merkez)	19
Zeytinköy (Kahta)	17
Hacıhalil (Merkez)	16
İndere "	14
Börkenek "	15
Dudere "	13
Kuyucak "	13
Yazlık/Kamışlı "	13
Toplam	120

Adıyaman'da yürütülen anket çalışması 10 Nisan 1993 tarihinde Adıyaman'nın Besni ilçesinde yapılan çalışma sonrasında toplam 57 anketin kontrolleri yapılarak teslim alınmasıyla sona ermiştir. Besni ilçesinde yapılan anketlerin mahallelere göre dağılımı ise şöyledir

TABLO III.9**Besni ilçesi mahallelerinde bitirilen anketler**

Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Korupınar	24
Çat	15
Pınarbaşı	17
Toplam	56

III.3.1.iv. Mardin

7 ve 8 Nisan 1993 tarihleri arasında daha önceden planlandığı şekilde, Mardin köylerinde köy hane halkı ve köy-muhtar anketlerinin uygulanmasına başlanmıştır. Anketlerin köylere göre dağılımı Tablo III.10'da verilmiştir.

TABLO III.10**Mardin'in köylerinde verilen anketler**

Merkez ilçeye bağlı köyler	Yapılan anket sayısı
Eryeri	16
Yalım	16
Boztepe	16
Altınpark	17
Akbağ	16
Cevizlik	16
Çiftlik	10
Kızıltepe İlçesi köyleri	Yapılan anket sayısı
Gökçe	16
Sağıl	16
Toplam	139

8 Nisan 1993 günü Mardin ili, Kızıltepe ilçesinde de veri toplama işlemine kısmen başlayan araştırma ekibi bu çalışmayı da 9 Nisan 1993 günü tamamlamıştır. Anketörler toplam 60 anket uygulamışlardır. Bunların mahallelere göre dağılımı Tablo III.11'de gösterilmektedir.

TABLO III.11**Kızıltepe ilçesi mahallelerinde bitirilen anketler**

Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Cumhuriyet	12
Atatürk	12
Yenimahalle	12
Ersoylu	12
İpek	12
Toplam	60

9 Nisan 1993 günü kısmen Mardin il merkezi anket toplanmasına başlanmış ve 10 Nisan 1993 tarihi itibariyle toplam 82 anket elde edilmiştir. Mardin ili mahallelerinden elde edilen toplam 82 anketin dağılımı Tablo III.12'de gösterilmektedir.

TABLO III.12
Mardin mahallelerinde bitirilen anketler

Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Gülveren	31
Evren	10
Şar	11
Ensar	10
Saraçoğlu	20
Toplam	82

III.3.1.v. Diyarbakır

6 Nisan 1993 günü araştırma ekibinin diğer bir bölümü Diyarbakır'a gitmiş ve 7 Nisan 1993 günü anketörler tesbit edilen köylere dağılmıştır. 8 nisan 1993'de köy hane halkı ve köy-muhtar anketleri tamamlanmıştır. Anketlerin köylere göre dağılımını ise Tablo III.13 de verilmiştir:

TABLO III.13
Diyarbakır'ın köylerinde verilen anketler

Merkez'e bağlı köyler	Yapılan anket sayısı
Gözeli	18
Pirinçlik	16
Karabaş	14
Köprübaşı	14
Pınardüzü	10
Tavuklu	6
Ergani'ye bağlı köyler	Yapılan anket sayısı
Ahmetli	18
Çınar'a bağlı köyler	Yapılan anket sayısı
Şükürlü	16
Başaklı	15
Bismil'e bağlı köyler	Yapılan anket sayısı
Tepe	16
Korukçu	7
Toplam	150

9 Nisan 1993 1993 günü Diyarbakır kent ve Ergani ilçe merkezi anketleri toplanmaya başlanmıştır. Ergani'de anketler

aynı günün akşamına kadar tamamlanarak teslim alınmış kontrolleri yapılmıştır. Anketlerin mahallelere göre dağılımı ise Tablo III.14'de verilmiştir:

TABLO III.14

Ergani ilçesi mahallelerinde bitirilen anketler

Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Namık Kemal	12
İsmetpaşa	12
Şirinevler	10
Kemaliye	10
Kemertaş	10
Fevzi Çakmak	7
Toplam	61

10 Nisan 1993 Cumartesi günü Diyarbakır ve Mardin ekibi tek ekip halinde kent anketinin kalan kısmını tamamlamak üzere iş bölümü yapmış, ve aynı günün akşamı bitirilerek teslim alınmış ve kontrolleri tamamlanmıştır. Anket yapılan Diyarbakır mahalleleri ve anket sayılarının dağılımı aşağıdadır:

TABLO III.15

Diyarbakır mahallelerinde bitirilen anketler

Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Şehitlik	46
5 Nisan	34
Fatih	24
Seyrantepe	21
Dicle	12
Huzurevleri	12
Toplam	149

III.3.2. GAP Bölgesi-dışı İllerde Anket Uygulaması

GAP bölgesi dışındaki metropoliten kent merkezlerinde uygulanan hane reisi anketlerinin örneklem planı esasta GAP içindeki kent merkezlerinde izlenen ilkelere göre geliştirilmiştir. Ancak, İstanbul örneğinde olduğu gibi, yaklaşık iki milyon hane barındıran bir metropoliten merkezde aşağı yukarı yüzbin hane olduğu tahmin edilen bölgeden göçetmiş nüfusa ulaşmak doğal olarak bir Urfa ya da Diyarbakır'da olduğu kadar kolay değildir. Bu durum gerek İzmir gerekse Adana-Mersin metropoliten alanları için de geçerlidir. Gene de Türkiye'deki göçün hemşehrilik ve etnik örüntüler çerçevesinde mekanda kümelendiği

gerçeğinden hareket ederek, GAP illeri kökenli hanelerin yoğunlukla oturduğu semt ve mahalleler işbirliği yaptığımız araştırma şirketi'nin yaptığı başka araştırmalar ve bizim pilot araştırma sırasında bu semt ve mahalleleri bilen kişilerle yaptığımız görüşmeler ışığında saptanabilmektedir. Ancak, yöre kökenli ailelerin yoğunlukla yaşadığı mahallelerde bile bu yoğunluğun seçilen bazı sokaklarda gene de düşük düzeyde kalması nedeniyle, anketçilerin "snowball" tekniğine GAP içindeki kent merkezlerinde olduğundan daha fazla başvurularını gerekmiştir.

İstanbul ve İzmir'de uygulamayı taahhüt ettiğimiz "Tarım-dışı Geçici Göçmen İşçi" anketi örneklemi ise bu tür işçilerin kaldığı hanlar, inşaat şantiyeleri ve çalıştıkları semt ve mahaller saptanarak, mümkün olduğunca çeşitli ve çok sayıda noktada anket uygulamasına girilmiştir.

Adana ili Karataş ve Yüreğir ilçeleri köylerindeki "Mevsimlik Tarım İşçisi Anketi"nin uygulaması ise ekibimizin alanda bulunuşu sırasında GAP bölgesinden gelen mevsimlik işçilerin hangi köylerde çadır kurdukları belirlenerek ve mümkün olduğunca çok sayıda köye gidilerek gerçekleştirilmiştir.

III.3.2.i. Adana

Adana il merkezine GAP bölgesinden gelerek yerleşmiş haneler ve yine aynı bölgeden Çukurova'ya tarımda geçici/mevsimlik işçilik yapmaya gelmiş hanelerle sürdürülen anket uygulaması, 19-28 Mayıs 1993 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

22-23 Mayıs günlerinde kent anketi uygulaması aksaksız bir biçimde başarıyla sürdürülmüş ve sonucunda toplam 211 anket yapılmıştır. Bu anketlerin mahalleler arası dağılımı aşağıdaki gibidir:

TABLO III.16
Adana mahallelerinde bitirilen anketler

Mahalleler	Anket sayısı
Anadolu (Yüreğir)	82
Şakirpaşa (Seyhan)	42
19 Mayıs (Yüreğir)	33
Barbaros (Seyhan)	16
Fevzipaşa "	15
Yeşilevler "	13
Kiremithane (Yüreğir)	10
TOPLAM	211

Araştırma ekibi mevsimlik işçilerin yoğunlukla bulunduğu çadır mahallerini tesbit etmek üzere Adana-Karataş ve Yüreğir ilçelerindeki köyleri dolaşmışlardır. Bu ziyaretler sırasında muhtarlar ve ziraat teknisyenlerinden bilgiler toplayarak ve kendi gözlemlerine de dayanarak gidilecek yerleri tesbit etmişlerdir.

Hem çeşitli kurum ve kişilerden edinilen bilgiler hem de sahada bizzat gözlenen durum sonucunda, mevsimlik tarım işçileriyle gündüz görüşmenin mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Sözkonusu tarihte pamuk çapası başlamış durumdadır ve işçiler sabah erkenden tarlaya gitmekte ve ancak akşam 18.00 sularında çadırlarına dönebilmektedirler. Anketin uzunluğu, tarla sahiplerinin muhtemel tepkisi ve işçilerin işlerini bölmenin sevimsizliği gözetilerek tarlada anket uygulamasından vazgeçilmiştir. Bu koşullar altında, en sağlıklı anket yapma zamanının, işçilerin çadırlarına döndükleri akşam saatleri olduğu kararına varılmıştır. Bu nedenle her akşam 17:30 civarı çadır bölgelerine ulaşan anketörler hava iyice kararana kadar (yaklaşık 21:00 suları) rahat çalışma olanağı bulmuşlardır. Bu yolla Karataş ilçesine bağlı 3 ve Yüreğir ilçesine bağlı 4 köy olmak üzere 7 köyde toplam 228 anket başarıyla tamamlanmıştır. Bu anketlerin köyler arası dağılımı ve köylerin bağlı bulunduğu ilçeler aşağıda gösterilmiştir:

TABLO III.17
Adana köylerinde verilen anketler

Karataş'a bağlı köyler	Yapılan anket sayısı
Çağsırlı	52
Sirkenli	54
Yemişli	46
Yüreğir'e bağlı köyler	Yapılan anket sayısı
Çotlu	34
Doğankent	29
Danişment	12
Yukarı Çiçekli	2
TOPLAM	228

III.3.2.ii. İzmir

İzmir kent merkezi mahallelerinden özellikle GAP bölgesi illerinden göç eden insanların yerleştiği bölgelerde hane reisi anketlerini uygulamak ve ayrıca yine aynı illerden "bekâr" olarak gelen ve inşaat gibi geçici işlerde çalışanlardan anket almak amacıyla proje ekibi 20 Mayıs 1993 günü İzmir'e gitmişlerdir.

Proje amacına yönelik olarak, GAP illerinden gelenlerin yoğun yaşadığı mahalle ve semtlerin tespitinde, özellikle Büyükşehir Belediyesi, İmar-İskan ve Fen İşleri Müdürlüğü yetkilileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler yararlı olmuştur.

İzmir kent merkezi hane reisi anketlerini anketörler 21 Mayıs 1993 günü toplamaya başlamışlar ve bu işlemi 23 Mayıs 1993 günü bitirerek bekar anketlerini toplamaya başlamışlardır. İzmir Kent Merkezi hane reisi anketi toplamı 211 olup mahalle esasına göre dağılımı Tablo III.18'de verilmiştir.

TABLO III.18
İzmir mahallelerinde bitirilen anketler

İlçe ve Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Karşıyaka İlçesi, Örnekköy Mah.	13
" " Alpaslan Mah.	12
" " Çay Mah.	11
" " Gümüşpala Mah.	11
Çiğli İlçesi, Maltepe Mah.	12
Konak İlçesi, Kadifekale Mah.	39
Gaziemir İlçesi, Kule Mah.	12
Buca İlçesi, Mehtap Mah.	12
Karabağ İlçesi, Aydın Mah.	12
" " Cennetoğlu Mah.	8
" " Asım Gündüz Mah.	12
" " Pekeh Mah.	6
" " Kılıç Reis Mah.	12
" " Aşık Veysel Mah.	12
Bornova İlçesi, Atatürk Mah.	24
" " Taşkent Mah.	2
" " Kazım Dirik Mahallesi	1
Toplam	211

GAP bölgesi illerinden "bekâr" olarak gelip inşaat işlerinde geçici olarak çalışanların özellikle Gaziemir-Toplu Konut, Bornova-Atatürk Mahallesi, Bornova-Kazım Dirik Mahallesi, Bostanlı-Toplu Konut, Karşıyaka-şeminler Mahallesi, Buca ilçesi, Konak-Basmahane işçi pazarı ve Kadifekale ve Esentepe Mahalleleri inşaatlarında bulunduğu bilgilerini gözeten proje ekibi üyeleri, anketörleri bu sözü edilen yerlere göndermiştir. Tarım-dışı geçici göçmen işçi anketlerini uygulama işlemi 23 Mayıs 1993 günü başlamış ve 24 Mayıs 1993 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır. Toplam 102 anketin dağılımı aşağıdaki gibidir:

TABLO III.19**İzmir Tarım-dışı Geçici Göçmen İşçi anketi**

İlçe-Semt-Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Bornova İlçesi, Atatürk Mahallesi	25
" " Kazım Dirik Mahallesi	8
Karşıyaka İlçesi, Bostanlı Toplu Konut İnşaatı	30
" " Şeminler Mahallesi	20
Buca İlçesi Muhtelif İnşaatlar	8
Konak İlçesi, İşçi Pazarı	15
" " Kadifekale Mahallesi	11
" " Esentepe Mahallesi	3
Toplam	102

III.3.2.iii. İstanbul

20 Mayıs 1993 günü İstanbul'a giden araştırma ekibinin diğer bir bölümü kent ve tarım-dışı geçici göçmen anketlerinin uygulanmasına başlamıştır.

23 Mayıs 1993 Pazar günü akşamı kent anketlerinin tümü tamamlanarak ve kontrolleri yapılarak teslim alınmıştır. İstanbul'da anket uygulanan mahalleler ve anket sayıları Tablo III.20 deki gibidir:

TABLO III.20**İstanbul mahallelerinde bitirilen anketler**

İlçe ve Mahalleler	Yapılan anket sayısı
(Ümraniye) NamıkKemal	31
(Fatih) Veledi Karabaş	15
(Güngören) Merkez	15
(Esenler) Nenehatun	27
(Esenler) MimarSinan	15
(Esenler) NamıkKemal	14
(Beşiktaş) SanayiiMah.	15
(Kağıthane) Gültepe	52
(Kağıthane) Talatpaşa	18
(Kağıthane) Sanayii	14
(Kadıköy) Fikirtepe	14
(Maltepe) Cevizli	15
Toplam	245

24 Mayıs 1993 Pazartesi günü de tarım-dışı geçici göçmen işçi anketleri tamamlanarak ve kontrolleri yapılarak teslim alınmıştır. İşbirliği yaptığımız araştırma şirketi ile birlikte tespit edilen ilçe, semt ve mahallerde uygulanan anketlerin dağılımı ise Tablo III.21 de verilmiştir:

TABLO III.21

İstanbul Tarım-dışı Geçici Göçmen İşçi anketi

İlçe-Semt-Mahalleler	Yapılan anket sayısı
Eminönü (Küçükpazar, Süleymaniye, Gedikpaşa)	55
Fatih (Vefa)	29
Kadıköy (Fikirtepe)	32
Avcılar (Merkezve Beylikdüzü)	10
Zeytinburnu (Sümer, Veliefendi, Topkapı, Merkezefendi)	24
Ümraniye (Yamanevler, Yavuztürk, Atatürk)	18
Bahçelievler (Soğanlı)	2
Sefaköy (Inönü)	2
Taksim	3
Güngören	3
Bayrampaşa	2
Halkalı	1
Sarıyer	2
Merter	1
Toplam	184

III.4. GAP Bölgesi İçi Beş İl ve Üç Metropolitan Şehirde Gerçekleştirilen Anket Uygulaması Sonuçları

Tablo III.22'den görüldüğü gibi, GAP Bölgesi içi beş il merkezi ve birer ilçe merkezinde uyguladığımız Kent Hane Halkı Anketlerinin sayısı 887 olarak gerçekleşmiştir. Aynı illerin 49 köyünde uygulanan Köy Hane Halkı Anketlerinin sayısı 707, Köy Muhtar Anketi de 47 olarak gerçekleştirilmiştir. Böylece GAP Bölgesi içi illerde uygulanan toplam anket sayısı 1641 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, GAP Bölgesi dışı metropoliten kentlere göç etmiş ve bu kentlerin çoğunlukla gecekondu veya düşük gelirli semt ve mahallelerine yerleşmiş olan bölge kökenli hanelerde uygulanan Kent Hane Halkı Anketlerinin sayısı 667 olarak gerçekleşmiştir. Adana ili köylerine GAP bölgesinden gelerek mevsimlik tarım işçiliği yapanlara uygulanan anketlerin sayısı ise 229'dur. Ayrıca, Tarım Dışı Geçici Göç Anketi de 286 "bekar" geçici işçiye uygulanarak gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Böylece, GAP bölgesi dışındaki üç metropoliten alanda gerçekleştirilen toplam anket sayısı 1182'i bulmuştur.

Tablo III.22'deki özetlemeden de görülebileceği gibi, hazırlanan 5 tür anketin GAP-ıçı ve dışı illerde uygulanmasıyla ulaşılan sayılar olabildiğince yüksek düzeyde gerçekleştirilmiştir. Uygulanan toplam Kent Hane Halkı Anketlerinin sayısı 1554'ye ulaőmıőken, Köy Hane Halkı Anketlerinin sayısı da 707'i bulmuştur. Üçüncü anket olan Köy Muhtar anketi 47, dördüncü anket olan Mevsimlik Tarım İşçisi Anketi uygulaması ise 229 düzeyinde gerekleőtmiőtir. Beşinci olan Tarım-dışı Geçici Göçmen ("Bekar") İşçi anketi ise 286 kiőtise uygulanmıőtur. Görüldüğü gibi, diğer anket sayılarında azaltma yaparak Beşinci anketi uygulama yönüne gidilmemiőt; tam tersine, mümkün olduğu kadar anket sayılarının tavanları ve örneklemlerini yüksek tutularak, GAP Bölgesi içi ve dışı her örneklemin kendi başına analiz edilebilir düzeylerin altına düşürülmemesine çalışılmıştır. Böylece, hizmet sözleşmesinde gerçekleőtirilmesi düşünölen asgari anket sayısında, 2000'in oldukça üstünde olan 2823 sayısına ulaőılmıőtır. — Anketlerin analizi ve alanda gözlemlerin değerlendirilmesi sonucu ulaşılacak bulgular Şu aşamada ilgili politikalar için veri oluőturacak düzeyde görünmektedir.

TABLO III.22

GAP-İçi Beş İl ve Üç Metropoliten Kentte Gerçekleştirilen Anket Uygulaması Sayıları

Anket Uygulanan il	Kent Anketi	Hane	Halkı	Tarım Dışı Gök Ank.	Geçil.	Köy Ank.	Hanehalkı	Köy Muh.	Ank.	Mes. Gök Ank.	Toplam
G.Antep	207			-		138		10		-	555
Ş.Urfa	194			-		160		11		-	565
Adıyam.	154			-		120		8		-	262
Mardin	143			-		139		9		-	291
D.Bakır	209			-		150		11		-	370
GAP-İÇİ TOPL.	887			-		707		47		-	1645
Adana	211			-						229	440
İzmir	211			102		-		-		-	313
İstanbul	245			184		-		-		-	429
GAP-DIŞI TOPL.	667			286		-		-		228	1181
GEN. TOPL.	1554			286		707		47		228	2825

IV. GAP-İÇİ KÖY HANEHALKI VE KÖY MUHTAR ANKETLERİNİN ANALİZİ

IV.1. Köy Hanehalkı Anketlerinin Analizi

Bölgede Mardin, Diyarbakır, Urfa, Adıyaman ve Gaziantep merkezleri ile bu illere bağlı Kızıltepe, Çınar, Bismil, Harran, Suruç, Siverek, Hilvan, Araban ve Oğuzeli kasabalarına bağlı köylere gidilerek toplam 707 haneden, hem hane hem de hane üyeleri hakkında bilgi toplanmıştır. Anketlerin köy bazında dağılımı Tablo 1'de görülmektedir.

TABLO IV.1
Uygulanan Anketlerin Köy Bazında Dağılımı

İl	İlçe	Köy	Anket Sayısı
Mardin	Merkez	Eryeri	16
		Yahm	16
		Çiftlik	10
		Boztepe	16
		Altınpark	17
		Akdağ	16
		Cevizli	16
	Kızıltepe	Gökçe	16
		Sağıl	16

Toplam

139

Diyarbakır	Merkez	Pirinçli	16	
		Karabaş	14	
		Pınardüzü	10	
		Tavuklu	6	
		Köprübaşı	14	
		Gözeli	18	
		Çınar	Şükürlü	16
	Başaklı		15	
	Ergani	Ahmetli	18	
	Bismil	Korukçu	7	
		Tepe	16	

Toplam

150

Urfa	Merkez	Mağaracık	15
		Uğurlu	17
		Yardımcı	14
		Akziyaret	17
		Gölpınar	18
	Harran	B.Koyunluca	13
	Suruç	Karataş	16
		Ziyaret	16
	Siverek	Y.Taşlı	18
	Hilvan	Gölcük	16

Toplam

160

Adıyaman	Merkez	İldere	14
		Zeytinköy	17
		Yazlık	13
		Dudere	13
		Kuyucak	13
		Hacıhalil	16
		Lokman	19
		Börkenek	15

Toplam

120

Gaziantep	Oğuzeli	Uçkubbe	16
		Gece	15
		Arslanlı	14
		A.Beyleri	23
	Araban	Gümüşpınar	16
		Akbudak	14
		Başpınar	15
		Karababa	14
		Tarlabası	11

Toplam

138

Genel Toplam

707

Tablo 1'de görüldüğü gibi bölgede toplam 47 köye gidilmiş ve ortalama olarak her köyde 15 kadar hanede anket uygulanmıştır. Aşağıdaki bölümlerde, önce, hanehalkı kompozisyonu tablosundan doğru, hanede yaşayanlar hakkında genel bilgiler verilecek; sonra da hane birim olarak alınıp, bir ekonomik ve sosyal bütün olarak hanenin genel yapısı üzerinde durulacaktır.

IV.1.1. Hanehalkı Üyelerinin Özellikleri

Hane reisleriyle yapılan mülakatlar aracılığıyla, hane reislerinin yanısıra, hane üyeleri hakkında genel bilgiler elde edilmiştir. Buna bağlı olarak hane reislerinin yaş dağılımına

baktığımızda, çoğunluğun 30 ile 49 yaş arasında (N=351) olduğu görülmektedir.

707 hanede yaşayan toplam kişi sayısı 5335'tir. Buna göre ortalama aile büyüklüğü 7.5 kişiden oluşmaktadır. Hane büyüklüğünü sınıflandırdığımızda, 203 hanenin (% 28.7) 1-5 kişiden; 402 hanenin (% 56.8) 6-10 kişiden; 84 hanenin (%11.8) 11-15 kişiden; ve 18 hanenin de (% 2.5) 16 ve daha fazla kişiden oluştuğunu görmekteyiz. Bu bilgiler genel olarak değerlendirildiğinde, büyük bir çoğunluğun çekirdek aile olduğunu; geniş ailenin ikinci durumda olduğu ortaya çıkmaktadır.

Örneklemdaki hane reislerinin eğitim durumu ele alındığında, 361'inin (% 51.1) ilkokul; 35'inin (% 4.9) ortaokul; 29'unun (% 4.1) lise; ve nihayet 2'sinin (% 0.3) üniversite mezunu oldukları ortaya çıkmıştır. Bunlara, formel bir eğitim almaksızın okur yazar olduklarını söyleyen 79 (% 11.1) hane reisini de eklediğimizde, toplam % 71.6 düzeyinde bir okur yazarlık oranına ulaşılmaktadır.

Hane reislerinin halen ne iş yaptıkları konusunu irdelediğimizde büyük çoğunluğun (525 hane reisi: % 74.2) kendilerini çiftçi olarak tanımladıklarını; 55 hane reisinin kent ya da kırdaki mevsimlik işçilik ettiğini; belirgin bir meslek grubu olarak şoförlerin de 32 kişiyle temsil edildiklerini görmekteyiz. Kendilerini doğrudan işsiz olarak tanımlayanların sayısı ise 37'dir. İmam, kamu görevlisi, serbest meslek, seyyar satıcı, lokantacı veya kahveci, köy korucusu, işçi emeklisi, değirmenci, elektrikçi, sıvacı, ve kasap olarak işlerini tanımlayan hane reisleri bulunmasına rağmen bu meslek gruplarındaki sayılar çok düşük çıkmıştır.

Aşağıdaki tablo hanede ekonomik olarak aktif olan üye sayısını göstermektedir. 28 ailede herhangi bir çalışan olmadığı görülmektedir. Diğer taraftan çoğunlukla 1 kişi (N=383) ve daha sonra iki kişi (N=124) çalışanı olan ailelerin sıralamada öncelikle geldiği ortaya çıkmıştır. Fakat, 3 kişi veya daha fazla çalışanı olanların toplamı 172 gibi önemli bir sayıyı ortaya koymaktadır.

TABLO IV.2
Hanede Çalışanların Sayısı

Hiç yok	28
Bir kişi	383
İki kişi	124
Üç kişi	73
Dört kişi	41
Beş kişi	27
Altı kişi	15
Yedi kişi	8
Sekiz kişi	6
Dokuz kişi	2
TOPLAM	707

IV.2.1. Ekonomik ve Sosyal Bir Birim Olarak Hanenin Özellikleri

Aşağıdaki alt bölümlerde, çeşitli açılardan, hanenin bir bütün olarak yapısı sergilenmiştir. Kuşkusuz, fikir ya da değerlendirme düzeyindeki sorular doğrudan hane reisinin görüşünü yansıtmaktadır. Üzerine konuşulan hane sayısı, aksi belirtilmedikçe, 707'dir.

IV.2.2. Dayanıklı Tüketim Malı Sahipliği

Aşağıdaki birleşik tablodan da izlenebileceği gibi, örneklem haneleri dayanıklı tüketim malı sahipliği açısından, kırsal Türkiye'nin genel özelliklerine uygun bir yapı göstermektedir. En yaygın olarak sahip olunan kalemler, sırasıyla, buzdolabı (% 78.5), tüpgazlı ocak (% 78.9) ve televizyondur (% 76.2). Yarı üretim aracı niteliği olan dikiş makinası sahipliği de oldukça yaygındır (% 52.8). Lüks dayanıklı tüketim malı olarak da niteleyebileceğimiz bulaşık makinası ve video gibi mallardaki sahiplik oranları ise, bekleneceği gibi, çok düşüktür (sırasıyla % 6 ve % 2.5).

Tablo IV.3
Dayanıklı Tüketim Malı Sahipliği

Dayanıklı Tüketim Malı Türü	Sahip Olan Hane Sayısı	Toplam İçindeki Yüzdesi
Buzdolabı	555	78.5
Tüpgazlı Fırın	211	29.8
Tüpgazlı Ocak	558	78.9
Dikiş Makinası	373	52.8
Siyah-Beyaz TV	206	29.1
Rekli TV	333	47.1
Video	18	2.5
Çamaşır Makinası	102	14.4
Bulaşık Makinası	4	0.6
Telefon	222	31.4
Özel Otomobil	101	15.6

IV.2.3. Tasarruf ve Gelir Değerlendirme Biçimi

Aşağıdaki tablodan izlenebileceği gibi, harcama/gider/yatırım kalemi olarak kendilerine sunulan şıkları olumlu biçimde yanıtlayanların sayısı oldukça düşüktür. Bir kişinin birden çok şikkı kabullendiği dikkate alınırsa, geniş tutulmuş bir seçenekler dizisinde karşılık bulan toplam sayı ancak 329'dur. Bu durum, sorunun hassasiyeti nedeniyle görüşme yapılan kişilerin kendilerini koruma güdüsünden etkilenmiş olabileceği gibi, basitçe, kırsal hanelerin ancak gündelik geçimliklerini sağlayabildikleri ve bu nedenle yatırıma yönelemedikleri biçiminde de yorumlanabilir. (Yüksek borç ödeme oranı da bu yorumu destekler niteliktedir). Herşeye rağmen, verili kısıtlı yatırım olanakları içinde, tarımsal üretken yatırım oranı, tarım dışı yatırım öğelerinden daha büyük bir yüzdeyle temsil edilmektedir. Bir başka önemli nokta, düğün-sünnet ve hacca gitme gibi sosyal prestij harcamalarının bütün içerisinde önemli bir orana sahip olmasıdır.

Son olarak, çok küçük oranlarla temsil edildikleri için sağlıklı bir genellemeye izin vermeseler de, altın-ziynet alımı gibi geleneksel yatırım alanlarının, modern yatırım olanakları karşısında avantajlı konumlarını koruyor oldukları yolunda bir tesbit yapılabilir.

Tablo IV.4
Tasarruf ve Gelir Kullanma Biçimi

Harcama Yapılan Alan	Yapan Hane Sayısı (%)
Tarla Alımı	17 (2.4)
Tarımsal Makina Alımı	31 (4.4)
Sulama Yatırımı	7 (1.0)
Hayvan Alımı	25 (3.5)
Kasabada-Şehirde Arsa Alımı	12 (1.7)
Bankada Vadeli Hesap	5 (0.7)
Altın-Ziynet Alımı	10 (1.4)
Döviz alımı	2 (0.3)
Tarım-dışı iş Açma	9 (1.3)
Düğün-Sünnet	54 (7.6)
Hacca Gitme	13 (1.8)
Köyde Ev Yapımı	58 (8.2)
Borç Ödeme	86 (12.2)
Toplam	329 (46.5)

IV.2.4. Borç

Yukarıdaki çerçeveyi tamamlamak üzere, hanelerin şu an borçlu olup olmadıkları; hangi nedenle ve kime borçlandıklarına bakmak yararlı olabilir. Örneklem hanelerinden 291'i (% 41.2) şu an borçlu olduklarını söylemişlerdir. Borçlanma sebepleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo IV.5
Borçlanma Nedenleri

Borçlanma Nedeni	Hane Sayısı (%)
Geçim Sıkıntısı	251 (35.5)
Sağlık Harcaması	37 (5.2)
Tarımsal Yatırım	53 (7.5)
Arazi Alımı	8 (1.1)
Tarımsal Sigorta	2 (0.3)
Eşya Taksiti	18 (2.5)
Ev Alma/Yaptırma	24 (3.4)
Düğün-Sünnet	20 (2.8)
Diğer (Bakkal-Eşya)	49 (6.9)

Görüldüğü gibi, temel borçlanma nedeni geçim sıkıntısı ve sağlık giderleri gibi gündelik zorunlu harcama kalemlerinden

kaynaklanmaktadır. Tarımsal yatırım, sigorta ve arazi alımlarından kaynaklanan borçlar görece olarak düşük bir oranda kalmaktadır. Bu da, tasarruf değerlendirme biçimlerinde karşılaştığımız durumla uygunluk içerisindedir.

Borç bulma kaynakları olarak ilk sırayı tanıdık ya da akrabalar gibi enformal kaynaklar almakta, bu grubu formal (banka-kooperatif) ve yarı formal (tüccar vb.) kaynaklar izlemektedir. Aşağıdaki sıralamada, aynı kişi bir kaç kaynaktan birden borç sağlayabildiği için toplam borçlu sayısından daha büyük bir sayı elde edilmektedir.

Tablo IV.6
Borç Kaynakları

Borç Kaynağı	Hane Sayısı (%)
Tanıdık-Akraba	196 (27.7)
Banka	90 (12.7)
Kooperatif	33 (4.7)
Tüccar	19 (2.6)
Acenta	7 (1.0)
Bakkal	48 (6.8)
Faizle Şahıstan	96 (13.6)
Diğer	7 (1.0)

Görüldüğü gibi, faizle şahıstan borç alma olayı 96 kez gibi oldukça yüksek sayıda zikredilmiştir. Bununla birlikte, formal ve yarı formal modern kurumlar ile tanıdık-akraba gibi cemaat ilişkileri dolayısıyla başvuru kaynakları daha büyük bir orana sahiptir.

IV.2.5. Toprak Sahipliği

Araştırmanın kapsadığı hanelerin mülkiyet düzeyinde sahip olduğu toprakların mülk sahibi haneler arasında dağılımı, aritmetik ortalama olarak 116 dönümdür. 441.15 düzeyinde yüksek bir standart sapmaya sahip olan bu ortalama, toprak dağılımındaki farklılıkları gözardı etmektedir. Bu nedenle, toprak sahibi haneleri toprak büyüklüklerinden oluşan kategoriler çerçevesinde kümelendirmek gerekmektedir. Aşağıdaki betimlemelerde böyle bir yol izlenmiştir.

Aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi, örneklem hanelerinden % 40'ı topraksızdır. Mülk toprağı olan haneler ise, çoğunluk, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler kategorisinde yoğunlaşmaktadır. Bir başka deyişle, 1-100 dekar

arası toprak sahibi hanelerin oranı % 65, 101-500 dekar arası hanelerin oranı ise % 28 dolayındadır. Tabloda ayrıştırılmamakla birlikte, 501 dekar ve üstü toprak sahibi olanların çoğunluğu (15 kişi) 600-1000 dekar kategorisinde yer almaktadır. 1500 dekardan büyük toprağa sahip 8 kişi bulunmakta; en büyük mülk toprak miktarı olan 6.000 dekada ise bir kişi görülmektedir.

Farklı toprak büyüklüklerinin iller itibariyle dağılımında, Diyarbakır hem topraksız hane hem de büyük topraklı hane sayısı açısından ilk sırayı almaktadır.

Tablo IV.7
İller İtibariyle İşletme Büyüklükleri

Toprak Büyüklüğü (dönüm)	Mardin	Diyarbakır	Şanlıurfa	Adıyaman	Gaziantep	Satır Toplamı (%)
Topraksız	60 (21.1) (43.2)	67 (25.5) (44.7)	65 (22.8) (40.6)	65 (22.8) (54.2)	28 (9.8) (20.3)	285 (40.3)
1-50	51 (26.0) (36.7)	39 (19.9) (26.0)	50 (25.5) (31.3)	32 (16.3) (26.7)	24 (12.2) (17.4)	196 (27.7)
51-100	18 (22.0) (12.9)	11 (13.4) (7.5)	17 (20.7) (10.6)	11 (13.4) (9.2)	25 (30.5) (18.1)	82 (11.6)
101-200	4 (5.8) (2.9)	12 (17.4) (8.0)	16 (23.2) (10.0)	6 (8.7) (5.0)	31 (44.9) (22.5)	69 (9.8)
201-500	1 (1.9) (0.7)	13 (25.0) (8.7)	9 (17.3) (5.6)	6 (11.5) (5.0)	23 (44.2) (16.7)	52 (7.4)
500+	5 (21.7) (3.6)	8 (34.8) (5.5)	3 (13.0) (1.9)	-	7 (30.4) (5.1)	23 (3.3)
Sütun Toplamı (%)	139 (19.7)	150 (21.2)	160 (22.6)	120 (17.0)	138 (19.5)	707 (100.0)

Mülk toprakların büyük çoğunluğu henüz sulama olanaklarına kavuşmamış, kuru tarım yapılan arazilerden oluşmaktadır. Ancak çok küçük sayıda bir hane grubu mevcut durumda sulanan topraklara sahiptir. Sulanabilir toprağa sahip 45 hane, örneklemin % 6.3'ünü ve mülk sahibi hanelerin % 10.6'sını oluşturmaktadır. Bu hanelerin sahip olduğu sulanabilir arazi büyüklükleri ise şöyledir: 29 hane 3-50 dönüm arasında; 11 hane 51-150 dönüm arasında ve nihayet 5 hane 200 dönümden büyük sulu toprağa sahiptir. Sulanan toprakların örneklem illerine dağılımına bakıldığında ilk sırayı Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin aldığı görülmektedir: Şanlıurfa'da 18,

Diyarbakır'da 15, Adıyaman'da 6, Gaziantep'te 4 ve nihayet Mardin'de 2 hane sulanan toprağa sahiptir.

Şu an toprak sahibi olan hanelerin çoğunluğu (422 haneden 358'i ya da % 85'i) bu toprağı miras yoluyla edinmişlerdir. Kuşkusuz beklenmedik bir sonuç değildir bu. Bununla birlikte, sahip olunan toprak miktarı ile hane reisinin babasının sahip olduğu toprak miktarı arasında önemli paralelliklerin yanısıra ilginç kaymalar da söz konusudur.

Tablonun işaret ettiği gibi, şu an topraksız olan 285 hanenin büyük bölümünün (206 hane) babaları da topraksızdır. Tersinden bakarsak, bugün topraksız olanların bir kısmının babaları toprak sahibidir. 285 haneden 79'unun babaları toprak sahibiyken, bu 79 hane bugün topraksızdır. Oran olarak baktığımızda, iki kuşak arasındaki topraksızlaşma oranı % 27.7'dir. Bununla birlikte, babaları topraksız olup bugün çeşitli büyüklüklerde toprak sahibi olan 58 hane vardır. Babası topraksız olmasına karşılık bugün kendileri toprak sahibi olan hanelerin oranı % 21.9'dur. Kuşaklararası mülkiyet farklılaşmasının iki ayrı yönüne işaret eden bu oranlar, görelî olarak, topraksızlaşmanın daha baskın bir süreç olduğuna bir kanıt teşkil etmektedir. Daha basit bir biçimde ifade edecek olursak, babası topraksız olanların toprak edinme olasılığı, kendilerinin de topraksız olma olasılığından daha düşüktür.

İlginç olan bir başka nokta, babası büyük toprak sahibi olup, kendileri topraksız olan 4 hanenin varlığıdır. Benzer biçimde, babası büyük toprak sahibi olan 69 haneden yalnızca 18'i ikinci kuşak düzeyinde bu konumunu koruyabilmiştir. Bu durum, büyük toprakların parçalanması yönünde bir eğilimi yansıttığı gibi, tablo, tam tersi bir gözlemi doğrulayacak ipuçları da vermektedir: Şu an büyük toprak sahibi olan 23 hanenin 18'inin babası da büyük toprak sahibi, 5'inin babası ise topraksızdır. Toprak sahipliğindeki kuşaklararası bu farklılaşma, en azından araştırma örnekleme bağlamında, geleneksel büyük toprak sahipliğinde bir çözülmenin yanısıra, modern ya da pazar koşullarında belirlenmiş büyük toprak sahipliğinin oluşumuna işaret etmektedir.

Tablo IV.8
Sahip Olunan ve Babanın Sahip Olduğu Toprak
Miktarı

		Hane Reisinin Babasının Sahip Olduğu Toprak Miktarı (Sadır %)							
Hanenin Sahip Olduğu Toprak (dönüm)	Topraksız	1-50	51-100	101-200	201-500	501+	Bilinmeyen	Toplam	
Topraksız	206 (72.3)	31 (10.9)	13 (4.6)	11 (3.9)	7 (2.5)	4 (1.4)	13 (4.6)	285 (40.3)	
1-50	29 (14.8)	57 (29.1)	33 (16.8)	43 (21.9)	20 (10.2)	4 (2.0)	10 (5.1)	196 (27.7)	
51-100	11 (13.4)	3 (3.7)	22 (26.8)	11 (13.4)	25 (30.5)	7 (8.5)	3 (3.7)	82 (11.6)	
101-200	5 (7.2)	1 (1.4)	3 (4.3)	15 (21.7)	26 (37.7)	19 (27.5)	-	69 (9.8)	
201-500	8 (15.4)	-	3 (5.8)	3 (5.8)	19 (36.5)	17 (32.7)	2 (3.8)	52 (7.4)	
501+	5 (21.7)	-	-	-	-	18 (78.3)	-	23 (5.3)	
Toplam	264 (37.3)	92 (13.0)	74 (10.5)	83 (11.7)	97 (13.7)	69 (9.8)	28 (4.0)	707 (100.0)	

Şu an sahip olunan mülk toprak miktarının kaynaklarını tesbit etmek açısından, farklı toprak büyüklüğündeki işletmelerin miras ve satın alma yoluyla edindikleri toprak büyüklüklerini ayırdetmek yararlı olacaktır. Aşağıdaki birleşik tablo böyle bir karşılaştırmayı mümkün kılmaktadır. Görüldüğü gibi, mülk toprak sahibi haneler şu andaki işletme büyüklüklerini büyük oranda miras yoluyla edinmişlerdir. Özellikle 200 dönüme kadar olan toprak büyüklüklerinde bu oran % 70'in üzerindedir.

Satın alma yoluyla işletmenin büyütülmesi oldukça sınırlıdır. Örneklem içinde toprak satın alanların oranı % 14 düzeyinde kalmaktadır. Bu durum, bölgede hareketli bir toprak pazarının olmadığı biçiminde yorumlanabilir. Bu tesbiti destekleyen bir başka nokta, örneklem haneleri içinde toprak satanların oranının yalnızca % 5.2 olmasıdır.

Miras ve satınalma gibi kaynakların yanısıra, örneklem içinde, sınırlı sayıda da olsa toprak dağıtımı yoluyla toprak edinen haneler de vardır. Örneklemdeki 707 haneden 11'i toprak dağıtımı sayesinde en çok 50 dönüme kadar toprak edinmişlerdir.

Aşağıdaki tablo, miras yoluyla elde edilen toprak miktarıyla bugünkü işletme büyüklüğünü karşılaştırmaktadır.

Tablo IV.9
Mülk Toprak İtibarı ile Miras Kalan Toprak Miktarı

Mülk Toprak Büyüklüğü (Dönüm)	Miras Kalan Toprak Miktarı					
	0	1-50	51-100	101-200	201-500	501+
Topraksız	285 (100,0)	-	-	-	-	-
1-50	30 (15,3)	165 (84,2)	-	-	-	1 (0,5)
51-100	12 (14,6)	9 (11,0)	61 (74,4)	-	-	-
101-200	8 (11,8)	3 (4,3)	5 (7,2)	53 (76,8)	-	-
201-500	9 (17,3)	-	1 (1,9)	9 (17,5)	33 (65,5)	-
501+	5 (21,7)	-	1 (4,3)	-	3 (13,0)	14 (60,9)
TOPLAM	349 (49,4)	177 (25,0)	68 (9,6)	62 (8,8)	36 (5,1)	15 (2,1)

Tabloda görüldüğü gibi, örneklem içinde, babalarından kendilerine hiç toprak kalmamasına karşılık bugün toprak sahibi olan 64 hane bulunmaktadır. Bu tür haneleri de içine alacak şekilde tüm toprak satın alanların sayısı 100; oranı yaklaşık % 15'tir.

IV.2.6. Mülk Toprak/İşlenen Toprak İlişkisi

Mülk toprak işlenen toprak arasındaki ilişkide, işlenen toprak lehine bir farklılık sözkonusudur. Bu durum, özellikle, topraksız, 1-50 ve 51-100 kategorisindeki işletmeler için geçerlidir. Daha büyük toprak miktarına sahip işletmelerde ise, işlenen toprak büyük oranda aynı kalmakla birlikte, daha az toprak işleyenlerin oranı daha çok işleyenlerin gerisinde kalmaktadır.

Tablo IV.10
Mülk Toprak ve İşlenen Toprak Miktarı Karşılaştırması
I

Mülk Toprak Büyüklüğü	İşlenen Toprak Miktarı						
	0	1-50	51-100	101-200	201-500	500+	Toplam
Topraksız	155 (53,7)	84 (29,5)	34 (11,9)	9 (3,2)	4 (1,4)	1 (0,4)	285 (40,3)
1-50	5 (2,6)	173 (88,3)	9 (4,6)	6 (3,1)	3 (1,5)	-	196 (27,7)
51-100	1 (1,2)	5 (6,1)	64 (78,0)	8 (9,8)	3 (3,7)	1 (1,2)	82 (11,6)
101-200	2 (2,9)	2 (2,9)	5 (7,2)	54 (78,3)	6 (8,7)	-	69 (9,8)
201-500	1 (1,9)	-	1 (1,9)	5 (9,6)	43 (82,7)	2 (3,8)	52 (7,4)
501+	-	-	1 (4,3)	-	2 (8,7)	20 (87,0)	23 (3,3)
TOPLAM	162 (22,9)	264 (37,3)	114 (16,1)	82 (11,6)	61 (8,6)	24 (3,4)	707 (100,0)

Yukarıdaki tabloyu basitleştirerek bu durumu daha net bir biçimde görebiliriz. Özellikle topraksız hanelerin % 46 gibi yüksekçe oranda bir bölümü, kira ve ortakçılık gibi yollarla toprak tasarruf edebilmektedirler.

Tablo IV.11
Mülk Toprak/İşlenen Toprak Karşılaştırması
II

Mülk Toprak Büyüklüğü	Daha az	Aynı	Daha fazla
Topraksız	-	153 (55.7)	152 (46.5)
1-50	5 (2.6)	173 (88.3)	16 (9.2)
51-100	6 (7.3)	64 (78.0)	12 (14.7)
101-200	9 (13.0)	54 (78.3)	6 (8.7)
201-500	7 (13.4)	43 (82.7)	2 (3.8)
501+	3 (12.7)	20 (87.0)	-
TOPLAM	30 (4.24)	507 (71.7)	170 (24.1)

IV.2.6.1. Ortakçılık ve Kiracılık

Bununla birlikte, örneklem işletmelerine bir bütün olarak bakıldığında, ortakçılık ve kiracılık yoluyla toprak tasarrufu yönteminin görece olarak düşük oranda olduğu gözlenmektedir. Toplam haneler arasında ortağa toprak alan 191 hanenin oranı % 27'dir. ortağa toprak alan haneler arasında en büyük grubu mülk toprağı olmayanlar oluşturmaktadır ve bu haneler çoğunluk 1-100 dönüm arasında toprağı ortağa almaktadırlar. Ortağa toprak alanlara genel olarak baktığımızda, bu ilişkinin uzun yıllardır süren bir ilişki olduğunu görmekteyiz. 1-5 yıldır aynı toprağı ortağa alanların oranı % 34, 6-10 yıldır alanların oranı % 21, 11-20 yıldır alanların oranı % 25 ve nihayet 20 yıldan uzun süredir aynı toprağı ortağa alanların oranı % 18'dir. Bu durum, örnekleme çıkan hanelerin büyük oranda geleneksel ortakçılık ilişkisi içinde olduğu biçiminde yorumlanabilir. Bu tesbiti destekler yönde görülebilecek bir başka nokta, örneklem hanelerinin ortağa toprak aldığı işletmelerin çoğunluğunun büyük mülklü olmasıdır: "ortağa toprak aldığınız çiftçinin ne kadar toprağı var?" sorusuna, % 47.3 "büyük mülklü" % 32.2 "orta mülklü" ve % 20.4 "küçük mülklü" biçiminde yanıt vermiştir. Beklenebileceği gibi, örneklem hanelerinin ortağa toprak aldıkları mülk sahiplerinin çoğu köy dışında ikamet etmektedir (% 53).

Örnekleme içinde ortağa toprak veren hane sayısı, ortağa alan sayısından daha düşüktür. Ortağa toprak veren 38 hane, örneklemin % 5.3'ünü oluşturmaktadır.

Toprak tasarrufunun daha modern bir formu olan kiracılık için de aynı durum söz konusudur. Örnekleme kiraya toprak alan 65 haneye (% 9.1) karşılık, kiraya veren ancak 11 hane (% 1.5) bulunmaktadır. Örneklem hanelerinin kiracılık ilişkisine girdikleri mülk sahipleri de büyük oranda köy dışında ikamet etmektedir (% 50.9). Bu kategori içinde % 10.2 oranında çiftçi devletten hazine toprağı kiralayarak tasarruf etmektedir.

Aşağıdaki tablo ve mülk toprak itibarı ile ortağa ve kiraya alınan/verilen toprak büyüklüklerini sergilemektedir.

Tablo IV.12

Mülk Toprak Miktarı İtibarı ile Ortağa ve Kiraya Alınan Toprak Miktarları

Mülk Toprak Miktarı	Ortağa Alınan Toprak Miktarı					Kiraya Alınan Toprak Miktarı					T.
	0	1-50	51-100	101-200	201+	0	1-50	51-100	101-200	201+	
0	164 (57.5)	72 (25.3)	34 (11.9)	10 (3.5)	5 (1.8)	264 (92.6)	17 (6.0)	4 (1.4)	-	-	285 (40.3)
1-50	159 (81.1)	24 (12.2)	10 (5.1)	2 (1.0)	1 (0.5)	180 (91.8)	10 (5.1)	3 (1.5)	2 (1.0)	1 (0.5)	196 (27.7)
51-100	72 (87.8)	3 (3.7)	5 (6.1)	1 (1.2)	1 (1.2)	75 (91.5)	2 (2.4)	1 (1.2)	2 (2.4)	2 (2.4)	82 (11.6)
101-200	53 (76.8)	5 (7.2)	5 (7.2)	4 (5.8)	2 (2.9)	60 (87.0)	5 (7.2)	4 (5.8)	-	-	69 (9.8)
301-500	46 (88.5)	-	-	3 (5.8)	3 (5.8)	45 (86.5)	-	2 (3.8)	2 (5.8)	3 (5.8)	52 (7.4)
501+	22 (95.7)	-	-	1 (4.3)	3 (12.5)	22 (95.7)	-	-	-	1 (4.3)	23 (3.3)
TOPLAM	516 (73.0)	104 (14.7)	54 (7.6)	21 (3.0)	12 (1.7)	646 (91.4)	34 (4.8)	14 (2.0)	6 (0.8)	7 (1.0)	707 (100.0)

Tablo IV.13

Mülk Toprak Miktarı İtibarı ile Ortağa Alınan; Ortağa ve Kiraya Verilen Toprak Miktarları

Mülk Toprak Miktarı	Ortağa verilen Toprak Miktarı					Kiraya Verilen Top. Mik.		
	0	1-50	51-100	101-200	201+	0	6-200	1000
Topraksız	285 (100.0)	-	-	-	-	285 (100.0)	-	-
1-50	189 (96.4)	7 (3.6)	-	-	-	195 (98.5)	3 (1.5)	-
51-100	74 (90.2)	5 (6.1)	3 (3.7)	-	-	79 (96.3)	3 (3.7)	-
101-200	60 (87.0)	3 (4.3)	3 (4.3)	2 (2.9)	1 (1.4)	66 (95.7)	3 (4.3)	-
201-500	45 (86.5)	-	3 (5.8)	4 (7.7)	-	51 (98.1)	1 (1.9)	-
501+	17 (73.9)	-	1 (4.3)	-	5 (21.7)	21 (91.3)	1 (4.3)	1 (4.3)
TOPLAM	670 (94.7)	16 (2.3)	10 (1.4)	6 (0.8)	6 (0.8)	695 (98.3)	11 (1.6)	1 (0.1)

* Bütün Durumlar İçin N=707

IV.2.7. Ürün Deseni

Toplam örneklem içinde şu ya da bu oranda ekim yapan hane sayısı 514'tür (% 72). Geriye kalan 193 hane (% 27.2) ekim dikim anlamında tarımsal üretimin dışında görülmektedirler. Örneklemdaki çiftçilerin ürün tercihi, bölgenin genel özelliklerini yansıtır niteliktedir. Bölge topraklarının çoğu henüz sulama olanaklarına kavuşmamış olduğu için, ürün deseni kuru tarımın başlıca ürünlerinin egemenliği altındadır. Örnekleme haneleri için bu sıralama buğday, arpa, mercimek, tütün ve sınırlı oranda pamuk olarak yapılabilir. Burada sayılan ve aşağıda ayrıntıları verilen ürünler dışında, örneklem içinde 16 bağ, 7 fıstık, 5 sebze, 5 nohut, 3 badem ve nihayet 2 yer fıstığı yetiştiricisine rastlanılmıştır.

Tablo IV.14
Buğday, Arpa, Mercimek Eken Hane Sayısı ve Ekilen Alan Miktarı

Ekilen Alan (da)	Eken Hane Sayısı (%)		
	Buğday	Arpa	Mercimek
1-50	269 (73.1)	189 (66.3)	154 (68.4)
51-100	62 (16.8)	54 (18.9)	47 (20.9)
101-200	21 (5.7)	27 (9.5)	12 (20.9)
201-500	9 (2.4)	8 (2.8)	5 (2.2)
501+	7 (1.9)	7 (2.5)	7 (3.1)
TOPLAM	368 (100.0)	285 (100.0)	225 (100.0)

Tablo IV.15
Ürün Pazarlama Miktarı

Pazarlama Miktarı	Ürün				
	Buğday	Arpa	Mercimek	Tütün	Pamuk
Hiç	167 (45.3)	93 (32.6)	26 (11.5)	-	2 (4.7)
Yarıdan Az	32 (8.6)	23 (8.07)	8 (3.5)	-	3 (7.1)
Yarısı	43 (11.6)	31 (10.8)	19 (8.4)	-	-
Çoğu	72 (19.5)	55 (19.2)	56 (24.8)	-	1 (2.3)
Hepsi	47 (12.7)	78 (27.3)	115 (51.1)	120 (100.0)	35 (83.3)
Bilinmeyen	7 (1.9)	5 (1.7)	1 (0.4)	-	1 (2.3)
Toplam	368 (100.0)	285 (100.0)	225 (100.0)	120 (100.0)	42 (100.0)

IV.2.7.i Buğday

Örnekleme içinde buğday eken hanelerin sayısı 368'dir. Bunlardan çoğu (331'i) 100 dönüme kadar buğday eken; küçük üretici diyebileceğimiz kategori içinde yer almaktadır. 101-500 dönüm arasında ekim yapan ve orta çiftçi olarak adlandırabileceğimiz gruba denk düşen çiftçi sayısı 30'dur. Büyük çiftçilerin sayısı ise, örnekleme içinde oldukça düşüktür: 600 dönüm eken 1; 1.000 dönüm eken yine 1; 1500 dönüm eken 2; 2500 dönüm eken 2; ve nihayet 2500 dönüm buğday eken yalnızca 1 çiftçi olmak üzere toplam 7 çiftçi vardır.

Ürünün pazarlanma oranını anlayabilmek için miktar ya da yüzde yerine, "azı", "çoğu" gibi niteliksel bilgi toplama yoluna gidilmiştir. Bu ayırma işlemine göre toplam 368 buğday üreticisinden 167'si (% 45.3) hiç ürün satmamakta ve tümünü kendisi tüketmekte ya da tohumluk olarak ayırmaktadır. Elde ettiği ürünün hepsini satanların oranı % 12.7; çoğunu satanların oranı % 19.5; yarısını satanların oranı % 11.6 ve azını satanların oranı % 8.6'dır. (7 üretici için bu oranın ne olduğu bilinmemektedir). Buradan çıkaracağımız sonuç, buğday üreticilerinin yaklaşık yarısı için bu ürün pazara değil, hane tüketimine yönelik bir değer ifade etmektedir.

Ürettiği buğdayın şu ya da bu miktarını pazarlayan 195 üreticiden çoğu (% 48.2) ürününü TMO'ya satmaktadır. 64 çiftçi (% 32.8) tüccara; 22 çiftçi (% 11.2) ofis ya da tüccara; 3'ü (%1.5) kooperatife ve son olarak 12'si (% 6.1) buğdayını buğday pazarında kendisi satmaktadır.

IV.2.7.ii Arpa

Görüşülen haneler içinde arpa eken 285 hane vardır. Buğday da olduğu gibi, bu üründe de, çoğunluk (243 hane=% 85) 100 dönüm ve altında bir alanda ekim yapmaktadır. Orta ve büyük çiftçi oranı görece olarak düşük durumdadır. (Bu dağılımın ayrıntıları tablodan izlenebilir). Ürün pazarlama miktarlarını gösteren tabloda görülebileceği gibi, arpa, buğdaya görece olarak daha pazara yönelik bir üründür. Ürettiği arpanın çoğunu satanların oranı, buğdaya göre daha yüksektir, hiç satmayanların oranı ise daha düşüktür.

Buğdayda olduğu gibi, arpanın da çoğu TMO'ya satılmaktadır. Bu tercihi daha düşük oranlarda tüccar ve buğday pazarındaki satışlar izlemektedir.

IV.2.7.iii Mercimek

Mercimek üretimi yapan toplam hane sayısı 225'tir. Bu hanelerin de çoğu (% 68.4) 50 dönüme kadar ekim yapan küçük üreticilerdir. Orta ve büyük çiftçi oranları, arpa ve buğdayda gözlediğimiz eğilimi tekrarlar niteliktedir.

Beklenebileceği gibi, mercimek, arpa ve buğdayın temsil ettiği tahıllara oranla daha yüksek oranda nakit ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak üretilen bir üründür. Bu nedenle, ürettiği mercimeğin hepsini ya da çoğunu satanların toplam oranı % 75 gibi yüksek bir düzeye çıkmaktadır. Hane tüketimine ayrılan bölüm dışında kalan tüm mercimek pazarlanmaktadır.

Bu durum mercimeğin pazarlanma biçiminde de kendini göstermektedir. Üreticilerin çoğu (% 42) mercimeklerini doğrudan tüccara satmaktadırlar. Ofis'e verilen ya da buğday pazarında satılan oran, mercimek için, daha düşük bir seviyede kalmaktadır.

IV.2.7.iv Tütün

Tütün ekimi yapan toplam hane sayısı 120'dir. Bu hanelerin 84'ü (% 70) 50 dönüme kadar; 29'u (% 24.1) 60-100 dönüm arasında ve son olarak 7'si (% 5.8) 120-200 dönüm arasında tütün ekmektedir. Üretilen tütünün hepsi Tekel'e satılmaktadır.

IV.2.7.v Pamuk

Örnekleme içinde az oranda temsil edilen pamuk, 42 hane tarafından ekilmektedir. Tütün gibi temel nakit getirici endüstri bitkilerinden olan pamuk da, çoğunluk, küçük miktarda arazilerde ekilmektedir. 50 dönüme kadar pamuk eken hanelerin oranı % 62'dir. 60-100 dönüm arasında eken 9; 120-300 dönüm arasında eken 4; ve nihayet 500-1500 dönüm arasında pamuk eken 3 hane vardır.

Tütün gibi pamuğun da, hane ihtiyacı olan küçük bir bölüm dışında, hepsi satılmaktadır. Pamuk ürününün pazarlandığı alan olarak Çukobirlik (% 40.4) ve tüccar (35.7) ilk sırayı almakta, diğer seçenekler çok küçük oranlarda temsil edilmektedir.

IV.2.8. GAP Olanakları Geldiğinde Ekilmesi Düşünülen Ürünler

"Önümüzdeki yıllarda GAP olanaklarına kavuştuğunuzda, yani sulama başladığında, hangi ürünleri ekmeyi düşünürsünüz?" biçiminde ve üç ürün tercihi yapılması istenen soruya, beklenebileceği gibi, pamuğun merkezde olduğu bir yanıtlar kümesi elde edilmiştir. Görüşülen çiftçilerin % 74.7'si ilk ürün tercihi olarak pamuğu belirtmişlerdir. Pamuk 2. ve 3. ürün tercihlerinde % 13.3 ve % 7.9 oranında temsil edilmektedir. Bu demektir ki, toplam pamuk tercihi % 95 dolayındadır. Bu durum gelecekteki ürün deseni planlaması ve çiftçi beklentisi açısından dikkate alınması gereken bir durumdur. İlk ürün tercihindeki diğer ürünler de, yine, şekerpancarı, tütün ve sebze gibi pazara yönelik endüstri ürünlerinin ekimi doğrultusunda bir tercih arz etmektedir. Aynı durum 3. ürün tercihi için de geçerlidir. İlginç olan, arpa-buğday gibi bölgenin geleneksel ürün türlerinin GAP'la birlikte neredeyse sahneden kalkacağı yolundaki göstergelerdir. Örneğin hiç kimse GAP geldiğinde arpa ekeceğini ya da ekmeyi sürdüreceğini söylememiştir. Buğdayı ananların sayısı da yok denecek kadar azdır: ilk tercih olarak 3; ikinci tercih olarak 6, ve üçüncü tercih olarak 3 kişi buğday ekeceğini söylemiştir. Öte yandan, küçük oranlarda temsil edilmekle birlikte, seracılıktan haşhaş ekimine, meyve ve sebzelerin her türünden soya fasulyesine kadar değişen bir yelpaze içinde, bölge çiftçisinin ne kadar geniş bir hayal ve beklentiye sahip olduğunu gösteren yanıtlar alınmıştır. Kuşkusuz bu durum yalnızca subjektif beklenti düzeyinde değerlendirilmesi gereken bir çerçevedir. Yine de, çiftçi açısından bakıldığında geleceğe yönelik tüm beklenti ve tercihlerin pazar rasyonalesi ekseninde şekilleneceğini göstermesi bakımından ilginçtir.

IV.2.9. Traktör Sahipliği

Örnekleme haneleri içinde traktör sahibi olanların sayıları oldukça düşüktür. 546 hane (% 77.4) traktör sahibi değildir. Traktörü olan 159 hanenin 153'ünün 1; 3'ünün 2; 1'inin 4 ve nihayet 1'inin de 6 traktörü vardır (2 hanenin traktör sahiplik statüsü belirsizdir. Bu nedenle yukarıdaki rakamlar için geçerli hane sayısı 705'tir). 107 hane, önceden traktör sahibi olup, sonra sattığını belirtmiştir.

Traktör sahibi haneler için en önemli kaynak kendi birikimleri olmuştur. Kredi ile traktör edinme oranı ancak % 10'dur. Toprak, hayvan, altın satarak ve genel olarak kendi birikimini kullanarak traktör edinme asıl eğilimi oluşturmaktadır.

Traktör sahipliği görece olarak düşük bir orana sahipken, kira yoluyla makinalaşmış tarım yapanların oranı oldukça yüksektir. Traktörsüz hanelerin % 51.4'ü, ekim-dikim işleri için traktör kiraladıklarını söylemiştir. Formal bir kira ilişkisi olmasızın karşılıklı yardımlaşma biçiminde olan traktör kullanımını da hesaba katıldığında, tarımsal mekanizasyonun - mülkiyet düzeyinde olmasa da- oldukça yüksek bir orana sahip olduğu sonucuna varılabilir.

IV.2.10. Ürün Girdileri için Borç ve Kredi Kullanımı

Örneklem hanelerinden ürün girdileri için borç ya da kredi kullananların oranı % 30 civarındadır. Kaynak açısından dağılım ise şu şekildedir: % 60'ı banka ya da kooperatiften; % 9'u tüccar ya da esnaftan; % 4'ü faizsiz olarak tanıdığından; ve % 27'si faizle şahıstan borç almaktadır. Bu dağılımdan da anlaşılacağı gibi, borç kaynağı olarak modern kurumlar (banka, kooperatif) daha başat durumdadır. Bununla birlikte, tefecilik gibi geleneksel kaynaklar azımsanmayacak oranda varlığını sürdürmektedir.

IV.2.11. Hayvan Sahipliği

Bitkisel üretimin yanısıra kırsal ekonominin ikinci önemli ayağı olan hayvancılık örneklem haneleri için de yaygın bir pratiktir. Bölge genel yapısına uygun bir biçimde, görüşülen hanelerin % 68.3'ü şu yada bu şekilde hayvan beslemektedir. Sayısal açıdan ilk sırayı alan tür koyunculuktur. Bunu, inek ve keçi sahipliği izlemektedir.

Tablo IV.16

Koyun, İnek ve Keçi Sahibi Hane Sayıları ve Yüzdeleri

Sahip Olunan Koyun Sayısı	Hane Sayısı (%)	Sahip Olunan İnek Sayısı	Hane Sayısı (%)	Sahip Olunan Keçi Sayısı	Hane Sayısı (%)
0	594 (55.7)	0	459 (64.9)	0	479 (67.8)
1-10	155 (21.9)	1	125 (17.7)	1-10	207 (29.3)
11-20	85 (11.7)	2-4	90 (12.7)	15-20	13 (1.8)
21-50	51 (7.2)	5-10	24 (3.4)	24-50	7 (0.9)
51-300	24 (3.4)	12-20	4 (1.3)	150	1 (0.1)
TOPLAM	707 (100.0)		707 (100.0)		707 (100.0)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, hanelerin büyük çoğunluğu için hayvancılık, kendi başına bir faaliyet olmaktan çok, bitkisel üretimden elde edilen gelirin desteklenmesi yönünde bir işlev görmektedir. Her üç hayvan türü için de büyük sürülere sahip hane sayısı oldukça düşük kalmaktadır.

Hayvan sahipliği, toprakla karşılaştırıldığında, daha akışkan bir sermaye ögesi olarak da ele alınabilir. Hem her yıl satılan dana ve kuzular; hem de herhangi bir nakit ihtiyacı ortaya çıktığında daha kolay paraya çevrilebilir olma özelliği, hayvancılığı bir çok üretici için cazip kalmaktadır. Bu durum özellikle koyun besleyenler için geçerli bir gözlemdir. "Geçen yıl kaç dana ve kuzu sattınız" sorusuna verilen cevaplar bu tesbiti destekler niteliktedir. Kuzu satışını ele aldığımızda, geçen yıl itibarıyla 55 hane 1-5; 43 hane 6-10 tane; ve 34 hane 12-90 arasında kuzu satmıştır. Dana satışı için durum biraz değişiktir: inek sahibi haneler arasında 64 tanesi, çoğunluk 1-2 tane dana satmışlardır. Bu durum büyük baş hayvanların daha ağırlıklı sabit sermaye işlevi gördüğü ve ürünlerinin pazarlanması yoluna gidildiği biçiminde de yorumlanabilir. Bir başka deyişle, büyük baş hayvan sayısı ürünleri değerlendirilmek ya da yetiştirilmek üzere elde tutulabilirken, her yıl sürüye katılan kuzular hem nakit ihtiyacını gidermek hem de sürüyü belli bir sayının üzerine çıkartmamak üzere elden çıkarılmaktadır.

Sahip olunan hayvan sayısı işlenen toprak büyüklüğü ile ilişkilendirildiğinde bu durum daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tablonun da gösterdiği gibi, özellikle topraksız ve küçük topraklı haneler besledikleri koyun yoluyla geçinme standartlarını yükseltme yönünde bir strateji izlemektedirler.

Tablo IV.17
İşlenen Toprak Büyüklüğü ve Sahip Olunan Koyun
Miktarı Arasındaki İlişki.

İşlenen Toprak Miktarı (Dönüm)	Sahip olunan Koyun Sayısı:					Hane Toplam
	0	1-10	11-20	21-50	51-300	
0	200 (70.2)	51 (17.3)	18 (6.5)	13 (4.6)	3 (1.1)	285 (40.5)
1-50	97 (49.5)	52 (26.5)	28 (14.3)	15 (7.7)	4 (2.0)	196 (27.7)
51-100	54 (41.5)	22 (26.8)	14 (17.1)	6 (7.3)	6 (7.3)	82 (11.6)
101-200	31 (44.9)	17 (24.6)	10 (14.5)	11 (15.9)	-	69 (9.8)
201-500	24 (46.2)	11 (21.2)	8 (15.4)	5 (9.6)	4 (7.7)	52 (7.4)
501+	8 (54.8)	2 (8.7)	5 (21.7)	1 (4.3)	7 (54.8)	23 (5.5)
TOPLAM	394 (55.7)	155 (21.9)	85 (11.7)	51 (7.2)	24 (55.7)	707 (100.0)

10 yıl öncesine göre sahip olunan hayvan sayısında ne tür bir değişme olduğunu araştıran soru da ilginç sonuçlar vermektedir. Bu soruya geçerli yanıt veren 491 üreticiden 129'u (% 26.2) sahip oldukları hayvan sayısında bir değişme olmadığını belirtmiştir. Buna karşılık, hanelerin % 63.5'i hayvan sayısının azaldığını; ve ancak % 9.9'u arttığını söylemiştir. Azaldığını belirtenler, neden olarak, meraların azalması, geçim sıkıntısı; traktör satın alma; hastalık gelmesi, miras nedeniyle bölüşülmesi gibi gerekçeler ileri sürmüşlerdir. Bu nedenler arasında ilk iki sırayı geçim sıkıntısı ve meraların azalması almaktadır. Arttığını belirten az sayıdaki üretici ise üretim artışı ve hayvan satmamaları nedeniyle besledikleri hayvan sayısının arttığını söylemişlerdir.

Hayvan sayısındaki bu negatif değişme, yeni tarıma açılan alanlar nedeniyle otlakların azalması; kırsal ekonomi içinde hayvancılığın aleyhine ve dolayısıyla bitkisel üretimin lehine bir dönüşüm olduğu biçiminde de yorumlanabilir.

IV.2.12. Ücretli İşçi Çalıştırma

Aile işletmesinde, dışarıdan ücret karşılığı işçi çalıştıran hane sayısı 153'tür (% 21.6). Çoğunlukla kuru tarım yapan örneklem haneleri için bu düşük oran olağan görünmektedir. İşçi çalıştıranların çoğunluğu (% 75), çift sürmek için işçi çalıştırdıklarını; % 15'i çoban tuttuklarını ve daha düşük oranlarda da çeşitli işlerde kısa sürelerle işçi tuttuklarını söylemişlerdir.

Süre olarak baktığımızda, çoğunluk (% 70) bir yıl içinde 1 aya kadar; % 15'i 2-3 ay ve geri kalanlar da üç aydan daha uzun süreler için ücretli işçi çalıştırdıklarını söylemişlerdir. Tüm yıl boyunca işçi tutanların sayısı yalnızca 9'dur.

IV.2.13. Köy İçi Yardımlaşma

"Siz ya da hane üyeleri para karşılığı olmadan herhangi bir iş yapar mısınız /yapıyor musunuz?" sorusuna, görüşülen hane reislerinden 239'u (% 33.8) olumlu, 468'i ise olumsuz yanıt vermiştir. Bu gruptaki hanelerden çoğu akrabaları ve köylüleriyle karşılıklı yardımlaşma biçiminde ve çoğunlukla tarla işlerinde birbirlerine destek olduklarını söylerken, 13 hane reisi (soruya olumlu yanıt verenlerin % 5.4'ü) ağa için çeşitli işler yaptıklarını söylemişlerdir. Bu durum yasalarla da yasaklanmasına rağmen, geleneksel ilişkiler içinde angaryanın küçük oranda da olsa varlığına işaret etmektedir.

IV.2.14. Tarımsal ve Tarım Dışı İşlerde Ücretli İşçilik

Hane üyelerini de içerecek biçimde, tarım içi ya da dışı, herhangi bir şekilde ücretli işçilik yapılıp yapılmadığı şeklindeki soruya, görüşülen hanelerden % 35'i olumlu; % 65'i ise olumsuz yanıt vermiştir. Bu, örneklem hanelerinden yaklaşık 1/3'ünün bir ya da bir kaç üyesini hane gelirini artırmak üzere hane işletmesi dışında ücretli istihdam yoluna gittiğini göstermektedir. Ücretli işçilik içeren toplam 247 haneden 140'ı (% 56) tarımsal işlerde çalıştıklarını söylemişlerdir. Tarımda çalışanlar, çoğunluk (% 41) bu faaliyeti ailecek yapmaktadırlar. % 20 yalnızca oğullarının, % 9 ise kardeşlerinin tarımsal alanda ücretli işçilik ettiğini söylemişlerdir. Ücretli işçilik yapılan yer açısından, çoğunluk (% 56) kendi köyünde; % 17 kendi köyüne yakın bir köyde; % 5 Çukurova'da; % 22 ise diğer illerin köylerinde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Faaliyetin bir yıl içinde tuttuğu süre açısından, tarımda ücretli işçilik yapan hanelerin % 14'ü için 1-30 gün; % 21'i için 45-60 gün, % 18'i için 90 gün; % 14'ü için 120-180 gün; ve nihayet % 30'u için 200 ve daha fazla gün sürdüğü saptanmıştır. Bu yüzelere genel olarak bakacak olursak, çoğu hanenin (% 53) bir yıl içinde 30 güne kadar tarımda ücretli işçilik yaptığını görürüz.

Hane üyeleri içinde geçici ücretli işçi olan 247 haneden 138'i (% 56) kentte istihdam olanağı bulduklarını söylemişlerdir. (Farkedilebileceği gibi, kır ve kentte geçici işçilik yapanlar arasında her iki kategoriye de girenler olduğu için, bu ikisinin toplam sayısı ve yüzdesi toplam ücretli işçilik yapan sayısından yüksek çıkmaktadır.) Gidilen yerler açısından ilk sırayı, % 60 oranıyla, kendi köyünün bağlı olduğu kent almaktadır. % 14 oranında hane için bu yer İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropoller, % 21 için diğer iller ve nihayet % 5 için Adana ve civarıdır.

IV.2.15. Tarım Dışı İş-Uğraş

Kendisi ya da hane üyeleri olarak tarım dışı bir işle uğraşıp uğraşmadıkları sorusuna 193 kişi (% 27) olumlu yönde yanıt vermiştir. Bunlardan çoğu (% 53) bu faaliyeti yalnızca kendisinin (yani hane reisinin); % 31'i ailecek ve diğerleri de kardeşleri ve/veya oğullarıyla birlikte yaptıklarını söylemişlerdir.

Yapılan iş olarak ilk sırayı (% 40'lık bir oranla) mevsimlik düz inşaat işçiliği almakta, bunu % 31'lik bir oranla elektrik tesisatçılığı, mobilyacıda çalışma, terzide kalfalık, berberlik ve şoförlük gibi kalifiye işler izlemektedir. Bakkal, kasap, kahveci gibi esnaflık edenlerin oranı % 8.8, hamallık ya da çobanlık

yapanların ki ise % 17'dir. Örneklem içinde, ayrıca , 3 memur ve 1 din görevlisi barındıran hanelere rastlanmıştır.

IV.2.16. Köy Dışındaki Hane Üyeleri ve İlişkiler

Şu an geçici ya da sürekli olarak hane üyelerinden köy dışında kimse olup olmadığı yolundaki soruya, 159 hane reisi (% 22.5) olumlu; 548 hane reisi olumsuz (% 77.5) yanıt vermiştir. Dışarıda olanların çoğu oğullar (134 hane); daha düşük oranda (20 hane) kızlar ve nihayet 5 hane için hem oğullar hem de kızlardır. Hane dışında olan kızlardan, bir öğretmen ve bir kamu kesiminde memurluk dışında tümü ev hanımıdır. Evlenip gittikleri yer, bölge insanının bölge dışıyla ilişkisini göstermesi bakımından ilginçtir: kızların çoğu (17 kişi) Adana, Mersin, Tarsus gibi Çukurova illerine yerleşmiş durumdadır.

Kızların hane dışında olması ve coğrafik mobiliteleri ekonomik nedenlerle olmaktan çok evlilik nedeniyle gerçekleştiği için, ailenin bütün olarak gelecekteki tavır ve konumunu daha az oranda etkileyebilecek bir öğedir. Oysa oğulların hareketliliği, hem ailenin şu an bulunduğu konumunu anlama hem de geleceğe ilişkin planlarını kestirme bakımından daha fazla ipucu sağlayabilir. Bu nedenle araştırmada kızların evlilik nedeniyle köylerinden ayrılmalarından çok, oğulların ekonomik nedenlerle yer değiştirmeleri üzerinde durulmuştur.

Şu an dışarıda oğlu olan 134 haneden çoğu (77 hane, % 57.4) 1-100 dönüm arasında toprak işlemektedir. Bu sayı topraksızlar için 9; 101-200 dönüm kategorisi için 25; 201-500 kategorisi için 14 ve nihayet 501+ kategorisi için 9'dur. Bu durum özellikle küçük üretici olan kırsal hanelerin oğullarının köy dışı istihdamı yoluyla nüfus baskısını azaltmak ve hane gelirini artırmak yolunda bir strateji izledikleri biçiminde yorumlanabilir.

Şu an hane dışında olan ve nerede oldukları belirlenebilen 121 oğuldan çoğu (79 hane) köylerinin bağlı bulunduğu ilde, yani bölge içindedir. Ankara, İzmir, İstanbul gibi metropollerde oğulları olan 10; Çukurova'da 10, Antalya, Bodrum gibi turizm yörelerinde 4, ve son olarak Türkiye'nin yukarıda sayılanlar ve GAP dışındaki illerinde oğlu olan 18 hane vardır.

Yaptıkları iş açısından baktığımızda, oğullardan çoğunun (31 kişi) kentte inşaat işçiliği yaptığını görüyoruz. Diğer mesleklerdeki tesbit edilebilen dağılım ise, 12 tüccar; 9 şoför; dondurmacı, garson gibi hizmet sektöründe 8; oto tamircisi,

kaynakçı gibi kalifiye işlerde 6; öğretmen, imam gibi 4 memur; tarımda geçici işçi 3 ve nihayet işsiz olarak köy dışında olan 2 oğul olduğu şeklindedir.

Bu rakamlara genel olarak baktığımızda, düşük oranda bir kır-kent nüfus hareketliliği olduğu gibi yanıltıcı bir sonuca ulaşabiliriz. Bu yanıltıcılık iki nedenden kaynaklanabilir. İlki, datanın kodlanmasına ilişkin "teknik" bir sorun: ailede geçici ya da sürekli göç eden birden fazla oğul olmasına karşılık, bunlardan, yalnızca en büyük oğula ilişkin bilgiler alınmıştır. Bu nedenle muhtemelen gerçekte varolandan daha düşük bir sayıyla karşılaşırız. İkincisi, özellikle sürekli göç bağlamında, ailenin bir bölümünün köyde kalıp diğer bölümünün göçmesi gibi bir süreç yerine, ailenin tümünden göçettiği ve bu nedenle de geride, göçedenlerin bilgisinin alınabileceği kimsenin kalmadığı bir süreç yaşanıyor olabilir. Bu durum, hem köy anketinin ilerleyen sorularında hem de kentte toplanan bilgiler ışığı altında netlik kazanabilecektir.

Örneklem hanelerinin köy dışındaki oğul ve kızlarıyla ne tür ilişkiler içinde olduklarına baktığımızda, aşağıdaki tabloda verilen özelliklerle karşılaşırız.

Tablo IV.18
Köy Dışındaki Oğul ve Kızlarla İlişki Türü

İlişki Türü	Evet	Hayır
Mektuplaşma	6 (3.8)	150 (96.2)
Telefonlaşma	90 (57.3)	67 (42.7)
Ziyaret Etme	96 (60.8)	62 (39.2)
Para Gönderme	71 (44.9)	87 (55.1)
Para Gelmesi	48 (30.6)	109 (69.4)
Erzak Gönderme	46 (30.6)	109 (69.4)

Görüldüğü gibi, haneler, dışarıdaki üyeleriyle yazışmaktan çok telefonla ilişki kurmaktadır. Karşılıklı yapılan ziyaretler de oldukça yüksektir. İlginç olan, dışarıdaki oğullarına para gönderen ailelerin oranının, dışarıdaki üyelerinden para alan aile oranından daha yüksek olmasıdır. Kuşkusuz bu, göç döngüsünün hangi aşamasında bulunduğu ve ne tür bir göçün söz konusu olduğuyla birlikte düşünülmesi gereken bir durumdur. Örneğin, yakın zamanda kente gidip iş olanağı arayan bir oğulun, hane gelirine katkıda bulunmaktan çok bu gelirden henüz pay alıyor olması sıkça rastlanan bir durumdur.

IV.2.17. Köy Dışındaki Akrabalar ve Bunlarla İlişkiler

Köy dışında yerleşmiş akrabaları olup olmadığı biçimindeki soruya, örneklem hanelerinden 505'i (% 71.5) olumlu yönde yanıt vermiştir. Bu yüksek oran, kırdan kopuş sürecini ve kentleşme hızını açıklaması bakımından önemlidir. Bir başka önemli nokta, bu akrabalarından önemli bir bölümünün (% 41) konuşulan hane reisinin kardeşlerinden müteşekkil olmasıdır. % 59 oranındaki diğer akrabalar, çoğunlukla, amca, amcaoğlu, dayı ve yeğenlerdir.

Akrabaların il düzeyindeki dağılımı, aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo IV.19
Köy Dışındaki Akrabaların Olduğu İller ve Akrabası Olan Hane Sayısı

İl Adı	Akrabası Olan Hane Sayısı	
Gaziantep	96	Örneklem İlleri (% 75.2)
Adıyaman	94	
Diyarbakır	91	
Şanlıurfa	64	
Mardin	55	
Adana	30	Diğer İller (% 21.2)
İstanbul	26	
İçel	17	
İzmir	16	
Ankara	3	
Aydın	2	
Bursa	2	
Manisa	2	
Bahkesir	1	
Elazığ	1	
Hakkari	1	
Kocaeli	1	
K.Maraş	1	
Siirt	1	
Tekirdağ	1	
Uşak	1	
Zonguldak	1	
Kore	5	Yurt Dışı (% 3.6)
S.Arabistan	3	
Almanya	3	
Suriye	2	
Kıbrıs	2	
Irak	1	
Fransa	1	
İşviçre	1	
Toplam	505	

Bu dağılımı yeniden düzenlediğimizde, örneklem hanelerinin çoğunlukla bölge içinde ve köylerinin bağlı olduğu ilde akrabalarının olduğunu daha rahat görebiliyoruz. Buna göre, akrabaların % 75.2'si örneklem illerinde, % 1'i diğer Doğu ve

Güneydoğu Anadolu illerinde, % 20.2'si Batı illerinde ve nihayet % 3.6'sı yurt dışında yaşamaktadır.

Ailenin yaşadığı köyün bağlı bulunduğu il ile akrabasının olduğu il çaprazladığımızda Batı illerine en çok göç veren illerin, sırasıyla, Diyarbakır (% 34.3) ve Şanlıurfa (% 27.5) olduğunu görüyoruz. Bu konuda en düşük orana sahip il ise Gaziantep olarak görünüyor.

Tablo IV.20
Örnekleme İlleri İtibariyle Akrabaların Yaşadığı İller

Köyün Bağlı Olduğu İl	Akrabasının Bulunduğu İl (Sütun %)			
	GAP İçi ve Doğu	Batı	Yurt Dışı	Toplam
Mardin	53 (13.9)	20 (19.6)	6 (33.3)	79 (15.6)
Diyarbakır	73 (19.2)	35 (34.3)	3 (16.7)	111 (22.0)
Ş.Urfa	72 (18.9)	28 (27.5)	2 (11.1)	102 (20.2)
Adıyaman	96 (25.2)	11 (10.8)	-	107 (21.2)
G.Antep	91 (23.9)	8 (7.8)	7 (38.9)	106 (21.0)
Toplam	385 (76.2)	102 (20.2)	18 (3.6)	505 (100.0)

Söz konusu akrabaların ne süredir dışarıda olduklarına baktığımızda, 1-5 yıl kategorisinde 106 (% 21.5); 6-10 yıl kategorisinde 110 (% 22.4); 11-15 yıl kategorisinde 67 (13.6) ve nihayet 21+ yıl kategorisinde 138 (% 28.0) hane olduğunu görüyoruz. Bu durum, bölgede zamana yayılmış bir kentleşme sürecinin yaşandığı ve bu sürecin özellikle son 10 yılda önemli bir hız kazandığını gösteriyor. 21+ yıl kategorisinde yığılma önceki yılların birikimini de içerdiği için, en kalabalık grup bu kategoride gözlenmiştir. Oysa geçtiğimiz ilk 10 yılın toplam miktarı (% 43), ondan önce gelen 10 yılda gerçekleşen göç miktarından (% 28) önemli oranda fazladır. Benzer bir gözlem, bölge içi kırdan kente göç ve illerarası bölge dışına göç arasındaki ilişki bağlamında da yapılabilir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, bölgeden Batı illerine olan göç özellikle son 5 yılda bir artış göstermiş durumdadır.

Tablo IV.21**Köy Dışındaki Akrabaların Süre İtibarı ile Buldukları Yer**

Akrabaların Kaç Yıldır Dışarda Oldukları (Satır %)

Akrabaların Bulunduğu Yer	1-5 yıl	6-10 yıl	11-15 yıl	16-20 yıl	21+yıl	Toplam
GAP İçi ve Doğu	69 (18.2)	81 (21.7)	56 (15.2)	55 (14.7)	112 (30.02)	373 (74.8)
Batı	34 (33.7)	29 (28.7)	10 (9.9)	10 (9.9)	18 (17.8)	101 (20.5)
Yurt Dışı	3 (16.7)	-	1 (5.6)	6 (33.3)	8 (44.4)	18 (3.7)
TOPLAM	106 (21.5)	110 (22.4)	67 (13.6)	71 (14.4)	138 (28.0)	492 (100.0)

Dışarıda bulunan akrabalarla ilişki düzeyini anlamak üzere sorulan "son iki yıl içinde gelip sizde kaldılar mı?" sorusuna köy dışında akrabası olan örneklem hanelerinden % 81'i olumlu, % 19'u ise olumsuz yanıt vermiştir. Aynı biçimde, "Peki siz gidip şehirde onlarda kaldınız mı?" sorusuna hanelerin % 76'sı olumlu, % 24'ü olumsuz yanıt vermiştir. Birbirlerine para ya da başka şekilde yardımcı olup olmadıkları sorusuna ise, hanelerden % 39'u olumlu, % 61'i ise olumsuz yanıt vermiştir. Tüm bunlar, köyü terkeden ailelerle geride kalan akrabalar arasında oldukça güçlü bir ilişkinin süregittiğini göstermektedir. Bu aynı zamanda, yeni gerçekleşecek göçlerin mümkün alanlarını belirlemek açısından da kimi ipuçları sağlamaktadır.

Nitekim, "şehire gidince kalabileceğiniz kimse var mı?" sorusuna olumlu yanıt veren 446 hane reisinin çoğu, kalabilecekleri kimse olarak, başta kardeşler olmak üzere çeşitli akrabalarını göstermişlerdir. Hemşerilik/köylülük bağının pek de önemli olmadığını, ya da akrabalığın daha önemli olduğunu gösteren bu dağılım aşağıdaki gibidir.

Hane reislerinin, şehre gidince yanında kalabileceklerini söyledikleri yakınları:

Kardeşleri	:	160
Oğlu	:	47
Kızı	:	17
Babası	:	7
Akrabası	:	212
Köylüsü	:	1
Arkadaşı	:	2

Görüldüğü gibi, şehre gidince yanında kalabileceği kimse olarak köylüsünü gösteren 1, arkadaşını gösteren 2 hane reisi vardır. Bu durum, kentle ilişkide ve şayet olursa göç durumunda akrabalık ilişkilerinin çok önemli bir rol oynadığını destekleyen bir veri olarak alınabilir.

IV.2.18. Genel Olarak Köyden Ayrılanların Gittikleri İller

"Sizin köyden göçedenlerin çoğunlukla gidip yerleştikleri yerler neresidir?" sorusuna, hane reisleri 3 il belirterek yanıt vermişlerdir. Buna göre, ilk sırayı yine GAP illeri almaktadır. İlginç olan, Adana, İçel gibi Güneybatı illeriyle İstanbul, İzmir gibi Batı metropollerinin hem birinci hem ikinci hem de üçüncü gidilen yer düzeyinde en çok gidilen yer olarak çok sayıda hane tarafından zikredilmesidir. Ankara'nın çok az sayıda hane reisi tarafından gidilen yer olarak gösterilmesi bir başka ilginç noktadır.

Tablo IV.22

Şimdiye Kadar Köyden Ayrılanların En Çok Olduğu İller

İl Adı	Gidilen 1. İl	Gidilen 2.İl	Gidilen 3.İl
Adana	110	54	21
Adıyaman	97	1	2
Ankara	2	1	3
Antalya	1	7	7
Aydın	2	-	-
Bursa	10	25	9
Diyarbakır	77	19	7
Elazığ	-	1	-
Eskişehir	4	1	5
Gaziantep	133	22	5
İçel	21	43	30
İstanbul	36	31	23
İzmir	32	42	32
Konya	-	1	-
Manisa	-	2	3
Mardin	32	-	2
Muş	-	1	-
Ş.Urfa	76	14	3
Zonguldak	3	-	-
Batman	-	2	-
Yurtdışı	10	6	2

Yukarıdaki tabloyu elimizdeki verinin özelliklerine göre yeniden düzenleyebiliriz: örneklem illerini bir grup, Adana ve İçel'i bir grup; İstanbul ve İzmir'i kendi başlarına birer grup ve nihayet sayılanlar dışındaki illerle yurtdışını ayrı bir grup olarak ele alabiliriz. Bu durumda aşağıdaki tablo karşımıza çıkar:

Tablo IV.23
Köyden Ayrılanların En çok Gittiği Yerler

Gidilen Yer	Zikredilme Sırası		
	1.Sırada	2. Sırada	3.Sırada
GAP İçi Örneklem İlleri	414 (64.5)	66 (23.4)	19 (12.1)
Adana-Mersin	131 (20.4)	97 (34.4)	51 (32.5)
İzmir	32 (5.0)	42 (14.9)	32 (20.4)
İstanbul	36 (5.6)	31 (11.0)	23 (14.6)
Diğer İller ve Yurt Dışı	29 (4.5)	46 (16.3)	32 (20.4)
Toplam Geçerli Sayı	642 (100.0)	282 (100.0)	157 (100.0)

Görüldüğü gibi, örneklem illeri ilk sırada ezici bir çoğunluğa sahip olmasına karşılık, bu özellik 2. ve 3. sırada Adana-Mersin grubuna geçmektedir. İzmir ve İstanbul ilk sıradaki görece önemlerini 2. ve 3. sıralarda da korumaktadırlar.

Bu bilgileri tek tek örneklem illeriyle çaprazlayarak, belli bir ile bağlı köylerin en çok göçülen yer açısından belli noktalarda yoğunlaşmış yoğunlaşmadıklarını görebiliriz.

Tablo IV.24
Örneklem İlleri İtibariyle En Çok Göç Edildiği Söylenen 1. Yer

Örneklem İli	GAP İlleri	Adana-Mersin	İzmir	İstanbul	Diğer İller+Yurt Dışı	Toplam
Mardin	44 (37.6) (10.6)	35 (28.2) (25.2)	8 (6.8) (25.0)	23 (19.7) (63.9)	9 (7.7) (31.0)	117 (18.2)
Diyarbak.	65 (45.5) (15.7)	32 (22.4) (24.4)	23 (16.1) (71.9)	9 (6.3) (25.0)	14 (9.8) (48.3)	143 (22.3)
Ş.Urfa	83 (58.0) (20.0)	55 (38.5) (42.0)	1 (0.7) (3.1)	3 (2.1) (8.3)	1 (0.7) (3.4)	143 (22.3)
Adıyaman	96 (95.2) (23.2)	4 (3.9) (5.1)	-	1 (1.0) (2.8)	2 (1.9) (6.9)	103 (16.0)
Gaziantep	126 (92.6) (30.4)	7 (5.1) (5.3)	-	-	3 (2.2) (10.3)	136 (21.2)
Toplam	414 (64.5)	131 (20.4)	32 (5.0)	36 (5.6)	29 (4.5)	642 (100.0)

En çok göç edildiği 1. sırada söylenen dağılımı içeren tabloya göre, GAP içindeki örneklem illeri arasında en yüksek hareketlilik (ya da göç alma oranı) Gaziantep'te görülmektedir (% 30.4). Bu ili, sırasıyla, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin izlemektedir. Yine sütun yüzdelerinden doğru baktığımızda, Adana-Mersin yöresine göç veren GAP illeri olarak, sırasıyla, Şanlıurfa (% 42.0), Mardin (% 25.2), Diyarbakır (% 24.4) ve çok daha düşük oranlarda Gaziantep ve Adıyaman görülmektedir. İzmir en çok göçü Diyarbakır (% 71.9) ve Mardin'den (% 25.0); İstanbul ise Mardin (% 63.9) ve Diyarbakır'dan (% 25) almaktadır. Bu tablo satır olarak okunduğunda, her ile bağlı köylerin çoğunlukla göç ettikleri alanlar ilden doğru da belirlenebilir. Buna göre, daha önce de tesbit edildiği gibi, her il en çok hareketlilik oranına öncelikle kendi içinde sahiptir. Bunu izleyen sıra ise Mardin için Adana-Mersin (% 28.2) ve İstanbul (% 19.7); Diyarbakır için Adana-Mersin (% 22.4) ve İzmir (% 16.1); Şanlıurfa için yalnızca Adana-Mersin'dir. Adıyaman ve Gaziantep köyleri kendi il merkezleri dışına olan göçler açısından (en azından ilk sırada anılan göç hedefleri arasında), önemsiz oranlarda temsil edilmektedir.

Kuşkusuz bu ilk tablonun, 2. ve 3. sırada anılan göç hedefleri dağılımıyla bütünlenmesi gerekir. Aşağıdaki iki tablo bu gerekliliği karşılamaktadır.

Tablo IV.25
Örneklem İlleri İtibariyle En Çok Göç Edildiği
Söylenen 2. Yer

Örneklem İli	2. Sırada Gidilen Yer (Satır %)					
	GAP İçi Örneklem İlleri	Adana-Mersin	İzmir	İstanbul	Diğer İller+Yurt Dışı	Toplam
Mardin	15 (22.0) (19.7)	17 (28.8) (17.5)	11 (18.6) (26.2)	10 (16.9) (32.3)	8 (13.6) (17.4)	59 (20.9)
Diyarbakır	12 (10.6) (18.2)	34 (30.1) (35.1)	26 (23.0) (61.9)	14 (12.4) (55.2)	27 (23.5) (58.7)	113 (40.1)
Ş.Urfa	29 (37.7) (43.9)	37 (48.1) (38.1)	3 (3.9) (7.1)	5 (6.5) (16.1)	3 (3.9) (6.5)	77 (27.3)
Adıyaman	4 (23.5) (6.1)	8 (47.1) (8.2)	1 (5.9) (2.4)	2 (11.8) (6.5)	2 (11.8) (4.3)	17 (6.0)
Gaziantep	8 (50.0) (12.1)	1 (6.3) (1.0)	1 (6.3) (2.4)	-	6 (37.5) (13.0)	16 (5.7)
Toplam	66 (23.4)	97 (34.4)	42 (14.9)	31 (11.0)	46 (16.3)	282 (100.0)

En çok gidildiği ikinci sırada anılan yer açısından bakıldığında Mardinliler (yerleri değişmiş olarak) aynı yerlere, İstanbul ve Adana-Mersin'e, Diyarbakırlılar, yine öncelikle Adana-Mersin ve İzmir'e Şanlıurfalılar yine Adana-Mersin'e göçtirmektedirler.

Görüldüğü gibi 1. ve 2. sırada yerler arasında farklılık olsa da genel eğilim değişmemektedir.

Son olarak, en çok gidilen yer olarak 3. sırada anılan ve toplam geçerli yanıtın 157'ye düştüğü dağılıma bakabiliriz:

Tablo IV.26
Örnekleme İlleri İtibarıyla En Çok Göç Edildiği
Söylenen 3. Yer

Örnekleme İli	GAP İçi Örnekleme İlleri	Adana-Mersin	İzmir	İstanbul	Diğer İller+Yurt Dışı	Toplam
Mardin	5 (19.9)	6 (21.4)	8 (28.6)	6 (21.4)	3 (10.7)	28 (17.8)
Diyarbakır	4 (4.9)	25 (30.5)	23 (28.0)	11 (13.4)	19 (23.2)	82 (52.2)
Ş.Urfa	6 (18.2)	15 (45.5)	1 (3.0)	5 (15.2)	6 (18.2)	33 (21.0)
Adıyaman	3 (42.9)	3 (42.9)	-	-	1 (14.3)	7 (5.5)
Gaziantep	1 (14.3)	2 (28.6)	-	1 (14.3)	3 (42.9)	7 (4.5)
Toplam	19 (12.1)	51 (32.5)	32 (20.4)	23 (14.6)	32 (20.4)	157 (100.0)

Görüldüğü gibi, Adana-Mersin 3. sırada da ağırlığını sürdürmektedir. Aslında ilk tercih edilen yerler arasında GAP içi ve GAP dışı ayırımı yapıldığında, burada da, asıl ağırlığın Adana-Mersin'de olduğu, bunu İstanbul ve İzmir'in izlediği görülecektir. Adana-Mersin, yaklaşık 50 yıldır süregelen mevsimlik işçilik yoluyla tanınmış, bilinen bir alan olarak, bölge insanı için, kalıcı göçün de başlıca hedefi halinde görünmektedir.

IV.2.19 Köy Dışında 1 Yılı Aşkın Kalanlar

"Çalışma amacıyla köy dışında 1 yılı aşkın bir süre kaldınız mı" sorusuna, görüşülen hane reislerinden 152'si (% 21.5) olumlu, geri kalan ise olumsuz yanıt vermiştir. Kalınan yer açısından dağılım aşağıdaki gibidir:

Adana:	24	Malatya:	4
Adıyaman:	10	Manisa:	1
Ankara:	4	Mardin:	4
Antalya:	2	Muğla:	1
Aydın:	1	Sakarya:	1
Burdur:	2	Samsun:	1
Bursa:	5	Siirt:	1

Diyarbakır:	5	Sivas:	1
Elazığ:	1	Ş.Urfa:	9
Hakkari:	2	Yozgat:	2
Gaziantep:	9	S.Arabistan:	9
Hakkari:	2	Irak:	7
Hatay:	2	Almanya:	10
İçel:	11	Kıbrıs:	1
İstanbul:	10	Fransa:	1
İzmir:	10	İsviçre:	3
Konya:	1		
Kütahya:	1	TOPLAM	152

Bu dağılımı yeniden düzenlediğimizde, örneklem illerini de içine alacak biçimde Doğu illerinde 45 (% 29.6); İstanbul, İzmir ağırlıklı olmak üzere Batı illerinde 41 (% 26.9); Adana-İçel illerinde (% 23.02) ve nihayet S. Arabistan ve Irak ağırlıklı yurt dışı ülkelerde 32 (% 21.5) hane reisinin 1 yıl aşkın süreyle, çalışmak üzere kaldığını tesbit ediyoruz.

Bu sürede yapılan iş açısından baktığımızda, ne iş yaptığı tesbit edilebilen 146 kişiden 87'sinin kentte inşaat işçiliği ve garsonluk gibi becerisiz işlerde; 24'ünün yine kentte, şoförlük, kaportacılık, marangozluk, fırıncılık gibi becerili işlerde; 26'sinin pamuk, mercimek, fındık toplayıcılığı gibi geçici tarımsal işlerde ve nihayet 9'ünün yine kentte bekçi, polis imamlık gibi memur olarak çalıştığını görüyoruz.

IV.2.20 Hane Reislerinin Gezip Gördüğü Yerler

"Şimdiye kadar gezme, çalışma amacıyla nerelere gittiniz; hangi şehir ya da kasabaları gördünüz?" gibi bir soruyla, hane reislerinin bireysel coğrafyasının çıkarılmasına çalışılmıştır. Bu bağlamda gezip gördükleri 3 yerin adı alınmıştır. İlk yer olarak 587; ikinci yer olarak 357; ve 3. yer olarak da 168 hane reisinden geçerli yanıt alınmıştır.

Bu yanıtların kaba dağılımı aşağıda verilmiştir. Buna göre, bölgede örneklem illeri, Batı'da İstanbul, İzmir, Ankara, ve nihayet Güneybatı'da Adana, Mersin, Hatay gibi iller hane reislerinin en çok ilişkide oldukları yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo IV.27
Gezme ya da Çalışma Amacıyla Görülen Yerler

İl Adı	Gidilen Olarak	1. Yer	Gidilen olarak	2. Yer	Gidilen olarak	3. Yer
Adana	77		29		21	
Adıyaman	17		22		11	
Afyon	1		2		-	
Ağrı	4		2		-	
Amasya	2		2		-	
Ankara	40		20		9	
Antalya	8		5		2	
Artvin	1		-		-	
Aydın	2		-		-	
Balıkesir	2		4		-	
Bilecik	-		-		-	
Bingöl	-		-		-	
Bitlis	-		-		-	
Bolu	2		1		1	
Burdur	4		4		5	
Bursa	9		5		-	
Çanakkale	2		1		1	
Çankırı	-		-		-	
Çorum	1		-		1	
Denizli	4		1		1	
Diyarbakır	46		29		11	
Edirne	4		2		-	
Elazığ	8		7		-	
Erzincan	6		1		1	
Erzurum	5		-		1	
Eskişehir	-		5		-	
G.Antep	30		48		16	
Giresun	-		-		-	
Gümüşhane	-		-		-	
Hakkari	5		-		2	
Hatay	14		7		4	
Isparta	2		2		-	
İçel	22		21		7	
İstanbul	62		55		17	
İzmir	41		21		14	
Kars	5		4		1	
Kastamonu	1		-		-	
Kayseri	-		1		1	
Kırklareli	4		-		-	
Kırşehir	-		1		1	
Kocaeli	3		2		-	
Konya	3		1		3	
Kütahya	6		2		1	
Malatya	6		3		3	
Manisa	5		1		3	
K.Maraş	-		-		1	
Mardin	9		11		3	
Muğla	10		1		1	
Muş	2		-		-	
Nevşehir	-		-		-	
Niğde	-		-		-	
Ordu	-		-		-	
Rize	-		-		-	
Sakarya	4		1		-	
Samsun	2		1		-	
Siirt	1		1		1	
Sinop	2		-		-	
Sivas	2		1		-	
Tekirdağ	6		3		1	
Tokat	-		1		-	
Trabzon	1		1		-	
Tunceli	-		-		-	

Ş.Urfa	30	12	11
Uşak	1	-	-
Van	-	2	-
Yozgat	1	2	2
Zonguldak	2	-	-
Kırıkkale	-	2	-
Diğer	2	1	-
Yurt Dışı			
S.Arabistan	10	7	1
Irak	24	6	4
Almanya	11	5	1
Kıbrıs	6	3	1
Fransa	2	1	1
İsviçre	5	2	1
Toplam	587	357	168

Hane reislerinin gezip gördükleri yerleri yeniden düzenleyerek, bölge içi hareketliliği ve bölgenin ülkedeki diğer yerlerle ilişkisini daha net bir biçimde görebiliriz. Buna göre, gidilen ilk yer olarak verilen illere baktığımızda (587 geçerli yanıt arasında), ilk sırayı % 28.1'lik bir oranla Doğu Anadolu'yu da içerecek biçimde GAP bölgesi illerinin aldığını; bunu % 19.3'lük bir oranla Adana-Mersin ve Hatay'dan müteşekkil iller grubunun izlediğini, İstanbul'un tek başına % 10.6; İzmir'in % 7.0; Ankara'nın % 6.8; ve nihayet bunların dışında kalan illerin % 18.4'lük bir oranla temsil edildiğini; yurtdışıyla ilişkisi olmuş hane reislerinin toplam oranının da % 9.9 olduğunu görüyoruz. Bu yeni düzenlemeye göre hem ilk hem de ikinci ve üçüncü sırada verilen yerlerin dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo IV.28

Hane Reislerinin Geçici Olarak Buldukları Yerler

Gidilen İl Ya da Yöre	1.Sırada Verilen	2.Sırada Verilen	3.Sırada Verilen
Doğu ve Güneydoğu Anadolu İlleri	165 (28.1)	140 (39.2)	58 (34.5)
Adana-Mersin-Hatay	113 (19.3)	57 (16.0)	32 (19.0)
İzmir	41 (7.0)	21 (5.9)	14 (8.3)
İstanbul	62 (10.6)	35 (9.2)	17 (10.1)
Ankara	40 (6.8)	20 (5.6)	9 (5.4)
Diğer İller	108 (18.4)	57 (16.0)	29 (17.5)
Yurt Dışı	58 (9.9)	29 (8.1)	9 (5.4)
Toplam	587 (100.0)	357 (100.0)	168 (100.0)

Hane reislerinin saydıkları bu yerlere ne amaçla gittikleri sorulduğunda, ilk sırayı gezme/ziyaret gibi sosyal amaçlı hareketliliğin aldığını ve bunu çoğunlukla mevsimlik tarımsal işçilikten oluşan ekonomik geçici göçlerin izlediğini görüyoruz. Askerlik de, yine, bölge insanının bölge dışıyla ilişki

kurmasının önemli bir dolayımı olarak görülmektedir. En düşük değer sağlık gerekçeleriyle oluşan hareketliliktedir.

Tablo IV.29
Gidildiği Söylenen Yerlere Gitme Nedenleri

Gidiş Nedeni	1.Sıradaki Yer İçin	2.Sıradaki Yer İçin	3.Sıradaki Yer İçin
Ekonomik	182 (31.5)	149 (42.0)	57 (54.5)
Gezme-Ziyaret	250 (42.7)	128 (36.1)	88 (53.3)
Askerli	149 (25.5)	74 (20.8)	17 (10.5)
Sağlık	4 (0.7)	4 (1.1)	3 (1.8)
Toplam	585 (100.0)	355 (100.0)	165 (100.0)

Kalınan süre açısından bakıldığında, hane reisleri gittikleri yerlerde bir ay ve daha uzun sürelerle kalmışlardır. Ekonomik amaçlı gidişlerin tarım takvimi ya da inşaat mevsimine denk düştüğü dikkate alınır, bu, beklenen bir sonuçtur. Muhtemelen, gezme ve akraba ziyareti amaçlı hareketlilikler iki hafta ve daha az bir zaman süresini kapsamaktadır.

Tablo IV.30
Gidilen Yerlerde Kalınan Süre

Kalınan Süre	1.Yer İçin	2.Yer İçin	3.Yer İçin
1 Haftadan Az	105 (17.9)	115 (32.2)	55 (33.1)
1 Hafta	52 (8.8)	30 (8.4)	22 (13.3)
2 Hafta	32 (5.4)	18 (5.0)	45 (27.1)
1 Ay	230 (39.1)	97 (27.2)	39 (23.5)
1 Aydan Fazla	230 (39.1)	97 (27.2)	39 (23.5)
Toplam	588 (100.0)	357 (100.0)	166 (100.0)

Bu gidişlerin hangi yıllarda yapıldığına baktığımızda, hane reislerinin yaşlarının da bu sonuçta etkili olacağını gözardı etmeden, asıl yığılmanın 1980 sonrasında ve özellikle de 1991-93 arasında olduğunu görüyoruz.

Tablo IV.31
Hangi Yıllarda Gidildiği

Yıllar	1.Yer İçin	2.Yer İçin	3.Yer İçin
1940-50	20 (3.4)	5 (1.4)	1 (0.6)
1951-60	36 (6.2)	20 (4.6)	2 (1.2)
1961-70	64 (10.9)	26 (7.3)	12 (7.2)
1971-80	118 (20.2)	62 (17.4)	26 (15.7)
1981-90	166 (28.4)	104 (29.1)	58 (34.9)
1991-93	181 (30.9)	140 (39.2)	67 (40.4)
TOPLAM	585 (100.0)	357 (100.0)	166 (100.0)

Hane reislerinin yaşadığı köylerin bağlı olduğu örneklem illeriyle, gidildiği ilk sırada söylenen yerin çapraz tablosu aşağıda verilmiştir. Verilen yüzdeler aracılığıyla bu tabloyu hem dikey hem de yatay olarak okumak mümkündür. Satır yüzdelerinden doğru yatay olarak okuduğumuzda Mardin'li hane reislerinin en çok çeşitli illere dağılmış biçimde (bu dağılım, bu bölümün ilk çizelgesinden izlenebilir) bir hareketlilik gösterdiklerini; ikinci sırada kendi kent merkezine doğru ve 3. olarak da Güneybatı illeriyle ilişki içinde olduklarını görebiliriz. Aynı durum Diyarbakır için öncelikle kendi kent merkezlerine, sonra diğer illere ve nihayet İstanbul-İzmir yönündedir. Şanlıurfa köyleri, ağırlıkla ve öncelikle Güneybatı'yla ve sonra kendi kent merkezlerine doğru bir hareketlilik seyri göstermektedirler. Adıyaman köylüleri için öncelik, eşit ağırlıkta olmak üzere kendi kent merkezleri ve Güneybatı illeri ve sonra da diğer illerdir. Gaziantep köyleri için ilk ağırlık yurtdışı bağlantısı olarak görünmekte; bunu kendi kent merkezleri ve diğer iller izlemektedir.

Tabloya sütun yüzdelerinden doğru dikey olarak baktığımızda her köyden kendi kent merkezlerine doğru olan nüfus hareketliliğinin Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Adıyaman, Mardin sıralamasıyla gerçekleştiğini görüyoruz. Adana-Mersin-Hatay illerinden oluşan Güneybatı'ya olan hareketlilik sıralamasının ise Şanlıurfa, Adıyaman, Mardin ağırlıklı olduğunu; Diyarbakır ve Gaziantep için bu hedefin daha düşük bir oranda temsil edildiğini buluyoruz. İzmir'le ilişkiye en çok giren bölge illeri ise, Diyarbakır ve Mardin ağırlıklıdır. Adıyaman ve Gaziantep orta düzeyde; Şanlıurfa ise düşük düzeyde İzmir'le ilişki içerisindedir. İstanbul için bu durum Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Adıyaman ve nihayet en düşük oranla Şanlıurfa şeklindedir. Ankara için bu sıralama Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve çok düşük bir

oranla Şanlıurfa olarak görünmektedir. Yurtdışına en çok göç veren il, çok büyük ağırlıkla Gaziantep'tir. Diğer tüm iller, bu anlamda, oldukça düşük oranlara sahiptirler. Gaziantep'in, bölgenin ticaret ve ihracat merkezlerinden biri olduğu düşünülürse, bu durum şaşırtıcı değildir. (Diğer illere olan göç kaba dağılım listesinden kolaylıkla izlenebileceği için bu tablo bağlamında yorunlanmamıştır).

Tablo IV.32
Örneklem İlleri İtibariyle İlk Sırada Gidilen Yer

Örneklem İlleri	Gidilen Yer (Satır ve Sütun %)								
	GAP D.Anadolu	ve Adana-Mersin Hatay	İzmir	İstanbul	Ankara	Diğer İller	Yurt Dışı	Toplam	
Mardin	24 (25.3) (14.5)	17 (15.0) (15.0)	16.5 (10.7) (28.8)	13 (12.6) (21.0)	6 (5.8) (15.0)	27 (26.2) (25.0)	5 (4.9) (8.6)	103 (17.5)	
Diyarbakır	47 (58.2) (28.5)	9 (7.3) (8.0)	15 (12.2) (56.6)	16 (13.0) (25.8)	11 (8.9) (27.5)	18 (14.6) (16.7)	7 (5.7) (12.1)	123 (21.0)	
Ş.Urfa	36 (51.6) (21.8)	53 (46.5) (46.9)	5 (2.6) (7.3)	7 (6.1) (11.5)	1 (0.9) (2.5)	8 (7.0) (7.4)	6 (5.5) (10.3)	114 (19.4)	
Adıyaman	28 (24.3) (17.0)	28 (24.3) (24.8)	6 (5.2) (14.6)	10 (8.7) (16.1)	12 (10.4) (30.0)	27 (23.5) (25.0)	4 (3.5) (6.9)	115 (19.6)	
G.Antep	30 (22.7) (18.2)	6 (4.5) (5.3)	6 (4.5) (14.6)	16 (12.1) (25.8)	10 (7.6) (25.0)	28 (21.2) (25.9)	36 (27.3) (62.1)	152 (22.5)	
Toplam	165 (28.1)	113 (19.5)	41 (7.0)	62 (10.6)	40 (6.8)	108 (18.4)	58 (9.9)	587 (100.0)	

IV.2.21. Göç Niyeti : Sebepler ve Göç Edilmek İstenen Yerler

Köy dışında akrabaları olup olmadığı; varsa nerede ve kaç yıldır orada oldukları; köylülerinin genellikle göçettiği; ve nihayet kendilerinin gezip gördüğü yerler araştırıldıktan sonra, hane reislerine kasaba ya da şehre göç etmek isteyip istemedikleri sorulmuştur. İlk Yalnızca subjektif "istek" düzeyinde sorulan bu soruya, hane reislerinden 277'si (% 39) olumlu, 427'si (% 60.7) ise olumsuz yanıt vermiştir. Göç isteyenlerin yakın zamanda böyle bir göç niyeti olup olmadığı sorusuna da daha düşük oranda olumlu yanıt gelmiştir: göç etme isteği olan 277 kişiden ancak 165'i (% 58.7) yakın zamanda böyle bir planları olduğunu söylemiştir.

Göç etmek istedikleri yer bilgisi alınabilen 271 haneden 185'i (% 68.3) GAP bölgesinde bir kenti; 59'u (% 21.8) GAP dışı bir Batı ilini, 3'ü (% 1.1) yurt dışını belirtmiş; 24'ü (% 8.9) ise yer belirtmeksizin yalnızca göç niyetlerinin olduğunu söylemişlerdir. Bekleneceği gibi, hanelerin çoğu, göç etmek istedikleri kent olarak köylülerinin bağlı olduğu ili ya da kasabayı göstermişlerdir. Bunu daha düşük oranda, Batı metropolleri (Ankara, İstanbul, İzmir) ve Güneybatı illeri

(Adana, Mersin, Tarsus) izlemekte ve çok küçük bir azınlık göç etmek istediği yer olarak yurt dışını belirtmektedir.

Sahip olunan toprak miktarıyla göç niyeti olup olmadığını çaprazladığımızda, en yüksek oranın topraksızlar kategorisinde olduğunu görüyoruz. Kuşkusuz, şaşırtıcı bir sonuç değil bu. Şaşırtıcı olan 201-500 kategorisindeki hanelerin de oldukça yüksek bir göç niyetine sahip olmalarıdır.

Tablo IV.33
Sahip Olunan Toprak Miktarı ve Göç Niyeti

Mülk Toprak Miktarı (Dönüm)	Göç Niyeti (%)		
	Var	Yok	Toplam
0	129 (45.3) (46.6)	156 (54.7) (36.3)	285 (45.7)
1-50	78 (39.8) (28.2)	118 (60.2) (27.4)	196 (27.7)
51-100	20 (24.4) (7.2)	62 (75.6) (14.4)	82 (11.6)
101-200	25 (36.2) (9.0)	44 (63.8) (10.2)	69 (9.8)
201-500	21 (40.4) (7.6)	31 (59.6) (4.4)	52 (7.4)
501+	4 (17.4) (1.4)	19 (82.6) (4.4)	23 (3.3)
Toplam	277 (39.2)	430 (60.8)	707 (100.0)

Yukarıdaki tabloda yalnızca sütun yüzdeleri verilmiştir. Yani, göç etmek isteyen hanelerin yüzde kaçının hangi toprak büyüklüğüne sahip olduklarını veren bir yüzdedir bu. Satır yüzdesi olarak baktığımızda 201-500 arası toprağa sahip 52 haneden % 40'ının göç etmek istediklerini görüyoruz. Bu oran topraksız kategorisinden düşük fakat 1-200 dönüm arasındaki üç kategorinin her birinden daha yüksek bir orandır.

Göç etmek isteyenlerin köylerinin bağlı olduğu il itibarıyla dağılımına baktığımızda, bu niyete sahip olanların en yüksek oranda Adıyaman'da, en düşük oranda ise Mardin'de temsil edildiğini görüyoruz. Her ili kendi içinde değerlendirdiğimizde

(yani satır yüzdelerine baktığımızda da) benzer bir eğilim karşımıza çıkıyor.

Tablo IV.54
Köyün Bağlı Olduğu İl ve Göç Niyeti

Göç Niyeti (Satır %)			
Köyün Bağlı Olduğu İl	Var	Yok	Toplam
Mardin	38 (27.3) (13.7)	101 (72.7) (23.5)	139 (19.7)
Diyarbakır	50 (33.3) (18.1)	100 (66.7) (23.3)	150 (21.2)
Şanlıurfa	56 (35.0) (20.2)	104 (65.0) (24.2)	160 (22.6)
Adıyaman	70 (58.3) (25.3)	50 (41.7) (11.6)	120 (17.0)
Gaziantep	63 (45.7) (22.7)	75 (54.3) (17.4)	138 (19.5)
Toplam	277 (39.2)	430 (60.8)	707 (100.0)

Niçin göç etmek istedikleri ya da göç etmek istemelerinin temel gerekçesinin ne olduğu sorusuna geçerli yanıt veren 273 hane reisinin % 86.8'i işsizlik topraksızlık, geçim sıkıntısı gibi ekonomik nedenleri; % 9.5'i çocuk okutamama, yaşam standardının düşük olması gibi sosyal nedenleri; % 3.7'si ise huzur ve can güvenliğinin olmaması gibi politik nedenleri göstermişlerdir.

Göç etmek için seçtikleri ili tercih etme nedeni olarak da öncelikli sırayı (% 57.1) ekonomik nedenler almakta, bunu sosyal nedenler (% 26), köyüne en yakın merkez olma özelliği (% 13.9) ve güvenli bir ortamın mevcudiyeti (% 2.9) izlemektedir. (Geçerli yanıt sayısı 273'tür).

Gittikleri yerde ne yapmak, nasıl bir işte çalışmak istedikleri sorusuna geçerli yanıt veren 298 hane reisinden 104'ü (% 34.2) "ne iş olursa" gibi, ancak becerisiz işlerde çalışabileceklerini gösteren türde bir yanıt vermişlerdir. 41 hane reisi (% 15.3) devlet işinde çalışmak istediklerini, 37 hane reisi (% 12.4) daha gerçekçi bir yol seçerek inşaatlarda amelelik yapmak istediklerini, 65 hane reisi (% 21.8) ticaretle uğraşmak istediklerini, 12 hane reisi (% 4.5) şoförlük

yapabileceğini, 5 hane reisi (% 1.6) hayvancılık yapmak istediğini, ve son olarak 4 hane reisi (% 1.5) sanatsal bir işle uğraşmak istediklerini söylemişlerdir.

Ne kadar toprağınız olsa göç etmeyip köyde kalmayı tercih ederiniz sorusuna 230 hane olumlu yanıt vermiştir. Bu hanelerden % 5.7'si 5-50 dönüm, % 27'si 51-100 dönüm, % 30.4'ü 100-200 dönüm, % 34'ü 201-500 dönüm ve nihayet % 3'ü 501+ dönüm toprakları olsa köyde kalmayı sürdüreceklerini söylemişlerdir.

Bekleneceği gibi, söz konusu 230 hane reisinin çoğunluğu (121 kişi) topraksızdır. 57 hane reisi ise 1-50 dönüm arasında toprağa sahiptir. Bu iki grubu birlikte düşündüğümüzde, topraksızlığın ya da yeterli toprağa sahip olmamanın göç kararını getiren en önemli etkenlerden biri olduğu sonucuna varabiliriz.

IV.2.22. Köy Şehir Hayatı Arasında Tercih : Köyün ve Şehrin İyi ve Kötü Yanları

"Köyde mi yaşamak iyi şehirde mi?" sorusuna hane reislerinden 405'i (% 57.2) "köyde", 244'ü (% 34.5) "şehirde" ve nihayet 58'i (% 8.2) "farketmez" biçiminde yanıt vermiştir. Bunu izleyen soru olarak, seçimlerine bakılmaksızın, köyde ve şehirde yaşamının iyi ve kötü yanları sorulmuştur.

Köyde yaşamının iyi yanları olarak, geçerli yanıt alınan 703 hane reisinden 320'si (% 45.5) temiz hava, sağlıklı ve güvenli yiyecek gibi kentin yoksun olduğu (ya da, kentlilerin de şikayetçi olduğu) özellikleri; 239'u (% 33.9) geçim rahatlığı masraf azlığı, kira ödememe gibi ekonomik gerekçeleri, 48'i (% 6.8) dayanışma olması, akrabalarla birlikte olma ve alışmışlık gibi sosyal öğeleri; 17'si (% 2.4) kendi işini yapıyor olma gibi özerkliği vurgulayıcı nedenleri söylemiş; 79 kişi ise (% 11.1) köyde yaşamının iyi yanının olmadığını ya da bilmediğini belirtmiştir.

Köyde yaşamının kötü yanları olarak, geçerli yanıt alınan 701 hane reisinden 232'si (% 32.8) geçim sıkıntısı, işsizlik topraksızlık gibi ekonomik nedenleri; 144'ü (% 20.5) hizmet yetersizliği, sosyal hayatın olmaması, su-elektrik yokluğu ya da pislik gibi yaşam standardına ilişkin olumsuzlukları; 51'i (% 7.2) huzursuzluk, güvensizlik, korku, ağa baskısı gibi sosyo-politik ortama ilişkin öğeleri; 48'i (% 6.8) dedikodu, kültür seviyesinin düşüklüğü gibi küçük cemaat hayatının özelliklerini göstermişlerdir. Bu soruya 180 hane reisi (% 25.6) köyde yaşamının kötü tarafının olmadığını, 35 hane de (% 4.9) "bilmiyorum" şeklinde yanıt vermiştir.

Şehirde yaşamının iyi yanlarına geçerli/anlamli yanıt alınan 700 hane reisinden 271'i (% 38.7) çocuklarını okutma olanağını; 233'ü (%33.2) yaşam koşullarının iyiliği, temizlik ve sosyal hizmetlerin fazlalığını; 64'ü (% 9.1) emniyet içinde serbest ve rahat olmayı; 17'si (%2.4) para olursa her şeyinin iyi olduğunu ve yalnızca 2 kişi dükkan açabileceği için şehrin daha iyi olduğunu söylemiştir. Bu soruya, 53 hane reisi şehrin iyi yanının olmadığı, 60 hane reisi de bilmiyorum şeklinde yanıt vermiştir.

Şehirde yaşamının kötü yanları sorusuna geçerli yanıt veren 701 hane reisinden 259'u (% 36.5) pahalılık, işsizlik, ev kiralalarının yüksekliği gibi ekonomik sorunları; 179'u (% 25.5) hava kirliliği, gürültü gibi sorunları; 33'ü (% 4.7) uyumsuzluk, huzursuzluk gibi öğeleri; 24'ü (% 3.4) kentin ahlaki açıdan kötü yerlerle dolu olmasını ve nihayet 7'si de güvensizlik, terör gibi sorunları vurgulamışlardır. Bu grupta 113 hane reisi (% 16.1) şehrin kötü yanının olmadığını söylemiş; 86 hane reisi de (% 12.2) "bilmiyorum" şeklinde yanıt vermiştir.

Yukarıdaki manzaradan çıkan en çarpıcı sonuç işsizlik açısından köy sorunlu olsa da, kentin bu konuda bir çözüm sunmadığının, en azından örnekleme giren hane reisleri bağlamında anlaşılmiş olduğudur. Dükkan açabileceğini söyleyen iki kişi dışında kentte iş bulma olanağı olduğunu söyleyen tek bir hane reisi bile yoktur. Kentin cazibesi ağırlıklı olarak çocuklarını okutabilme olanağı ve yaşam standardının yüksekliği çevresinde odaklanmaktadır. Öte yandan, kentsel ideolojinin bir parçası olarak düşünebileceğimiz hava kirliliği, gürültü gibi sorunların farkında olma halinin, görüşülen köylü hane reisleri tarafından da çoğunlukla paylaşılması; dahası, köyün iyi tarafı olarak özellikle bu tür sorunlardan muaf olmanın gösterilmesi çok çarpıcıdır. Kısaca, yukarıda sıralanan olumluluk ve olumsuzluklara bakarak, kentin çekici yanının ekonomik olmaktan çok yaşam standardı bağlamında değerlendirilebilecek özellikleri olduğunu söyleyebiliriz. Geçim sıkıntısı ve işsizlik hem köy hem kent hayatı için bir olumsuzluk olarak söylene de, oran kent hayatı için bir olumsuzluk olarak söylene de, oran kent bağlamında daha yüksektir. Dahası, köyün iyi yanları olarak % 33.9 gibi yüksek bir oranla temsil edilen geçim rahatlığı, masraf azlığı gibi öğeler kentte tam tersine dönmektedir. Kent, belli ekonomik ve çevresel fedakarlıklar karşılığında kazanılan bir sosyal cazibe mekanı olarak görülmektedir. Bu cazibenin odağında da hanelerin kendilerinden çok eğitim yoluyla çocuklarının geleceğine yapılan yatırım durmaktadır.

Nitekim, çocuklarının köyde mi yoksa şehirde mi yaşamlarının daha iyi olduğu sorusuna, geçerli yanıt veren 698 hane resinden 563'ü (% 80.7) şehirde, 118'i (% 16.9) köyde; ve

nihayet 17'si (% 2.5) farketmez ya da bilmiyorum şeklinde yanıt vermiştir. Çocukları için şehri tercih edenlerin neden burayı seçtikleri sorulduğunda, geçerli yanıt veren 560 hane reisinden 378'i (% 67.5) okumaları için; 107'si (% 19.1) şehrin gelir imkanı bol olduğu için; 48'i (% 8.5) hem okul hem de iş olanağı olduğu için çocuklarının şehirde yaşamalarını istediklerini söylemişlerdir. Görüldüğü gibi, kırsal haneler, kenti, kendilerinden çok çocuklarının geleceği açısından bir olanak olarak görmektedirler. Bu anlamda, kente göç de, haneyi kurtarmaktan daha çok çocuklarını "kurtarmak" için başvurulmuş bir yoldur. Çocuk, bir anlamda ailenin kendini geleceğe ilaştırmasının somut ifadesidir. Böyle bakıldığında gelecek kenttir ve çocuklar kentte yaşamalıdır. Bu durum, basitçe, kırsal nüfus baskısını azaltmanın bir yolu olarak çocukların bir kısmının okutulup kente yerleşmesini sağlamaktan daha fazla şey ifade etmekte; daha geniş bir çerçeveyi varlığına işaret etmektedir. Bu da, okul dolayısıyla, yalnızca ekonomik değil, ama ondan da önemli olarak sosyal sınıf atlama gibi kent kaynaklı ideolojinin kırdaki egemen hale geldiğini göstermektedir. Gösterdiği bir başka nokta kırsal alanın bir üretim alanı olarak değil, bir sosyal varoluş tarzı olarak reddedildiğidir. Kırsal haneler, tarımsal üretimden çok, köylülük ve köylülüğün ifade ettiği yaşam tarzlarıyla pek de olumlu olmayan bir ilişki içinde olduklarını göstermektedirler. Bu, bölge planlaması açısından bakıldığında, olumlu bir potansiyel olarak ele alınabilir.

IV.2.23 Doğu ile Batı Arasında Tercih

"Doğu'da mı yaşamak iyi Batı'da mı? Hangisini tercih edersiniz?" sorusuna, hane reislerinin % 56.2'si 'Doğu'da'; %41.9'u 'Batı'da; ve nihayet % 1.9'u 'bilmiyorum' biçiminde yanıt vermiştir. (Bu soruya geçerli yanıt veren hane sayısı 630'dur. 77 hanenin yanıtı alınamamış ya da anlaşılammıştır).

Doğu'yu tercih edenlerin çoğunluğu, neden olarak, basitçe memleketleri olduğu için yanıtını vermiş, bunu akrabalarıyla birlikte olma isteği, Doğu insanının konukseverliği gibi hep sosyal kökenli gerekçeler izlemiştir.

Batı'yı seçenlerse, ağırlıklı olarak, bu tercihlerinin nedenini Batı'nın daha gelişmiş olması, hizmetin fazlalığı, güzel ve temiz olması gibi gerekçelere bağlamışlardır.

Bu dağılımlara genel olarak baktığımızda, bölgedeki kırsal hanelerin Doğu-Batı arasında seçim yapmaktan çok kır-kent arasındaki ayırımı anlamlı tercihler yaptığını görüyoruz. Bu durum, özellikle, sosyal olanaklara kavuşma ve çocuklarını okutma özleminde kendini göstermektedir.

IV.2.24. Güneydoğu Anadolu'nun en Önemli Sorunları ve Çözüm Yolları

"Sizce Güneydoğu Anadolu bölgesinin en önemli sorunları nelerdir?" sorusuna geçerli yanıt veren 682 hane reisi, çok çeşitli sorunlara değinmişlerdir. Bu sorunları belli başlıklar altında topladığımızda karşımıza çıkan tablo şudur: 412 hane reisi (% 60.4) ekonomik sorunlar diyebileceğimiz işsizlik, fakirlik, sanayileşememe, fabrikasızlık, topraksızlık ya da toprak dağılımındaki bozukluk gibi konuları ön plana çıkarmışlardır. 100 hane reisi (% 14.7) işsizlik ve terörü birlikte en önemli sorun olarak belirtmişlerdir. 67 hane reisi (% 9.8) için susuzluk, sulama olanaklarına henüz kavuşmamış olma en büyük sorundur. 48 hane reisi (% 7) sosyal olanakların azlığı, yol olmayışı, eğitimsizlik ve bölgelerarası eşitsizlik gibi sorunları vurgulamışlar; 47 hane reisi (% 6.9) terörü en önemli sorun olarak almış ve nihayet 8 hane reisi (% 1.2) geleneksel yapı ve ağalık sistemini suçlayan yanıtlar vermişlerdir.

Bu sorunların dağılımını hane reisinin sahip olduğu toprak miktarıyla çaprazladığımızda, bekleneceği gibi, ekonomik sorunları vurgulayanların özellikle topraksızlar ve 1-50 dönüm arasında toprağa sahip olanlar olduğunu görüyoruz. Sahip olunan toprak miktarı arttıkça, genelde temel sorun olan bu konu daha düşük oranlarda temsil edilmekte fakat önemini korumaktadır.

Tablo IV.35
Mülk Toprak İtibarıyla Bölgenin En Önemli Sorunu

Hanenin Mülk Toprak Miktarı	Güneydoğu Anadolu'nun En Önemli Sorunu (Satır ve Sütun %)						Toplam
	Ekonomik (işsizlik vs.)	Terör	Geleneksel Yapı	Sosyal Olanak Azlığı	İşsizlik ve Terör	Susuzluk	
0	180 (66.2) (43.7)	20 (7.4) (42.6)	4 (1.5) (50.0)	8 (2.9) (16.7)	44 (16.2) (44.0)	16 (5.9) (23.9)	272 59.9
1-50	130 (67.4) (31.6)	8 (4.1) (17.0)	1 (0.5) (12.5)	13 (6.7) (27.1)	29 (15.0) (29.0)	12 (6.2) (17.9)	195 (28.3)
51-100	39 (50.6) (9.5)	6 (7.8) (12.8)	-	9 (11.7) (18.8)	11 (14.3) (11.0)	12 (15.6) (17.9)	77 (11.3)
101-200	32 (47.1) (7.8)	8 (11.8) (17.0)	-	8 (11.8) (16.7)	8 (11.8) (8.0)	12 (17.6) (17.9)	68 (10.0)
201-500	18 (36.7) (4.4)	5 (10.2) (10.6)	3 (6.1) (37.5)	6 (12.2) (12.5)	4 (8.2) (4.0)	13 (26.5) (19.4)	49 (7.2)
501+	13 (36.5) (3.2)	-	-	4 (17.4) (8.3)	4 (17.4) (4.0)	2 (8.7) (3.0)	23 (5.4)
Toplam	412 (60.4)	47 (6.9)	8 (1.2)	48 (7.0)	100 (14.7)	67 (9.8)	682 (100)

Aynı sorunları örneklem illeriyle çaprazladığımızda, satır olarak okursak, Mardin'in en önemli sorununun işsizlik ve terör (% 48.1); diğer illerin ise ağırlıklı olarak, işsizliği de içerecek biçimde sanayileşememe, yatırım azlığı, fabrikasızlık, topraksızlık ve fakirlik gibi ekonomik soruları vurguladığını görüyoruz.

Tablo IV.36
Örneklem İlleri İtibariyle Bölge Sorunları

Örneklem İli	Güneydoğu Anadolu'nun En Önemli Sorunu (Satır ve Sütun %)						
	Ekonomik (işsizlik vs.)	Terör	Geleneksel Yapı	Sosyal Olanak Azlığı	İşsizlik ve Terör	Susuzluk	Toplam
Mardin	52 (38.5) (12.6)	10 (7.4) (21.3)	2 (1.5) (25.0)	4 (3.0) (8.3)	65 (48.1) (65.0)	2 (1.5) (5.0)	135 (19.8)
Diyarbakır	114 (77.6) (27.7)	4 (2.7) (8.5)	1 (0.7) (12.5)	4 (2.7) (8.3)	12 (8.2) (12.0)	12 (8.2) (17.9)	147 (21.6)
Ş.Urfa	99 (66.0) (24.0)	9 (6.0) (19.1)	3 (2.0) (37.5)	17 (11.3) (55.4)	6 (4.0) (6.0)	16 (10.7) (23.9)	150 (22.0)
Adıyaman	87 (75.7) (21.1)	10 (8.7) (21.3)	2 (1.7) (25.0)	5 (4.3) (10.4)	10 (8.7) (10.0)	1 (0.9) (1.5)	115 (16.9)
Gaziantep	60 (44.4) (14.6)	14 (10.4) (29.8)	-	18 (13.5) (37.5)	7 (5.2) (7.0)	36 (26.7) (53.7)	135 (19.8)
TOPLAM	412 (60.4)	47 (6.9)	8 (1.2)	48 (7.0)	100 (14.7)	67 (9.8)	682 (100)

Hane reisleri, sorunların çözümü olarak, bizzat sorunların da ifade ettiği gibi fabrika açılması, yatırım yapılması, sulamanın başlatılması, iş sahası açılması gibi önerilerde bulunmuşlardır. İlginç olan, 269 hane reisinin (% 38), sorunların çözümü yolu olarak yalnızca "devlet desteği ve yardımı" karşılığını vermiş olmalarıdır. Devletin katkısının diğer şıklarda da vurgulandığı gözönüne alınırsa, bölge halkının, sorunlarının çözümünde devleti temel muhatap olarak algıladığı sonucuna varılabilir.

IV.2.25 GAP Konusunda Bilgi Sahipliği ve GAP Hakkında Düşünceler

Kitle iletişim araçlarıyla ilişki bölümünde göreceğimiz dağılıma uygun olarak, Güneydoğu Anadolu Projesi konusunda edinilen bilgilerin asıl kaynağını da, yine radyo/TV oluşturmaktadır. GAP'a ilişkin bilgileri radyo TV'den edinenlerin oranı % 72'dir. Görüşülen hanelerin % 6.5'i aynı bilgileri köylüsünden/arkadaşından; % 2'si gazetelerden; % 1.7'si ise yetkililerden edindiğini belirtmiştir. % 17'lik azımsanmayacak bir grup ise GAP konusunda bilgisi olmadığını söylemiştir. Bu durum, özellikle kırsal alanda yaşanacak dönüşümler yoluyla bölgesel kalkınmayı hedefleyen projenin tanıtımı ve bölge

nüfusunun proje amaçlarıyla tanıştırılması açısından üzerinde durulması gereken bir noktaya işaret etmektedir.

"Başladığından bu yana GAP'ın size bir faydası oldu mu?" biçimindeki soruya, örneklemin seçilme özellikleri nedeniyle de, ancak çok küçük bir azınlık (% 1) olumlu yanıt vermiştir. Projenin henüz alt yapı çalışmalarının sürdüğü dikkate alındığında bu oran şaşırtıcı değildir. GAP, bölge insanının çoğunluğu için, etkileri ancak gelecekte yaşanacak bir projedir. Nitekim, beklenti ve değerlendirme düzeyinde sorulan GAP'ın Türkiye'ye ve bölgeye faydalı mı zararlı mı olacağı yolundaki soruya, büyük çoğunluk (% 91.2) faydalı olacağı yönünde yanıt vermiştir. Aynı soruya olumsuz yanıt verenlerin; yani GAP'ın kendilerine zararı olacağını söyleyenlerin oranı ancak % 1.4'tür. Hem faydası hem zararı ya da ne faydası ne zararı olacağını belirtenlerin oranı da gözardı edilebilecek kadar küçüktür (%1). 45 kişilik bir grup ise (% 6.4) bu konuda görüşü olmadığını beyan etmiştir.

GAP'ı faydalı bulanların sıraladıkları gerekçeler sulı tarımın yaygınlaşması, iş alanlarının genişlemesi, toprak verimliliğinin artması, gelir artışı, ağalık sisteminin kalkması, ürün çeşitlenmesi, elektrik üretiminin artması, bölgenin kalkınması gibi konular etrafında yoğunlaşmaktadır. Aynı konuda olumsuz görüş bildirenlerin şikayetleri ise topraklarının su altında kalması, nemli havanın tütün üretimine zarar vermesi gibi doğrudan özel bir takım olumsuzluklara gönderme yapmaktadır.

GAP'ın özel olarak hane ve şahıs düzeyinde kendisine faydası mı zararı mı olacağı sorulduğunda, görüşülenlerin % 70.7'si faydası olacağını, % 6.7'si zararı olacağını; % 2.3'ü hem faydası nem zararı olacağını; % 1.1'i ne faydası ne zararı olacağını; % 19.2'si ise bu konuda fikri olmadığını söylemiştir.

Görüldüğü gibi GAP'a bakışta ülke ve bölge çıkarlarıyla şahsi düzeyde faydalanma konusunda belirgin bir farklılık vardır. Bölge ve ülke açısından bakıldığında projeyi olumlu bulanların oranı çok yüksekken (% 91.2), bu oran kişisel fayda söz konusu olduğunda % 70'lere düşmektedir. Bu durum, büyük oranda anket yapılan yerleşim birimlerinin özgün konumundan kaynaklanmaktadır. GAP'ın doğrudan etkilerinin olmayacağı ya da ancak uzun vadede olabileceği, sulama alanının uzağında yaşayan hane halkı reisleri bölge ve kişisel fayda oranı arasında bir farklılık oluşmasına yolaçmışlardır.

Hane ve kişi bazında fayda bekleyenler iş imkanlarının çoğalması, gelir artışı, tembellikten kurtulma, nadasa bıraktıkları toprakların ekilebilmesi, çocuklarına iş bulabilme, istediği ürünü ekebilme, topraklarının değerlendirilmesi, cehalatin

azalması, mevsimlik iş nedeniyle gurbete gitmekten kurtulma gibi hususları vurgulamışlardır. Zararlı olacağını söyleyen küçük azınlık, nemli havanın tütüne zarar vereceği, topraklarının su altında kalacağı ya da projeden ancak büyük topraklıların yararlanacağı gibi özel negatif gerekçeler ileri sürmüştür.

IV.2.26. Kitle İletişim Araçlarıyla İlişki

Kırsal nüfusun genel özelliği olan basılı kitle iletişim araçlarıyla düşük oranda ilişkili olma durumu örneklemini oluşturan haneler içinde geçerlidir. Tercih edilen gazete biçiminde soru yöneltilerek geçerli yanıt alınan 694 hane reisinden 412'si (% 60) gazete okumadıklarını belirtmişlerdir. Geri kalan 282 (% 40) hane reisi ise, belirli bir gazete yoğunlaşmaksızın, yaklaşık benzer oranlarda ülkemizde yayınlanan belli başlı gazetelerin adlarını vermişlerdir.

Örneklemin büyük çoğunluğu için köyün dışındaki dünyadan haberdar olmanın en önemli araçları radyo ve televizyondur. Günde kaç saat televizyon seyrettiği sorulan deneklerden yalnızca 14'ü (% 2) hiç televizyon seyretmediklerini söylemişlerdir. (Bunlar da, muhtemelen, televizyonu olmayan hanelerin küçük bir bölümünü oluşturmaktadır). Seyredenler arasında çoğunluk (% 54.4) günde 1-2 saat televizyon izlemektedir.

Günde ortalama 3-4 saat TV izleyenlerin oranı % 27.7; 5 saat ve daha çok izleyenlerin oranı ise % 14.6'dır.

TV izleyenler arasında tercih edilen kanallar sıralamasında ilk sırayı TRT 1. kanal almakta (% 75), bu kanalı değişik ve düşük oranlarda diğer resmi ve özel kanallar izlemektedir. GAP Kanalının izlenme oranını öğrenebilmek için sordüğümüz ayrı bir soruya ise, çoğunluk (% 75.4) olumlu yönde yanıt vermiştir. Yabancı kanal izlediğini söyleyen 20 kişilik bir grup ise çok küçük bir oran (% 3.3) oluşturmaktadır. Aynı durum yabancı radyo dinleyenler için de geçerlidir: % 4.3'lük bir grup yabancı radyoları dinlediği belirtmiştir.

Yalnızca haber kaynağı olarak değil, edilen haberlere duyulan güven açısından da radyo/TV ilk sırayı almaktadır. Görüşülen hane reislerinden % 91'i günlük haberler konusunda radyo/TV'ye; % 8'i ise okuduğu gazeteye güvendiğini söylemiştir. % 2'lik küçük bir grubun ise sözkonusu kaynaklardan hiçbirine güveni yoktur.

IV.3. KÖY MUHTAR ANKETLERİNİN ANALİZİ

Bu bölümün başında da belirtildiği gibi, köy hanehalkı anketlerini yapmak üzere 5 Güneydoğu Anadolu iline bağlı toplam 47 köye gidildi. Bu köylerde, hanehalkı anketlerinin yanısıra, köyün genel yapısını anlamak üzere muhtar ya da köyün ileri gelenleriyle de birer anket yapıldı. Bu bölümde, köyü bir bütün ve bir birim olarak kavramayı amaçlayan bu anketin sonuçları değerlendirilecektir. Anket, çeşitli nicel bilgilerin yanısıra, köy toplumsal formasyonunun genel yapı ve eğilimlerini yakalamaya çalışan nitel sorular da içermektedir. Bu tür sorularda konuşulan kişinin öznelliği kaçınılmaz olarak devreye girmekteyse de, çoğunlukla köy kahvesinde ve ortalama köylünün denetiminde doldurulan bu anketler, köylerin benzerlik ve farklılıkları açısından genel bir fikir oluşturmaya elverişlidir (Anket yapılan 47 köyün 5 örneklem ili içindeki dağılımı ve adları IV. bölümün başında verilmiştir).

IV.3.1. Köy Tipleri

Köy içi mülkiyet farklılaşmasını niteliksel olarak ayırtetmek üzere 3 köy tipi belirlenmiştir. Bölge köyleri üzerine ilk araştırmaları da yapmış olan Ziya Gökalp'in belirlediği bu ayırtırmaya göre, mülkiyetin belli kişi ya da ailelerde yoğunlaşmaksızın tüm köy haneleri arasında göreceli dengeli bir biçimde dağıldığı köylere *ahali köyü*, mülkiyetin ağırlıklı olarak tek kişi ya da ailede yoğunlaştığı köylere *ağa köyü*, ve nihayet yukarıdaki iki tipin özelliklerini birarada içeren (yani, büyük toprak sahipliği ve küçük mülkiyetin birarada olduğu) köylere de *karışık köy* denmektedir.

Örneklem köylerimize bu perspektiften doğru baktığımızda, 28'inin (% 59.5) *ahali*, 7'sinin (% 14.8) *ağa*, 12'sinin de (% 25.5) *karışık* köy olduğunu görüyoruz.

IV.3.2. Nüfus ve Hane Sayısı

Örneklem köyleri, hane sayısı açısından, çoğunlukla 200 haneden küçük köylerdir. 10-50 hane arasında 16 (% 34), 51-100 hane arasında 11 (% 23.4), 101-200 hane arasında 10 (% 21.2), 201-300 hane arasında 3 (% 6.3), 301-400 hane arasında 4 (% 8.5), ve nihayet 401+ haneye sahip 3 (% 6.3) köy bulunmaktadır.

Toplam nüfus olarak baktığımızda, 11 köyün (% 23.4) 100-300 arası, yine 11 köyün 301-600 arası, 7 köyün (% 14.8) 601-900

arası, 3 köyün (% 6.3) 901-1200 arası, 5 köyün (% 10.6) 1201-1500 arası ve 10 köyün de (% 21.2) 1501+ nüfusa sahip olduğunu görüyoruz.

IV.3.3. Köye Bağlı Mezra Sayısı

Bilindiği gibi, bölgedeki köylerin önemli özelliklerinden birisi, her köye bağlı çok sayıda mezranın varlığıdır. Araştırmamızda her köy mezralarıyla birlikte bir bütün olarak düşünülmüş ve köye ilişkin bilgiler bu biçimde alınmıştır. Mezra sayısı olarak, 47 köyden 23'ünün (% 48.9) mezrası yoktur. Bu, araştırma köylerinin yaklaşık yarısını tek bir yerleşim biriminden oluştuğunu göstermektedir. Mezralı köylerden 12'sinin 1; 5'inin 2; 4'ünün 3; 2'sinin 4; ve son olarak 1 köyün 8 mezrası bulunmaktadır.

Köylerin mezralı olup olmamalarına, bağlı oldukları il açısından baktığımızda, 7 Adıyaman köyünden 4'ünün; 11 Diyarbakır köyünden 6'sının; 10 Gaziantep köyünden 3'ünün; 7 Mardin Köyünden 2'sinin ve nihayet 10 Ş.Urfa köyünden 9'unun mezralı olduklarını görüyoruz. Bu durumda, örneklem köyleri bağlamında, en çok mezralılık Ş.Urfa; en az mezralılık da Mardin köylerinde görülmektedir.

Aynı değişkene köy tipi açısından bakıldığında, 28 ahali köyünden 16'sının (% 57) mezrasız, 12'sinin ise mezralı olduğu, 7 ağa köyünden 3'ünün mezrasız, 4'ünün mezralı, 12 karışık köyden 4'ünün mezrasız, 8'inin ise mezralı olduğunu buluyoruz.

Bu sonuçlara bakarak temkinli bir genelleme yapmak gerekirse, ağa barındıran köylerin ahali köyelerine oranla daha fazla mezralı olma olasılığına sahip olduğunu söyleyebiliriz. (Örneklem içindeki en uç örnek olan 8 mezralı köy, ağa-ahali karışık bir Diyarbakır köyüdür).

IV.3.4. Köyün Temel Geçim Kaynağı

Köydeki temel ekonomik faaliyeti öğrenmek üzere sorulan "Bu köyün temel geçim kaynağı nedir?" sorusuna gelen yanıtlara göre, 12 köy (% 25.5) yalnızca tarım, 21 köy (% 44.7) tarım ve hayvancılık, 6 köy (% 12.7) tarım, hayvancılık ve mevsimlik işçilik, 1 köy de (% 2.1) hamallık ve komisyonculuk yaparak geçinmektedir (son köy, toprağın elverişsizliği nedeniyle tarımsal üretim yapılmayan bir Mardin köyüdür).

IV.3.5. Köyde Mevcut Olan İşletme ve Hizmetler

Aşağıdaki tablodan izlenebileceği gibi, örneklem köylerinin çoğunluğu merkezi hükümetin yükümlülüğündeki hizmetlerden yararlanıyor durumdadır. Örneğin, köylerin tümünde elektrik ve ilkokul mevcuttur. Köylerin yaklaşık yarısı PTT hizmetlerinden faydalanmakta, yaklaşık üçte birinden çoğu da sağlık ocağı ve şebeke suyuna sahip bulunmaktadır.

Tablo IV.37
Köydeki İşletme ve Hizmetler

Olanak/Hizmet Türü	Var (%)	Yok (%)	Bilinmeyen
Elektrik	47 (100.0)	0 (-)	-
PTT-Telefon	25 (53.2)	22 (46.8)	-
Sağlık Ocağı	17 (36.2)	30 (63.8)	-
İlkokul	47 (100.0)	0 (-)	-
Şebeke Suyu	19 (40.0)	28 (60.0)	-
Kooperatif	2 (4.2)	45 (95.7)	-
Atölye	3 (6.4)	44 (93.6)	-
Tamirhane	3 (6.3)	44 (93.6)	-
Bakkal	15 (31.9)	22 (46.8)	10 (21.2)
Kahvehane	7 (14.9)	32 (68.1)	8 (17.2)
Fırın	3 (6.4)	40 (85.1)	4 (8.5)
Kasap	3 (6.4)	44 (93.6)	-

Bu hizmetlerin geliş yollarına baktığımızda, elektrifikasyonun özellikle 1981-85 yılları arasında gerçekleştiğini görüyoruz. 11 köy (% 23.4) 1967-1980 yılları arasında, 24 köy (% 51) 1981-85 yıllarında; 8 köy de (% 17) 1986-89 yılları arasında elektriğe kavuşmuştur. (örneklem % 8.5'ini oluşturan 4 köyün elektrifikasyon yılı öğrenilememiştir).

PTT hizmetinin gelişi ise biraz daha geç bir döneme; 1986 ve sonrasına denk düşmektedir. Bu hizmete sahip 25 köyden sadece 6'sı (% 24) 1970-1985 yılları arasında telefona kavuşmuşken, 19'u (% 76) 1986-1993 yılları arasında haberleşme ağına dahil edilmişlerdir.

Eğitim hizmeti, tarihsel olarak, ilk sırada kotarılan hizmet türü olarak görünmektedir. Köydeki ilkokulun açılma yılından doğru saptanabilecek bu duruma göre, 47 ilkokuldan 12'si (% 25.5) 1934-1950 arasında; 11'i (% 23.4) 1951-60 arasında; 14'ü (%29.7) 1961-70 arasında; 11'i de 1971-79 yılları arasında açılmıştır. Görüldüğü gibi, ilkokulların çoğu (% 76.5) 1971'den önce hizmete girmiş okullardır.

Köy dışına okumaya gitme yaygınlığı açısından, 7 köyde hiç olmadığı, 20 köyde çok az sayıda olduğu; kalan 20 köyde ise çok sayıda ailenin çocuğunu köy dışında okuttuğu gözlenmiştir.

Universite düzeyinde okuyan ya da okumuş kimsenin olup olmadığı sorusuna 18 köy tümüyle olumsuz yanıt verirken, 21 köyde 1-5 kişi arasında, 4 köyde 6-10 kişi arasında; 4 köyde de 11 ve daha fazla sayıda kişinin üniversite eğitimi gördüğü söylenmiştir.

Evlere su dağıtımının gerçekleştirildiği 19 köyden 6'sında, bu hizmet, 1960-80; 13'ünde de 1981-92 yılları arasında gerçekleştirilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, 47 köy içinde yalnızca ikisinde kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatiflerden biri, 1960 yılında sulama amacıyla, diğeri de 1970'te tarım-kredi kooperatifi olarak kurulmuştur.

IV.3.6. Toprak Soruları

Köy arazisine ilişkin aşağıdaki bilgilerde ölçü birimi olarak dönüm kullanılmıştır. 1 dönümün bölgelerarasında farklı büyüklüklere tekabül edebileceği düşüncesiyle sorulan soruya tüm köylerden 1.000 m2 cevabı alınmıştır.

Köy büyüklüğü, yani toplam arazi açısından, örneklem köyleri çoğunlukla küçük ve orta boy köylerden oluşmaktadır. Aşağıdaki tablodan izlenebileceği gibi, 30,000 dönümden büyük, ancak 4 köy bulunmaktadır.

Tablo IV.38
Toplam Köy Arazisi

Arazi Dönüm	Büyüklüğü	Köy Sayısı (%)
0-5.000		9 (19.1)
5001-10.000		14 (29.8)
10.001-15.000		6 (12.8)
15.001-20.000		9 (19.1)
20.001-25.000		2 (4.5)
25.001-30.000		3 (6.4)
30.001+		4 (8.5)
Toplam		47 (100.0)

Bu dağılım, Türkiye'deki köylerin, köy içinde olduğundan daha çok köyler arasındaki toprak dağılımı eşitsizliğiyle uyum içindedir. Örneklem köyleri içinde ancak 5.000 dönüme kadar toprağı olan köylerle 70.000 dönüm arazisi olan köyler yanyanadır. Köyler arası bu eşitsiz dağılım köy içi mülkiyet yapısı kadar önemli görünmektedir.

Ekilebilir arazi miktarı açısından da, bekleneceğı gibi, toplam köy arazisiyle koşutluk içinde bir tabloyla karşılaşıyoruz. Aşağıda ayrıntıları verilen bu dağılım içindeki hiç ekilebilir arazisi olmayan 2 köy, dağ yamacına kurulu taşlık arazilere sahip Mardin köyleridir.

Tablo IV.39
Ekilebilir Arazi Miktarı

Arazi Dönüm	Büyüklüğü	Köy Sayısı (%)
0		2 (4.3)
1-5.000		11 (23.4)
5001-10.000		17 (36.2)
10.001-15.000		3 (6.4)
15.001-20.000		8 (17.0)
20.001-25.000		1 (2.1)
25.001-30.000		2 (4.3)
30.001+		3 (6.4)
Toplam		47 (100.0)

Köyün toplam ekilebilir arazisi yukarıdaki gibi olmakla birlikte, reel olarak her yıl ortalama ekilen arazi miktarına baktığımızda biraz daha küçülen miktarlarla karşılaşıyoruz. Ekilebilir arazi açısından 20.001+ kategorisinde 6 köy olmasına karşılık, ekilen miktar olarak aynı kategoride ancak 3 köy kalmaktadır.

Tablo IV.40
Toplam Ekilen Arazi Miktarı

Arazi Dönüm	Büyüküğü	Köy Sayısı (%)
0		2 (4.3)
1-5.000		15 (31.9)
5001-10.000		15 (31.9)
10.001-15.000		4 (8.5)
15.001-20.000		8 (17.0)
20.001-25.000		3 (6.4)
Toplam		47 (100.0)

Ekilebilir olmasına rağmen şu ya da bu nedenle ekilmeyen arazi miktarı aşağıdaki gibidir.

Tablo IV.41
Ekilmeyen Arazi Miktarı

Arazi Dönüm	Büyüküğü	Köy Sayısı (%)
0		19 (40.4)
1-5.000		20 (42.6)
5001-10.000		3 (6.4)
10.001-15.000		3 (6.4)
15.001-20.000		2 (4.3)
Toplam		47 (100.0)

Ekilebilir arazi miktarı ile ekilen arazi miktarı arasındaki farklılık, verim düşüklüğü nedeniyle toprağı olduğu gibi boş bırakmanın yanısıra, bir bölümünün her yıl nadasa bırakılmasından da kaynaklanmaktadır. Aşağıda dağılımı verilen nadasa bırakılan toprak miktarı oldukça düşük görünmektedir. Köylerin çoğunda nadasa bırakma pratiğı terkedilmiş durumdadır. Bu durum, özellikle küçük ve orta çaplı üreticilerin geçim standartlarındaki erozyon nedeniyle sahip oldukları tüm toprakları ekme yoluna gittikleri biçiminde yorumlanacağı gibi, 1980 sonrasındaki nadas karşıtı devlet politikasının başarısı olarak da alınabilir.

Tablo IV.42
Nadasa Bırakılan Toprak Miktarı

Arazi Dönüm	Büyüküğü	Köy Sayısı (%)
0		30 (63.8)
1-1.000		6 (12.8)
1.001-5.000		8 (17.0)
5.001-10.000		2 (4.3)
10.001+		1 (2.1)
Toplam		47 (100.0)

Ekilmeyen ya da nadasa bırakılan araziler dışında mera-otlak olarak köy ortak malı bir arazinin olup olmadığı, özellikle hayvancılık açısından çok önemlidir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi köylerin çoğu böyle bir olanaktan yoksundur.

Tablo IV.43
Köydeki Mera Büyüklüğü

Arazi Büyüklüğü Dönüm	Köy Sayısı (%)
0	25 (53.2)
1-1.000	11 (23.4)
1.001-5.000	7 (14.9)
5.001-10.000	3 (6.5)
10.001+	1 (2.1)
Toplam	47 (100.0)

Yukarıda sayılanların dışında, örneklem köylerinin yaklaşık yarısında hazine arazisi de bulunmaktadır.

Tablo IV.44
Köydeki Hazine Arazisi Miktarı

Arazi Büyüklüğü Dönüm	Köy Sayısı (%)
0	24 (51.1)
1-1.000	14 (29.8)
1.001-5.000	5 (10.6)
5.001-10.000	3 (6.4)
10.001+	1 (2.1)
Toplam	47 (100.0)

Hazine arazisi olan 23 köyden 6'sında bu arazi işlenmeyip mera olarak kullanılmaktadır. 13'ünde köylüler kira yoluyla hazine toprağını tasarruf etmekte; geri kalan 4'ünde ise bu arazi ağa ya da köyün güçlü aileleri tarafından ekilip biçilmektedir.

GAP olanakları öncesinde sulanabilen toprakları olan köy sayısı ve arazi büyüklüğü çok düşüktür. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi köylerin çoğu sulu araziye sahip değildir. Böyle bir olanağı olanların sulayabildikleri arazi miktarı ise çok sınırlıdır.

Tablo IV.45
GAP Öncesinde Sulanabilen Arazi Miktarı

Sulanabilen Arazi Dönüm	Köy Sayısı (%)
0	30 (63.8)
1-1.000	8 (17.0)
1.001-3.000	5 (10.4)
3.001+	4 (8.5)
Toplam	47 (100.0)

Şu an sulanabilen arazisi olan köyler bağlı oldukları il açısından bakıldığında en şanslı durumda olanların Ş.Urfa ve Diyarbakır köyleri olduğu görülmektedir. 10 Ş.Urfa köyünden 7'si; 11 Diyarbakır köyünden yine 7'si sulanan topraklara sahipken, 7 Adıyaman köyünden ancak 2'si ve 10 Gaziantep köyünden yalnızca 1 tanesi bu olanağa sahiptir. Bu konudaki en şanssız il ise Mardin'dir. Mardin'e bağlı hiç bir örneklem köyü sulanmamaktadır.

Sulama statüsünü köy tipi ile çaprazladığımızda, 28 ahali köyünden 8'inin; 7 Ağa köyünden 2'sinin ve 12 karışık köyden 7'sinin şu an sulanabilir toprağa sahip olduğunu görüyoruz.

Köylerin çoğu GAP'in ilerleyen aşamalarında sulama olanağına kavuşacak görünmektedir. 13 köy ise proje dışında kalmaktadır.

Tablo IV.46
GAP'la Sulanacak Arazi Miktarı

Arazi Miktarı Dönüm	Köy Sayısı (%)
0	13 (27.7)
1-5.000	10 (21.3)
5.001-10.000	12 (25.5)
10.001-15.000	2 (4.3)
15.001-20.000	5 (10.6)
20.001-25.000	2 (4.3)
25.001+	1 (2.1)
Bilinmeyen	2 (4.3)
Toplam	47 (100.0)

Sulanacak köylerin iller arası dağılımına baktığımızda, yalnızca Mardin bugünkü şanssızlığını sürdürmekte, diğer illere bağlı örneklem köyleri çoğunlukla sulama olanağına kavuşmaktadır. 7 Adıyaman köyünden 6'si; 11 Diyarbakır köyünden 9'u; 10 Gaziantep köyünden 7'si; 11 Ş.Urfa köyünden 8'i ve 9 Mardin

köyünden 5'i, GAP'ın çeşitli aşamalarında sulanabilir hale gelecektir.

Aynı duruma köy tipi açısından baktığımızda, en şanssız durumda olanların ağa köyleri olduğunu görüyoruz. Bu durum, ağa köylerinin, çoğunlukla, dağ yamacı gibi sulama götürmenin güç olduğu alanlarda yeralmasından kaynaklanmaktadır. Örneklem içindeki 7 ağa köyünden 5'i sulanmayacakken, aynı oran ahalî köyleri için 28'de 7; karışık köyler için de 12'de 1 oranındadır.

IV.3.7. Köy İçi Toprak Dağılımı

Köy anketinde, köydeki hanelerarası yaklaşık toprak dağılımını belirleyebilmek üzere 10'ar dönüm aralıklarla ayırılmış bir tabloya denk düşen hane sayısı sorgulanmıştır. Bu bilgi alındıktan sonra her aralığın orta değeri, o aralığa karşılık verilen hane sayısı ile çarpılmış ve çıkan rakam da toplam hane sayısına bölünmüştür. Bu yolla, köyde toprak sahibi haneler arasında bir hanenin sahip olduğu ortalama toprak miktarı saptanmaya çalışılmıştır. Bu hesaplamada ağa köyleri sorun yaratmıştır. Örneğin, mutlak ağa köyü olan 3 köy sınıflama dışı kalmış, benzer biçimde, ağa toprağının yanısıra az sayıda mülk sahibi küçük/orta üreticilerin olduğu köylerde de yalnızca bu mülklerin ortalamaları devreye girmiştir.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, muhtar, kendisine sorulan toprak dağılımı sorusuna, çoğunlukla, ağayı dışarıda bırakıp köylüler arasındaki mülkiyet dağılımını düşünerek cevap vermiştir.

Tablo IV. 47
Köylü Mülkiyetindeki Ortalama Toprak Büyüklüğü

Toprak Büyüklüğü (Dönüm)	Köy Sayısı (%)
0	3 (6.4)
1-50	12 (25.5)
51-100	9 (19.1)
101-200	14 (29.8)
201-300	6 (12.8)
301+	3 (6.4)
Toplam	47 (100)

Köydeki toprak dağılımı bilgisini tamamlamak üzere köydeki topraksız hane sayısına bakılabilir. Bu dağılım aşağıda verilmiştir.

Tablo IV.48
Topraksız Hane Sayısı

Topraksız Hane Sayısı	Köy Sayısı (%)
0	9 (19.1)
1-25	14 (29,8)
26-50	11 (23.4)
51-100	5 (10.6)
101-200	4 (8.5)
201+	2 (4.5)
Bilinmeyen	2 (4.5)
Toplam	47 (100.0)

Köydeki topraksız hane sayısını köy tipiyle çaprazladığımızda, topraksız hane olmayan köylerin yalnızca ahali köyleri içinde olduğunda görüyoruz. Hem ağa köyleri hem de karışık köyler, ahali köyelerine oranla daha fazla topraksız hane içermektedir. Köyün toplam nüfusunun da etkili olduğu bu dağılım aşağıdaki tablodan izlenebilir.

Tablo IV.49
Köy Tipine Göre Topraksız Hane Sayısı

Topraksız Hane Sayısı	Ahali	Ağa	Karışık	Toplam
0	9	-	-	9
1-25	7	3	4	14
26-50	7	1	3	11
51-100	3	1	1	5
101-200	1	1	2	4
201+	1	1	-	2
Bilinmeyen	-	-	2	2
Toplam	28	7	12	

Topraksız hanelerin niçin topraksız oldukları sorgulandığında, geçerli yanıt alınan 35 köy için, temel nedenin miras kalmamış olması, yani söz konusu hanelerin babalarının da topraksız olduğu söylenmiştir. Bu durum 19 köydeki topraksızlar için geçerlidir. 9 köydeki topraksızlar, bu köylere sonradan gelip yerleşenlerden oluşmaktadır. 6 köy muhtarı, topraklara ağa tarafından el konulduğu için topraksız kaldığını; 1 köy muhtarı da toprakları su altında kaldığı için kimi hanelerin topraksız kaldığını belirtmiştir.

Topraksız hanelerin ilerideki durumlarını anlayabilmek için sorulan, bu hanelerin miras yoluyla topraklı hale gelip

gelmeyecekleri sorusuna yalnızca 6 köydeki az sayıda hane için olumlu yanıt gelmiştir.

Köydeki en büyük toprak sahibini sorgulayan soru da, mülkiyet dağılımındaki benzer bir algı yanlışlığına yolaçmıştır. Ağa ve köylüyü birbirinden ayırarak düşünen kimi muhtarlar, kendilerine sorulan en büyük toprak sahibi sorusuna, ağadan sonra gelen en büyük mülklü haneyi söyleyerek yanıt vermişlerdir. Bu nedenle, 3 ağa köyünde en büyük toprak sahibi en alt kategoride yer almaktadır.

Tablo IV.50
Köydeki En büyük Mülk Toprak Miktarı

Mülk Toprak Büyüklüğü (Dönüm)	Köy Sayısı (%)
1-250	11 (23.4)
251-500	14 (29.8)
501-1000	4 (8.5)
1001-5.000	10 (21.3)
5.001-10.000	4 (8.5)
10.001+	2 (4.3)
Bilinmeyen	2 (4.3)
Toplam	47 (100.0)

Köydeki en büyük toprak sahibinin bu toprağa nasıl sahip olduğu sorusuna 26'sının (% 55.3) miras yoluyla, 11'inin (%23.4) miras+satın alma yoluyla; 8'inin (%17.2) satın almayla; 1'inin hazine arazisine el koyarak edindiği yanıtları gelmiştir (1 köydeki durum anlaşılamamıştır).

Büyük toprak sahibinin köyde ikamet edip etmediği sorusuna 33 olumlu (% 71.7); 13 olumsuz (%28.2) yanıt gelmiştir. Büyük toprakların yaklaşık 1/4'ü köy dışında ikamet etmektedir.

IV.3.8. Ortakçılık Kiracılık

47 örneklem köyünden 31'inde (% 65.9) ortakçılığın şu ya da bu ölçüde yaygın bir pratik olduğu saptanmıştır. Bunlardan çoğu (29'u) "geleneksel ortakçılık" diyebileceğimiz, toprak sahibi ve ortağa alan arasındaki tarihsel ve sosyal bir ilişkiyi anlatan ortakçılık türüne dahildir.

Daha modern bir anlaşma biçimi olan kiracılığa ise 16 köyde rastlanmıştır.

IV.3.9. Ürün

Örneklem köyleri, geleneksel kuru tarla bitkilerinin egemenliğinde bir ürün desenine sahiptir. Arpa-buğday hemen hemen köylerin tümünde; mercimek 32 köyde; tütün 7 köyde; pamuk 4 köyde ekilmekte; 5 köyde fıstık; 1 köyde de kayısı yetiştirilmektedir.

Son 10 yıl içinde terkedilen ürün olup olmadığı sorusuna 36 köy olumsuz yanıt vermiş; 5 köy mercimek ve nohutu; 4 köy susamı; birer köy de pirinç ve buğdayı ekmeyi bıraktıklarını söylemişlerdir.

Yeni başlayan/denenen ürün konusunda 40 köy olumsuz yanıt vermiş; 7 köy ise her durumda birer köy olmak üzere pamuk, tütün, şeker pancarı, mısır, kayısı, zeytin ve fıstık yetiştirmeye başladıklarını söylemişlerdir.

Örneklem köyleri sebzeçilik açısından da oldukça 'fakir' durumdadır. Yalnızca 10 köyde, ağırlıkla domates, biber ve patlıcan ekiminin yapıldığı gözlenmiştir. Bunlar da çoğunlukla hane içi tüketim için yapılan ve ticari bir amaç taşımayan, küçük parsellerde yapılan sebze üretimidir. Köylerden yalnızca ikisinde pazara yönelik sebze üretimine rastlanmıştır.

Meyvecilik açısından da benzer bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Örneklem köylerinin 14'ünde meyve bahçeleri bulunmaktadır. Tür olarak üzüm başta olmak üzere, kayısı, şeftali, erik ve fıstık yetiştirildiği görülmüştür.

Son olarak, örneklem köylerinin 6'sında kavak yetiştirildiği saptanmıştır.

IV.3.10. Traktör Sahipliği

47 örneklem köyünden 2'sinde hiç traktör yoktur. 26'sında (% 53.2) 1-10 arasında; 12'sinde (% 25.5) 11-20 arasında, 3'ünde (% 6.4) 21-30 arasında, 2'sinde (% 4.3) 31-40 arasında; 2'sinde de (% 4.3) 41'den daha fazla sayıda traktör bulunmaktadır.

Bu sayılar, tarımsal mekanizasyon açısından çalışılan köylerin oldukça iyi durumda olduğunu göstermektedir. Mülkiyet olduğu kadar kiralama yoluyla da yapılan makineleri tarım köylerinin çoğunda gözlenmiştir. Traktör kirası yapıp yapılmadığı sorusuna 37 köy (% 78.7) olumlu yanıt vermiştir.

Bekleneceği gibi, örneklem köylerinin hiç birinde biçer-döver yoktur.

Bölgedeki ve örneklem köylerindeki makinalaşmanın tarihini anlamak için sorduğumuz "köyünüze ilk traktör hangi yılda geldi?" sorusuna gelen cevaplara göre, yalnızca iki köye 1950 öncesinde traktör girmiştir. 1951-60 arasında 13 köye; 1961-70 arasında yine 13 köye; 1971-80 arasında 14 köye, 1981-90 arasında da 3 köye traktör gelmiştir.

Bu dağılım, makinalaşmanın bölgede de Türkiye genelinde olduğu gibi 1950'lerde hızlandığı gibi görece yanlış bir netice vermektedir. 1950'lerde bölge köyelerine giren traktörler, bir takım öncü çiftçilerin ya da büyük toprak sahiplerinin sınırlı çabalarından başka bir şey ifade etmemektedir. Diğer başka bir çok şeyde olduğu gibi tarımsal mekanizasyon da, bölgede belli bir gecikmeyle ve ancak 1970'lerde gerçekleşmiştir. Nitekim, köyde traktörün yaygınlaşma yılına ilişkin aldığımız yanıtlar bu gözlemi doğrular niteliktedir. Buna göre, 1951-60 yıllarında yalnızca 1 köyde; 1961-70 yıllarında 6 köyde; 1971-80 yıllarında 16 köyde; 1981-90 yıllarında 17 köyde, ve 1991-92 yıllarında da iki köyde traktör kullanımı yaygınlaşmıştır. Görüldüğü gibi, köylerin çoğunda (33 köy) makinalaşma 1971-90 yılları arasında yaşanmıştır.

IV.5.11. Hayvan Sahipliği

Örneklem köyelerinin hemen hemen tümünde hayvancılık oldukça yaygın bir pratiktir. Hiç koyun beslemeyen 3, sığır beslemeyen 9 ve keçi beslemeyen 4 köye restlanmıştır. (1 köyün hayvancılık açısından durumu belirsizdir. Bu nedenle bu bölümdeki sayılar için geçerli köy sayısı 46'dır).

Koyun beslenen 43 köyün çoğunda (22 köy, %51) 1-500 arasında; 10'unda (% 23) 501-1000 arasında; yine 10'unda 1001-5.000 arasında; ve yalnızca 1'inde 6.000 koyun bulunmaktadır. Her köyde koyun sahibi olan hanelerin ortalama olarak sahip oldukları hayvan sayısı açısından 22 köyde 1-10; 13 köyde 11-20; 6 köyde 21-40; ve yalnızca iki köyde 41-60 koyundan oluşan sürülere sahip olduklarını görüyoruz. Görüldüğü gibi, köylerin çoğunda haneler 20'den az sayıda koyuna sahiptir.

Sığır sayısı açısından, köylerin yaklaşık koyun sayısının onda biri oranında sığır beslediklerini görüyoruz. Sığır besleyen 37 köyde toplam sığır sayısı 22 köy (% 60) için 1-100 arasında; 9 köy (% 24) için 101-200; 5 köy (% 14) için 201-500; ve yalnızca bir köy için 600 tanedir. Hane başına düşen ortalama sığır sayısı ise 20 köy için birer sığır; 13 köy için 2-5 sığır; ve 4 köy için 6-10 sığır arasındadır.

Beslenen keçi sayısı koyun ve sığır sayısı arasında bir yerde durmaktadır. Keçi beslenen 42 köydeki toplam keçi sayısı, 23

köy (% 55) için 1-100 arasında; 9 köy (% 22) için 101-200 arasında, 6 köy (% 14) için 201-500 arasında; ve 4 köy (% 9.5) için 501-2000 keçi arasındadır. Görüldüğü gibi, toplam keçi sayısı koyundan az, fakat sığırdan çoktur. Bu nedenle, örneklem köyleri için hayvancılık açısından ilk sırayı koyunculuk, ikinci sırayı keçicilik ve son sırayı da sığircılık almaktadır.

Yalnızca hayvancılıkla geçinen hane sayısı açısından oldukça düşük sayılarla karşılaşmaktadır. Her şeyden önce 33 köyde (% 71.7) yalnızca hayvancılıkla geçinebilen hiç hane yoktur. Olan köyler açısından bakıldığında 8 köyde 1-10 arasında; 3 köyde 11-20 arasında; ve 2 köyde de 21-30 arasında hanenin hayvancılıktan elde ettiği gelire geçindiği görülmektedir.

Geçtiğimiz yıllarda hayvancılıkta olumlu ya da olumsuz bir değişme olup olmadığı sorusuna, geçerli yanıt gelen 46 köyden 37'sinde (% 80.4) azalma olduğu, 5'inde (% 10.8) artış olduğu; 4'ünde de (% 8.6) değişme olmadığı gözlenmiştir. Bitkisel üretim lehine gerçekleşen bu dönüşümün nedenleri olarak ekseninde meraların azalmasının olduğu çeşitli yanıtlar gelmiştir. Önemsiz sayıda zikredilen diğer yanıtlar arasında yem giderinin pahalılaşması, uğraşacak adam bulunamaması ve daha az sayıda da can güvenliğinin olmaması gibi gerekçeler ileri sürülmüştür.

Hayvancılıktaki bu değişime iller açısından bakıldığında, 7 Adıyaman köyünden 6'sında azaldığını, birinde arttığını, 10 Diyarbakır köyünden 8'inde azaldığını, birinde arttığını, birinde de değişme olmadığını; 10 Gaziantep köyünden 7'sinde azaldığını; 1'inde arttığını ve birinde de değişme olmadığını, 9 Mardin köyünden 8'inde azaldığını, birinde arttığını; 10 Ş.Urfa köyünden 8'inde azaldığını, birisinde arttığını ve birinde de değişme olmadığını görüyoruz.

Köylerinde daha fazla hayvan beslenip beslenemeyeceği sorusuna, 26 muhtar (% 55.3) olumlu, 19 muhtar (% 40.4) ise olumsuz yanıt vermiştir (2 anketteki yanıt belirsizdir).

IV.3.12 Göç

IV.3.12.i. Yurtdışı Göç

Örneklem köylerinden 13'ünde (% 27.6) yurt dışı göç olgusu gözlenmiştir. 9 köyde 1-10 kişi; 1 köyde 20 kişi; 2 köyde 30 kişi; ve çok uç bir örnek olarak 1 köyde de 500 kişi yurt dışında istihdam olanağı bulmuştur. (son köy, Gaziantep'in Araban ilçesine bağlı, verimsiz topraklara sahip, küçük

üreticiliğın hakim olduğu kalabalık bir köydür. Başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine göç vermiştir).

Bu 13 köyden 9'unun bağlantısı Almanya'yla; 3'ününki Arabistan'la; birinki de Belçika'yıdır. Göçedenlerin genellikle topraklı mı yoksa topraksız mı olduğu sorusuna, 6 köy topraklı, 7 köyde topraksız oldukları biçiminde yanıt vermiştir. Topraklı olanların toprakları, çoğunlukla, akrabaları tarafından tasarruf edilmektedir.

Geri dönüş konusunda, yurt dışı göç veren 13 köyden 6'sında dönüş olmadığı, 7'sinde ise gidene oranla çok az sayıda dönenin olduğu gözlenmiştir.

IV.3.12.ii Köy Dışında Çalışma

Köyde ikamet etmesine karşılık sürekli dışarıda çalışan kimse olup olmadığı sorusuna 29 köyden (% 61.7) olumsuz; 18 köyden ise (% 38.2) olumlu yanıt gelmiştir. Gidilen yerler, öncelikle, köylerinin bağlı olduğu kent merkezleri ve daha az sayıda da Adana, İzmir, İstanbul gibi bölge dışı metropollerdir. Yapılan işler, bekleneceği gibi, beceri istemeyen tarım ve inşaat işçiliği, hamallık, seyyar satıcılık gibi düzensiz işlerdir.

Bu soruyu tamamlamak üzere sorduğumuz, sürekli köy dışında ikamet etmesine karşılık köyde tarım yapan kimse olup olmadığı sorusuna 28 köyden (% 59.5) olumsuz, 18 köyden ise (% 38.2) olumlu yanıt gelmiştir. (Bir köyün yanıtı belirsizdir). Bu köylerden 11'inde 1 hane diğerlerinde ise 1'den çok çiftçi sürekli köy dışında ikamet etmektedir. Sürekli oturlan yer, çoğunlukla, köyün bağlı bulunduğu il merkezidir.

IV.3.12.iii Köyden Kesin Göç

Yurt dışına gidenler dışında, köyü kesin olarak terkedene hane olup olmadığı sorusuna 34 köy (% 74) olumlu yanıt vermiştir. Tarih olarak bu göçün hangi yıllarda yoğunlaştığına bakıldığında, geçerli yanıt alınabilen 32 köy arasında, 9 köy için 1950-60; 1 köy için 1961-70; 10 köy için 1971-80; yine 10 köy için 1981-90; ve nihayet 2 köy için de 1991-92 yılları arasında olduğunu görüyoruz. Örneklem köyleri için kırdan kesin kopuş süreci 1971-90 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Çok net bir fikir vermemekle birlikte, göç veren köylerin hangi yıllarda göç verdiği örneklem illeri açısından aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo IV.51
Yıllar İtibariyle Kesin Göç Veren Köy Sayısı

Kesin Göç Yılları	Adıyaman	Diyarbakır	Gaziantep	Mardin	Ş.Urfa	Toplam
1950-1960	3	1	1	2	2	9
1961-1970	-	-	-	1	-	1
1971-1980	1	2	4	-	3	10
1981-1990	-	6	3	1	-	10
1991-1992	1	-	-	1	-	2
Göç yok yada bilinmiyor	2	2	2	4	5	15
Toplam	7	11	10	9	10	47

Bu hanelerin göç etme nedeni olarak çoğunlukla topraksızlık, toprak verimsizliği, geçim zorluğu gibi ekonomik gerekçeler ileri sürülmüştür; Mardin'e bağlı 2, Ş.Urfa'ya bağlı 1 köyde ise can güvenliğinin olmayışı göç nedeni olarak belirtilmiştir.

Göçedenlerin genellikle topraklılar mı yoksa topraksızlar mı olduğu sorusuna 10 köy topraksızlar; 16 köy topraklılar; 8 köy de her iki gruptan da göç eden olduğu biçiminde yanıt vermiştir. Bu bilgi, topraksızlardan çok topraklıların göç ettiği; yani şehre gidenlerin şöyle ya da böyle bir varlıkla yola çıktıkları biçiminde yorumlanabilir.

Topraklıların, topraklarını satarak mı köyü terkettikleri sorusuna, geçerli yanıt alınan 13 köyden 9'u olumlu, 5'i ise olumsuz yanıt vermiştir.

Köyden temelli ayrılanlar arasında geri dönen olup olmadığı sorusuna, yalnızca 3 köyden ve ancak bir kaç hane şeklinde olumlu yanıt alınmıştır.

Kesin göçedenlerin, GAP'ın ilerleyen aşamalarında dönme olasılığını sorgulayan niyet düzeyindeki soruya, 7 köy, dönenler olabileceğini söylemiştir.

IV.3.12.iv Mevsimlik Göç

Örneklem köylerinden 20'si (% 42.5), civar köylerden mevsimlik işçi almaktadır. Bu işçilerin çoğunluğu mercimek, fıstık ve pamuk toplama işinde istihdam edilmektedir.

Mevsimlik göç veren köy sayısı, alan köy sayısından daha fazladır. 30 örneklem köyü (% 63.8) dışarıya mevsimlik işçi verdiğini belirtmektedir. Köyün bağlı olduğu il açısından bakıldığında, 7 Adıyaman köyünden 4'ünün; 11 Diyarbakır

köyünden 7'sinin; 10 Gaziantep köyünden 3'ünün; 9 Mardin köyünden 7'sinin, ve 10 Ş.Urfa köyünden 9'unun mevsimlik göç verdiği görülmüştür. Buna göre Ş. Urfa, Mardin ve Diyarbakır köyleri büyük çoğunlukla mevsimlik göç verirken, Adıyaman köyleri ortada bir yerde durmakta, Gaziantep köyleri ise en az mevsimlik göç vermektedir.

Mevsimlik göçe köy tipi açısından baktığımızda 28 ahali köyünden 16'sının (% 57); 7 ağa köyünden 5'inin (% 71); ve 12 karışık köyden de 9'unun (% 75) mevsimlik göç verdiğini görüyoruz.

Mevsimlik göçe katılanların büyük çoğunluğu tarımsal işlerde geçici işçilik yapmaktadırlar. Gidilen yerler arasında Adana-Mersin gibi pamuk bölgelerinin yanısıra, bölge içi köyler de bulunmaktadır. Gidenler, 2 aydan başlayıp 8 aya kadar uzanan sürelerle köy dışında kalmaktadırlar.

Mevsimlik göçe katılanların köyde toprakları olup olmadığı sorusuna geçerli yanıt veren 29 muhtardan 12'si topraksız; 4'ü topraklı; 13'ü de her iki durumda hanelerin mevcut olduğunu söylemiştir. Bunların tarım yapıp yapmadıkları sorusuna ancak 18 köy için geçerli yanıt alınabilmiş ve 9 köyde yapmadıkları, 5'inde yaptıkları, 4'ünde de bir bölümünün yapıp bir bölümünün yapmadığı gözlenmiştir. Gelir açısından bakıldığında, mevsimlik göçe katılan ve tarım da yapan hanelerin, çoğunlukla, asıl gelirlerini mevsimlik işçilikten sağladıkları görülmüştür.

GAP olanakları geldiğinde mevsimlik göçün sürüp sürmeyeceği sorusuna, geçerli yanıt alınan 24 köy arasında, 20 köyde sürmeyeceği ve ancak 4 köyde süreceği ya da bir şeyin değişmeyeceği biçiminde yanıt alınmıştır.

GAP'la birlikte köy içi istihdamın artıp artmayacağı sorusuna, yine 24 köy arasında, 16 köy olumlu yanıt vermiş, 8'i değişmeyeceğini söylemiştir. Bölge içi istihdam olanağı açısından da benzer oranda yanıtlar alınmıştır. Buna göre 15 köy, mevsimlik işçilerin GAP içinde çalışma olanağı bulabileceklerini söylemişlerdir.

IV.3.13. GAP'la İlişki ve Değerlendirme

Şimdiye kadar GAP çerçevesinde köylerine yönelik herhangi bir organize faaliyet (proje hakkında bilgi verme, sulu tarım ve ürünler konusunda açıklamalar yapmak gibi) olup olmadığı sorusuna 43 köyden (% 91.4) olumsuz yanıt gelmiştir. Hanehalkı anketlerinin de doğruladığı bu sonuç oldukça

endişe vericidir. Bölge köyleri proje ve etkileri konusunda doğrudan aydınlatılmış değildir.

Buna karşılık, GAP'a bakış genellikle olumludur. GAP'ın kendilerine hiç bir faydasının olmayacağını söyleyen 4 köy dışındaki köyler sanayileşme, ülke kalkınması gibi ulusal ve bölgesel beklentilerin yanısıra sulamayla verim ve gelirin artması gibi doğrudan kendilerine yönelik öğeleri vurgulamışlardır.

GAP'ın köylerine ne tür etkisi olacağı sorusuna, 9 köy projenin köylerine ulaşmadığı ya da topraklarının su altında kalması gibi nedenlerle olumsuz görüş belirtirken, diğer köyler verim artışı, ürün çeşitlenmesi ve gelirin artıp göçün azalması gibi olumlu beklentiler dile getirmişlerdir.

Doğrudan kendi köylerine etkisi dışında, çevredeki dönüşüm nedeniyle GAP'ın ne tür etkiler üretebileceği sorusuna, yine, iş olanaklarının artması, göçün durması, bölge içinde istihdam olanağı bulma gibi beklentiler sıralanmıştır.

GAP başladığından bu yana köyünüzde/hayatınızda neler değişti sorusuna çoğunluk (26 köy) hiç bir şeyin değişmediği biçiminde yanıt verirken, 3 köy toprakları su altında kaldığı için sorunlar çıktığını belirtmiş, 14 köy ise toprak fiyatlarının arttığını, toprak satışlarının azaldığını ve göç etme oranında düşme oluştuğunu söylemişlerdir.

Hanehalkı anketlerinin analizlerinde de belirtildiği gibi, GAP, bölge kırsal halkı için tarımın modernleşmesi olarak ifade edilebilecek bir geleceğin timsalidir. Projenin bu gelecek içinde, hem kendi köyleri hem de içinde buldukları bölgenin kalkınmasının anahtarı olarak görmekte-dirler.

V. GAP-İÇİ İL VE İLÇE KENT MERKEZLERİ HANE ANKETLERİNİN ANALİZİ

V.1. GAP-İÇİ Kent Merkezleri Hanehalkı Kompozisyonu

GAP Bölgesi kent merkezi ve ilçe merkezleri olarak Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Urfa illerine gidilmiş ve toplam 887 haneden anket toplanmıştır. Bu toplanan anketlerin il ve ilçe merkezlerine göre dağılımı Tablo V.1'de gösterilmiştir.

TABLO V.1
Kent Anketi İl ve İlçe Merkezlerine Göre Dağılımı

İl-İlçe Merkezleri	No & %
Adıyaman Merkez	78 (8,8)
Besni "	56 (6,3)
Diyarbakır "	149 (16,8)
Ergani "	60 (6,7)
Gaziantep "	150 (16,9)
Nizip "	57 (6,4)
Mardin "	82 (9,2)
Kızıltepe "	61 (6,9)
Urfa "	133 (14,9)
Siverek "	61 (6,9)
TOPLAM	887 (99,8)

İl merkezlerinden toplam 592 ve ilçe merkezlerinden toplam 295 anket elde edilmiştir. Anketçiler hane reisleriyle yaptıkları mülakatlarla anketleri tamamlamış ve her bir mülakat ortalama 20 dakika sürmüştür. Bu hane reislerinin çoğunluğu erkek (N=870) ve % 96 evli (N=850) olup, iki eşi olanların sayısı ise yalnızca 3 olarak bulunmuştur.

Hane Reislerinin Yaş, Doğum Yeri, Eğitim ve İş Durumları Tablo V.2'de gösterilmektedir.

TABLO V.2
Hane Reislerinin Demografik Özellikleri
(N=887)

Değişken	N & %
Yaş	
20 ve altı	5 (0,6)
20-30	208 (23,4)
31-40	241 (27,2)
41-50	200 (22,5)
51 ve yukarı	233 (26,3)
Toplam	887 (100,0)
Doğum Yeri	
Adıyaman Merkez	71 (9,4)
Diyarbakır "	29 (3,8)
Gaziantep "	38 (5,0)
Mardin "	81 (10,7)
Urfa "	84 (11,1)
Besni "	60 (7,9)
Ergani "	60 (7,9)
Çermik "	15 (1,9)
Dicle "	21 (2,8)
Kulp "	12 (1,6)
Lice "	14 (1,8)
Bismil "	10 (1,3)
Kilis "	24 (3,2)
Nizip "	19 (2,5)
Oğuzeli "	19 (2,5)
Şahinbey "	26 (3,4)
Kızıltepe "	32 (4,2)
Mazıdağı "	11 (1,4)
Savur "	13 (1,7)
Hilvan "	13 (1,7)
Siverek "	57 (7,5)
Surç "	15 (1,9)
Bozova "	33 (4,3)
Toplam*	757 (99,5)
Eğitim	
Okur-yazar değil	248 (28,1)
Okur-yazar	89 (10,1)
İlkokul mezunu	403 (45,7)
Orta Okul mezunu	67 (7,6)
Lise Mezunu	54 (6,1)
Yüksek Okul	21 (2,4)
Toplam**	882 (100,0)
Meslekleri	
Ev hanımı	16 (2,08)
Emekli	49 (6,4)
Orta Okul Öğretmeni	10 (1,4)
Memur	38 (4,94)
Esnaf	85 (11,1)
Seyyar Satıcı	18 (2,5)
Kahveci	15 (1,9)
Odacı	13 (1,7)
Çiftçi ve Tarım İşleri	68 (8,8)
inşaat İşçisi	74 (9,6)
Hamal	13 (1,7)
Şoför	48 (6,3)
Mevsimlik İşçi	54 (7,0)
Çeşitli İşlerde Muhtelif işçi	52 (6,9)
İşsiz	169 (21,9)
Vasıflı işçi	47 (6,2)
Toplam***	769 (99,1)

* Cevapsız ve doğum yeri başka merkezler hariç.

** Cevapsızlar hariç.

*** Cevapsız ve sayıları 13'ün altında olan mesleklerle, tarımla uğraşanlar ve mevsimlik işçiler hariç.

Hane reislerinin çoğunluğu genç sayılabilecek 20-40 yaşları arasında (N=449) bulunmakta ve büyük bir çoğunluğun doğum yeri GAP Bölgesindeki il ya da ilçe merkezlerinden oluşmaktadır (N=757). Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Urfa il merkezlerinde doğan hane reislerinin sayısı 303 ve bu illere bağlı ilçe merkezlerinde doğanların sayısı 453'dir. Bu sayılar il merkezleri ve ilçe merkezlerinden toplanan anket sayılarıyla birlikte ele alındığında (Tablo V.1), il merkezlerine ilçelerden göç olduğu varsayımının söz konusu olabileceği ortaya çıkmaktadır. İl merkezlerinden 493 anket toplanmış olup il merkezlerinde doğan hane reislerinin sayısı ise 303'dir. Aradaki fark 190 olup, bu sayı % 38 oranda kent anketinde yer alan hane reislerinin halen buldukları il merkezinde değil de, başka bir ilçe merkezi ya da köylerinde doğup sonradan o il merkezlerine geldiklerini göstermektedir.

Hane reislerinin meslek durumları ele alındığında (Tablo V.2), çoğunluğun bir meslek sahibi olduğu ve çalıştığı (N=769), işsiz olanların ise % 22 oranında (N=169) olduğunu görmekteyiz. Kent merkezlerinde ihtiyaç duyulan elektrikçi, pastacı, kunduracı, konfeksiyoncu, oto tamircisi, kasap, doğramacı gibi vasıflı işçileri, memur, öğretmen, esnaf, seyyar satıcı, kahveci, odacı gibi meslekleri gözetererek, tarım işleriyle uğraşanları ve mevsimlik işçileri hariç tuttuğumuzda yaklaşık % 80 oranında bu çalışan hane reislerinin kent merkezlerinin ihtiyaç duyduğu işlerde yer aldıklarını görmekteyiz.

Hane reisine yakınlık açısından bu hanelerin ortaya çıkardığı aile kompozisyonu ele alındığında, eş, erkek ve kız evlat dışında, en çok gelin ve torunlarla beraber oturan ailelerin yer aldığını görmekteyiz. Gelinleriyle oturan hane sayısı 83'dir. Sırada daha sonra anne ve kardeşlerle beraber oturan ailelerin yer aldığını görmekteyiz. Bu ailelerin sayısı sırayla 52 ve 51 olarak bulunmuştur. Bu bilgiler anne-baba-erkek ve kız çocuklardan sonra ailedeki birey sayısının artış yönünün önce gelin ve torun ilavesiyle arttığını ve daha sonra aile reisinin annesi ve kardeşlerinin eklenerek ailenin çoğaldığını göstermektedir (Tablo V.3). Diğer yandan, kız kardeşleriyle, kardeşlerinin eşleriyle, büyük anne ya da babalarıyla, yeğen ve damatlarıyla birlikte yaşayan aile sayıları istisnai bir durumdur.

TABLO V.3**Hane Reisine Yakınlık Bakımından Aile Kompozisyonu**

Yakınlık	N & %
Karısı	847 (18,5)
Oğlu	1951 (42,6)
Kız Çocuğu	1466 (31,9)
Gelini	83 (1,8)
Torunu	75 (1,6)
Annesi	52 (1,1)
Erkek Kardeşi	51 (1,1)
Babası	32 (0,7)
Damadı	9 (0,2)
Kardaş Karısı	5 (0,1)
İkinci Eş	4 (0,08)
Yegen	3 (0,06)
B. anne ya da baba	3 (0,06)
Toplam	4584 (99,8)

Diğer yandan bu hanelerin büyük çoğunluğunun çekirdek aile yapısında (N=707) oldukları ve azının da geniş aile oluşturdukları (N=120) bulunmuştur. Bozulmuş çekirdek aile ve çok eşli haneler kayda değer oranlarda ortaya çıkmamıştır. Ailelerde çalışan insan sayısı ele alındığında, bir çalışanı olanların çoğunlukta olduğu (N=528), daha sonra sırasıyla iki çalışan, (N=117) ve üç çalışanı olan (N=73) hanelerin yer aldığını görmekteyiz (Tablo V.4). Ailede hiç çalışmayanı olanlar ise 137'dir. Bu sayılar, büyük bir çoğunluğun kendilerine göre bir çalışma düzeni olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca önemli orandaki (% 25) hanelerin iki ya da daha fazla çalışanı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hanelerin sayısı 220'dir. Hanelerde yaşayan birey sayısını çalışanlara oranladığımızda bağımlılık oranının 0.26 olduğunu görürüz (Tablo V.4). Diğer bir deyişle, bir çalışan dört çalışmayana ekonomik olarak bakmakla sorumludur. Bu durum iş olanakları bulduğunda her ailede daha fazla insanın çalışma için hazır olabileceğini belirtebilmektedir. Bu nedenle, bölgede iş olanaklarının artması bu sorunu çözebilir ifadesini bu aşamada söyleyebiliriz.

TABLO V.4**Hane Büyüklüğu ve Hanede Çalışanların Sayısı**

Hane Büyüklüğü	N & %	Çalışan Sayısı	N & %
1 kişi	5 (0,6)	Hiç yok	137 (15,4)
2 kişi	43 (5,6)	1 kişi	528 (59,5)
3 kişi	71 (9,3)	2 kişi	117 (13,2)
4 kişi	108 (14,1)	3 kişi	73 (8,2)
5 kişi	144 (18,9)	4 kişi	20 (2,3)
6 kişi	129 (16,9)	5 kişi	8 (0,9)
7 kişi	115 (15,1)	6 kişi	4 (0,45)
8 kişi	82 (10,7)		
9 kişi	66 (8,6)		
Toplam*	763 (99,8)	Toplam	887 (99,95)

* 10+ üyeli haneler hariç

Hane halkının genel demografik özellikleri, yaş, doğum yeri, eğitim ve meslekleriyle ilgili bilgiler Tablo V.5'de ele alınmaktadır. Toplam 5496 birey hakkında bilgi toplanmış bulunmaktadır. Diğer bir deyişle, 10 kişiden daha fazla büyüklükteki aileler hariç tutulduğunda, her haneden ankete dahil edilen bireylerin toplamı 5.496 olmaktadır.

TABLO V.5
Hane Bireylerinin Demografik Özellikleri

Değişken	N & %
Yaş:	
18 ve altı	2782 (50,6)
19-25	802 (14,5)
26-35	782 (14,2)
36-40	297 (5,4)
41-45	400 (7,3)
51-60	284 (5,2)
61 ve yukarısı	149 (2,7)
TOPLAM	5496 (100,0)
Doğum Yeri İl:	
Adıyaman	703 (13,2)
Diyarbakır	1285 (24,1)
Gaziantep	914 (17,2)
Mardin	988 (18,6)
Urfa	1431 (26,89)
TOPLAM*	5321 (99,99)
Eğitim:	
1-5 yıl	2322 (42,3)
6-8 yıl	445 (8,1)
9-11 yıl	388 (7,0)
12 yıl ve yukarısı	77 (1,4)
Okur-yazar değil	1275 (23,2)
Okuma yaşında değil	942 (17,2)
Okuma yaşında, okula gitmiyor	40 (0,7)
TOPLAM**	5489 (99,9)
Meslek:	
Ev hanımı	1597 (48,9)
Öğretmen	16 (0,6)
Emekli	57 (1,99)
Memur	52 (1,8)
İmam	10 (0,3)
Esnaf	122 (4,5)
Seyyar Satıcı	39 (1,4)
Kahveci	28 (0,98)
Odacı	15 (0,5)
Çiftçi ve Tarım İşleri	77 (2,7)
İnşaat İşleri	136 (4,8)
Hamal	18 (0,6)
Şoför	57 (1,99)
İşsiz	576 (20,2)
Mevsimlik İşçi	87 (3,0)
İşi Belirtilmeyen	137 (4,8)
Garson	18 (0,6)
Baklavacı	12 (0,4)
TOPLAM***	2854 (99,86)

* Diğer iller ve cevapsız hariç

** Y. okul, meslek liseleri ve cevapsız hariç

*** Cevapsız, sayıları 12 altında elektrikçi, oto tamircisi, vb. meslekler hariç

Tablo V.5, yaş ele alındığında ilk aşamada büyük bir çoğunluğun % 51 oranında 18 ya da daha genç yaşlarda olduğunu (N=2.782), % 27'yle Urfa (N=1.431), % 24'le Diyarbakır

(N=1.285) doğumlarının çoğunlukta bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, eğitim durumlarına bakıldığında % 42 oranıyla ilkokul mezunu ya da ilkokul eğitimi alanların çoğunlukta bulunduğunu görmekteyiz (N=2.322). Diğer yandan, yaşları 40 ya da üzerinde olanların % 15 olduğu görülmektedir. Bu bulgular, büyük bir çoğunluğun (% 85) genç, dinamik ve çalışma potansiyeli olan ve olacak insanlardan oluştuğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, okur yazar olmayanların oranı % 23'dir. Bu sayı büyük bir çoğunluğun okur-yazar ve daha fazla bir düzeyde eğitim almış olduklarını göstermektedir. Bu gruba girenlerin oranı % 59'dur. Okuma yaşında olup okula gitmeyenler yalnızca 40 kişi olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, okula gitme şansı verildiğinde bu insanların eğitim almak için gerekli istek ve arzuya sahip olduklarını açık bir ifadeyle bu aşamada belirtebiliriz.

Hane bireylerinin doğum yerlerine bakıldığında, büyük bir çoğunluğun bölge illerinde doğduğunu görmekteyiz. Toplam 5.321 kişi Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Urfa illerinde doğmuştur. Toplam 5.496 kişiyi gözetirsek, bu insanların % 97 oranında bölge halkından oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bu insanların göç ederken öncelikle bu yöredeki il merkezlerini tercih edebileceklerini bu aşamada vurgulamamız mümkün gözükmemektedir.

Meslek ve iş durumları ele alındığında, büyük bir çoğunluğun ev hanımı olduğu (N=1.397), daha sonra sırasıyla işsiz olanların (N=576), belli bir işi olmayanların (N=137), inşaat işlerinde çalışanların (N=136) ve esnaf olanların (N=122) geldiklerini görmekteyiz (Tablo V.5). Tablo V.5 meslek durumu çeşitliliğinde yalnızca kayda değer sayıdakileri ifade etmektedir. Bu nedenle, elektrikçi, oto tamircisi, berber, kasap, marangoz, kunduracı gibi mesleklerdeki sayılar az olduğundan bu mesleklere tabloda yer verilmemiştir. Bu araştırmada yer alan bölgedeki insanların çoğunlukla belirttikleri meslek ya da işlerinin ne olduğuna Tablo V.5'de yer verilmiştir. Bu anlamda toplam sayının 2.854 olduğu görülmektedir. Yaşları 18 ve daha küçük olanların toplamının 2.782 olmasını ve bu grupta yer alan çok büyük bir çoğunluğun da öğrenci olabileceğini göz önüne alırsak ve bu sayıları bu araştırmada yer alan toplam insan sayısı olan 5.496 ile beraberce irdelersek, yukarıda konu edilen ve Tablo V.2'de yer alan meslek ya da iş durumu bilgileri daha fazla anlam kazanmaktadır. Konuya kent yaşamının getirdiği ve beceri isteyen iş ve meslek grupları açısından yaklaştığımızda bu insanların bu konuda oldukça zayıf ve yetersiz bir düzeyde oldukları görülmektedir. Şoför, garson, baklavacı, çeşitli inşaat işlerinde çalışanların (sıvacı, kalıpcı, boyacı, duvarcı) odacı, hamal, kahveci, esnaf ve seyyar satıcı olarak çalışanların, memur, öğretmen gibi görev yapanların toplam 513 kişi

olduklarını ve bunların toplam içindeki payının yaklaşık % 18 olduğu ortaya çıkmaktadır. Ev hanımı, emekli, işi belirtilmeyen ve işsiz insanları çıkartarak yalnızca çalışan insan toplamı içindeki bu kent yaşamına ilişkin meslek grubunun oranını hesapladığımızda bu oranın % 24'e yükseldiğini görürüz. Diğer bir deyişle, dörtte bir ancak kent yaşamının getirdiği iş talebine uyum sağlayabilmiş gözükmektedir. Fakat, bölgedeki il merkezlerinin gelişmesine bağlı olarak, inşaat, lokanta ve benzeri iş alanlarında ortaya çıkabilecek işçi talebi bu bölgedeki insanlar tarafından karşılanabilir varsayımı bu aşamada ifade edilebilir düşüncesindedir.

Hane halkının tümünü ele alıp bunlar arasından meslek grubu işsiz ve iş durumu belirtilmeyenleri gözeterek bu insanların yaş ve eğitim durumlarını çalıştığımızda ortaya çıkan yapılar Tablo V.6 ve Tablo V.7'de özetlenmiştir.

TABLO V.6
İşsiz Bireylerin Yaş ve Eğitim Durumları

Yaş	N & %	Eğitim	N & %
18 ve altı	194 (53,6)	Okur-yazar	23 (5,99)
		1 yıl eğt (ilk)	2 (0,3)
19-25 yaş	181 (51,4)	2 yıl eğt (ilk)	4 (0,7)
		3 yıl eğt (ilk)	5 (0,8)
26-35 yaş	97 (16,8)	4 yıl eğt (ilk)	2 (0,3)
		İlkokul mez.	253 (43,9)
36-40 yaş	19 (5,2)	Ortaokul mez.	70 (12,1)
		Lise mez.	65 (11,3)
41-50 yaş	34 (5,9)	Yüksekokul mez.	3 (0,7)
		Okuma yaşında değil	3 (0,5)
51-60 yaş	59 (6,8)	Okuryazar değil	146 (25,3)
61+ yaş	12 (2,1)		
Toplam*	576 (99,8)	Toplam	576 (99,8)

* İşsiz ve iş durumları belirtilmeyenleri de kapsamaktadır

İşsiz bireylerin yaş dağılımında 18 ve altında olanların büyük bir çoğunluğu ilkokul ya da orta okul ya da lise eğitimi alıyor olmalı varsayımı gözetilerek ayrı bir kategori altında toplandığında ve çalışabilir yaş grubunun özellikle 19-40 yaş arasında olabileceği dikkate alınarak 19-25 ve 26-35 ve 36-40 kategorilerine bu yaş grubu bölündüğünde Tablo V.7'de görüldüğü gibi, büyük bir çoğunluğun (% 51) 19-40 yaşları arasında olduğu ve 19-40 yaş grubunun kendi arasındaki kategoriler gözetildiğinde de çoğunluğun (% 61) 19 ile 25 yaşları arasında olduğu ortaya çıkmaktadır. 19-40 yaş arasında 297 kişi bulunmakta ve bunun toplam sayı olan 576 içindeki payı yukarıda belirtildiği gibi % 51, Diğer yandan bu 297 kişi arasındaki yaşları 19-25 arasında olan 181 kişinin bu toplam 297 kişi arasındaki payı % 61 çıkmaktadır. Çalışabilir yaş grubu olarak 19-35 yaşları ele alındığında, bu grupta 278 kişi bulunduğu ve bu sayının toplam 576 işsiz içerisinde % 48 oranında olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, bu işsiz insanların büyük bir çoğunluğunun çalışma potansiyeli yüksek olan yaş grubunda yer aldıkları sonucunu bu aşamada belirtebiliriz. Diğer bir deyişle, işsiz insanlara iş olanağı tanındığında bu işleri yapabilecek bir insan potansiyeli zaten bulunmaktadır.

İşsiz bireylerin eğitim durumlarını irdelediğimizde, okur yazar olmayanların sayısının 146 ve bunun toplam içindeki payının % 25 olduğunu görmekteyiz (Tablo V.6). Büyük bir çoğunluğun okur yazar ve daha yüksek eğitim düzeyinde olduğu ve bunların kendi aralarındaki grupları ele aldığımızda büyük bir çoğunluğun ilkokul mezunu olduğu ortaya çıkmaktadır (N=253). Diğer bir deyişle, okur-yazar ya da daha fazla eğitimi olanların % 59'u ilkokul mezunudur. Sağlık gibi faktörler gözardı edildiğinde bu işsiz insanların kısa eğitim programlarıyla bu beceri isteyen işleri de yapabilecek düzeye gelebilecekleri varsayımını bu aşamada ifade etmekte yarar vardır. Orta okul ya da lise mezunu olanların toplamı 135 kişidir. Bunların okur-yazarlar ve yukarı düzeyde eğitimliler içindeki payı % 31'dir. Bu oran da oldukça önemli bir sayı ifade etmektedir. Yukarıda belirtilen varsayım bu orta okul ya da lise mezunları çerçevesinde irdelendiğinde söz konusu varsayım ayrı bir güç ve anlam kazanmaktadır. Bu nedenle, bölgede kısa vadeli açılacak kurs türünden eğitim programlarıyla bu işsiz insanlar beceri isteyen işleri öğrenebilir ve açılacak iş potansiyeline bağlı olarak iş sahibi insanlar haline getirilebilir.

Bölgede yaşayan ve kendilerini ne işsiz ve ne iş sahibi olarak ifade eden, fakat muhtelif işleri yapan insanlar mevcuttur. Bu insanlara meslek ya da iş durumlarıyla ilgili sorular sorulduğunda kendilerini "iş belirtilmeyen" grupta tanımladıklarını görmekteyiz. Bu nedenle Tablo V.7 bu grubun

yaş ve eğitim durumlarını göstermektedir. Gerçekte, bu insanlar düzenli bir işleri olmadığını ve ne bulurlarsa o işi yaptıklarını belirtmektedirler.

TABLO V.7
İş ya da Meslek Durumu Belirsiz İnsanların Yaş ve Eğitim Durumu*

Yaş	N	Eğitim	N
18 ve altı	25 (16,6)	Okur-yazar	7 (5,1)
19-25 yaş	29 (21,0)	1 yıl eğt	1 (0,7)
26-35 yaş	42 (30,4)	2 yıl eğt	0
36-40 yaş	13 (9,4)	3 yıl eğt	2 (1,4)
41-50 yaş	25 (16,6)	4 yıl eğt	0
51-60 yaş	5 (3,6)	İlkokul mezunu	75 (54,3)
61+ yaş	3 (2,2)	Ortaokul mezunu	25 (18,1)
		Lise mezunu	12 (8,7)
		Yüksekokul mezunu	1 (0,7)
		Okumayaşında değil	1 (0,7)
		Okuryazar değil	14 (10,1)
Toplam	138 (99,8)	Toplam	138 (99,88)

* Mevsimlik işçiler hariç

Ellerine biraz para geçince bu insanlar hayvan pazarına gidip koyun keçi gibi küçük baş hayvanları satın almakta ve bunları kasaplara satmakta ya da ellerine geçen meyve, sebze yi seyyar satıcılıkla satarak para kazanmaktalar. Diğer bir deyişle, bu insanlar boş durmak istemiyorlar; fakat düzenli bir iş sahibi olma şansları şu anda mevcut değildir.

Tablo V.7 bu insanların çoğunlukla 26-35 yaş arasında toplandığını (N=42), daha sonra 19-25 yaş arasında bulduklarını (N=29) göstermektedir. Bu iki yaş grubunun toplam içindeki payı yaklaşık % 52'dir. 18 yaş ve daha küçük yaşlarda olanları elimine ettiğimizde bu oran % 62'ye yükselmektedir. Bu bulgular, bu düzenli işi olmayanların büyük bir çoğunluğunun potansiyel yaş grupları olan 19-35 yaşları arasında olduklarını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, çoğunluğun hem yaş ve hem motivasyon açısından çalışmaya hazır oldukları durumu ortaya çıkmaktadır. Burada eksik olan

husus bu insanların çalışabilecekleri iş olanaklarının olmamasıdır.

Eğitim durumları ele alındığında büyük bir çoğunluğun ilkokul mezunu olduğunu görmekteyiz (N=75). Daha sonra ortaokul mezunu olanların (N=25) ve lise mezunu olanların geldiğini görüyoruz (N=12). İlkokul, ortaokul ve lise mezunlarının okur-yazar ve daha yukarı eğitim düzeyinde olanlar toplamı içindeki payı % 91'dir. Okuma yazma bilmeyenlerin genel toplam içindeki payının ise % 10 olduğu görülmektedir (Tablo V.7). Bu sonuçlar, düzenli işi olmayan bu insanların eğitim düzeyleri bakımından kent çerçevesinde yer alan ve beceri isteyen işleri en azından kısa kurs mahiyetindeki eğitimlerle elde edebileceklerini düşündürüyor. Bu aşamada, eksik olan en önmeli husus bölgede bu gibi olanakların bulunmamasıdır. Diğer bir deyişle, bu insanların meslek ya da iş bakımından bölgenin kent merkezlerindeki koşullara uyum sağlamasında en önemli faktör kendilerine beceri verebilecek eğitim programlarının, eğer bu eğitim programları aynı zamanda iş alanı açacak yatırımlarla desteklenirse varlığı olarak ortaya çıkmaktadır.

İşsiz ya da düzenli bir işi olmayanların (mevsimlik işçiler hariç) toplamının 714 kişi olduğunu görmekteyiz (Tablo V.6-7). Bunun, bu araştırmada yer alan toplam 5496 birey içindeki payı yaklaşık % 13 olmaktadır. Gerek genel toplam içinde, ve gerek bu işsiz ya da düzenli bir işi olmayanların yalnızca çalışma için uygun yaş potansiyelini belirten 19-40 yaşları (okul çağı olarak 18 yaş sonu gözetilmiştir) arasında olanları gözeterek bir irdeleme yaparsak, aşağıdaki bulgular ortaya çıkmaktadır. Tablo V.5, 19-40 yaşları arasında yer alan bireylerin toplamının 1881 olduğunu göstermektedir. Tablo V.6 ve V.7, 19-40 yaşları arasında olanların toplamının 381 olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle yaş bakımından çalışmaya uygun potansiyele sahip olanların % 20'sinin işsiz ya da düzenli bir iş sahibi olmadıklarını görmekteyiz. Tablo V.5, mevsimlik işçi sayısının 87 olduğunu göstermektedir. Bu mevsimlik işçi insanları, düzenli bir iş sahibi olmayan gruba eklediğimizde yaklaşık % 25 oranındaki bir insan grubunun işsiz ya da düzenli bir işi olmadığını söyleyebiliriz. Bu oldukça yüksek bir orandır.

Büyük bir olasılıkla, köylerden toprağa bağlı iş özellikleriyle bölgedeki kentlere gelen bu insanlar yeterli iş olanağı olmaması ve kendilerine beceri verebilecek eğitim programlarının yokluğu gibi nedenlerle bu durumda kalmaktadırlar. Buldukları kent merkezlerine göç etmiş olma olasılığını Tablo V.8'de görmekteyiz.

Doğum Yeri	N	%
Köy	2016	37
İlçe Merkezi	2137	39
İl Merkezi	1296	24
TOPLAM	5449	100

Tablo V.8 çoğunluğun köy ve ilçe merkezi doğumlu olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, anketlerin toplanmasında daha çok kent ya da ilçe merkezine yakın zamanda göç etmiş ailelere ulaşıldığında ve hane reisleri çerçevesinde konu ele alındığında aşağıda belirtilen bilgiler ortaya çıkmaktadır: Bu kişilerin 587'si köy, 211'i ilçe merkezi ve 88'i il merkezi doğumlu gözükmektedir. Diğer bir deyişle, % 66 köy, % 24 ilçe merkezi ve % 10 il merkezi doğumludur. Hane reislerinin büyük bir çoğunluğunun köyde doğup daha sonraları il ya da ilçe merkezlerine göç ettiği durumu ve toplam aile bireyleri gözetildiğinde de % 37 gibi önemli bir bölümün köyde doğup daha sonraları il ya da ilçe merkezlerine geldiklerini açıkça görmekteyiz. Buna bağlı olarak, hane bireylerinin diğer üyelerinin % 39'unun ilçe merkezi ve % 24'ünün il merkezi doğumlu olduklarını görmekteyiz. Yukarıda belirtilen bulgular bu insanların köylerden il ya da ilçe merkezlerine, göç etmiş olma durumunda olduklarını belirtmektedir. Bu bulgu, daha önce iş konusunda vurgulanan varsayımı güçlendirir yönde olmaktadır. Toprağa bağlı işlerde deneyimli olan bu insanların kent yaşamının getirdiği beceri isteyen işlere transferi gerekmekte ve bu gereksinme bu konuda eğitim programları yapılması hususunu bu aşamada gündeme getirmektedir.

V.2. GAP-içi Kent Araştırmasına göre Hane Reislerinin Ekonomik ve Toplumsal Profili

Bu kısım kent araştırması verilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Beş il ve beş ilçe merkezinde uygulanan 887 anket ve bölgeyi ziyaret sırasında yapılan derinlemesine mülakatlar araştırma bulgularının iki ana kaynağını oluşturmaktadır. Söz konusu il merkezleri Gaziantep, Diyarbakır, Urfa, Adıyaman ve Mardin, ilçe merkezleri ise Siverek, Ergani, Besni, Nizip ve Kızıltepe'dir. Konular incelenirken yerleşim birimleri arasında beliren farklılıklar karşılaştırmalar yapılarak irdelenmiştir.

Kent araştırmasının üzerinde durduğu başlıca konular: hane reislerinin demografik özellikleri, işgücü piyasasının yapısı,

nüfus ve göç hareketlerinde beliren ana eğilimler, göçmen ve gecekondulu nüfusun kente ve kent yaşamının çeşitli boyutlarına bakışı, ailelerin gelir, tüketim ve tasarruf eğilimleri, konut sorunu, kırsal yöre ile ilişkiler ve kent toplumunda beliren toplumsal ilişkiler ve dayanışma türleridir.

V.2.1. Demografik Özellikler

Bu bölümde üzerinde durulan konular hane halkı reisinin demografik özelliklerine ve kent araştırması kapsamında ele alınan nüfusun coğrafi ve toplumsal kökenine ilişkindir. Bu bağlamda yaş, eğitim düzeyleri, hane halkının nüfusu, aile yapısı ve hane reisinin doğum yeri ve memleketine ilişkin bulguların değerlendirilmesi yapılmaktadır.

V.2.1.i. Yaş Durumu

Hane reisleri dört ana yaş dilimi (yirmi, otuz, kırk ve elli yaş üstü) arasında oldukça eşit bir şekilde bölünmüştür. Büyük çoğunluk iktisaden faal olunan yapıdadır. Örneğin, hane reislerinin dörtte üçünün elli yaşının altında ve yarısının henüz kırk yaşına gelmemiş olması araştırmada incelenen nüfusun gençliğini yansıtmaktadır. Bu arada hane reisinin yaşlı olduğu geniş aileler daha genç bir nüfusu bünyesinde barındırmaktadır (ailelerin dörtte biri). Nereden bakılırsa bakılsın, kente son on yıllarda göç etmiş olan bu nüfusun gençliği en belirgin demografik, toplumsal ve ekonomik özelliğidir.

TABLO V.9

Hane Reisi Yaş Grubu ile Hanenin Bulunduğu İl/İlçe Merkezi

Bulunulan İl ya da İlçe Merkezi	Hane Reisi Yaş Grupları											
	20 ve Altı		21-30		31-40		41-50		51 +		Toplam	
		%		%		%		%		%		%
Ergani	-		18	29,5	10	16,4	18	29,5	15	24,6	61	100,0
Mardin Merkez	-		23	28,0	28	34,1	15	15,6	18	21,9	82	100,0
Kızıltepe	-		15	25,0	17	28,3	14	23,3	14	23,3	60	100,0
Urfa Merkez	1	0,7	32	24,0	55	26,3	25	18,8	40	30,0	133	100,0
Siverek	-		9	14,7	26	42,6	15	21,3	15	21,3	61	100,0
Adıyaman Merkez	2	2,5	20	25,6	17	21,7	16	20,5	23	29,5	78	100,0
Nizip	-		10	17,5	15	26,3	14	24,6	18	31,6	57	100,0
Besni	-		4	7,1	12	21,4	13	23,2	27	48,2	56	100,0
Diyarbakır Merkez	1	0,7	39	26,2	59	26,2	40	26,8	30	20,1	149	100,0
G.Antep Merkez	1	0,7	38	25,3	42	28,0	34	22,7	35	23,3	150	100,0
TOPLAM	5	0,6	208	25,4	241	27,2	200	22,5	233	26,3	887	100,0

V.2.1.ii. Eğitim

Eğitim düzeyi Türkiye kent ortalamaları ile karşılaştırıldığında okuma yazma bilmeyenlerin oranı bakımından yüksek diğer eğitim göstergeleri bakımından hayli düşüktür. (DİE, 1990, 78) Neredeyse tamamı erkek olan hane reislerinin % 28'i okur yazar dahi değildir. İl merkezleri örnekleme bu ortalamanın altında ilçe merkezlerinin tümü ise üstündedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı Gaziantep'te Türkiye kent ortalaması düzeyine biraz yaklaşırken (% 16), Nizipte (% 49.1) ve Siverek'te (% 42.6) şaşırtıcı düzeyde düşük boyutlarda görülmektedir.

Eğitim düzeyi bağlamında okuma yazma bilmeyenleri bir an bir kenara bırakacak olursak iki ana kategori belirlemektedir: bir yanda ilkokul derecesinin üzerinde diploma sahibi olanlar, diğer yanda ilkokul mezunları ile yalnızca okuma yazma bilenler. İlkokul düzeyinin üzerinde eğitim görenlerin oranı yalnızca % 43,9'dur. Urfa dışında il merkezleri ortalaması bu değerlerin üstüne çıkmakta ve Besni dışında ilçe merkezleri bu düzeyin altında kalmaktadır. Eğitim basamakları açısından bakıldığında üniversite mezunu kesimin hemen hiç olmadığı, ilkokul sonrası eğitimin orta ve lise dengi okullar arasında aşağı yukarı eşit biçimde dağıldığı görülmektedir.

İlkokul bitirenler ve yalnızca okuma-yazma bilenlerin toplamı il merkezlerinde ilçe merkezlerine oranla daha yüksektir. İller genel ortalama düzeyinin üstünde, Kızıltepe dışında bütün ilçeler ise altındadır. Asgari formel eğitim düzeyi olarak düşünebileceğimiz bu düzeyi yakalayanların en yüksek olduğu merkezler Gaziantep (% 68) ve Urfa'dır (% 60.4). Ergani'nin ise oldukça ilginç bir durumu vardır. İlkokul eğitiminin altında kalan nüfus (okuma-yazma bilmeyenler dahil) bu ilçede görüşülen hane reislerinin % 91.8'ine ulaşmaktadır. Söz konusu ilçede anket uygulanan hane reislerinin % 90'ından fazlası köy doğumlu göçmenlerden oluşmaktadır.

TABLO V.10.

Hane Reisi Eğitim Düzeyi ile Hanenin Bulunduğu İl/İlçe Merkezleri

Hane Reisinin Eğitim Düzeyi

Hanenin Bulunduğu İl ya da İlçe Merkezi	Okuryazar değil		İlkokul terk ve okuryazar		İlkokul mez. Orta terk		Orta mezun Lise terk		Lise mezunu		Y.Okul mez.ya da Lise terk		Toplam
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ergani	22	36,1	6	9,8	28	45,9	3	4,9	2	3,3	-	-	61
Mardin Merkez	18	22,0	15	18,5	34	41,5	3	3,7	11	13,4	-	-	82
Kızaltepe	17	28,3	8	13,3	29	48,3	2	3,3	3	5,0	1	1,7	60
Urfa Merkez	35	24,8	24	18,0	64	48,1	6	4,5	4	3,0	2	1,6	133
Siverek	26	42,6	10	16,4	20	32,8	1	1,6	4	6,6	-	-	61
Adıyaman Merkez	21	26,9	6	7,7	39	50,0	7	9,0	2	2,6	3	3,9	78
G.Antep Merkez	24	16,0	9	6,0	93	62,0	10	6,7	8	5,3	8	4,0	150
Nizip	28	49,1	2	3,5	20	35,1	4	7,0	2	3,5	1	1,8	57
Besni	21	37,5	3	5,4	24	42,9	1	1,8	4	7,1	3	5,4	56
Diyarbakır Merkez	58	25,5	11	7,4	72	48,3	14	9,4	10	6,7	4	2,6	149
TOPLAM	248	28,0	94	10,6	423	47,7	51	5,7	50	5,6	21	2,3	887

V.2.1.iii Hane Nüfusu

Hane büyüklüğü Türkiye'nin diğer kentsel bölgeleri ile kıyaslanmayacak düzeyde yüksektir. (Sosyoloji Derneği, 1993, s.58) Hanelerin ancak dörtte birinde nüfus dört kişi ya da altındadır. En büyük dilimi nüfusu beş ya da onun üstünde olan aileler oluşturmaktadır (% 43,7). Hanenin bu kadar kalabalık olmasının nedeni geniş aile değildir. Nitekim geniş (10 kişi ve daha fazla) aile oranı % 15'i dahi geçmemektedir (% 13,9). Araştırmada nüfusu beşin üzerinde olan çok sayıda haneye rastlanmıştır (Bkz. Tablo V.12). Yukarıda Tablo V.4'de görüldüğü gibi, 8 kişiden oluşan hane sayısı 82 (% 10,7), 9 kişiden oluşan hane sayısı 66 (% 8,6) ve toplam 124 hane (% 13,9) 10 ve daha fazla kişiden oluşmaktadır.

TABLO V.11

Hanenin Bulunduğu İl/ilçe Merkezi ile Hane Büyüklüğü

Hanenin Büyüklüğü								
Hanenin Bulunduğu İl ya da İlçe Merkezi	4 Kişi ya da Az		5-7 Kişi		8 kişi ve Üstü		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ergani	13	21,3	29	47,5	19	31,2	61	
Mardin Merkez	20	24,4	41	50,0	21	25,6	82	
Kızıltepe	11	18,3	14	23,3	35	58,3	60	
Urfa Merkez	33	24,8	53	39,8	47	35,3	133	
Siverek	9	14,7	25	41,0	27	44,3	61	
Adıyaman Merkez	28	35,9	34	43,6	16	20,5	78	
Antep Merkez	48	32,0	76	50,6	26	17,3	150	
Nizip	14	24,6	20	35,1	23	40,3	57	
Besni	22	39,3	28	50,0	6	10,7	56	
Diyarbakır Merkez	29	19,5	68	45,6	52	34,9	149	
TOPLAM	227	25,6	388	43,7	272	30,6	887	

V.2.1.iv. Aile Yapısı

Çekirdek aile en yaygın aile tipidir. Ailelerin tam beşte dördü doğrudan çekirdek aile niteliğindedir ve küçük bir bölüm ise bozulmuş çekirdek ailedir (% 3.7). Tablo V.12 çok eşli aile sayısının, bu tür ailelere rastlanmakla birlikte, pek fazla olmadığını göstermektedir (% 1,2). Aile yapısı açısından büyük kentler ile (Gaziantep, Urfa ve Diyarbakır) daha küçük merkezler arasında belirgin bir farklılık vardır. Büyük kentlerde çekirdek aile oranı % 74-78 arasında oynarken Siverek hariç diğer yerleşim birimlerinde % 83'ün üzerindedir. Çekirdek aile oranının düştüğü büyük kentlerde geniş ailelerin sayısı artmaktadır. Bunun nedenleri arasında büyük kentlerde geçimin zorlaşması ve konut edinmenin zorluğu sonucu, yeni evlenen çiftlerin daha uzun süre anne baba ile birlikte oturması sayılabilir.

TABLO V.12
Aile Yapısı ile Hanenin Bulunduğu İl/ilçe Merkezi

A i l e Y a p ı s ı													
Hanenin Bulunduğu İl ya da İlçe Merkezi	Çekirdek Aile		Geniş Aile		Bozulmuş Çekirdek Aile		Çok Geniş	Eşli Aile	Akrabalar la Birlikte Yaşayan	Diğer		Toplam	
Ergani	51	85,6	6	9,8	2	3,3	2	3,3	-	-	-	61	
Mardin Merkez	68	82,9	9	10,9	4	4,9	1	1,3	-	-	-	82	
Kızıltepe	50	85,3	7	11,6	1	1,6	-	-	-	2	3,3	60	
Urfa Merkez	99	74,4	23	17,5	8	6,0	2	1,5	1	0,7	-	133	
Siverek	44	72,1	12	19,7	1	1,6	3	4,9	1	1,6	-	61	
Adıyaman Merkez	66	84,6	8	10,2	4	5,1	-	-	-	-	-	78	
G.Antep Merkez	118	78,6	20	13,3	9	6,0	-	-	2	1,3	1	0,6	150
Nizip	49	85,9	4	7,0	1	1,7	2	3,5	-	-	-	57	
Besni	52	92,8	-	-	2	3,6	1	1,8	-	-	-	56	
Diyarbakır Merkez	110	73,8	31	20,8	1	0,7	1	0,7	3	2,0	2	1,5	149
TOPLAM	707	79,7	120	13,5	33	3,7	11	1,2	6	0,7	6	0,7	887

V.2.1.v. Hane Reisinin Memleketi ve Gecekonduakilerin Nüfus Özellikleri

Kentlerde yaşayan nüfusu o kentin yerli ahalisi, aynı il sınırları içindeki yerleşim birimlerinden gelenler, bölgeden gelenler ve bölge dışından gelenler olarak *dört* ana kategoride ele alabiliriz (Tablo V.13). Kentin yerli ahalisi tartışmasını daha sonra ele almak üzere önde diğer üç kategori düzeyinde beliren eğilimleri tartışalım. Bütün kentsel yerleşim birimleri ile ilgili en çarpıcı olgu kentlerde yaşayanların en az % 80'inin o ilin sınırları içinde doğmuş kimseler olmalarıdır. Bu durum bize yaşanan yoğun nüfus hareketliliğine rağmen kentsel yerleşim birimlerinin büyük ölçüde il sınırları içindeki nüfustan oluşan ve dışarıya oldukça kapalı birimler olduğunu göstermektedir. Bu verilere dayanarak bölgede yaşayan kentli nüfusun, Gaziantep'in gözardı edilebilir sarması dışında, bölgenin insanlarından oluştuğunu söyleyebiliriz. Antep'te oturan az sayıda Maraşlı ve daha çok büyük kentlerde görülen Doğu Anadolu kökenli nüfus yukarıda değindiğimiz kural açısından küçük bir istisna oluşturmaktadır. Özetleyecek olursak, GAP bölgesi kapsamında yer alan kentlerde, % 90 dolayında, kent merkezini içine alan ilin sınırları içinde doğmuş Güney Doğu Anadolu kökenli insanlar yaşamaktadır. Benzer bir eğilim başka bölgelerin merkezlerinde de vardır ama Türkiye'nin metropoliten alanları ve son yıllarda hızla büyüyen kent merkezleri için bu durum doğru değildir.

TABLO V.13

Hanenin Bulunduğu İl/ilçe Merkezi İle Hane Resininin Doğum Yeri

Doğum Yeri İl

Hanenin Bulunduğu il ya da ilçe Merkezi	Adıyaman		Diyarbakır		G.Antep		Mardin		Urfa		Diğer		Toplam
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ergani	-		57	95	-		-		-		4	6	61
Mardin Merkez	-		-		-		80	97	-		2	3	82
Kızıltepe	-		-		-		59	98	-		1	2	60
Urfa Merkez	2	1,5	-		-		-		127	95	4	3,5	135
Siverek	1	1,6	9	15	-		-		51	85,4	-		61
Adıyaman Merkez	76	97,4	-		-		-		-		2		78
G.Antep Merkez	8	5,5	1	0,6	121	80,6	-		5	3,5	15	10	150
Nizip	-		-		14	24,6	-		42	75,7	1	1,7	57
Besni	53	94,6	-		-		-		1	1,8	2	3,6	56
Diyarbakır Merkez	-		128	85,9	-		12	8,0	2	1,3	7	4,7	149
TOPLAM	140	15,8	195	22,0	135	15,2	151	17	228	25,7	38	4,5	887

Bu doğrultunun kısmen de olsa dışında kalan bir kaç örneğe biraz daha yakından bakalım: Gaziantep (% 19.3) ve Diyarbakır (% 14.1) diğer illere göre daha yüksek miktarda göçmen nüfusa sahiptir. Her iki il göçmenlerini ağırlıklı hemen yakınlarında yer alan illerden almaktadırlar. Bu bize göçün alt bölgeler düzeyinde de yoğunlaştığını ve nüfus artışıyla birlikte bu iki il ve Şanlıurfa'da coğrafi köken bakımından şimdikinden daha karmaşık nüfus kompozisyonlarının oluşabileceğini göstermektedir. Nizip ve Siverek'in ise daha özgün konumları vardır. Bölgenin az sayıda sanayi alt yapısına sahip merkezlerinden birisi olarak ciddi düzeyde göç alan Nizip göçü bağlı bulunduğu Gaziantep'ten çok hemen komşu olduğu Şanlıurfa'dan (% 73.7) almaktadır. Şanlıurfa doğumlarının bu ölçüde yüksek olması hem Nizip'in yoğun göç alıyor olması hem de Gaziantep kökenlilerin daha çok bu ilin merkezine ve GAP-dışı kentlere göç etmesi ile ilgilidir. Diğer istisna Siverek'te karşılaştığımız Diyarbakır doğumlarıdır. Bu ilçe merkezi de aynı şekilde komşu il olan Diyarbakır'ın yerleşim birimlerinden göç almaktadır.

Bu noktada hemen şunu belirtelim: doğum yerini kişinin aslen nereli olduğunun ölçüsü olarak almak kırdan kente göçün yeni olduğu bu tür ortamlarda hayli geçerli olsa da, iki olgu arasında tam bir çakışma aramamak gerekir. Türkiye'de coğrafi hareketlilik henüz çok yüksek düzeyde değildir, ama örneğin yüksek hareketlilik yaşayan bazı memurların çocuklarının durumunda söz konusu çakışma hiç olmayabilir.

Araştırma kapsamında görüşülen hane halkı reislerine nereli oldukları sorulduğunda verilen yanıtlar doğum yeri verileri ile çok yüksek düzeyde bir çakışmanın var olduğunu göstermektedir. Yani memleket ile doğum yeri hemen hemen aynıdır. Bu nedenle ikinci olgu için ayrı yorumlama yapılmamıştır.

Halen oturmakta olduğu ilçe sınırları içinde doğmuş olanların oranı aynı ilde doğmuş olma oranı ile karşılaştırılmayacak düzeyde düşmektedir. İlçe düzeyinde yerellik ile ilçeye ilçe dışından göç arasında bir ayırım yapacak olursak ortaya üç ana kademenin çıktığını görmekteyiz. En yüksek yerellik Besni (N=51; % 91.1), Ergani (N=55; % 90.2) Adıyaman (N=68; % 87.2) ve Mardin'de (N=64; % 84.2) görülmektedir. Bu yerleşim birimlerini, buldukları yakın çevre dikkate alındığında oldukça içine dönük geniş bir yöre düzeyinde beliren nüfus hareketlerinden fazla etkilenmeyen merkezler olarak düşünebiliriz. Siverek (N=46; % 75.4), Urfa (N=78; % 60) ve Kızıltepe'de orta derecede yerellik söz konusudur. GAP'ın en kilit merkezi ve nüfus yönünden büyük bir kent olan Urfa göçü halen en yakın çevresinden yani merkeze bağlı köy ve kasabalardan almaktadır. Aynı ilçe sınırları içerisinde doğmuş olanların en alt düzeye indiği merkezler Nizip (N=14; % 25), Gaziantep (N=38; % 25) ve Diyarbakır'dır (N=29; % 19.7). Bu yerleşim birimlerinde nüfus karışımı ilçe sınırlarını iyice aşmış, il hatta yakın illeri kapsayacak düzeye ulaşmıştır. Asgari düzeyde de olsa coğrafi köken farklılıklaşmasıyla ancak bu merkezlerde karşılaşabiliyoruz.

Göç ve coğrafi köken sorununa son olarak yerleşim birimleri kademesi boyutundan bakılmaktadır. Bu bağlamda dikkati çeken ilk nokta köyde doğmuş olanların hane reislerinin tam üçte ikisini oluşturmasıdır. Nitekim köy doğumlular hane reislerinin üçte ikisi düzeyindedir (birinci kuşak kır kökenli göçmenler). Diğer bölüm ise il ve ilçe merkezlerinde doğmuştur. Tabii bunlar arasında aile göçünü takip eden yıllarda kentte doğmuş olanlar da vardır. Onlar da doğrudan olmasa dahi kır kökenli nüfus kapsamı içinde düşünülebilir.

TABLO V.14

Hane Reisi Doğum Yeri Kademesi İle Hanenin Bulunduğu İl/ilçe Merkezi

Hane Reisi Doğum Yeri Kademesi

Hanenin Bulunduğu İlçe Merkezi	İl	Köy		İlçe Merkezi		İl Merkezi		Toplam
		N	%	N	%	N	%	
Ergani		55	90,2	6	9,8	-		61
Mardin Merkez		46	56,1	30	36,6	6	7,3	82
Kızıltepe		58	96,7	1	1,7	1	1,7	60
Urfa Merkez		89	66,9	55	26,5	9	6,8	135
Siverek		33	54,1	28	45,9	-		61
Adıyaman Merkez		60	76,9	2	2,6	16	20,5	78
Antep Merkez		86	57,3	27	18,0	37	24,7	150
Nizip		38	66,7	17	29,8	2	3,5	57
Besni		27	48,2	28	50,0	1	1,8	56
Diyarbakır Merkez		95	64,2	37	25,0	16	10,8	149
TOPLAM		587	66,3	211	23,8	88	9,9	886

Araştırma kapsamında yer alan on yerleşim biriminden dokuzunda görüşülen hane reisleri arasında, köy doğumlular önde gelmekte ve yine bu dokuz birimde görüşülenlerin en az yarısından çoğu köy doğumlu olduğunu belirtmektedir. Tablo V.14'den görüldüğü gibi, tek istisna Besni'dir (% 48.2). Göçün esas olarak ilçe sınırları içinde yoğunlaştığı, gelenlerin doğrudan köy kökenli olmaları ile bir kere daha kanıtlanmaktadır. Diğer yandan kentlerin yeni kurulan düşük gelirli semtlerinin kente yakın zamanda göç etmiş köylülerin büyük çoğunlukta olduğu yerleşim alanları olduğu yine bu sayılardan anlaşılmaktadır. Bölgede kentler hızla büyümektedir ve göçün türü birinci planda köyden kenttedir.

Bu genel değerlendirmeden sonra bu kuralın dışında kalan eğilimler ile yerleşim birimleri arasında görülen farkların irdelenmesine geçebiliriz. Göçün ikinci ana doğrultusu küçük kasaba ve kentlerden daha büyük merkezler yönünde olmasıdır. Özellikle büyük kentler ilçe merkezlerinden küçümsenmeyecek oranda göç almaktadır. Üç büyük kent için (G. Antep, Diyarbakır, Urfa) bu oran % 22.9'dur. Burada göçün kademeli olduğunu görüyoruz. Köyden kente göçenler ya da ilçelerde oturanlar bir ya da iki basamak üstteki yerleşim birimlerine göçmektedir. Göç alan yerleşim birimleri için bunun anlamı bir çeşit göçmen ya da göçmen kökeni çeşitlenmesidir. Yani göçmenler hangi yöreden olduklarından başka köy ya da kasaba/kent kökenliler olarak ayrılmaktadır.

Yerleşim biçimleri arasındaki farklılıklara şu düzeylerde bakabiliriz: ilçe merkezleriyle il merkezleri arasındaki farklılıklar ile büyük kentlerin daha küçük kentlerden

farklılıkları. Tablo V.14'den görüldüğü gibi, ilçe merkezleri (% 71.5) il merkezleri (% 63.6) ile karşılaştırıldığında köy doğumlarının oranının daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu genel saptamayı yaptıktan sonra ilçeler arasında bir ayırma gidilebilir. Birinci kategoriye anket uygulaması yapılan semtler itibarıyla köy kökenlilerin ilçenin yerlilerini çok geride bıraktığı köylü göçmen merkezleri olarak belirleyebiliriz. Kızıltepe (% 96.7) ve Ergani (% 90.2) bariz biçimde bu kategoride yer almaktadır. Özellikle kendi köylerinden yoğun göç almakla birlikte, yerli nüfusu da önemli ölçüde barındıran ilçe merkezlerini ikinci kategoride düşünebiliriz. Besni bu açıdan % 50'yi bulan yerli nüfusuyla Kızıltepe'nin tam aksi ucundadır. Onu Siverek (% 45.9) ve bir ölçüde Nizip (% 29.8) izlemektedir.

Bu bulguları ilçe düzeyinde doğum yerleri bulguları ile bir araya getirerek şu genel sonuçlara varabiliriz: Köy kökenli göçmen oranı çok yüksek olan Kızıltepe ve Ergani'de koşullar biraz farklıdır. Türkiye ortalamasının altında bir hızla büyüyen Ergani göçü kendi köylerinden, bu ortalamanın çok üzerinde büyüyen Kızıltepe ise ilçe sınırlarını biraz aşan daha genişçe bir çevreden almaktadır. Diğer uçta yer alan Besni'de hem köylü göçmen oranı düşüktür hem de köylü göçmenler çoğunlukla Besni köylerinden gelmiştir. Bu ilçe merkezi bütün yerleşim birimleri arasında en hızlı tempoda büyüyen (% 80.46) Nizip'in ağırlıkla köy doğumlu olan göçmenleri de önemli ölçüde ilçe sınırları dışından gelmektedir. Siverek'te köy kökenliler ve olmayanlar eşit dağılırken, bu ilçe Kızıltepe'den daha az olmakla birlikte, ilçe dışından göç almaktadır. Görüldüğü gibi, ilçeler nüfuslarının yerli ve göçmen nüfus oranları ile çoğunlukta olan köylü göçmenlerin ilçe sınırları içinde ya da dışından gelmesine göre farklılık göstermektedirler.

Her iki olgunun işaret ettiği bazı noktalar vardır. İlçe merkezlerinde görülen yüksek köy kökenliler oranı göçün doğrudan büyük kentlere değil, hemen yakındaki küçük merkezlere ve oradan büyük merkezlere doğru basamaklar halinde de gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. İkincisi, yerli nüfus oranının bu ölçüde düşük çıkmasının bir nedeni araştırmanın bütün yerleşim birimi nüfusunu değil son dönemde yoğun göç alan yeni yerleşim birimlerini kapsamasıdır. Yerleşik ya da apartman ağırlıklı semtlerde yerli nüfusa daha yüksek oranda rastlamak mümkündür. Yerli nüfus taşınmaz mülk sahipliği gibi geçmişten gelen olanaklarla ve bir ölçüde de olsa kentliliğin getirdiği avantajlardan (eğitim, ticaret vs.) yararlanarak dikey toplumsal hareketliliği daha yüksek oranlarda yakalayabilmektedir. Sonuçta kentin en düşük gelirli ve genellikle yeni kurulmuş mahallelerinde yerlilere rastlama olanağı azalmaktadır. Buna

karşılık yerliler de büyük bir hızla başka kentlere göç etmektedir. Eski konut dokusundan oluşan ve yeni kurulan apartman semtlerine taşınmayan nüfusu da barındıran bazı mahallelerde konut değeri ve kira zamanla düşmekte, bu durum ise göçmenleri bu tür mahallelere çekmektedir. Bazı ilçe merkezlerinde, örneğin Besni'de yerli oranının yüksek çıkmasının bir nedeni budur.

İlçe merkezlerini geçmişten gelen bir nüfus ve çeşitli yönlerden kentlilik/kasabalılık birikimine sahip olanlar ile olmayanlar şeklinde ikiye ayırabiliriz. İkinci grupta yer alan yerleşim birimleri köyden göç sonucu, bir büyük köyün büyümesi şeklinde kent haline dönüşmüştür. Kızıltepe buna örnektir. Oysa Besni ve Nizip gibi ilçe merkezleri eskiye giden bir kasaba/kent tarihine sahiptir. Bu merkezlerde hem yerli nüfus, hem konut dokusu ve hem de tarihi kasaba kültürü bu özelliği yansıtmaktadır.

Aktarılan veriler çerçevesinde bütün ilçe merkezlerinin esas olarak köyden kente hızlı göç süreci sonucu büyüdüğünü fakat göçün coğrafi alanı, kentte yerli göçmen oranları ve kentin yakın dönemde bir tarihi geçmişe sahip olup olmama bakımından önemli ölçüde farklılaştığını söyleyebiliriz.

İl merkezleri ilçe merkezlerine oranla biraz daha fazla başka kentlerden göç almakta ve o nedenle köylü göçmen oranı bir ölçüde azalmaktadır. Örneğin köy doğumlarının oranı il merkezlerinde ilçe merkezlerine oranla daha yüksektir. Kademeli göç olgusunu % 22,1 düzeyinde görülen ilçe merkezi doğumlarından anlayabiliriz. Tabii ilçe merkezi doğumlar geldikleri ilçenin yerlisi olabilecekleri gibi bir süre orada yaşadıkdan sonra daha büyük merkeze göçen ikinci kuşak köy kökenliler olabilir. Sonuçta özellikle büyük merkezlere göçün yalnızca daha geniş bir coğrafi alandan kaynaklanmakla kalmadığını, göçmenler arasında bir köken çeşitlenmesine de getirdiğini (köy ve kasaba, hatta kent kökenliler) söyleyebiliriz. Kentler yani il merkezleri arasında köy doğumlarının oranının daha yüksek seyrettiği Adıyaman ve Urfa'da bu olgunun başlıca nedeni olarak su altında kalacağı gerekçesi ile kamulaştırılan köylerden göçenlerin en çok bu iki merkeze yerleşmiş olmalarıdır.

Hane halkı reislerinin doğum yerlerine ilişkin bulgular çerçevesinde yaptığımız bu değerlendirmeler bu kişilerin ailelerinin hangi tür yerleşim biriminden geldikleri sorusuna verilen yanıtlarla önemli ölçüde çakışmaktadır. Yine de küçük bir farklılığa işaret etmek mümkün. Doğum yerini köy olarak gösterenler % 66,3 iken ailesinin köy kökenli olduğunu söyleyenlerin oranı % 71,6'ya çıkarken, ilçe merkezi oranları % 29,8'den % 17,7'ye düşmektedir. Bunun anlamı ailesi yakın

zamana kadar köyde yaşayan bir kesim (% 5,3) ailenin göç etmesi ya da başka nedenlerle (akraba yanında, geçici ikamet) bir ilçe merkezinde doğmuştur. Mereden bakılırsa bakılsın bu durum göçmenlerin ve genel olarak geçekonu nüfusunun köy kökenini daha net olarak ortaya koymaktadır.

V.2.2. İşgücü Piyasası

Bu noktada araştırma kapsamındaki on yerleşim biriminde kendileri ile görüşülen hane halkı reisleri ve aile üyeleri işgücü piyasasındaki konumları bakımından incelenmektedir. Üzerinde durulan başlıca konu, işgücüne katılım, mesleki beceri, çalışma statüsü, çalışma koşulları ve işsizliktir.

V.2.2.i. İşgücüne Katılım

İşgücüne katılım hane halkı reisleri arasında oldukça yüksek düzeydedir. Bunun bir kaç nedeni var. Bilindiği gibi kentsel nüfusta kırsal nüfusa göre işgücüne katılma düzeyinde önemli bir düşüş görülmektedir ve bu durum kentlerde kadın nüfus için de ev kadınlarının oranının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. (DİE, 1990, 77) Araştırmamızdaki hane halkı reislerinin tamamına yakınının erkek olması işgücüne katılımın yüksek olmasının ikinci önemli nedenidir. İkinci, sosyal güvenlik kapsamındaki işyerlerinde çalışmış olanlar fazla olmadığı için emekli nüfusta oldukça küçüktür (N=49; % 6,4; bkz. Tablo V.2). Nihayet, hane halkı reisleri arasında öğrenci de yoktur. Sonuçta işgücüne katılma oranı % 91.52 olarak belirlemektedir (ev kadınları ve emekliler hariç; bkz. Tablo V.2).

Fakat işgücüne katılımın düzeyinin yüksek olması istihdam koşullarının olumluluğu şeklinde yorumlanmamalıdır. İleride daha ayrıntılı olarak üzerinde durduğumuz gibi işsizlik % 21.9 (N=49; bkz. Tablo V.2) düzeyindedir. Türkiye kentsel ortalamasının 1991 yılı için % 10.3 olduğunu anımsarsak bu oranın yüksekliği daha iyi anlaşılacaktır. Fakat sorun bununla bitmiyor. Türkiye kent ortalamasında kadın, genç ve özellikle orta düzeydeki eğitim kurumlarından mezun olmuş kesimin diğerlerine oranla çok daha yüksek düzeylerde işsiz kaldığını biliyoruz. Ortalama biraz da bu nedenle yükselmektedir. Diğer bir deyişle evli, orta yaşlı ve eğitim düzeyi düşük kesimler arasında işsizlerin oranı % 3, % 4'lere kadar düşmesidir. Oysa görüşülen hane reislerinin büyük çoğunluğunun eğitim düzeyi çok düşüktür (ilkokul mezunu ve ilkokul terk sayısı 403; bkz. Tablo V.2) Bu faktör de dikkate alındığında işsizliğin görüldüğünden daha yüksek olabileceği daha iyi anlaşılacaktır.

Bir başka boyut ise geçici işlerde çalışanların (% 6,8; N=49; bkz. Tablo V.2) bir bölümünün senenin büyük bölümünde

başka iş bulamayan mevsimlik pamuk işçileri olmalarıdır. Aslında bu kategoride yer alanlar işsizlere çok yakındır. Nihayet işini belirtmeyen ya da işini iyi tanımlanamayanların dışında iş gücü sahibi olup çalıştığını söyleyenlerin oranı yaklaşık % 65'i geçmemektedir (Tablo V.2). Hane halkı reisleri için elde ettiğimiz bu düzey Türkiye kent ortalamasının çok üstündedir.

Yukarıda tanımladığımız anlamdaki işgücünün yerleşim birimleri arasındaki dağılımında da önemli farklılıklar görülmektedir. Filen düzgün bir işte çalışanların oranının en yüksek olduğu yer Besni (% 79) en düşük Diyarbakır'dır (% 52.5). Kızıltepe, Ergani ve Adıyaman'da bu bakımdan genel ortalamanın altında kalmaktadır. Oranı ektileyen başlıca iki öge işsizlik ve geçici işlerde çalışanların boyutlarıdır.

V.2.2.ii. Meslek Yapısı

Hane halkı reislerinin meslek konumlarını faaliyette buldukları iş ve meslek kollarına bakarak inceleyebiliriz. Bulgular GAP illeri kapsamında yer alan on yerleşim biriminde özel eğitim ve beceriye dayalı işlerin çok düşük düzeylerde gerçekleştiği ve sivil istihdamın düşük beceri, düşük gelir alanlarında yoğunlaştığına işaret etmektedir.

TABLO V.15

Hane Reisinin İş Kolu İle Hanenin Bulunduğu İl/ilçe Merkezi*

Hane Reisinin Meslek-İş Kolu										
Hanenin Bulunduğu İl/ilçe Merkezi	Ziraat	Madencilik	İmalat	Enerji	İnşaat	Ticaret	Ulaştırma	Mali	Kamu	Toplam
Ergani	9 (23,6)	-	2 (5,2)	-	7 (18,4)	7 (18,4)	-	-	15 (34,3)	58
Mardin Merkez	1 (1,8)	-	4 (7,4)	-	16 (29,6)	9 (16,6)	5 (9,2)	-	19 (35,2)	54
Kızıltepe	2 (6,0)	-	7 (21,2)	-	10 (30,5)	3 (9,0)	5 (15,1)	-	6 (18,2)	53
Urfa Merkez	9 (9,5)	-	8 (8,4)	-	16 (16,8)	20 (21,0)	8 (8,4)	3 (3,2)	31 (32,6)	95
Siverek	11 (26,8)	-	1 (2,4)	-	8 (19,8)	12 (29,3)	2 (4,9)	-	7 (17,1)	41
Adıyaman Merkez	14 (25,0)	1 (1,8)	9 (16,1)	-	10 (17,8)	9 (16,1)	-	3 (5,3)	10 (17,8)	56
G.Antep Merkez	4 (4,3)	-	21 (22,6)	5 (5,4)	6 (6,4)	25 (26,7)	7 (7,5)	1 (1,1)	24 (25,8)	93
Nizip	7 (18,9)	-	1 (2,7)	-	11 (29,7)	6 (16,2)	5 (8,1)	-	9 (24,3)	37
Besni	11 (26,2)	1 (2,4)	5 (11,9)	-	4 (9,5)	12 (28,6)	-	-	9 (21,4)	42
Diyarbakır Merkez	7 (7,9)	-	10 (11,4)	-	16 (18,2)	20 (22,7)	8 (9,1)	1 (1,2)	26 (29,5)	88
TOPLAM	75 (13,0)	2 (0,5)	68 (11,8)	5 (0,9)	104 (18,0)	123 (21,5)	38 (6,6)	8 (1,4)	154 (26,7)	577

*İşsizler (169), geçici olarak çeşitli işlerde çalışanlar (52), mevsimlik işçiler (54), ev kadınları (16) hariç.

İş kolu düzeyinde ele alındığında ilk göze çarpan olgu bölgede istihdamın Türkiye kentsel istihdam yapısından bir kaç noktada ciddi farklılık göstermesidir. Türkiye ortalamasında imalat sanayi en önde gelen sektördür ve onu toplum hizmetleri ile ticaret izlemektedir. Bölgede toplum hizmetleri % 26,7 (Tablo V.15), Türkiye kent ortalaması ise ona yakın şekilde % 24,6'dır. Diğer yandan bölgede ticaretin (%21,3) büyüklüğü Türkiye kent ortalamasının aynıdır. İmalat kesiminde istihdam % 28,9 olan Türkiye kent ortalamasına karşılık yalnızca % 11,8'dir. Bir başka temel fark kentsel bölgelerde tarımsal faaliyetlerde istihdamın hemen hiç olmamasına karşılık bölgede % 13 gibi çok yüksek bir düzeyde belirmesidir. Ulaştırma Türkiye kent ortalaması ile tam bir paralellik gözlenmektedir (% 6,6). İnşaat sanayinde ise Türkiye ortalamasının % 7,6 olmasına karşın bölgede % 18,2'lik bir düzeye ulaşılmaktadır. (DİE, 1990, 83-84) Finans ve toplum hizmetleri kesimlerinde çalışanların oranlarının kent merkezine yakın semtlerde ve genel olarak imarlı kesimde gecekondular ve yeni yerleşim bölgelerine oranla daha yüksek olduğunu tahmin edebiliriz. Ne varki aynı değerlendirmeyi sanayi kesiminde çalışanlar için yapmak doğru olmaz.

Sonuçta bölge kent merkezlerinde sanayi istihdamının görece düşük, inşaat, ulaştırma ve özellikle tarımın çok yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Toplum hizmetleri ticaret ve ulaştırma alanlarında ise önemli benzerlikler vardır.

İşgücünün sektörel dağılımında incelenen yerleşim birimleri arasında bazı farklılıklar da hemen dikkati çekmektedir. Birincisi, tarım kesiminde istihdam düzeyi ile kentin büyüklüğü arasındaki ilişkidir. Üç büyük kentte tarımda istihdam en düşük düzeye inmektedir (G. Antep, Diyarbakır ve Urfa, Adıyaman'da aralarında olmak üzere bazı ilçe merkezlerinde tarım kesiminde istihdam % 20'ler düzeyine sıçramaktadır. Kentin yerleşim alanının dağınık olması nedeniyle Mardin'de tarımla uğraşan hiç bir aileye rastlanmamıştır.

İl merkezleri ve ilçe merkezleri arasında sanayi istihdamı bakımından da gözle görülür farklılıklar mevcuttur. Bir kere G. Antep'in özgün bir konumu vardır: imalat kesiminde istihdam bu kentle Türkiye kent ortalamasına yaklaşmaktadır. Diyarbakır, Urfa ve Adıyaman'ın ortalamaları da üç ilçeninkinden yüksektir: Siverek, Nizip ve Ergani'de imalat kesiminde çalışanlar % 3'ün altında kalmaktadır. Görüldüğü gibi bölgenin ortalamasını G. Antep yükseltmektedir. Sonuçta, kentleşme ile sanayileşme arasındaki ilişkinin bu bölgede çok zayıf olduğunu söyleyebiliriz. Araştırma kapsamında yer alan ilçelerin oldukça büyük yerleşim birimleri olduğunu anımsarsak bu vurgunun önemi daha iyi ortaya çıkacaktır.

Sanayinin zayıflığı meslek çeşitlenmesini ve başka alanlarda istihdamın gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Buna karşılık inşaat önemli bir istihdam kaynağıdır. Urfa, Adıyaman, Mardin, Kızıltepe ve Nizip'te aktif nüfusun, dörtte birine yakın bir kesimi bu alanda çalışmaktadır. İnşaat piyasasının canlılığı hem doğrudan bu sektörde istihdam yaratmakta hem de ilgili kesimlerde istihdamı artırmaktadır. Aynı şekilde, bölge ekonomisinin temelini oluşturan bir başka faaliyet ticaretin hemen her yerleşim biriminde yaygın bir istihdam kaynağı olduğunu vurgulayabiliriz. Bazı farklılıklar görülmekle birlikte ticaretin yerleşim birimleri arasındaki dağılımı önemli paralellikler göstermektedir. Aynı genellemeyi ulaşım içinde yapabiliriz. Oysa hizmetlerin dağılımı çok eşitsizdir., Nizip'te % 20'lere çıkan söz konusu oran Kızıltepe'de % 3'ün altına düşmektedir. İl merkezleri daha yüksek düzeyde devlet kuruluşlarına sahip olduklarından bu sektörde çalışanların oranı il merkezlerinde ilçe merkezlerine oranla biraz daha yukarıdadır.

Meslek kolları itibarıyla şu eğilimlerden söz edebiliriz. Formel eğitim görmüş olan kimselerin daha yoğun olarak görüldüğü, ilim adamları, teknik elemanlar ve serbest meslek sahipleri, müteahhitler, direktörler, üst kademe yöneticileri, hatta idari personel araştırma kapsamında yer alan hane halkı reisleri arasında hemen hemen yok gibidir. İdari personel % 4.4 düzeyindedir ama bunlar alt düzey memur dahi değil, genellikle müstahdemdir. İmalat, inşaat ve ulaştırma kesimlerini birlikte ele aldığımızda üretim faaliyetlerinde çalışanlar % 38 ile en yaygın meslek grubunu oluşturmaktadır. Tarımda çalışanlar daha önce değindiğimiz gibi kentlerde genel olarak rastlanan düzeyin çok üstündedir (% 13). Ticaret, otel ve lokantalarda çalışanlar ise ikinci büyük meslek grubunu oluşturmaktadır (% 27.3). Hizmet kesiminde yer alan meslekler ise % 10.4 düzeyinde kalmaktadır.

Ana kategoriler, iş kolları ve meslekler daha somut biçimde ele alınmadığı sürece bölge kentlerinde karşılaştığımız işgücü piyasasının nitelikleri hakkında yeterli fikir edinemeyiz. Bu nedenle mesleklerin somut içeriğine ve meslek çeşitlenmesi düzeyine biraz daha ayrıntılı bakmakta yarar vardır.

Formal eğitim temeli gerektiren meslekler sayıca yok denecek kadar az olmanın ötesinde sağlık memuru, harita ve röntgen teknisyeni eczacı kalfalığı gibi sayıları birkaçı geçmeyen hane reisi ile temsil edilmektedir. Bunun bir başka ifadesi gelişmiş modern toplumlarda çalışan nüfusun giderek en büyük dilimini oluşturan beyaz yakalı işçilere hemen hiç rastlamıyor olmamızdır. Ayrıca, idari personel daha çok resmi kurumlarda

müstahdem olarak çalışan kimselerle sınırlıdır. Az sayıda öğretmene bu bağlamda yer verebiliriz.

En büyük kesim olan ticaretin ayrıntılı dökümünde bu kesimde çalışanların bakkal, büfeci, seyyar satıcı, kahveci ve buna benzer birkaç küçük ticaret erbabı ile sınırlı olduğu hemen ortaya çıkmaktadır. Çeşitlenmiş bir ticaret kesinlikle söz konusu değildir. Hizmet kesiminde görülenler imam, temizlik işçisi, bekçi ve yukarıda değindiğimiz öğretmenlerden ibarettir. Nihayet ulaşımda söfor ve hamallar, inşaatta da ustadan çok henüz beceri kazanmamış düz işçiler (amele) ağırlıktadır. Fabrika işçileri ise daha çok G. Antep'te toplanmıştır.

Araştırma kapsamında yer alan on merkezde kendileri ile görüşülen 887 kişiden ne iş yaptıklarının ayrıntılı olarak tarif edilmesi istenmiştir. Sonuçta ortaya çıkan meslek sayısı seksendir. Bu sayı bütün merkezleri kapsamaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde bu mesleklerin hepsine birden rastlamak mümkün değildir. Bir merkezde görülen toplam meslek sayısını genelde ortaya çıkan sekken sayısına bölerek meslek çeşitlenmesi hakkında bir fikir edinebiliriz. Buna göre meslek sayısı onaltı ile (Kızıltepe) otuz yedi (G.Antep) arasında değişmektedir. Diğer bir deyişle örneğin Kızıltepe'de ayrıntılı döküm düzeyinde yalnızca on altı meslek grubu vardır. İllerde meslek çeşitlenmesi ilçelerden daha yüksektir. G. Antep'te çeşitlenme düzeyi % 46.2 ile başı çekmekte, onu Diyarbakır (% 38), Urfa (% 35) ve Adıyaman (% 26) izlemektedir. Oysa Kızıltepe, Siverek, Ergani ve Nizip ortalamaları % 16 ile % 21 arasında değişmektedir. Mardin ilçelerin düzeyine düşerken (% 18), Besni il merkezleri ortalamasını yakalamaktadır (% 29).

Görüldüğü gibi işgücü piyasası tek düze ve cılızdır. Çeşitlenmenin bir düzeye eriştiği yegane merkez G.Antep'tir. Nitekim ilmi ve teknik elemanlar, formal eğitim görmüş personel ve çeşitli türden fabrika işçiliğine ancak bu merkezde rastlıyoruz. Az çeşitlenmiş ve sonuçta basit ve geleneksel dallardan oluşan meslek yapısı ekonomideki cılız sanayileşme ve düşük sermaye birikim düzeyinin bir yansımasıdır. İstihdam yapısının en önemli özelliği hemen bütün işgücünün özel beceri istemeyen, düşük gelir getiren ve modern işbölümünün parçası niteliğinde olmayan faaliyet dallarından oluşmuş olmasıdır.

V.2.2.iii. Çalışma Statüsü

Çalışanlar arasında ücret ve maaşlılar (% 43.7) ile kendi hesabına çalışanların (% 41.8) oranı birbirine çok yakındır. Türkiye kent ortalamasının ücretli maaşlı kesim için % 59.3

olduğunu hatırlarsak bölgede işçileşme/ücretlileşme düzeyinin görece düşük olduğunu, kendi hesabına çalışanların ise daha ağırlıklı bir lkonuma sahip olduğunu görürüz. Diğer büyük kesim olan yevmiyeliler ve geçici işlerde çalışanlar (% 14) arasında ücretli maaşlı kategorisine yakın olanlar olduğu gibi esas olarak kendi hesabına çalışanlar da vardır.

TABLO V.16
Hanenin Bulunduğu İl/İlçe Merkezi ile Ücretli Çalışan Aile Üyesi*

Ailede Ücretli Çalışan Birey Sayısı							
Hanenin Bulunduğu Merkezi	İl-İlçe	Yok	Bir Kişi	İki Kişi	Üç Kişi	Daha Fazla	Toplam
Ergani		21 (95,4)	1 (4,6)	-	-	-	22
Mardin Merkez		22 (78,6)	3 (10,7)	1 (3,6)	2 (7,2)	-	28
Kızıltepe		14 (73,7)	2 (10,5)	1 (5,2)	1 (5,2)	1 (5,2)	19
Urfa Merkez		45 (95,5)	1 (2,2)	1 (2,2)	-	-	45
Siverek		20 (100)	-	-	-	-	20
Adıyaman Merkez		18 (90,0)	-	-	2 (10,0)	-	20
G.Antep Merkez		59 (90,7)	3 (7,0)	-	-	1 (2,3)	45
Nizip		9 (100)	-	-	-	-	9
Besni		21 (87,5)	1 (4,2)	1 (4,2)	-	1 (4,1)	24
Diyarbakır Merkez		25 (86,2)	1 (3,4)	-	1 (3,4)	1 (3,4)	29
TOPLAM		232 (89,6)	12 (4,6)	4 (1,5)	6 (2,3)	4 (1,5)	259

Nitekim yaptığı işin kime ait olduğu sorusuna verilen yanıtlarda işin kendine ya da ortakla birlikte kendine ait olduğunu söyleyenler başkası için çalıştığını söyleyenlerden fazladır. Sonuç olarak, kente göçen bir kimseyi ya da kentte yaşamını sürdüren bir kimseyi yaklaşık eşit oranlarda bu iki çalışma statüsünden birinin beklediğini ya da kentteki her iki kişiden birinin ücretli diğerinin kendi hesabına çalışan bir kimse olduğunu vurgulayabiliriz. Kendi hesabına çalışmanın düzeyi gerek Türkiye ve gelişmiş ülke ekonomilerinden görülenin çok üzerinde bir düzey değeri ifade etmektedir. Bu statüde çalışanların çoğunun istikrarsız düşük vasıflı ve az gelir getiren ekonomik faaliyetlerde yoğunlaştığını daha önce değinmiştik

Çalışma statüsünün ilişkili olduğu bazı demografik ve sosyolojik boyutları şöyle özetleyebiliriz. Çalışma statüsü ile hane büyüklüğü arasında dikkate değer bir ilişki hemen göze çarpmaktadır. Ancak bir iki kişiden oluşan çok küçük ailelerde işçi olarak çalışanlar çoğunluğu oluşturmakta (% 50), kendi hesabına çalışanlar onların gerisinde kalmaktadır (% 30,7). Oysa üç ya da daha çok kişiden oluşan aileler arasında kendi hesabına çalışma ön plana geçerken (% 43) ücretli işçilik ikinci sıraya düşmektedir (% 30,7). Yine en küçük hanelerde memurlar diğerlerine oranla daha azdır. Buna karşılık yevmiyeli işçilik en kalabalık aileler arasında çoğalırken diğer aileler bu bakımdan tam bir benzerlik göstermektedir.

Çalışma statüsü ile gelir düzeyi (harcama) arasında göze çarpan durum ise memurların daha çok orta gelir diliminde toplanmaları, ücretli işçilerin üç gelir dilimi arasında daha eşit oranlarda dağıldığı ve kendi hesabına çalışanların iki uçta yani alt ve üst gelir diliminde daha belirgin şekilde toplanmalarıdır. Kendi hesabına çalışanlar örneğin memurlara kıyasla alt gelir dilimine daha yakındır. Tabii işçi ve memurların zaten muayyen olan gelirlerini daha doğru olarak belirttiklerini oysa kendi hesabına çalışanların aylık gelir hesabı düşüncesine alışık olmadıkları ve gelirlerini daha çok saklama eğilimine girmiş olabileceklerini hatırdan çıkartmamak gerekir.

Nitekim konut sahipliği ve bazı konfor ölçüleri ile çalışma statüsü arasındaki ilişkiye baktığımızda yukarıdaki değerlendirmelere paralel sonuçlar çıkmaktadır. Kendi hesabına çalışanlar arasında ev sahibi olma, işçi memurlar arasında kiracılık diğer gruplarla karşılaştırıldığında daha yüksektir. Diğer tüketim malları açısından da benzer sonuçlar çıkmaktadır.

V.2.2.iv. Hane Reislerinin İş Becerisi

Hane reislerinin büyük çoğunluğu (% 81.2) özel bir becerisi olmadığını söylemektedir. Bazı ilçelerde % 90'ın üzerine çıkan bu oran ancak Gaziantep'te (% 64.5) bir ölçüde gerilemektedir. Üç büyük kent (% 73.6) işgücünün beceri düzeyi bakımından diğerlerinden daha iyi bir konumdadır. Ne varki genelde bakıldığında yeni mahalle ve semtleri dolduran çoğunluğu göçmen olan nüfus yalnız formal eğitim bakımından çok düşük bir düzeyde kalmamakta aynı zamanda vasıfsız bir işgücü olarak karşımıza çıkmaktadır. İşgücü piyasasının temel özelliklerinden birisi işgücünün büyük ölçüde eğitimsiz ve vasıfsız olmasıdır. Meslek yapısının niteliği bu boyutu daha somut ve ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır.

Hane halkı reislerinin yaş grubu düştükçe beceri sahibi olma durumları artmaktadır. Buna göre becerisi olanlara en fazla yirmi yaşlarda en az elli yaşın üstündekilerde rastlanmaktadır. Aynı şekilde eğitim düzeyi yükseldikçe beceri sahibi olduğunu söyleyen hane reislerinin sayısı artmaktadır. Örneğin okur yazar olmayanların % 15'i ilkököl mezunlarının ise % 36'sı beceri sahibidir. Köy doğumluların ancak % 22'sinin beceri sahibi olmasına karşılık il ve ilçe merkezlerinde doğmuş olanların % 31'inin becerisi vardır. Görüldüğü gibi yeni kuşaklar, aşgari eğitim görmüşler ve kentte doğup büyüyenlerin beceri kazanma olasılığı biraz daha yüksektir ama sonuçta genç hane reislerinin, ilkököl mezunu ve kentde doğmuş olanların çoğunluğu yine de beceri sahibi değildir.

Diğer yandan beceri sahibi olduğunu söyleyen küçük azınlığın durumuna baktığımızda becerinin formal eğitim ya da kurslardan çok (% 26,7) çıraklık (% 70) vasıtasıyla edinildiğini görmekteyiz. Vasıflı olduğunu belirten işgücünün önemli bölümü beceriyi iş sırasında ve enformal yetiştirme süreçlerinde kazanmıştır. Meslek kompozisyonunda daha ayrıntılı olarak gördüğümüz bilgiler bu kimselerin çoğunun "orta vasıflı" diyebileceğimiz bir kaç hafta ya da bir iki ay gibi kısa sürede öğrenilebilen, basit ve fazla gelir getirmeyen işler yaptığını işaret etmektedir.

V.2.2.5. İşyerlerinin Niteliği

Çalışan hane reislerinin dörtte üçü özel, dörtte biri ise kamu kesiminde çalışmaktadır. Görüldüğü gibi kamu işsizliğinin ve düşük gelirli işleri çok yaygın olduğu bir ortamda çok önemli bir istihdam kaynağıdır. İş güvencesi ve iş istikrarı sağladığından bir tek kişi çalışıyor dahi olsa bu aileye sürekli gelir ve güvence sağlamaktadır. Diğer yandan kamuda çalışanların çok az sayıda teknisyen, öğretmen ve meslek sahibi dışında vasıfsız bir işgücü olduğunu ve alt servis işlerinde çalıştığını biliyoruz. Kamu kesiminde istihdam Gaziantep hariç il merkezlerinde ilçelerin bir hayli üzerine çıkmaktadır.

V.2.2.vi. Toplumsal Güvence

Hane reislerinden tam yarısının hiçbir toplumsal güvencesi yoktur. Ailede hane reisi dışında çalışan kimselerin hem sayıca az hem de bunların daha düzensiz ve geçici işlerde çalıştığını düşünerek kent nüfusunun göçmen ağırlıklı bir diliminde her iki haneden birinde oturan tüm nüfusun tamamen güvencesiz koşullarda çalışmakta olduğunu vurgulayabiliriz. Sigortası olanlar arasında en büyük dilim SSK'ya (% 28,4) kayıtlıdır ve onu birbirine yaklaşık oranlarda Emekli Sandığı (% 11,1) ve Bağ-Kur (% 10,1) izlemektedir. Buradan kamu kesiminde çalışanlardan yarıdan biraz azının memur, diğer bölümünün işçi statüsünde olduğunu anlıyoruz.

Sigortalıların yerleşim birimi kademeleri arasındaki dağılımına baktığımızda büyük kentlerde toplumsal güvenceye sahip olanların ilçe ve diğer il merkezlerinden oldukça yüksek olduğunu görüyoruz (% 59). Aynı il bünyesinde farklar çarpıcı olabilmektedir: Gaziantep'te (% 56,5), Nizip'te (% 17,9), Urfa'da (% 55), Siverek'te (% 26,5).

V.2.2.vii. İş İstikrarı

İşgücü piyasasının çalışan nüfusa ne ölçüde iş istikrarı vadettiğini dolaylı bir yoldan hane reislerinin geçmişte ne sıklıkla iş değiştirdiklerine bakarak saptamaya çalışabiliriz. Hane reislerinin büyük çoğunluğu (% 68,8) yalnızca bir kere iş değiştirmiş olduğunu söylerken hiç iş değiştirmemiş olanlar ve iki kere iş değiştirenler her biri % 13 olan iki eşit dilim oluşturmaktadır. Bu oranlar GAP bölgesi kapsamındaki kentlerde iş değiştirmenin fazla yaygın olmadığını göstermektedir.

TABLO V.17
Hanenin Bulunduğu İl/İlçe Merkezi ile Hane Reisinin Kaç İş Değiştirdiği

Hane Reisi Kaç İş Değiştirmiş						
Hanenin Bulunduğu İl-İlçe Merkezi	Hiç değiştirmemiş	Bir İş	İki İş	Üç İş	Dört İş	Toplam
Ergani	4 12,5	21 65,6	5 15,6	2 6,3	-	32
Mardin Merkez	6 14,6	28 68,3	6 14,6	1 2,4	-	41
Kızıltepe	7 15,9	27 61,4	8 18,2	2 4,5	-	44
Urfa Merkez	7 9,0	48 61,5	16 20,5	6 7,7	1 1,3	78
Siverek	4 12,1	27 81,8	2 6,1	-	-	53
Adıyaman Merkez	4 9,5	32 76,2	6 14,3	-	-	42
Antep Merkez	11 12,5	57 64,8	13 14,8	6 6,8	1 1,1	88
Nizip	3 12,5	19 79,2	1 4,2	1 4,2	-	24
Besni	3 9,1	27 81,8	1 3,0	2 6,1	-	53
Diyarbakır Merkez	14 20,3	47 68,1	7 10,1	-	1 1,4	69
TOPLAM	63 13,0	333 68,8	65 13,4	20 4,1	3 0,6	484

* Cevapsız ve işsizlerin toplam sayısı: 405

Kamu kesiminde çalışanların iş değiştirmeye çok daha az yatkın olduklarını görüyoruz. Gelir düşük dahi olsa kamuda çalışma yüksek iş güvencesi ve toplumsal güvence vadettiğinden işten ayrılma eğilimi çok zayıflamaktadır. Ayrılma ancak emeklilikte yeni bir iş kurma şeklinde olmaktadır. Sonuçta iş değiştirme hane reislerinin dörtte birini oluşturan kamuda çalışanların dışında cereyan etmektedir.

İş değiştirdiğini söyleyenlerin yaklaşık üçte ikisini bu kapsamda düşünebiliriz. Kendi hesabına çalışanlar arasında iş sürekliliği daha yüksektir. Tutulan ilk iş ve ikinci ve üçüncü

işin ne olduğu sorularına verilen yanıtlar bu eğilimi net bir biçimde ortaya koymaktadır.

İş değiştirmenin nedenleri çok çeşitlidir. Bunları bazı ana gruplarda toplayabiliriz: doğrudan işin niteliğinden ya da işverenden kaynaklanan nedenler, çalışan kimsenin işe gösterdiği çeşitli tepkiler sonucu işten ayrılma, daha uygun bir iş olanağına kavuşma, kendi hesabına çalışanların durumunda eski işin yürümemesi ve kişisel ailevi nedenler. Birinci ve ikinci işten ayrılma konusunda önemli benzerlikler olmakla birlikte ikinci işten ayrılmada doğrudan işten ve işverenden kaynaklanan etkenlerin daha ağır basmaya başladığı görülmektedir. Oysa ilk işten ayrılmada çalışanların kendilerinin işten duyduğu hoşnutsuzluk daha ön plandadır.

İşten ayrılmada en çok dikkati çeken boyut olan ise tepki esas olarak işin sağladığı düşük kazançla ilgilidir. İlk işten ayrılmanın (% 29,5) ve ikinci işten ayrılmanın (%22,4) tek başına en önemli nedeni olarak gelir düşüklüğü gösterilmektedir. Bu bulgu çalışan hane reislerinin genellikle vasıfsız işgücü niteliğinde olması ve ancak ekonominin düşük ücret kesimlerinde istihdam ediliyor olmaları ile yakından ilgilidir. İşe tepkiyi gösteren diğer iki neden işin güvence vadetmiyor olması ve ağırlıdır.

İşten ve işverenden kaynaklanan nedenler yapılan işin sona ermesi, işten atılma, işyerinde huzursuzluk çıkması, işin mevsimlik olması ve arzu edilmeyen bir yere tayin edilmedir. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken ilk konu yapılan işin sona ermesidir. İlk işten ayrılmada % 22,4'le en ön sıralara geçmektedir. İşten atılma ve mevsimlik çalışma bu faktörle birlikte ele alınabilir. Bu bulgular bize çalışanların önemli bir bölümü için iş istikrarsızlığının ne kadar yüksek boyutlarda seyrettiğini göstermektedir. Bu kategori altında ele aldığımız nedenler, toplam olarak, ikinci işten ayrılmasının en yaygın nedenini oluşturmaktadır (% 35,6). İşgücü piyasasının vasıfsız elemanlara ancak geçici nitelikte işler sunuyor olması bu olgunun başlıca açıklamasıdır. İstihdamın geçici sözleşmelere bağlı ve iş sürekliliği vadetmeyen alanlarda toplanıyor olmasının (inşaat, vs.) bir tabii sonucu görüldüğü gibi yaygın iş istikrarsızlığı olmaktadır. Birinci işle ikinci iş arasında bir zaman boyutu olduğuna göre, iş istikrarsızlığının son dönemde artmış olması da söz konusudur. Körfez Savaşı sonrası bölgede kendini hissettiren çöküntü bu olumsuz gelişmede önemli rol oynamıştır. Nitekim yalnızca 1992 yılında ikinci işinden ayrıldığını söyleyenlerin oranı % 20'yi bulmaktadır. Benzer bir yığılma üçüncü işten ayrılma tarihleri için de söz konusudur.

Daha uygun ve daha yüksek kazanç getiren işlere geçmeyi ifade eden yeni iş bulma nedeniyle işten ayrılma daha geri plandadır: birinci işte % 18,2 ve ikinci işte % 14,2 düzeyindedir. Yeni işin bir bölümü kamu görevine geçme ve daha cazip iş bulma ile ilgilidir. Diğer bir kesim ise kendi işini kurma amacıyla çalıştığı işi terkettiğini söylemektedir. Nereden bakılırsa bakılsın daha cazip olduğu için ve bazı durumlarda dikey toplumsal hareketlilik anlamına da gelebilecek olan bu amaçla iş değiştirme hem çok yaygın değildir hem de birinci işle ikinci iş karşılaştırıldığında bir ölçüde gerilemektedir.

İş terketmenin kişisel nedenleri çeşitli zorunluluklar (askere gitme, öğrenime devam, yaşlılık nedeni ile işi terketme) ya da iş kazası dahil olmak üzere sağlık nedenleri ile ilgilidir. Bu etkenler toplam olarak ele alındığında birinci işten ayrılmada (% 18,6) ikinci işten ayrılmaya (% 13) kıyasla daha ağırlıklıdır. Nihayet, kendi hesabına çalışmakta olanlar işten ayrılma nedenleri olarak iflas, gayri-menkul sahsı ve gerekli resmi izinlerin alınamaması gibi nedenler üzerinde durmaktadır.

Verileri bir bütün olarak ele aldığımız durumda birbirine zıt gibi görünen iki temel eğilime tanık oluyoruz. Bir yanda işten ayrılmanın başlıca nedenini teşkil eden işten ayrılmaya mecbur kalma ya da işin uygun bulunmaması çerçevesinde düşünülen etkenler: bu eğilimler yaygın iş istikrarsızlığına işaret etmektedir. Diğer yandan hane reislerinin büyük çoğunluğunun ancak bir kere iş değiştirmiş olması (% 68.8) ve ikiden fazla iş değiştirenlerin çok önemsiz düzeylerde kalması: iş sürekliliğinin ya da iş istikrarının ifadesi. Aslında iki zıt eğilim işgücü piyasasının yapısı ve işgücünün niteliği ile yakından ilgilidir. İşgücü piyasası ağırlıkla düşük gelir getiren, kısa süreli, geçici ve toplumsal güvence sağlamayan işler yaratabilmektedir. İşgücü ise ağırlıkla düşük eğitimli ve vasıfsızdır. Emek yoğunluğunun baskın, iş yeri çapının küçük ya da büyük çaplı işletmelerin genellikle geçici (sözleşmeli) eleman çalıştırdığı ve güvenceli ücretli istihdam olanağına kavuşamayanların düşük gelir getiren ve aynı ölçüde istikrarsız küçük girişimcilik alanlarına yöneldiği bir ortamda çalışanlar işten büyük oranda hoşnutsuz olmakla birlikte daha cazip alternatiflerin kısıtlılığı nedeniyle tuttıkları işe işten ayrılmaya mecbur edilmedikçe ya da çalışma ve gelir koşulları aşırı derecede olumsuz hale gelmedikçe terketmemektedirler. Böylece ortaya, olumsuz koşullara rağmen işte kalma eğilimi çıkmaktadır. Yüksek düzeydeki işsizler ordusu işi bırakma eğilimini zayıflatan caydırıcı bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kentsel işgücü piyasalarında benzer durumlara sık sık rastlanmaktadır. (Scott, 1978)

Mardin, Kızıltepe ve Siverek'te kısa dönemde iş bulma özellikle Gaziantep ve Diyarbakır gibi merkezlerle karşılaştırıldığında daha zaman alıcı görünmektedir. Besni dışında, küçük yerleşim birimlerindeki işgücü piyasasının büyük kentlere oranla daha az fırsat yaratıcı nitelikte olduğu ve işsizliğin buralarda daha uzun sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu yerleşim birimlerinden Kızıltepe'de halen işsiz olanlar arasında iş arama süresinin en yüksek düzeylere ulaştığını görüyoruz.

V.2.2.viii. İşsizlik Süresi

İşsiz geçirilen sürede iki ana eğilim ortaya çıkmaktadır: geçici iş tutmak ve başka kaynaklardan yararlanmak. İşsiz olduğunu söyleyenlerin açıklamalarına tamamen paralel bir biçimde halen çalışmakta olan bazı hane reisleri (% 45,7) işsiz kaldıkları dönemde günlük ya da mevsimlik geçici işlerde çalışarak bir miktar kazanç sağladıklarını söylemişlerdir. Bu durum bize işsizliğin mutlak olmadığını bir kere daha göstermektedir.

İkinci büyük kategoriye başkasına borçlanma oluşturmaktadır (% 22,3). Borçlanma doğrudan nakit olarak ya da esnaftan veresiye alışveriş şeklinde olabilir. Her iki durumda, işsizlik süresinin bazı aileler için çok uzun sürdüğünü düşünerek, işsizliğin zor ve karmaşık bağımlılık ilişkilerine ve sıkıntılara yol açtığını söyleyebiliriz. Bağımlılık ilişkisinin bir başka çeşidi yakın aile mensupları ile eş, dost, akrabadan sağlanan yardımdır. Bunların arasında en önemlisi birinci derecede yakınlardan (anne, baba, ve çocuklar) sağlanan destektir (% 13,5). Eş, dost ve akrabadan sağlanan yardımın ilk planda karşılıksız gibi görünse de uygun bir dönemde ve hiç değilse bir oranda iadesi söz konusu olabilir.

Nihayet ailenin kendi birikim ve olanaklarına yaslanmasından söz edebiliriz (% 12,1). Bu durumda aile kendisinin yaptığı ya da kendilerine miras kalan birikimi tüketmektedir. Bunların arasında en başta gelen kaynak ailenin kendi birikmiş parasıdır. (% 8). Son on yılda ücret gelirlerinin düşmesi sonucu ailelerin bu yola daha sık başvurduğu çeşitli araştırmalar tarafından ortaya konmaktadır (Boratav, 1991).

Tabii aileler, duruma göre bu kaynak ve olanakların bir kısmını aynı anda ya da işsizlik süresi boyunca farklı zamanlarda kullanmaktadır. Araştırmalarda çok sözü edilen kırsal yardım pek göze çarpmamaktadır. (Koç, 1991) Ancak anne baba ve eş, dost, akraba, yardımının bir bölümünün kır kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Özet olarak işsizlik döneminin ailenin kendi çabaları, ve sosyal bağlar ve başkalarına borçlanarak atlatılmaya çalışıldığını ve bunlar arasında borçlanmanın da kısmen yakınlarla olduğunu düşünerek ailenin çaba ve kaynakları ile yakınlar arasındaki sosyal dayanışmanın çok uzun dönemlere yayılabileceği işsizlik süresini atlamada iki temel olgu olduğunu söyleyebiliriz.

V.2.2.9. Çalışılan İşin Hane Reislerince Değerlendirilişi

Çalıştığı işten memnun olmayan (% 57,9) hane reisleri olanlardan fazladır. Hoşnutsuzluğun en önemli kaynağı ise gelirin düşük olmasıdır. Hoşnutsuzların % 58'i doğrudan bu nedeni öne sürmektedir. Daha küçük bir bölüm (% 12,4) işin ağırlığı, güvence eksikliği ve işte görülen kötü muamele üzerinde durmaktadır. Geri kalan oldukça yaygın bir grup ise gelir düşüklüğü ile en başka işin ağırlığı olmak üzere güvence eksikliği ve başka bazı faktörleri göstermektedir. İşinden en çok hoşnut olanlar Gaziantep'te (% 56,5) ve en az hoşnutlar Siverek'tedir (% 14,7).

Diğer yandan eğitim düzeyi yükseldikçe işinden hoşnut olma eğilimi artmaktadır en yüksek hoşnutluk oranlarına lise ve üniversite mezunları arasında rastlanmaktadır. Diğer yandan kalabalık ailelerde hane reisleri işten memnuniyetsizliği daha fazla dile getirmektedir. Bir ilginç olgu oturduğu konuta sahip olanların ve telefonu olanların işlerinden bunlara sahip olmayanlara göre daha fazla memnun olmalarıdır. Lojmanda oturanların ise hepsi işinden memnundur. Nihayet, oldukça belirgin bir eğilim ise kamuda çalışanların genel olarak ele alındığında özel kesimdekilere oranla işlerinden çok daha yüksek oranlarda hoşnut olmalarıdır. Görüldüğü gibi eğitim düzeyi, hanenin küçülmesi, maddi kazanımlar (ev, telefon) ve kamuda çalışma ile işten memnuniyet arasında yakın bir ilişki mevcuttur.

V.2.2.x. İkinci İş

İkinci iş tuttuğunu söyleyenlerin nisbeten daha genç bir nüfus olduğu anlaşılmaktadır. Otuz yaşın altındakilerde ikinci iş tutma en yüksek düzeye çıkarken elli yaşın üstünde en aza inmektedir. Orta yaş kuşağı ise bu ikisinin arasında yer almaktadır. Diğer yandan eğitim düzeyi yükseldikçe ikinci iş tutma olasılığı artmaktadır. İkinci iş tutma okuma yazma bilmeyenler arasında azamiye çıkarken orta dereceli okul mezunları arasında en aza inmektedir. İkinci iş tutma nisbeten az kişinin çalıştığı hanelerde daha yaygın bir olgudur. Bir başka olgu ikinci iş tutanlar kamuda çalışanlar

arasında son derece azalırken, büyük ölçüde özel kesimde istihdam edilenler arasında yoğunlaşmasıdır. İkinci iş ile ailenin maddi refah ve zenginlik düzeyi arasında bire bir bağlantı yoktur.

Nihayet ikinci iş tutma gelir dilimlerinin orta ve alt basamaklarında yukarılara kıyasla daha yaygındır.

V.2.2.xi. İş Bulma ve İş Arama

Hane reisleri tuttıkları ilk işi kendilerinin bulduğunu vurgulamaktadır (% 73,9). Akriba, hemşeri ve tanıdıkların rolü (% 21,3) küçümsenmeyecek düzeydedir. İş kendisinin bulduğunu söyleyenler aslında yakın çevrelerinden en azından bilgi ve görüş almaktadır. Buna karşılık formal kurumların ve İş ve İşçi Bulma Kurumunun bu süreçte ciddi bir rol oynamadığı anlaşılmaktadır. Formal kurumların iş bulmada az da olsa bir öneme sahip olduğu yegane kent (% 6,3) daha gelişmiş, çeşitlenmiş ve uzmanlaşmış bir işgücü piyasasına sahip olan Gaziantep'tir.

İşten ayrılanların ancak % 31,1'i beklemeden iş bulabilmiştir. Elde olan birikmiş kaynaklarla geçinmenin mümkün olabileceğini varsayabileceğimiz kısa bekleme süresi içinde iş bulanları (% 6,9) ekleyerek, hane reislerinin % 37'sinin makul süre içinde yeni işe kavuştuğunu söyleyebiliriz. Geçimin az yoksulluğun yaygın ve ailelerin kalabalık olduğu bir ortamda, iş arayan hane reislerinin üçtü ikisine yakın bölümü ancak üç aydan fazla süreyle iş arayarak yeni işe girmeyi başarmıştır. Üç ay ile bir yıl arasında işe girenlerin oranı % 17,8'dir. Bu durumda bir yıldan fazla süreyle iş arayanların oranı % 44,7'yi bulmaktadır. Bunlardan bir kısmı ancak bazı mevsimlerde dikkati çekmektedir. Buna rağmen iş aradığını söyleyen hane reislerinin yaklaşık üçte biri bu süresinin bir yılı geçtiğine işaret etmektedir. Görüldüğü gibi bir kere işi terkedince ya da terketme durumunda bırakınca yeniden işe girmek zor ve zaman alıcıdır. Ya da başka geçici iş tutuluyor olsa da asgari süreklilik gösteren bir işin yakalanması çok zordur. Bu veriler bize işten hoşnut olmamakla birlikte iş değiştirmenin neden bu kadar az olduğunu açıkça göstermektedir.

V.2.2.xii. Hanede İstihdam

Hane halkı nüfusunun kabarıklığına rağmen hanelerde çalışan oranı oldukça düşüktür. Hiç kimsenin çalışmadığı ailelerin oranı (% 15,5) işsiz hane halkı reislerinden (% 19,6) daha düşüktür: diğer bir deyişle hane halkı reisinin çalışmadığı hanelerde bir başka kişi çalışmaktadır. Bu durum aile bazında

işsizlik sorununu kısıtlı bir ölçüde hafifletmektedir. Hanelerin % 59,7'sinde ise bir kişi çalışmaktadır. Birden fazla kişinin iş tuttuğu haneler toplamın ancak dörtte biri düzeyindedir ve bunların büyük çoğunluğunda iki (% 13,2) ve üç kişi (% 8,2) çalışmaktadır.

TABLO V.18

Hanenin Bulunduğu İl/ilçe Merkezi ile Hanede Çalışanların Sayısı

Hanenin Bulunduğu İl-ilçe Merkezi	Hanede Çalışanların Sayısı							Toplam
	Yok	Bir Kişi	İki Kişi	Üç Kişi	Dört Kişi	Beş Kişi	Altı Kişi	
Ergani	13 21,5	31 30,8	8 13,1	4 6,6	2 3,3	2 3,3	1 1,6	61
Mardin Merkez	12 14,6	60 73,2	5 6,1	5 6,1	-	-	-	82
Kızıltepe	15 25,0	31 51,7	7 11,7	4 4,7	2 3,5	1 1,7	-	60
Urfa Merkez	15 11,4	90 68,2	16 12,1	9 6,8	2 1,5	-	-	132
Siverek	9 14,8	39 63,9	6 9,8	6 9,8	-	1 1,6	-	61
Adıyaman Merkez	8 10,3	48 61,5	14 17,9	5 6,4	2 2,6	-	1 1,5	78
Antep Merkez	19 12,8	83 55,7	20 13,4	17 11,4	7 4,7	3 2,0	-	149
Nizip	7 12,5	32 56,1	8 14,0	8 14,0	2 3,5	-	-	57
Besni	5 8,9	30 53,6	13 23,2	5 8,9	3 5,4	-	-	23
Diyarbakır Merkez	34 22,2	84 56,4	20 13,4	10 6,7	-	1 0,7	-	149
TOPLAM	137 15,5	528 59,7	117 13,2	73 8,2	20 2,5	8 0,9	2 0,2	885

İşsizliğin yüksek olduğu bir ortamda hanede ortalama çalışan sayısının daha yüksek olmasını beklemek zordur. Diğer yandan kalabalık ailelerin bir geçim stratejisi olarak ailede çok kimseyi işgücü piyasasına sürüp gelir kaynaklarını çeşitlendirmek suretiyle düşük gelir ve iş istikrarsızlığı gibi sorunları aşmaya çalışmaları gelişmekte olan ülkelerde sık rastlanan bir olgudur. (Stirling, 1988)

Bu bağlamda yapılan işlerin çoğu düzensiz, güvencesiz geçici ve gayri resmidir. Bir çok kültürde ve bizim kültürümüzde bu tür çalışmayı gerçek "işten" ayırma onunla bir tutmama eğilimi vardır. Örneğin evde nakış işleyen, halı dokuyan ya da kazak ören kadınlar bu yoldan para kazanmalarına rağmen yaptıklarını iş olarak görmeme eğilimindedir. (Karşlı, 1991) Diğer bir deyişle gizleme kadar iş olarak addetmeme de bilgi eksikliğinin kaynağı olabilir. Bunlara rağmen bölgede istihdam düzeyinin düşüklüğü ve işgücü piyasasının Antep dışında az çeşitlenmiş olması ailede çalışan kimse sayısının fazla olmamasının daha geçerli açıklaması olarak alınabilir. Nihayet, üzerinde durulması gereken bir başka temel neden

ailelerin büyük çoğunluğunun çekirdek aile türünde olmasıdır. Çocukların henüz küçük, yani ailenin yaşça genç olduğu durumlarda kadın çocuklara baktığından evde çalışacak ikinci bir kimse zaten yok demektir.

Hane reislerinin eşlerinin ev dışında kazanç getiren işlerde çalışmalarına pek rastlamıyoruz. Çalışmakta olan bir kaç kişinin mesleği temizlik işçiliği, terziilik, el sanatları ve öğretmenliktir. Çalışanların bir bölümü ücretli diğer yarısı kendi hesabına çalışmaktadır. Yanıtlardan pamuk toplamaya hane reisi ile birlikte giden eşlerin sayısında çok az olduğu anlaşılmaktadır. Nizip'te evde fıstık kırma işi yapan iki kişiye rastlanmıştır.

Bulgular işsizliğin çok yaygın olduğu bu ortamda kadınların özellikle çocuk ve ev işleri ile uğraşmaları beklenen eşlerin, işgücüne hemen hiç katılmadıklarını göstermektedir. Bölgede yapılan yüzyüze görüşmeler bu konuya iki açıdan açıklık getirebilir. Birincisi eşlerin eğitim düzeyi çok düşüktür. O nedenle kadınların işgücü piyasasına katılmalarını en çok teşvik eden bu etkenin araştırma kapsamında görüşülen aileler için söz konusu olmadığını söyleyebiliriz. Düşük eğitim ve vasıfsız kadın emeği için talep yaratabilecek faaliyetler bölgede hemen hemen yok gibidir. Nitekim atelye tüm küçük sanayiye sahip olan Nizip'te kadın istihdamının yeni yeni başladığı ve düşük ücreti kabullenme ve itaatkar olma gibi nedenlerden dolayı kadın emeğinin bazı işverenlerce yeğlendiği dile getirilmiştir. Fakat, hem sanayide istihdam olanaklarının sınırlılığı hem de yaygın erkek işsizliği bu doğrultudaki gelişmeleri iyice frenlemektedir. Durumun değişmesi ancak GAP yatırımlarının etkisiyle emek yoğun sanayilerin ve bölgede mevsimlik tarım işçiliğinin artması ile gündeme gelebilir. Son olarak, yapılan derinlemesine mülakaatlardan bölgede kültürel değerlerin kadınların çalışmasını teşvik eder doğrultuda olmadığı hatta erkeklerin bu konuda çok olumsuz tavır aldıkları anlaşılmıştır.

V.2.2.xiii. İşsizlik

İşsiz olduğu süreyi belirtenlerin ortalama olarak çok uzun süredir işsiz oldukları anlaşılmaktadır. Son altı aydır işsiz olan hane reislerinin toplam işsizlere oranı yalnızca % 13,8'den ibarettir.

Altı ay ile bir yıl arasında işi olmadığını belirtenler % 10,6; 1-2 yıl arasında % 2,8 ve iki yıldan uzun süredir işsiz olanlar % 72,7 düzeyindedir. Bu durum hangi nedenle çalıştığı işi terketmiş olursa olsun bir kere işten ayrılmış olanın uzun

süre işe başlamadığını ve işsizliğin yapısal ve o nedenle iş bulmanın hayli zor olduğunu göstermektedir.

TABLO V.19

Hanenin Bulunduğu İl/İlçe Merkezi ile Hane Reisinin İşsiz Kaldığı Süre

Hanenin Bulunduğu İl/İlçe Merkezi	İşsizlik Süresi						Toplam		
	5 Ay ya da Daha Az		6-12 ay		13-24 Ay	25 ve Fazla			
Ergani	4	17,4	1	4,5	2	8,6	16	69,6	23
Mardin Merkez	-		7	23,3	-		23	76,7	50
Kızıltepe	-		5	20,8	-		19	79,2	24
Urfa Merkez	8	25,8	1	3,2	3	9,7	19	61,3	31
Siverek	3	13,6	2	9,0	1	4,5	16	72,8	22
Adıyaman Merkez	-		2	9,5	-		19	90,5	21
G.Antep Merkez	3	7,0	2	4,6	2	4,6	36	85,8	45
Nizip	8	33,3	-		-		16	66,7	24
Besni	1	10,0	-		-		9	90,0	10
Diyarbakır Merkez	12	22,2	10	18,6	-		32	59,2	54
TOPLAM	39	13,8	30	10,6	8	2,8	205	72,7	282

* 605 hane reisinin iş sahibi olma nedeniyle toplam 282'dir.

Uzun süre işsiz kalanların genellikle ileri yaşlarda çoğaldığını görüyoruz. Kırk ve özellikle 50 yaşın üzerinde bu olasılık daha da artmaktadır. Burada işsizlikle bir çeşit emekliliğin içiçe geçiyor olma sınırları mümkündür. Diğer yandan bu yaşlarda işsiz kalanlar için bölge ekonomisi içinde iş olanakları iyice daralmış durumdadır. Örneğin bir genç için olanak dahilinde olan ağır inşaat işçiliği elli yaşın üzerinde altından kalkılması güç bir iş haline gelmektedir. Bir başka boyut ilkökul diploması olmayanların herhangi bir diploma sahibine göre daha uzun süre işsiz kalmasıdır. Sorun yine diplomasızların seçenek darlığı ile ilgili görünmektedir. Üçüncüsü, en kalabalık hanelerde (yedi ve daha fazla nüfusu olan) hane reisinin işsizlik süresi uzamaktadır. Burada neden açıktır: kalabalık ailede başka gelir getiren kimsenin bulunması ihtimali daha yüksektir. Son olarak, ev sahibi olan ve daha varlıklı hanelerin reisleri daha uzun süre işsizliğe dayanabilmektedir. Oysa başka gelir olanağı ya da birikimi olmayan ve genç aile reisleri şu ya da bu biçimde bir iş bulmaktadır.

İlginç olan işsizler arasında becerisi olduğunu söyleyenlerin (% 23,2) hane reisleri genel beceri ortalamasının birazcık üzerinde olmasıdır. Nitekim meslek sahibi işsizler esas olarak iki gruptan oluşmaktadır: inşaatla yönelik işlerde çalışmış olanlar ve şoförler.

İşsizler toplamının % 7,4'ünün tek başına şoförlerin oluşturması dikkate değer bir durumdur. GAP bölgesine yaptığımız araştırma ziyaretlerinde bölge hakkında bilgi sahibi

kimselerin en çok üzerlerinde durdukları konu Körfez Savaşı idi: bu bağlamda Irak'la olan son derece canlı ticaretin durma noktasına yaklaşması sonucu bir çok işyerinin kapandığı, bazı iktisadi faaliyet kollarının çökme noktasına geldiği ve genel olarak ekonominin çok ağır bir darbe yediği sık sık dile getirilmektedir. Örneğin, ulaşım sektörünün olumsuz etkileri en yoğun biçimde yaşadığı vurgulanmaktadır. Bu durum bize bölgede işsizliğin neden bu kadar uzun süreli olduğu konusunda da ipuçları vermektedir. GAP bölgesindeki işsizlik ve istihdam sorunu bu anlamda yapısal olduğu kadar konjonktürel bir sorundur ama konjonktürel boyut hemen düzeltilmesi zor, köklü ve kalıcı bazı özellikler taşımaktadır.

Dünyada ve Türkiye'de yapılan araştırmalar işsizlik sigortası uygulaması olmayan ülkelerde mutlak işsizlik kavramının sorgulanması gerektiğini gösteren bulgular ortaya koymuşlardır. Burada söz konusu olan varsayım şudur: işsiz ya başka bir gelir kaynağı ya da maddi dayanağı vardır ya da "işsiz" olarak nitelenen kimse mutlaka bir iş tutuyor olmalıdır. Kurumsal yardım söz konusu olmadığı için bunların dışında bir ihtimal net açıklık demektir. Araştırma bulguları bu iddiaları doğrulayacak niteliktedir.

Nitekim işsiz olduğunu beyan edenlerin yarısından fazlası (% 56,5) işsiz kaldıkları süre içinde başka işlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bunların büyük bölümü mevsimlik işlerdir. Beceri gerektirmeyen, kısa süreli ve düşük ücretli işler bu bağlamda ön plana çıkmaktadır. GAP bölgesinin de özelliklerinden dolayı tarımsal mevsimlik işçilik, amelelik (düz ve vasıfsız inşaat işçiliği) ve işportacılık en çok değinilen geçici istihdam alanları arasındadır. İşsizlerin % 43,5'i son on beş gün içinde dahi bu tür işler yaptıklarını belirtmişlerdir.

İşsiz hane reislerinin bir bölümü (% 13) evde kendinden başka çalışan ve gelir getiren en az bir kişinin olduğunu söylemektedir. Bu genellikle gelişkin erkek çocuk olmaktadır. Çalışan erkek çocuk evli ise geniş aileden, değilse çekirdek aileden söz ediliyor demektir.

İşsizlik döneminde eş dosttan yardım aldığını söyleyenlerin oranı her on işsiz hane reisinden biri düzeyindedir. Daha küçük bir bölüm (% 6) işsizlik döneminde gayri menkul satışı ya da kira/icar gelirlerinden yararlandığını belirtmiştir. Şahıslar GAP nedeniyle istismak gören bölgede, daha yaygındır. Az sayıda hane reisi ise çeşitli kimselerden borç aldığını söylemektedir. Nihayet, kurumsal destek gören işsizlerin yok denecek kadar az düzeyde kaldığı görülmektedir.

İşsizlerin işi en çok kendi çabalarıyla aradığını görüyoruz. Eş dost yardımına başvurduğunu söyleyenlerin oranında % 42'yi

bulmaktadır. Diğer yandan işçi simsarları ve araçlara başvurduğunu söyleyenlerde (% 18,9) azımsanmayacak düzeydedir. Yevmiyeli, geçici işlerde (inşaat, tarım işçiliği) bu mekanizma önemli rol oynamaktadır. Akrabalık, hemşehrlik vs. gibi sosyal bağlar devreye sokularak ya da kahvehane gibi buluşma yerlerinde araçlar ve taşaronlardan yararlanılarak iş aranmaktadır. Bu yanıtlardan anlaşıldığı gibi iş arama yolları çok büyük ölçüde enformaldır. Resmi kurumlara başvurma düzeyi oldukça düşüktür. Örneğin İş ve İşçi Bulma Kurumuna başvurarak iş arayanların oranı % 30,9'da kalırken gazeteyle ilan verenler yalnızca % 3,7 dolayındadır. Diğer yandan çok küçük bir bölüm (% 1,2) kendi işini kurma hazırlığında olduğunu belirtmiştir. Nihayet altı çizilmesi gereken bir başka nokta şudur: işsizlerin % 98'i iş bulmak için yukarıda değinilen yollardan birine ya da birkaçına başvurmuştur. Yani işsiz iş aramaktan ümidi kesmiş ya da iş bulmak için gayret göstermeyen ve başka gelir kaynaklarına sahip kimse değildir.

Bu bulgular istihdam yapısına ilişkin çok önemli bir tartışmayı beraberinde getirmektedir. Arada sırada iş tutanları bir an için işsiz kategorisinden çıkartırsak işsizlerin oranı % 10'ların altına inecektir. Daha ötesi bu dilimin içinde yer alanlardan bazılarının arada sırada yaptıkları işleri belirtmemiş olmaları söz konusudur. Diğer yandan bu hanelerde çalışan başka kimseler olduğunu ise zaten biliyoruz. Mutlak anlamda işsizlik neredeyse ortadan kalkmaktadır. Akrafa yardımının zaten yoksul ailelerden gelen bu kimseler için oldukça sınırlı düzeyde kaldığını varsayarsak ailede hiç kimsenin çalışmıyor olmasının açıklıktan ölüm demek olacağını söyleyebiliriz. Yani işsizlik sigortası olmadığına göre çalışmıyolan bir aile uzun süre varlığını sürdürülemez. Ve bu durumda mutlak işsizlik sınırlı bir olgudur.

Buna karşılık işsiz olmadığını belirtenler arasında tarım işleri, vasıfsız inşaat işçileri, seyyar satıcılar ve benzer korumlarda çalışanlar oldukça yüksek düzeydedir. Onların durumu ile işsizlerin çoğunluğunun durumu hemen hemen aynıdır. Diğer bir deyişle onlarıda işsizlere yakın düşünmek mümkündür.

Görüldüğü gibi, temel sorun mutlak işsizlik olmaktan çok işlerin büyük çoğunluğunun son derece düzensiz, mevsimlik, gelip geçici türden olmasıdır. Bu tür işler çalışana asgari düzeyde bir geçim ve güvence vermekten uzaktır. Gizli işsizlik, düşük istihdam ve sonuçta istikrarsız ve düşük gelir bu tür çalışmanın bilinen özellikleridir. (ILO, 1972) Demek ki sorun işsizlik olduğu kadar ve ondan çok olumsuz çalışma koşulları ve yoksulluk sonucudur. Araştırma kapsamında görüülen kimselerin en az yarıya yakını daha doğru tanımlayan kavram aslında budur.

V.2.3. Yaşam Düzeyi, Gelir ve Tüketim

Bu bölümde hanelerin ekonomik bakımdan yaşam düzeyleri ve özellikleri irdelenmektedir. Önce dolaylı verilerden hareket ederek gelir düzeylerinin saptanmasına çalışılmış ve bulgular çerçevesinde haneler arası gelir düzeyi farklılıkları saptanmıştır. İkinci olarak yatırım ve harcama alanları üzerinde durulmuş, konut ve çeşitli tüketim eşyaları sahipliği esas alınarak ailelerin konfor ve maddi refah düzeyleri gösterilmeye çalışılmıştır. Borçlanma, tasarruf ve kazançla yönelik yatırımlar ayrıca ele alınmıştır.

V.2.3.i. Gelir

Kişinin hanenin ya da işyerinin gelirini doğru olarak saptamak görgül araştırmaların ve özellikle anket uygulamalarının en güç yönlerinden birisidir. Görüşülen kimseler çeşitli çekincelerle gelirlerini net olarak belirtmekten kaçınmakta ve genellikle olduğundan az göstermeye çalışmaktadır. Bu nedenleri göz önünde tutarak araştırmamızda doğrudan gelir sormak yerine ailenin ayda ortalama ne kadar harcama yaptığını belirlemeye çalıştık. Harcamaya ilişkin bulgulardan tartışma boyunca gelir ve gelir düzeyleri olarak söz edilmiştir. Soruların bu şekilde formüle edilmiş olması gelir hakkında tam doğru bilgi edinmenin bir garantisi değildir. O nedenle gelire ilişkin değerlendirmelerin soruların ankette çok iyi işlenmiş olmasına rağmen belirli bir hata payı içerisinde düşünülmesinde yarar vardır. Buna karşılık farklı gelir dilimlerinin saptanması ve onlar arasında karşılaştırmalar yapma bakımından veriler oldukça yeterli görünmektedir.

Hane gelirleri çok büyük oranda (% 80) bir ile dört milyon arasında değişmektedir. Bu düzeyin tam ortasında kalan iki ile üç milyon TL. aylık gelir haneler arasında en yaygın dilimi oluşturmaktadır (% 31,4). Buna karşılık geliri ayda bir milyonun altında olan aileler oldukça küçük bir orana sahipken dört milyondan fazla harcayanlar ancak % 15'i bulmaktadır. Bu durumda sayıca büyük çoğunluğu oluşturan ayda bir ile dört milyon arası harcama yapan ailelerde kişi başına düşen gelirin aile nüfusuna bağlı olarak 500-600 dolar arasında değiştiğini söyleyebiliriz. Çoğunluğu kente yeni göçmüş ve işgücü piyasasının en alt tabakasında yer alan araştırma kapsamındaki nüfus için bu değer Türkiye'de yaklaşık 2500 dolar olarak hesaplanan ortalama gelir ile karşılaştırıldığında bölgede gelir düzeyinin bazı bölgelere göre düşük olması dikkate alınarak, gerçeğe yakın bir saptama olarak görülebilir. Bununla birlikte gelir ve harcamaların gelir

ve harcamaların gerçekte olduğunun bir ölçüde de altında gösteriliyor olması ihtimalini yinede unutmamak gerekir.

V.2.3.ii. Aylık Harcama

Haneleri alt, orta ve üst gelir dilimleri olarak üçe ayırarak soruna bir başka açıdan bakabiliriz. Tabii, burada söz konusu olan orta ve üst kavramları görecelidir. Örneğin araştırma çerçevesinde görüşülen hane reisleri arasında Türkiye düzeyinde üst gelir dilimine mensup olarak düşünülebilecek tek kimse dahi yoktur. Bu ayırma göre alt gelir dilimi % 30,3 (ayda iki milyondan az), orta gelir dilimi % 53,7 (2-4 milyon) ve üst gelir dilimi % 15,6 (dört milyondan çok) olarak belirmektedir. Alt gelir grubunda ayda bir milyondan az harcadığını söyleyen aile pek olmadığı için yoksulluğun en çarpıcı olduğu kategoriye ayda bir iki milyon arasında bir gelirle geçinmeye çalışan aileler olarak saptayabiliriz. Bu kategoride yer alan dört kişilik bir hanenin yaklaşık 300-350 \$ ve sekiz kişik bir ailenin 200-250 \$ düzeyinde kişi başına yıllık geliri olduğunu söyleyebiliriz.

Sayıları alt gelir dilimindekilerin iki katına ulaşan orta gelir dilimindeki ailelerin geliri en alt gelir düzeyindekilerin iki katına çıkmaktadır. Mutlak gelir düzeyi her iki durumda da düşük olmakla birlikte aileler arasındaki farklılık göz ardı edilebilecek boyutlarda değildir. Diğer yandan üst gelir dilimi ile farklılık daha çarpıcıdır. Bu dilimde yer alan ailelerin büyük çoğunluğunun aylık harcaması 4-6 milyon dolayındadır: yani alt gelir diliminin tam üç katına ulaşmaktadır.

Bu verilere dayanarak iki önemli sonuca varabiliriz. Anket kapsamındaki nüfusun tümü için düşük gelirli aileler diyebiliriz. Bunların arasında durumu en iyi olan küçük bir azınlık bile yıllık kişi başına 1000 \$ ortalamasını ancak yakalamaktadır. Düşük gelir daha önce vurgulanan düşük eğitim, vasıfsız emek ve istikrarsız ve gencesiz çalışma koşulları ve işgücü piyasasının en alt basamaklarında çalışıyor olma gibi özelliklerle paralel düşünülmesi gereken bir olgudur. Göçmen nüfus kentin en alt basamağında ve oldukça düşük bir gelir düzeyinde geçim sağlama çabasıdadır.

Buna karşılık söz konusu nüfusu türdeş gibi düşünmek de yanlış olur. Yalnızca üç basamaklı gelir dağılımı düzeyinde ele alındığında dahi nüfusun kendi iç farklılaşması dikkate değer boyutlardadır. Örneğin ayda yalnızca 12,500,000 TL. ile geçindiğini söyleyen kalabalık bir aile ile ayda 6.000,000 TL. gelire sahip bir küçük aile arasındaki farklılık oldukça çarpıcıdır. O nedenle göçmen nüfusun tümünü ekonomik olanaklar, yaşam biçimleri ve toplumsal davranış olarak

birbirinin aynı gibi düşünmek doğru olmaz. Evdeki eşyadan çocuğun eğitimine yapılan masraflara düşkünlere yardım kapasitesinden geleceğe ilişkin görüşlere karnının doymasından kent toplumu ile bütünleşme duygusuna kadar birçok önemli alanda tutum ve davranış farklılıklarına yol açabilecek düzeyde gelir farklılıklarının söz konusu olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Kısacası gecekondü nüfusunun gelir bakımından iç farklılaşması göz aldı edilemeyecek boyutlardadır.

Diğer birçok değişken için olduğu gibi yerleşim birimi kademeleri ile gelir düzeyleri arasında bire bir bağlantılara rastlayamıyoruz. Örneğin gerek il merkezi olarak zenginliği ve gerekse meslek yapısının diğer yerleşim birimlerinin çok üstündeki çeşitlenmişliğine rağmen anket kapsamındaki Gaziantep'li nüfus tam orta bir noktada yer almaktadır. Üst gelir diliminin en büyük olduğu merkezler Diyarbakır ve Kızıltepe, orta gelir grubunun en yaygın olduğu merkezler ise sırasıyla Mardin ve Diyarbakır'dır. Buna karşılık Siverek, Nizip ve Urfa hem en alt gelir grubunun en kabarık, hem de orta gelir diliminin en büzüşmüş olduğu merkezlerdir. G.Antep, Ergani, Adıyaman ve Besni gelir düzeyi bakımından daha orta bir konumda yer almaktadır. İşgücü piyasasının çeşitli nitelikleri (çeşitlenme, işsizlik, eğitim, vasıf vs.) açısından bakıldığında en olumsuz değerlere sahip olan Siverek ve Nizip sınırlı bir ölçüde Urfa için gelire ilişkin veriler oldukça anlamlıdır. Ne varki bu kriterler yönünden yine geri planda yer alan Kızıltepe için aynı değerlendirmeyi yapmak güçtür.

Hanelerin gelir düzeylerini saptamak için olmasa dahi gelire ilişkin bazı değerlendirmeler yapmak amacıyla hane reislerine geçinilebilecek aylık gelirin ne kadar olması gerektiği sorulmuştur. Yanıtların esas olarak beklentileri açıklayacağı düşünülmüştür. Bununla birlikte, kazançlarını çeşitli nedenlerle olduğundan az gösterme eğiliminde olan kimselerin geçinilebilecek makul gelir düzeyini açıklarken gerçekte harcamakta olduklarına bir oranda yaklaşmış olabilecekleri ihtimalini göz ardı etmemek gerekir. O nedenle aşağıdaki değerlendirmeler beklenti olduğu gibi, bir ölçüde gerçek gelir düzeyinin ifadesi olarak görülebilir.

Ailenin geçimi için yeterli gelir düzeyi ortaya konduğunda ayda 2 milyonun altında yaşama gibi bir olasılığın adeta kategorik olarak reddedildiği ortaya çıkmaktadır. O düzeyde geçimin mümkün görülüyor olması bu düzeyde belirtilen gelirlerin pek gerçeği yansıtmadığı biçiminde alınabilir. Başka gelir dilimleri için söz konusu olmasa dahi bu dilim için böylesine bir değerlendirme anlamlıdır çünkü örneğin kalabalık bir ailenin bu harcama düzeyinde varlığını sürdürmesi dahi güç görünmektedir.

TABLO V.20

Hanenin Bulunduğu İl/ilçe Merkezi ile Aylık Gereken Para

Hanenin Bulunduğu İl/ilçe Merkezi	Aylık Gereken Para							Toplam ve Fazla
	200.000	1.100.000	2.100.000	3.100.000	4.100.000	6.100.000	10.100.000	
Ergani	2	3	14	12	20	11	-	60
Mardin Merkez	2,4	5	16	14	29	16	-	82
Kızıltepe	-	2	16	9	21	10	2	60
Urfa Merkez	5	13	19	24	48	22	2	129
Siverek	3,3	9,8	14,3	18,0	36,1	16,5	1,5	61
Adıyaman Merkez	1	3	16	15	33	9	1	78
Antep Merkez	1	4	28	25	64	27	1	149
Nizip	2	8	17	7	13	9	1	55
Besni	1	8	10	9	23	4	1	56
Diyarbakır Merkez	2	1	20	23	66	35	2	147
TOPLAM	17	50	174	149	341	145	11	887
	1,9	5,6	19,6	16,8	38,4	16,3	1,2	

Yeterli gelir düzeyine ilişkin veriler ailenin en büyük diliminin (% 31,4) işaret ettiği aylık 2-3 milyon harcama düzeyinin yeterli olmaktan çok uzak kaldığını göstermektedir. Hane reislerinin yalnızca % 7,9'u bu miktarla geçinmenin mümkün olabileceğini düşünmektedir. Bu yanıt verenlerin halen çok daha olumsuz koşullarda yaşamakta olup bu düzeye ulaşıldığında geçim rahatlığı sağlayacağını hesap eden çok yoksul ya da bu gelirin yeterli olacağını düşünen küçük ailelere mensup hane reisleri olduğunu öne sürebiliriz. Buraya kadar olan sonuçlardan ailelerin çok büyük çoğunluğu için asgari gelirin ayda 3 milyondan başladığını ve bunun altındaki bir miktarın geçinemem anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

Aylık harcama ile yeterli gelirin bir ölçüde çakıştığı yegane kategori 3-4 milyon dilimdir: hane reislerinin % 22,3'ü bu miktarla harcama yaptığını % 19,6'sı bu düzeyde gelirin geçim için yeterli olacağını belirtmektedir. Bir sonra gelen 4-6 milyon dilimi hane reislerinin en yaygın bölümünün ifade ettiği yeterli (% 38,4). Son iki dilimi birlikte ele aldığımızda % 55,9 gibi bir değere ulaşıyoruz: bu düzeyi GAP bölgesinde kente yakın dönemlerde göç etmiş düşük eğitilmiş ve düşük vasıflı işgücünün ve bunların ailelerinin ekonomik bakımdan kendilerini görece rahat ve güvence altında görebilecekleri düzey olarak bir başka yönden değerlendirecek olursak bu düzeye ulaşma ailede en az iki vasıfsız ya da bir eğitim

görmüş kimsenin aşağı yukarı bütün yıl boyunca çalışmasıyla mümkün olabilecektir. Tabii ailede çalışan sayısını ikinin üzerine çıkartma, bu kimseler çok düşük gelirle çalışıyor olsalar dahi, söz konusu düzeyi yakalamada geçerli bir başka stratejidir.

Ayda on milyonun üzerinde gelirin ancak yeterli olacağını düşünenlerin oranı % 1,2'de kalırken, üçüncü büyük dilim (% 16,3) 6-10 milyon düzeyini yeterli görmektedir. Erişilmek istenen gerçekçi düzeyin bu olduğunu söyleyebiliriz.

Yaklaşık ikişer milyonluk basamaklar halinde düşünecek olursak, bir alt basamaktaki ailenin bir üst basamağa geçmeyi şart olarak gördüğünü söylemek mümkündür. Çoğunluğun beklentisi Türkiye koşullarında asgari geçim vadeden bir gelir düzeyini yakalamaktadır. Mevcut istihdam yapısı yeterince çeşitlenmemiş ve aşırı emek yoğun ve enformal özellikleri ile bunu sağlayacak durumda değildir.

GAP yatırımları beklenen istihdamı artırıcı etkiyi yaratabilirse beklentisi çok yüksek olmayan yeni kentli nüfus bölgede kalabilir. Aksi halde bu asgari standardın tutunabileceği bölgelere göç kaçınılmaz olur.

İki grup verinin karşılaştırılması hane reislerinin mevcut gelirlerinden hoşnutluk düzeylerindeki farklılıklara işaret etmektedir. Bu konuda beliren bazı eğilimleri şöyle özetleyebiliriz.

Yaş ilerledikçe kazançtan memnun olma, kazancını beklediğinin üstünde ya da beklentisi düzeyinde bulma eğilimi artmaktadır. Bu paralelde düşünen 21-30 yaş grubunun oranı % 40'ta kalırken otuz yaşın üzerine çıkıldığında % 50 ve elli yaşın üzerinde % 55 hoşnutluk görülmektedir. Gençlerin daha çok işsizliğe maruz kaldığını araştırmalar ortaya koymaktadır. Yaş ilerledikçe bir hüner sahibi olup asgari gelir vadeden bir işe girme olasılığı artmaktadır. Diğer yandan yaş ilerledikçe beklentinin düşmesi ve duruma razı olma eğiliminin de artması söz konusudur. Gençler ise konut eşya ve genel olarak tüketim konusundaki beklentileri açısından daha iddialıdır. Gençlerle orta yaşlı ve yaşlıların arasındaki farkı anlamada her iki faktör de önemlidir.

Kamu kesiminde çalışanlar ve özellikle maaşlı memur statüsünde olanlar kazançlarının beklediklerinin altında bulmaya en az yatkın kesim iken, en çok hayal kırıklığı yevmiyeliler tarafından dile getirilmektedir. Ücretli işçi ve kendi hesabına çalışanlar bu bakımdan ikisinin arasında bir konuma sahiptir. Ev sahiplerinin hoşnutluk düzeyi kiracılarınkinden daha yüksektir. aynı şekilde renkli TV'si

olanlar siyah beyaz TV sahipleri ve televizyonu hiç olmayanlara oranla kazançlarından daha memnun görünmektedir. Buzdolabı sahipleri ve telefonu olanlarla olmayanlar arasında bu bakımdan net farklılıklar çıkmaktadır. Buzdolabı bu açıdan daha kritiktir. Buzdolabı olmayanları en konutsuz ve en yoksul kesim olarak ele alabiliriz.

V.2.3.iii. Konut Durumu

Hane reisleri oturdukları konutları gecekondü, müstakil ev ve apartman dairesi olarak tanımlamışlardır. Konutların % 8'ini oluşturan apartman dairelerinin bu oranda görülmesinin nedeni Diyarbakır (% 29,3) ve Mardin'de (% 13,6) örneklem kapsamına giren mahallelerdeki apartmanlaşmadır. Nitekim çoğu yerleşim biriminde apartmanda oturanlar yok denecek kadar azdır. Müstakil ev (% 40,5) kavramını şöyle değerlendirebiliriz. Arazi tapulu olduğu takdirde konutta oturanlar gecekondü tanımlamasını kullanmamakta bu terimi daha çok kaçak yapılaşma ile sınırlı tutmaktadır. Sosyolojik özellikleri bakımından yerleşik nüfusun sosyo ekonomik karakteristikleri ve konutun yapısı kaçak ve ruhsatlı yapılar arasında temel farklılıklar olmamakla birlikte hukuki statü göz önünde tutularak bu ayırıma gidilmektedir. Sorun daha çok yerel yönetimin arsa üretim politikası ile yakından ilgilidir. Arsa tahsis ederek temel alt yapı hizmetlerini götürmeyi vadeden belediyeler araziye böylelikle imar statüsü kazandırarak bu tür yerleşim alanlarının gecekondü olmadığını söylemektedir. Bu araştırmada gecekondüyü sosyolojik özellikleri çerçevesinde incelediğimiz için konutun hukuki statüsüne ilişkin bu ayırımın üzerinde durmadık. Bu durumda gecekondü kapsamında düşünülen nüfus yalnızca gecekondü tipi konutta oturduğunu söyleyen ve hane reislerinin % 51,1'ini oluşturanlar değil müstakil evle birlikte hanelerin tamamına yakının kapsayan bölümdür.

Kent merkezlerinin yeni oluşan bölgelerinde oturan göçmen ağırlıklı nüfus arasında konut sahipliği oranı oldukça yüksektir (% 62,3). Mülkiyetin güvencesi önemli bir bölüm için henüz tam olmasada düşük gelirli ve refah düzeyi oldukça aşağılarda olan bu kesimin kentteki en görünür kazançlarının bir konuta sahip olmak olduğunu ve kentin değişimine bağlı olarak bunun küçümsenmeyecek bir kazanç olabileceğini buna ekleyebiliriz. Diğer yandan hane reislerinin % 34,4'ünün kirada olduğunu görüyoruz. Düşük gelire rağmen kira ödemek zorunda olan bu kesimin geçim masraflarının konut sahiplerine göre daha zor olduğu açıktır. Kendi evinde oturanlar küçük yerleşim birimlerinde daha yaygındır. İlginç olan hemen her gösterge bakımından işgücü piyasasının en alt basamağında yer alan Siverek ve Nizip'li göçmen nüfus

arasında konut sahipliğinin % 80'lerin üzerine çıkararak en üst düzeye ulaşmasıdır.

TABLO V.21
Hanenin Bulunduğu İl/İlçe Merkezi ile Hanenin Oturduğu Evin Mülkiyeti

Evin Mülkiyet Durumu									
Hanenin Bulunduğu İl-İlçe Merkezi	Kiracı	Lojman	Kendi ya da Eşi	Babanın	Oğlunun	Toplam			
Ergani	17 27,8	3 4,9	41 67,2	-	-	61			
Mardin Merkez	33 40,7	4 4,9	44 54,3	-	-	81			
Kızıltepe	19 32,2	-	40 67,8	-	-	59			
Urfa Merkez	45 35,1	2 1,6	81 63,5	-	-	128			
Siverek	7 11,5	-	53 86,9	-	1 1,6	61			
Adıyaman Merkez	20 26,0	1 1,3	55 71,4	1 1,3	-	77			
G.Antep Merkez	56 37,5	2 1,3	86 57,3	6 4,0	-	150			
Nizip	11 19,3	-	46 80,7	-	-	57			
Besni	12 21,4	-	44 78,6	-	-	56			
Diyarbakır Merkez	84 57,5	-	60 41,1	1 0,7	1 0,7	146			
TOPLAM	304 34,7	12 1,4	550 62,8	8 0,9	2 0,2	876			

* 11 hane reisi bu soruyu yanıtlamamıştır.

Konuta sahip olmada dört özellik göze çarpmaktadır. Miras (% 7,6) bunlar arasında en önemsiz olanıdır. Hane reislerinin % 13,2'si kooperatif aracılığı ile konut edindiğini belirtmiştir. Satın alanların oranı işe oldukça yüksektir. Özellikle baraj suları altında kalan köylerden gelen göçmen nüfusun kente gelişinde eline geçen parayı hemen konuta yatırdığı saptanmıştır.

En yaygın kesim, konutun ailece yapanlardır. Standartlara uygun olmasada konut sahipliği göçmen aile için kentte geçinebilmenin ve varlığını sürdürebilmenin başlıca araçlarından birisidir. Ucuz konuta sahip olma arsaya fazla para ödemedi ve emek masraflarını mümkün olduğu ölçüde aile içinden ya da yakınlar arasında sağlanan emek dayanışması ve değişimi sayesinde olmaktadır. Aile inşaat malzemesi için gerekli olan birikimi sağladıktan sonra yakınlarında bulunduğu bir yörede ve onlardan da çeşitli düzeylerde destek alarak kendi konutunu inşaa etmektedir. Bu enformal konut edinme süreci genellikle ailenin asgari derecede ihtiyacını karşılayacak küçük bir birim olarak başlamakta ve şayet ailenin ekonomik durumunda görece iyileşme olursa konut genişletilmekte ve kalitesinin yükseltilmesi yoluna gidilmektedir. Kalabalık ailelerde bu ihtiyaç daha belirgin hale getirmektedir. Bütün işlemlerde emek gereksinimi bazı uzmanlık dalları dışında aile ve yakın komşu'akraba çevresi içinde yerine getirilmektedir.

Konutların hemen hepsine elektrik bağlanmıştır. Musluk suyu ise hanelerin ancak % 6,5'inde yoktur ve bunlar başta Ergani (%10,7) ve Mardin (% 16,5) olmak üzere Kızıltepe, Siverek ve

Diyarbakır'da yoğunlaşmaktadır. Bilindiği gibi sorun mahalleye musluk suyu alt yapısının bağlanmış olup olmaması ile ilgilidir. Alt yapı hizmeti mahalle düzeyinde sağlanınca bütün haneler en kısa sürede olanaklardan yararlanma yoluna gitmektedir.

Konutların çoğunluğu iki üç odalıdır. Bir (% 12,4) ve iki (% 45,2) odalı konutlarda oturanların, oranının yarıyı geçtiğini ve ailelerin genellikle kalabalık aileler olduklarını düşünecek olursak düşük gelirli ailelerin konut durumu yönünden iyi durumda olmadıklarını görebiliriz. Araştırma kapsamındaki hanelerin tam üçte biri üç odalı konutlarda oturmaktadır. Bir ve iki odadan oluşan en küçük konutlar, başta Kızıltepe olmak üzere Mardin, Nizip ve Adıyaman'da görülmektedir. Evlerin tam üçte ikisinde ise salon vardır. Diğer yandan konutların % 22,5'inde mutfak yoktur: odalardan birisinin ayrıca mutfak olarak kullanıyor olması özellikle küçük evlerde yoğunluğu iyice artırmaktadır. Ayrıca mutfağı olmayan konutlar yoksul nüfusun en yaygın olduğu iki merkezde (Siverek % 59, Nizip, % 43,9) en üst düzeye ulaşmaktadır. Gelir düzeyi yükseldikçe mutfaksız ev sayısı iyice azalmaktadır. Konutların tam üçte birinde banyo mevcut değildir. Aynı şekilde banyosuz konut bakımından Siverek (% 68,9) ve Nizip (% 54,4) başı çekmektedir. Evlerde tuvalet genellikle bulunmakla birlikte, tuvaletsiz evlerin oranı (% 14,9) küçümsenmeyecek düzeydedir. Kızıltepe'de evlerin yarısından çoğunda ve Siverek'te dörtte birinde tuvalet yoktur.

Konut ve alt yapının nitelik düzeyine genel olarak bakıldığında büyük kentlerin ve genellikle il merkezlerinin durumunun görece olarak daha iyi olduğu anlaşılmaktadır. Oda sayısı ile gelir düzeyi arasında çok yakın bir ilişki vardır. Gelir düzeyi yükseldikçe üç dört odalı evlerin sayısı basamak basamak artmaktadır.

V.2.3.iv. Tüketim

Ailelerin gelir düzeyi dayanıklı tüketim eşyalarına sahip olma düzeyine doğrudan yansımaktadır. Kişi başına gelirin daha yüksek olduğu bölge ve kentler kıyasla GAP kapsamındaki kentlerde yer alan yoksul nüfusun tüketim düzeyinin gözle görülür derecede düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. (Bromley, ve Gerry, 1979) Araştırmalar Türkiye'nin büyük kentlerinde yaşanan gecekondu nüfusunun tamamına yakın bir bölümünün buzdolabı, fırın, renkli TV, çamaşır makinası (Ayata ve Ayata, 1993) ve son bir iki yılda telefona sahip olduğunu göstermektedir.

GAP bölgesinde yer alan kentlerdeki benzer nitelikli nüfus arasında ise buzdolabının ve gazlı ocağın yaygın şekilde

evlerde bulunmasına rağmen henüz her eve girmedğini görüyoruz. Kaldı ki buradâ yaygımlaştığı belirtilen fırın değil daha ucuz bir alet olan ocaktır. Ailelerin ancak % 27'sinde gazlı fırın vardır. İkincisi, TV, telefon ve çamaşır makinası bu ailelerin tüketimine yeni girmektedir. Örneğin ne siyah beyaz ne de renkli TV'si olmayan ailelerin oranı hala toplamın dörtte birine yaklaşmaktadır. Nihayet otomatik çamaşır makinası ve bulaşık makinası gibi giderek kullanıma giren dayanıklı tüketim mallarına rastlamak henüz zordur. Tablo V.22'den görüldüğü gibi, siyah-beyaz TV'si olanlar % 37,5, çamaşır makinesi olanlar ise % 24,3'dür.

TABLO V.22

Hananın Bulunduğu İl/ilçe Merkezi ile Hanedeki Dayanıklı Tüketim Malları

Hananın Bulunduğu İl/ilçe Merk	Hanedeki Dayanıklı Tüketim Malları											
	Buzdolabı		Tüpgazlı Fırın		Siyah-Beyaz TV		Renkli TV		Çamaşır Makinası		Telefon	
	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
Ergani	48 78,7	13 21,3	14 22,9	47 77,1	21 34,4	40 65,6	19 31,1	42 68,9	15 24,5	46 75,5	15 21,3	48 78,7
Mardin Merkez	67 81,7	15 18,3	24 29,5	58 70,7	36 43,9	46 56,1	39 47,6	45 52,4	21 25,6	61 74,4	22 26,8	60 75,2
Kızıltepe	42 70,0	18 30,0	7 11,6	53 85,4	19 31,6	41 68,4	19 31,6	41 68,4	5 8,5	55 91,4	21 35,0	39 65,0
Urfa Merkez	101 75,9	32 24,0	22 16,5	111 85,6	63 47,4	70 52,6	45 32,3	90 67,6	39 29,5	94 70,7	35 24,8	100 75,2
Siverek	39 64,0	22 36,0	5 8,2	56 91,2	16 26,2	45 73,8	18 29,5	45 70,5	3 4,9	58 95,1	11 18,0	50 82,0
Adıyaman Merkez	60 77,0	18 23,0	24 30,8	54 69,2	26 33,3	52 66,7	41 52,6	37 47,4	11 14,1	67 85,9	25 32,0	53 68,0
G. Antep Merkez	128 85,0	22 15,0	64 42,7	86 57,3	62 41,3	88 58,7	85 56,7	65 45,3	53 35,3	97 64,7	73 48,7	77 51,3
Nizip	35 61,4	22 38,6	11 19,3	46 80,7	29 50,9	28 49,1	10 17,5	47 82,5	7 12,3	50 87,7	18 31,6	39 68,4
Besni	50 89,5	6 10,7	16 28,6	40 71,4	25 41,1	33 58,9	28 50,0	28 50,0	7 12,5	49 87,5	31 55,3	25 44,7
Diyarbakır Merkez	121 81,2	28 18,8	53 35,6	96 64,4	38 25,5	111 74,5	67 45,0	82 55,0	47 31,5	102 68,5	48 32,2	101 67,8
TOPLAM	691 77,9	196 22,1	240 27,0	647 75,0	335 37,5	554 62,5	369 41,6	518 58,4	208 24,3	647 75,7	295 35,2	592 66,8

Sonuç olarak, hangi dayanıklı tüketim mallarına bakılırsa bakılsın aileler arasında kullanım düzeyinin büyük kentlerle karşılaştırıldığında çok daha az yaygın biçimde kullanıldığı

görülmektedir. Otomobil sahibi olanların oranı ise biraz daha düşük olmakla birlikte Türkiye'nin hemen bütün kentlerinde olduğu gibi oldukça geri bir düzeydedir.

Hem masraflı hem de bazı kültürel özellikleri ortaya koyma bakımından daha örnek nitelik taşıdığı için salon takımı ile çeşitli sosyal ve ekonomik göstergeler arasında ilişkiye kısaca bakabiliriz. Eğitim düzeyi yükseldikçe evde salon eşyası (takımı) bulundurma olasılığı net bir biçimde artmaktadır. Daha yerleşik ve kentte daha uzun süre bulunmuş elli yaşın üzerindeki hane reisleri arasında daha gençlere ve özellikle 21-30 yaş kuşağına oranla salon takımı sahipliği daha yüksektir. Aynı şekilde il ve ilçe doğumlu hane reislerinin evlerinde köy doğumlulara kıyasla bütün eşyanın bulunması olasılığı daha yüksektir. Hanede çalışan kimsenin olmadığı işsiz hanelerde salon takımı sahipliği en düşük düzeye girmektedir. Kamuda çalışanlar arasında salon takımı sahipliği bütün diğer kesimlerin üzerine çıkarken yevmiyeliler arasında en düşük düzeye inmektedir. Nihayet ev sahipleri kiracılara oranla daha yüksek düzeylerde salon takımı sahibi olmaktadır.

Salon eşyasına sahip olma ile gelir düzeyi arasında olarak gözlenebilen bir ilişki vardır. alt gelir diliminde % 7,5 olan misafir odası sahipliği orta gelir diliminde %11,4'e ve üst gelir diliminde % 22,5'e çıkmaktadır.

Dayanıklı tüketim mallarına sahip olan dar gelirli aileler arasında ihtiyaç olduğu kadar statü sembolü olduğu ve bu alanda aileler arasında yarışma olduğu bilinmektedir. Genel eğilim gereğinde temel ihtiyaçlardan kısıntıya gidilerek bunların satın alınmasıdır. Araştırmamızda yer alan aileler arasında bu eşyalara sahip olma düzeyinin bu ölçülerde düşük olması gelir düzeyinin görece düşüklüğüne ilişkin verileri daha anlamlı hale getirmektedir.

Tüketim eşyalarının yerleşim birimleri arasındaki dağılımı gelir dağılımı ve işgücü piyasasının yapısı ile bazı paralellikler göstermektedir. Gelir dağılımında en alt basamakta yer alan ve işgücü piyasası bakımından en olumsuz özelliklere sahip olan Siverek ve Nizip ve bir ölçüde de Urfa tüketim düzeyi bakımından en alt düzeyde yer almaktadır. Gelir düzeyi bakımından daha iyi bir konumda olan Kızıltepe ise tüketim düzeyi yönünden Siverek'in yanında yani en alt basamaktadır.

Tüketim eşyalarının kullanımının en yaygınlaştığı merkez Gaziantep'tir. İşgücü piyasasının nitelikleri bu merkez için bu doğrultuda özellikler göstermekle birlikte gelir dağılımında Gaziantep'in orta sıralarda yer almakta olduğunu belirtmiştik. Tüketim düzeyinin görece yüksek olduğu diğer iki merkez ise

Diyarbakır ve Besni'dir. Diğer bütün değerlendirme kriterlerinde görüldüğü gibi Ergani, Adıyaman ve Mardin ortalarında yer almaktadır. Bulgulardan anlaşılacağı üzere yerleşim birimi kademeleri ile sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi arasında bire bir bağlantı söz konusu değildir. Urfa büyük kent olmakla birlikte alt, Besni en düşük nüfusa sahip merkez olmakla birlikte üst sıralarda yer almaktadır. Bu durum kentin ekonomik gelişmişlik düzeyinin değil kente son yıllarda göç eden kesimin sosyal ekonomik ve demografik nitelikleri ile de ilgilidir. Bir kent ekonomisi ve ekonomika geleceği diğerine oranla çok daha parlak olmakla birlikte son yıllarda en yoksul ve en düşük eğitim düzeyindeki bir nüfusun göçünü kabul etmiş olabilir. Nitekim ekonomik kutuplaşma en keskin biçimiyle özellikle çok büyük birimlerinde görülür.

V.2.3.v. Hanenin Yatırımları

Düşük gelire geçimin ancak sağlayan ailelerin tasarruf ve yatırım düzeyleride oldukça düşüktür. Örneğin kentte arsa ya da ev aldığını söyleyenlerin oranı % 7,9'da kalmaktadır. Yalnız bu durum gecekondü evi yapmayı kapsamamaktadır. bankada parası olduğunu söyleyenlerin oranı ise çok daha düşüktür (% 1,5). Türkiye'de en yaygın tasarruf biçimi olarak bilinen ziynet eşyasını (altın) yatırım yapanlar ise % 2,5'i geçmemektedir. Tahvil, hisse senedi ya da döviz alanlar ise neredeyse yok gibidir. Kendilerine işyeri alanlar % 1,5'ta kalmaktadır. Kurduğu işe para yatırdığını söyleyenlerin sayısı daha da aşağılardadır. Düşük tasarruf düzeyinin bir başka önemli göstergesi Hac ziyareti yapan hane reislerinin % 1,1 düzeyinde olmasıdır. Köyde tarla aldığını, kırsal alanda makinalara yatırım yaptığını, hatta köydeki yakınlarına yardım yaptığını söyleyenler yine aynı oranlarda belirlemektedir. Dükkan alanlar hane reislerinin yalnızca % 1,7'sini oluşturmaktadır. Tasarruf yaptığını söyleyenler de zaten tam bu düzeydedir. Nihayet çok az oranlarda görülmekte birlikte ev tamiri, düğün, sağlık ve çeşitli eşyalara yatırım yaptığını söyleyenler vardır.

Farklılıkları görmek çok güç olmakla birlikte tasarruf ve yatırım düzeyinin Gaziantep'te diğer merkezlerden yüksek olduğunu ve bu kenti Diyarbakır'ın izlediğini söyleyebiliriz. Tasarruf ve yatırım eğilimi en düşük kentler ise Siverek ve Nizip'tir. Yukarıda değinilen alanlara yapılan yatırım oranlarını topladığımız zaman % 19,6 gibi bir değer elde ediyoruz. Tabii hane reisleri birden fazla alana yatırım yaptığını belirtmiştir. onları dikkate almayacak olsak dahi ailelerin % 80'i hiçbir ciddi yatırım yapmadığını söylemektedir. Burada asıl önemli olan dükkan, ev, arsa, döviz gibi alanlar ya da kırsal

yatırımların çok düşük düzeyde kalmasıdır. Ailelerin henüz dörtte birinin buzdolabı ve yarıdan çoğunun TV gibi ilk planda ve borç harç eve sokulan aletlere sahip olmamaları tasarruf ve yatırıma ilişkin bulguların önemli bir hata payı taşımadığına işaret etmektedir.

V.2.3.vi. Borçlanma

Hane reisleri çeşitli yatırımlar yapma ve özellikle geçim sıkıntısı nedeniyle çeşitli kimselere borçlanmaktadır. Tasarruftan sağlanan birikimin çok düşük düzeyde olmasının bir başka göstergesi doğrudan geçim masraflarını karşılamak amacıyla borçlanmaya gitmektir. Nitekim, yeni yatırımları için borçlanma % 10'ları pek geçmezken, geçim için borçlandığını söyleyenlerin oranı % 42,9'dur.

Borçlanmanın yatırıma yönelik başlıca nedenleri ev alma, iş açma, eşya alma ve düğün yapmadır. Bunların arasında en yaygın eşya alımıdır (% 12,5) ve bu durumda söz konusu olan taksit ödemedir. Dayanıklı tüketim mallarına sahip olma düzeyinin son derece düşük olduğunu hatırlayacak olursak ailelerin giderek artan ölçüde bu amaçta borçlanacaklarını varsayabiliriz. Otomobil, imarlı konut vs. gibi daha büyük yatırımlara gitmeden alınacak mesafe (diğer bir deyişle örneğin büyük kentlerdeki asgari standardın yakalanması) oldukça uzundur. Büyük kentlerde (Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır) eşya tasidi ödeyenlerin oranının küçük merkezlerden yüksek olması kent tüketim normlarının bu standardın yakalanması yönünde daha çok baskı yapan bir çevrenin varlığı anlamına gelmektedir.

Ev alıp borçlananların (% 7,9) yerleşim kademeleri arasındaki dağılımında önemli farklılıklara pek rastlanmamaktadır. Benzer oranda (% 6,9) iş açmak amacı ile borçlananların Gaziantep ve Besni gibi ekonomisi daha canlı olan merkezlerde daha yüksek düzeyde olduğunu görmekteyiz. Düğün yapma nedeniyle borçlananlar (% 3,7) ise daha çok küçük merkezlerde toplanmıştır. Geçim sıkıntısı nedeniyle borçlandığına söyleyenler Mardin, Kızıltepe, Siverek ve Adıyaman'da her iki hane reisinden biri düzeyindedir. Geçim için düşük gelir kadar işsizlik ve istikrar vaatmeyen düzensiz işlerde çalışıyor olma ile yakından ilgilidir.

Geçim sıkıntısından kaynaklanan borçlanmanın resmi kurumlara değil yüzyüze ilişkilerin ağırlıklı olduğu kimselere yapıldığı anlaşılmaktadır. Burada iki ana eğilim belirlemektedir: borçlanmanın sosyal ve ticari niteliği. Tanıdıklara borçlanmayı (% 34) sosyal ilişkileri ön planda olduğu bir ilişki olarak alabiliriz: arkadaş, komşu, akraba ve işyerinden tanıdık kimseler bu bağlamda düşünülebilir. Yalnız borçlanmanın

yakınlar arasındaki maddi alışverişin yegane türü olduğunu düşünmek doğru olmaz. Darda olan aile borç biçiminde olmayan maddi destekte olabilir. Yardım demek bunun tamamen karşılıksız olması anlamına gelmez: yardımı alan kimse belirsiz sürede bire bir veya aynı türden olmasada aldığı yardıma bir karşılık verir. Bu tür dayanışma ilişkisi kente yeni gelen göçmenler arasında çok yaygındır. Tanıdığı borçlanma aynı şekilde bir yardımlaşma ilişkisi anlamına gelse de parasal ve aynı oranda karşılık ilkesini ifade ettiğinden sosyal ilişkilerde yakınlığa rağmen bir mesafenin varlığını, fedakarlığın ölçülü ve karşılıklı olması gerektiği fikrini ve bu anlamda dayanışma cemaat bağlarında bir ayrışmayı ve bireyselleşmeyi de ifade eder.

Borçlanmanın yerleşim birimi küçüldükçe daha yaygın olduğunu büyük kentlerde ise görece azaldığını görüyoruz.

İkinci ana borçlanma türü ticari borçlanmadır. Burada söz konusu olan yakın ve tanıdık olan esnaftan versiyeye alışveriş yapmadır. Ticari borcun nedeni yine geçim sıkıntısı diğer bir deyişle günlük temel ihtiyaçların karşılanmasıdır.

Buna karşılık faizle sahısa borçlanma (% 3,4) oldukça düşük bir düzeydedir. Bilindiği gibi tefecilik küçük üreticinin üretimini devam ettirebilmek için zaruri olan girdilerin alımında ortaya çıkan parasal güçlükten kaynaklanır. Gecekondu aileleri arasında görülen borçlanma ise dönemsel ve işe yönelik değil günlük alışverişlere ilişkindir.

Kooperatife (% 2,3) ve bankaya (% 3,7) borçlanma çok daha geri düzeydedir. Önceden değindiğimiz gibi yoksul göçmen ailelerin çoğu henüz imarlı konut ya da otomobil gibi büyük alımlar yapma durumunda değildir. Kaldığı burada söz konusu olan kooperatif borçları üretici ya da benzer kooperatiflere borçlanma şeklinde olabilir.

V.3. GAP Bölgesi-içi ve GAP Dışına Göçün Sosyolojik Boyutları

GAP bölgesi kapsamında çok yoğun ve çok yönlü bir göç olgusu ile karşılaşmaktayız. Nüfusu Türkiye kent ortalamasının üzerinde artan bölge kentlerinde büyüme göçten kaynaklanmakta ama buna rağmen bölge dışına göç yoğunluğunu sürdürmektedir. Bu bölümde göç ve belli başlı nüfus hareketleri şu konular çerçevesinde incelenmektedir: gecekonduarda göçmen ve yerli nüfus, hane reislerinin geldiği ailelerin göç profili, kırdan kente göçü sürükleyen yapısal ortam, göçmenlerin kent toplumu ile göç öncesi ve göçtükleri ilk dönemde kurdukları ilişkiler, kır bağlantıları,

kent toplumu ve yaşamına bakış ve ileriye dönük göç tercihleri.

V.3.1. Yerli ve Göçen Nüfus

Göç edip etmediği sorusuna tam yanıt veren 704 hane reisinden % 21,7'si hiç göç etmediğini söylemektedir (Tablo V.23). Bu durum bize kentlerin yeni mahallelerinin esas olarak göçmen bir nüfustan oluştuğunu göstermektedir. Tabii hiç göç etmemiş olanların hepsi o kentin yerlisidir anlamına gelmez. Bu kategoride yer alanların bir bölümü ikinci kuşak göçmendir: yani kendileri değilse aileleri göç etmiştir. Bu anlamda yerli ve ikinci kuşak nüfusun en yaygın olduğu merkezler Mardin (% 44,4), Gaziantep (% 20,6) ve Besni (% 30,8) dir. Buna karşılık bazı merkezlerde yerli ve ikinci kuşak göçmen oranı oldukça düşüktür. Siverek (% 2,4) ve Diyarbakır (% 7,3). Buralarda göçmen nüfus toplam nüfus içinde çok daha ağırlıklı bir konuma sahiptir: hatta ikinci kuşak olanları göz önünde tutarak Siverek ve Diyarbakır'ın yoksul mahalleleri için tamamen göçmen mahalleleri diyebiliriz.

Bir kere göç ettiğini söyleyenlerin (% 70,6) çok büyük çoğunluğu köyden kente göçenlerdir. Yoksul mahalleleri dolduran göçmen nüfusun aynı zamanda köy kökenli bir nüfus olduğunu bu bulguya dayanarak iddia edebiliriz. Örneğin Siverek'te yeni mahallelerin neredeyse tamamını ve Diyarbakır'da % 85,3'ünü bu özelliklere sahip haneler oluşturmaktadır. Kademeli göç olarak değerlendirebileceğimiz iki ve ikiden fazla göç edenler göçmen nüfusun onda birini oluşturmaktadır.

TABLO V.23
Hanenin Bulunduğu İl/İlçe ile Hane Reisinin Göç Durumu

Hanenin Bulunduğu İl-İlçe Merkezi	Hane Reisinin Kaç Göç Yaptığı										
	Hiç	Bir Kez		İki Kez		Üç Kez		Dört Kez		Toplam	
Ergani	15	25,9	40	69,0	1	1,7	2	3,5	-	58	
Mardin Merkez	24	44,4	23	42,6	5	9,5	2	3,7	-	54	
Kızıltepe	-	-	22	66,7	7	21,2	2	6,0	2	6,0	33
Urfa Merkez	19	20,7	61	66,3	8	8,7	3	3,3	1	1,1	92
Siverek	1	2,4	41	97,6	-	-	-	-	-	-	42
Adıyaman Merkez	14	18,2	61	79,2	1	1,3	1	1,3	-	-	77
Antep Merkez	43	20,6	83	39,7	6	28,7	-	-	-	-	132
Nizip	13	23,6	40	72,7	2	3,7	-	-	-	-	55
Besni	16	30,8	33	63,5	2	3,8	1	1,9	-	-	52
Diyarbakır Merkez	8	7,3	93	85,3	5	4,6	3	2,8	-	-	109
TOPLAM	153	21,7	497	70,6	37	5,2	14	2,0	3	0,5	704

* Bu soruya tam yanıt verenlerin sayısı 704'dür.

Yerli ikinci kuşak ve birden fazla göç etmiş ve başka bir kent yaşam demeyimine sahip nüfusun en yoğun olduğu merkezler Mardin (% 55,6), Gaziantep (% 68,4), Besni (% 69,7)

ve Urfa (% 79,4) dir. Görüldüğü gibi kent deneyimine sahip nüfus oranı ile kentin büyüklüğü arasında doğrudan bağlantıya rastlanmamaktadır. Örneğin Diyarbakır kente ilk gelen köy kökenli nüfusun en yoğun merkezlerden birisidir.

Kente illerden gelen her dört kişiden birisi Doğu ve Güneydoğu diğer üçü ise başka bölgelerden göçmüştür. Bölge dışında en önemli merkezler Adana ve İstanbul'dur. Bunlar dışında onüç ayrı ilde bulunmuş olan hane reislerine rastlanmaktadır. Hane reislerinin yaklaşık % 5'inin bölge dışında yaşamış olduğunu söyleyebilir ve bunların büyük çoğunluğunu çalışmak için bölge dışına gittikten sonra tekrar bölgeye dönmüş kişiler olarak düşünebiliriz.

Göç olgusuna hane halkı reisinin ailesi düzeyinde bakmak çok sayıda kişiyi kapsayacağından bölgedeki nüfus hareketlerinin bazı boyutlarını ortaya koymada önemli bulgular sağlayabilir.

V.3.2. Aile Düzeyinde Göç

Hane reislerinin çoğunluğu çok çocuklu ailelerden gelmektedir: ikiden fazla kardeşi olanların oranı % 71, beşten fazla olanların ise % 36,1'dir. Çok kardeşlilerin yerleşim birimleri arasındaki dağılımında çarpıcı düzenliliklere rastlamıyoruz. O nedenle ancak birkaç ilginç örnek verilebilir. İkiden fazla kardeşi olanların oranı Kızıltepe'de % 81,7'ye ulaşmaktadır. Buna karşılık çok çocuklu aile kökeni büyük kentler, hatta genel olarak il merkezlerinde çok sınırlı ölçüde de olsa azalma eğilimi göstermektedir. Diğer bir deyişle çok çocukluk ilçe merkezlerinde biraz artmaktadır. Örneğin, beşten fazla kardeşi olanlar Kızıltepe'de % 47,2, Ergani'de ise % 44,5 düzeyindedir. Bu ilçelerde görüşülen hane reislerinin yarıya yakınının en az beş kardeş olduğunu söyleyebiliriz. Çoğunluğu kırsal kökenli olan bu ailelerin böylesine kabarık nüfusu köyde beslemesinin zorluğu ve sonuçta kalabalık ailenin göç üzerindeki baskısı bu olgulardan açıkça ortaya çıkmaktadır.

Hane reislerinin kardeşlerinin yerleşim birimleri ve kır ve kent rasındaki dağılımlarını incelemek için hane reislerinin belirttiği sıraya göre ilk beş kardeşin üzerinde ele alınmıştır. Öncelikle köyde oturan kardeş oranının azınlığa düştüğünü görüyoruz. Bunların oranı % 9.3 ile % 20.5 arasında değişmektedir. Kardeş yaşı küçüldükçe köyde oturma eğilimi azalmaktadır. Yukarıda belirtilen en küçük değer en geç kardeşi ifade etmektedir. Bu bulgular köy kökenli ailelerinin çocuklarının en az % 80 oranında köyü terkettiğini göstermektedir. Bir kuşaktan diğerine değişimin bu ölçüde yüksek olması makro istatistiklerin ortaya koyduğu aşırı hızlı

kentleşme ve bölge dışına göç gibi eğilimleri mikro düzeyde aile içinde ve kuşaklar arası belgelemektedir. Bir vurgu yaparak durumu daha çarpıcı bir biçimde ifade edebiliriz: son bir kaç onyı içerisinde kırsal aileler her beş çocuktan en az üç hatta dördünü kentlere ve kasabalara göndermişlerdir.

Göç il ve ilçe merkezleri arasında aşağı yukarı eşit olarak dağılmaktadır: ilçe ortalaması % 41,6 ile % 47,8, il ortalaması ise % 37,2 ile % 42 arasında değişmektedir. Son bulgular köye en yakın yerleşim biriminin (kasaba, ilçe merkezi) göçmen nüfusu karşılama küçümsenmeyecek bir ilk basamak olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, yukarıda belirtilen oranlar kendi içlerinde kasaba ve kent kökenlileri de bulundurmaktadır fakat bunların oranı % 10, % 15 düzeyinin altındadır.

Kardeşi halen köyde oturmakta olanlar ilçe merkezlerinde il merkezlerine oranla daha fazladır. Örneğin Siverek'te hane reislerinin köyde oturan kardeşleri % 29,4 ile % 42,5 arasında değişmektedir. Buna karşılık Urfa'da bu oran % 19'un üzerine çıkmamaktadır.

Kardeşlerin oturmakta olduğu yerleri araştırma kapsamındaki beş il (Köy, ilçe ve il merkezi dahil) Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve diğer bölgeler olarak üçe ayırarak ele aldığımızda göçe ilişkin şu bulguları elde ediyoruz. En büyük dilim söz konusu beş ilde oturmaktadır (% 78,8 - % 90,2 arası). Fakat bunların arasında % 15 dolayında zaten köyden göçmemiş olanlar ve yine % 20 dolayında ilçe ve il merkezi kökenli olanlar vardır. Beş il dışında bölgenin diğer kentsel yerleşim birimlerine göç yok gibidir. Bölge dışında oturan kardeşlerin oranı ise % 6,6 ile % 9,4 arasında değişmektedir. Toparlayacak olursak kırdan kente göçün öncelikle illerin kendi bünyesindeki kentlerde yoğunlaştığını, daha sonra ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin dışına çıktığını söyleyebiliriz. Birkaç istisna dışında beş ilden bölge içi göç hatta bu illerin kendi aralarında göç oldukça sınırlıdır.

Bölge dışında göç en çok üç büyük il ve Akdeniz Bölgesine (Adana, Hatay, İçel, Antalya) olmaktadır. Buna rağmen çeşitlenme çok belirgindir. Bölge dışında tam 33 ile göç olduğu anlaşılmaktadır.

V.3.3. Kırdan Göçün Nedenleri

Kırdan kente göçün nedenlerine baktığımız zaman Türkiye'de bu tür nüfus akımlarını hızlandıran ortamın GAP bölgesinde de mevcut olduğunu görüyoruz. (Ayata, 1989)

Göç eden birinci kuşak hane reislerinin göç nedenleri en özlü biçimde ifade edilecek olursa topraksızlık ve işsizlikten kaynaklanan geçim sıkıntısı ve yoksulluktur. Nitekim hane reislerinin % 85'i göç nedenini bu çerçeve içerisinde açıklamaktadır. Topraksız kalan aileler kırsal bölgede geçimini sağlayacak iş bulamamaktadır. az topraklılar için toprak tek başına geçimi sağlamaktan uzaktır. Toprağın olması halinde dahi çok sayıda insan aynı topraktan geçinmeye çalışınca gelir kimseye yetmemektedir. Nihayet ağırlıkla tahıl monokültürüne ya da hayvancılığa dayalı tarımın senenin uzun dönemlerinde aileyi işsiz bırakmaktadır. Diğer bir deyişle toprak yeterli geçim kaynağı ve aileyi yıl boyunca istihdam eden bir kaynak niteliğinde değildir. Göçün ve kırsal yapının bu özellikleri önceki bölümlerde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Bir başka küme göç nedenini ise toplumsal ve bir ölçüde siyasal etkenler çerçevesinde düşünebiliriz. Başta kan davası olmak üzere aile ve akrabalık grubu içinde geçimsizlikler, ağa baskısı ve genel anlamda can güvenliğinin olmaması yaklaşık on kişiden birisi tarafından en önde gelen göç nedeni olarak belirtilmiştir. Küçük bir grup ise yukarıda değinilen sosyo ekonomik nedenlerle toplumsal siyasal nedenleri birlikte önesürmektedir. Toplumsal siyasal nedenler iki merkezde ağırlıklı rol oynamaktadır. Siverek'te başta kan davası olmak üzere çeşitli toplumsal uyuşmazlıklar göçün önemli nedenleri olarak belirtilirken Diyarbakır'da hane reislerinin % 6'sı göçün yegane nedeni olarak can güvenliği üzerinde durmaktadır. Oransal olarak önemli yer tutmasa da evlenme, okuma, aile ya da akrabaların sürüklenmesi ve doğal afetlere değinen birkaç kişi vardır. Nihayet Adıyaman (% 2,6) ve Nizip'te toprağı su altında kaldığı için göç ettiğini söyleyen hane reislerine rastlanmıştır.

Kırdan kente göçün çekim boyutları üzerinde durulduğunda göçmenlerin yaptığı değerlendirmeler kentin kırsal yörelere oranla her bakımdan çeşitlenmiş, yeni ve zengin olanaklar bakımından üstünlüğünü esas almaktadır. Özellikle dile getirilen konu iş ve istihdam olanaklarının bolluğı ve kazanç olanaklarına yakınlıktır. İşgücü piyasasının yapısı yönünden kentin göçmenlere ancak düşük gelirli, istikrarsız ve güvencesiz işler vadettiğine hatta uzun süren işsizlik dönemlerinde bu kadarının dahi elde edilmesinin zor olduğuna değinilmektedir. Çelişik gibi görünen bu iki olguyu şöyle yorumlayabiliriz. Birincisi kentin sağladığı ekonomik ve toplumsal olanaklar ne kadar zayıf olursa olsun kırdan daha gelişmiş, çeşitlenmiş ve zengindir. Diğer bir deyişle bir iki ekonomik faaliyete dayalı alt yapı yönünden çok geri ve ancak kısa süreli istihdam alanları yaratabilen kır ekonomisi kentle karşılaştırıldığında topraksız ya da az topraklı aile için

ciddi geçim alternatifleri sunamamaktadır. Örneğin kentte yoksul bir ailenin eğitim ve sağlık olanaklarından en asgari düzeylerde yararlanabildiği düşünülebilir ama bu olanakların hemen hiç bulunmadığı kırsal ortama göre kent hiç değilse becerebilen azınlık için bir çıkış yolu olabilen kimseler için fırsat orada var görünümü yaratılmaktadır. Kenti kırla karşılaştırmasını yapanların % 90'ından fazlası bu durumu açıkca dile getirmektedir.

Türkiye'de ve dünyada kırdan kente göç üzerine yapılan çok sayıda araştırmanın bulgularının ortaya koyduğu genel sonuç aynen bu doğrultudadır. (Keleş, 1982) Kente göçün yarattığı ailevi, kırsal, kentsel ve genel ekonomik ve toplumsal sorunlar açısından bakıldığında göçen ailelerin büyük çoğunluğunun göç kararından pişman olmadıkları ve karşılaştıkları güçlükere rağmen tercihlerini genel olarak kent lehinde kullandıklarını göstermektedir. Araştırmanın bulguları bu yöndedir.

V.3.4. Göçenlerin Kent Toplumuyla Bağlantıları:

Bulunduğu kent merkezine göç etmeyen yani yerli hane reislerinin oranı tam % 10'dur. Diğer bir deyişle araştırma kapsamında yer alan kentlerin gecekondü mahalleleri önceden değindiğimiz gibi esas olarak göçmen nüfustan oluşmaktadır. Yerlilerin oranının en yüksek olduğu merkezler Mardin (% 26), Gaziantep (% 18.8) ve Besni (% 17.8) dir. İlginç olan Siverek'te hiç yerliye rastlanmazken Kızıltepe, Ergani, ve Urfa'da yerlilerin yok denecek kadar az Diyarbakır ve Nizip'te ise ortalamanın oldukça altında bulunmasıdır. Siverek, Kızıltepe ve Ergani son yıllarda büyüyen aşırı göçmen nüfus yoğun merkezlerdir.

Göçü bir yanda tek başına birey ve diğer yanda aile göçü olarak ikiye ayırabiliriz. Buna göre aile göçü baskın, tipik, hatta çok büyük çoğunluğun gerçekleştirdiği göç tipidir. Yalnızca göç ettiğini söyleyen hane reislerini dikkate aldığımızda hane reislerinin tam % 92'sinin aile göçü yaptığını görüyoruz. Bunun dışında kalanlar ise yalnız gelen bekarlardır. Bilindiği gibi ülkemizde bekar kadın göçü yaygın değildir ve hane reislerinin tamamına yakın bölümü erkektir: o durumda bekar göçten bekar erkek göçünü anlayabiliriz. Bu tür göç aşartırmamızın mevsimlik ve inşaat işçileri göçü bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Görüldüğü gibi önce kendisi kente gelip yerleştikten ve iş bulduktan sonra ailenin köyden getirilmesi ancak küçük bir azınlığın denediği bir uygulamadır. Bu bize göç eden ailenin kent hakkında bilgi sahibi ve yönetme kararını ölçüp biçmiş kimseler olduğunu bir kere daha hatırlatmaktadır. Zoraki göç

eden ve bu aşamalardan geçmemiş bazı aileler elbette vardır (kandavası, güvence yoksunluğu, istimlak kamulaştırma vs.) ama çoğunluk için hiç bitmediği bir yere topyekün (çoluk, çocuk) giderek bir maceraya atılmış olmak söz konusu değildir. Bilindiği gibi kentte riskin çok yüksek olduğu durumlarda topyekün aile göçü yerini birey göçüne bırakmaktadır.

Aile göçünü bir kaç kategori altında inceleyebiliriz. Bunlardan iki tanesi özellikle ön plana çıkmaktadır. Birincisi ve göç etmiş olan hane reisleri arasında en büyük dilimi oluşturanlar eşi ve çocukları ile birlikte kente gelenlerdir (% 53,3). İkinci büyük dilim ise kendileri henüz bekarken ve bir bölümü henüz çocukken anne ve babası ile birlikte gelenlerdir (% 27,1). Anne ve babaları ile birlikte gelmiş olmakla birlikte çok yaşlı olan hane reislerine rastlamak mümkün olmakla birlikte eşi ve çocukları ile gelenler anne babaları ile gelenlere oranla daha genç ailelerdir. Bu tüm ailelerin daha yaygın olduğu merkezler Kızıltepe, Besni, Diyarbakır ve Siverek'tir. Anne babasıyla birlikte gelmiş olanlar Ergani, Gaziantep Siverek ve Urfa'da daha fazladır.

Bunların dışında iki tür göçe daha rastlıyoruz. Çocuklarını köyde ya da geldiği yerde bırakarak göç edenler hane reislerinin % 5,3'ünü oluşturmaktadır. Çocukları bırakma kente yaşam maliyetini düşündüğü için kırın kente yaptığı bir ekonomik destek olarak kabul görmektedir. Topyekün aile göçünü göze alamayanlar bekar erkek göçü yerine böyle bir orta risk yöntemini tercih etmektedir. Köyde kalan yakınlar onlar için birinci derecede önemli bir güvence olmaya (sırtlarını dayayabilecekleri bir yastık) devam etmektedir.

Son olarak geniş aile göçünden söz edebiliriz (% 3,4). Bazı merkezlerde hemen hiç görülmeyen bu göç türü (Gaziantep, Besni, Ergani ve Urfa) bazılarında oldukça yaygındır. Siverek'te ailelerin % 11,3'ü bu şekilde göç etmiştir ve bu merkezde kandavası ve benzer nedenlerle göç etme göçün önde gelen nedenleri arasındadır.

TABLO V.24

Hanenin Bulunduğu İl/ilçe ve Hane Reisinin Kente Kiminle Geldiği

Hane Reisinin Kente Kiminle Geldiği

Hanenin Bulunduğu İl-ilçe Merkezi	Yerli	Anne Baba	Eş Çocuk	Evli Yalnız	Eş	Bekar	Anne Baba Çocuk Eş	Çocuklu Gelmiş	Toplam
Ergani	1	23	20	-	3	6	-	1	54
	1,8	42,6	37,0		5,5	11,1		1,8	
Mardin Merkez	19	10	36	-	2	3	3	-	73
	26,0	13,7	49,3		2,7	4,1	4,1		
Kızıltepe	1	14	38	-	2	2	2	-	59
	1,7	23,7	64,4		3,4	3,4	3,4		
Urfa Merkez	5	55	58	2	5	12	1	-	118
	4,2	29,7	49,1	1,7	4,2	10,2	0,8		
Siverek	-	18	32	-	1	1	6	1	59
		30,5	54,2		1,7	1,7	10,2	1,7	
Adıyaman Merkez	8	15	32	2	4	8	1	-	70
	11,4	21,4	45,7	2,9	5,7	11,4	1,4		
G.Antep Merkez	26	48	38	5	11	10	-	-	138
	18,8	34,9	27,5	3,6	8,0	7,2			
Nizip	4	14	24	3	-	5	4	-	54
	7,4	25,9	44,4	5,5		9,2	7,4		
Besni	8	4	29	-	2	2	-	-	45
	17,7	8,8	6,4		4,4	4,4			
Diyarbakır Merkez	10	19	86	5	9	11	8	1	149
	6,7	12,7	57,7	3,3	6,0	7,4	5,4	0,7	
TOPLAM	82	200	393	17	39	60	25	3	819
	10,0	24,4	48,0	2,0	4,8	7,3	3,0	0,4	

* Bu soruya tam yanıt veren hane reisi toplam sayısı 819'dur.

Köyden kente göç etmiş olan hane reislerinin % 69,3'ü kente geldiklerinde çeşitli düzeylerde yakınlarının bulunduğunu söylemektedir. Söz konusu yakınları birinci derecede aile üyeleri, yakın akrabalar, akrabalar, hemşeriler ve bunların dışındaki tanıdıklar olarak ele alabiliriz. Akriba ve hemşeri olmayan tanıdıkların varlığı (% 4,2) az sayıda da olsa bazı göçmenlerin göç öncesinde kendi köy cemaatlerinin dışına çıkan ilişkiler kurduklarını göstermektedir. Ulaşım kolaylığı nedeniyle göç öncesinde kenti sık ziyaret etme ve bölgede çok yaygın olan mevsimlik göç, köy dışı ilişkilerin başlıca kaynakları olarak düşünülebilir.

Tanıdıklar dışarıda bırakılınca ortaya daha çarpıcı bir bulgu çıkmaktadır. Kente gelen her göçmenden neredeyse ikisinin daha kesin bir ifadeyle köyden göç edenlerin % 65,1'inin köyünden tanıdığı bir hemşerisinin, yani köylüsünün kente yaşamakta olduğu anlaşılmaktadır. Bir adım daha ileriye gidecek olursak her iki göçmenden en az birinin, yine kesin bir ifadeyle % 51,6'sının kente bir akrabası bulunmaktadır. Akrabaların dörtte biri anne, baba ve yeğen düzeyinde birinci dereceden yakınlardır. Diğer bir deyişle uzak akrabalar çok daha geri planda kalmaktadır.

Göçmenlerin tam üçte biri kente geldiklerinde yakınlarından somut maddi yardım aldıklarını söylemektedir. Bu bağlamda zikredilen yardımlar ev bulma, evinde bir süre için misafir

etme borç verme ve iş bulmadır. Bazı durumlarda bunların birkaçı bazen ise hepsi birden sağlanmaktadır. Göçün ilk günlerinde sağlanan bu yardımlar ve bundan önemlisi göçme kararı sırasında bu tür güvencelerin varlığının bilinmesi göç kararını ve sürecini önemli ölçüde kolaylaştıran ilişkilidir. Kaldı ki doğrudan maddi yardım olarak zikredilmese de kent yaşamı, iş yaşamı, alışveriş ve ilişkiler konusunda sağlanan bilgiler ve toplumsal ilişkilerden sağlanan manevi doyum (ziyaret, sohbet) yardımın boyutlarının çok daha yaygın olabileceğini düşündürmektedir. Nihayet araştırmalar göçmenlerin kentte işlerini kendilerinin görebildiklerini vurgulamanın çevreye karşı bir gurur meselesi olarak alındığına ve bu nedenle alınan yardımın olduğundan az gösterildiğine işaret etmektedir.

Göçtüğü zaman kentte hiç tanıdığı olmadığını söyleyenlerin en yaygın olduğu merkezler Nizip (% 46,5) ve Kızıltepe (% 42,9), akrabası, hemşeri ve tanıdıkları olan göçmenlerin en yoğun olduğu merkezler ise Ergani (% 23,5) ve Siverek (% 24,6) dır. Görüldüğü gibi yerleşim birimi kademeleri ile göç edilen çevrenin özellikleri arasında önemli paralellikler mevcut değildir.

Yukarıda özetlenen bulgulardan bazı önemli sonuçlar çıkartabiliriz. Köylerinden ya da kasabalarından çıkıp buldukları kente yerleştiklerinde çevrelerinde kendi yörelerinden pek az hatta hiç kimse bulamayan ilk ya da öncü göçmenler (Gilbert ve Gugler, 1992) bir tarafa bırakılırsa büyük çoğunluk için göçün aile, akraba ve hemşerilerle dolu oldukça tanıdık bir çevreye yapılan bir hareket olduğu anlaşılmaktadır. Bir kere göç kişinin tek başına ya da ailesiyle gerçekleştirdiği yepyeni bir ortamda yalnızlık içeren bir olgu olarak görülmesinin yalnızlığı ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi göçmen nüfusun göçün özellikle ilk dönemlerinde ortaya koydukları oldukça yaygın bir davranış biçimi yakınların olduğu mahallelerde toplanmıştır. Diğer bir deyişle ortalama göçmen en az bir iki yakının olduğu bir çevreye yerleşmektedir. Daha önceki kent ziyaretleri ve köy dışında çalışma deneyimi tekrar hatırlandığında göçmenin zaten bildiği ve hemen her sorununu danışabileceği yakınlarının olduğu bir çevreye taşındığı görülmektedir. Kent yaşamına uyum bu yönleriyle hayli kolaylaşmaktadır.

Gaziantep ve Diyarbakır dışındaki yerleşim birimleri henüz belirli bir karmaşıklık, yoğunluk ve büyüklük düzeylerine ulaşmış kent merkezleri niteliğinde değildir. Gerek kültürel ve gerek toplumsal ilişkilerin özellikleri bakımından bu yerleşim birimleri göç eden nüfusun kültürel ve toplumsal özelliklerine paralel özellikler sergilemektedir. Son yıllarda nüfusları patlarcasına büyüyen bu merkezler zaten küçük bir yerli

nüfus dışında esas olarak göçmen gruplarından oluşmaktadır. Bu nedenle göç bu olayı gerçekleştiren birey ya da iel için yepyeni ve bilinmeyen bir dünyaya gelip yerleşme anlamına hiç mi hiç gelmemektedir.

Üçüncüsü, göç her ne kadar yaşam tarzından çalışma yaşamına kadar bazı yeni ortamları ve davranış biçimlerini gündeme getiriyor olsada ortalama göçmen için bir "yenilik arayıcısı" ya da "yeni yaşam peşinde koşan maceracı" demek doğru olmaz. Çoğunluk modern formal örgütlerde değil küçük çaplı işletmelerde çalışmaktadır ve kişinin yaşam tarzını alt üst edecek kentsel yaşam biçimlerine söz konusu yerleşim birimlerinde rastlamak mümkün değildir. O nedenle göçmenlerin çoğuna özellikle aile, mahalle, cemaat ve hatta kısmen iş yaşamlarında alışageldikleri bir yaşam tarzını bazı değişikliklerle sürdüren yenilikçi değil bilineni devam ettiren göçmenler olarak bakabiliriz. Diğer bir deyişle göç aile ve yakın çevre düzeyinde bir büyük kopuş ve yenilik değil, köyde artık sürdürülmesi zor olan bir toplumsal yaşam biçimini küçük kent ortamında bazı değişikliklere rağmen (ağalığın çözülmesi vs.) sürdürme çabası olarak görülebilir.

Nihayet, göçün zincirleme boyutunun son derece güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır. Öncü göçmenler geldiklerinde az sayıda ya da hiç hemşeri olmayanların bir bölümünü oluşturmaktadır. Göç yaygınlaştıkça, kente gelen kimse, orada tanıdıklarının yanına ve onlar orada olduğu için gelmektedir. Kentte hemşeri sayısının çoğalması halen köyde olup benzer ekonomik ve toplumsal sıkıntıları yaşayanları kente göç konusunda esas olarak cesaretlendiren hatta özendiren bir etkidir. O kadar çok ailenin göçmesi durumunda "kural" köyde kalmak değil göçmek haline gelmektedir. Göçün zincirleme niteliği, göçün daha çok göçe yol açması anlamına gelmektedir. (Standing, 1982) Tartıştığımız yapısal durum (yani kırsal yörelerin ekonomik olanaklar bakımından aşırı sönüklük kentin ise tüm olumsuzluklara rağmen kırdan daha fazla olanak vadediyor olması) bu süreci yaratan ve hızlandıran başlıca etkidir. Köyden kente sık sık yapılan ziyaretlerde ya da göçmenlerin kendi köylerine gittiklerinde kır ve kent bu açılardan sürekli tartışılmaktadır. Köyde olup göçmeyi aklından geçiren bir aile kentteki yakınlarından mükemmel değil ama köydekinden daha iyi durumda oldukları mesajını daha güçlü olarak almaktadır. Araştırmalar bu çerçeveye içerisinde göç kararı alan bir ailenin davranışını iyice tartıştığını ve olasılıklar hakkında zengin pratik bilgiler topladığını göstermektedir. (Stirling, 1974) Öne sürmeye çalıştığımız değerlendirmeler ve bunlara destek olarak verilen bulgular GAP bölgesinde de göç hareketinin büyük ölçüde böyle ele alınabileceğine işaret etmektedir.

V.3.5. Göçenlerin Kırsal Bağlantıları

Hane reislerinin yaklaşık dörtte biri kırsal kesimle maddi bağlantısının devam ettiğini belirtmektedir. Daha net bir ifadeyle bu kesim kırsal çeşitli türden ve farklı düzeylerde mal varlığına sahiptir. Söz konusu mal varlığının kapsamında tarla, bağ, bostan, ev, tarım aletleri ve canlı hayvan yer almaktadır. bunlar arasında en önemlisi tarladır: köyde mal varlığı olan hane reislerinin % 63,6'sı tarlası olduğunu söylerken bir başka % 18,6 tarla ile birlikte başka mal varlığına da değinmektedir. Diğer bir deyişle bu kategoride yer alan hane reislerinin beşte dördünden fazlasının tarlası vardır. Bu bulgu bize göçün nedeninin mutlak anlamda topraksızlık olduğu kadar toprağın ya da toprak gelirin yetersizliği olduğunu göstermektedir. Aile toprağı olmasına rağmen toprağı bırakarak göç etmektedir.

Tarladan ayrı olarak yalnızca bağ ve bostanı olduğunu söyleyenler (% 11,2) küçümsenmeyecek düzeydedir. Bunu canlı hayvan ve tarım aletleri izlemektedir. Mal varlığı belirtenlerin dörtte birinin halen köyde evi vardır. Gelir ve mal varlığını olduğundan az gösterme eğilimini göz önünde tutarak göçmen nüfusun kırsal maddi bağlantısının çok yaygın olmamakla birlikte önemli bir düzeyde olduğunu belirtebiliriz. Tabii, burada dikkat edilmesi gereken konu tarla, bağ, bostan, vs. gibi gayri menkulerin her durumda hane reisinin ya da ailenin doğrudan mülkü değil, kardeşlerle ya da başka hissedarlarla ortak mülk olabileceğidir.

Yerleşim birimleri düzeyinde baktığımızda kırsal maddi bağlantısını sürdürenlerin en yaygın olduğu merkezlerin Kızıltepe (% 43,3), Ergani (% 34,4) ve Diyarbakır (% 30,6) olduğunu görüyoruz. İşsizliğin yüksek, işgücü piyasasının oldukça az gelişmiş olduğu Kızıltepe'de gelirlerin neden çok düşük olmadığı kısmen tarımdan (kırsal) sağlanan desteğin büyüklüğü ile açıklanabilir. Buna karşılık Nizip (% 8,5) ve Gaziantep'te (% 13,3) kırsal bağlantı en alt düzeye inmektedir.

Köydeki tarımsal mal varlığının en yaygın değerlendirilme biçimleri işi yakınlarla devretme (% 39,8) ailenin giderek bizzat işlemesi (% 18,8) ve icarcıya ya da ortakçıya vermedir (% 16,2). Görüldüğü gibi toprağın değerlendirilmesi ağırlıklı aile içindedir. Diğer yandan küçümsenmeyecek bir kesim (% 18,8) toprağın hiç işlenmediğini ve boş durduğunu belirtmektedir. Bunların önemli bir bölümünün küçük ya da verimi düşük marjinal topraklar olduğunu düşünebiliriz. Siverek'te toprağı boş duran hane reislerinin oranının % 63,6'yı bulması bu olgunun kısmen de kan davası ve toplumsal siyasi ihtilaflarla ilgili olabileceği kanısını uyandırmaktadır.

TABLO V.25

Hanenin Bulunduğu İl/İlçe Merkezi ile Hane Reisinin Köyden Aldığı Yardım

Hanenin Bulunduğu İl/İlçe Merkezi	Hane Reisinin Köyden Aldığı Yardım										Toplam			
	Erzak Temini	Para Yardımı	Çocuklara Bakma	Erzak Para	Para Çocuk	Erzak Para Çocuk	Erzak Çocuk							
Ergani	13	68,4	2	10,5	-	4	21,1	-	-	-	-	19		
Mardin Merkez	11	64,7	3	17,6	-	3	17,6	-	-	-	-	17		
Kızıltepe	8	80,0	1	10,0	-	1	10,0	-	-	-	-	10		
Urfa Merkez	12	48,0	5	20,0	2	8,0	6	24,0	-	-	-	25		
Siverek	4	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4		
Adıyaman Merkez	4	50,0	1	12,5	-	-	3	7,5	-	-	-	8		
Antep Merkez	12	92,3	1	7,7	-	-	-	-	-	-	-	13		
Nizip	1	33,3	2	66,6	-	-	-	-	-	-	-	3		
Besni	3	50,0	2	33,3	-	-	-	-	-	-	1	16,6	6	
Diyarbakır Merkez	24	2,7	-	-	-	-	-	-	5	17,3	-	29		
TOPLAM	92	8,6	17	12,7	2	1,5	17	2,7	-	5	3,7	1	0,7	154

* Geçerli yanıt sayısı 134; yanıtız 753'dür.

Köyden para yardımı sağladığını belirtenlerin oranı % 12,7 düzeyinde kalmaktadır. Görüldüğü gibi, bu düzey köyde mal varlığı olduğunu belirtenlerin düzeyinin altındadır. Bunun en önemli nedeni bazı ailelerin köydeki topraklarını hiç değerlendirmiyor olmasıdır. Kırdan maddi yardımın en yüksek düzeyde sağlandığı merkez Gaziantep'dir (% 92,3) ve onu Ergani ile Diyarbakır izlemektedir. Oysa aynı oran Siverek'te ve Nizip'te sifıra kadar gerilemektedir. Görüldüğü gibi kırdan gelen desteğin en zayıf olduğu iki merkez sosyo-ekonomik bakımdan en düşük düzeyde göçmen nüfusa sahip olanlardır.

Yardım ağırlıkla erzak yardımı şeklindedir (% 68,6). Para yardımı ise % 12,7 düzeyinde kalmaktadır. Buradan ilerleyerek ortakçıya ve yakınlarla verilerek işlenilen topraktan elde edilen gelirin büyük ölçüde mal olarak alındığını söyleyebiliriz. Değinilen bir başka önemli yardım türü ise ailenin kentte yaşam masraflarını düşürmesine katkıda bulunarak geçimini kısmen de olsa kolaylaştıracak, çocukları köydeki yakınların yanında bırakma yöntemidir.

Hane nüfusu daha kalabalık ailelerin köyde mal varlığının daha fazla olduğunu görüyoruz. Aynı şekilde köyde malı olanların buzdolabı sahipliği olmayanlara göre çok yüksek. Telefonda ise aynı ilişkiye rastlamıyoruz, çünkü telefon Gaziantep gibi büyük kentlerde yaygın.

Buna karşılık göçmenlerin köye yaptığı destek daha sınırlı kalmaktadır. Hane reislerinin ancak % 7,5'i köye bir biçimde yardımının dokunduğunu belirtmiştir. Oysa bunların içinden % 17,9'luk bir kesim maddi yardım kapsamında köye giderek oy kullanmayı da belirtmiştir. Yardım ise yakın akrabalara para gönderme başta olmak üzere, hediyeye yollama ve tarımsal girdi alanında maddi katkıda bulunma şeklindedir. Camiye

yardım (% 10,4) aileye değil doğrudan köy cemaatine yapılan yardım olması bakımından dikkate değer özellik taşımaktadır.

Hane reislerinin yarısından çoğu (% 59,8; bkz. Tablo V.26) köyünü ziyaret etmektedir. Asıl önemli olan gitme sıklığının oldukça yüksek olmasıdır. Köyünü ziyaret edenlerin tam beşte dördü her yıl en az bir kere köyüne gitmektedir. Sık sık yılda bir kaç kere ya da ayda bir gittiğini söyleyenler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Daha önce değindiğimiz gibi kentte kendileri ile görüşme yaptığımız hane reisleri çok büyük oranda aynı il hatta aynı ilçe sınırları içinde yer alan köylerden göçmüş kimselerdir. Köylerin buldukları merkeze bu ölçüde yakın olması yaygın ve ucuz ulaşım ağıda hesaba katıldığında ziyaret sıklığının başlıca nedenlerini oluşturmaktadır.

TABLO V.26

Hanenin Bulunduğu İl/ilçe ile Hane Reisinin Köyüne Gitme Sıklığı

Hane Reisinin Köye Gitme Sıklığı										
Hanenin Bulunduğu İl-ilçe Merkezi	Hiç	Yılda Bir	Ayda Bir	Sık Sık	Yazı n	Arasına	Yılda Birkaç Kez	Çok Nadir	Diğer	Toplam
Ergani	15	10	3	9	4	10	-	1	1	53
	28,3	18,9	5,7	17,0	7,5	18,9	-	1,8	1,8	
Mardin Merkez	35	2	-	4	2	7	3	-	-	53
	66,0	3,8	-	7,5	3,8	13,2	5,7	-	-	
Kızıltepe	24	8	4	7	1	5	2	1	-	52
	46,1	15,4	7,7	13,5	2,0	9,6	3,9	2,0	-	
Urfa Merkez	56	9	15	1	2	6	20	-	-	109
	51,4	8,3	13,8	0,9	1,8	5,5	18,3	-	-	
Siverek	34	1	4	4	-	4	12	-	-	59
	57,6	1,7	6,8	6,8	-	6,8	20,3	-	-	
Adıyaman Merkez	13	12	7	6	-	2	19	3	-	62
	21,0	19,5	11,5	9,7	-	3,2	30,6	4,8	-	
G. Antep Merkez	28	18	2	9	-	2	38	4	-	101
	27,7	17,8	19,8	8,9	-	19,8	37,6	3,9	-	
Nizip	21	12	3	-	-	1	5	2	-	44
	47,7	27,3	6,8	-	-	2,3	11,4	4,5	-	
Besni	8	7	2	3	-	3	11	1	-	35
	22,8	20,0	5,7	8,6	-	8,6	31,4	2,8	-	
Diyarbakır Merkez	49	13	3	10	1	21	30	7	1	135
	36,3	9,6	2,2	7,4	0,7	15,5	22,2	5,2	0,7	
TOPLAM	285	92	43	53	10	61	140	19	2	703
	40,2	13,1	6,1	7,5	1,4	8,7	19,9	2,7	0,3	

* Geçersiz yanıt sayısı: 184

Ziyaret sıklığı yerleşim birimleri arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Ziyaret Mardin, Siverek ve Urfa'da azalmakta buna karşılık Adıyaman, Besni ve G. Antep'te en yüksek düzeye çıkmaktadır.

Ziyaret sıklığı ile kırla maddi bağlantı ilişkisi verileri arasında paralellik vardır. Köyde malı olanlar köye daha sık gitmektedir.

Kır bağlantısı daha güçlü olan hane reislerinin yani köylerini daha sık ziyaret edenlerin, kentteki yaşamından daha memnun ve kente gelmekle durumlarını düzelttiğini düşünen kimseler olma olasılığı daha yüksektir. Diğer bir deyişle kentten hoşnut olma kır bağlarının kesilmesi anlamına gelmemektedir. Bunun nedeni kırdan maddi menfaat sağlamanın kent yaşamını nisbeten kolaylaştırması olarak düşünülebilir. Diğer yandan kentte durumu daha iyi olanların köyü sık ziyaret etme masraflarını (yol, hediye , yardım) daha çok göze alabildikleri için köye daha sık gitmeleri de söz konusudur. Kentte asgari düzeyde başarılı olan bir kimsenin köye gitmekten çekinmeyeceği, köyünde daha çok itibar göreceği de düşünülebilir.

Köye gitme sıklığı kırk yaşına kadar fazla değişmemekte, o yaştan sonra biraz azalmakla birlikte özellikle elli yaşının üstündeki hane reisleri arasında yılda yalnızca bir kere köye gittiğini söyleyenlerin oranı elli yaşın üstündeki hane reislerinin yarısı düzeyine ulaşmaktayken diğer yaş dilimleri arasında bu oranın % 37 - % 39 arasında değiştiği görülüyor. Sağlık, geniş ailenin kentte toplanmış olması, ve uzun süren kent yaşamı sonucu daha kent merkezli olma ilk planda düşünülen açıklamalardır. Gençlerin ise köyde en yakınlarının ve özellikle anne babanın bulunması nedeniyle daha sık ziyaret yapmaları eğilimi üzerinde durulabilir. Nitekim bu kent dışında anne babalarının olduğunu söyleyenler en çok en genç kuşak arasındadır.

Üçüncüsü eğitim düzeyi düştükçe köy ziyaretlerinin azaldığını görmekteyiz. İlkokul mezunu olmayanlar köye en seyrek gidenlerdir. İlkokul mezunları tam ortada bir yer alırken orta ve üstü düzeyde eğitim görmüş olanlar köyü çok daha sık ziyaret etmektedir. Bu bulgu kentten daha, memnun olanların köyü daha sık ziyaret etmesi ölçüsü ile önemli paralellik göstermektedir.

V.3.6. Kent Toplumuna İlişkin Görüş ve Değerler

Kente göç eden hane reislerinin kente bakışları ve kır-kent yaşamına ilişkin karşılaştırmalarına birkaç yönden bakabiliriz. Kent yaşamını ve yaşam standardını gelir beklentisi açısından ele aldığımızda hane reislerinin bir bölümünün (% 41,2) umduğunu bulamadığını, göç öncesi beklentisinin gerisinde kaldığını görüyoruz. Oysa beklediğinden daha fazla kazandığını söyleyenler % 31,7 dolayında kalmaktadır. Beklentisine uygun düzeyde kazancı olanlarla umduğundan daha fazla bulanlar birlikte ele alındığında beklentisini karşılayanları epeyce geride bırakmaktadır (% 48,9). İki hane reisinden birisi kentte gelir ve yaşam standardı yönünden hayal kırıklığına uğramadığını, beklediğini ya da daha önemlisi beklediğinden fazlasını

bulduğunu söylemektedir. Tabii beklenti ile kır-kent karşılaştırmasını bir birine karıştırmamak gerekir: beklentinin karşılanmaması doğrudan doğruya beklentinin yüksek olmasının sonucu olabilir. Görüldüğü gibi çoğunluk göç kararı alırken kendi ekonomik yaşamları bakımından doğru bir karar aldığı ve durumlarının kentte kötüye gitmediğini söylemektedir (% 61,9).

Kır kent arasında doğrudan yaşam standardı karşılaştırılmasına yönelik bulgular yukarıdaki iddiayı doğrulamaktadır. Hane reislerinin büyük çoğunluğu (% 61,9; bkz. Tablo V.27) kentteki ekonomik durumlarının geçmişe kıyasla daha iyi olduğunu düşünmektedir. İşsizlik, düşük gelir ve iş istikrarsızlığına rağmen sonucun böyle olması çarpıcıdır ve bunun nedeni bir kaç kere vurgulandığı gibi kentte yaşam standardı ve olanaklar ne kadar olumsuz olursa olsun kıra göre daha üstün olmasıdır. Daha çarpıcı bir ifadeyle hane reislerinin yalnızca % 16,8'i kentte durumunun daha kötü olduğunu belirtmektedir.

TABLO V.27
Hanenin Bulunduğu İl/İlçe ile Hane Reisinin Kent Yaşamını Değerlendirme

Hane Reisinin Kent Yaşamını Değerlendirmesi									
Hanenin Bulunduğu İl-İlçe Merkezi	Daha İyi		Aynı		Daha Kötü		Bilmiyor		Toplam
Ergani	35	70,0	9	18,0	4	8,0	2	4,0	50
Mardin Merkez	38	73,0	8	15,4	4	7,7	2	3,9	52
Kızıltepe	38	64,4	11	18,6	8	13,6	2	3,4	59
Urfa Merkez	72	64,9	21	18,9	12	10,8	6	5,4	111
Siverek	42	71,2	7	11,9	10	16,9	-	-	59
Adiyaman Merkez	44	69,8	9	14,3	8	12,7	2	3,2	63
Antep Merkez	64	57,1	15	11,6	23	20,5	12	10,7	112
Nizip	18	36,0	11	22,0	16	32,0	5	10,0	50
Besni	25	67,6	7	18,9	5	13,5	-	-	37
Diyarbakır Merkez	76	55,5	19	13,9	33	24,1	9	6,5	137
TOPLAM	452	61,9	115	15,8	123	16,8	40	5,5	730

* Geçersiz yanıt sayısı: 157.

Orta okul, lise ve dengi okullardan mezun olanlar eğitim düzeyi daha düşük olanlara kıyasla kazançlarının umdukları kadar ya da umduklarından fazla olduğunu daha fazla düşünme eğilimindedirler. Eğitim daha tatmin edici iş ve kazanç olanakları sağlamaktadır. Aynı şekilde kamu kesiminde çalışanların kazançlarından özel kesimdekilere göre daha hoşnut olduklarını görüyoruz. Diğer yandan kentteki konularından ve durumlarından en az memnun olanlar yevmiyeliler ve ücretli işçilerdir. Ücretlilere yakın olmakla birlikte memurlar ve kendi hesabına çalışanlar kentteki ekonomik durumlarından daha memnun görünmektedir. En küçük hanelerin reisleri diğerlerine oranla kazançlarını daha fazla umduklarına yakın ve onun üzerinde görmektedir. Hane

büyüklüğü bu bakımdan önemli farklılıklar göstermemektedir. Ev sahipleri de kiracılara oranla kentteki durumlarını daha iyi görme eğilimindedir. Renkli TV sahiplerinden siyah beyaz TV sahiplerine ve onlardan televizyonsuzlara doğru ilerledikçe kentten hoşnutsuzluk azalmaktadır. En çarpıcı fark ise buzdolabı olanlar ile olmayanlar arasında belirmektedir. Buna rağmen buzdolabı olmayanların tam üçte ikisinin kentte durumu kırdakinden kötü görmüyor olması kırdan kente göçün neden ve sonuçları açısından gerçekten düşündürücüdür.

Çeşitli sorunlar ve karşılaşılan güçlükler dile getirmekle birlikte ortalama bir göçmenin kentte kendi durumunu kötüleşme değil genellikle daha iyiye gitme şeklinde düşündüğünü ve kırsal yörelerdeki yakınlarına bu görüşü aktardığını bir kere daha vurgulayabiliriz.

Kentte beklediğini bulamayanların ve kentte ekonomik bakımdan durumunun kötüleştiğini düşünenlerin en yoğun olduğu merkezlerin Nizip, Gaziantep ve Diyarbakır olduğunu görüyoruz. İki büyük şehirde ve özellikle Gaziantep'te olanakların bolluğuna rağmen kentten hoşnutsuz bir kesimin daha küçük merkezlere kıyasla daha görünür olması dikkat çekicidir. Diğer yandan beklenti ile gerçek durum tam olarak birbirini yansıtmamaktadır. Örneğin Mardin'de kazanç olarak beklediğini bulamayan hane reisleri çok yüksek düzeydedir (% 47,3) ama bunların ancak % 7,7'si kentteki durumlarının eskisine oranla daha kötü olduğu kanısını taşımaktadır.

Kentte yaşamında beliren konut sorunu oldukça yoğun olarak dile getirildiğini görüyoruz. Hane reislerinin neredeyse hepsi kentte çeşitli konutlarda sorunları olduğunu belirtmiştir. Bunları en çok dile getirilen dört ana sorun ve diğerleri olarak iki kategoride ele alabiliriz. Hane reisleri esas olarak % 85 oranında ana sorunların birinden ya da birkaçından birden şikayet etmektedir. Buna ilaveten bu ana sorunlar başka sorunlarla birlikte dile getirilmektedir. İşsizlik ve altyapı, çalışma koşulları ve ailevi sorunlar gibi. Ana sorunların en başta geleni işsizlik (% 28,9). Temel sorunu yalnızca işsizlik olarak gösteren hane reisleri işgücü piyasasının daha az gelişmiş olduğu Nizip (% 45,5) ve Siverek'te (% 41,4) çok yüksek boyutlara ulaşmaktadır. Bu merkezlerde işsizlik göçmen halkın yegane büyük sorunu gibidir. Halen iş tutanların iş güvencesine sahip olmaması ve geçmişte sık sık yaşadıkları işsizlik deneyimleri bu konuda duyarlılığı artıran başlıca etkenlerdir. Onu daha az oranlarda geçim sıkıntısı (% 7,2), çalışma koşullarındaki olumsuzluklar ve konut sorunu izlemektedir. Görüldüğü gibi salt ekonomik nitelikli ve ailenin geçimini doğrudan ilgilendiren sorunlar tüm diğerlerini geride bırakmaktadır.

Farklı gelir dilimlerinde yer alan hane reislerinin çeşitli sorunlara yaklaşımı arasında bir iki noktada farklılık görülmektedir. Her gelir dilimindeki hane reislerinin en büyük sorunu olan işsizliği en alt basamakta yer alanlar diğerlerine göre daha fazla vurgulamaktadır. İşsizlik en çok bu hane reislerini tehdit eder görünmektedir. Konut ve sosyal kültürel sorunlara ağırlık verme orta ve üst dilimlerde daha belirgindir. İşsizlik ve geçim sıkıntısı birlikte belirtenlerde gelir dilimi yükseldikçe bir ölçüde de olsa artmaktadır.

Ana sorunlar dışında değinilen koşullar başlıklar halinde şunlardır: kent yaşamına alışamama, kentlerin kendilerine karşı gösterdiği olumsuz tavırlar, aile sorunları, sağlık sorunları, çocukların eğitiminde karşılaşılan güçlükler, kentsel alt yapı sorunları, huzursuzluk, toplumsal ve siyasi sorunlardır. Bunlar arasında tek başına olmasa da kent yaşamına alışamama (% 5,2), diğer kentlilerin davranışındaki olumsuzluklar ve ailevi sorunlar, biraz daha sık olarak dile getirilmektedir. Alt yapı ve sağlık bunu izlemektedir. Toplumsal ve siyasal sorunların üzerinde duranlar ise yalnızca birkaç kişidir.

Bulguların işaret ettiği sorunlar işgücü piyasasında beliren düşük gelir, iş ve toplumsal güvence eksikliği ve işsizlik gibi ana eğilimler çerçevesinde düşünülmelidir. Sayıca kalabalık ve ancak bir iki kişinin çalıştığı yoksul aileler kendi sorunlarını hepsinden önce bir geçim ve asgari iş güvencesi sorunu olarak görmekte ve ekonomik boyutu başka bütün konuların önüne koymaktadır.

V.3.7. Yeniden Göçe İlişkin Tercihler

Bulunduğu yerden başka bir yere göç etmek istemediğini söyleyen hane reisleri (% 63,6) çoğunluğu oluşturmaktadır. Henüz yeni olan ve bulunduğu yeni ortama uymaya çalışan çoğunluk ikinci bir göçe kalkışmaya niyetli ve hazırlıklı görünmemektedir. Diğer yandan göç isteğinin en fazla olduğu merkezler Mardin (% 51,6), Siverek (% 52,5) ve Gaziantep (% 58,6), bulunduğu yerde kalma düşüncesinin en yaygın olduğu merkezler ise Kızıltepe (% 77,4) ve Besni'dir (% 71,1).

Yaş ilerledikçe göç etmek isteği gözle görülür bir şekilde azalmaktadır. Bu bakımdan göçe kalkışmaya en yatkın nüfus otuz yaşın altındaki (% 46,4) ve en az yatkın olanlar elli yaşın üstündekilerdir (% 28). Buna tam paralel olarak yaş ilerledikçe göç etse bile tercihin aynı bölge olduğunu söyleyenlerin oranı artmakta, kırk yaşın altından sonra azalmaktadır. Nereden Bakılırsa bakılsın genç nüfusun gözü daha çok bölge dışındadır. Yaşlanan nüfus ise yerinden kıpırdamaya daha az yatkındır. Ekonomik istikrarsızlık ve

diğer nedenler bölgeden gençlerin göç etmesi eğilimini pekiştirici yönde etki yapacağına benzemektedir.

Çok belirgin bir eğilim olmamakla birlikte çekirdek ailelerin göç etme konusunda biraz daha isteksiz göç tercihlerini bölge dışına yapma eğilimli olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan ailede çalışan sayısı arttıkça göç etmek isteyenlerin oranı biraz olsun azalmaktadır.

Meslek grubu ile bölgede kalma isteği arasında göze çarpan yegane dikkate değer bağların ziraatle uğraşanların bölgede kalma isteğinin göreceli olarak yüksek, imalatta çalışanların bunun tam tersine düşük olmasıdır. Kamuda ve ziraatte çalışanlar, imalatta çalışanlara oranla göç tercihlerini daha çok Güneydoğu bölgesi yönünde yapmaktadır. Nitekim genel olarak, ele alındığında kamuda çalışanlar bölgede kalmayı özel kesimden daha çok istemektedir.

Göç etme isteğini iki ana başlıkta inceleyebiliriz. Aslında somut bir göç edecek yer bulunanlar ve göçme fikrine olumsuz bakmamakla birlikte göçü bir yere değil bir amaca bağlamaktadırlar. Göç tercihlerini somut olarak belirtilen iller, bölgeler, yurt dışını tercih edenler ve köye dönmeyi düşünenler olarak dörde ayırabiliriz. Sonuncudan başlayarak köye dönmek isteyenlerin göz ardı edilecek düzeyde kaldığını hemen belirtebiliriz (% 0,4). Bu sonuçta anlaşılacağı gibi kentteki ekonomik durumu köydekine göre daha bozuk olan, kentte beklediği kazanç ve yaşam düzeyini tutturamadığını düşünerek durumundan hoşnut olmayan ve kentin çeşitli yaşam zorlukları ve sorunları üzerinde özellikle duran hane reisleri yinede tekrar köye dönmeyi düşünmemekte, karşılaştıkları tüm önemli sorunlara rağmen kendi geleceklerini kent ortamında görmektedirler.

Bu durumda göç isteği başka kentlere ve yurt dışına yönelik bir değerlendirme olarak belirmektedir. Yurt dışına gitmeyi isteyen hane reisleri göç etmeyi düşünen hane reislerinin % 7.9'unu oluşturduğuna göre göç Türkiye'nin başka kentlerine göç etme isteği ya da düşüncesi olarak anlaşılmalıdır. Bu kategori içerisinde önce Güneydoğu ve GAP kapsamında yer alan kent merkezleri ile bu bölgenin dışına göçü ayrı ayrı ele alabiliriz. GAP kapsamı dışında kalan Güneydoğu bölgesi kent merkezlerine göç etmek isteyen zaten yoktur. Ayrıca bu kapsamda yer alan Mardin'e göç hemen hiç düşünülmemektedir. Geri kalan dört ile (Gaziantep, Diyarbakır, Urfa ve Adıyaman) göçebileceğini düşünenlerin yurt dışına gitmek isteyenlerden daha az (% 7.1) olduğunu görüyoruz. Burada iki zıt eğilim ortaya çıkmaktadır. Bir yanda büyük çoğunluk bulunduğu yerden ayrılmamayı düşünmekte ve geleceğini esas olarak bölge içinde görmektedir. Buna karşılık

göç etme düşüncesi söz konusu olduğunda bölge dışına çıkma konusunda güçlü bir eğilim belirmektedir. Bölge içinde göç edilebilecek fazla olarak zaten yalnızca Urfa ve Gaziantep düşünülmektedir.

Bölge düzeyinde göç önem sırasına göre Akdeniz (% 40,8), Marmara (% 24), Ege (% 12,2), Güneydoğu (% 9,9) ve İç Anadolu (% 6,4)'dur. Hane reislerinin küçük bir bölümünde yer belirtmeksizin bölge dışı tercihinde bulunduğu için diğer bölgelere göç isteğinin yok denecek kadar az olduğu sonucuna varabiliriz.

Göç isteğinin ana doğrultusu Gaziantep'i de katarak Türkiye'nin Güney, Batı şerididir diyebiliriz: Gaziantep, Adana, İçel ve Antalya Bölgelerinin dışına göç eğilimleri açısından üzerinde durulması gereken başlıca alan budur. Adana tek başına göç etmeyi aklından geçiren her beş kişiden birisinin yerleşmeyi düşündüğü merkez konumundadır. Antalya'ya ilgi de dikkat çekici düzeydedir. Bölgeden bu iki merkeze ve İçel'e yoğun göç yapılmış olması bölge insanların bu merkezlere yakınlığını ve zincirleme göç etkisinin doğrultusunu ortaya koymaktadır.

Marmara bölgesinde İstanbul başlı başına bir çekim merkezi olarak belirmektedir. Bursa yine bir başka çekim alanı niteliğindedir. Ege bölgesinde İzmir başta olmak üzere çok sayıda kent merkezine daha az da olsa bir ilgi vardır.

Bir başka açıdan ele alacak olursak üç büyük kente göçmeyi düşünenlerin oranı % 26,2, ilk beş büyük kente göç % 55,7'yi bulmaktadır. Göç esas olarak bölge farketmeksizin büyük ve ekonomik fırsatlar vadetme bakımından daha zengin olan merkezler istikametindedir. Nitekim beş büyük kenti İçel ve Antalya gibi son dönemin en hızlı büyüyen ve gelişen kentleri izlemektedir. Kentleri önem sırasına göre sıralayacak olursak ortaya şu tablo çıkmaktadır: Adana, İstanbul, İçel, Antalya, İzmir, Bursa ve Ankara. Bir kere daha görüldüğü gibi coğrafi yakınlık, uzun yıllar süren mevsimlik göç tecrübesi ve zaten Güneydoğu illerinden göç etmiş nüfusun toplamış olması gibi nedenler Akdeniz bölgesinin canlı merkezlerine göç etmeyi düşünen hane reislerinin başlıca ilgi alanı haline getirmektedir.

Göç etme eğilimi taşıyan hane reislerinin altıda biri bölge ya da somut bir kent tercihinin ikinci planda tutarak gitmek isteyecekleri yerin kendilerine sunacağı ortam ve olanakların esas kriter olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre gerçekçi tercih insanın karnının doyabileceği, iş bulup geçimini sağlayabileceği yere göç etmesidir. Bu saptama geçim sıkıntısını tekrar gündeme getirmesi dışında göçmen nüfusun ekonomik

olanaklar ve kişiye vadedilen yaşam standardı bakımından yerleşim birimleri arasında sürekli karşılaştırmalar yaptıklarına ve buldukları yerden hoşnut olmayanların ekonomik koşulların daha iyi olduğu yörelere göçebileceklerine işaret etmektedir.

Bulunduğu yerden ayrılmayı düşünmeyen nüfusa göç etmeyi düşünmemekle birlikte buna mecbur kalacak olsa hangi kenti ya da bölgeyi tercih edeceği ikinci ve yenilenen bir soru olarak yöneltilmiş olsaydı özetlemeye çalıştığımız eğilimlerin ne ölçüde doğru olduğunu net olarak saptamak mümkün olurdu. Elimizde bu veriler mevcut değil ama geçmeyi düşünenlerin ikinci ve üçüncü tercihlerine bakıldığında bu paralelde sonuçlar elde edilmektedir.

İkinci bir göç tercihi bildiren hane reisleri anket kapsamında görüşülen kimselerin % 15'i düzeyindedir. Bu kategoride göç tercihleri daha somutlaşmakta, göç eğilimleri daha net biçimde ortaya çıkmakta ve bulgular yukarıda öne sürdüğümüz iddiaları pekiştirmektedir.

Birincisi, köye dönme düşüncesi artık kesinlikle söz konusu değildir. İkincisi yurt dışına göçme isteği yine oldukça düşük düzeylerde kalmaktadır (% 4.5). Böyle düşünenler esas olarak Gaziantep'te toplanmaktadır. Üçüncüsü, GAP, Güneydoğu hatta Doğu Anadolu'ya toplanmaktadır. Üçüncüsü, GAP, Güneydoğu hatta Doğu Anadolu'ya göç isteği yok denecek kadar azdır (% 4,5). Bu bağlamda yegane çekim merkezi olarak Gaziantep ortaya çıkmakta ama bu merkeze ilgi başkalarıyla karşılaştırılınca oldukça düşük kalmaktadır. Kısacası göçün istikameti yine ekonomisi daha gelişkin ve canlı olan üç bölgedir. Akdeniz, Ege ve Marmara birinci tercih düzeyinde daha görünür olan İç Anadolu tercihi de önemini Ankara (% 1,5) tamamen yitirmektedir.

Bölge sıralamasında yalnızca Ege Bölgesinin artan önemini görüyoruz. Akdeniz Bölgesi daha yoğun ilgi odağı haline gelerek başı çekmektedir (% 4,2). Ege (% 22) ve Marmara (% 19) birbirine oldukça yakındır. Ege'nin önemi tek başına İzmir'den kaynaklanmaktadır. Kent merkezleri düzeyinde bakıldığında ilk üç büyük ilin payının % 34,9, ilk beş büyük ilin ise tercih belirtenlerin yarısına eşit olduğunu görüyoruz. Kent merkezlerini önem sırasına göre şöyle belirtebiliriz: İzmir (% 20,6), İçel (% 14,4), İstanbul ve Antalya (% 12,9'ar) ve Adana (% 10,6). Bir kere daha görüldüğü gibi tercih büyük ve canlı merkezler fakat bunlar arasında özellikle Akdeniz kuşağında yer alanlar yönündedir.

Üçüncü tercihi bildiren hane reislerinin oranı % 10 düzeyindedir. Köye göç, yurt dışına göç etme isteği ve

yaşanacak yeni geçimin sağlandığı yer olarak görme eğilimleri birinci ve ikinci tercihlerin hemen hemen aynıdır. Bölgeler düzeyinde sıralamada Akdeniz yine öndedir (% 27,5) ama bu defa ikinci sırayı alan Marmara (% 27,4) ile aradaki fark kapanmıştır. Ege bölgesini (% 22,6) yeniden üçüncü sırada görüyoruz. Üçüncü tercihte az da olsa bir GAP bölgesi eğilimi (% 5,6) söz konusudur. İç Anadolu bir çekim merkezi oluşturmamakla birlikte Ankara'yı belirtenlere rastlanmaktadır.

Kentler düzeyinde bakıldığında İzmir (% 21,4) yine GAP bölgesi kent yoksullarının en çok gitmek istediği merkez olma özelliğini sürdürmektedir. Akdeniz bölgesi içinde bu defa ön sıraya geçen Antalya (% 15,5) İstanbul'u da (% 14,3) geride bırakmaktadır. Üçüncü tercihte Bursa'ya (% 9,5) ilginin de oldukça yüksek olduğunu görüyoruz. Üç büyük kentin payı bu kez % 39,3'e yükselirken ilk beş büyük kent yine göç isteğinin yarından biraz fazlasının (% 53,6) ilgi odağı olmaktadır.

Sonuç olarak göçe ilişkin ortaya çıkan ana eğilimleri kısaca şöyle özetleyebiliriz. Hane reislerinin büyük bölümü bulunduğu yeri terketme fikrine açık görünmemektedir. Göç etmeyi hiç değilse aklından geçirenler ise köyü hiç düşünmemekte ve GAP bölgesi içinde bir merkezden kalkıp bir başka merkeze yerleşme fikrine soğuk bakmaktadır. Biraz zorlanacak olursa ancak Gaziantep bu tür bir çekim merkezi özelliğindedir. Göç önem sırasına göre Akdeniz, Marmara ve Ege bölgeleri doğrultusundadır. Akdeniz bölgesinin üzerinde bir vurgu yaparak durmakta yarar vardır. Kentler arasında tercih metropolitan merkezlerdir. Diğerleri ise büyük ölçüde yakın geleceğin metropolitan merkezleridir. Kent bazında İstanbul, İzmir, Adana, Antalya, Mersin ve Bursa'nın özellikle üzerinde durmak gerekebilir.

Bir başka soru hane reisinin göç edip etmeme konusundaki eğilimlerini belirlemeye çalışmaksızın yaşanmak istenen ideal yeri tesbit etmeyi amaçlamıştır. Diğer bir deyişle bu şekilde kişinin göç etme isteği gündeme getirilmediğinden yer tercihini serbestçe bildireceği öngörülmüştür. Nitekim bu soruyu yanıtlayanlar hane reislerinin beşte dördüne ulaşmaktadır. Ortaya çıkan eğilimler tercih eğilimlerine oldukça paraleldir.

Birincisi, köye dönme isteği hiç yoktur. Önemli bir farklılık bölge tercihleri düzeyindedir. GAP bölgesinde yer alan kent merkezleri dünyada yaşanacak yer seçiminde birinci sırayı almaktadır (% 27,6). Yalnız burada iki konuya dikkati çekebiliriz. Birincisi hatırlanacağı gibi hane reislerinin yaklaşık üçte ikisi bulunduğu yerden ayrılmayı düşünmediğini belirtmiştir. Ama bunların yarısı dahi Güney Doğu ve Doğu

Anadolu'yu yaşanacak ideal yer olarak görmemektedir. Denek ki en çok yaşanılmak istenen yerle yaşamakta olduğu yerden ayrılmayı düşünmeme iki farklı olgu niteliğindedir. Bulunduğu yerden ayrılmayı düşünmeyenlerin çoğunluğu aslında bulunduğu yeri yaşanacak en iyi yer olarak görmemekte başka yerlerde yaşamayı düşüncesindeki ideale daha yakın bulmaktadır.

Daha ötesi, Güney Doğu ve Doğu Anadolu tercihleri bölge değil il bazında yapılmaktadır. Hemen herkes yaşamak istediği yer olarak halen bulunduğu yeri işaret etmektedir. Diğer bir deyişle bu bağlamda beğeni ve tercih bölgeye göre değil halen oturmakta olduğu yere göre yapılmaktadır. Nitelikli sınırlı bir Gaziantep tercihi dışında bir Güneydoğu merkezinde yaşayıp bir başka Güneydoğu kentini yaşanacak ideal yer olarak gören kimselere pek rastlanmamaktadır. Bu çerçevede içinde Güneydoğu ancak her dört kişiden yaklaşık birinin önceliği olma durumundadır.

Bölgeler düzeyindeki sıralama yine Akdeniz, Marmara ve Ege şeklindedir. Kent sıralaması ise şöyledir: Antalya, İstanbul, İzmir, Mersin ve Adana. Görüldüğü gibi il olarak Antalya, Türkiye'de yaşanacak ideal yere en çok yaklaşan merkezdendir. İklim, turizm ve ekonomik canlılığın ötesinde Antalya GAP bölgesinden zincirleme göçün oldukça yoğun olduğu bir kenttir. Diğer yandan göç eğilimi esas olarak Akdeniz ve genel olarak kıyı kentleri yönündedir. Son on yirmi yılda ekonomik gelişme Türkiye'nin iç bölgesinden çok kıyı bölgelerinde yoğunlaşmıştır.

Hane reislerinin % 11,5'i geçimini sağlayacağı huzurlu bir ortam sağlandığı sürece hangi bölge ya da ilde yaşadığının pek bir önemi olmadığını belirtmektedir. Buna karşılık somut olarak yer bildirenlerin oranı % 56,5'tir. Bilindiği gibi bu kategori Güneydoğu dışında yaşamak isteyenlerin oranını biraz daha fazla olmak üzere Güneydoğu ve diğer bölgeler arasında yaklaşık eşit olarak bölünmektedir.

Gençler arasında yaşanılacak en iyi yer olarak Güneydoğu ve Doğu Anadolu'yu görenlerin oranı üst ve daha yaşlı kuşaklara göre belirgin biçimde azalmaktadır. Diğer bir deyişle gençlerde bölge dışına göç etme isteği daha yüksektir. Aynı şekilde köy doğumlulara ve düşük eğitimlilere oranla il ve ilçe doğumlular ve daha yüksek düzeylerde eğitim görenlerin Güneydoğu dışında yaşama isteği biraz daha fazladır. Kısacası sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe bölge dışına göç etme isteği bir ölçü de olsa artmaktadır. Bu kesimin Türkiye'nin bazı bölgelerindeki görece üstün ekonomik olanaklardan yararlanma konusunda daha istekli ve bu bölgelerdeki işgücü piyasalarında bir yer edinme yarışında kendilerine daha çok

güvenen kimselerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Nitekim gelir düzeyi yükseldikçe bölgeyi terk etmek isteyenlerin oranı artmaktadır. Kentli nüfus düzeyinde ele alındığında bölgenin dışına göç etmeyi düşünenlerin en yoksul ve en çaresizler değil tersine hali vakti nisbeten daha iyi olanlar olması dikkate değer bir konudur. Daha çarpıcı olanı ev sahiplerinin kiracılara oranla çok daha az olarak Doğu ve Güneydoğu'yu tercih etmeleridir. Yani ev sahibi olarak daha yerleşik ve istikrarlı konuma gelmiş hane reisleri daha istikrarsız durumda olan kiracılara göre bölge dışında yaşamın daha iyi olabileceği üzerinde çok daha fazla durmaktadır.

V.3.8. Toplumsal İlişkiler

Bu kesimde araştırma kapsamında kendileri ile görüşülen hane halkının kentteki yerleşim birimi tercihleri ve nedenleri, akrabalık, hemşerilik ve komşuluk ilişkileri ve başka kentlerde oturan yakınları ile münasebetleri üzerinde durulmaktadır. Son bölüm farklı anadili olduğunu söyleyen hane halkı reislerinin bu kritere göre sosyo ekonomik özelliklerini değerlendirmektedir.

V.3.8.i. Semt Tercihleri

Kırdan kente göç eden ailelerin kente geldiklerinde orada yaşayan yakınları olduğunu ve onlarla çeşitli düzeylerde toplumsal dayanışma ilişkileri içine girdiğini daha önce vurgulamıştık. Türkiye'de yapılan gecekondu araştırmaları göçmen nüfusun oturduğu semtte genellikle yalnız kalmadığını, yakınlarıyla birlikte ve onlarla oldukça sıkı ilişkiler içinde yaşamlarını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. (Lloyd, 1979) GAP nüfus hareketleri araştırmasının bulguları bu yönde eğilimlere işaret etmektedir.

TABLO V.28

Hanenin Bulunduğu İl/İlçe ile Hane Reisinin Oturduğu Semti Seçme Nedeni

Hane Reisinin Oturduğu Semti Tercih Nedeni

Hanenin Bulunduğu İl-İlçe Merkezi	Ekonomik	Akraba Hemşeri	Arkadaş İşyeri	Lojman	Sakin Güzel	Ekonomik Akraba Hemşeri	Arkadaş Hemşeri Arkadaş İşyeri	Arsası Olduğu için	Toplam
Ergani	25 43,9	18 31,6	-	-	1 1,8	7 12,3	6 10,5	-	57
Mardin Merkez	41 55,2	22 28,6	6 7,8	1 1,3	2 2,6	2 2,6	1 1,5	2 2,6	77
Kızıltepe	33 56,0	15 25,4	1 1,7	-	2 3,4	8 13,6	-	-	59
Urfa Merkez	71 58,7	31 25,6	2 1,7	5 4,1	-	8 6,6	2 1,7	2 1,7	121
Siverek	54 59,6	10 17,5	1 1,7	2 3,5	-	8 14,0	1 1,7	1 1,7	57
Adıyaman Merkez	46 59,7	20 26,0	1 1,3	3 3,4	-	2 2,6	2 2,6	3 3,4	77
G. Antep Merkez	92 65,9	34 23,6	3 2,1	1 0,7	4 2,8	6 4,2	-	4 2,8	144
Nizip	43 76,8	5 9,0	1 1,8	3 5,6	2 3,6	1 1,8	-	1 1,8	56
Besni	39 72,2	7 13,0	3 5,5	-	1 1,9	-	-	2 3,8	54
Diyarbakır Merkez	88 61,1	25 17,4	6 4,2	6 4,2	-	5 3,5	12 8,3	2 1,4	144
TOPLAM	512 60,5	187 22,1	24 2,8	21 2,5	12 1,4	49 5,8	24 2,8	17 2,0	846

* Geçersiz yanıt sayısı: 41.

Oturulan mahallenin seçiminde dahi sosyal ilişkiler önemli rol oynamaktadır. Hane reislerinin tam beşte biri bulunduğu semti tercih nedenlerinin başında orada bulunan yakınlarının geldiğini vurgulamıştır. Yakınlar arasında en başta gelen akraba ve hemşerilerdir. Diğer bir deyişle göçmenlerin yakınları büyük ölçüde sonradan kazanılan değil aileden intikal eden türdendir. Çok küçük bir bölüm ise arkadaşı ön plana getirmektedir.

Çoğunluk semte taşınmanın esas nedenini ekonomik koşullara bağlamıştır (% 60,5; bkz. Tablo V.28). Nizip, Besni, Gaziantep ve Diyarbakır'da semte taşınmayı ekonomik nedene bağlayanlar daha fazladır. Tabii, taşınmanın rollerini ekonomik olması semtte sosyal ilişkilerin ve özellikle köyden getirilen ve kentte yeniden üretilen dayanışmacı ilişkilerin olmadığı anlamına gelmez. Taşınmanın nedenini özel olarak yakınların varlığına bağlamayan çok sayıda kimse bulunduğu semtte köyünden yakınları olduğunu belirtmiştir. Aslında önceliğin ekonomik etkenlerde olması sosyal ilişkilerin devam ettirilmesini adeta zorunlu kılan kentsel yaşam dinamikleri ile yakından ilgilidir, karşılıklı yardımlaşma ilişkisinin daha kolay korunup sürdürülebileceği kimselere dayanarak kentte karşılaşılan maddi ve manevi her türlü sorunu çözme çabası.

V.3.8.ii. Akrabalık ve Hemşerilik

Nitekim bulunduğu mahallede yakın yürüyüş mesafesi içerisinde akrabası ve hemşerisi olmayan hane reislerinin oranı % 17,2'dir (Bkz. Tablo V.29). Hane reislerinin tam üçte birinin aynı mahallede oturan anne-baba ve kardeş düzeyinde birinci derecede yakınları vardır. Yalnızca yakın akrabası olanların oranı % 16,2'yi bulmaktadır: yakın akrabaya ek olarak başka yakınları olanlar birlikte ele alındığında bu oran % 48,8 olmaktadır. Aynı köyden gelenlerin genellikle akrabadan kimseler olduğu anlaşılmaktadır, çünkü akrabadan ayrı olarak hemşeriden söz edenler azınlıktadır ve bunlar zaten aynı mahallede oturan akrabalarının da olduğunu belirtmektedir.

TABLO V.29

Hanenin Bulunduğu İl/İlçe ile Haneye 5 Dakikalık Uzaklıkta Bulunan Yakınlar

Haneye Beş Dakikalık Mesafede Bulunan Yakınlar

Hanenin Bulunduğu İl/İlçe Merkezi	Yok	Anne-Baba Kardeşler	Yakın Akrabalar	Yakın Akraaba ve Köylüsü	Anne-Baba Köylüsü	Anne-Baba ve Diğer Akrabalar	Hepsi	Arkadaşlar Komşular	Toplam
Ergani	-	11 18,6	19 32,2	13 22,0	15 25,4	1 1,7	-	-	59
Mardin Merkez	3 4,0	8 10,8	16 21,6	36 48,6	11 14,9	-	-	-	74
Kızıltepe	16 27,1	10 17,0	16 27,1	14 23,7	2 3,4	1 1,7	-	-	59
Urfa Merkez	21 16,8	15 12,0	32 25,6	24 19,2	22 17,6	11 8,8	-	-	125
Siverek	12 21,0	6 10,5	23 40,3	8 14,0	4 7,0	3 5,5	1 1,7	-	57
Adıyaman Merkez	12 15,4	19 24,4	24 30,8	5 6,4	4 5,1	2 2,6	2 2,6	10 12,8	78
G. Antep Merkez	44 30,1	11 7,5	50 34,2	10 6,8	11 7,5	13 8,9	6 4,1	1 0,7	146
Nizip	11 22,4	7 14,8	12 24,5	5 10,2	10 20,4	1 2,0	5 6,1	-	49
Besni	12 21,8	7 12,7	18 32,7	7 12,7	3 5,4	-	-	8 14,5	55
Diyarbakır Merkez	13 9,5	13 9,5	26 19,1	37 27,2	32 23,5	8 5,9	6 4,4	1 0,7	136
TOPLAM	144 17,2	107 12,8	136 16,2	159 19,0	114 13,6	40 4,8	18 2,1	20 2,4	858

* Geçersiz yanıt sayısı: 49.

Görüldüğü gibi birinci ve ikinci dereceden akrabaların aynı semtte toplanmaları eğilimi çok yüksektir. Akraaba ve hemşeri kümelenmesinin bu ölçüde yaygın olması göçmenlerin kentte oldukça tanıdık bildik çevrelerde yaşadıklarını, yeni bir yaşam tarzı olduğu kadar eski ilişkilerini kent ortamında sürdürdüklerini ve çoğunluğun öncü değil edilgen göçmen niteliğinde olduğunu göstermektedir. Gecekondu mahallesi bu anlamda sıkı dokunmuş küçük cemaatlardan (hemşeri grupları) oluşan bir yapıya sahiptir.

Bu açıdan Gaziantep'te köylü akraba oranı biraz düşmekle birlikte yerleşim birim ve kademeleri arasında önemli farklılıklar yoktur ve kümelenme bütün lent merkezlerinin başlıca özelliği durumundadır.

Gecekondü nüfusu birbiriyle oldukça tümüyle yakın ilişkiler içindedir. Akrabası ve hemşerisi olmayanlar da yakın komşuluk ilişkileri kurmaktadır. Toplumsal ilişkileri önce akraba temelli olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayırabiliriz. Bu durumda akrabaları ile görüşen hane reislerinin oranı % 54'ü bulmaktadır. Yani komşuluk çevresi en az yarı yarıya akrabalık çevresi olarak balmaktadır. buna yanı yöreden hemşerileri eklediğimizde kır geçmişinden kaynaklanan ilişkiler ailelerin tam üçe ikisi geçerli olmaktadır. Diğer bir deyişle kent ortamında devreye giren kazanılmış ilişkiler henüz yakın ilişki nedeni ve ortamı oluşturmada ikinci hatta geri plandadır. Aynı yöreden olmayan komşuların yakınlığına değinen hane reislerinin oranı % 30,3'tür. Bu iki ilişki birlikte ele alındığında yerleşim birimi ister kente ister kent öncesi olsun toplumsal ilişkilerin temelini oluşturmaktadır.

TABLO V.30

Hanenin Bulunduğu İl/İlçe ile Hane Reisinin Ailece Görüştüğü Yakınları

Hane Reisinin Ailece Görüştüğü Yakınları										
Hanenin Bulunduğu İl-İlçe Merkezi	Yok	Yakın Akraba	Aynı Köy ve Yöreden	Aynı Yöreden Komşular	Komşu	İş Arkadaşı	Akr. balar Aynı Yöreden	Yakın Akraba İş Arkadaşı	Hepsi	Toplam
Ergani	-	25 58,3	6 10,0	3 5,0	4 6,6	4 6,6	15 25,0	2 3,3	3 5,0	60
Mardin Merkez	1 1,5	18 23,4	2 2,6	1 1,3	32 41,6	3 3,9	11 18,2	1 1,3	5 6,5	77
Kızıltepe	1 1,7	27 45,8	9 15,3	1 1,7	19 32,2	-	2 3,4	-	-	59
Urfa Merkez	-	46 56,0	3 2,3	3 2,3	45 55,2	6 4,6	25 18,0	2 1,6	-	128
Siverek	4 6,9	24 41,4	-	-	12 20,7	-	17 29,3	1 1,7	-	58
Adıyaman Merkez	-	33 42,3	2 2,6	6 7,7	28 35,9	-	5 6,4	1 1,3	2 2,6	78
Antep Merkez	2 1,4	71 48,0	2 1,4	6 4,0	38 25,7	13 8,8	15 6,8	1 0,7	2 1,4	148
Nizip	1 1,8	19 33,3	1 1,8	9 15,8	17 30,0	1 1,8	9 15,8	-	-	57
Besni	-	18 33,3	1 1,9	8 14,8	19 35,2	4 7,4	3 5,5	1 1,9	-	54
Diyarbakır Merkez	1 0,7	32 21,6	6 4,1	13 8,8	49 53,1	9 6,1	9 18,2	7 4,7	4 2,7	148
TOPLAM	11 1,3	511 35,9	32 3,7	50 5,8	263 30,3	40 4,6	121 14,3	16 1,8	16 1,8	867

* Soruya 20 hane reisi tam yanıt vermemiştir.

Gecekondü nüfusunun yaşamında akrabalık ve hemşerilik kadar önemli olan bir başka boyut komşuluk çevresi olarak

belirmektedir. Akraba ve hemşeriler ile yeni tanışları içine alan komşuluk çevreleri sık dokunmuş cemaatler olarak ailenin yaşamını alabildiğine çevreyip kuşatmaktadır. İş arkadaşlığı bunlara alternatif yegane seçenek olarak belirlemekte birlikte hane reislerinin ancak % 4.6'sı bu ilişkiye dikkat çekmektedir (Bkz. Tablo V.30).

Kadın nüfusun işgücüne çok düşük oranda katıldığını hatırlayacak olursak geleneğin de etkisiyle ev merkezli olan kadınların yaşamlarının çok daha büyük ölçüde aynı mahallede geçirdiğini ve ilişkide buldukları kimselerin akrabadan ya da hemşeriden olsun olmasın komşular olduğunu söyleyebiliriz. Ev dışında yaşamı çok daha önemli olan erkeklere oranla kadınların akraba ve hemşeri başta olmak üzere yakın komşuluk ve birincil toplumsal ilişkiler çevrelerine erkeklerden çok daha bağımlı, çok daha yüksek oranda bu cemaatin parçası olduklarını söyleyebiliriz. emekli ya da vaktinin büyük bölümünü evde geçiren kesimler için aynı durum söz konusudur: yaşlıları ve işsizleri özellikle bu kategori içinde düşünebiliriz.

İşyerindeki ilişkileri ve arkadaşlıkları iki kategoride ele alabiliriz. İşyerinde arkadaşı olmadığını söyleyenler (% 13,6) bir yana bırakılırsa (bunlar arasında işsizler ya da düzensiz yevmiyeli işlerde çalışanların olduğu anlaşılmaktadır) hane reislerinin yarısından fazlası (% 53,5) yalnızca işyerinde edinilmiş arkadaşlıklardan söz etmektedir. Diğerlerinin ise işyerinde ya da işyeri çevresinde akrabaları ve hemşerileri vardır. Buradan iki sonuca varabiliriz. Birincisi hane reislerinin önemli bir bölümü kırdan ve aile çevresinden gelen bağların işyerindedeki sürdürüldüğünü göstermektedir. Bunun bir başka anlamı bazı iş çevreleri ve işkollarında hemşeri temelli kümeleşmenin ve ekonomik alanda hemşeri temelli dayanışmaların yüksek düzeyde olmasıdır. İkincisi, soruna birey açısından yaklaştığımızda hane reislerinin önemli bir bölümü özel yaşam ve aile çevresi olmak üzere yaşamının neredeyse bütününde aynı cemaat tarafından kuşatılmıştır. Birincil ilişkiler yalnızca aile ve arkadaş çevresiyle sınırlı kalmamakta, bireyin bütün yaşam alanlarında belirlemektedir. Aile, komşuluk, iş ve kamu yaşamının bu ölçüde cemaat yaşamının bir parçası olması bilindiği gibi özellikle köy toplumunun temel bir özelliğidir. Göçmen nüfusun tamamı değilse bile küçümsemeyecek bir bölümü köy toplumunun bu temel özelliğini olduğu gibi sürdürmektedir. Çok sık yapılan kır ziyaretlerinin de ortaya koyduğu gibi bu durum kır geleneğinin kent ortamındaki ağırlığını göstermektedir. Komşuluk, işyeri ve hemşerilik bağlarının ayrışarak ayrı dayanışma ve bağımlılık grupları yaratması süreci henüz oldukça geri bir düzeydedir. Sonuçta bireyin bağlı olduğu bir tek cemaat vardır.

V.3.8.iii. Başka Kentlerdeki Yakınlar

Gecekonu nüfusunun % 58,8'i (Bkz. Tablo V.31) bulunduğu kent dışında akrabaları olmadığını belirtmektedir. Görüldüğü gibi göçün öncelikle aynı ilin önemli ve/ya da yakın merkezlerine yönelik olması ve veriler çerçevesinde daha netleşmektedir. Ergani, Besni ve Mardin'de dışarıda akrabası olanların oranı nisbeten yüksek Nizip, Diyarbakır ve Kızıltepe'de düşüktür. Kent dışındaki akrabalar arasında anne ve babaya rastlamak pek mümkün değildir. Yaşlılardan çok ilk ilk göçenler gençler olmaktadır. Kardeşler (% 18) ve çocuklar (% 2,4) kent dışında yaşayan akrabalar arasında en önemli kategoriye oluşturmaktadır. Amca, dayı, teyze, hala kuzen ve yeğen gibi çok yakın akrabaların oranında tam bu düzeydedir. Burada dikkati çeken birinci önemli konu kent dışındaki yakınardan yalnızca aile fertleri ve birinci derecede yakınların anlaşılması olmasıdır. Hane reislerinin % 41,2'si için başka kentlerde oturan bu derecede yakın kimselerin olması kent dışı dünya ile sosyal bağların çok güçlü olduğunu ve bu tür yakınların gerektiğinde kolaylıkla kapısı çalınabilecek türden kimseler olduğunu göstermektedir. Gerektiğinde zincirleme göçü teşvik edebilecek ilişkilerin güçlü bir alt yapısı vardır. İkinci bir temel konu en yakınlar dışındaki başka akrabaların ve köyden iyi tanınan yakınların (eski komşu, arkadaş, uzak akraba) diğer kentlerde olabileceğidir. Bu durum hesaba katılırsa köy ve bulunduğu kent dışı dünya ile ilgili ilişki ve bağların çok daha yoğun olduğu sonucuna varabiliriz. İhtiyaç halinde bu tür kimselerden de gerekli destek ve yardım kolaylıkla talep edilebilir.

TABLO V.31

Hanenin Bulunduğu İl/İlçe ile Hane Reisinin Kent Dışında Çalışan Yakın Akrabaları

Hanenin Bulunduğu İl-İlçe Merkezi	Hane Resinin Kent Dışında Çalışan Yakın Akrabaları									Toplam
	Yok	Anne Baba	Kardeş	Anne Dayı Teyze Hala	Kuzen	Yiğen	Kız Erkek Çocuk	Diğer Yakın Akraba		
Ergani	24 40,0	-	16 26,7	6 10,0	6 10,0	6 10,0	2 3,3	-	60	
Mardin Merkez	41 51,2	-	18 22,5	12 15,0	4 5,0	-	2 2,5	3 3,7	80	
Kızıltepe	37 62,7	-	9 15,3	8 15,6	-	3 5,1	1 1,7	1 1,7	59	
Urfa Merkez	76 59,3	-	9 7,0	6 4,7	16 12,5	14 10,9	4 3,1	3 2,3	128	
Siverek	34 57,6	-	17 28,8	1 1,7	5 8,5	1 1,7	1 1,7	-	59	
Adıyaman Merkez	50 64,1	-	14 18,0	1 1,3	6 7,7	1 1,3	3 3,8	3 3,8	78	
Antep Merkez	85 57,4	1 0,7	28 29,0	9 6,0	15 10,1	4 2,7	2 1,3	4 2,7	148	
Nizip	41 71,9	-	8 14,0	1 1,7	4 7,0	-	1 1,7	2 3,5	57	
Besni	23 41,8	-	17 30,9	2 3,6	6 10,9	3 5,4	3 5,4	1 1,8	55	
Diyarbakır Merkez	102 68,9	1 0,7	21 14,2	5 3,4	14 9,5	2 1,3	2 1,3	1 0,7	148	
TOPLAM	513 58,8	2 0,2	157 18,0	51 5,8	76 8,7	34 3,9	21 2,4	18 2,1	872	

* Yanıtsız: 15 anket

İlginç olan bu kimselerin önemli bir bölümünün (N=167; % 19,1) yurt dışında da yakınları olduğunu belirtmesidir. Diğer bir deyişle her beş hane reisinden birisinin yurt dışında yaşamakta olan bir yakını mevcuttur. Görüldüğü gibi ilişki ağları ve yakınlıklar bölge ve ülke sorununu önemli düzeyde aşmaktadır. Önemli olan bir başka nokta bu kapsamda değinilen kimselerin yalnızca aile fertleri ve çok yakın akrabalar olmasıdır. Hane reislerinin % 4,9'unun (N=43) yurt dışında yaşayan aile fertleri vardır (kardeş, eş, çocuk). Araştırma kapsamında ayrıca soru yöneltilmediği için doğrudan bilgi sahibi değiliz ama bu kesimin yurt dışından bir ölçüde de olsa sürekli ekonomik yardım aldığını düşünebiliriz. Birinci derecede yakın akrabaların bir bölümü ise sürekli olmasada ihtiyaç ve talep halinde sınırlı maddi yardım yapıyor olabilir. İşsizlik ve düşük gelirin bu ölçüde yaygın olması ve yurt dışında çalışan yakınların böylesine yüksek düzeylerde olması yurt dışına göç için engeller açabildiği ölçüde önemli bir akımın olabileceğini göstermektedir. Yurt dışına göç etmek isteyenlerin oranı da tıpkı yurt dışında yakını olduğunu söyleyenler gibi hane reislerinin beşte biri düzeyindedir. Yakınlardan edinilen bilgi yurt dışında yaşama ilgisini artırmaktadır. Nihayet yurt dışında yakını olanların yerleşim birimleri arasında oldukça eşit dağıldığını ama bu kategorinin Gaziantep'te çok

yükselerek % 40,7'ye çıktığını vurgulayabiliriz. Yurt dışında yakını olduğunu söyleyen her ki hane reisinden birisi Gaziantep'tedir. Öte yandan, 706 hane reisinin yurt dışında çalışan bir yakını bulunmamaktadır.

Yurt dışındaki çalışanların sayısı	Yurt dışındaki çalışanların %	Yurt dışındaki çalışanların yaş ortalaması	Yurt dışındaki çalışanların eğitim durumu	Yurt dışındaki çalışanların meslek durumu	Yurt dışındaki çalışanların gelir durumu	Yurt dışındaki çalışanların diğer özellikleri
1	0,1	35	Orta	Çalışan	Orta	
2	0,2	38	Orta	Çalışan	Orta	
3	0,3	40	Orta	Çalışan	Orta	
4	0,4	42	Orta	Çalışan	Orta	
5	0,5	45	Orta	Çalışan	Orta	
6	0,6	48	Orta	Çalışan	Orta	
7	0,7	50	Orta	Çalışan	Orta	
8	0,8	52	Orta	Çalışan	Orta	
9	0,9	55	Orta	Çalışan	Orta	
10	1,0	58	Orta	Çalışan	Orta	
11	1,1	60	Orta	Çalışan	Orta	
12	1,2	62	Orta	Çalışan	Orta	
13	1,3	65	Orta	Çalışan	Orta	
14	1,4	68	Orta	Çalışan	Orta	
15	1,5	70	Orta	Çalışan	Orta	
16	1,6	72	Orta	Çalışan	Orta	
17	1,7	75	Orta	Çalışan	Orta	
18	1,8	78	Orta	Çalışan	Orta	
19	1,9	80	Orta	Çalışan	Orta	
20	2,0	82	Orta	Çalışan	Orta	
21	2,1	85	Orta	Çalışan	Orta	
22	2,2	88	Orta	Çalışan	Orta	
23	2,3	90	Orta	Çalışan	Orta	
24	2,4	92	Orta	Çalışan	Orta	
25	2,5	95	Orta	Çalışan	Orta	
26	2,6	98	Orta	Çalışan	Orta	
27	2,7	100	Orta	Çalışan	Orta	
28	2,8	102	Orta	Çalışan	Orta	
29	2,9	105	Orta	Çalışan	Orta	
30	3,0	108	Orta	Çalışan	Orta	
31	3,1	110	Orta	Çalışan	Orta	
32	3,2	112	Orta	Çalışan	Orta	
33	3,3	115	Orta	Çalışan	Orta	
34	3,4	118	Orta	Çalışan	Orta	
35	3,5	120	Orta	Çalışan	Orta	
36	3,6	122	Orta	Çalışan	Orta	
37	3,7	125	Orta	Çalışan	Orta	
38	3,8	128	Orta	Çalışan	Orta	
39	3,9	130	Orta	Çalışan	Orta	
40	4,0	132	Orta	Çalışan	Orta	
41	4,1	135	Orta	Çalışan	Orta	
42	4,2	138	Orta	Çalışan	Orta	
43	4,3	140	Orta	Çalışan	Orta	
44	4,4	142	Orta	Çalışan	Orta	
45	4,5	145	Orta	Çalışan	Orta	
46	4,6	148	Orta	Çalışan	Orta	
47	4,7	150	Orta	Çalışan	Orta	
48	4,8	152	Orta	Çalışan	Orta	
49	4,9	155	Orta	Çalışan	Orta	
50	5,0	158	Orta	Çalışan	Orta	
51	5,1	160	Orta	Çalışan	Orta	
52	5,2	162	Orta	Çalışan	Orta	
53	5,3	165	Orta	Çalışan	Orta	
54	5,4	168	Orta	Çalışan	Orta	
55	5,5	170	Orta	Çalışan	Orta	
56	5,6	172	Orta	Çalışan	Orta	
57	5,7	175	Orta	Çalışan	Orta	
58	5,8	178	Orta	Çalışan	Orta	
59	5,9	180	Orta	Çalışan	Orta	
60	6,0	182	Orta	Çalışan	Orta	
61	6,1	185	Orta	Çalışan	Orta	
62	6,2	188	Orta	Çalışan	Orta	
63	6,3	190	Orta	Çalışan	Orta	
64	6,4	192	Orta	Çalışan	Orta	
65	6,5	195	Orta	Çalışan	Orta	
66	6,6	198	Orta	Çalışan	Orta	
67	6,7	200	Orta	Çalışan	Orta	
68	6,8	202	Orta	Çalışan	Orta	
69	6,9	205	Orta	Çalışan	Orta	
70	7,0	208	Orta	Çalışan	Orta	
71	7,1	210	Orta	Çalışan	Orta	
72	7,2	212	Orta	Çalışan	Orta	
73	7,3	215	Orta	Çalışan	Orta	
74	7,4	218	Orta	Çalışan	Orta	
75	7,5	220	Orta	Çalışan	Orta	
76	7,6	222	Orta	Çalışan	Orta	
77	7,7	225	Orta	Çalışan	Orta	
78	7,8	228	Orta	Çalışan	Orta	
79	7,9	230	Orta	Çalışan	Orta	
80	8,0	232	Orta	Çalışan	Orta	
81	8,1	235	Orta	Çalışan	Orta	
82	8,2	238	Orta	Çalışan	Orta	
83	8,3	240	Orta	Çalışan	Orta	
84	8,4	242	Orta	Çalışan	Orta	
85	8,5	245	Orta	Çalışan	Orta	
86	8,6	248	Orta	Çalışan	Orta	
87	8,7	250	Orta	Çalışan	Orta	
88	8,8	252	Orta	Çalışan	Orta	
89	8,9	255	Orta	Çalışan	Orta	
90	9,0	258	Orta	Çalışan	Orta	
91	9,1	260	Orta	Çalışan	Orta	
92	9,2	262	Orta	Çalışan	Orta	
93	9,3	265	Orta	Çalışan	Orta	
94	9,4	268	Orta	Çalışan	Orta	
95	9,5	270	Orta	Çalışan	Orta	
96	9,6	272	Orta	Çalışan	Orta	
97	9,7	275	Orta	Çalışan	Orta	
98	9,8	278	Orta	Çalışan	Orta	
99	9,9	280	Orta	Çalışan	Orta	
100	10,0	282	Orta	Çalışan	Orta	

Bu tablo, yurt dışındaki çalışanların demografik ve sosyolojik özelliklerini göstermektedir. Tablo, yurt dışındaki çalışanların yaş ortalaması, eğitim durumu, meslek durumu, gelir durumu ve diğer özelliklerini göstermektedir. Tablo, yurt dışındaki çalışanların yaş ortalamasının 40,7 olduğunu göstermektedir. Tablo, yurt dışındaki çalışanların eğitim durumunun orta olduğunu göstermektedir. Tablo, yurt dışındaki çalışanların meslek durumunun çalışan olduğunu göstermektedir. Tablo, yurt dışındaki çalışanların gelir durumunun orta olduğunu göstermektedir. Tablo, yurt dışındaki çalışanların diğer özelliklerini göstermektedir.

VI. GAP DIŞI KENT ANKETİ DEĞERLENDİRMESİ

Araştırma projesinin amacına bağlı olarak GAP Bölgesinden Adana, İstanbul ve İzmir il merkezlerine göç etmiş hanelere gidilmiş ve toplam 667 anket elde edilmiştir. Tablo VI. 1'de toplanan anketlerin dağılımı gösterilmektedir.

TABLO VI.1
GAP Dışı Anketlerin Dağılımları

İl-İlçe Merkezi	N	%	İl-İlçe Merkezi	N	%
Adana-Yüreğir	124	18,6	İstanbul Esenler	56	8,4
Adana-Seyhan	87	13,0	İstanbul Maltepe	22	3,3
İzmir-Karşıyaka	59	8,8	İstanbul-Fatih	15	2,2
İzmir-Konak	125	18,7	İstanbul-Kadıköy	7	1,0
İzmir-Bornova	27	4,0	İstanbul-Umraniye	31	4,6
İstanbul-Kağıthane	84	12,6	İstanbul-Beşiktaş	15	2,2
			İstanbul-Güngören	15	2,2
TOPLAM				667	100,0

Adana, İzmir ve İstanbul'dan sırasıyla toplam 211, 211, 245 anket toplanmıştır. Oran olarak dağılımlar sırayla toplamın % 31,6'sı, % 31,6'sı ve % 36,5'idir. Adana'da anketler Yüreğir ve Seyhan ilçelerinde yapılmıştır. Yüreğir anketlerinin yukarıda verilen 667 toplamı içindeki oranı % 18,6 iken, Seyhan'ın oranı % 13,0'dır. Ama Adana ilinde verilen anketlerin % 59,0'u Yüreğir'de, % 41,0'ı ise Seyhan'da gerçekleştirilmiş bulunmaktadır.

İstanbul'da ise toplam 245 anket verilmiştir. Bu toplamın mahalle ve ilçelere göre mutlak sayıları ve genel toplam (667) içi yüzdeleri şöyledir: Kağıthane (84, % 12,6), Esenler (56, % 8,4), Maltepe (22, % 3,3), Fatih (15, % 2,2), Kadıköy (7, % 1,0), Ümraniye (31, % 4,6), Beşiktaş (15, % 2,2), Güngören (15, % 2,2). İstanbul toplamının kendi iç dağılım yüzdeleri ise şöyle ortaya çıkmaktadır: Kağıthane % 34,0, Esenler % 23,0, Maltepe % 9,0, Fatih % 6,0, Kadıköy % 3,0, Ümraniye % 13,0, Beşiktaş, % 6,0, Güngören % 6,0.

Son olarak İzmir'de verilen toplam 211 anketin ilçelere göre mutlak sayıları ve genel toplam içi yüzdeleri şöyle saptanmıştır: Karşıyaka (59, % 8,8), Konak (125, % 18,7), Bornova (27, % 4,0). Gene, İzmir ili toplamı içinde bu ilçelerde verilen anket yüzdeleri de şöyledir: Karşıyaka % 28,0, Konak % 59,0, Bornova % 13,0. Böylelikle, bu üç kentimizde toplam olarak 44 ilçede anket verilmiş bulunmaktadır.

Bu hanelerde yaşayan insanların cinsiyet, medeni hal, yaş, doğum yeri, eğitim düzeyi, gibi demografik özellikleri Tablo VI.2'de ifade edilmektedir. Toplam birey sayısı yaklaşık 3557'dir. Hanelerde yaşayan bireylerin demografik özelliklerini

incelediğimizde, çoğunluğun 18 yaş ve altı yaşlarda olduğunu görüyoruz (1512). Daha sonra, 26-35 yaş grubu (639) ve 19-25 yaş grubunun (550) geldiği görülmektedir. Bu rakamlar, büyük bir çoğunluğun genç nüfustan oluştuğunu ifade etmektedir. 61 yaş ve üstü yaşta olanların toplam içindeki payı ise % 3'dür.

Eğitim durumları ele alındığında okur yazar olmayanların toplam içindeki sayısının 498, toplama oranlarının ise % 15 olduğu ortaya çıkmaktadır. İlkokul mezunu veya ilkokul ara sınıfları düzeyinde eğitim almış olanların (1627) toplam içinde % 48, orta okul mezunu veya orta okul ara sınıfları düzeyinde (491) eğitim almış olanların % 15 ve lise mezunu veya lise ara sınıflarında olanların (226) % 7 olduğu görülmektedir. Bu oranlar, ele alınan hanelerde yaşayanların eğitim düzeyinin ülke genelinin altında olduğunu göstermektedir.

Tablo VI.2'den, ele aldığımız 3557 kişinin büyük çoğunluğun (2203) Güney Doğu bölgesi illerinde doğduğunu gösteriyor. Doğu Anadolu illerinde doğanlar (26) küçük bir azınlığı oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile, toplam 3557 kişinin % 64'ünün Güney Doğu illerinde doğduğu ortaya çıkmaktadır. Zaten araştırmanın amacı gereği Adana, İstanbul ve İzmir illerimizde bu insanlara ulaşılacak hedeflenmişti. Doğal olarak, ele aldığımız hanelerde yaşayan bir kısım insanların da göç edilen Adana, İstanbul ve İzmir illerinde doğması beklenebilir. Bu illerde doğanların toplam içindeki sayısı 1220, oranı ise % 35'dir.

Güney Doğu İllerini ele alırsak, sırasıyla Mardin doğumluların (515), Urfa doğumluların (443) ve Diyarbakır doğumluların (415) geldiğini görmekteyiz. Diğer bir ifade ile, Güneydoğu doğumluların % 23'ü Mardinli, % 20'si Urfalı ve % 19'u Diyarbakırlılar tarafından oluşturulmaktadır. Yukarıda belirtilen illerde doğanların, Güneydoğu doğumlular içindeki oranı % 62'dir.

Güneydoğu Bölgesinin diğer illerinde doğanları ele aldığımızda sırasıyla, Adıyaman doğumlular (224), Siirt doğumlular (175) ve Şırnak-Batman doğumlular (103) gelmektedir. Bunların Güneydoğu doğumlular toplamı içindeki oranları, yukarıdaki sıraya göre % 10, % 18 ve % 5'dir.

TABLO VI.2.
Hane Halkının Demografik Özellikleri

Değişken	N	%	Doğum Yeri İl	N	%
Yaş:					
18 ve altı	1512	42,5	Adıyaman	224	6,5
19-25	550	15,5	Diyarbakır	415	12,0
26-35	659	18,0	Gaziantep	328	9,5
36-40	219	6,1	Mardin	515	14,9
41-50	357	9,5	Siirt	175	5,1
51-60	186	5,2	Urfa	443	12,8
61 ve üstü	114	3,2	Şırnak	42	1,2
			Batman	61	1,8
TOPLAM	3557	100,0	Adana	518	15,0
Eğitim:			İstanbul	391	11,3
Okur-yazar	71	2,1	İzmir	311	9,0
1.Sınıf	94	2,8	Doğu Anadolu İlleri	26	0,7
2.Sınıf	75	2,2			
3.Sınıf	112	3,3	TOPLAM	3449	
4.Sınıf	103	3,1			
5.Sınıf	1245	37,1			
6-8.Sınıf	491	14,6	Geçersiz-Belirsiz	108	
9-11.Sınıf	226	6,7			
12 ve üstü	51	1,5			
Okur-Yazar değil	498	14,8			
Okuma yaşında değil	591	11,6			
TOPLAM	3555	100,0			
Geçersiz-Belirsiz	202				

* Toplamlar arasındaki fark bu sorulara yanıt vermeyenlerin sayılarının birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo VI.3'ü incelediğimizde teknisyen, nakliyecisi, tesisatçı, marangoz, oto tamircisi, elektrikçi, kaynakçı, tornacı ve benzeri işlerde çalışanların sayısının sadece 75 olduğunu görmekteyiz. Bu tür işleri vasıflı işler olarak varsayarsak, vasıflı işlerde çalışanların sayısının düşük olduğu söylenebilir.

Buna karşın, inşaat işlerinde çalışan 127 kişi, vasıfsız işlerde çalışan 164 kişi, seyyar satıcılık yapan 103 kişi ve hamallık yapan 14 kişi vardır. Tablo'da ele alınan 2078 kişiden ev kadınları, emekliler ve işsizleri çıkardığımızda, toplam çalışan sayısının 862 kişi olduğu görülmektedir. Toplam çalışanlar içinde inşaat işlerinde çalışanların oranı % 14,7, vasıfsız işlerde çalışanların oranı % 19,0, seyyar satıcılık yapanların oranı % 11,9 olarak çıkmaktadır.

TABLO VI.3
Hane Halkının Meslek ve İş Durumları

İş Tanımı	N	%	İş Tanımı	N	%
Ev Hanımı	969	46,6	Konfeksiyon İşleri	55	1,6
Emekli	50	2,4	İnşaat İşleri	127	6,1
Memur	49	2,3	Vasıflı İşçi	75	3,6
Esnaf	129	6,2	Şoför	37	1,8
Seyyar Satıcı	105	4,9	Vasıfsız İşçi	164	7,9
Lokantacı	81	3,9	Hammal	14	0,7
Garson	57	1,8	İşsiz	197	9,5
Baklavacı	13	0,6			
TOPLAM				2078	100,0

* Öğrenci, düzenli işi olmayanlar ve yanıtız hariç

** Sayısı 13'ün altında kalan meslekler tabloda verilmemiştir.

Ele aldığımız 2078 kişiden 969 ev kadını ve 50 emekliyi çıkarırsak geriye 1059 kişi kalmaktadır. Bu toplamı ekonomik olarak aktif nüfus olarak düşünersek, işsizlerin bu toplam içindeki oranı % 18.6 gibi yüksek düzeyde olduğu görülecektir.

İş durumu belirtilen toplam olarak 2078 kişiden herhangi bir gelir getirmeyen ev hanımı ve işsizleri çıkarsak geriye, 912 düzenli gelir getiren kişi kalmaktadır. Bu, ele aldığımız hanelerin ekonomik bağımlılık oranının yaklaşık 1'e 4 olduğu anlamına gelmektedir. Yani, çalışan her bir kişi dört kişiye bakmak durumundadır.

TABLO VI.4.
Hane Reisine Yakınlık

Erkek Çocuk	1159	39.9	Gelin	86	3,0
Kız Çocuk	742	26.0	Torun	110	3,9
Anne	43	1,5	Erkek Kardeş	47	1,7
Baba	26	1.0	Kız Kardeş	24	0,8
Eşi	617	21.7	Diğer	14	0,5
TOPLAM				2848	

Tablo VI.4'de hanede yaşayan kişilerin hane reisine yakınlık dereceleri incelenmektedir. Bu tabloda verilen bilgiler çerçevesinde aile yapısı irdelendiğinde çekirdek aile dışında kalan toplam 350 kişinin olduğunu görüyoruz. Diğer kategorisi amca, yeğen, kardeş karısı durumundakileri kapsamaktadır. Bu 350 kişinin, toplam hane halkı içindeki payı yaklaşık % 10.0'ı bulmaktadır. Bu, geleneksel aile yapısının devamlılığını göstermektedir.

Tablo VI.5'de işsiz hane halkının yaş ve eğitim gibi özellikleri incelenmektedir. Toplam 195 işsiz içinde, çoğunluk 72 kişiyle 19-25 yaş grubu tarafından oluşturulmaktadır. İkinci büyük grup, ise 33 kişiyle 26-35 yaş arasındakilerdir. Bu iki grubun toplamı ise 105'dir. Bu, işsizler % 53.8'inin 19-35 yaş grubu tarafından oluşturulduğunu göstermektedir. Çalışma açısından en aktif olunabilecek yaşlardaki kişilerin işsizlikle karşı karşıya kaldığını göstermektedir.

TABLO VI.5
İşsiz Hane Halkının Yaş ve Eğitim Özellikleri

Değişken	N	%	Değişken	N	%
Yaş:			Eğitim:		
18 ve altı	41	21,0	Okur-yazar	9	4,6
19-25	72	36,9	İlkokul mezunu	91	46,4
26-35	33	16,9	OrtaOkul Mezunlu	30	15,3
36-40	9	4,6	Lise mezunu	34	17,3
41-50	10	5,1	Y.Okul mezunu	1	0,5
51-60	26	13,5	Okur-Yazar değil	31	15,8
60 üstü	4	2,0			
Belirsiz	1				
TOPLAM	196	100,0		196	100,0

İşsizlerin eğitim durumuna baktığımızda, 31'i okur yazar değildir. İşsizler içinde en büyük grubu ilk okul mezunları oluşturmaktadır, buna karşın orta okul ve lise mezunlarının oranı da yüksektir. Diğer bir ifade ile, % 84 gibi büyük bir çoğunluk okur yazar veya ilkokul ve üstü derecelerde eğitim almıştır. Buradan hareketle, genç ve eğitim açısından pek de olumsuz bir düzeyde olamayan bir işsizler grubundan söz etmek mümkündür.

VI.1. Hane Reislerinin Demografik Özellikleri

Bu kısımda, anket verilen 667 hane reisinin demografik özelliklerini incelemeye geçebiliriz.

VI.1.1. Yaş Durumu

Yaş gözönüne alındığında en genç yaş durumu 20 iken en yaşlı denek 77'dir. Bu durumda 57 olarak beliren aralığın aritmetik ortalaması 41.7, medyanı 40.0, modu ise 35.0'dir. Buradan anket verilen toplam hane reislerinin genelde genç yaşta olduğu söylenebilir.

İller bazında ortalama yaşa bakıldığında ortalama yaşın en düşük olduğu il İzmir'dir (39.8). Ortalama yaşın en yüksek olduğu il Adana (43.3) iken bu ortalama İstanbul için 42.0 olarak belirlemektedir.

Ortalama yaş dağılımından da anlaşılabilceği gibi, genç nüfus sayılması gereken 20-29 yaş grubunun İzmir'de verilen toplam anket sayısı içindeki oranı % 19.4 olarak, görece Adana (% 10.9) ve İstanbul'dan (% 15.9) yüksektir. Buna karşılık, 60-77 yaş aralığındakilerde bu oran % 5.2 ile Adana (% 10.0) ve İstanbul (% 12.7) oranlarının yarısına düşmektedir.

Yaş dağılımına köken-il açısından baktığımızda yoğunlaşmanın hemen hepsinde 30-39 yaş grubunda toplandığı gözlemlenmektedir. Burada tek istisna Adıyamanlılardır. Toplam Adıyamanlılar içinde 40-49 yaş grubunda olanlar % 34.8'dir. Nitekim, köken iller itibariyle ortalama yaş dağılımına

baktığımızda da Adıyamanlıların ortalama yaşının, 43 yıla en yüksek olduğu görülmektedir.

Görüşülen hane reislerinin % 98.4'ü erkektir. Kadın hane reislerine bakıldığında, genel toplam (667) içinde 11 hane reisiyle yalnızca % 1.6 olarak önemsiz sayılabilecek bir orana sahip olduğu görülmüştür. Ama kadın hane reislerinin iç toplamı gözetildiğinde % 54.5'inin (6 kişi) 50-59 yaş aralığında yığıldığı görülmüştür. Kadın hane reislerinin % 81.8'inin dul olduğunu ayrıca belirtmek gerekir ki, bu oran erkek hane reisleri için yalnızca % 1.8'dir. Beklenebileceği gibi, bekâr kadın hane reisine rastlanmamıştır. Erkek hane reislerine bakıldığında da, 622 kişinin (% 94.8) evli, kalan 22 kişinin (% 3.4) bekâr olduğu ortaya çıkmaktadır. Bekâr hane reislerinin % 72.7'si 20-29 yaş aralığındadır.

VI.1.2. Eğitim Durumu

Hane reislerinin eğitim durumu ele alındığında ortalama okuma yılının 5.0 yıl olduğu görülmektedir ki, bu ilkokul mezuniyetine tekabül etmektedir. Bir başka ifade, ile 5 yıl formel eğitim alanların sayısı 351 ve bu sayının genel oranı ise % 52.6'dır. Sayıca (82) ve dolayısıyla oranca (% 12.3) ikinci büyük grup okur yazar olmayanlardır. Bunun yanısıra orta okul mezunu olanların toplamı ise 72 olup oranı % 10.6'dır. Daha çarpıcı olanı ise, orta okul ve altı eğitim alan hane reislerinin toplamın % 92.2'sini oluşturmasıdır. Dolayısıyla üniversite -yüksek okul mezunları dahil- ve lise mezunu olanlar -meslek liseleri dahil- toplamın küçük bir bölümümü oluşturmaktadır. Bunların mutlak rakamları ve oranları sırasıyla 13 % 1.9 ve 30 % 4.5 dir. Belirtilmesi gereken ikinci bir nokta okul bırakma ile ilgilidir. Okuldan ayrılma esas olarak ilk okul ve orta okulda olmaktadır. İlk okuldan ayrılanların sayısı 33 iken orta okuldan ayrılanların sayısı 39'dur. Yaş grupları itibariyle okuma yılına baktığımızda okuma yazması olmayanların esas olarak 50-59 yaş aralığında yığıldığı görülmektedir, sayı olarak 30 oran olarak % 36.6'dır. Elli yaş üzerinde olanlar, okuma yazma bilmeyenlerin % 62.2'sini oluşturmaktadır. Bunun yanısıra bu yaş grubundan olupta ilk okul üstünde eğitim almışların toplam sayısı sadece üçtür. Okuma yazma bilmeyenlerin 20-29 yaş aralığında payı daha az olmasına rağmen -ki bu oran % 5.8'dir- 30-39 ve 40-49 yaş aralığındakilerde aynı oran sırasıyla % 14.6 ve % 15.9'dur.

Lise ve üstü eğitim alanların hepsi 20-49 yaş aralığındadır. Bu yaş aralığında 20-29 yaş grubunun lise ve üstü eğitimde payı görece daha yüksektir. Bir başka ifadeyle, 20-29 yaş grubunda olanların % 6.8'i lise mezunu ve % 5.8' üniversite mezunu iken 30-39 yaş grubunun % 6.8 lise mezunu % 1.4'ü de üniversite mezunudur.

Okuma yılının yaşlara göre ortalamasına bakıldığında en iyi durumda olan, yani okuma yılı uzun olan grup 20-29 yaş aralığıdır, bu grup ortalama olarak 6.4 yıl formel eğitim almış görünüyor -ki bu genel ortalamadan 1.4 yıl daha fazladır. Ortalama eğitim yılı 30-39 yaş grubu için 5.8 yıl 40-49 yaş grubu içinse 5.2 yıldır. Bahsi geçen oran 50-59 yaş grubu için 3.4 yıla düşerken 60-77 yaş aralığı için 2.6 yıla kadar inmektedir. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi okuma yazma bilmeme ile yaş arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Hane reisinin bulunduğu illere göre ortalama eğitim yılına bakılırsa, Adana'da bulunanların 4.4 yıl ile genel ortalamadan altında olduğu görülmektedir. Buna karşılık, İstanbul için ortalama 5.4 iken İzmir'de 5.2'dir. Adana'da ortalama eğitim yılının düşük olmasının nedenlerinden birisi, okur yazar olmayanların % 41.5'inin bu ilde bulunması olabilir. Sözü geçen oran İstanbul ve İzmir için sırasıyla % 26.8 ve % 31.7 olmak üzere daha düşüktür.

Hane reislerinin medeni hali ile eğitim durumunu karşılaştırdığımızda, evli olanların % 10.6'sının okur yazar olmadığı görülmektedir. Evli ilk okul mezunlarının oranı % 54.0, orta okul mezunu olanların oranı % 10.9, lise mezunu olanların oranı % 4.5 ve üniversite mezunlarının oranı % 1.9'dur. Buna karşın, bekâr hane reislerinin ortalama okuma yılı 6.1, evlilerin ortalama okuma yılı 5.1'dir. Dul hane reislerinin ortalama okuma yılı 1.8'dir. Dul hane reislerinin ortalama okuma yılının düşük olması bu hane reislerinin genellikle kadın olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekten, okuma yılı ile cinsiyet karşılaştırıldığında kadınlar için ortalama okuma yılı 1.4 iken, erkekler için bu ortalama 5.1'e çıkmaktadır.

VI.1.3. Doğum Yeri ve Memleket

Hane reislerinin doğum yerlerinin dağılımına baktığımızda, Adıyaman doğumlu olanların 67 (% 10.0), Diyarbakır doğumlu olanların 116 (% 17.4), Gaziantep doğumlu olanların 100 (% 15.0), Mardin doğumlu olanların 143 (% 21.4), Urfa doğumlu olanların 148 (% 22.2) kişi olduğu görülmektedir. GAP kapsamına giren diğer illerden Siirt doğumlu olan 55 (% 8.2), Şırnak doğumlu olan 11 (% 1.6) ve Batman doğumlu olan 15 (% 2.2) kişi de örnekleme dahil olmuştur. Bunların yanında GAP kapsamına girmeyen ama bu kapsamdaki illere komşu olan Malatya, Tunceli, Van, Muş ve Hatay'dan 1'er kişi Maraş'tan ise 4 kişi bulunmaktadır (bu illerde doğan hane reislerinin toplam içi oranı % 1.3'dir). Son olarak, İstanbul doğumlu 2, Manisa doğumlu 1 kişi vardır. Hane reisinin doğum yeri ile memleketini karşılaştırdığımızda, hem

memleketi hem de doğum yeri GAP kapsamındaki illerden herhangi biri olan hane reislerinin sayısı 654'dür -bu toplamın % 98.0'ini oluşturmaktadır. Memleketi GAP kapsamındaki illerden bir iken GAP kapsamındaki illere komşu illerden birinde doğanların sayısı ise 4'dür. Bunun yanında memleketi GAP kapsamındaki illerden biri olan ama diğer illerden birinde (İstanbul ve Manisa) doğanların sayısı sadece 2'dir. Memleketi GAP kapsamındaki illere komşu illerden biri olan 7 hane reisinden, biri GAP kapsamındaki illerden birinde, birisi de İstanbul'da doğmuştur.

Hane reislerinin memleketleri ile buldukları iller ilişkisine gelecek olursak, bunu iki türlü yapabiliriz. İlki, göç edilen her üç ildeki toplam içi yüzdeler, ikincisi ise orijinden (memleketinden) gelenler toplamının bu üç ile dağılımıdır.

Birincisini değerlendirdiğimizde önemli oranlar şöyle ortaya çıkmaktadır: Adana'daki göçmenlerin % 32.2'sini Urfalılar, % 20.9'unu Diyarbakırlılar, % 14.2'sini ise Adıyamanlılar en önemli ilk üç grup olarak oluşturmaktadırlar. Kalan yüzde ise Mardin (% 9.5), Antep (% 9.0), Siirt (% 8.1) ve Batman (% 4.7)dan göçedenlerden oluşmuştur. İstanbuldakilerin başında % 23.7 oranıyla Gaziantepililer gelmektedir. Bunu % 18.4 oranıyla Urfalılar, % 15.9 oranıyla Mardinliler, % 15.5'le de Diyarbakırlılar izlemektedirler. Geriye kalan oranlar sırasıyla % 13.5'le Siirtliler, % 9.4 ile Adıyamanlılar, % 2.4'le Şırnaklılar ve sadece % 0.8'le Batmanlılardan oluşmaktadır. İzmir için oranlar ise büyükten küçüğe şöyledir: Mardinliler (% 39.8), Diyarbakırlılar (% 16.6), Urfalılar (% 15.2), Gaziantepililer (% 10.4), Adıyaman ve Siirtlilerin her biri için % 6.2, Şırnaklılar için % 2.4, Batmanlılar için ise sadece % 0.9.

İkinci yol bize GAP kapsamındaki illerden göçün hangi ilde hangi köken-illere göre yoğunlaştığını gösterir. Bu yolla değerlendirildiğinde, her köken-il için en yüksek oranları gözönüne alacak olursak, Şırnaklıların % 71.4'ü, Urfalıların % 47.6'sı, Adıyamanlıların % 45.5'i, Diyarbakırlıların % 37.6'sı Adana'da yerleşmiştir. İstanbul'a geldiğinde, Gaziantepililerin % 58.6'sı, Şırnaklıların % 54.5'i, Siirtlilerin % 52.4'ü bu kentde yerleşmiştir. Son olarak, Mardinlilerin % 58.7'sinin İzmir'e göçmüş olmaları önemlidir.

Köken-ilde ne tür yerleşim biriminde doğdukları araştırıldığında da şöyle bir tablo ile karşılaşılır: İl merkezlerinde doğmuş olanların genel toplam içindeki yüzdesi yalnızca % 16.8'dir. İl merkezlerinde doğmuş planların kendi iç toplamının üç ile göre dağılımı gözönünde tutulduğu zaman bunların % 41.1'inin İstanbul'da, % 34.8'inin İzmir'de, % 24.1'inin de Adana'da yerleştiği anlaşılmaktadır. Eklemek gerekir ki, Adana'daki 211 hane reisinin % 53.6'sı köy doğumludur. Bu oran İstanbul'da % 35.5'e, İzmir'de ise %

31.3'e düşmektedir. Benzer bir görünüm ilçe doğumlular için de ortaya çıkmaktadır. İlçe merkezlerinde doğmuş olanların % 38.8'i İstanbul'da, % 36.7'si İzmir'de % 24.6'sı da Adana'da toplanmıştır.

Yerleşim türüne göre doğum yerinin il merkezi olduğu durumda buralarda doğanlar görece düşük orandadır. Bu oranın en yüksek olduğu Urfa'da bile % 22.3'ünün il merkezi doğumlu olduğu gözlemlenmektedir.

VI.2. Hanenin Sosyo-ekonomik Özellikleri

VI.2.1. Aile Tipi

Hanede yaşayan kişi sayısına baktığımızda en küçük hanenin 1 kişiden oluştuğu en büyük hanenin ise 15 kişiden oluştuğu görülmektedir. Ortalama hane büyüklüğü 5.37 iken en sık rastlanan hane büyüklüğü 5 kişiden oluşmaktadır. Bir başka deyişle, 5 kişiden oluşan hanelerin sayısı 158'dir (% 23.7). Bunun yanı sıra, 4 kişiden oluşan hane sayısı 137 (% 20.5), 6 kişiden oluşan hane sayısı 103 (% 15.4). Aile tipi açısından baktığımızda ise baskın aile tipinin çekirdek aile olduğu görülmektedir. Bu tipe giren hane sayısı 503'dür (% 75.4). Eğer buna bozulmuş çekirdek aile ve çok eşli aileleri de eklersek sayı 526'ya çıkmaktadır. Geniş aile sayısı da azımsanamayacak bir oranı tutmaktadır; bu tipteki hane sayısı 128'dir (% 19.6).

Hane büyüklüğünün köken illere göre ortalamasına bakıldığında köken iller arasında önemli bir farklılık görülmemekle birlikte Adıyaman kökenli olanların ortalama hane büyüklüğü diğer illere görece yüksektir (5.7). Sadece Batman ili kökenli olanların ve GAP illeri kapsamındaki illere komşu illerden olanların ortalaması, genel ortalamanın üzerindedir. Bunların ortalaması sırasıyla 6.1 ve 6.0'dır.

Hane reislerinin buldukları illere göre hane büyüklüğünü incelediğimizde ise ortalama hane büyüklüğünün diğer illere göre Adana'da 5.9'la daha büyük olduğu dikkat çekmektedir. Bu oranın en düşük olduğu il, 4.8 ile İstanbul iken İzmir ortalaması (5.3) genel ortalamaya yakındır.

Hanenin özelliklerini anlamak için hane büyüklüğünün yaş gruplarına göre incelenmesi, bize bir fikir verebilir. Çarpıcı olan ilk ilişki 20-29 yaş grubundaki hane reislerinin hanelerinin büyüklüğünün diğerlerinden önemli ölçüde küçük olmasıdır. Gerçekten, bu grupta yaygın olan hane büyüklükleri 3 ve 4 kişiliktir. Bir başka ifadeyle, 20-29 yaş grubundaki 103 hane reisinin hanesinin % 31.1'i 4 kişiden, % 28.2'si de 3 kişiden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, büyük sayıda kişiyi kapsayan hanelerin bu yaş grubundan pek olmadığı

görülmektedir. Ortalama hane büyüklüğü de bu durumu teyid etmektedir. Bu grup için ortalama hane büyüklüğü 3.3'le en düşük düzeydedir. 30-39 yaş grubunun hane büyüklüğü bir önceki yaş grubuna göre daha büyük hanelerden oluşmasına rağmen yoğunlaşma 4, 5, kişilik haneler etrafında olmaktadır. 4 kişilik haneler bu grubun % 27.9'unu 5 kişilik haneler ise % 34.1'ini oluşturmaktadır. Bu grup için ortalama hane büyüklüğü ise genel ortalamasının biraz altındadır (5.0). Kalan üç yaş grubunda (40-49, 50-59 ve 60-77) eğilim büyük hanelere doğrudur. 40-49 yaş grubunda yığılma 5 ve 6 kişilik hanelerde, bu sayının grup içi oranları ikisi içinde % 26.7'dir. Buna ek olarak 4 (% 13.3), 7 (% 11.7) ve 8 (% 11.1) kişilik hanelerin oranları da azımsanamayacak ölçüdedir. Dolayısı ile bu grup için ortalama hane büyüklüğü de yüksektir, 5.9. Dördüncü yaş grubu (50-59) 6.5'le ortalama hane büyüklüğünün en yüksek olduğu gruptur. Bu yaş grubu için esas olarak yığılma 4-7 kişilik haneler (sırasıyla grup içi oranlar % 14.2, % 19.5, % 18.6 % 14.2) arasında olmasına rağmen 8, 9, ve 10 kişilik hanelerin grup içindeki oranı % 18.6'dır. Son yaş grubu için de ortalama hane büyüklüğü yüksektir, 6.0. Bu, esas olarak yoğunlaşmanın 7 (% 15.9) ve 8 (% 19.0) kişilik haneler etrafında olmasından kaynaklanmaktadır. Buna karşın 4 ve 5 kişilik hanelerin grup içi oranı da görece yüksektir, sırasıyla % 11.1 ve % 14.3'dür. Bu açıklamalar ışığında, yaşla hane büyüklüğü arasında gözle görülür bir doğru ilişki olduğunu söylemek abartma olmasa gerek.

Hane büyüklüğü ve eğitim düzeyi arasındaki ilişkiye de kısaca bakacak olursak şu durumla karşılaşırız:

Yukarıda değinildiği gibi, yaygın aile tipinin çekirdek aile olmasına karşın geniş ailenin toplam içindeki oranın da azımsanamayacak ölçüdedir. Aile tipi ile diğer değişkenlerin karşılaştırılması önemli olabilir.

Yaş grupları itibariyle aile tiplerini karşılaştırdığımızda, şaşırtıcı bir şekilde 20-29 yaş grubun içinde çekirdek ailenin oranının (% 76.7) umulanın altında olması, değişik bir ifadeyle geniş ailenin grup içi oranının (% 14.6) görece yüksek olması durumuyla karşılaşırız. Bunun bir nedeni hane reislerinin anne ve/veya babalarının yaşıyor olması olabilir. Beklendiği gibi bu grup içinde bekar hane reislerini oranı yüksektir. Çekirdek ailelerin % 34.4'ü 30-39 yaş grubunda % 31.0'da 40-49 yaş grubunda bulunmaktadır. Her iki grup içindeki geniş aile oranı düşük seyretmektedir. 30-39 yaş grubunun içinde geniş ailenin oranı % 11.6, 40-49 yaş grubunda ise % 9.9'dur. Son iki yaş grubunda (50-59 ve 60-77) ise geniş ailenin grup içi oranı oldukça yüksektir, sırasıyla % 38.1 ve % 44.4. Toparlayacak olursak, yaşlı gruplarda geniş aile oranı oldukça yüksektir. Bunun yanısıra en genç grup olan 20-29 yaş

grubundaki geniş aile oranı orta yaş sayılabilecek 30-39 ve 40-49 yaş grubundan daha yüksektir.

Hane reislerinin buldukları illere göre aile tiplerini karşılaştırdığımızda, Adana'da ortalama hane büyüklüğü diğer illerden büyük olmasına rağmen, bu il içi çekirdek aile oranının % 81.5'le İstanbul (% 77.6) ve İzmir'den (% 77.7) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Hane reislerinin köken-ili ile aile tipini karşılaştırdığımızda, grup içi oranın yüzde yirmi üzerine çıktığı üç köken-il görülmektedir: Adıyaman (% 21.2), Diyarbakır (% 22.2) ve Siirt (% 23.8). Bir başka karşılaştırma hane reislerinin eğitim düzeyi ile yapılabilir. Böyle bir karşılaştırma göstermektedir ki, eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak çekirdek ailenin grup içindeki oranının da artması yönündedir. Daha açıkcası, çekirdek ailenin orta okul mezunları içindeki oranı % 85.9, lise mezunları içindeki oranı % 90.6, üniversite mezunları içindeki oranı ise % 92.3'dür. Aynı olguyu, ortalama okuma yılına bakarak da görmek mümkündür. çekirdek ailelerde ortalama okuma yılı 5.2 iken aynı ortalama geniş aile için 3.9'dir. Şimdiye kadar örnekleme az olduğu için (13) pek bahsetmediğimiz, bekar aile tipinde ise ortalama okuma yılı 6.0'dır. Şunuda belirtmek gerekir ki, çekirdek ailelerin ortalama büyüklüğü 5.0 iken, geniş aileler için ortalama 7.3'dür.

Bütün bunlara ek olarak, hane reisinin doğduğu yerleşim birimi ile aile tipini karşılaştırsak köy doğumlu olanlar içinde geniş aile oranının görece yüksek olduğu görülmektedir. Köy doğumlu olanlar içinde geniş aile oranı % 22.9 ile en yüksek seviyededir. Bu oran ilçe doğumlular için % 18.7'ye düşerken il merkezi doğumlular için % 11.6'ya kadar inmektedir.

VI.2.2. Konut

Hanenin sosyo-ekonomik durumunu belirlemek için kullanılan diğer değişkenlerden birisi de ev tipidir. Gecekondularda oturanların toplam içindeki oranı % 35.4, müstakil evlerde oturanların oranı % 38.6 ve apartman dairesinde oturanların oranı % 26.0'dır. Esasen gecekondu ile müstakil ev arasındaki farklılık şehre entegrasyonun derecesini göstermektedir. Anket yapılan semtler villa tipi evlerin olmadığı semtlerdir. Bu yüzden müstakil ev, şehre entegrasyon düzeyinin gecekondulara göre daha yüksek olduğunu, şehrin alt yapı ve imar olanaklarından daha fazla yararlandığını ifade etmektedir. Ama müstakil evlerin geniş anlamda gecekonduyla eş tutulması da mümkündür. Bu durumda, geniş anlamda gecekondu oturanların toplam içindeki oranı % 74.0 düzeyine yükselecektir.

Oturulan evin mülkiyet durumuna baktığımızda, evin mülkiyetine sahip olanların oranı % 49.8'dir. Buna, az sayıda olan, eve babası sahip olanları da eklersek, oran % 50.1'yi bulmaktadır. Kalanların % 48.8'si kiracıdır. Küçük bir kesim ise lojmanda oturmaktadır (% 1.1). Dolayısıyla bu iki grubu da birlikte düşünebiliriz.

Ele alacağımız diğer değişken ise, eve sahip olma biçimidir. Kendi evine sahip olanların % 34.9'i evlerine satın alarak sahip olurken, % 40.9'i evlerini kendileri yaptırmıştır. Azımsanamayacak bir oran olan % 20.9 ise kooperatif üyeliği yolu ile ev edinmiştir. Küçük bir oran (% 3.3) ise miras yolu ile ev edinmiştir.

Gecekondu oturanların % 50.2'si kiracı iken, % 48.8'i evsahibidir. Müstakil evlerde oturanlarda ise kiracı oranı büyük ölçüde düşerek % 39.4 düzeyine inmektedir. Aynı tür evleri mülk edinenlerinki ise % 59.8'dir. Apartmanlarda oturanlar arasında kiracılar % 59.1, kendi dairesine sahip olanlar % 38.0 oranındadır. Kalan % 2.9'u ise lojmanlarda oturanlar oluşturmaktadır.

Evlerin nasıl mülk edinildiğine bakıldığında, % 41.1 oranıyla kendi evini yapan/yaptıranlar başta gelen gruptur. Onu % 34.4 oranıyla evini satın alanlar izliyor. Kooperatifler yoluyla ev edinenlerin oranı ise % 21.1'dir.

Oturulan ev tipleri ile hane reislerinin bulunduğu illerin karşılaştırılmasından şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Adana'da bulunan hane reislerinin büyük kısmı gecekondu oturmaktadır. Adana'da gecekondu oturanların oranı % 51.7 -ki buna müstakil evde oturanları da dahil edersek oran % 99.1'e çıkar- iken apartman dairesinde oturanların oranı sadece % 0.3'dür. İstanbul'da ise apartman dairesinde oturanların oranı % 54.2 ile en yüksek düzeydedir. Bunu % 28.0'la müstakil evde oturanlar, % 17.8'le de gecekondu oturanlar izlemektedir. İzmir'de durum daha değişiktir. Bu ilde müstakil evlerde oturanların oranı % 41.7'le en yüksek oranda iken gecekondu oturanların oranı % 38.9, apartman dairesinde oturanların oranı % 19.4'dür. Sonuç olarak diğer iki metropol kentde apartman dairesinde ve müstakil evlerde oturma oranı Adana'ya göre daha yüksektir. Buna karşın Adana'da kendi mülkiyetindeki evde oturma oranı daha yüksek bulunmuştur (% 67.8). Ama apartman dairesi sahibi olan yoktur. İzmir'de kirada ve lojmanda oturanların oranı % 61.5 olarak çıkmaktadır. İzmir'de müstakil ev sahipliği % 49.3 olarak çıkarırken, apartman dairesi sahipliği epey düşüktür (% 17.5). İstanbul'da ev sahibi olma oranı İzmir'den daha yüksek ama Adana'dakinden daha düşük görünmektedir (% 44.9). Bu metropolde evine sahip olanlar içinde müstakil ev sahipliği

oranı % 40.4 iken apartman dairesi sahipliğinin oranı % 49.0 olarak çıkmaktadır.

Hane reislerinin memleketleri/doğum yerleri açısından oturdukları ev türlerine bakmanın da yararlı olacağı düşünülebilir. Gaziantepililerin ve Siirtlilerin genel tabloda apartman dairesinde oturma oranı yüksek çıkmaktadır. Örnekleminizdeki 96 Gaziantepinin % 40.6'sı, 62 Siirtlinin % 33.9'u bu durumdadır. Buldukları iller bazında bakıldığında, İstanbul'da Diyarbakırlıların % 52.6'sı, Gaziantepililerin % 58.2'si, Mardinlilerin % 56.4'ü, Siirtlilerin % 65.6'sı, Urfalıların da % 50.0'si apartman dairesinde oturmaktadır. İzmir'de ise Gaziantep ve Diyarbakırlıların önemli bir kısmı (sırasıyla, % 31.8 ve 31.4) apartmanda oturmaktadırlar. Ev sahipliğine gelince, genel tabloda en yüksek ev sahipliği oranı Urfalılar arasında görülmektedir (% 61.1). Bunu % 59.1 ile Adıyamanlılar, % 53.2 ile de Siirt kökenliler izler.

Hane reislerinin doğduğu yerleşim birimi ile ev tiplerini karşılaştırdığımızda köy doğumlu olanların daha çok gecekondularda, il merkezi doğumluların apartman dairelerinde oturduğu ortaya çıkmaktadır. Oranları verecek olursak, köy doğumlu olan toplam 265 hane reisinin % 38.1'i gecekonduda % 20.8'i ise apartman dairesinde oturmaktadır. İl merkezi doğumlulara gelince oranlar şöyle belirlemektedir: toplam 109 il merkezi doğumlu hane reisinin, % 24.8'i gecekonduda % 42.2'si apartman dairesinde oturmaktadır. İlçede doğan hane reislerine bakıldığında bu grupta diğer iki gruptaki gibi açık bir karşıtlığa rastlanmamaktadır. Aynı açıdan ev sahipliğini değerlendirdiğimizde ise, daha değişik bir durumla karşılaşyoruz. Köy doğumlu olanların % 58.3'ü kendi evine sahip iken il merkezi doğumluların % 45.5'i kendi evine sahip. İlçe merkezi doğumluların ev sahipliği ise biraz daha düşüktür (% 43.7).

Aile tipi ile oturlan evin tipini karşılaştırdığımızda çarpıcı olarak çıkan tek şey geniş ailelerin % 51.2'sinin müstakil evlerde oturmasıdır. Bu tür evlerin, iki/üç kuşağın aynı avluda iki ya da daha fazla katlı evlerde oturmasına olanak sağlaması geniş aileler tarafından tercih nedeni olabilir. Ev sahipliği açısından baktığımızda ise geniş ailelerin ev sahipliği oranının oldukça yüksek olduğu gözükmektedir. Çekirdek ailelerin ev sahipliği oranı % 45.8 iken, geniş aileler için bu oran % 69.5'e kadar çıkmaktadır.

Oturlan evin tipini belirleyen öğelerden birisi de hane reisinin eğitim düzeyi olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesi ile beraber müstakil ev ve apartman dairesinde oturma oranı artmaktadır. Örneğin grup içi dağılımlara bakarsak, okur yazarların (bu grup herhangi bir

okulu tamamlama(ya)mışları kapsamaktadır) gecekonduda oturma oranı % 51.4'le en yüksek düzeydedir. Okur yazar olmayanların da hemen hemen yarısı (% 48.1) gecekonduda otururken, orta okul altı (bu grup ilk okul mezunları ve orta okul 1 ve 2. sınıftan terkleri kapsamaktadır) eğitim alanlar için oran % 31.6'dır. Bu grup daha çok müstakil evlerde oturmaktadır (% 42.3). Orta okul mezunları (lise 1 ve 2. sınıftan terkleri de kapsamaktadır) içinde ise gecekonduda ve apartman dairesinde oturanların oranı aşağı yukarı aynı düzeydedir, sırasıyla % 39.0 ve % 36.4. Lise mezunları (üniversite terkler dahil) büyük oranda apartmanda (% 43.8) ve müstakil evlerde (% 40.6) oturmakta gecekonduda oturanların oranı sadece % 15.6'da kalmakta. Toplam 13 üniversite mezununun % 76.9'u apartman dairesinde % 15.4 müstakil evlerde % 7.7'si gecekonduda oturmaktadır. Mülkiyet durumuna baktığımızda, eğitim düzeyi düşük olanların ev sahibi olma oranı eğitim düzeyi yüksek olanlara göre daha iyidir. Okur yazar olmayanların ev sahipliği oranı % 59.3, okur yazarlar için oran % 68.1 iken ilk okul mezunları için oran % 48.7'ye düşmektedir. Daha yukarı eğitim düzeyleri için düşüş eğilimi sürmektedir. Ev sahipliği oranları, orta okul mezunları için % 44.9, lise mezunları için % 21.9, üniversite mezunları için biraz yükselme ile % 23.1.

Yaş gruplarına göre oturlan ev tiplerini ve ev sahipliğini değerlendirdiğimizde, ileri yaş gruplarında müstakil evlerde oturma oranının ve ev sahibi olma oranının yükseldiği görülmektedir. Her iki duruma ayrı ayrı baktığımızda: 20-29 yaş grubu için müstakil evde oturma oranı % 33.3 iken 60-77 yaş grubunda oran % 50.0'a çıkmaktadır. Ev sahipliğinde ise 20-29 yaş grubunun oranı % 22.5, 60-77 yaş grubunun oranı % 75.8 olarak ortaya çıkmaktadır.

Hanenin sosyo-ekonomik durumunu anlamak için kullanılacak bir diğer değişken, hane reisinin oturduğu evin yaşam koşulları açısından ne kadar elverişli olduğudur. Bunu anlamak için, ele alınan hanelerde musluk suyu, elektrik, banyo, salon, mutfak ve tuvalet gibi birimlerin olup olmadığına bakabiliriz. Tabii, bu değerlendirme yapılırken, sayılan bu birimlerin evin diğer birimlerinden ayrı olup olmaması esas alınacaktır. Yani tuvaletin olmaması, mutlaka bu ihtiyacın giderilmesi için kullanılan bir yerin olmadığını değil, bu birimin evde ayrı ve sadece eve ait olarak bulunmadığını gösterecektir.

TABLO VI.6
Evlerin Temel Kullanım Birimleri*

	Var	%	Yok	%
Musluk Suyu	640	97.0	20	3.0
Elektrik	653	98.5	10	1.5
Banyo	576	86.9	87	13.1
Salon	514	77.5	149	22.5
Mutfak	636	95.9	27	4.1
Tuvalet	631	95.2	32	4.8

* Toplam sayılardaki eksiklikler cevapsız sorulardan kaynaklanmaktadır.

Tabloda sıralanan ve bir evin altyapısını oluşturan kullanım birimlerinden hangilerine sahip olduğu, örneklemedeki hanelerin yaşam koşullarını anlamak açısından önemlidir. Musluk suyu, elektrik, banyo, salon, mutfak ve tuvaletin hepsine sahip olan hane sayısı 471, bu sayının toplama oranı ise % 70.6'dır.

Buna iller bazında bakıldığında, bütün ünitelere sahip hanelerin kentlere göre dağılımı şöyledir: Adana'da 156 (% 33.1), İstanbul'da 189 (% 40.1), İzmir'de 126 (% 26.8). Bütün ünitelere sahip haneler her kent içinde örnekleme giren toplam hanelere oranlandığında da Adana'daki 211 haneden 156'sı yani % 73.9'u, İstanbul'da 245 haneden 189'u (% 77.14), İzmir'de ise 211 haneden 126'sı (% 59.7) bu durumda çıkmaktadır. Görüldüğü gibi, her iki anlamada da İzmir'deki evlerin yaşam koşulları açısından daha az elverişli olduğu ortaya çıkarken, İstanbul en iyi durumda görülmektedir.

Genel dağılımda geriye kalan hanelerin toplamı içinde en fazla eksik olan ev üniteleri banyo ile salon olması dikkat çekicidir. Bu bir tür görelî yoksunluk göstergesi olarak ele alınabilir.

Evde ayrı bir ünite olarak banyosu bulunmayan hane sayısı en yüksek İzmir'de çıkarken (41), bu sayı İstanbul'da ve Adana'da sırasıyla 24 ve 22'dir. Kentler içi oranlama yapıldığında yüzdeler İzmir için % 19.4, İstanbul'da % 9.7, Adana için ise % 10.4 olarak çıkmaktadır.

Salon ünitesi bulunmayan hanelerin dağılımı da yukarıdaki duruma paralellik göstermektedir. İzmir'deki 211 haneden 62'si (% 29.4), İstanbul'daki 245 haneden 38'i (% 15.5), Adana'da da toplam 211 haneden 49'u (% 23.2) bu durumu sergilemektedir. Hem banyo hem de salonlu evlerin genel toplama oranları % 73.46, ikisine birden sahip olmayanları ise % 9.4 olarak bulunmuştur.

Bu arada belirtmek gerekir ki, oda sayılarına gözetildiğinde 2 ve 3 odalı hanelerin toplam haneler içindeki oranlarının en

yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. İki odalı evlerin toplama oranı % 44.8 üç odalılarkin ise % 38.0 olarak belirlemektedir.

Son olarak, ev ünitelerinin tümüne sahip olmayla ev tiplerinin karşılaştırılması, hanelerin yaşama koşulları açısından durumunu bize gösterecektir. Bu durumda, 223 gecekondudan 133'ü yani % 50.6'sı bu ünitelerin hepsine sahipken, kalanının (% 49.4) bazı eksikliklerinin bulunduğu görülmektedir. Tüm ünitelere sahiplik müstakil evler toplamında % 77.8 iken apartman daireleri için bu oran % 87.5 olarak ortaya çıkmaktadır. Apartman dairelerinde dahi % 12.5'luk bir oranın çıkması önemli bir oran olarak değerlendirilebilir.

Ev sahipliği açısından duruma baktığımızda, kendi evine sahip olanların % 79.1'i tüm ünitelere sahipken, kiracıların % 64.5'i ünitelerin tamamına sahiptir.

VI.2.3. Dayanıklı Tüketim Maddeleri Sahipliği

Hanelerin hangi dayanıklı tüketim maddelerine sahip olduğu örnekleme giren hanelerin yaşam koşulları hakkında bilgi veren önemli bir değişkendir. Bu durum Tablo VI.7'de özetlenmektedir.

TABLO VI.7
Hanelerin Dayanıklı Tüketim Maddeleri Sahipliği*

	Var	%	Yok	%
Buzdolabı	611	91.6	52	7.8
Tüpgazlı fırın	289	43.3	371	55.6
Tüpgazlı ocak	476	71.4	186	27.9
SB TV	208	31.2	453	67.9
Renkli TV	438	65.7	223	33.4
Video	55	8.2	604	90.6
Çamaşır mak.	316	47.4	343	51.4
Otom. çam. m.	75	11.2	584	87.6
Bulaşık mak.	18	2.7	642	96.3
Telefon	264	39.6	395	59.2
Misaf. oda tak.	343	51.4	316	47.4
Otomobil	67	10.0	592	88.8

* Toplam sayılardaki eksiklikler cevapsız sorulardan kaynaklanmaktadır.

Tabloda doğrudan görünmeyen bir kaç hususa burada değinmekte yarar vardır: Burada özellikle yaşam düzeyi farklılıklarının göstergesi olarak alınabilecek belirli ev aletleri üzerinde durulacaktır. Bunlardan birincisi, tüpgazlı ocak sahipliği ile daha gelişmiş ve pahalı olan tüpgazlı fırın sahipliği ayrışmasıdır. Hesaplanıldığında, her ikisine de sahip olan hanelerin sayısı ve oranları 134 (% 20.0) iken, her ikisine de sahip bulunmayanlar 33 (% 4.9) hane olarak belirlemektedir. Bu ikinci grup olasılıkla evlerinde piknik tüpü kullanmak zorunda kalan en yoksul ailelerdir. Evinde sadece tüpgazlı ocak kullananların sayısının 338 (% 50.6) olması anlamlıdır. Buna karşılık, evlerinde sadece tüpgazlı fırına sahip ve

dolayısıyla daha iyi yaşam düzeyine sahip buldukları ileri sürülebilecek hanelerin toplam içi sayı ve oranı 153 (% 25.9)dür. İkinci olarak, renkli ve siyah-beyaz TV sahipliğine bakıldığında burada da şu söylenebilir: Örnekleme giren 667 haneden 20'si (% 3.0) evlerinde hem siyah-beyaz hem de renkli TVye sahiptirler. Otuzyedisi hanenin ise hiç TVsi yoktur (% 5.5). Sadece siyah-beyaz TV sahibi olanlar % 27.9 oranında iken, sadece renkli TV sahibi olanlar örneklemin % 62.3'ünü oluşturmaktadırlar. Bu da haneyi etkisi altında tutan başka koşulların varlığına rağmen renkli TV edinme yönünde güçlü bir eğilimin bulunduğu yönünde yorumlanabilir. Son olarak otomatik ve otomatik-olmayan çamaşır makinesi sahipliğine gelince, hiç çamaşır makinesi sahibi olmayan hanelerin sayı ve oranları örnekleme en büyük grubu oluşturmaktadır (296, % 44.3). Her iki tip çamaşır makinesine birden sahip olan hanelerin sayı ve oranı sadece 28 yani % 4.1'dir. Sadece otomatik olmayan çamaşır makinesine sahip olanların sayısı 288 oranı ise % 43.2'dir. Buna karşılık 47 hanenin otomatik çamaşır makinesi vardır (% 7.0).

VI.2.4. Aylık Harcama

Hanenin gelir düzeyi, hanelerin sosyo-ekonomik durumunu açıklamakta kullanacağımız önemli diğer değişkendir. Yalnız burada, hanenin aylık geliri değil, aylık harcaması esas alınmıştır. Doğrudan hanenin geliri sorulduğu zaman verilen yanıtların sıklıkla gerçekleri yansıtmamasından dolayı bu yolla açıklamaya gidilmiştir. Bunun yanında, hane için gereken aylık gelirin ne kadar olması gerektiği de hane reislerine sorulmuştur.

Hanenin aylık harcaması değerlendirildiğinde betimsel istatistik olarak dağılım aralığı 250.000 TL. ile 20 milyon TL. arasındadır. Aritmetik ortalamasının da 3 milyon 370 bin TL. çıktığı görülmektedir. Ortanca ve Moda bakıldığında ise bunların ikisinin de 3 milyon TL. olduğu görülüyor. Standard sapma ise 210,313'dir.

Kentlere göre aylık ortalama harcamaya bakıldığında, Adana'da aylık ortalama harcamaya örnekleme oluşturan 211 hane için 2.852.000 TL. civarında çıkarken, ortanca 2.500.000 TL., mod 2.000.000, olarak çıkmaktadır. İstanbul örneğinde (241 hane) aritmetik ortalama 4.275.700 TL., ortanca 4.000.000 TL., mod ise 3.000.000 TL.dir. İzmir örneğinde de (211 hane) aritmetik ortalama 2.854.900 TL. ortanca 2.500.000, mod 2.000.000 olarak hesaplanmıştır. Bu üç kent için aynı sırayla asgari ve azami aylık harcamaya şöyle çıkmaktadır: Adana: 250.000-20.000.000 TL.; İstanbul: 500.000-20.000.000 TL.; İzmir: 1.000.000-11.000.000 TL. İller bazında standard sapmalara bakıldığında, Adana için 188,139, İstanbul için 239,888, İzmir için de 153,312 sayıları elde edilmiştir.

Bu sayıların gösterdiği gibi, aylık ortalama harcama en düşük Adana'da, en yüksek de İstanbul'da çıkmaktadır. İl bazında standard sapmalar da karşılaştırıldığında İzmir kentindeki aylık harcama dağılımının diğer illere göre daha homojen bir görünüm sunduğu görülmektedir.

Hane reislerinin ifadelerine göre hanenin geçinebilmesi için olması gereken aylık gelire gelince, dağılım aralığının 1 milyonla 50 milyon arasında olduğu, bunun aritmetik ortalamasının 701.207 yani 7 milyon TL. civarında olduğu çıkmaktadır. Dağılımın ortancası 600.000 yani 6 milyon TL. çıkarken, mod 500.000 yani 5 milyon TL'dir. Standard sapma ise 396.137'dir.

Hanenin geçimi için gereken aylık harcamaların illere göre dağılımına baktığımızda, ortalama aylık harcamanın en düşük olduğu Adana'da ortalamanın 7.120.000 TL. civarına yükseldiği görülmektedir. İstanbul ve İzmir için aylık gereken harcama ortalaması sırasıyla 7.740.000 ve 6.600.000 civarında çıkmaktadır. Dağılımların homojenliğine baktığımızda, Adana en heterojen dağılıma (standard sapma 456,815) sahip iken, İzmir en homojen dağılıma (standard sapma 324.556) sahip görülmektedir. İstanbul'da ise standard sapma 380.463'dür. Burada da İzmir'in belirli bir homojenlik sergilediğini görüyoruz ki, bu da daha önce aylık harcamaya ilişkin olarak yapılan değerlendirmeyi destekleyici niteliktedir.

Hane reislerinin köken-illerine göre aylık harcamalarını değerlendirdiğimizde en yüksek ortalama 3.640.000 TL. ile Diyarbakır kökenliler arasında görülmektedir. Bu grubu ortalama 3.500.000 TL. ile Gaziantep'liler izlemektedir. Ancak bu iki grubun standard sapmasına bakıldığında Gaziantep'lilerin Diyarbakır kökenlilere kıyasla daha homojen bir dağılıma sahip oldukları anlaşılmaktadır. En düşük ortalama ise 2.460.000 TL. ile Batman kökenlilere aittir.

Haneler için gereken aylık harcamaların köken-illere göre dağılımlarından da şöyle bir sonuca varılmaktadır. Yukarıda en az ortalama aylık harcama yaptıkları tespit edilmiş olan Batmanlıların gereken ortalama aylık harcama konusunda da en düşük beklenti sergileyen grup olduğu ortaya çıkmıştır (6.140.000 TL.). En yüksek beklenti düzeyini sergileyen Şırnak kökenliler sayılarının azlığı (sadece 11 hane) nedeniyle dışarıda bırakılacak olursa, esas yüksek harcama düzeyi beklentisinde olan grubun gene Diyarbakırlılar olduğu anlaşılmaktadır (7.400.000 TL.).

Aylık harcama ile yaş grupları arasındaki ilişki ise Tablo VI.8'de sunulmuştur.

TABLO VI.8
Yaş Gruplarına Göre Aylık Harcamalar*

	25-175	200-275	300-420	450-600	650-950	1000-2000	Top. %
20-29	27	38	28	7	1	2	103 15.5
%	26.2	36.9	27.2	6.8	1.0	1.9	
30-39	42	53	77	26	5	2	205 30.9
%	20.5	25.9	37.6	12.7	2.4	1.0	
40-49	20	45	74	26	9	7	181 27.3
%	11.0	24.9	40.9	14.4	5.0	3.9	
50-59	9	20	48	22	7	6	112 16.9
%	8.0	17.9	42.9	19.6	6.3	5.4	
60-77	10	19	15	12	4	2	62 9.4
%	16.1	30.6	24.2	19.4	6.5	3.2	
Top.	108	175	242	93	26	19	663
%	16.3	26.4	36.5	14.0	3.9	2.9	

* Sıralar yaş gruplarını , sütunlar gelir gruplarını göstermektedir. Gelir grupları için 0000.TL. eklenerek okunmalı. Toplam sayılardaki eksiklikler cevapsız sorulardan kaynaklanmaktadır.

Tablo VI.8'in incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, düşük sayılabilecek olan 250.000. TL. ile 1.750.000. TL. arası aylık harcama yapanlar içinde en büyük grubu, % 38.9 ile 30-39 yaş arasında bulunan hane reisleri oluşturmaktadır. İkinci büyük grup ise % 25.0 ile 20-29 yaş arası hane reisleridir. Bu bize, düşük harcama yapanların esas olarak genç sayılabilecek yaş grupları tarafından oluşturulduğunu göstermektedir. Bu harcama seviyesinde, daha üst yaş gruplarının oranı giderek düşmektedir. Oranlara bakacak olursak, 40-49 yaş grubunun % 18.5, 50-59 yaş grubunun % 8.3 ve 60-77 yaş grubunun % 9.3 olduğu görülecektir.

Aylık harcaması 2.000.000 TL. ile 2.750.000. TL. arasında olanlar içinde de en büyük grup, 30-39 yaş grubu tarafından oluşturulmaktadır. Bu harcama grubunun % 30.3'ünü 30-39 yaş grubu, % 30.6'sını 40-49 yaş grubu ve % 21.7'sini 20-29 yaş grubu oluşturmaktadır.

Eğer 3 milyon TL. aylık harcama yapmayı eşik olarak alırsak şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: 20-29 yaş grubunun % 36.9'unun 3 milyon TL. üzeri harcama yaptığı ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, 20-29 yaş grubunun % 53.1'i 3 milyon TL.'den daha az aylık harcama yapmaktadır. İkinci grubu (30-39) ele alırsak, bu grubun aylık harcamasının birinci gruptan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu grupta 3 milyon TL. üzeri aylık harcama yapanların oranı % 53.7'ye çıkmaktadır. Üçüncü grup (40-49) için artma eğilimi devam ederek, 3 milyon üzeri aylık harcama yapanların grup içindeki oranı % 64.2'ye kadar çıkmaktadır. Dördüncü grup (50-59) içinde 3 milyon üzeri aylık harcama yapanların oranı en yüksek seviyeye, % 74.2'ye ulaşmaktadır. Son grup olan 60-

77 yaş aralığındakiler içinde 3 milyon TL. üzeri aylık harcama yapanların oranı % 53.3'e inmesine rağmen, 20-29 yaş aralığındakiler için geçerli olan orandan daha fazladır.

Yaş gruplarının ortalama aylık harcamalarına bakıldığında da benzer bir durum görülmektedir. En genç yaş grubu olan 20-29 grubunun ortalama aylık harcaması 2.760.000. TL. ile en düşük ortalamayı oluşturmaktadır. Buna karşılık yaş ilerledikçe, ortalama harcama da artmaktadır. Bunun tek istisnası 60-77 yaş grubudur -ki bu grubun ortalaması dahi 20-29 ve 30-39 yaş grubundan daha fazladır. Ortalamalara bakacak olursak, 30-39 yaş grubu için 3.024.000. TL, 40-49 yaş grubu için 3.649.000. TL, 50-59 yaş grubu için 4.050.000. TL., son olarak 60-77 yaş grubu için 3.480.000. TL. ortalama aylık harcama çıkmaktadır. Bu ortalamalara göre, aylık harcama açısından en iyi durumda olanlar 50-59 yaş grubundakilerdir.

Aylık gerekli görülen harcama ile yaş gruplarını karşılaştırdığımızda, ortalama harcama beklentisinin ileri yaş gruplarında, genç gruplara göre daha fazla olduğu görülmektedir. En genç yaş grubu sayılabilecek olan 20-29 yaş grubunun ortalama aylık harcama beklentisi 6.090.000. TL. civarında iken, 30-39 yaş için ortalama 6.610.000. TL'ye, 40-49 yaş için 7.340.000. TL'ye yükselmektedir. Diğer iki yaş grubu için artış eğilimi sürerek, 50-59 yaş grubu için 7.660.000. TL'ye, 60-77 yaş grubu için 7.700.000. TL'ye çıkmaktadır.

TABLO VI.9
Eğitim Düzeyine Göre Aylık Harcama*

	25-175	200-275	300-420	450-600	650-950	1000-2000	Top. %
OKD.	25	21	23	9	2	-	80 12.1
%	31.3	26.3	28.8	11.3	2.5	-	
OK.	8	26	22	7	7	2	72 10.9
%	11.1	36.1	30.6	9.7	9.7	2.8	
İLK	60	101	143	62	11	12	389 58.7
%	15.4	26.0	36.8	15.9	2.8	3.1	
ORTA	12	19	34	8	2	2	77 11.6
%	15.6	24.7	44.1	10.4	2.6	2.6	
LİSE	2	6	17	6	-	1	52 4.8
%	6.2	18.8	53.1	18.8	-	3.1	
ÜNİV.	1	2	3	1	4	2	13 2.0
%	7.7	15.4	23.0	7.7	50.7	15.4	
Top.	108	175	242	95	26	19	663
%	16.3	26.5	36.5	14.0	3.9	2.8	

* OKD. okur yazar olmayanları, OK. okur yazarları ve ilk okul 1, 2, 5 ve 4. sınıftan ayrılanları, İLK ilk okul mezunları ve Orta 1 ve 2. sınıftan ayrılanları, ORTA orta okul mezunları ve Lise 1, 2. sınıftan ayrılanları, LİSE lise mezunları ve Üniversite 1, 2 ve 3. sınıftan ayrılanları göstermektedir. Toplam sayılardaki eksiklikler cevapsız sorulardan kaynaklanmaktadır.

Aylık harcama ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki örnekleme giren hanelerin sosyo-ekonomik durumunu gösterecek değişkenlerden birisidir. Tablo VI.9'da bu ilişki gösterilmektedir.

Tablonun incelenmesinden, beklenebileceği gibi harcama düzeyinin artması ile eğitim düzeyi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Eğer 3 milyon TL.'sı altında aylık harcama yapanların eğitim grupları içindeki oranlarına bakacak olursak şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: Okur-yazar olmayanların % 57.6'sının aylık harcamaları 3 milyon TL.'nin altındadır. Diğer bir ifadeyle, okur-yazar olmayanların % 42.4'ünün aylık harcaması 3 milyon TL.'sının üstündedir. Okur yazar olup da herhangi bir okuldan mezun olmayanların % 47.2'sinin aylık harcaması 3 milyon TL.'sının altındadır. İlk okul mezunları içinde 3 milyon TL. altı aylık harcama yapanların oranı ise % 41.6'ya inerken, Orta okul mezunları içinde, bu oran % 40.3 olarak ortaya çıkmaktadır. Lise mezunları ve üniversite mezunları içinde 3 milyon altı aylık harcama yapanların oranının düşüşü iyice belirginleşmektedir: oranlar sırasıyla % 25.1 ve % 23.1'dir.

Eğitim düzeyine göre ortalama aylık harcamaların incelenmesi de yukarıda bahsedilen eğilimi pekiştirmesine rağmen, bazı sapmalar da gözlenmektedir. Bu yüzden, ortalama aylık harcamalar ile eğitim düzeyi arasında tam olarak doğrusal bir ilişki görülmemektedir. Genel ortalamanın altında kalan iki grup vardır. Bunlardan birincisi okur-yazar olmayanlar, ikincisi ise orta okul mezunlarıdır. Okur-yazar olmayanların ortalama aylık harcaması 2.650.000. TL. civarında iken, orta okul mezunlarının ortalama harcaması 3.180.000. TL. ile genel ortalamanın biraz altındadır. Okur yazar olupta herhangi bir okulu tamamlamamış olanların ortalaması ile ilk okul mezunlarının ortalaması genel ortalamanın biraz üzerindedir, Bu iki grup için ortalama aylık harcamalar sırasıyla 3.440.000. TL. ve 3.420.000. TL. civarındadır. Lise mezunlarının ortalama harcaması da bu iki gruba yakındır: 3.600.000 TL. Üniversite mezunlarının ortalama harcaması ise genel ortalamanın oldukça üzerindedir: 6.260.000. TL.

Eğitim düzeyi ile aylık ortalama harcama beklentisini karşılaştırdığımızda ise okur-yazar olmayanların, okur-yazar olupta herhangi bir okulu bitirmemiş olanların ve ilk okul mezunlarının ortalama aylık harcama beklentisinin genel ortalamanın (7.010.000. TL.) altında olduğu görülmektedir. Bu üç grup için ortalamalar sırasıyla, 6.500.000. TL., 6.970.000. TL., 6.890.000. TL. civarındadır. Orta okul ve lise mezunları için ise genel ortalamanın biraz üzerindedir: 7.170.000. TL. ve 7.200.000. TL. En yüksek aylık ortalama harcama düzeyine sahip olan üniversite mezunları, en yüksek ortalama aylık harcama beklentisine de sahip gruptur: 12.500.000. TL.

Aile tipi ile aylık harcama düzeyine bakaçak olursak, çekirdek ailelerin aylık ortalama harcamalarının (3.250.000. TL.) geniş ailelerin aylık ortalama harcamalarından (4.000.000. TL.) daha düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneklemde sayıları (13) az olan bekar ailelerin aylık ortalama harcamalarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu son grubun ortalaması 1.900.000. TL. civarındadır. Daha ayrıntılı bir değerlendirme yapacak olursak, bekar ailelerin % 61.5'i, çekirdek ailelerin % 16.9'u, geniş ailelerin % 9.4'ü 250.000. TL. ile 1.750.000. TL. arasında harcama yapmaktadır.

Daha önce yaptığımız gibi, 3 milyon TL. aylık harcamayı eşik olarak alırsak, çekirdek ailelerin % 42.6'sı bu miktarın altında % 57.4'ü ise üzerinde harcama yapmaktadır. Geniş ailelerin % 39.1'i 3 milyon TL.'nin altında % 60.9'u üstünde harcama yapmaktadır. Bekar ailelerin ise % 84.6'sı 3 milyon TL.'nin altında aylık harcama yaparken kalan % 15.4'lük kısım üzerinde harcama yapmaktadır. Yalnız şu da belirtilmeli ki, bu grup için en üst harcama sınırı 6 milyon TL.'sıdır.

Bu üç aile tipinin aylık ortalama harcama beklentisine baktığımız da en yüksek beklentiye 7.910.000. TL. ile geniş ailelerin sahip olduğu görülmektedir. Çekirdek ailer için bu ortalama 6.860.000. TL. iken, bekar aileler için 4.150.000. TL. civarında kalmaktadır.

Hane reislerinin doğduğu yerleşim birimi ile aylık harcamalarını değerlendirirsek, ortlamalarda önemli bir farklılaşmanın olmadığı görülmemektedir. Köy doğumlu hane reislerinin aylık ortalama harcamaları 3.290.000. TL. iken, ilçe merkezi doğumluların ortalaması 3.390.000. TL, il merkezi doğumluların ortalaması 3.470.000. TL. civarındadır. Buna karşın 3 milyon TL. harcamayı eşik alarak bir değerlendirme yaparsak, köy doğumluların % 42.9'u bu miktarın altında % 57.1'i üstünde harcama yaparken, ilçe merkezi doğumlularda 3 milyon altı harcama yapanların oranı % 44.4'dür. İl merkezi doğumlular içinde 3 milyon altı aylık harcama yapanların oranı % 37.8'e inmektedir. Dolayısıyla bu grup içinde 3 milyon üzeri harcama yapanların oranı % 62.2'dir.

Aylık ortalama harcama beklentisine baktığımızda, köy doğumluların beklentisinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu grubun aylık ortalama harcama beklentisi 7.120.000. TL. iken, ilçe merkezi doğumluların ortalaması 6.940.000. TL, il merkezi doğumluların ortalaması 6.930.000. TL. civarındadır.

VI.2.5. Tasarruf ve Borçlanma

Hanelerin aylık harcamalarının yanısıra, hanenin son iki yılda yaptığı tasarrufları nasıl değerlendirdiğinin incelenmesi, hanenin sosyo-ekonomik durumunu anlamak açısından önemlidir.

Tablo VI.10'dan yararlanarak hanelerin tasarruflarını değerlendirme biçimlerini incelediğimizde, üç ana grup göze çarpmaktadır. Birinci grup, ev alma/yaptırma, kooperatife girme, iş için yatırma, dükkan açma gibi yatırıma dönük ya da büyük miktarda meblağlarının biriktirilmesini gerektiren tasarruf biçimlerini kapsamaktadır. Bu gruba son yıllarda yatırım aracı olarak da düşünülen otomobil alımı için tasarruf yapanları da eklemek mümkündür. İkinci grup ise köyde tarla alma, tarımsal araç alma ve köydeki akrabalara yardım etme gibi tasarruflardan oluşmaktadır. Birinci grubun tersine, bu gruptaki tasarruflar daha çok kırsal ilişkilerin devamına ve/veya güçlendirilmesine yönelik tasarruflardır. Bu grup içindeki tarla ve tarımsal araç alma gibi tasarruf türleri görece büyük miktarları gerektiren tasarruflardır. Fakat bu iki tür tasarruf biçiminin kırsal alanda gerçekleşmesi, onları nitelik olarak birinci gruptan ayırmaktadır. Üçüncü grup ise tasarruflarını banka, döviz, tahvil-hisse senedi, ziynet eşyasına yatırarak değerlendirenler ve tasarruf yaptığı halde türünü belirtmeyenler tarafından oluşturulmaktadır.

TABLO VI.10
Hanelerin Son İki Yılda Yaptığı Tasarruflar*

	Sayı	%
Şehirde ev arsa aldım	114	17.3
Bankaya yatırdım	110	16.7
Ziynet eşyası aldım	92	14.0
Tahvil, hisse senedi aldım	4	0.6
Döviz yatırdım	33	5.0
Kooperatife girdim	40	6.1
İş için yatırdım	73	11.1
Hacca gittim	9	1.4
Köyde tarla aldım	15	2.2
Tarımsal araç aldım	1	0.2
Köydeki akrabalara yardım ettim	28	4.2
Tasarruf yaptım**	103	15.6
Dükkan aldım	19	2.9
Diğer***	38	6.7

* Birden fazla tasarruf biçimi mümkün olduğu için sadece tasarruf türlerine göre sayı ve oranlar verildi. Sayılar belirli bir türdeki tasarrufu kaç hane reisini yaptığını göstermektedir.

** Tasarruf yapıp belirli bir şekilde değerlendirmeyenleri gösteriyor. *** Diğer şıkki, Günlük harcama (4), Ev tamiri (2), Ev eşyası (16), Otomobil (8), Sağlık harcaması (4) ve Düğün yapmayı (4) kapsamaktadır.

Bütün bunlara ek olarak, kültürel ve sosyal nedenlerle yapılan tasarrufların çeşitliliği ve sayısı ayrı bir gruplamaya el vermemektedir. Gerçekten, hac için tasarruf yapan 9, düğün için tasarruf yapan 4 ve sağlık harcaması için tasarruf yapan 4 hane reisine rastlanmıştır.

Tablo VI.10'da hane reislerinin son iki yılda yaptığı tasarruflar verilmişti. Bu tablo, tasarruf türlerine göre düzenlenmiştir, ama haneler yukarıda sayılan tasarruf türlerinden birden fazlasını kullanabilirler. Yani son iki yılda hem şehirde ev arsa alabilir hem bankaya para yatırabilir hem de ziynet eşyası alabilirler. Dolayısıyla, birden fazla tasarruf aracına yatırım yapılması durumunun ne kadar yaygın olup olmadığının incelenmesi bize hanelerin tasarrufları hakkında daha kapsamlı bilgi verecektir.

Tablo VI.11'de hanelerin son iki yılda yapmış olduğu yatırımların ayrıntısı incelenmektedir. Bu inceleme sonucu son iki yılda 430 hanenin birden fazla tasarruf aracı kullandığı gözlemlenmektedir. Yukarıda yaptığımız gruplamaya göre bir inceleme yapacak olursak, son iki yılda şehirde ev/arsa alanlardan 3'ünün bir yapı kooperatifine üye olduğu, 20'sinin iş için yatırım yaptığı ve 5'nin de dükkan almış olduğu görülmektedir. Son iki yılda bir yapı kooperatifine üye olan 40 hane reisinden, 3'ü iş için yatırım yaparken, 1'i de dükkan almıştır. Ayrıca, iş için yatırım yapan 73 kişiden 3'ü de dükkan almıştır. Dolayısıyla, örnekleme dahil olan 667 hane reisinden 35'i (% 5.2) birinci tasarruf grubunda yer alan yatırım araçlarından birden fazlasını kullanmıştır.

İkinci grup tasarruf olarak ele aldığımız, kırsal ilişkiyi sürdürme ve/veya güçlendirmeye yönelik tasarruflardan birden fazlasına yatırım yapma diğer iki gruba göre çok düşüktür. Zaten bu grupta, kırsal alana yatırımdan çok, köydeki akrabalara yardım etme daha büyük bir grup olarak ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü grupta yer alan tasarruf araçlarının kullanımına baktığımızda ise daha ilginç bir durumla karşılaşyoruz. Bu grupta yer alan tasarruf araçlarından birden fazlasına yatırım yapanların sayısı 135 kişidir. Bir başka deyişle, 667 hane reisinin % 20'si birden fazla ikinci grup tasarruf aracına yatırım yapmıştır. Sadece, son iki yılda bankaya para yatıran 110 hane reisinin başka hangi ikinci grup yatırım araçlarına yatırım yaptığına bakarsak; 31'inin ziynet eşyasına, 16'sinin döviz, 1'inin tahvil-hisse senedine yatırım yaptığını, 24'ünün de tasarrufunu belirli bir şekilde değerlendirmedini görürüz.

TABLO VI.11
Hanelerin Ayrıntılı Tasarruf Dağılımı*

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.Şehirde ev arsa														
2.Bankaya yatırma	19													
3.Ziynet eşyası	15	31												
4.Tahvil-hisse senedi	2	1	2											
5.Dövize yatırım	4	16	15	2										
6.Kooperatif	3	9	6	1	5									
7.İş için yatırım	20	13	13	1	2	3								
8.Hacca gitme	4	3	3	1	2	1	3							
9.Köyde tarla	4	2	4	1	1	1	5	2						
10.Tarımsal araç	1	-	1	1	1	1	1	1	1					
11.Köye yardım	8	7	7	1	3	3	7	3	3	1				
12.Tasarruf	20	24	21	1	14	6	18	5	5	1	7			
13.Dükkan alma	5	6	3	-	-	1	3	2	2	-	1	3		
14.Diğer	2	4	5	-	2	-	1	1	-	-	-	3	-	
Toplam	105	116	80	9	30	16	38	14	11	2	8	6		

* Tablo'da sütun numaraları satırdakilerle aynıdır, örneğin 1 hem satırda hem de sütunda Şehirde ev arsa almayı göstermektedir. Kare matris olduğu için diyagonaldeki sayılar verilmemiştir.

Tablo VI.10 ve Tablo VI.11'deki bilgileri birlikte değerlendirdiğimizde, örnekleme giren hanelerin tasarruf eğilimlerinin ve birden fazla tasarruf aracı kullanımının yaygın olduğu göze çarpmaktadır. Birinci grup olarak ele aldığımız, şehirde ev/arsa alma, bir yapı kooperatifine girme, iş için yatırım yapma, dükkan ve otomobil alma gibi tasarrufları gerçekleştiren 356 kişi vardır.

Üçüncü grup tasarruf türlerini yakından incelediğimizde, bu grup içinde bazı tasarruf türleri daha çok kentli tasarruf eğilimini göstermektedir. Bu grup içinde en yüksek kalemi oluşturan banka hesaplarını (110), son yıllarda ülke genelinde yaygınlaşan bir tür olan döviz tasarrufunu (33) ve tahvil-hisse senedi gibi daha çok uzmanlaşma gerektiren tasarruf türünü modern tasarruf biçimleri olarak algılamak mümkündür. Buna karşın ziynet eşyası satın alarak tasarruf yapılması ve tasarrufun belirli bir şekilde değerlendirilmemesi geleneksel tasarruf biçimleri olarak algılanabilir. Ziynet eşyası alımı yoluyla tasarruf yapanların sayısının hemen banka tasarruflarının arkasından gelmesi ve tasarruflarını belirli bir şekilde değerlendirmeyenlerin sayısının yüksek olması, araştırma kapsamına giren hanelerin tasarruf paternlerinin modern, kentli eğilimleri yansıtmasına rağmen geleneksel tasarruf eğilimlerini de koruduğunu göstermektedir.

TABLO VI.13
Oturulan İllere Göre Hane Tasarrufları*

	Adana	İstanbul	İzmir	Toplam
Şehirde ev arsa	42	41	31	114
Bankaya yatırma	19	52	39	110
Ziynet eşyası	14	47	31	92
Tahvil-hisse senedi	-	4	-	4
Dövizle yatırım	2	27	4	33
Kooperatife üyelik	2	20	18	40
İş için yatırım	22	29	22	73
Hacca gittim	3	4	2	9
Köyde tarla aldım	1	4	10	15
Tarımsal araç	-	1	-	1
Köye yardım	2	11	15	28
Tasarruf	15	55	33	103
Dükkan aldı	5	9	5	19
Diğer	10	14	14	38

* Birden fazla tasarruf yapmak mümkün olduğu için yüzdeler anlamlı olmayacaktır.

Hanelerin tasarruflarını oturdukları illere göre değerlendirdiğimizde son iki yılda şehirde ev/arsa alanların üç il içindeki dağılımında büyük farklılıklar görülmemektedir. Oranlara bakacak olursak % 36.8 ile Adana en yüksek oranı temsil ederken onu % 35.9 ile İstanbul ve % 27.1 ile de İzmir izlemektedir. Buna karşın, yapı kooperatifine üyeliğin İstanbul ve İzmir'de daha yaygın olduğu görülmektedir. Kooperatif üyeliğinde Adana'nın oranı % 5.0 iken İstanbul'un oranı % 50.0, İzmir'in oranı % 45.0'dır. İş için yatırım yapanların % 30.1 Adana'da, % 39.7'si İstanbul'da ve % 30.1'i İzmirde bulunmaktadır. Dükkan alanlar içinde ise İstanbul'un oranı % 47.3 ile en yüksektir. İzmir ve Adana'nın payı ise % 26.3'erdir. Yatırım niteliği taşıyan tasarruf türlerinde İstanbul'da oturan hanelerin daha avantajlı durumda olduğu görülmektedir.

İkinci grup tasarruf araçları olan, köyde tarla alma, tarımsal araç alma ve köye yardım ele alındığında İzmir'deki hanelerin diğer illere göre kırsal kesimle daha fazla yatırım ve yardımlaşma ilişkisi içinde olduğu görülmektedir. Son iki yılda köyde tarla alan 15 kişinin 10'u İzmir'dedir (% 66.6) aynı şekilde köye yardım eden toplam 28 kişinin 15'i İzmir'dedir. Umulabileceğinin tersine Adana'da oturanların kırsal kesimle bu açıdan ilişkisi diğer illere göre daha azdır. Bunun nedenlerinden birisi, Adana'da bulunan hanelerin yaşam seviyesinin görece düşük olması gösterilebilir.

Üçüncü grup olarak ele aldığımız tasarruf türlerinde İstanbul'da oturan hanelerin çarpıcı bir üstünlüğü gözükmemektedir. Bankaya para yatırımların % 47.2'si, ziynet

eşyası olarak tasarruf edenlerin % 51.0'i, tahvil-hisse senedi alanların hepsi ve döviz alanların % 81.8'i İstanbul'da oturmaktadır. Bununla birlikte tasarruf ettiği halde bunu değerlendirmeyenlerin % 53.3'ü de İstanbul'da oturmaktadır. Diğer bir uçta ise Adana bulunmaktadır. Bankaya para yatıranların % 17.2'si, ziynet eşyası alanların % 15.2'si ve döviz alanların % 6.0'sı Adana'dadır. Dolayısıyla, tüm bu açıklamalardan, İstanbul'da bulunan hanelerin tasarruf eğilimlerinin diğer iki ilden daha yüksek olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Hanelerin son iki yılda yaptığı tasarrufların yanısıra, hanelerin borçlanma nedenlerini de incelemek gerekmektedir. Tablo VI.13'de hanelerin borçlanma nedenleri ve bunların dağılımları gösterilmektedir.

TABLO VI.13
Hanelerin Borçlanma Nedenleri*

	Sayı	%
Ev alma/ yaptırma	83	12.5
Ev eşyası taksidi	160	24.1
İş açma	69	10.4
Geçim sıkıntısı	149	22.5
Düğün sünnet	22	3.3
Sağlık harcamaları	31	4.7
Diğer**	20	3.0

* Birden fazla borçlanma biçimi mümkün olduğu için sadece borçlanma türlerine göre sayı ve oranlar verildi. Sayılar belirli bir türdeki borçlanmayı kaç hane reisinin yaptığını göstermektedir. ** Diğer şıkki toptancılara borç (2), ev tamirati için borç (9), altın, ziynet borcu (2), otomobil borcu (6), vergi borcu (1) gibi kategorileri kapsamaktadır.

Hanelerin ana borçlanma nedenini, ev eşyası taksidi (160 % 24.1) ve geçim sıkıntısı (149 % 22.5) oluşturmaktadır. Bu iki borçlanma nedeninin nitelik olarak birbirinden ayrı olduğu ileri sürülebilir. Ev eşyası taksidi için borçlanma hanenin sosyo-ekonomik durumunu yükseltmeye yönelik bir borçlanma biçimi iken, geçim sıkıntısı nedeniyle borçlanma hanenin devamlılığını sağlamak için yapılan bir borçlanma biçimidir. Geçim sıkıntısı nedeniyle borçlanmaya, sağlık harcamaları için borçlanmayı da katabiliriz, çünkü bu tür bir borçlanma nedeni de hanenin sosyo-ekonomik durumunun kötü olduğunun göstergesi olarak alınabilir. Bu iki borçlanma nedenine daha yakından baktığımızda, sağlık harcamaları nedeniyle borçlanan 31 kişiden 12'sinin (% 38.7) aynı zamanda geçim sıkıntısı nedeniyle de borçlanmış olduğu görülmektedir.

Ev taksidi ve geçim sıkıntısı nedeniyle borçlanmayı, ev alma/yaptırma ve iş açma takip etmektedir. Hanelerin tasarruflarını incelerken kullandığımız gruplamayı kullanacak olursak, ev alma/yaptırma ve iş açmayı yatırıma dönük ya da

büyük meblağlar içeren borçlanmalar olarak görebiliriz. Ev almak/yaptırmak için borçlananların sayısı 83, bunun toplama oranı ise % 12.5'dir, iş açmak için borçlananların sayısı 69, toplama oranı ise % 10.4'dür. Bu oranlar, ev/arsa almak ve iş açmak için yapılan tasarrufların biraz altındadır. Tasarruf oranları sırasıyla % 17.3 ve % 11.1 idi. Bu hanelerin, büyük miktarlar gerektiren yatırım ya da girişimlerde, kendi kaynaklarıyla beraber diğer kaynakları da kullandıklarını göstermektedir. Gerçekten, şehirde ev/arsa almak için tasarruf yapan 114 hane reisinden 57'si yani % 50.0'si, bu amaç için borçlanma yoluna da gitmiştir. Diğer bir deyişle, ev almak/yaptırmak için borçlandığını ifade eden 83 hane reisinden 57'si (% 68.7) bu amaçla tasarruf da yapmaktadır. İş açmak için borçlanan haneleri incelediğimizde de aynı durumla karşılaşyoruz. İş açmak için borçlanan toplam 63 hanenin 30'u yani % 43.5'i, bu amaçını gerçekleştirmek için tasarruflarını da kullanırken, 39'u yani % 56.5'i diğer kaynaklardan yararlanmıştı.

Düğün-sünnet yapmak için borçlananların sayısı 667 hane içinde 20'dir. Bu sayı aynı zamanda borçlanma nedenleri içinde en az rastlanan nedeni de ifade ediyor. Kültürel-geleneksel faaliyetleri sürdürmek için borçlanma ve tasarruf araştırma kapsamına giren haneler içinde az rastlanan bir olgu. Bunun nedeni, bu tür faaliyetlerin çoğu zaman belirli bir gelir ve refah düzeyini gerektirmesine bağlanabilir.

Oturulan illere göre borçlanma nedenlerini inceleyerek aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür. Ev almak/yaptırmak için borçlananların üç ildeki oranları arasında büyük farklılıklar göze çarpmasına rağmen İstanbul'da daha azdır. Oranlar Adana, İstanbul ve İzmir için sırasıyla % 34.9, % 28.9 ve % 36.1'dir. Ev eşyası için borçlananların önemli bir çoğunluğu İzmir'de (% 40.0) iken, geçim sıkıntısı nedeniyle borçlananların yarısı (% 53.0) Adana'dadır. Sağlık harcamaları nedeniyle borçlananların % 48.3'ü Adana'da ve % 45.1'i İzmir'dedir.

TABLO VI.14
Oturulan İllere Göre Borçlanma Nedenleri*

	Adana	İstanbul	İzmir	Toplam
Ev alma yaptıрма	29	24	30	83
Ev eşyası taksidi	47	49	64	160
İş açma	38	20	11	69
Geçim sıkıntısı	79	23	47	149
Düğün Sünnet	10	5	7	22
Sağlık harcamaları	15	2	14	31
Diğer	9	7	4	20

* Birden fazla borçlanma mümkün olduğu için yüzdeler anlamlı olmayacaktır.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Adana ve İzmir'de bulunan hanelerin borçlanma nedenleri açısından durumu İstanbul'daki hanelere göre daha kötüdür. Geçim sıkıntısı nedeniyle borçlananların sadece % 15.4'ünün İstanbul'da olması da bunun bir göstergesi olarak alınabilir. Bir sıralama yapmak gerekirse, kullandığımız sosyo-ekonomik göstergeler açısından Adana'daki haneler en kötü durumda İstanbul'dakiler en iyi durumdadır. İzmir'deki hanelerin durumu Adana'daki hanelerden daha iyi olmasına karşın, İstanbul'dan çok Adana'ya yakın gözükmetedir.

VI.3 Göç

Bu bölümde örneklemimize giren 667 hane reisinin nerelerden ve hangi nedenlerle buldukları illere geldikleri incelenecektir. Bunun yanısıra hanereislerinin kardeşlerinin şu anda nerede buldukları da incelenecektir. Böylece hem hane reislerinin hem de kardeşlerinin göç etme biçim ve yollarını incelemiş olacağız.

Öncelikle örneklemimize giren 667 hane reisinin kaç defa göç etmiş olduğuna bakmak, bu nüfusun hareketliliği konusunda bize bir fikir verebilir. Bu konudaki ilk bulgu 667 hane reisinin 546'sının bir defa göç etmiş olmasıdır. Yani memleketinden/doğum yerinden şu anda bulunduğu yere gelen hane reisleri toplamın % 81.9'unu oluşturmaktadır. Birden fazla göç edenlerin toplam sayısı ise 121 yani % 18.1'dir. En fazla göç etme sayısı ise 5'dir ve bu sayıda göç eden hane reisi sayısı 3'tür. Buna karşın 2 defa göç eden hane reisi 103'dür ve bunların toplama oranı % 15.4'tür. Görüldüğü gibi, bir ve iki defa göç eden hane reislerinin toplam sayısı toplam hanelerin % 95.0'inden daha fazlasını oluşturmaktadır.

Hane reislerinin ilk göç ettiği il ile oturdukları il arasındaki ilişki ise Tablo VI.15'de gösterilmektedir. Tablo'yu incelediğimizde şu sonuçlarla karşılaşırız. İlk göçle Adana'ya gelenlerin sayısı 192, genel toplama oranı ise % 28.8, İstanbul'a gelenlerin sayısı 188, toplama oranı % 28.2 ve İzmir'e gelenlerin sayısı 177, toplama oranı % 26.5'dir. Bu, örnekleme giren toplam 667 hane reisinin % 83.5'i gibi büyük bir oranın Adana, İstanbul ve İzmir'e ilk göçle geldiğini göstermektedir.

TABLO VI.15
İlk Göçülen İl ve Şu Anda Oturulan İl

	Adana %		İstanbul %		İzmir %		Toplam %	
Adana	183	86.7	3	1.2	6	2.9	192	28.8
İstanbul	4	1.9	181	73.9	3	1.4	188	28.2
İzmir	1	0.5	-		176	83.8	177	26.5
GAP illeri*	16	7.6	41	16.7	3	1.4	60	9.0
GAP komşu	1	0.5	3	1.2	1	0.5	5	0.7
Diğer	4	1.9	16	6.5	21	10.0	41	6.1
Yurt dışı	2	0.9	1	0.4	-		3	0.4
Toplam	211		245		210		666	

* GAP illeri, Adıyaman (6), Diyarbakır (10), Gaziantep (19), Mardin (7), Siirt (4), Urfa (13) ve Şırnak'ı (1) kapsamaktadır.

İlk göçle Adana'ya gelen 192 hane reisinin 183'ü bu ilde kalırken, 3'ü şu anda İstanbul'da, 6'sı ise İzmir'de oturmaktadır. Dolayısıyla, Adana'ya ilk göçle gelenlerin % 95.3'ü bu ilde oturmaya devam etmiştir. Bir başka ifadeyle, Adana'da oturan 211 hane reisinden 183'ünün bu ilde ilk göçle gelerek kaldığını görülmektedir, ki bu Adana'da oturan hane reislerinin % 86.7'sini oluşturmaktadır.

İlk göçle İstanbul'a gelen 188 hane reisinden 181'i bu ilde kalmaya devam ederken, 4'ü şu anda Adana'da, 3'ü de İzmir'de oturmaktadır. İlk göçle gelenlerin % 96.2'si halen İstanbul'da oturmaktadır. Bunların İstanbul'daki toplam haneler içindeki oranı ise % 73.8'dir.

İzmir'e ilk göçle gelen 177 hane reisinden sadece biri Adana'ya göçmüştür. Yani ilk göçle İzmir'e gelenlerin hemen hepsi bu ilde oturmaya devam etmiştir. Bunların İzmir'deki toplam hane içindeki oranı ise % 83.8'dir.

Yukarıda belirtildiği gibi örnekleme giren 667 hane reisinden 546'sı bir kere göç edenlerden oluşuyordu. Bunun yanında iki kere göç edenler 103 hane reisi idi. Şimdi bunların nerelere göç ettiğini değerlendirebiliriz. İki kere göç edenlerin hangi illere gittiğine baktığımızda, bunlar içinde de Adana, İstanbul ve İzmir'e göç edenlerin büyük çoğunluğu oluşturduğunu görüyoruz. İlk göç edenler içinde Adana'ya göçenler çoğunlukta iken, iki kere göç edenler arasında İstanbul'u tercih edenler çoğunlukta. Sayılara baktığımızda, Adana'ya 28, İstanbul'a 57 ve İzmir'e 29 kişinin göç etmiş olduğunu görüyoruz.

İkinci göçlerini Adana'ya yapanların geldikleri illere baktığımızda çoğunluğun birinci göçlerini GAP kapsamındaki illerden birine yapanlar tarafından oluşturulduğunu görüyoruz (17 kişi). Bir başka ifadeyle, 17 kişi önce GAP kapsamındaki illerden birine daha sonra Adana'ya göç etmiştir. Bunların

yanında İstanbul'dan 2, İzmir'den de 1 kişinin ikinci göçünü Adana'ya gerçekleştirdiğini görüyoruz.

İkinci göç ise İstanbul'a gelenlerin sayısının 57 olduğu belirtilmiştir. Bunların içinde Adana'daki gibi çoğunluğu ilk göçlerini GAP kapsamındaki illere yapanlar oluşturmaktadır (37 kişi). Bunlara ek olarak, ilk göçünü GAP kapsamı dışındaki diğer illere gerçekleştiren 14 kişi, ikinci göç ile İstanbul'a gelirken, ilk göçle Adana'ya gelmiş olan 3 kişi de İstanbul'a göç etmiştir.

İkinci göç ile İzmir'e gelenler arasında, ilk göçünü GAP kapsamındaki illere gerçekleştirenlerin sayısı ikiye düşerken, ilk göçünü GAP kapsamı dışındaki diğer illere gerçekleştirenlerin sayısı artmaktadır (17 kişi). Ayrıca, ilk göçünü İstanbul'a yapan 3 kişinin ve ilk göçünü Adana'ya yapan 6 kişinin, ikinci göç için İzmir'i tercih ettiği görülmektedir.

Üçüncü ve dördüncü göçü gerçekleştirenlerin sayısı çok az olduğu için anlamlı bir değerlendirme yapmaya el vermemektedir. Tablo VI.16, hane reislerinin oturduğu illere kaçınıcı göçleri ile geldiğini göstermektedir.

Üç ya da dört kez göç ederek Adana, İstanbul ve İzmir'e gelenlerin sayısı çok az olduğu için analizlerimizi daha çok bir kez göç edenler ve zaman zaman da iki kez göç edenler üzerine yoğunlaştıracız.

TABLO VI.16
Oturulan İllere Göre Göç Sırası

	1. Göç	2. Göç	3. Göç	4. Göç	Toplam %
Adana	192	28	4	-	224 32.6
%	85.7	12.5	1.8		
İstanbul	188	57	4	3	252 36.6
%	74.6	22.6	1.6	1.2	
İzmir	177	29	4	2	212 30.8
%	83.5	13.7	1.9	0.9	
Toplam	557	114	12	5	688
%	81.0	16.6	1.7	0.7	

Göç yıllarını incelediğimizde, göçlerin 1960-1990 yılları arasında gerçekleştirildiği görülmektedir. Hane reislerinin ilk göçlerini gerçekleştirdikleri yıllara bakacak olursak, geçerli cevap veren 552 hane reisinden (181 kişi) % 32.8'inin 1971-1980 yılları arasında, (174 kişi) % 31.5'inin 1981-1990 yılları arasında, (104 kişi) % 18.8'inin de 1961-1970 yılları arasında göç ettikleri görülmektedir. İkinci kez göç eden hane reislerinin göç yıllarına baktığımızda yoğunlaşmanın 1971-1990 yılları arasında olmasına rağmen, 1981-1990 yılları arasında

göç edenlerin oranı daha yüksektir (% 40.0). Tablo VI.17'de ilk göç yılları ve gidilen iller gösterilmektedir.

İlk göçle Adana'ya gidenler içinde 1971-1980 yılları arasında göç edenlerin oranı en yüksek seviyededir (% 37.7). Bunu % 26.7 ile 1981-1990 yılları arasında göç edenler ve % 23.0 ile 1961-1970 yılları arasında göç edenler izlemektedir. Bu ile 1981-1993 yılları arasında gelenlerin oranına bakacak olursak oran, % 31.4'e yükselmektedir.

TABLO VI.17
İlk Göçülen İl ve Göç Yılları*

	1952-1960		1961-1970		1971-1980		1981-1990		1991-1993		Toplam	
	%		%		%		%		%		%	
Adana	15	23.4	44	42.3	72	39.6	51	29.3	9	32.1	191	34.6
%	7.9		25.0		37.7		26.7		4.7			
İstanbul	24	37.5	27	26.0	49	26.9	62	35.6	9	32.1	171	31.0
%	14.0		15.8		28.7		36.3		5.3			
İzmir	3	4.7	7	6.7	29	15.9	39	22.4	7	25.0	85	15.4
%	3.5		8.2		34.1		45.9		8.2			
GAP illeri*	17	26.6	13	12.5	20	11.0	6	3.4	-		56	10.1
%	30.4		23.2		35.7		10.7					
GAP komşu	2	3.1	1	1.0	1	0.5	1	0.5	-		5	1.1
%	40.0		20.0		20.0		20.0					
Diğer	3	4.7	11	10.5	9	4.9	15	8.6	3	10.7	41	7.4
%	7.3		26.7		21.8		36.9		7.3			
Yurt dışı	-		1	1.0	2	1.1	-		-		3	1.8
%			33.3		66.7							
Toplam**	64		104		182		174		28		552	
%	11.6		18.8		33.0		31.5		5.1			

* GAP illeri, Adıyaman (6), Diyarbakır (10), Gaziantep (19), Mardin (7), Siirt (4), Urfa (13) ve Şırnak'ı (1) kapsamaktadır. ** Cevapsız anketler nedeniyle toplam 667'dir.

İstanbul'a ilk göçle gelenler içinde en yüksek orana % 36.3 ile 1981-1990 yılları arasında göç edenler sahipken, 1971-1980 yılları arasında göç edenlerin payı % 28.7'dir. Bir başka ifadeyle, 1932-1970 arasında bu ile ilk göçle gelenlerin oranı % 29.8 iken, 1981-1993 arasında gelenlerin oranı % 41.6'dır. Dolayısıyla, 1981 sonrasında bu ile gelenlerin oranı hemen hemen yarıyı bulmaktadır. Adana ve İstanbul'a 1981 sonrasında gelenlerin oranını karşılaştırdığımızda, İstanbul'a gelenlerin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

İzmir'e ilk göçle gelenlerin yıllara göre dağılımına baktığımızda ise 1981 sonrasında gelenlerin oranının % 54.1 olduğu görülmektedir. Ama bu il bazında cevapsız anketlerin yüksek olması bu sonucu ihtiyatla değerlendirmemizi gerektirmektedir.

GAP kapsamına giren illere ilk göçünü gerçekleştirenleri yıllar itibariyle değerlendirdiğimiz de, 1971-1980 arasında bölge içi

göçün yüksek olmasına rağmen (% 35.7), 1981-1990 arasında oranın % 10.7'ye düştüğü görülmektedir. Daha çarpıcı olan ise 1991-1993 yılları arasında örneklemimize giren haneler içinden, bölge içine göçenlerin olamamasıdır.

GAP kapsamına girmeyen illere yapılan ilk göç ile göç yıllarını karşılaştırdığımızda ise 1971-1980 arasında 11 kişinin ilk göçünü buralara gerçekleştirirken, 1981-1990 bu sayı 15'e çıkmaktadır. Bu illere yapılan ilk göçler içinde 1932-1980 arası yıllarda göçenlerin oranı % 56.1 iken, 1981-1993 yılları arasında göçenlerin oranı % 43.9'dur.

Tüm bunlardan, 1980 sonrasında GAP bölgesi dışındaki illere göç eğiliminin yükseldiği sonucuna varılabilir. İkinci defa göç edenleri göz önüne alırsak, zaman içinde hem bölge içindeki illere hem de GAP kapsamına girmeyen diğer illere göç etme eğilimi düşerken, Adana İstanbul ve İzmir gibi metropol illere göçme eğilimi artış gösteriyor.

VI.3.1. Göç nedenleri

Göç nedenlerini anlamak için hane reislerinin köyden ayrılma nedenlerini (itici nedenler) ve şehre gelme nedenlerini (çekici nedenler) incelememiz anlamlı olabilir. Bu çerçevede hane reislerinin köyden ayrılma nedenlerine baktığımızda, köyden ayrılmanın tek bir nedeninin olmadığı görülmektedir. Aksine bir çok nedenle köyden ayrılmanın gerçekleştiğini görüyoruz. Köyden ayrılmasını, tek nedene bağlayanların esas olarak geçim sıkıntısı, topraksızlık ve işsizlik gibi gruplarda toplandıkları görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle, geçim sıkıntısını neden olarak gösterenlerin sayısı 102, toplam içindeki oranı % 16.9, topraksızlığı neden olarak gösterenlerin sayısı 15, oranı % 2.5 iken işsizlik nedeni ile göç edenlerin sayısı 97, oranı % 16.1'dir. Bunun yanısıra, yukarıda belirtildiği gibi birden fazla neden belirtenleri, mesela geçim sıkıntısı ve işsizlik nedeniyle göç edenleri, de dikkate aldığımızda bu oranlar değişik bir durum almaktadır. Dolayısıyla, bir kaç ana grup etrafında analiz yapmak göç nedenlerini anlamak için daha elverişli olacaktır. Köyden ayrılmanızı gerektiren nedenler nelerdi sorusuna verilen cevapları, ekonomik, sosyal, siyasi, ekonomik ve sosyal, kültürel ve ailevi başlıkları altında gruplandırmak mümkün gözükmektedir¹. Böyle bir gruplandırma yaptığımız zaman ekonomik nedenlerin köyden ayrılmada en önemli neden olduğu görülmektedir, gerçekten

¹ Ekonomik nedenlerle göç edenlerin içine geçim sıkıntısı, topraksızlık, işsizlik gibi nedenlerin yanısıra, bu nedenlerden birkaçını aynı anda söyleyenler de dahil edilmiştir. Benzer şekilde, sosyal nedenlerin içine okumak için, evlendiği için, yaşamı beğenmediği için vb nedenlerle göçenler de dahil edilmiştir. Siyasi nedenlerle göçenler ise, can güvenliği, ağa baskısı gibi nedenleri kapsamaktadır. Kültürel ve ailevi nedenler, kan davası, aile bireylerinin daha önce göçmüş olması gibi nedenleri kapsamaktadır. Bunun yanısıra, ekonomik ve sosyal nedenler, geçim sıkıntısı, işsizlik, topraksızlık gibi nedenlerin yanısıra daha iyi yaşam, çocukların okul sorunu vb nedenleri kapsamaktadır. Diğer kategorisi ise tayin ve toprakların su altında kalmasını kapsamaktadır.

509 hane reisi, yani toplamın % 84.6'sı ekonomik nedenlerle memleketinden ayrılmış gözükmektedir. Sosyal ve siyasi nedenlerle göç ettiklerini söyleyenler ise görece önemsiz oranları oluşturmaktadır. Sırasıyla bunların toplam içindeki oranları % 3.7 ve % 0.7'dir. Kültürel ve sosyal nedenlerle göç edenlerin sayısı ise 44, toplam içindeki oranı % 7.3 iken ekonomik ve sosyal nedenlerle göçenlerin sayısı 14, toplam içindeki oranı sadece % 2.3 olarak belirlemektedir.

Göç etme nedenleri ile hane reislerinin bulunduğu illeri karşılaştırdığımızda, bulunulan iller arasında önemli bir farklılık bulunmamasına karşın, ekonomik nedenlerle göç edenlerin daha çok İstanbul'u tercih ettiği söylenebilir. Bu durum Tablo VI.18'de ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Ama kısaca durumu değerlendirecek olursak, İstanbul'a ekonomik nedenlerle göç edenlerin sayısının 190, toplam içindeki oranının da % 37.3 olduğu görülecektir. İzmir ve Adana için ise sayı ve oranlar sırasıyla, 176 ve % 34.6, 143 ve % 28.1'dir. Başka bir açıdan bakarsak, İstanbul'da bulunan hane reislerinin % 84.4'nün, İzmir'dekilerin % 84.2'sinin ve Adana'dakilerin % 34.6'sının ekonomik nedenlerle memleketlerinden ayrılmış olduğu gözlemlenmektedir.

TABLO VI.18
Köyden Ayrılma Nedeni ve Bulunulan İl*

	Adana %		İstanbul %		İzmir %		Toplam %	
Ekonomik	143	84.6	190	84.4	176	84.2	509	84.6
%	28.1		37.3		34.6			
Sosyal	2	1.2	16	7.1	4	1.9	22	3.7
%	9.1		72.7		18.2			
Siyasi	1	0.6	3	1.3	-		4	0.7
%	25.0		75.0					
Kültürel ve Ailevi	14	8.3	10	4.5	20	9.6	44	7.3
%	31.8		22.7		45.5			
Ekonomik ve Sosyal	5	3.0	2	0.9	7	3.3	14	2.3
%	35.7		14.3		50.0			
Diğer	4	2.4	3	1.3	2	1.0	9	1.5
%	44.4		33.3		22.2			
Toplam	169		224		209		602	
%	28.1		37.2		34.7			

* Cevapsız anketler nedeniyle toplam 667'dir.

Bu oranların yanısıra sosyal nedenlerle göç edenlerin önemli bir oranı (% 72.7) İstanbul'u tercih ederken kültürel ve ailevi nedenlerle göç edenlerin önemli bir oranı İzmir (% 45.5) ve Adana'yı (31.8) tercih etmektedir.

Hane reislerinin memleketlerinden ayrılma nedenleri ile doğum yerleri karşılaştırıldığında durumun biraz daha farklı olduğu görülmektedir. Mardinlileri ele aldığımızda,

Mardinlilerin % 92.1'inin ekonomik nedenlerle göç ettiğini görüyoruz. Siirtliler içinde bu oranın oldukça yüksek olduğu, (% 90.4) görülmektedir. Dolayısıyla, bu iki ilden göç etme nedeninin tamamen ekonomik olduğu ileri sürülebilir. Söz konusu illerde iş imkanlarının diğer illere göre daha az olması buna neden olarak gösterilebilir.

TABLO VI.19
Hane Reisinin Memleketi ve Köyden Ayrılma Nedeni*

	Ekonomik	Sosyal	Siyasi	Kültürel ve Ailevi	Ekonomik ve Sosyal	Diğer
Adıyaman	49	1	-	3	2	3
%	84.5	1.7	-	5.2	3.4	5.2
Diyarbakır	82	5	-	11	3	1
%	80.4	4.9	-	10.8	2.9	1.0
G.Antep	75	3	-	10	1	3
%	81.5	3.5	-	10.9	1.1	3.3
Mardin	128	3	2	6	-	-
%	92.1	2.2	1.4	4.3	-	-
Siirt	47	2	-	2	1	-
%	90.4	3.8	-	3.8	1.9	-
Urfa	105	8	1	9	4	2
%	81.4	6.2	0.8	7.0	3.1	1.6
Şırnak	7	-	1	-	2	-
%	70.0	-	10.0	-	20.0	-
Batman	10	-	-	2	1	-
%	76.9	-	-	15.4	7.7	-
GAP'a komşu	6	-	-	1	-	-
%	85.7	-	-	14.3	-	-

* Toplam 602'dir. Eksiklik cevapsız anketlerden kaynaklanmaktadır.

Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep ve Urfalılar içinde ekonomik nedenlerle göç edenlerin oranları % 80 civarında çıkmaktadır. Bu illerden olan göçlerde ekonomik nedenlerin Mardin ve Siirt'e göre daha düşük olmasının nedeni buralarda ekonominin daha canlı olmasına bağlanabilir. Şırnak ve Batman için ise bu oran % 70 düzeylerine kadar inmektedir. Bu iki şehirden göç edenlerin örneklem içindeki oranlarının düşük olması, bunlar hakkında geçerli bir değerlendirme yapmamıza imkan vermemektedir.

Hane reislerinin göçlerini gerçekleştirdikleri ilk yıllar ile göç nedenlerini karşılaştığımızda, ekonomik nedenlerle göç edenlerin genellikle 1970 sonrasında yoğunlaştığı görülmektedir. Göç dönemlerine göre değerlendirme yaparsak, 1932-1960 yılları arasında ilk göçünü gerçekleştirdiğini söyleyenler içinde, ekonomik nedenlerle göç edenlerin oranı % 84.7 iken bu oran 1961-1970 yılları arasında hemen hemen değişmeden % 84.3'de kalmaktadır. Buna karşın, 1971-1980 yılları arasında artarak % 87.7 ile en yüksek seviyesine çıkmaktadır, 1981-1990 ve 1991-1993 yılları arasında ise oranda düşme eğilimi belirlemekte, oran sırasıyla % 82.7 ve % 76.9 olarak gerçekleşmektedir.

TABLO VI.20
Memlekettten Ayrıılma Nedenleri ve İlk Göç Yılları*

	1932-60 %	1961-70 %	1971-80 %	1981-90 %	1991-93 %
Ekonomik	50 84.7	75 84.3	142 87.7	129 82.7	20 76.9
Sosyal	2 3.4	7 7.9	3 1.9	7 4.5	1 3.8
Siyasi	1 1.7	-	1 0.6	1 0.6	1 3.8
Kül. ve Aile.	4 6.8	6 6.7	10 6.2	11 7.1	2 7.7
Eko. ve Sos.	2 3.4	-	5 3.1	2 1.3	2 7.7
Diğer	-	1 1.1	1 0.6	6 3.8	-
Toplam	59 100.0	89 100.0	162 100.0	156 100.0	26 100.0

* Toplam 492'dir. Eksiklik cevapsız anketlerden kaynaklanmaktadır.

Bir başka açıdan değerlendiresek, yukarıda belirttiğimiz nokta daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik nedenle göç edenlerin % 30'u 1970 yılından önce ilk göçünü gerçekleştirmiş iken % 70'i son 23 yıl içinde, yani 1971-1993 yılları arasında ilk göçünü gerçekleştirmiştir.

TABLO VI.21
Memlekettten Ayrıılma Nedeni ve Hane Reisinin Yaşı*

	20-29 %	30-39 %	40-49 %	50-59 %	60-65 %
Ekonomik	75 81.5	156 83.4	141 86.0	87 85.3	50 87.7
Sosyal	3 3.3	6 3.2	5 3.0	8 7.8	-
Siyasi	1 1.1	2 1.1	-	-	1 1.8
Kül. ve Aile.	8 8.7	17 9.1	9 5.5	4 3.9	6 10.5
Eko. ve Sos.	2 2.2	4 2.1	6 3.7	2 2.0	-
Diğer	3 3.3	2 1.1	3 1.8	1 1.0	-
Toplam	92 100.0	187 100.0	164 100.0	102 100.0	57 100.0

* Toplam 602'dir. Eksiklik cevapsız anketlerden kaynaklanmaktadır. Yaş grupları baz alınarak yüzdeler hesaplanmıştır.

Hane reislerinin yaşları ile göç nedenlerini karşılaştırdığımızda ise ileri yaş gruplarında ekonomik nedenle göç etme eğiliminin yükselme gösterdiği anlaşılmaktadır. Yaş gruplarını baz alarak değerlendirme yaptığımızda, 40-49 ve 60-65 yaş gruplarında bulunan hane reislerinin, sırasıyla % 86.0'sı ve % 87.7'sinin ekonomik nedenlerle göç ettiği görülmektedir. Buna karşın 20-29 yaş grubunda bulunan hane reislerinin ekonomik nedenlerle göç etme oranı % 81.5'dir. Bu oran yaş grupları içindeki en düşük orandır. Göç etme nedenlerini baz olarak aldığımızda ise, ekonomik nedenlerle göç edenlerin % 30.6'sının 30-39 yaş grubunda, % 27.7'si ise 40-49 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Bu, ekonomik nedenlerle göç edenlerin 30-49 yaş aralığında bulunduğunu, dolayısıyla ekonomik olarak dinamik bir grubun hareketliliğinin söz konusu olduğunu göstergesi olarak değerlendirilebilir. Göç

yıllarını incelerken 1970 sonrası göç edenlerde ekonomik nedenle göç etme oranının daha yüksek olduğunu gözlemlemiştik, ekonomik nedenlerle göç edenlerin 30-40 yaş grubunda yoğunlaşması da bu gözlemi doğrular niteliktedir. Buna karşın ele alınan diğer nedenlerle göç etme eğilimleri konusunda yaş gruplarına göre anlamlı farklılıklar bulmak mümkün gözükmemektedir.

İkinci olarak inceleyebileceğimiz değişken ise, hane reislerini şehre çeken nedenlerdir. Burada da benzer bir şekilde birden fazla neden etkili olmaktadır. Bunları gruplandırmadan baktığımızda, en önemli çekici nedenin kazanç imkanlarının fazla olmasının olduğunu görmekteyiz. Sadece kazanç imkanları nedeniyle kente gelenlerin sayısı 195, toplam içindeki oranı ise % 32.4 olarak ortaya çıkmaktadır. Bunu takip eden neden ise olanakların zenginliği ve çeşitliliği kategorisidir, tek başına bu nedenle göç edenlerin toplam içindeki oranı % 4.8'dir. Kazanç imkanlarını ve olanakların zenginliği ve çeşitliliğini birlikte şehre çeken neden olarak gösterenlerin sayısı 154, toplam içindeki oranı % 25.6'dır. Dolayısı ile, hane reislerinin 388'i yani % 62.8'i kazanç imkanlarının fazla olmasını ve olanakların zenginliği ve çeşitliliğini kendilerini şehre çeken neden olarak belirtmiştir. Şehirde kimsenin kimseye karışmamasını tek başına neden olarak gösterenlerin sayısı 29, toplam içindeki oranı % 4.8. Şehirlerde iyi okullar bulunduğu için göçenlerin sayısı ise sadece 6'dır.

Siz şehre çeken nedenler nelerdi sorusuna verilen yanıtlar için, köyden göçe verilen yanıtlara benzer bir gruplandırma yapmamız mümkündür. Bu bize karşılaştırma olanağı da sağlayacaktır. Fakat köy için geçerli olan bazı nedenler burada geçerli olmayacaktır. Bu nedenle, şu kategorilere göre bir değerlendirme yapmak mümkün gözükmemektedir: Ekonomik, Sosyal, Siyasi, Kültürel ve Ailevi, Ekonomik ve Sosyal ve Diğer². Bu şekil bir gruplandırmadan sonra, şehrin ekonomik ve sosyal olanaklarını neden olarak gösterenlerin toplam içinde büyük çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Bu kategoriye cevap veren hane reisi sayısı 342, toplam içindeki oranı ise % 51.3. İkinci büyük grubu şehrin ekonomik olanaklarını neden olarak gösterenler oluşturmaktadır. Bu grupta yer alanların sayısı 195 toplam içindeki oranı ise % 32.4. Üçüncü grup olarak ise % 8.6 oranıyla, sosyal nedenleri gösterenler

² Kazanç imkanlarının fazla olmasını ekonomik neden olarak, iyi okulların bulunması, kimsenin kimseye karışmaması ve olanakların çeşitliliği ve zenginliğini sosyal nedenler olarak gruplandırdık. Olanakların çeşitliliği ve zenginlik kategorisinin ekonomik nedenleri aşan bir anlamı vardır. Bu nedenle sosyal neden olarak ele alınabilir. Siyasi neden sürgün ve cangüvenliğini kapsamaktadır. Kültürel ve Ailevi nedenler, kandası, ailevi anlaşmazlık ve sorunları kapsamaktadır. Ekonomik ve Sosyal nedenler ise kazanç imkanları, iyi okullar, olanakların çeşitliliği, kimsenin kimseye karışmaması gibi nedenlerin bir kaçını birden neden olarak gösterenleri kapsamaktadır. Diğer ikategorisi tayin ve köyün su altında kalmasını kapsamaktadır.

belirmektedir. Arta kalan nedenler ise pek önemli olmayan oranlarda (üçünün toplamı % 2.1) ortaya çıkmaktadır.

Hane reislerini şehre çeken nedenlerle hane reislerinin bulunduğu illeri karşılaştırdığımızda, ekonomik nedenleri belirleyici olarak söyleyen hane reislerinin daha çok (% 44.6) İstanbul'u tercih ettiği görülmektedir. İzmir % 40.0 oranı ile ikinci olarak tercih edilen şehir iken Adana % 15.4 oranı ile üçüncü şehirdir.

TABLO VI.22
Bulunulan İl ve Şehre Çeken Nedenler*

	Ekonomik	Sosyal	Siyasal	Kül. ve Ailevi	Eko. ve Sosyal	Diğer	Toplam
Adana	30	21	1	2	111	1	166
%	18.1	12.7	0.6	1.2	66.8	0.6	100.0
İstanbul	87	11	2	1	126	2	229
%	38.0	4.8	0.9	0.4	55.0	0.9	100.0
İzmir	78	20	-	2	105	2	207
%	37.7	9.6		1.0	50.7	1.0	100.0

* Toplam 602'dir. Eksiklik cevapsız anketlerden kaynaklanmaktadır.

Ekonomik ve sosyal nedenleri şehrin çekici nedenleri olarak belirten hane reislerinin sayısı 342 kişidir. Bunlardan % 36.8'i İstanbul'da bulunmaktadır. Kalanların % 32.5 Adana'da iken % 30.7'si İzmir'de bulunmaktadır. Bu durumda, ekonomik ve ekonomik ve sosyal nedenlerle en çok tercih edilen şehir İstanbul'dur. Bir başka ifade ile, İstanbul ekonomik ve ekonomik ve sosyal nedenlerle diğer iki şehre göre daha çekicidir. Şehrin kendilerini sosyal nedenlerle çektiğini belirten 52 hane reisinden 21 yani % 40.4'ü Adana'da bulunmaktadır. İzmir % 38.5 ile ikinci, İstanbul % 21.2 ile üçüncü şehirdir. Adana'nın sosyal nedenlerle tercih edilmesi bölge illerine yakın olması ve bölge halkı tarafından tanınması ile açıklanabilir.

Ele aldığımız değişken ile hane reislerinin memleketlerini karşılaştırdığımızda, ekonomik nedenleri çekici olarak belirtenlerin içinde % 29.7 oranı ile Mardinliler gelmektedir. Onları % 17.9 oranı ile Gaziantep'iler takip ederken, Diyarbakırlıların oranı % 14.9, Urfalıların oranı ise % 14.4'dür.

TABLO VI.23
Hane Reislerinin Memleketi ve Şehre Çeken Nedenler*

	Ekonomik	Sosyal	Siyasal	Kül. ve Aile.	Eko. ve Sos.	Diğer
Adıyaman	19	3	-	-	35	6
%	32.8	5.2			60.3	1.7
Diyarbakır	29	16	-	-	55	1
%	28.7	15.8			54.5	1.0
G. Antep	35	9	1	1	44	2
%	38.0	9.8	1.1	1.1	47.8	2.2
Mardin	58	6	1	-	75	-
%	41.4	4.3	0.7		53.6	
Siirt	16	3	-	-	35	-
%	29.6	5.6			64.8	
Urfa	28	12	1	4	81	1
%	22.0	9.4	0.8	3.1	63.8	0.8
Şırnak	6	-	-	-	4	-
%	60.0				40.0	
Batman	1	2	-	-	10	-
%	7.7	15.4			76.9	
GAP'a komşu	3	1	-	-	3	-
%	42.9	14.3			42.9	

* Toplam 602'dir. Eksiklik cevapsız anketlerden kaynaklanmaktadır.

VI.3.2. Göç ve Kırsal İlişkiler

Kır bağlantısını incelemek, hane reislerinin göç paternlerini, ne kadar "şehirli" olduklarını ve geri dönme olasılıklarını anlamak açısından önemlidir. Tüm bunları anlamak için birinci olarak bakabileceğimiz değişken, köyde hane reislerinin malı olup olmadığıdır.

Öncelikle şuna dikkat etmemiz gerekir ki, bu değişkenle hane reislerinin şu anda köyde malı olup olmadığını anlayabiliriz, yani bu değişkenin formülasyonu geçmişteki durumu yansıtmamaktadır. Bu konuda dikkat çekici olan ilk bulgu, hane reislerinin önemli bir kısmının köyde malı olmamasıdır. Daha açık bir ifade ile, 667 hane reisinden 401'inin yani toplamın % 60.1'inin, köyde malı bulunmamaktadır. Fakat köyde malı olanların toplam içindeki oranının düşük olması en az iki olasılığın varlığını akla getirmektedir. Ya hane reisleri köyde malı mülkü olmadığı için göç etmektedir ya da hane reisleri göç ederken malını mülkünü elden çıkartmaktadır. Her iki durumda da hiç değilse maddi bağ anlamında kırla olan ilişkinin zayıflaması söz konusudur.

Köyde tarlası olan kişi sayısı 121'dir, toplam içindeki oranı ise sadece % 18.1'dir. Burada kırsal bağlantının sıklığını ya da zayıflığını anlamak için en zayıf olan uça hiç malı

olmayanları en güçlü uca ise tarlası, hayvanı, evi ve makinası olanları koyarsak durum daha çarpıcı bir şekilde ortaya çıkacaktır. Bu bakış açısından bir gruplama yaparsak şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: Malı olmayanlar kategorisi, köy doğumlu olmayanlar ve köy doğumlu olupta köyde malı olmayanları da kapsamaktadır. Bir başka ifade ile, köyde malı olmama değil köyde malı bulunma durumu bizim için daha açıklayıcı olacaktır.

TABLO VI.24
Köyde Mülkiyet Sahipliği

		%
Malı olmayanlar	401	60.1
Hayvanı olanlar	5	0.7
Tarla, bağ, bostan	136	20.4
Ev	38	5.7
Tarla ve Ev vd..	87	13.0

Tablo VI.24'den de anlaşılacağı gibi, köyde herhangi bir malı olanların toplam içindeki payı % 39.9'dur. Bunları da en çok malı olandan en az malı olana göre sıralayabiliriz. Bu durumda köyde hayvanı olanları zayıf bir ilişkinin göstergesi olarak alabiliriz çünkü hayvan için belirli bir masraf söz konusudur. Eğer sürü beslenmesi ve besicilik yapılması söz konusu değil ise hayvanlar genellikle kolay elden çıkarılan mallardır. Zaten sadece 5 hane reisinin köyde hayvanı vardır. Bu nedenle ayrıntılı bir açıklamaya olanak yoktur. Tarla, bağ ya da bostan sahipliğini, hayvan sahipliğine göre daha güçlü bir ilişki olarak düşünebiliriz. Gerçekte bu tür mülklerden herhangi birine sahip olan hane reisi sayısı 136, toplam içindeki oranı ise % 20.4'dür. Dolayısıyla, en yaygın mülk sahipliği olarak bu grubu alabiliriz. Ev sahipliği, köyle ilişki açısından önemli bir göstergedir. Bu bölgede kalabileceği kendine ait bir mekan anlamına da gelmektedir. Bu nedenle tarla, bağ, bostan sahipliğinden daha sıkı bir ilişkinin göstergesi olarak alınabilir. Ev sahibi olan 38 kişi vardır, bunların toplam içindeki oranı % 5.7. Köyde yukarıda saydığımız mülklerden bir kaçına birden sahip olmayı en sıkı ilişkinin göstergesi olarak alabiliriz. Bu durumda olan hane reisi sayısı 87, oranı ise % 13.0'dür. Şu halde % 13.0'lük bir kısmın malı olması açısından kırla sıkı ilişkisinden söz etmek mümkündür.

TABLO VI.25
Hane Reisinin Bulunduğu İl ve Köydeki Malı*

	Malı yok	Hayvan	Tarla, Bağ, Bostan	Ev	Tarla ve Ev vd.	Toplam
Adana	167	1	28	3	12	211
%	79.1	0.5	13.3	1.4	5.7	100.0
İstanbul	149	-	47	11	38	245
%	60.8		19.2	4.5	15.5	100.0
İzmir	85	4	61	24	37	211
%	40.3	1.9	28.9	11.4	17.5	100.0

* Bulunan il baz alınmıştır.

Hane reislerinin oturduğu İller ile köyde mal(lar)ı olup olmaması karşılaştırıldığında, Adana'da oturan hane reislerinin % 79.1'inin malı olmadığı görülmektedir. Öte yandan İzmir'de oturan hane reisleri içinde köyde malı olmayanların oranı % 40.3'dür. Bir başka ifade ile, köyde malı olup olmama açısından Adana ve İzmir iki zıt kutbu oluşturmaktadır. Bu zıtlık, köyde tarlası, evi ve diğer malı olanların oranına baktığımızda da kendini göstermektedir. İzmir'de oturan hane reislerinin kırsal kesimle ilişkisi Adana ve İstanbul'a göre daha sıkı görülmektedir. Ama hemen belirtmeli ki, İstanbul'un durumu ikisinin ortasındadır. Bu durumu, köyde tarlası, evi ve diğer malları bulunanların oranına bakarak da görebiliriz. İzmir'de oturan hane reislerinin % 17.5'inin köyde tarla, ev ve diğer mallara aynı anda sahip olduğu görülecektir. Dolayısıyla, İzmir'de bulunan hane reislerinin kırsal kesimle ilişkileri daha sıklıdır. Adana ise hem malı olmayanların oranının yükseklığı açısından hemde köyde malı olanların iç dağılımı açısından en kötü durumdadır.

TABLO VI.26
Hane Reisinin Memleketi ve Köydeki Malı

	Malı yok	Hayvan	Tarla, Bostan	Bağ	Ev	Tarla ve Ev vd	Toplam
Adıyaman	39	2	15		-	12	66
%	59.1	5.0	19.7			18.2	100.0
Diyarbakır	71	-	20		8	18	117
%	60.7		17.1		6.8	15.4	100.0
G.Antep	60	-	23		4	12	99
%	60.6		23.2		4.0	12.1	99.9
Mardin	77	1	34		12	20	144
%	53.5	0.7	25.6		8.5	15.9	100.0
Siirt	39	1	14		2	7	63
%	61.9	1.6	22.2		3.2	11.1	100.0
Urfa	97	1	25		12	11	146
%	66.4	0.7	17.1		8.2	7.5	99.9
Şırnak	7	-	2		-	2	11
%	65.6		18.2			18.2	100.0
Batman	9	-	3		-	2	14
%	64.5		21.4			14.5	100.0
GAP'a Komşu	2	-	2		-	3	7
%	28.6		28.6			42.8	100.0

Kırsal ilişkiyi anlamak için yararlanabileceğimiz diğer bir değişken hane reislerinin memleketi. Hane reislerinin memleketi ile köyde malı olup olmamasını karşılaştırdığımızda, en zayıf ilişkiye Urfalıların sahip olduğu göze çarpmaktadır. Urfalılar içinde köyde malı olmayanların oranı % 66.4 ile en yüksek seviyededir. Köyde malı olanların iç dağılımı açısından da Urfalıların durumu en kötüsüdür. Mardinlilerin durumuna bakıldığı zaman köyde malı olanların oranının en yüksek bu grup için olduğu söylenebilir. Bu grup içinde malı olmayanların oranı % 53.5'dir. Adıyaman, Diyarbakır ve Gaziantep'te içinde köyde malı olmayanların oranı % 60 düzeyinde seyretmektedir. Bu üç grup içinde köyde malı olanların iç dağılımı açısından en iyi durumda ya da köyle en sıkı ilişkide bulunanların Adıyamanlılar olduğu görülmektedir.

TABLO VI.27
Köydeki Mal ve Hane Reislerinin Yaşı *

	20-29 %	30-39 %	40-49 %	50-59 %	60-69 %
Malı olmayanlar	56 53.8	124 59.9	107 59.4	74 65.5	40 63.5
Hayvanı olanlar	1 1.0	2 1.0	1 0.6	1 0.9	-
Tarla, bağ, bostan	24 23.1	40 19.3	36 20.0	28 24.8	8 12.7
Ev	6 5.8	15 7.2	10 5.6	4 3.5	3 4.8
Tarla ve Ev vd..	17 16.3	26 12.6	26 14.4	6 5.3	12 19.0
Toplam	104 100	207 100	180 100	113 100	63 100

Hane reislerinin yaş gruplarını göz önüne alarak bir değerlendirme yaptığımızda, karşımıza çıkan ilk çarpıcı sonuç, en genç yaş grubu olan 20-29 yaş grubunun, beklentinin tersine, diğer yaş gruplarına göre köyle ilişkilerinin hiç de az olmadığıdır. Bu yaş grubu içinde bulunanların % 53.8'inin köyde malı yok iken, söz konusu oran diğer yaş grupları için % 60 civarındadır. Hatta bu oran 50-59 yaş grubu için % 65.5 ile en yüksek seviyesine ulaşmaktadır. İkinci önemli nokta, köyde birden fazla malı olanların dağılımı ile ilgilidir. Yine 20-29 yaş grubunun iç dağılımına baktığımızda, köyde birden fazla malı olanların oranının % 16.3 olduğu görülmektedir. Bu oranın üstüne 60-65 grubu % 19.0 ile çıkmaktadır. Köyde tarla, bağ, bostan gibi toprağı olanların yaş grupları içindeki dağılımını incelediğimizde, 20-29 yaş grubu içinde köyde sadece toprağı olanların oranının % 23.1 ile hemen 50-59 yaş grubundan sonra geldiği görülmektedir. Bu grup için oran % 24.8'dir.

TABLO VI.28**Köydeki Mal ve Hane Reislerinin Aylık Harcaması ***

	25-175 %	200-275 %	300-420 %	450-600 %	650-950 %	1000- 2000 %
Malı olmayanlar	65 60	102 58	150 62	55 59	14 54	11 58
Hayvanı olanlar	2 2	2 1	1 0.4	-	-	-
Tarla, bağ, bostan	13 12	43 25	48 20	22 24	7 27	3 16
Ev	8 7	8 5	15 6	7 7	-	-
Tarla ve Ev vd..	21 19	20 11	27 11	9 10	5 20	5 26
Toplam (N)	109	175	241	93	26	19

*Yüzdelerdeki eksiklik ya da fazlalıklar yuvarlamalardan kaynaklanmaktadır.

Son olarak hane resilerinin aylık harcama düzeyi ile köyde mal sahibi olup olmamalarını karşılaştırabiliriz. Böyle bir karşılaştırmada ilk göze çarpan, aylık harcama gruplarının grup içi dağılımlarında köyde malı olmayanların, bir istisna ile, hemen hemen aynı oranlarda olması. 250.000. TL'lik aylık harcama yapan grup içinde köyde malı olmayanların oranı % 60 iken, bu oran ikinci grup için % 58, üçüncü grup için % 62, dördüncü grup için % 59, altıncı grup için % 58. Beşinci grubu oluşturan 6.5 milyon 9.5 milyon arası harcama yapanlar için ise endüşük seviyede % 54. Esas olarak farklılık köyde toprağı olanlarda belirmektedir. Gerçekten, harcama gruplarının iç dağılımına baktığımızda, en düşük harcama grubu içinde köyde toprağı olanların oranı % 12'dir. Fakat, köyde birden fazla mala sahip olma durumuna baktığımızda, birinci harcama grubu ile beşinci harcama grubunun iç dağılımında oranların % 19 ve % 20 olduğu görülmektedir. Altıncı harcama grubuna (10 milyon - 20 milyon) giren hane reislerinin sayısının düşük olması (19) bu grup içindeki oran (5, % 26) hakkında konuşmaya imkan vermemektedir.

Köyle ilişkinin derecesini anlamak için, köydeki mal sahipliğı dışında, toprakların nasıl değerlendirildiğini incelemek de bir fikir verebilir. Bu konuda yapılabilecek ilk değerlendirme, köyde tarlası, bağı bostanı olanların 41'inin, yani % 17.2'sinin topraklarını boş bırakmış olduğudur. Toprakları yakınları tarafından işletilen 175 kişi (% 73.2) vardır. Topraklarını kendisi işleyen 1 kişi var iken, akrabaları ile birlikte işleyen de 1 kişi bulunmaktadır. Kalanlar ise ortak ya da icar yoluyla topraklarını işletmektedir. Daha ayrıntılı bir inceleme yapacak olursak şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: Köyde tarla, bağ, bostan gibi toprakları olan 136 hane reisinden 106'sının (% 77.6) toprakları yakınları tarafından işletilirken, 24'ü yani % 17.6'sı topraklarını boş bırakmıştır. Bu grup içinde toprağını işleyen yoktur. geri kalanlar ise icar, ortaklık yoluyla ya da icar - yakınlarla işletme yoluyla topraklarını değerlendirmektedir. Köyde birden fazla mülkü olan hane reislerinin % 68.7'sinin mülkleri yakınları tarafından işletilirken, bu grup için boş bırakma oranı % 15.7'dir. Bu grup için icar,

ortakçılık ya da icar - yakınlar işletme oranı bir önceki gruptan daha yüksektir.

Köydeki toprakların işletme biçiminin hane reislerinin bulunduğu illere göre dağılımına bakıldığında, toprakları yakınları tarafından işletilenlerin büyük oranda İzmir (80, % 45.7) ve İstanbul'da (71, % 40.6) ikamet ettiği görülmektedir. Toprakları yakınları tarafından işletilen hane reislerinin sadece % 13.7'si Adana'da bulunmaktadır. Bir başka ifade ile, Adana'da oturan hane reisleri içinde toprağı bulunanların (40) % 60'ı topraklarını yakınlarına işlettirirken, % 40'ı topraklarını boş bırakmayı yeğlemektedir. Aynı durum, İstanbul için % 80 ve % 9.1, İzmir için % 72.1 ve % 15.3 olarak ortaya çıkmaktadır.

TABLO VI.29

Toprakların İşletilmesi ve Hane Reisinin Bulunduğu İller*

	Adana %	İstanbul %	İzmir %
Yakınları İşl.	24 60	71 80	80 72.1
Boş Durur	16 40	8 9.1	17 15.3
Diğer	-	9 10.9	14 12.6

* Toplam 667'dir.

Şimdiye kadar kullanılan değişkenlere ek olarak, köye yardım etme ve köyden yardım alma ile ilgili değişkenler de kırsal kesimle ilişkinin göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Köyden maddi yardım alan 231 hane reisi (toplamın % 34.6) vardır. Bunların iç dağılımına baktığımızda, köyden erzak yardımı alan 165, para yardımı alan 31, hem erzak hem para yardımı alan 30 hane reisi ile karşılaşırız. Bunların toplamı ise 226'dır, yani genel toplamın % 33.8'i köyden erzak, para ya da ikisinden birden yararlanmaktadır. Bunlardan bir kaçından birden yararlanan hane reisi sayısı ise sadece 4'dür. Bunun yanı sıra, çocuklarını akraba yanına bırakan sadece 2 hane reisi vardır. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, köyden maddi yardım alanların iç dağılımında para ve erzak yardımı alanlar çoğunluğu (% 98) oluşturmaktadır.

Köyden maddi yardım alanların içinde en büyük grup erzak yardımı alanlar tarafından oluşturulmaktadır. Bu grubun iç dağılımını incelediğimizde, köyde tarlası olan hane reislerinin erzak yardımı alanlar içinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bunların grup içi oranı % 45.5 iken, ikinci büyük grup köyde birden fazla malı olanlar tarafından oluşturulmaktadır. Bunların köyden erzak yardımı alanlar içindeki oranı ise % 23.6'dır. Köyden erzak yardımı alanlar içinde, köyde malı olmayanların da % 21.8 olduğu görülmektedir.

TABLO VI.30
Köyden Maddi Yardım Alma ve Köydeki Mal*

	Erzak %	Para %	Erzak ve Para %	Diğer %
Malı Olmayanlar %	36 21.8 85.7	2 6.5 4.8	4 13.3 9.5	-
Hayvanı Olanlar %	3 1.8 60.0	1 3.2 20.0	-	1 25.0 20.0
Tarla, bağ, bostan %	75 45.5 70.8	16 15.1 15.1	14 46.7 13.2	1 25.0 0.9
Ev %	12 7.3 66.7	4 12.9 22.2	-	2 50.0 11.1
Tarla ve Ev vd %	39 23.6 65.0	8 25.8 13.3	12 40.0 20.0	1 50.0 1.7

* Toplam 667'dir. Köyden yardım almayanlar ve cevapsızlar düşülmüştür.

Köyden para yardımı alanlar içinde ise yine tarlası olanlar oran olarak en büyük grubu oluşturmaktadır. Bu grubun oranı % 51.6'dır. Para yardımı alanlar içinde ikinci büyük grup ise köyde birden fazla malı olanlar oluştururken (% 25.8), hiç malı olmayanların oranı % 6.5'dir.

Hem para hem erzak yardımı alanlar içinde yine en büyük grup, köyde tarlası olanlar tarafından oluşturulmaktadır. Bunların bu grup içindeki oranı % 46.7'dir. Köyde birden fazla malı olanların bu grup içindeki oranı ise % 40.0 iken, köyde malı olmayanların oranı % 13.3'dür.

Köyde toprağı olanların, köyden maddi yardım alanları içinde büyük çoğunluğu oluşturması, köyle ekonomik ilişkinin sürdüğünü göstermektedir. Bu ekonomik ilişki, aynı zamanda hanenin kentteki varlığını devam ettirmesi açısından da önemlidir. Buna karşın, köyde malı olmayanların da köyden maddi yardım alıyor olması, bu ilişkinin niteliğinin sadece mülkiyetle sınırlı olmadığını göstergesi olarak da alınabilir. Bunu bir tür dayanışma ilişkisi olarak da düşünebiliriz. Genel toplam içinde köyden maddi yardım alanların oranının düşük olması daha fazla açıklama yapmaya el vermemektedir.

Hane reislerinin köydeki topraklarını işleme biçimleri ile köyden aldıkları maddi yardımları karşılaştırdığımızda, köydeki toprakları yakınları tarafından işletilen 175 hane reisinin 140'ının (% 80) köyden maddi yardım aldığı görülmektedir. Bunların aldıkları köyden aldıkları yardımın dağılımına baktığımızda, % 66.4'ünün erzak, % 12.1'inin para, % 17.9'unun erzak ve para, % 3.6'sının ise diğer yardımları aldıkları görülmektedir. Buna karşın topraklarını boş bırakan 41 hane reisinden 17'si (% 41) köyden maddi yardım alırken, bunların % 76.5'i erzak, % 23.5 ise para yardımı almaktadır.

TABLO VI.31
Hane Reisinin Bulunduğu İl ve Köyden Maddi Yardım*

	Erzak %	Para %	Erzak ve Para %	Diğer %	Toplam
Adana %	21 12.7 77.8	1 3.2 3.7	5 16.7 18.5	-	27 11.7
İstanbul %	61 37.0 71.8	12 38.7 14.1	10 33.3 11.8	2 40.0 2.3	85 36.8
İzmir %	83 50.3 69.7	18 58.1 15.1	15 50.0 12.6	3 60.0 2.5	119 51.5
Toplam %	165 71.4	31 13.4	30 13.0	5 2.2	231

Köyden erzak yardımı alanlar içinde en büyük çoğunluğu İzmir'de oturanlar oluşturmaktadır. Erzak yardımı alanların iç dağılımına baktığımızda, İzmir'de oturanların oranının % 50.3, İstanbul'da oturanların % 37.0 ve Adana'da oturanların % 12.7 olduğu görülmektedir. Oranlardan anlaşılabilceği gibi, maddi açıdan en zayıf ilişkiye Adana'da oturan hane reisleri sahiptir. Köyden para yardımı alanlar için de benzer bir durum sözkonusudur. Para yardımı alanların % 58.1'i İzmir'de, % 38.7'si İstanbul'da, sadece % 3.2'si ise Adana'da oturmaktadır. Erzak ve para yardımını bir arada alan hane reisleri içinde Adana'nın oranı (% 16.7) biraz yükselmesine rağmen, halen İzmir (% 50.0) ve İstanbul'dan (% 33.3) daha düşüktür.

Köyden alınan maddi yardım ile hanelerin aylık harcamalarını karşılaştırarak, hanenin ekonomik durumu ile kırsal ilişki arasında herhangi bir bağlantının var olup olmadığına bakılabilir. Bu iki değişkeni karşılaştırdığımızda, ilk bulgu köyden erzak yardımı alan 165 hane reisi içinde en önemli grubun aylık harcaması 3 milyon ile 4 milyon 200 bin TL arasında değişen grup olduğudur. Bu grup köyden erzak yardımı alanların % 37.0'sını oluşturmaktadır. Bunu, % 31.5 ile aylık harcaması 2 milyon ile 2 milyon 750 bin TL arasında değişen harcama grubu izlemektedir. Erzak yardımı alanlar içinde, harcama düzeyi yüksek ve düşük olan grupların payları düşüktür. En düşük harcama grubunun (250 bin ile 1 milyon 750 bin TL), oranı % 10.3 iken, en yüksek harcama grubunun (10 - 20 milyon TL) oranı % 2.4'tür. Köyden parasal yardım alanlar içinde de yukarıdakine benzer bir durum vardır. Aylık harcaması 2 milyon ile 2 milyon 750 bin TL arasında olan grup, köyden parasal yardım alanların % 35.5'ini oluştururken, aylık harcaması 3 milyon ile 4 milyon 200 bin TL arasında değişen grubun payı % 29.0'dur. En düşük harcama düzeyinde olan grubun (250 bin ile 1 milyon 750 bin TL) payı ise % 22.6'a yükselmektedir. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, orta altı ve orta düzey aylık harcama yapan haneler diğer gruplara göre köyden daha çok yardım

almaktadır. Düşük harcama düzeyinde bulunanların durumu ise beklentinin aksi yöndedir.

Görüşüğümüz hane reislerinin köye yaptıkları yardımları da kırsal ilişki çerçevesinde değerlendirebiliriz. Bu konudaki ilk tespit, hane reislerinin % 27.7'sinin köye maddi yardımda bulunmakta olduğudur. Bunlardan 93'ü (% 13.9) köydeki akrabalarına para göndererek yardımda bulunmaktadır. Bir başka ifade ile, köye yardımda bulunanların % 50.3'ü akrabalarına para göndermektedir. İkinci büyük grup ise, köye hediye gönderenlerdir. Bunların sayısı 56, genel toplam içindeki oranı % 8.4, yardım yapanlar içindeki oranı ise % 30.3 olarak ortaya çıkmaktadır. Köy camisine yardım eden hane reisi sayısı 10'dur. Toplam içindeki oranı % 1.5, grup içi oranı % 5.4'dür. Maddi yardımın dışında, son yıllarda, özellikle mahalli seçimlerde büyük kentlerden kırsal kesime seçimlerde yapılan bir "yardım" şekli olarak, oy faaliyetlerine yardımcı olmak belirlemektedir. Bu tür faaliyetlerde bulunan hane reisi sayısı 19'dur. Toplam içi oranı % 2.8, grup içi oranı % 10.3'dür.

TABLO VI.32
Köye Maddi Yardım Yapma ve Köydeki Mal*

	Malı yok %	Hayvan %	Tarla, bağ, bostan %	Ev %	Tarla ve Ev Vd. %
Para	24 58.5	3 100	36 43.9	7 38.9	23 56.1
%	25.8	3.2	38.7	7.5	24.7
Cami	1 2.4	-	5 6.1	2 11.1	2 4.9
%	10.0		50.0	10.0	10.0
Hediye	14 34.1	-	21 25.6	9 50.0	12 29.3
%	25.0		37.5	16.1	21.4
Oy	1 2.4	-	16 19.5	-	2 4.9
%	5.3		84.2		10.5
Diğer	1 2.4	-	4 4.9	-	2 4.9
%	14.3		57.1		28.6

* Toplam 667 değildir.

Yukarıda belirtildiği gibi, en yaygın yardım biçimi köydeki yakınlarla parasal yardım olarak ortaya çıkmaktadır. Bu türde yapılan yardımlar, tüm yardımların % 50.3'ünü oluşturmaktadır. Köye yardımda bulunan hane reislerinin köyde mal sahibi olup olmadıklarına baktığımızda, köyde malı olmayan 41 hane reisi köye yardımda bulunmaktadır, yani köye yardımda bulunan hane reislerinin % 22.2'sinin köyde malı yoktur. Bir başka açıdan, köye yapılan yardım türlerine göre bir inceleme yaparsak, köye parasal yardım yapan hane reislerinin % 25.8'inin köyde malı yoktur. Buna karşın, köye parasal yardımda bulunanlar içinde, köyde tarla, bağ, bostan gibi toprağı olanların oranı % 38.7'dir. Köyde birden fazla malı olanların bu grup içindeki payı ise % 24.7'dir.

Köye yapılan yardım türleri içinde ikinci önemli grup, köydeki yakınlarla hediye göndermek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu grubun iç dağılımında ise yine köyde toprağı bulunanlar öne çıkmaktadır. Bunların hediye gönderen hane reisleri içindeki oranı % 37.5 iken, ikinci grup olarak köyde malı olmayanları görüyoruz. Bunların oranı ise % 25.0 ile köyde birden fazla malı olan gruptan (% 21.4) daha yüksek olarak belirmektedir.

Köye yardımda bulunan hane reislerinin buldukları illere göre dağılımına baktığımızda, köye maddi yardımda bulunanların hemen hepsi İstanbul (% 48.1) ve İzmir'de (% 49.2) oturmaktadır. Adana'da oturan hane reislerinden sadece 5 kişi köye maddi yardımda bulunmaktadır. Bunlardan 3 kişi para, 2 kişide hediye göndererek yardımda bulunmaktadır.

TABLO VI.33
Hane Reisinin Bulunduğı İl ve Köye Yardım*

	Para %	Cami %	Hediye %	Oy %	Diğer %
Adana	3 3.2	-	2 3.6	-	-
%	60.0		40.0		
İstanbul	51 54.8	6 60.0	26 46.4	1 5.3	5 71.4
%	57.3	6.7	29.2	1.1	5.6
İzmir	39 41.9	4 40.0	28 50.0	18 94.7	2 28.6
%	42.9	4.4	30.8	19.8	2.2

* Toplam 667 değıldir.

Köyden yardım alanları incelerken ortaya çıkan duruma benzer bir şekilde, Adana'da bulunan hane reisleri köye yardımda da bulunmamaktadır. Diğer iki ilin incelenmesine geçildiğinde, İstanbul'da oturan hane reislerinin (% 57.3) köye daha çok parasal yardımda bulunduğu görülecektir. İzmir (% 30.8) ve İstanbul'da (% 29.8) oturan hane reislerinin hemen hemen aynı oranlarda köye hediye göndererek yardımda bulunur iken, oy faaliyetlerine katılma açısından İzmir farklılaşmaktadır. İzmir'de oturan hane reislerinin % 19.8'i İstanbul'da oturanların ise % 1.1'i oy faaliyetlerine katılmaktadır.

Köye yardımda bulunan hane reislerinin aylık harcama düzeylerine baktığımızda ise, köye yardımda bulunanların genellikle 2 milyon ile 4 milyon 200 bin TL arasında harcama yapan grupta toplandığı görülmektedir. Köye parasal yardımda bulunan toplam 93 hane reisinin % 35.5'i 3 milyon ile 4 milyon 200 bin TL arası aylık harcama yapanlar tarafından oluşturulmaktadır. Bunları % 25.8 ile aylık harcama sı 2 milyon ile 2 milyon 750 bin TL arasında değışen grup izlemektedir. Aylık harcaması 6.5 milyon üzerinde olanların köye yaptığı parasal yardımın oranı ise % 13.0'dir. Aynı şekilde, aylık harcaması en düşük olan grubun parasal yardım

yapanlar içindeki oranı ise % 8.6'dır. Köye en çok parasal yardımda bulunan harcama grupları oy faaliyetlerine katılım açısından da diğer gruplardan farklı gözükmektedir. Bu iki grup oy faaliyetlerine katılanların % 89.5'ini oluşturmaktadır. Köyden yardım alan ve köye yardım verenler harcama açısından benzer gruplar olarak ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifade ile kırsal kesimle sıkı ilişkisi olanlar orta altı ve orta harcama düzeyinde bulunan gruplardır.

Köyden yardım alanlar ve verenleri incelediğimizde, toplam 138 hane resisinin hem yardım aldığını hem de yardım yaptığını görüyoruz. Köye çeşitli yardımlarda bulunan hane reislerinden 99'u, yani % 71.7'si köyden erzak yardımı almaktadır. Erzak ve para yardımı alanların oranı ise % 13.8 iken, sadece para alanların oranı % 11.6'dır. Köyde yardımda bulunanlar içinde en büyük grup erzak yardımı alanlar olduğu için bu grubu yakından incelemekte fayda var. Erzak yardımı alanların köye yaptıkları yardımlara baktığımızda, bu gruptaki hane reislerinin % 44.4 parasal yardım yaparken, % 33.3'ü hediye göndererek yardım yapmaktadır. Bunların yanısıra, köyden erzak yardımı alan hane reislerinin % 13.1'i oy faaliyetlerine yardım ederken, sadece % 3.0'lük bir kesim köy camisine para yardımında bulunmaktadır.

Hane reislerinin köye gitme sıklığını kırsal kesimle olan ilişkinin bir göstergesi olarak alabiliriz. Hane reislerinin 222'si yani % 33.3'ü köylerine hiç gitmemektedir. Yılda bir kez köyüne giden hane reisi sayısı ise 179'dur (% 26.8). Sık sık köyüne gidenlerin sayısı sadece 19'dur (% 2.8). Ayda bir gidenleri (2, % 0.3) de eklersek bu oran % 3.1 yükselecektir. Arasına gidenler ise 153 kişi olup oranı % 22.9'dur. Buna nadiren gidenleri (11, % 1.6) ve yılda bir kaç kez (31, % 4.6) gidenleri eklersek sayı 196'ya oran ise % 29.1'e yükselecektir. Bu oranlardan da anlaşılabilceği gibi köye sık aralıklarla gidenlerin sayısı oldukça düşüktür.

Köyden yardım alma ile köye gitme sıklığını karşılaştırdığımızda, köyden erzak yardımı alanların % 36.4'nün köye yılda bir kez gidenler tarafından oluşturulduğunu görüyoruz. Bu grubu köye arasıra gittiğini belirten grup izlemektedir. Bu grubun erzak yardımı alanlar içindeki oranı % 31.5'dir. Köye hiç gitmediğini söyleyenler 222 hane reisinden 49'u yani % 22.0'si köyden yardım almaktadır. Köye hiç gitmeyenlerin erzak yardımı alanlar içindeki oranı ise % 19.4 ile azımsanamayacak bir orandır. Köyden parasal yardım alanların iç dağılımında da benzer bir durumu gözlemek mümkündür. Köyden parasal yardım alanların içinde ise köye hiç gitmeyenlerin oranı % 38.7'ye kadar ulaşmaktadır.

TABLO VI.34
Köye Gitme Sıklığı ve Köyden Alınan Yardım*

	Erzak %	Para %	Erzak ve Para %	Diğer %
Hiç %	32 19.4 65.3	12 38.7 24.5	5 16.7 10.2	-
Yılda bir %	60 36.4 66.7	11 35.5 12.2	14 46.7 15.6	5 100 5.6
Sık sık %	8 4.8 72.7	1 3.2 9.1	2 6.7 18.2	
Arasına %	52 31.5 89.7	4 12.9 6.9	2 6.7 3.4	
Yılda bir kaç kez %	8 4.8 47.1	3 9.7 17.6	6 20.0 35.2	
Nadir %	4 2.4 80.0	-	1 3.3 20.0	

* Toplam 667 değildir.

Köyden parasal yardım alanlar içindeki ikinci önemli grup köye yılda bir gidenlerdir. Bunların parasal yardım alanlar içindeki oranı ise % 35.5'dir. Köye yılda bir kez gidenlerin sayısı 179 iken, bu gruptan 90 kişi, yani % 50.2'si köyden yardım almaktadır. Bunların % 66.7'si erzak yardımı alırken, % 12.2'si para yardımı, % 15.6'sı ise hem erzak hem para yardımı almaktadır. Köye arasıra gittiğini belirten 153 hane reisi vardır. bunların 58'i, yani % 37.9'u köyden yardım almaktadır; bunların % 89.7'si erzak, % 6.9 para, % 3.4'ü hem erzak hem de para yardımı almaktadır. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi köye hiç gitmeyen ya yılda bir gidenler köyden yardım alanlar içinde azımsanamayacak bir oranı tutmaktadır. Bu nedenle köyden yardım alma ile köye gitme arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu söylemek zordur.

Köye yardımda bulunma ile köye gitme sıklığını karşılaştırdığımızda, köye en çok yardımda bulunanların köye yılda bir gidenler olduğu görülmektedir. Köye yılda bir giden 179 hane reisinden 69'u, yani % 38.5'i köye yardımda bulunmaktadır. Bunların yardımının % 53.6'sı para, % 29.0'u hediye, % 10.1'i oy faaliyeti, % 5.8'i köy camisine para vermek şeklinde gerçekleşmektedir. Köye yardımda bulunan ikinci grup arasıra gidenlerdir. Köye arasıra giden 153 hane reisinden 54'ü (% 35.2) köye yardımda da bulunmaktadır. Köye arasıra gidenlerin yarımına baktığımızda ise şöyle bir manzara ile karşılaşırız: % 50.0 para, % 35.2 hediye, % 9.3 oy faaliyetlerine katılma.

Hane reislerinin kırsal ilişkilerini anlamak için buldukları il ile köyelerine gitme sıklığının da incelenmesi yararlı olacaktır. Hane reislerinin köye gitme sıklığı ile buldukları iller Tablo VI.34'de incelenmektedir.

TABLO VI.35
Köye Gitme Sıklığı ve Hane Reisinin Bulunduğu İl

	Adana	%	İstanbul	%	İzmir	%
Hiç	57	27.0	84	34.3	81	38.4
Yılda bir	64	30.3	55	22.4	60	28.4
Ayda bir	2	0.9	-	-	-	-
Sık sık	12	5.7	3	1.2	4	1.9
Arasına	33	15.6	66	26.9	54	25.6
Yılda bir kaç kez	2	0.9	18	7.3	11	5.2
Nadir	2	0.9	9	3.7	-	-

Köye gitme sıklığı ile hane reislerinin buldukları ili karşılaştırdığımızda, İstanbul ve İzmir'de bulunan hane reislerinin içinde köye hiç gitmeyenlerin oranının sırasıyla % 34.3 ve % 38.4 olduğu göze çarpmaktadır. Bu iki oran Adana'da oturan hane reisleri için geçerli olan orandan daha yüksektir. Bir başka ifade ile, Adana'da oturan hane reislerinden % 27.0'ı hiç köyüne gitmez iken, bu oran İstanbul ve İzmir için % 35.0'in üzerindedir. Bunun nedeni İzmir ve İstanbul'un bölgeye uzak olması olabilir. Yardımlaşma açısından Adana'nın köyle ilişkisi zayıf görünmesine rağmen, diğer iki ile göre Adana'da bulunan hane reislerinin daha sık köylerine gittiği anlaşılmaktadır.

Aylık harcama grupları ile köye gitme sıklığını karşılaştırarak hangi harcama grubunun köyle ilişkisinin sıkı ya da zayıf olduğunu anlayabiliriz.

TABLO VI.36
Köye Gitme Sıklığı ve Hane Reislerini Aylık Harcaması*

	25-175	200-275	300-420	450-600	650-950	1000-2000
	%	%	%	%	%	%
Hiç	47 43.1	67 38.3	68 28.2	24 26.0	9 34.6	5 26.3
%	21.4	30.5	30.9	10.9	4.1	2.5
Yılda bir	35 32.1	46 26.3	58 24.1	27 29.2	5 19.2	8 42.1
%	19.6	25.7	32.4	15.1	2.8	4.5
Ayda bir	1 0.9	-	1 0.4	-	-	-
%	50.0	-	50.0	-	-	-
Sık sık	2 1.8	7 4.0	9 3.7	1 1.1	-	-
%	10.5	36.8	47.4	5.3	-	-
Arasına	16 14.7	39 22.3	63 26.1	27 29.2	6 23.1	2 10.5
%	10.5	25.5	41.2	17.6	3.9	1.3
Yılda bir kaç kez	-	4 2.3	15 6.2	4 4.4	5 19.2	3 15.8
%	-	12.9	48.4	12.9	16.1	9.7
Nadir	1 0.9	3 1.7	5 2.1	1 1.1	1 3.8	-
%	9.1	27.3	45.5	9.1	9.1	-

* Toplamdaki eksiklik cevapsızlardan kaynaklanmaktadır.

Köye hiç gitmeyenlerin oranı en yüksek düzeyine en düşük harcama grubunda ulaşmaktadır (% 43.1). Bir başka deyişle, en düşük harcama grubunda olanların % 43.1'i köylerine hiç gitmez iken, % 32.1'i yılda bir kez gidiyor. Arasına gidenlerin bu gruptaki oranı ise % 14.7'dir. İkinci harcama grubu (200-275) içinde köyüne hiç gitmeyenlerin oranı % 38.3 ile birinci harcama grubunu izlemektedir. Bu harcama grubu içinde, köyüne yılda bir kez gidenlerin oranı % 26.3 iken, arasıra gidenlerin oranı ise % 22.3 olarak belirmektedir. Üçüncü (300-420) ve dördüncü harcama (450-600) grupları içinde köyüne hiç gitmeyenlerin oranı birbirine yakın iken (sırasıyla % 28.2 ve % 25.8), son harcama grubunda (1000-2000) bu oran (% 34.6) yükselmektedir. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, orta altı ve orta düzey harcam gruplarının köye gitme sıklığı diğer harcama gruplarına oranla daha fazladır. En düşük düzeydeki harcama grubu ile en yüksek harcama grubunun köye gitme sıklığı bir birine benzemektedir. Buna ek olarak, yüksek düzeydeki harcama gruplarının genel olarak kırsal kesimle ilişkileri çok zayıflamış gözükmektedir.

VI.3.3. Göç ve Kent Yaşamı

Hane reislerinin göç etme nedenlerinden en önemlisinin ekonomik olduğunu daha önce belirtmiştik. Peki, göç etmekle ekonomik sorunlarında nasıl bir değişme oldu? Bu sorunun yanıtını, sizce, şu andaki kazancınız, bu kente gelmeden olacağını umduğunuza kıyasla nasıl sorusu sorarak almaya çalıştık. Bu soruya verilen yanıtların dağılımı şöyledir: daha çok diyen hane reisi sayısı 243 (% 36.9), tahminim kadar diyen hane reisi sayısı 136 (% 20.6), daha az diyen hane reisi 215 (% 32.6), bilmiyorum diyen hane reisi sayısı 65 (% 9.7). Görüldüğü gibi, kazanççı umduğunun üstünde olan hane reisi sayısı kazanççı umduğundan daha az olanlardan fazladır. Umduğundan daha fazla kazanç elde edenlerle, kazancım tahminim kadar diyenleri, kentteki kazançlarından memnun olan hane reisleri olarak kabul edebiliriz. O zaman bu iki grubun toplamı % 57.5'e yükselecektir. Yani hane reislerinin yarısından fazlası, kente gelmeden önceki durumu ile şimdiki durumunu karşılaştırdığında, durumundan memnundur. Kente gelmeden önceki kazanççı ile karşılaştırdığında, kazançlından memnun olmayan ya da umduğundan az bulanların oranı ise sadece % 32.6'dır.

Hane reisinin umduğu kazanç ile bulunduğu illeri karşılaştırdığımızda Tablo VI.37'deki durum belirlemektedir.

TABLO VI.37
Hane Reisinin Umduğu Kazanç ve Bulunduğu İl*

	Adana %	İstanbul %	İzmir %
Daha İyi	85 40.5	106 44.2	52 24.9
%	35.0	45.6	21.4
Tahmini Kadar	29 13.8	57 23.7	49 23.4
%	21.5	42.2	36.5
Daha Az	72 34.3	51 21.3	95 44.5
%	33.3	25.6	43.1
Bilmiyor	24 11.4	26 10.8	15 7.2
%	36.9	40.0	23.1
Toplam	210 100.0	240 100.0	209 100.0

* Toplam 667 değildir.

Kazancı umduğuna göre daha iyi olanların içinde İstanbul'da bulunan hane reisleri % 43.6 ile en büyük grup iken, onları Adana % 35.0 ile takip ediyor. Kazancı umduğuna göre daha iyi olanlar içinde İzmir'de oturan hane reislerinin oranı ise % 21.4. Bir başka açıdan değerlendirme yapacak olursak, Adana'da oturan hane reislerinin % 40.5'inin kazancının umduğundan daha iyi olduğunu görürüz. İstanbul'da oturanlar içinde ise kazancı umduğundan daha iyi olanların oranı % 44.2 iken, İzmir için bu oran % 24.9'a inmektedir. İstanbul'da oturan hane reisleri içinde kazancı tahmini kadar olanların oranı % 23.7. İzmir'de ise % 23.4. Adana'da oturanlar içinde kazancı tahmini kadar olanların oranı % 13.8. Yukarıda yaptığımız gibi, kazancı umduğundan daha iyi olanlarla, tahmini kadar olanları durumundan memnun olanlar olarak kabul edersek, İstanbul'da bulunan hane reislerini % 67.9'u, Adana'da bulunan hane reislerinin % 54.3'ü ve İzmir'de bulunan hane reislerini % 48.3'ü durumundan memnundur diyebiliriz. Buna karşın, kazancı umduğundan az olanların dağılımını incelediğimizde, İzmir'de oturan hane reislerinin % 44.5'inin kazancını umduğunun altında bulduğunu görüyoruz. Adana'da oturan hane reisleri içinde ise bu oran % 34.3'e inmektedir. İstanbul'da oturan hane reisleri içinde ise en düşük sevededir (% 21.3).

Hane reisinin umduğu kazancı ile şimdiki kazancının kıyaslamasının yanında, kentteki hayatı ile geldiği yerdeki hayatı arasındaki farkı anlamak da önemlidir. Bu nedenle, hane reislerine, sizce, bu kentteki hayatınız geldiğiniz yerdekine göre nasıl, sorusu yöneltildi. Bu soruya, daha iyi diyen hane reislerinin sayısı 429 (% 64.6), aynı diyenlerin sayısı 63 (% 9.5), daha kötü diyenlerin sayısı 84 (% 12.7) ve bilmiyorum diyenlerin sayısı 88 (% 13.3). Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi hane reislerinin çok önemli bir kısmı

kentteki hayatını geldiği yerdeki hayatından daha iyi olarak görmektedir. Daha kötü diyenlerin oranının % 10.0'larda seyretmesi bu yargının gücünü daha da pekiştirmektedir.

Hane reisinin kentteki hayatını, geldiği yere göre değerlendirdiğinde, nasıl gördüğünün oturduğu iller ile karşılaştırılması ise aşağıda, tablo VI.38'de sergilenmektedir.

TABLO VI.38
Hane Reisinin Kentteki Hayatı ve Bulunduğu İl*

	Adana	%	İstanbul	%	İzmir	%
Daha İyi	126	59.7	174	72.0	128	60.7
%	29.4		40.7		29.9	
Aynı	25	11.8	18	7.4	21	10.0
%	39.1		28.1		32.8	
Daha Kötü	41	19.4	25	10.3	18	8.5
%	48.8		29.8		21.4	
Kararsız, Bilmiyor	19	9.0	25	10.3	44	20.9
%	21.6		28.4		50.0	

Adana'da oturan hane reislerinin % 59.7'si bu kentteki hayatlarının geldikleri yerdekine göre daha iyi olduğunu düşünürken, sadece % 19.4'ü geldikleri yere göre daha kötü olduğunu düşünmektedir. İstanbul'da oturan hane reislerinin ise % 72.0'si buradaki hayatlarının geldikleri yerden daha iyi olduğunu düşünürken, % 10.3'ü hayatının daha kötü olduğunu düşünmektedir. İzmir'de ise hayatlarının geldikleri yere göre daha iyi olduğunu düşünenlerin oranı % 60.7 iken, daha kötü olduğunu düşünenlerin oranı % 8.5'dir. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi hayatlarının geldiği yere göre daha kötü olduğunu düşünen hane reislerinin çoğunluğu Adana'da yaşamaktadır.

Hane reislerinin şu andaki kazançından ve kentteki hayatından memnuniyetinin yanısıra kentte karşılaştığı belli başlı sorunları inceleyerek kent yaşamı ve göç hakkında daha ayrıntılı bilgi sahibi olabiliriz. Hane reisinin yaşadığı kentte karşılaştığı belli başlı sorunları değerlendirildiğinde, sorunların çeşitliliğinin fazla olması dikkat çekmektedir. Bu nedenle önce öne çıkan grupları ele alacağız, daha sonra yeni bir gruplama yaparak analize devam edeceğiz.

Parasızlık 51 (% 7.9) hane reisi tarafından kentte karşılaşılan belli başlı en önemli sorun olarak gösterilmiştir. Bunu iş koşullarının zorluğu, konut sorunu ve işsizliği birlikte belli başlı sorun olarak gösteren 44 (% 6.8) hane reisi izlemektedir. İş koşullarının zorluğunu, işsizliği ve parasızlığı belli başlı sorun olarak gösteren hane reisinin sayısı ise 42'dir (% 6.5). İş koşullarının ve parasızlığın belli başlı sorun olduğunu söyleyen hane reisi sayısı 33 (% 5.1) iken kent hayatına

alışamamayı sorun olarak gösteren hane reisi sayısı 28'dir (% 4.3). Konut sorunlarını belirtenlerin sayısı 27 (% 4.2). Sorun olmadığını söyleyenlerin ve tek başına iş koşullarının zorluğundan bahsedenlerin sayıları ise aynıdır: 26 (% 4.0). Bunlara ek olarak, kentlilerin, hane reisinin geldiği yöre insanları hakkındaki olumsuz düşünce ve tavırlarından yakınan 9, ırk ayırımı yapıldığını düşünen 1 hane reisi vardır.

Yukarıda saydığımız kategorileri içerecek, cevapsız ve geçersiz 25 anketi dışlayacak şekilde yeniden gruplama yaptığımızda dağılım aşağıdaki gibi olacaktır:

		%
Sorun yok	26	4,0
Ekonomik sorunlar	88	13,7
Konut sorunları	27	4,2
İş koşullarının zorluğu	26	4,0
Kent hayatına alışamama	32	5,0
İş koşulları ve diğer	270	42,1
Konut sorunları ve diğer	97	15,1
İşsizlik ve diğer	20	3,1
Kentlilerin olumsuz davranışları	10	1,6
Parasızlık ve diğer	35	5,5
Diğer	11	1,7

Yukarıda oluşturulan gruplar içinde ve diğer ekli olanlar öncelik ilk belirtilen sorunda olmak kaydıyla, bir ya da birden fazla sorunun daha içerildiğinin göstermektedir. Örneğin, iş koşullarının zorluğu ve diğer kategorisi, iş koşullarının zorluğu ve konut sorunu, iş koşullarının zorluğu, parasızlık ve benzeri bileşimlerden oluşmaktadır.

Yeni gruplamanın da gösterdiği gibi, hane reisleri yaşadıkları kentlerde karşılaştıkları belli başlı sorunlar içinde en çok iş koşulları ve diğer sorunları göstermektedir (270, % 42.1). Bunu 97 sayı % 15.1 ile konut sorunları ve diğer kategorisi izlerken, hemen arakasından 88 sayı % 13.7 oranı ile ekonomik sorunlar gelmektedir. Bunlara ek olarak, kent hayatına alışamama da önemli bir sorun olarak belirmektedir 32 (% 5.0).

Hane reislerinin bulunduğu illere göre kent yaşamında karşılaştıkları sorunları karşılaştığımızda tablo VI.39'daki durum ortaya çıkmaktadır.

TABLO VI.39
Kentte Karşılaşılan Sorunlar ve Hane Reisinin
Bulunduğu İl*

	Adana %	İstanbul %	İzmir %
Sorun yok	5 2.4	11 5.0	10 4.7
%	19.2	42.3	58.5
Ekonomik sorunlar	20 9.6	45 20.3	23 10.9
%	22.8	51.1	26.1
Konut sorunları	1 0.5	14 6.3	12 5.7
%	5.7	51.9	44.4
İş koşullarının zorluğu	6 2.9	16 7.2	4 1.9
%	25.1	61.5	15.4
Kent hayatına alışamama	5 1.4	19 8.6	10 4.7
%	9.4	59.4	31.2
İş koşulları ve diğer	123 58.9	70 31.5	77 36.5
%	45.6	25.9	28.5
Konut sorunları ve diğer	25 12.0	32 14.4	40 19.0
%	25.8	35.0	41.2
İşsizlik ve diğer	9 4.5	1 0.5	10 4.7
%	45.0	5.0	50.0
Kentlilerin olumsuz davranışları	2 1.0	2 0.9	6 2.8
%	20.0	20.0	60.0
Parasızlık ve diğer	10 4.8	8 5.6	17 8.1
%	28.6	22.8	48.6
Diğer	5 2.4	4 1.8	2 0.9
%	45.4	36.4	18.2

* Toplam, geçersiz ve cevapsızlar nedeniyle, 667'dir.

Adana'da bulunan hane reislerini ele aldığımızda, burada oturan hane reislerinin % 58.9'unun belli başlı sorun olarak iş koşulları ve diğer kategorisini gösterdiğini görüyoruz. Gerçekten, iş koşulları ve diğer sorunları en önemli sorun olarak gösteren 270 hane reisinin % 45.6'sı Adana'da iken, % 28.5'i İzmir'de ve % 25.9'u İstanbul'dadır. Adana'da oturan hane reisleri içinde ikinci büyük grup, % 12.0 ile konut sorunları ve diğer sorunları en önemli sorun olarak gösterenlerdir. Adana'da sorun yoktur diyenlerin oranı diğer illere göre azdır (% 2.4), dolayısı ile Adana'da sorunla karşılaştığını söyleyenlerin oranı (% 97.6) diğer illere göre daha yüksektir. Sorunla karşılaştığını söyleyen hane reislerinin oranı İstanbul'da oturanlar için % 95.0 iken İzmir'dekiler için % 95.3'dür. Bunun yanı sıra, kent yaşamına alışamama ve konut sorununu karşılaşılan belli başlı sorun olarak gösteren hane reislerinin Adana'daki oranı da diğer illere göre azdır. Adana'da oturanlar içinde kent yaşamına alışamamayı belli başlı sorun olarak görenlerin oranı % 1.4 iken, bu oran İstanbul için % 8.6 ve İzmir için % 4.7'dir. İstanbul'da oturan hane reisleri içinde de iş koşulları ve diğer sorunları söyleyenlerin oranı en yüksek düzeydedir (% 31.5), bunu ekonomik sorunlar % 20.3 oranı ile izlemektedir. İstanbul'dakiler için diğer önemli neden ise % 14.4 ile konut ve diğer sorunlardır. İzmir'de oturan hane reislerine gelince, iş koşullarının zorluğu ve diğer sorunlar (% 36.5) ile konut sorunları ve diğer sorunlar (% 19.0) en önemli iki sorundur.

Son olarak, hane reisinin bulunduğu kentten başka bir yere göç etmek isteyip istemediğini öğrenmek kent yaşamı ve göç hakkındaki bilgimizi derinleştirecektir.

Buradan başka bir yere göç etmek ister misiniz sorusuna göç etmek istemediği yanıtını veren hane reisi sayısı 368'dir. Bu toplamın % 55.2'sini oluşturmaktadır. Bilmiyorum diyen hane reisi sayısı 187'dir (% 28.0). Göç etmek istediğini söyleyenlerin sayısı 112 kişidir, yani toplamın % 16.7'si. Bu oranın oldukça düşük olduğu açıktır. Göç isteyen hane reislerinin birinci tercihlerini incelediğimizde ise, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da bulunan illerden birisini tercih eden hane reisi sayısı 44, Ege ve Marmara bölgesinde bir ili tercih eden hane reisi sayısı 23, Akdeniz bölgesindeki illerden birisini tercih eden hane reisi sayısı 17 iken Orta Anadolu ve Karadeniz illerinden birini tercih eden hane reisi sayısı 13'tür. Yurtdışını tercih edenlerin sayısı ise 13'dür.

Göç etmek isteyen 112 hane reisine, yukarıdaki yerler dışında, ikinci tercih edecekleri yeri sordüğümüzda, göç etmek isteyenlerin sayısı 51 kişiye, toplam içindeki oranı ise % 4.9'a indi. Bu sayı ve oranlardan da anlaşılacağı gibi, hane reislerinin buldukları yerden başka bir yere göç etme isteği pek fazla yoktur.

VI.3.4. Göç ve Hane Reislerinin Kardeşleri

Hane reislerinin kardeş sayılarına baktığımızda, hiç kardeşi olmayan 25 hane reisi var iken, en çok 8 ve daha fazla kardeşi olan 17 hane reisine rastlanmıştır.

Hane reisleri ile kardeşlerinin aynı ilde oturup oturmadığının incelenmesi örneklemimize giren hanelerin göç paterenleri anlamak açısından önemlidir. Tablo VI.40'da kardeşleri ile aynı ilde oturan hane reislerinin dağılımı verilmektedir.

TABLO VI.40
Aynı İlde Oturan Hane Reisi ve Kardeşlerinin Dağılımı

	1.Kardeş %	2.Kardeş %	3.Kardeş %	4.Kardeş %	5.Kardeş %	Top. %
Adana	102 41.5	103 43.3	98 49.0	73 56.2	48 60.7	424 47.5
%	24.1	24.3	23.1	17.2	11.3	
İstanbul	94 38.2	89 37.4	70 35.0	41 31.5	20 25.4	314 35.2
%	29.9	28.3	22.3	13.1	6.4	
İzmir	50 20.5	46 19.3	32 16.0	16 12.3	11 13.9	155 17.3
%	32.3	29.7	20.6	10.3	7.1	
Toplam	246	238	200	130	79	893
%	27.5	26.6	22.4	14.5	8.8	

Hane reislerinin birinci kardeş sayısı 621'dir. Bunlardan 535'i (% 86.2) erkek, 86'sı (% 13.8) kadındır. Adana'da oturan toplam birinci kardeş sayısı 108 iken hane reisi ile aynı ilde olan kardeş sayısı 102'dir. Başka bir deyişle, kendisi Adana'da oturupta birinci kardeşi de Adana'da oturan hane reisi sayısı 102'dir. Oran olarak bakarsak, Adana'da bulunan toplam 211 hane reisinin % 51.0'ünün, birinci kardeşi de bu ilde oturmaktadır. Adana'da oturan hane reislerinin birinci kardeşlerinin 84'ü GAP kapsamındaki illerde ikamet etmektedir (% 42.4). Dolayısıyla, Adana'da oturan hane reislerinin % 7.6'sının birinci kardeşi GAP kapsamına girmeyen diğer illerde oturmaktadır. Buna karşın, kendisi Adana'da oturupta birinci kardeşi İstanbul'da olan sadece 2 kişi var iken, İzmir'de oturan birinci kardeşe rastlanmamıştı. Buradan hareketle Adana'daki hane reislerinin bölge ile bağlarının sıkı olduğu sonucuna varabiliriz.

İstanbul'da oturan birinci kardeş sayısı 116'dır, yani toplam birinci kardeşten % 18.8'i İstanbul'da ikamet etmektedir. İstanbul'da oturan 245 hane reisinin birinci kardeşlerinden 94'ü de bu ilde oturmaktadır (% 40.0). Bu oran, Adana'da rastladığımız orandan daha düşüktür. Kendisi İstanbul'da oturan hane reislerinin birinci kardeşlerinden 88'i GAP kapsamındaki illerden birinde oturmaktadır (% 37.4). Bu oran da Adana'daki orandan daha düşük olmasına rağmen yine de yüksek bir orandır.

İzmir'de oturan toplam birinci kardeş sayısı ise 53'dür (% 8.6). İzmir'de oturan hane reislerinden 50'sinin birinci kardeşi de bu ilde oturmaktadır. Yani İzmir'de bulunan hane reislerinin % 27.3'ü birinci kardeşi ile aynı şehirde oturmaktadır. Bu oran Adana ve İstanbul için geçerli olan oranın hayli altındadır. Kendisi İzmir'de oturduğu halde birinci kardeşi GAP kapsamındaki illerden birinde oturan kişi sayısı 84'dür (% 45.9). Bu oran Adana ve İstanbul için geçerli olan orandan daha yüksektir. Dolayısıyla, İzmir'deki hane reislerinin GAP kapsamındaki illerle, kardeşlerinin bu illerde oturması nedeniyle, ilişkilerinin diğer iki kente göre daha fazla olduğu ileri sürülebilir.

Tablo VI.41'de, görüştüğümüz 667 hane reisinin kardeşlerinin nerelerde oturduğu görülmektedir. Hakkında bilgi sahibi olduğumuz toplam kardeş sayısı 2110 kişidir. Bunların, % 20.9'u Adana'da, % 16.7'si İstanbul'da ve % 8.0'i İzmir'de oturmaktadır. Bir başka ifade ile, Adana, İstanbul ve İzmir'de oturan kardeş sayısı 964, bunların toplam kardeşlere oranı ise % 45.6'dır.

GAP kapsamındaki illerde oturan kardeş sayısı 974, bunların toplama oranı ise % 46.1'dir. Bu oran ele alınan üç büyük

ilde oturanların oranına oldukça yakındır. Bu yukarıda, vurgulamaya çalıştığımız durumu pekiştirmektedir. Yani, Adana, İstanbul ve İzmir'de oturan 667 hane reisinin GAP bölgesindeki illerle, dolayısıyla memleketleriyle, en azından kardeşleri orada oturması nedeniyle ilişkileri vardır.

TABLO VI.41
Kardeşlerin Oturduğu illere Göre Dağılımı

	1.Kardeş %	2.Kardeş %	3.Kardeş %	4.Kardeş %	5.Kardeş %	Top.
Adana	108 17.5	106 19.2	100 21.8	75 24.7	52 28.9	441
%	24.5	24.0	22.7	17.0	11.8	
İstanbul	116 18.8	97 17.6	75 16.4	42 15.8	25 12.8	555
%	52.9	27.5	21.2	11.9	6.5	
İzmir	55 8.6	49 8.9	35 7.6	19 6.3	14 8.8	170
%	51.2	28.8	20.6	11.2	8.2	
GAP illeri	301 48.9	251 45.5	206 45.0	137 45.1	79 43.9	974
%	30.9	25.8	21.1	14.1	8.1	
Komşu iller*	9 1.5	9 1.6	4 0.8	5 1.6	5 2.8	32
%	28.1	28.1	12.5	15.6	15.6	
Diğer	29 4.7	40 7.2	38 8.3	26 8.5	7 3.7	140
%	20.7	28.6	27.1	18.6	5.0	
Toplam	616	552	458	304	180	2110

* GAP kapsamındaki illere komşu illeri kapsamaktadır.

GAP kapsamındaki illere komşu illerde oturan kardeş sayısı oldukça azdır (32 kişi), bununla beraber diğer illerde oturan kardeş sayısı da oldukça azdır (140 kişi). Bu ikisinin toplamının, toplam kardeş sayısına oranı % 8.1'i aşmamaktadır. Bu da göstermektedir ki, ele aldığımız hanelerin iki yoğunlaşma bölgesi vardır: a) Adana, İstanbul ve İzmir; b) GAP kapsamındaki iller ya da kendi memleketleri. Bu durum hane reislerinin göç paternleriyle de uyumlu gözükmektedir.

VI.4 Hemşehrilik İlişkileri

Bu alt bölümde görüştüğümüz 667 hane reisinin hemşehrilik ilişkilerini incelemeye çalışacağız. Hemşehrilik ilişkisinin en önemli boyutu köyden şehre göç sürecinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle, ilk önce köyden kente göç sürecinde hemşehrilik ilişkisini ele almaya çalışacağız. İlk önce ele alacağımız değişken hane reisinin kente kiminle geldiği olacaktır. Bu değişkeni göç başlığı altında da düşünmek mümkündür ama kentteki hemşehrilik örgüsünü anlamak için burada değerlendirmek de uygun olabilir.

VI.4.1 Kente Kiminle Geldikleri

Hane reislerinin kente kiminle geldiğini incelediğimizde, dört ana grup ile karşılaşyoruz. Bu dört grubu büyüklüklerine göre sıraladığımızda, ilk sırada kente eşi ve çocukları ile birlikte gelenleri görüyoruz. Bu grubun hane reisleri içindeki sayısı 334, toplam içindeki oranı % 50.1'dir. Bunu takip eden ikinci büyük grup, becardım kente yalnız geldim diyenlerdir.

Bu grupta yer alanların sayısı 96, toplam içindeki oranı ise % 14.4. Üçüncü büyük grup 94 kişi ve toplam içindeki % 14.1'lik oranı ile kente anne ve babası ile birlikte gelenlerdir.

Dördüncü büyük grup ise eşimle geldim, çocuğumuz yoktu diyen hane reisleridir. Bunların sayısı 71, toplam içindeki oranı % 10.6'dır. Geriye kalanlar ise, anne, baba, eşi ve çocukları ile birlikte gelenler (26, % 3.9), eşini ve çocuklarını memlekete bırakanlar (22, % 3.3), kardeşleriyle gelenler (8, % 1.2), çocuklarını memlekette bırakanlar (2, % 0.3), çocuklarının yanına gelenler (2, % 0.3) tarafından oluşturulmaktadır.

Bu dağılımda ortaya çıkan grupları yeniden sınıflayarak üç ana grupta birleştirebiliriz. Birinci grup, anne ve babası ile birlikte gelenleri, anne, baba, eşi ve çocukları ile gelenleri, anne, baba ve kardeşleri ile gelenleri ve kardeşleriyle gelenleri kapsayacaktır. Bu gruptakilerin ortak özelliği hane reisinin anne, babası ile birlikte kente gelmesi ya da anne baba dışında yakın akrabalarından birisinin olmasıdır. İkinci grubu, eşi ve çocukları ile birlikte gelenler, çocuklarını memlekette bırakıp eşi ile gelenler, çocuğu olmayan ama eşi ile gelenler, eşi ve kardeşleri ile gelenler ve eşi, çocukları ve kardeşleri ile gelenler oluşturacaktır. Bu grubun özelliği ise hane reisi ve eşinin kente birlikte gelmesi olacaktır. Üçüncü grubun özelliği ise göçün yalnız yapılması olacaktır. Dolayısıyla, bu grup, becardım yalnız geldim, eşimi ve çocukları memlekette bırakıp geldim diyenler tarafından oluşturulacaktır.

Bu yeni sınıflama ile esas olarak anne ve babası ile gelen hane reisi sayısı 134, toplam içindeki oranı % 20.2, esas olarak eşi ile gelen hane reisi sayısı 409, toplam içindeki oranı % 61.8, esas olarak yalnız gelen hane reisi sayısı 119, toplam içindeki oranı % 18.0 olmaktadır. Görüldüğü gibi, yine en büyük grup, esas olarak eşi ile gelenler tarafından oluşturulmaktadır.

TABLO VI.42
Hane Reislerinin Yaşı ve Kente Kiminle Geldiği*

	Anne ve Baba		Eşi		Yalnız	
	%	%	%	%	%	%
20-29	20	14.9	44	10.8	39	32.8
%	19.4		42.7		37.9	
30-39	60	44.8	113	27.6	34	28.6
%	29.0		54.6		16.4	
40-49	25	18.7	134	32.8	34	28.6
%	13.9		74.4		11.7	
50-59	20	14.9	77	18.8	15	12.6
%	17.9		68.8		13.4	
60-65	9	6.7	41	10.0	10	8.4
%	15.0		68.5		16.7	

* Toplam 662'dir. Eksiklik cevaplılardan kaynaklanmaktadır.

Hane reislerinin yaş gruplarına göre kente kiminle geldiklerini incelediğimizde, esas olarak anne ve babası ile kente gelenlerin oranının (% 44.8) en yüksek düzeye 30-39 yaş grubu içinde ulaştığını görüyoruz. Anne ve babası ile kente gelenlerin oranının (% 6.7) en düşük olduğu yaş grubu ise 60-65 yaş grubudur. Anne ve babası ile kente gelenlerin oranı, 20-29 ve 50-59 yaş grupları için aynı (% 14.9) iken, 40-49 yaş grubu için biraz daha yüksektir (% 18.7). Esas olarak eşi ile kente gelen hane reislerinin oranı 40-49 yaş grubunda en yüksek seviyeye (% 32.8) ulaşırken, bunu % 27.6 ile 30-39 yaş grubu takip etmektedir. Diğer bir ifade ile, 40-49 yaş grubunda bulunan hane reislerinin % 74.4'ü kente eşi ile birlikte gelir iken, bu grubu % 54.6 ile 30-39 yaş grubu izlemektedir. Kente yalnız gelenler içinde ne yüksek orana 20-29 yaş grubu sahiptir (% 32.8). Bu grubu kente yalnız gelenler içindeki % 28.6'lık payı ile 30-39 yaş grubu takip ederken, 60-69 yaş grubunun payı % 8.4 ile en düşük orandır.

Bu oranlardan da anlaşılabilir olduğu gibi, yaş grupları açısından hane reislerinin kente kiminle geldiğine baktığımızda, 20-39 yaş arasındaki hane reislerinin içinde kente yalnız gelenlerin oranının yüksek olduğu, kente anne ve babası ile gelenlerin oranının ise 30-49 yaş arası hane reisleri içinde çok olduğudur.

TABLO VI.43
Hane Reisinin Bulunduğu İl ve Kente Kiminle Geldiği*

	Anne ve Baba %	Eşi %	Yalnız %
Adana	65 48.5	121 29.6	25 21.0
%	30.8	57.5	11.8
İstanbul	41 30.6	138 33.7	61 51.3
%	17.1	57.5	25.8
İzmir	28 20.9	150 36.7	33 27.7
%	13.5	71.1	15.6

* Toplam 662'dir. Eksiklik cevapsızlardan kaynaklanmaktadır.

Hane reislerinin buldukları iller ile kente kiminle geldiklerini karşılaştırmak, bu illerdeki hemşehrlik ilişkisini anlamak açısından bize bazı ipuçları verebilir. Bu konuda karşılaştığımız ilk bulgu, kente esas olarak anne ve babası ile gelenler içinde Adana'da oturan hane reislerinin oranın diğerlerinden daha yüksek olduğudur. Kente anne ve babası ile gelenler içinde Adana'da oturan hane reislerinin oranı % 48.5 iken, bu oran İstanbul için % 30.6, İzmir için % 20.9'dur. Kente eşi ile birlikte gelen hane reislerinin oranı İzmir'de % 36.7 ile en yüksek düzeye ulaşırken, Adana'da % 29.6'ya kadar inmektedir. Eşi ile birlikte gelenler içinde İstanbul'da oturan hane reislerinin oranı ise % 33.7'dir. Kente yalnız gelenlere

baktığımızda ise, bu grup içinde İstanbul'a gelenlerin % 51.3 ile en yüksek oranı oluşturduğunu görüyoruz. İzmir ve Adana'nın oranı ise sırasıyla % 27.7 ve % 21.0. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, tek başına göçü gerçekleştirenler hane reisleri İstanbul'u tercih ediyor. Bir başka ifade ile, İstanbul'a göç eden hane reisleri önce kente yalnız geliyor arkasından eşini ve çocuklarını getiriyor. Adana için ise tersi bir durum söz konusu, yalnız başına göç değil, anne ve baba ya da eş ile birlikte göç etmek daha yaygın. Adana'nın bölge insanı tarafından, mevsimlik göç yoluyla, daha iyi tanınması, göçün ailenin diğer fertleri ile birlikte gerçekleştirilmesine neden olabilir. İzmir'deki hane reislerinin incelediğimizde, bu ilde oturan hane reislerinin % 71.1'inin kente eşi ile birlikte geldiğini görüyoruz. İzmir'e yalnız gelenlerin oranı (% 15.6) Adana'dan (% 11.8) daha yüksek olmasına karşın İstanbul'dan (% 25.4) daha düşüktür. Bu yüzden İzmir'in Adana'ya daha yakın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

VI.4.2. Kentteki Akrabalar

Hane reislerinin yerleştikleri ilk şehirde/kasabada akraba ya da hemşehrilerin olup olması, göç ve hemşehrilik ilişkisinin bir göstergesi olarak alınabilir. Bu yönde bir soruya verilen yanıtları incelediğimizde, "hiç kimsesi olmayan" hane reislerinin sayısı 114 toplam içindeki oranı % 18.5'dir. Hiç tanıdığı olmayanları genel toplamdan çıkarırsak hane reislerinin % 81.5'inin çeşitli derecelerde değişen akraba ve hemşehrileri vardır. Bu soruya verilen cevaplar içinden karşımıza en büyük grup olarak "hemşehrilerim vardı" cevabı çıkıyor (136, % 22.1). Hane reislerinin ilk olarak göç ettikleri şehirde amca, dayı, yeğen ve kuzen gibi akrabalara sahip 79 (% 12.8) hane reisi vardır. Buna karşın 42 (% 6.8) hane reisinin kardeşi, 8 (% 1.3) hane reisinin anne ve babası var iken 30 (% 4.9) hane reisinin başka tanıdıkları, 21 (% 3.4) hane reisinin ise karısının akrabaları vardır. geriye kalan hane reislerinin verdikleri cevaplar dağınıktır, bu yüzden yeni bir sınıflamaya ihtiyaç vardır. En yakın akrabalarından en uzağa kadar bir sınıflama yapmak elverişli olacaktır. Bu durumda altı kategori oluşturmak mümkün. Hiç tanıdığı olmayanlar birinci grubu oluşturacaktır. Anne, baba ve kardeşleri olanlarla, bunların yanında başkalarını da belirtenlerden oluşacaktır Üçüncü grup ise amca, dayı, yeğen, kuzeni olanlarla, bunların yanında daha uzak akrabaları ve hemşehrileri olanları kapsamaktadır¹. Karısının akrabaları

¹ Gruplar, eğer birden fazla kişiden bahsediliyor ise en yakın olan akraba esas alınarak oluşturulmuştur. Bu durumda, anne, baba ve amca, anne, baba, hemşehriler, kardeş ve hemşehri, kardeş ve karısının akrabaları, kardeş ve amca, dayı, yeğen vb kategorileri, anne, baba ve kardeşin öncelikli olacağı varsayılarak ikinci gruba dahil edilmiştir. Üçüncü grup için ise, amca, dayı ve hemşehriler, amca, dayı ve karısının akrabaları vb

olanlar dördüncü, hemşehrileri olanlar beşinci ve başka tanıdıkları olanlar altıncı grubu oluşturmaktadır.

Bu durumda yeni oluşturulan grupların dağılımı da değişecektir. İlk yerleştiği şehirde/kasabada anne, baba ve/veya kardeş gibi yakın akrabaları olan hane reisi sayısı 113 (% 18.4) iken, amca, dayı, yeğen ve kuzen gibi üçüncü dereceden akrabaları olan hane reisi sayısı 147 (% 23.9). Karısının akrabası olan hane reisi sayısı 54 (% 8.8), hemşehrisi olan hane reisi sayısı 154 (% 25.7) ve tanıdıkları olan hane reisi 29 (% 4.7).

Hane reisinin ilk göçünü gerçekleştirdiği yıl ile ilk yerleştiği şehirde akrabası/tanıdığı olup olmadığını karşılaştırarak, hemşehrilik ve göç ilişkisinin yıllara göre değişimini anlayabiliriz. İlk göç yılı grubunu (1932-60) ele aldığımızda, bu aralıkta göç eden hane reislerinin % 30.5'inin ilk göç ettikleri şehirde hiç kimsesi olmadığı ve üçüncü derece akrabalarının oranının % 28.8 olduğu anlaşılıyor. Üçüncü derece akrabası olanların oranı ise % 28.8. Bunun yanısıra, birinci derece akrabası (% 16.9) ve hemşehrisi olanların (% 16.9) oranı aynı.

TABLO VI.44
İlk Göç Yılı ve Akrabalar*

	Kimse Yok %	Anne, Baba Kardeş %	Amca, Dayı vd. %	Karısının Ak. %	Hemşehri %	Tanıdık %
1932-60	18 18.6 30.5	10 10.4 16.9	17 12.9 28.8	5 7.3 5.1	10 8.5 16.9	1 5.0 1.7
1961-70	21 21.6 22.8	17 17.7 18.5	23 17.4 25.0	1 2.4 1.1	23 19.5 25.0	7 35.0 7.6
1971-80	37 38.1 22.0	29 30.2 17.3	48 36.4 28.6	13 31.7 7.7	35 29.7 20.8	6 30.0 3.6
1981-90	20 20.6 12.7	33 34.4 20.9	35 26.5 22.2	22 53.7 13.9	42 35.6 26.6	6 30.0 3.8
1991-93	1 1.0 3.7	7 7.3 25.9	9 6.8 33.3	2 4.9 7.4	8 6.8 29.6	-

* Toplam 667'dir. Eksiklik cevapsız anketlerden kaynaklanmaktadır.

1961-70 yılları arasında ilk göçünü gerçekleştiren hane reisleri içinde, hiç kimsesi olmayanların oranının birinci gruba göre düştüğünü görüyoruz. Bunların grup içi oranı % 22.8 iken, üçüncü derece akrabaları (% 25.0) ve hemşehrisi olanların (% 25.0) oranı aynı. Birinci derece akrabası olanların oranı ise % 18.5 ile bunlardan sonra geliyor. Üçüncü göç yılı grubunu ele aldığımızda da benzer bir durum ile karşılaşmamıza rağmen, üçüncü derece akrabası olanların oranı % 28.6'ya yükselmiş. 1981-90 yılları arasında ilk göçlerini gerçekleştiren hane

kategorileri de, amca ve dayının öncelikli olacağı varsayımı ile buraya dahil edildi.

reisleri içinde, ilk göçülen şehirde hiç kimsesi olmayanların oranı diğer gruplara göre önemli bir azalma göstererek % 12.0'ye iniyor. Buna karşın, birinci derece akrabası olanların, üçüncü derece akrabası olanların ve hemşehrisi olanların oranları % 20.0'ler civarında seyrediyor. Son grup olan 1991-93 yılları arasında göç edenler içinde, kimsesi olmayanların oranı % 3.7'ye inerken, birinci derece akrabası olanların oranı % 25.9'a yükseliyor. Bu grupta yer alan hane reisi sayısı az olduğu için detaylı bir inceleme yapmak mümkün değil. Fakat bu grup içindeki oranlar genel eğilimlerle uyumlu gözükmektedir. Genel eğilimlerden birincisi, yıllar içinde göç edilen şehirde yakını/tanıdığı olmayanların oranı düşüyor. İkincisi ise, akrabalar içinde birinci derece akrabalarından çok üçüncü derece akrabaların ve hemşehrilerin oranı öne çıkıyor.

Hane reislerinin memleketi ile ilk yerleşilen şehirde akrabasının olup olmadığını karşılaştırarak, köken illere göre farklılıkları anlamaya çalışabiliriz. Aşağıda, tablo VI.45'de bu ilişki incelenmektedir.

TABLO VI.45
Hane Reisinin Memleketi ve Akrabaları*

	Kimse Yok	Anne, Baba Kardeş	Amca, Dayı vd.	Karısının Akrabası	Hemşehri	Tanıdık
Adıyaman	13	12	13	2	15	5
%	21.7	20.0	21.7	3.3	25.0	8.3
Diyarbakır	22	18	30	7	23	4
%	21.2	17.3	28.8	6.7	22.1	3.8
G.Antep	17	21	18	7	26	3
%	18.5	22.8	19.6	7.6	28.3	5.5
Mardin	19	28	27	22	43	3
%	13.4	19.7	19.0	15.5	30.3	2.1
Siirt	7	10	17	4	13	5
%	12.5	17.9	30.4	7.1	23.2	8.9
Urfa	30	18	35	12	28	7
%	23.1	13.8	26.9	9.2	21.5	5.4
Şırnak	2	3	1	-	3	1
%	20.0	30.0	10.0	-	30.0	10.0
Batman	3	1	4	-	4	1
%	23.1	7.7	30.8	-	30.8	7.7
GAP'a	1	2	2	-	2	-
Komşu %	14.3	28.6	28.6	-	28.6	-

* Toplam 614'tür. Oranlar memleketler baz alınarak hesaplanmıştır.

İlk yerleşilen şehirde hiç tanıdığı olmayan hane reisleri içinde en yüksek orana (% 26.3) Urfalılar, en düşük orana ise, genel toplam içinde az temsil edilen Şırnak, Batman ve GAP'a komşu illeri dışlarsak, Siirtliler (% 6.1) sahiptir. Anne, baba ve/veya kardeş gibi birinci dereceden akrabaları olanlar içinde ise % 24.8 ile Mardinliler en önemli yeri tutarken, % 18.6 ile Gaziantep'iler, % 15.9 ile Diyarbakırlılar ve Urfalılar

gelmektedir. Üçüncü derece akrabaları bulunan hane reisleri içinde ise Urfalılar % 23.8 ile en yüksek orana sahip iken, onları % 20.4 ile Diyarbakırlılar, % 18.4 ile Mardinliler, % 12.2 ile Gaziantep'li ve % 11.6 ile Siirtliler izlemektedir. Adıyamanlıların oranı ise % 8.8'dir. İlk yerleşilen şehirde hemşehrileri olanlar içinde, Mardinliler % 27.4'lük bir pay alır iken, ikinci büyük grup olarak Urfalılar (% 17.8) belirlemektedir. Gaziantep ve Diyarbakırlıların oranı ise sırasıyla % 16.6 ve % 14.6 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, memleketler açısından çok önemli farklılıklar olmamasına rağmen, hemşehrilik ilişkileri en yoğun olan gruplar sırasıyla, Siirtliler, Mardinliler, Gaziantep'li, Diyarbakırlılardır.

Hane reislerinin buldukları iller ile ilk yerleştikleri şehirde akraba ve tanıdıklarının olup olmadığını karşılaştırarak hemşehrilik ile göç ilişkisini değerlendirmeye devam edebiliriz. Göç bölümünde açıklandığı gibi, hane reislerinin büyük bir kısmı şu anda oturdukları illere ilk göçlerini gerçekleştirmişti. Bu yüzden böyle bir karşılaştırma, aynı zamanda hane reislerinin buldukları illerdeki akrabaların dağılımı konusunda da bir fikir verecektir.

TABLO VI.46
Hane Reislerinin Bulunduğu İl ve Akrabaları*

	Kimse Yok	Anne, Baba Kardeş	Amca, Dayı vd.	Karısının Ak.	Hemşehri	Tanıdık
Adana	39	28	56	10	35	4
%	22.7	16.3	32.6	5.8	20.5	2.3
İstanbul	37	51	57	20	58	10
%	15.9	21.9	24.5	8.6	24.9	4.3
İzmir	38	34	34	24	64	15
%	18.2	16.3	16.3	11.5	30.6	7.2

* Toplam 614'dür. Hane reisinin bulunduğu iller baz alınmıştır.

İlk yerleştiği şehirde kimsesi olmayan hane reislerinin dağılımına baktığımızda, Adana (% 34.2), İstanbul (% 32.5) ve İzmir'de (% 33.3) oturanları için benzer oranların söz konusu olduğunu görüyoruz. Buna karşın, ilk yerleşilen şehirde anne, baba ve/veya kardeşi olan hane reislerinin şu anda oturdukları illere göre dağılımına baktığımızda, İstanbul'da oturanların payı % 45.1 ile en yüksek seviyeyi oluştururken, Adana % 24.8 ile en düşük seviyede bulunmaktadır. Adı geçen oran İzmir için % 30.1'dir. İlk yerleşilen şehirde amca, dayı gibi üçüncü dereceden akrabaları olan hane reislerinin oranı İstanbul ve Adana'da % 38.0 civarında iken, İzmir'de % 23.1'dir.

Bunlara ek olarak, hane reisinin karısının akrabası açısından bir değerlendirme yapıldığında, İzmir'in en yüksek orana (%)

44.4) sahip olduğu görülürken, Adana % 18.5 ile en düşük orana sahiptir. İstanbul için ise oran % 37.0'dir. Buna benzer bir dağılım, hemşehrileri ve tanıdıkları incelediğimizde de karşımıza çıkıyor. İlk yerleşilen şehirde hemşehrisi olanların oranı İzmir için % 40.8 ile en yüksek seviyede iken bunu % 36.9 ile İstanbul takip ediyor. Adana ise % 22.3 oranında kalmaktadır. Hane reisinin tanıdıklar için ise İzmir % 51.7, İstanbul % 34.5 ve Adana % 13.8 oranlarına sahiptir.

Hane reisinin oturduğu ili baz alarak bir değerlendirme yaptığımızda ise, Adana'da oturan hane reislerinin ilk yerleştikleri şehirde daha çok amca, dayı gibi üçüncü dereceden akrabalarının olduğu görülüyor. Bu oranı ise hiç kimsesi olmayanlar (% 22.7) ve hemşehrisi olanlar (% 20.3) takip ediyor. Birinci dereceden akrabası olan hane reislerinin oranı ise % 16.3'dür. İzmir'i ele aldığımızda ise, hemşehrisi olanlar % 30.6 ile en yüksek oranı oluştururken, hiç kimsesi olmayanlar (% 18.2) bunu takip etmektedir. Birinci ve üçüncü derecede akrabası olan hane reislerinin İzmir'deki oranı % 16.3'erdir. İstanbul'da oturan hane reislerini değerlendirdiğimizde ise, hemşehrisi olanların % 24.9 ile birinci grubu oluşturduğunu görüyoruz. Bunu % 24.5 oran ile üçüncü dereceden akrabası olanlar izlerken, buna yakın bir oranla (% 21.9) birinci dereceden akrabası olanları görüyoruz (bu oran üç il içinde en yüksek olanıdır). İstanbul'da, hiç kimsesi olmayanların oranı ise % 15.9, ki bu üç il içinde en düşük orandadır.

VI.4.3. Akrabalardan Yardım Alma

Hemşehrilik ilişkisinin boyutlarını anlamak için, hane reislerinin ilk yerleştiği şehirde akraba/tanıdıkları olup olmamasının yanısıra, bunların hane reisine ne gibi yardımlar yaptıklarını da incelememiz gerekmektedir. Bu yöndeki bir soruya verilen cevaplar çeşitlilik göstermesine rağmen, kimsenin yardımı olmadı diyen 197 (% 34.4) hane reisi vardır. Bundan ilk yerleştikleri şehirde hiç kimsesi olmayan 144 kişiyi çıkarsak, 53 hane reisi tanıdığı/yakını olduğu halde kimseden yardım almamıştır diyebiliriz. İş bulma, ev bulma, misafir etme, borç para alma gibi yardımlardan en az üçünden yararlanan hane reisleri ile her konuda yardım aldığını söyleyen hane reislerinin toplamı 77, genel toplam içindeki oranı % 13.5'dur. Bu grubu her konuda yardım alanlar diye tanımlayabiliriz Bunun yanısıra iş bulma konusunda yardım alan hane reisi sayısı 48'dir. Buna iş bulmanın yanında misafiretme, ev bulma, borç para verme gibi yardımlardan herhangi birinden de yararlananları da eklersek, iş bulma ve ikinci bir yardım türünden yararlanan hane reisi sayısı 169'a, toplam içindeki oranı ise % 29.6'ya yükselmektedir. Aynı şekilde, ev bulma konusunda yardım

alan hane reisi sayısı 38'dir ama borç verme, misafir etme gibi yardımlardan birisinden ev bulmayla birlikte yararlanan hane reisi sayısını da katarsak, hane reisi sayısı 87'ye toplam içindeki oranı % 15.2'ye yükselmektedir. Sadece yakınları tarafından misafir etildiğini söyleyen hane reisi sayısı 30'dur (% 5.3). Sadece borç para aldığını söyleyen hane reisi sayısı ise 11'dir (% 1.9)

Hane reisinin ilk göçünü gerçekleştirdiği yıl ile ilk yerleştiği şehirde akraba ve tanıdıklarından aldıkları yardımları karşılaştırarak, hemşehrilik ilişkisinin yıllara göre değişimini anlayabiliriz. Bu durum Tablo VI.47'de incelenmektedir.

TABLO VI.47
İlk Göç Yılı ve Akrabalardan Yardım Alma*

	Yardım yok	İş bul., +	Ev bul., +	Misafir	Borç alma	Her konuda
1932-60	25	14	2	3	-	8
%	46.0	28.0	4.0	6.0		16.0
1961-70	39	19	5	4	1	12
%	48.8	23.8	6.3	5.0	1.3	15.0
1971-80	60	43	22	10	2	21
%	38.0	27.2	13.9	6.3	1.3	13.3
1981-90	34	52	28	9	6	20
%	22.8	34.9	18.8	6.0	4.0	13.4
1991-93	10	7	3	-	1	5
%	38.5	26.9	11.5		3.8	19.2

* Toplam 667'dir. İlk göç yılları baz alınmıştır.

İlk göç yılı grubunu (1932-60) ele aldığımızda, bu aralıkta göç eden hane reislerinin % 46.0'sı kimseden yardım almadığını belirtirken, her konuda yardım alanların oranı % 16.0. Bu grupta yer alan hane reislerinin % 30.5'inin ilk göç ettikleri şehirde hiç kimsesi olmadığı hatırlanırsa, kimseden yardım almayanların oranının yüksek olması anlaşılabilir. Buna ek olarak, 1932-60 aralığında göç eden hane reislerinin % 28.0'i iş bulma, iş bulma ve ev bulma, iş bulma ve borç para alma gibi konularda akrabalarından yararlanmıştı.

İkinci göç aralığına (1961-1970) baktığımızda, bu grup içinde de kimseden yardım almayan hane reislerinin oranı (% 48.8) oldukça yüksek iken, her konuda yardım alanların oranı sadece % 15.0' olduğunu görüyoruz. İş bulma, iş bulma ve ev bulma ve iş bulma ve borç para alma gibi konularda akrabalarından yardım alan hane reislerinin oranı ise % 23.8.

Üçüncü göç yılları aralığına gelince, hiç yardım almayanların (% 38.0) ve her konuda yardım alanların (% 13.3) oranında bir azalma görülürken, iş bulma, iş bulma yanısıra ev bulma ya da borç para alma gibi yardımlaşma biçimlerinin oranı % 27.2'dir. Ev bulma, ev bulma ve borç para alma veya misafir

etme gibi konularda alınan yardımların oranı ise % 13.9'a çıkmaktadır.

Dördüncü dönem olan 1981-1990 yılları arasında ise kimseden yardım almamış olan hane reislerinin oranı % 22.8'e inerek en düşük seviyesini bulurken, iş bulma, iş bulma ve borç para alma veya ev bulma gibi yardımlar en yüksek seviyeye ulaşmaktadır (% 34.9). Son dönem olan 1991-93 yılları arasında, hiç yardım almayanların oranı % 38.5'i bulurken, her konuda yardım alanların oranı da (% 19.2) artmaktadır. Bir başka açıdan, yardım biçimlerini baz alarak değerlendirme yapmak durumu daha iyi gösterecektir. Hiç yardım almadığını belirten hane reislerinin % 36.1'i, 1971-80 yılları arasında ilk göçünü gerçekleştirmişlerdir. Her konuda yardım aldığını söyleyenlerin % 31.8'i de bu dönemde göç etmiş hane reislerinden oluşmaktadır. Bunları % 30.3 ile 1981-90 yılları arasında göçen hane reisleri izlemektedir. İş bulma, iş bulma ve ev bulma veya borç para alma gibi yardımları alanların % 38.5'i 1981-90 yılları arasında göç etmiş iken, % 31.9'u 1971-80 yılları arasında göçmüştür.

Ev bulma, ev bulma ve borç para alma veya misafir etme gibi konularda yardım alan hane reislerinin % 46.7'si 1981-90 yılları arasında göç ederken, % 36.7'si 1971-80 yılları arasında göç etmiştir.

Hane reislerinin memleketi ile ilk yerleşilen şehirde akraba ya da tanıdıklarından aldığı yardımları karşılaştırarak, köken illere göre hemşehrilik ilişkilerini değerlendirebiliriz. Aşağıda, Tablo VI.48'de bu ilişki incelenmektedir.

TABLO VI.48
Hane Reisinin Memleketi ve Akralardan Yardım Alma*

	Yardım yok	İş bul., +	Ev bul., +	Misafir	Borç	Her konuda
Adıyaman	15	17	5	5	-	13
%	25.3	30.9	9.1	9.1		23.6
Diyarbakır	32	24	22	3	2	11
%	34.0	25.5	23.4	3.2	2.1	11.7
G.Antep	31	30	7	8	4	4
%	36.9	35.7	8.3	9.5	4.8	4.8
Mardin	35	35	32	4	3	23
%	26.5	26.5	24.2	3.0	2.3	17.4
Siirt	21	15	4	3	1	8
%	40.4	28.8	7.7	5.8	1.9	15.4
Urfa	50	35	13	6	1	15
%	41.7	29.2	10.8	5.0	0.9	12.5
Şırnak	3	5	-	-	-	2
%	30.0	50.0				20.0
Batman	8	1	2	-	-	1
%	66.7	8.3	16.7			8.3
GAP'a Komşu	2	2	2	1	-	-
%	28.6	28.6	28.6	14.3		

* Toplam 667'dir. Memleketler baz alınarak oranlar hesaplanmıştır.

İlk yerleştiği şehirde hiç yardım almayan hane reisleri içinde % 25.4 ile en yüksek oranı oluşturan Urfalıları, Mardinliler (% 17.8), Diyarbakırlılar (% 16.2) ve Gaziantepçiler (% 15.7) izlemektedir. Bu grup içinde Siirtlilerin oranı % 10.7 iken, Adıyamanlıların oranı % 7.6 ile en düşük orandır. Dolayısıyla, Adıyaman ve Urfalıların diğer il kökenlilere göre akraba ve tanıklarından daha çok yardım aldıklarını söyleyebiliriz. Her konuda yardım aldığını belirten hane reislerinin iç dağılımına baktığımızda, Mardinlilerin % 29.9 ile en yüksek oranı paylaştıklarını görüyoruz. Bunları Urfalıları (% 19.5) ve Adıyamanlıları (% 16.9) takip ederken, Diyarbakır ve Siirtlilerin oranları sırasıyla % 14.3 ve % 10.4. İş bulma, iş ve ev bulma, iş bulma ve borç para alma gibi yardımlardan yaralanan hane reisleri içinde Mardin (% 21.3) ve Urfalıları (% 21.3) en büyük payı alırken, Gaziantepçiler % 18.3 ile, Diyarbakırlılar % 14.6 ile bunları izlemektedir. Adıyamanlıların oranı ise % 10.4'dür. Ev bulma, ev bulma ve borç para alma, ev bulma ve misafir etme gibi konularda ilk yerleştiği şehirde akraba ya da tanıdıklarından yardım alan hane reisleri içinde ise % 36.8'lik oranla Mardinliler en büyük grubu oluşturmaktadır. Bunları % 25.3 ile Diyarbakırlılar takip ederken, Urfalıların oranı ise % 14.9'da kalmaktadır.

Hane reislerinin bulunduğu il ile akrabalarından aldıkları yardımların dağılımı tablo VI.49'da incelenmektedir. Bu tablodaki bilgilere göre, ilk yerleştiği şehirde hiç kimseden yardım almadığını belirten hane reisleri içinde en büyük grubu % 45.7 ile Adana'da oturan hane reisleri oluşturmaktadır. İzmir ve İstanbul'da oturan hane reislerinin oranları ise sırasıyla % 28.4 ve % 25.9.

TABLO VI.49
Hane Reislerinin Bulunduğu İl ve Akrabalardan Yardım Alma*

	Yardım yok	İş bul., +	Ev bul., +	Misafir	Borç	Her konuda
Adana	90 46.2	18 10.6	20 25.0	9 30.0	3 27.3	27 35.1
%	55.9	10.8	12.0	5.4	1.8	16.2
İstanbul	51 26.1	89 52.7	22 25.3	14 46.7	5 45.4	18 23.3
%	25.6	44.7	11.1	7.0	2.5	9.0
İzmir	56 28.7	62 36.7	45 51.7	7 23.3	3 27.3	32 41.6
%	27.3	30.2	22.0	3.4	1.5	15.6
Toplam	195	169	87	30	11	77

* Toplam 667'dir. Hane reisinin bulunduğu iller baz alınmıştır.

Her konuda yardım aldığını belirten hane reisleri içinde % 41.6 oranı ile İzmir'de oturan hane reisleri en büyük grubu oluştururken, % 35.1 ile Adana onları izlemektedir. İstanbul'da oturan hane reislerinin oranı % 23.3'dür. İş bulma, iş ve ev bulma, iş bulma ve borç para alma gibi konularda ilk yerleştikleri şehirlerde akraba ya da yakınlarından yardım

alan hane reisleri içinde % 52.7 ile İstanbul en büyük grubu oluştururken, 36.7 ile İzmir onu izlemektedir. Adana'nın payı ise sadece % 10.6'dır. Ev bulma, ev bulma ve borç para alma, ev bulma ve misafir etme gibi yardımlardan yararlananlar içinde ise İzmir % 51.7 ile önde gelirken, İstanbul (% 25.3) ve Adana (% 23.0) onu takip etmektedir. Misafir etme ve borç para alma konusunda yine İstanbul'da oturan hane reisleri en büyük grubu oluşturmaktadır (sırasıyla % 46.7 ve % 45.4).

İlk yerleşilen şehirde akrabası ya da yakını olan hane reisleri ile alınan yardımları karşılaştırmak, hemşehrilik ilişkisini anlamamıza yardımcı olabilir. Tablo VI.50'de bu ilişki incelenmektedir.

TABLO VI.50
Hane Reisinin Akrabaları ve Akrabalardan Yardım Alma*

	Yardım yok %	İş bul., + %	Ev bul., + %	Misafir %	Borç %	Her konuda %
Kimse Yok %	86 43.7 97.7	1 0.6 1.1	-	-	1 9.1 1.1	-
Anne, Baba, Kardeş %	18 9.1 17.0	41 25.0 38.7	18 20.7 17.0	5 16.7 4.7	2 18.2 1.9	22 20.8 20.8
Amca, Dayı vd. %	39 19.8 27.5	48 29.3 33.8	22 25.3 15.5	6 20.0 4.2	2 18.2 1.4	25 32.5 17.6
Karısının Akrabası %	7 3.6 15.5	18 11.0 34.6	10 11.5 19.2	4 13.3 7.7	1 9.1 1.9	12 15.6 23.1
Hemşehri %	40 20.3 26.5	51 31.1 35.8	31 35.6 20.5	11 36.7 7.3	5 45.5 3.3	13 16.9 8.6
Tanıdık %	7 3.6 25.9	5 3.0 18.5	6 6.9 22.2	4 13.3 14.8	-	5 6.5 18.5

* Toplam 667'dir. Eksiklik cevapsızlardan kaynaklanmaktadır.

Hiç kimseden yardım almadığını belirten hane reislerinin % 43.7'i ilk yerleştiği şehirde hiç kimsesi olmayanlar tarafından oluşturulmaktadır. Aynı şeyi değişik bir şekilde ifade edersek, hiç kimseden yardım almayan hane reislerinin % 56.3'ünün ilk yerleştikleri şehirde akraba, hemşehri ya da tanıdığı vardır. Hiç kimseden yardım almadığını belirtenlerin içinde ikinci büyük grup ise % 20.3 ile hemşehrisi olanlar tarafından oluşturulurken, % 19.8'inin amca, dayı gibi üçüncü dereceden akrabaları da vardır. Anne, baba, kardeş gibi birinci dereceden akrabaları olanların bu grup içi oranı ise % 9.1'dir. İş bulma, iş ve ev bulma, iş bulma ve borç para alma gibi yardımlardan yararlanan hane reislerinin % 31.1'inin hemşehrisi, % 29.3'ünün üçüncü derece akrabası, % 25.0'inin de birinci derece akrabası ilk yerleşilen şehirde vardır.

Ev bulma, ev bulma ve borç para alma, ev bulma ve misafir etme gibi yardımlardan yararlanan hane reislerinin %

35.6'sının hemşehrısı, % 25.3'ünün üçüncü derece akrabası, % 20.7'inin de birinci derece akrabası vardır. Her konuda yardım aldığını söyleyen hane reisleri içinde üçüncü dereceden akrabaları olanların oranı % 32.5 iken, birinci dereceden akrabası olanların oranı % 28.6'dır. Akrabaları baz alarak bir değerlendirme yapmamız durumu daha açıklıkla gözler önüne serecektir. Anne, baba ve kardeş gibi birinci derece akrabası olmasına rağmen hiç kimseden yardım almadığını belirten hane reislerinin oranı % 17.0'dır. Karısının akrabaları olduğunu belirtenler içinde ise hiç kimseden yardım almadığını belirtenlerin oranı % 13.5'e kadar inmektedir. Fakat bu gruba girenlerin genel toplam içindeki sayısının az olması daha dikkatli davranmamızı gerektirmektedir. Üçüncü dereceden akrabası olanlar, hemşehrısı olanlar ve tanıdıkları olanlar içinde hiç kimseden yardım almadığını söyleyenlerin oranı aşağı yukarı aynı düzeydedir (sırasıyla % 27.5, % 26.5 ve % 25.9).

VI.4.4. Hane Reisinin Oturduğu Semt ve Akrabalar

Hane reislerinin oturduğu semtlerde akrabalarının olup olmadığı ve bu semti tercih nedenlerini inceleyerek hemşehrılık ilişkisi üzerine olan analizimizi derinleştirebiliriz. İlk olarak, hane reisin oturduğu semti tercih nedenine baktığımızda, % 42.7 ile birinciliği ekonomik nedenlerin aldığını görüyoruz. Fakat akraba ve hemşehrilere yakınlığın da en önemli nedenlerden biri olduğunu görüyoruz. Bu nedenle oturduğu semti tercih eden hane reisi sayısı 216, toplam içindeki oranı % 33.4. Buna ekonomik nedenler ve akrabalara yakınlığı birlikte (% 11.3) belirten hane reislerini de eklersek oran % 44.7'ye yükselmektedir. Bu durumda ekonomik nedenler ve akrabalara/hemşehrilere yakınlık nedeni ile oturduğu semti tercih eden hane reislerinin toplam içindeki oranı % 87.6'ü bulmaktadır. Bu soruya verilen cevapları bir çok kategoriyi içermektedir, bu yüzden seçenekleri yeniden sınıflayarak, analiz açısından daha elverişli hale getirebiliriz. Birinci grup ekonomik nedenlerle semt tercihi yapanlardan oluşacaktır (% 42.7). İkinci ana grup akraba ve hemşehrisine yakınlık nedeniyle oturduğu semti tercih eden hane reislerinden oluşacaktır (% 33.4). Üçüncü grupta ise iş yerine yakınlığı ve ulaşımı öne çıkaran hane reisleri vardır (% 7.3). Dördüncü grupta ise, ekonomik nedenlere ek olarak akraba ve hemşehrilere yakınlığı ya da arkadaşlara ve iş yerine yakınlığı belirtenlerden oluşacaktır (% 12.4). Son olarak diğer kategorisi, lojman tahsisi, semtin sakinliği, evini orada bulunması, kooperatif evi olması, arsasının ve evinin orada olması gibi seçenekleri kapsamaktadır.

Hane reislerinin oturduğu semti tercih nedenlerinin buldukları illere göre değişimi tablo VI.51'de inceleniyor.

Ekonomik nedenle oturduğu semti tercih edenler içinde İstanbul'da bulunan hane reisleri çoğunluğu (% 41.7) oluştururken, bu ili İzmir (% 33.3) takip ediyor. Semt tercihiinde ekonomik nedenleri öne çıkaranlar içinde Adana'da oturanların oranı ise % 25.0. Adana'da oturanların içinde ekonomik nedenlerle semt seçenlerin oranına baktığımız zaman ise oranın % 34.8 olduğunu görüyoruz. İstanbul'da oturan hane reisleri içinde bu oran % 48.1'e kadar çıkarken, İzmir'de oturanlar için % 43.8.

TABLO VI.51
Semti Tercih Nedeni ve Oturulan İl*

	Adana %	İstanbul %	İzmir %	Toplam
Ekonomik	69 34.8	115 48.1	92 43.8	276
%	25.0	41.7	33.3	
Akrabalara Yakınlık	58 29.3	79 33.1	79 37.6	216
%	26.9	36.6	36.6	
Ulaşım	15 6.6	19 7.9	15 7.1	47
%	27.7	40.4	31.9	
Ekonomik vd	55 27.8	10 4.2	15 7.1	80
%	68.8	12.5	18.8	
Diğer	3 1.5	16 6.7	9 4.3	28
%	10.7	57.1	32.1	
Toplam	198	239	210	647

* Toplam 667'dir. Eksiklik cevapsızlardan kaynaklanmaktadır.

Akrabalara yakınlık nedeniyle semt tercihi edenlerin üç ilde dağılımı ise şöyledir: % 36.6 İstanbul, % 36.6 İzmir ve % 26.6 Adana. Akrabalara yakınlık nedeniyle semt tercihi edenler İzmir'de oturanların % 37.6'sını oluştururken, bu oran İstanbul'da oturanlar için % 33.1'dir. Adana'da ise % 29.3'ü akrabalarına yakın olmak için oturdukları semti tercih ettiğini belirtmiştir.

Ulaşım nedeniyle semt tercihi edenlerin içinde en büyük oran İstanbullular (% 40.4) tarafından oluşturulurken, en düşük oran Adanalılar (% 27.7) tarafından oluşturulmaktadır. İzmirliilerin oranı ise % 31.9'dur. Bir başka açıdan baktığımızda, İstanbul'da oturanlar içinde ulaşım nedeniyle semt tercihi yapanların oranının % 7.9, İzmir'de oturanlar içinde % 7.1 ve Adana'da oturanlar içinde % 6.6 olduğunu görüyoruz.

Bulunduğu semti tercihi ederken, ekonomik nedenlere ek olarak akraba/hemşehrilere yakınlık ve ulaşım gibi nedenleri de belirtenler içinde en büyük grup, % 68.8 ile Adana'da oturanlar tarafından oluşturulmaktadır. İstanbul ve İzmir'de oturanların bu grup içindeki oranı ise sırasıyla % 12.5 ve % 18.8'dir.

Oturulan illeri baz alarak baktığımızda, Adana'da oturan hane reislerinin % 27.8'inin ekonomik nedenlerle ve akrabalarına

yakınlık/ulaşım nedeniyle semtlerini tercih ettiğini görüyoruz. Bu oran İstanbul'da oturanlar için % 4.2 iken, İzmir'de oturanlar için % 7.1'dir.

Haneye beş dakikalık yürüyüş mesafesinde kimlerin olduğunu incelediğimizde, çeşitlilik gösteren bir manzara ile karşılaşırız. Bu yüzden öncelikle yoğunlaşmanın olduğu grupları inceleyeceğiz daha sonra kategorileri gruplayacağız. Bu konudaki ilk dikkat çekici bulgu, yakını olmadığını söyleyenlerin sayısı 67, toplam içindeki oranı ise sadece % 10.3'dür. Buna karşın, en büyük grup olarak, anne, baba, kardeşleri ve karısının akrabaları olan hane reisleri beliriyor. Bunların sayısı 180, toplam içindeki oranı ise % 27.7. Bunu akrabalarının olduğunu belirten 92 (% 14.2) hane reisi izliyor. Beş dakikalık yürüyüş mesafesinde anne ve babasının olduğunu söyleyen hane reisi sayısı ise 52 (% 8.0).

Hane reisinin evine beş dakikalık yürüyüş mesafesinde bulunan akrabalarının dağılımını yeniden grupladığımızda, anne, baba, kardeş gibi yakın akrabaların olduğu grup çoğunluğu oluşturuyor. Yukarıda belirtildiği gibi sadece anne, baba ve kardeşi olanların sayısı 52, fakat anne, baba, kardeşler ve köylüler, anne, baba, kardeşler ve hemşehriler gibi anne, baba ve kardeşleri içeren grupları da bunlar kattığımızda sayı 380'e oran ise % 58.5'ye yükseliyor. Bu grup bize yakın akrabaların hane reisiyle aynı semtte ya da yakın semtlerde oturduğunu gösteriyor. Birden fazla kişi ya da grubun belirtilmesi ise hemşehriliğin boyutlarını göstermesi açısından ilginç. İkinci grup akrabalar baz alınarak oluşturuldu, bu grup akrabalar, akrabalar, köylüm, hemşehrim ve akrabalar, arkadaşlar diyenlerden oluşuyor (sayı 127, oran % 19.5).

Üçüncü grupta ise hemşehrilik esas alındı, dolayısıyla bu grup, köylüm, hemşehrim, akrabalar ve köylüm, hemşehrim, arkadaşlar diyenlerden oluştu (sayı 50, oran % 7.7). Bu grupla ikinci grup arasındaki farkın pek önemli olmadığı söylenebilir, çünkü burada köylülük ve akrabalık ayrıca belirtilmiş. Son grup arkadaş ve iş arkadaşlarını kapsıyor (sayı 26, oran % 4.0).

TABLO VI.52
Hane Reisinin Yakınında Oturanlar ve Bulunduğu İli*

	Adana %	İstanbul %	İzmir %
Kimse yok	19 9.0	29 12.7	19 9.0
%	28.4	43.3	28.4
Anne, Baba, Kardeş	126 60.0	134 58.5	120 56.9
%	33.2	35.3	31.6
Akrabalar	39 18.6	49 21.4	39 18.5
%	30.7	38.6	30.7
Hemşehriler	22 10.5	14 6.1	14 6.6
%	44.0	28.0	28.0
Arkadaşlar	4 1.9	5 1.3	19 9.0
%	15.4	11.5	73.1

* Toplam 667'dir. Eksiklik cevapsızlardan kaynaklanmaktadır.

Hane reisinin evinin yakınlarında hangi akraba/hemşehrilerinin bulunduğunu illere göre de değerlendirebiliriz. Böyle bir incelemede, evinin yakınında kimsesi olmayanların içinde İstanbul'da oturanların % 43.3 ile en büyük oranı oluşturduğunu görüyoruz. Adana ve İzmir için ise aynı oranlar geçerlidir (% 9.0). İstanbul'da oturanların içinde yakınında oturan kimsesi olmayanların oranı ise % 12.7 iken Adana ve İzmir için bu oran aynıdır, % 9.0.

Yakınında anne, baba ve kardeş gibi yakın akrabaları oturanlar içinde ise yine İstanbul en büyük oranı (% 35.3) alırken, İzmir için oran % 31.6 ve Adana için oran % 33.2'dir. Oturulan ilin iç dağılımı açısından baktığımızda ise, İstanbul'da oturan hane reisleri içinde yakın akrabaların oranı % 58.5 iken, İzmirli için % 56.9 ve Adanalılar içinde en yüksek seviyede % 60.0'dir.

İstanbul'da oturan hane reisleri içinde akrabalarına yakın bir yerde oturanların oranı % 21.4 ile diğer iki ilden daha yüksektir. Adana'da oturan hane reisleri için bu oran % 18.6 iken, İzmir'de oturanlar için % 18.5'dir. Adana'da oturan hane reislerinin % 10.5'i beş dakikalık yürüyüş mesafesi içinde hemşehrisi olduğunu söylerken, bu İstanbul için % 6.1, İzmir için ise % 6.6'dır.

VI.4.5. Hane Reisinin En Sık Görüştüğü Kişiler

Hemşehrilik ilişkisini anlamak için, hane reisinin oturduğu semti tercih etme nedenlerine ve beş dakikalık yürüyüş mesafesinde bulunan akraba/tanıdıklarına ek olarak, en sık görüştüğü kişileri de incelemek yararlı olabilir. Hane reisinin şu anda en sık görüştüğü kimselerin yakınlığına baktığımızda en büyük gruplar şöyle belirmektedir: akrabalar (126, % 19.0), komşular (101, % 15.3), aynı köyden/aynı yöreden kişiler (hemşehriler) (100, % 15.1). Bunlara ek olarak, çeşitli bileşimler söz konusudur. Değerlendirmenin kolay

yapılabilmesi için elde olan grupların yeniden sınıflandırılması gerekmektedir. Yeniden sınıflandırma yaptığımızda, geçersiz cevap veren 5 hane reisini dışarsak, dağılım şu şekilde olacaktır:

	N	%
Görüştüğü kimse yok	10	1,5
Akrabalar	126	19,0
Hemşehriler	100	15,1
Komşular	101	15,3
İş arkadaşları	43	6,5
Akrabalar ve diğer	217	32,8
Hemşehriler ve diğer	40	6,0
Komşu ve iş arkadaşları	25	3,8

Yeni sınıflamada, akrabalar ve diğer kategorisi, akrabalar ve hemşehriler, akrabalar ve komşular, akrabalar ve iş arkadaşları ile görüştüğünü belirten hane reislerinin kapsamaktadır. Aynı şekilde hemşehriler ve diğer kategorisi de, hemşehriler ve iş arkadaşları, hemşehriler ve komşular diyen hane reislerini kapsamaktadır.

Bu dağılımdan da anlaşılacağı gibi sadece akrabaları ile en sık görüşen hane reislerinin toplam içindeki oranı % 19.0'dur. Akrabaları yanında hemşehri, komşu ve iş arkadaşları ile de görüşenleri eklediğimizde ise oran % 51.8'e kadar yükselmektedir. Şu halde, en sık görüşülenler içinde akrabaların yatsınamaz bir ağırlığı vardır.

Bunlara ek olarak, hemşehri ve komşular diğer iki büyük grubu oluştururken, sadece iş arkadaşları ile en sık görüşenlerin oranı % 6.5'de kalmaktadır. Buna komşu ve iş arkadaşları ile görüştüğünü söyleyen hane reislerini de eklediğimizde oran ancak % 10.3'e çıkmaktadır.

Hane reislerinin en sık görüştüğü kişilerle yakınlığını bulunduğu illere göre de değerlendirebiliriz. Tablo VI.53'de bu durum gösterilmektedir.

TABLO VI.53
En Sık Görüşülenler ve Hane Reisinin Bulunduğu İl*

	Adana %	İstanbul %	İzmir %
Kimse Yok	5 2.4	3 1.3	2 0.9
%	50.0	30.0	20.0
Akrabalar	26 12.3	52 21.7	48 22.7
%	20.6	41.3	38.1
Hemşehriler	16 7.6	48 20.0	36 17.1
%	16.0	48.0	36.0
Komşular	21 10.0	39 16.3	41 19.4
%	20.8	38.6	40.6
İş arkadaşları	3 1.4	24 10.0	16 7.6
%	7.0	55.8	37.2
Akrabalar ve diğer	114 54.0	54 22.5	49 23.2
%	52.5	24.9	22.6
Hemşehriler ve diğer	14 6.6	11 4.6	15 7.1
%	35.0	27.5	37.5
Komşu ve iş arkadaşları	12 5.7	9 3.8	4 1.9
%	48.0	36.0	16.0

* Toplam 662'dir, Eksiklik cevapsızlardan kaynaklanmaktadır.

Adana'da bulunan hane reislerinin çoğunluğu (114, % 54.0) akraba ve diğer kategorisine girenlerle görüşmektedir. Sadece akrabası ile görüşenlerin Adana'da oturan hane reisleri içindeki oranı ise % 12.3'dür. Bu iki oranın toplamını göz önüne alırsak akrabaları ile sık görüşen hane reislerinin oranı iyice artmaktadır. Bunun yanı sıra, Adana'da oturan hane reisleri arasında komşularıyla görüşen hane reisleri sayısı 21, grup içi oranı ise % 10.0 iken hemşehrilerin oranı % 7.6'dır. Adana'da oturan hane reisleri içinde iş arkadaşı ile en sık görüştüğünü söyleyenlerin oranı ise % 1.4'dür. Bu oran üç il içine en düşük orandır.

İstanbul'da oturan hane reisleri içinde ise üç büyük grup birden ortaya çıkmaktadır. Bunlar, en sık akrabaları ile görüşenler (% 21.7), akraba ve diğerleri ile görüşenler (% 22.5) ve hemşehrileri ile görüşenlerdir (% 20.0). Adana'yala karşılaştığımızda, İstanbul'da sadece akrabası ile görüşenlerin oranı yükselirken, akraba ve akraba ve diğerleri kategorisinin toplam içindeki payı azalmaktadır. Biraz farklılıkla, aynı durumu İzmir'de de izlemek mümkündür. İzmir'de sadece akrabası ile görüşenlerin oranı % 22.7 ile en yüksek seviyededir. Akraba ve diğerleri ile görüşenlerin oranı ise % 23.2'dir. Bu ikisinin toplamı İstanbul toplamının üzerinde iken Adana'dan daha azdır. Bunlara ek olarak İstanbul ve İzmir'de komşuları ile görüşenlerin oranı artmaktadır, sırasıyla % 16.3 ve % 19.4. İstanbul ve İzmir içinde, Adana'ya göre, iş arkadaşları ile görüşenlerin de oranı artmaktadır. İstanbul'da oran % 10.0 iken İzmir'de oran % 7.6'dır.

Şu anda işyeri çevrenizdeki en yakın görüştüğünüz kişilerin sizinle ilişkisi nedir, sorusuna verilen yanıtları, 33 geçersiz

cevabı dışlayarak, değerlendirdiğimizde aşağıdaki gibi bir durumla karşılaşyoruz:

	N	%
Kimse yok	75	11,8
Akrabalar	73	11,5
Hemşehriler	116	18,3
İş arkadaşları	200	31,5
Komşular	22	3,5
Akrabalar ve diğer	65	10,3
Hemşehriler ve diğer	72	11,4
Müşteriler	11	1,7

Akrabalar ve diğer grubu akrabalar ve hemşehriler, akrabalar ve komşular, akrabalar ve iş arkadaşları, akrabalar, hemşehriler ve iş arkadaşları kategorilerinden oluşurken, hemşehriler ve diğer kategorisi, hemşehriler ve iş arkadaşları, hemşehriler ve komşuları kapsamaktadır. Beklenebileceği gibi en büyük grubu iş arkadaşları oluştururken, hemşehrilerin oranının % 18.3 olması iş yerinde hemşehrilerle birlikte çalışmanın yaygın olduğu anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra, akrabaların % 11.5'lik bir pay alması da aynı şekilde yorumlanabilir. Akrabalar ve diğer kategorisini de hesaba kattığımızda, iş yerinde akrabaların hiç de azımsanamayacak bir ağırlığının olduğu sonucuna varabiliriz. Akriba ve hemşehrileri birlikte düşünürsek, çalışma yaşamı içinde hemşehrilik ilişkilerinin ağırlığını daha iyi anlayabiliriz.

TABLO VI.54

İş Yerinde En Sık Görüşülenler ve Hane Reisinin Bulunduğu İli*

	Adana %		İstanbul %		İzmir %	
Kimse Yok	36	17.1	9	4.2	30	14.3
%	48.0		12.0		40.0	
Akrabalar	12	5.7	32	15.0	29	13.8
%	16.4		43.8		39.7	
Hemşehriler	22	10.4	40	18.8	54	25.7
%	19.0		34.5		46.6	
İş arkadaşları	48	22.7	84	39.4	68	32.4
%	24.0		42.0		34.0	
Komşular	12	5.7	5	2.5	5	2.4
%	54.5		22.7		22.7	
Akrabalar ve diğer	43	20.4	17	8.0	5	2.4
%	66.2		26.2		22.7	
Hemşehriler ve diğer	33	15.6	22	10.3	17	8.1
%	45.8		30.6		23.6	
Müşteriler	5	2.4	4	1.9	2	1.0
%	45.5		36.4		18.2	

* Toplam 662'dir ve eksiklik cevapsızlardan kaynaklanmaktadır.

İş yeri çevresinde en sık görüşülen kişiler ile hane reisinin bulunduğu ili karşılaştırarak, hemşehrilik ilişkisinin bu illere göre değişimini değerlendirebiliriz.

Adana'da oturan hane reisleri içinde iş yeri çevresinde iş arkadaşları ile en sık görüşmelerin oranı % 22.7 ile en büyük grup olmasına karşın, İstanbul ve İzmir ile karşılaştırdığımızda, üç il içinde en düşük oran olarak belirmektedir. İstanbul'da oturanlar içinde iş arkadaşı ile görüşmelerin oranı % 39.4 iken, İzmir'de bu oran % 32.4'dür.

Akrabaları ele aldığımızda, Adana'da oturanlar içinde iş yeri çevresinde akrabası ile en sık görüştüğünü belirtenlerin oranı % 5.7 iken, bu oran İstanbul'da % 15.0, İzmir'de % 13.8'dir. Fakat, Adanalılar içinde akraba ve diğerleri ile görüşmelerin oranı % 20.4'dür. Adı geçen oran İstanbul'da % 8.0, İzmir'de % 2.4'dür.

Hemşehriler için bir değerlendirme yaptığımızda ise, Adana'da oturan hane reisleri içinde % 10.4'lük bir orana rastlarken, İstanbul ve İzmir için oranlar sırasıyla % 18.8 ve % 25.7'dir. Dolayısıyla, İstanbul ve İzmir'de iş arkadaşları öncelikli gelmesine karşın, akraba ve hemşehrilerin oranında önemlidir. Adanalılar içinde ise akraba ve diğerleri ile hemşehriler ve diğerleri iş arkadaşlarını takip etmektedir.

VI.5. Kültürel İlişkiler

Bu bölümde hane reislerinin kültürel ilişkilerinin incelemeye çalışacağız. Bunun için kullanacağımız ilk değişken hane reisinin konuştuğu esas dilin hangi dil olduğu ve bunun dışında hangi dil ya da dilleri konuşabildiğidir.

VI.51 Dini İbadetler

Hane reislerinin hangi dini ibadetleri yerine getirdiğini incelediğimizde, 60 hane reisinin, yani geçerli cevap verenlerin % 9.6'sının hiç bir dini ibadeti yerine getirmediğini görüyoruz. Bunun yanısıra sadece cuma namazına giden hane reisi sayısı 63 (% 10.1) iken sadece oruç tutanların sayısı 68'dir (% 10.2) ve sadece bayram namazına gidenlerin sayısı 2'dir. Oruç ve mevlüt gibi dini ibadetleri yerine getirenlerin sayısı 8 iken, cuma namazı ve mevlüt okutanların sayısı 11'dir. Bunun dışında kalan hane reisleri ise birden fazla dini ibadeti birlikte gerçekleştirmektedir. Bu nedenle yeniden gruplamaya ihtiyaç vardır.

Bu soruya verilen yaratları, ibadetlerin niteliğine göre yeniden grupladığımızda, dağılım şu şekilde belirmektedir: 1. Dini ibadetlerden hiç birini yerine getirmeyenler 60 (% 9.6), 2. Sadece oruç tutanlar, oruç tutan ve mevlüt okutanlar, sadece bayram namazına gidenler 78 (% 12.5), 3. Sadece namaz kılanlar, namaz kılan ve oruç tutanlar, namaz kılanlar

ve mevlüt okutanlar 347 (% 55.7) ve 4. Namaz kılan, oruç tutan ve mevlüt okutanlar, namaz kılan, oruç tutan, mevlüt okutan ve hacca gidenler, beş vakit namaz kılanlar 138 (% 22.2). Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, dini ibadetlerini yerine getirmeyenler azınlıkta iken, dini ibadetleri yerine getirenler içinde de homojenlik yoktur. Dini ibadet sayısı arttıkça bunu uygulayan hane reisi sayısı azalmaktadır. Eğer beş vakit namaz kılmayı tüm ibadetleri yapmak açısından bir ölçü olarak alır isek, bunu yerine getiren sadece 7 hane reisinin olması ilginçtir. Yiğilmanın daha çok oruç tutma ve cuma namazı kılma gibi kültürel yönleri de olan ibadetler etrafında olması ayrıca önemlidir.

Dini ibadet ile hane reislerinin bulunduğu illeri karşılaştırdığımızda, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

TABLO VI.55
Dini İbadet ve Hane Reisinin Oturduğu İl

	Adana %	İstanbul %	İzmir %
1. Grup	32 15.3	6 2.9	22 10.5
%	53.3	10.0	36.7
2. Grup	18 8.6	27 13.2	53 15.7
%	23.1	34.6	42.3
3. Grup	104 49.8	114 55.9	129 61.4
%	30.0	32.9	37.2
4. Grup	55 26.3	57 27.9	26 12.4
%	39.9	41.3	18.8

Hiç bir ibadeti yerine getirmeyenler içinde % 53.3 oranla Adana'da oturan hane reisleri gelmektedir. Bir başka ifade ile, Adana'da bulunan hane reislerinin % 15.3'ü hiç bir dini ibadeti yerine getirmez iken, bu oran İstanbul'da % 2.9, İzmir'de ise % 10.5'dir. İkinci grupta yer alan dini ibadetleri yerine getiren hane reisleri içinde İzmir'in oranı en yüksektir. Ya da İzmir'de oturanlar içinde % 15.7'lik bir grup bu ibadetleri yerine getirirken, İstanbul'da bu oran % 13.2, Adana'da ise % 8.6'dır. Üçüncü grup dini ibadetleri ele aldığımızda, İzmirliilerin % 61.4'ünü, İstanbulluların % 55.9'unun ve Adanalıların % 49.8'inin bu ibadetleri yerine getirdiğini görüyoruz. Dördüncü grup içinde ise İstanbullular % 41. ile en büyük grubu oluşturmaktadır.

VI.5.2 Kadın ve Çocuk

Hane reislerine kadınlar kazanç karşılığı çalışabilmeli mi diye bir soru yönelttiğimizde, 311'inin (% 46.9) evet karşılığını vermesine karşılık 352'sinin (% 53.1) hayır karşılığını verdiğini görüyoruz. Bunların hane reisinin oturduğu illere göre dağılımına baktığımızda ise, evet diyenlerin % 28.9'unun Adana'da iken, % 42.1'inin İstanbul'da ve % 28.9'unun İzmir'de

olduğunu görüyoruz. Bir başaka ifade ile, İstanbul'da oturan hane reislerinin % 53.5'i kadınların çalışmasına evet derken İzmir ve Adana'da oturan hane reisleri için bu oran ayrı ayrı % 42.7'dir.

Kız çocukları okula gitmeli mi sorusuna verilen yanıtlar içinde evet oranı % 91.2'dir. Bunların illere göre dağılımına baktığımızda ise, Adana'da bulunan hane reislerinin % 89.1'inin, İstanbul'da bulunanların % 93.9'unun ve İzmir'de bulunanların % 87.2'sinin evet dediğini görüyoruz.

Hane reislerinin kültürel durumunu anlamak için kullanabileceğimiz bir diğer değişken de kaç kız ve erkek çocuk istedikleridir. Hiç kız çocuk istemeyen hane reisi sayısı 76 iken, erkek çocuk istemeyen sayısı sadece 13'dür. Buna karşın bir kız çocuk isteyenlerin sayısı 357, iki kız çocuk isteyenlerin sayısı 147'dir. Bir erkek çocuk isteyen hane reisi sayısı 228 iken, iki erkek çocuk isteyen hane reisi sayısı 217'dir. Üç ve daha fazla kız çocuk isteyen hane reisi sayısı 31'de kahrken, aynı sayıda erkek çocuk isteyen hane reisi sayısı 153'dür.

Hane reislerinin kaç kız ve erkek çocuk isteği ile buldukları illeri değerlendirdiğimizde, kız çocuk istemeyenlerin çoğunluğunun İzmir'de bulunduğunu görüyoruz. Kız çocuk istemeyenlerin içinde İzmir'in oranı % 52.0 iken, İstanbul'un oranı % 28.0 ve Adana'nın oranı % 20.0'dir. Adana'da oturan hane reisleri içinde bir kız çocuk isteyenlerin oranı % 50.0, iki kız çocuk isteyenlerin oranı % 31.9, üç ve daha fazla kız çocuk isteyenlerin oranı % 9.9'dur. İstanbul'da oturan hane reisleri içinde ise bir kız çocuk isteyenlerin oranı % 57.7, iki kız çocuk isteyenlerin oranı % 27.9, daha fazla kız çocuk isteyenlerin oranı % 5.0 iken, İzmir için sırasıyla % 67.1, % 13.0 ve % 1.0 oranları ile karşılaşılıyor.

Bir erkek çocuk isteyenler içinde en yüksek orana % 49.8 ile İzmir'de oturan hane reisleri sahip iken, Adana % 14.0 ile en düşük orana sahiptir. İstanbul'un oranı ise % 36.2. İstanbul'da oturan hane reislerinin % 39.5 iki erkek çocuk, % 22.4'ü de üç ve daha fazla erkek çocuk istemektedir. Adana 'da oturan hane reislerinin iç dağılımı ise şöyledir: bir erkek çocuk isteyenler % 17.6, iki erkek çocuk isteyenler % 41.2, üç ve daha fazla erkek çocuk isteyenler % 38.5. İzmir'de oturan hane reislerinin % 55.1'i tek erkek çocuk, % 26.1'i iki erkek çocuk, % 15.9'u üç ve daha fazla erkek çocuk istemektedir.

VI.6. Çalışma Yaşamı

Bu bölümde hane reislerinin çalışma yaşamı ve mesleki konumunu analiz edilmeye çalışılacaktır. Başlangıçta, hane reislerinin çalıştıkları işlerin dağılımı üzerinde durmamız yararlı olabilir. Bunun için, öncelikle sık rastlanan iş ya da mesleklere baktığımızda gerekmektedir. Mesleğini ya da çalıştığı işi esnaf diye tanımlayan 104 (% 15.6) hane reisine rastlanmıştır. Bunu 57 (% 8.5) hane reisi ile seyyar satıcılar grubu izlemektedir. Hane reisleri arasında 51 (% 7.6) işçi vardır. Lokanta veya kahve işleten 40 (% 6.0), inşaat işçiliği yapan 33 (% 4.9) hane reisi var iken, sıvıcılık yapan 29 (% 4.3) hane reisine rastlanmıştır. Bunun yanısıra 83 (12.7) hane reisi işsiz olduğunu belirtmiştir.

VI.6.1. İşteki Konum

Hane reislerinin iş ya da mesleklerinin dağılımının yanısıra işdeki konumlarını da incelememiz gerekmektedir. Hane reislerinin işdeki konumuna baktığımızda, maaşlı/memur grubunda 49 (% 7.3) hane reisinin, ücretli/işçi grubunda 200 (30.0) hane reisininin, kendi hesabına çalışanlar grubunda 250 (% 37.5), geçici/yevmiyeli işlerde çalışanlar grubunda 27 (% 4.0) kişinin bulunduğunu görüyoruz. Aile içinde ücretsiz çalışan sadece 1 (% 0.1) hane reisi vardır. Geriye kalan 140 (% 21.0) hane reisi ise ev kadınları (7, % 1.0), emekliler (38, 5.7), işsizler (83, 12.4) ve asker, öğrenci, cevapsızlar (12, % 1.8) arasında dağılmaktadır.

Analizimizi daha çok hane reislerinin işdeki konumlarını dikkate alarak yapacağız. Onun için bu dağılım üzerine bir kaç gözlemde bulunmak faydalı olacaktır. Eğer işdeki konumlarını belirleyemediğimiz, 140 hane reisini dışlarsak, hane reislerinin iki ana gruptan oluştuğunu söyleyebiliriz. Birincisi, maaşlı ve ücretlilerden oluşan, dolayısıyla başkasına çalışanlar grubudur. Bu grupta toplam 249 hane reisi vardır. İş güvencesi ve devamlılık açısından farklılık gösteren geçici ve yevmiyeli işlerde çalışanları da bu gruba dahil edersek, bu sayı 276'ya çıkacaktır. İkinci grup ise kendi hesabına çalışan 250 kişi tarafından oluşturulacaktır. Bunlara aile içinde ücretsiz çalışan 1 hane reisini eklersek bu sayı 251 olacaktır. Bu iki grubun toplam içindeki oranı aşağı yukarı aynıdır. Birinci grubun 527 hane reisi içindeki oranı % 52.3 iken ikinci grubun oranı % 47.7'dir.

TABLO VI.56
Hane Reisinin İşteki Konumu ve Bulunduğu İl

	Adana %	İstanbul %	İzmir %
Maaşlı	13 6.2	26 10.6	10 4.7
%	26.5	53.1	20.4
Ücretli	46 21.8	76 31.0	78 37.0
%	23.0	38.0	39.0
Kendi İşi	87 41.2	89 36.3	74 35.1
%	34.8	35.6	29.6
Aile İşi	-	1 0.4	-
%		100.0	
Geçici	1 0.5	9 3.7	17 8.1
%	3.7	33.3	63.0
Diğer	64 30.3	44 18.0	32 15.2
%	45.7	31.4	22.9

Hane reislerinin işteki konumu ile oturduğu illeri karşılaştırarak, anket uygulanan illere göre farklılıkları tespit edebiliriz. Böyle bir karşılaştırmada, ilk dikkati çeken bulgu maaşlıların % 53.1'inin İstanbul'da bulunmasıdır. Ücretlilerin iç dağılımına baktığımızda, maaşlılardaki gibi bir yoğunlaşma bulunmamasına rağmen, ücretlilerin % 39.0'u İzmir'de, % 38'i İstanbul'da bulunmaktadır.

Bu iki grubu birlikte ele alarak bir değerlendirme yaparsak, İstanbul'da oturan hane reislerinin % 41.6'sının maaşlı ve ücretliler tarafından oluşturduğunu görüyoruz. İzmir'de oturan hane reisleri içinde maaşlı ve ücretlilerin oranı % 41.7 iken Adana'da bulunan hane reisleri içinde bu oran % 28.0'dir. Bu oranların ışığında, Adana'da oturan hane reisleri içinde maaşlı ve ücretlilerin oranı en düşük seviyededir.

Kendi işinde çalışan hane reislerinin dağılımına baktığımızda ise, bunların % 35.6'sının İstanbul'da, % 34.8'inin Adana'da ve % 29.6'sının İzmir'de bulunduğunu görüyoruz. Hane reislerinin bulunduğu iller açısından durumu değerlendirdiğimizde, Adana'da oturan hane reisleri içinde % 41.2 lik bir oranda kendi işinde çalışanlar var iken, bu oran İstanbul için % 36.3 ve İzmir için % 35.1'dir. Adana'da bulunan hane reisleri içinde kendi işinde çalışanların oranının diğer iki ilden daha yüksek olduğu sonucuna varabiliriz. Buna ek olarak, Adana'da bulunan hane reisleri içinde kendi işinde çalışanların oranı ücretli ve maaşlıların oranından daha yüksektir. İzmir ve İstanbul için ise tersi söz konusudur.

Geçici işlerde çalışan hane reislerinin iç dağılımına baktığımızda, bu grupta yer alanların çoğunluğunun İzmir'de oturduğunu görüyoruz. Gerçektende, İzmir'de oturan hane

reisleri içinde geçici işlerde çalışan hane reislerinin oranı % 8.1'dir. Bu oran İstanbul için % 3.7 iken Adana için 0.5'dir.

Son olarak, diğer kategorisinde emekli, ev kadını, işsiz ve benzeri grupların yer aldığını belirtmiştik. Bu grubun iç dağılımına baktığımızda, % 45.7'sinin Adana'da, % 31.4'ünün İstanbul'da % 22.9'unun ise İzmir'de olduğunu görüyoruz. İşsiz ve emekli hane reislerinin dağılımına ayrıca baktığımızda ise, Adana'da bulunan hane reislerinden 12'sinin (% 5.6) emekli, 43'ünde (% 20.3) işsiz olduğunu görüyoruz. İstanbul'da bulunan hane reislerinden 22'si (% 8.9) emekli, 16'sı (% 6.5) ise işsizdir. İzmir'e gelince 4 (% 1.8) emekli ve 24 (% 11.3) işsiz bulunduğunu görüyoruz. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi Adana'da bulunan hane reisleri içinde işsizlerin oranı diğer iki ilden daha fazladır. Bir başka ifade ile, işsiz olan 83 hane reisinin % 51.8'i Adana'da bulunmaktadır.

TABLO VI.57
İşteki Konum ve İşe Başlama Yılı*

	1955-60 %	1961-70 %	1971-80 %	1981-90 %	1991-95 %
Maaşlı %		5 9.7 6.1	16 11.0 32.7	28 10.6 57.1	2 2.6 4.1
Ücretli %	3 42.9 1.5	5 16.1 2.5	61 42.1 30.8	103 38.9 52.0	26 13.1 13.1
Kendi İşi %	4 57.1 1.6	25 74.2 9.2	62 42.8 24.9	119 44.9 47.8	41 34.2 16.5
Aile İşi %				1 0.4 100.0	
Geçici %			6 4.1 22.2	14 5.3 51.9	7 9.2 25.9

* İşsizler, emekliler, ev kadınları ve geçersizler çıkarıldığı için toplam 667'dir.

Hane reislerinin çalıştıkları işe başlama yıllarını incelediğimizde, yoğunlaşmanın 1971'den sonra başladığını görüyoruz. Öyle ki, 1955-1970 yılları arasında çalıştığı işe başlayan hane reisi sayısı 7 (% 7.2) iken, 1971-1990 yılları arasında çalıştığı işe başlayanların sayısı 410'dur (% 78.3). 1991-1993 yılları arasında çalışmaya başlayanların sayısı ise 76'dır (% 14.5). 1970 öncesi işe başlayanların oranını düşük olması doğaldır. Çünkü, bu dönemde çalışmaya başlayanların normalde emekli olmaları gerekir.

Çalıştıkları işe başlama yıllarına göre bir değerlendirme yaptığımızda, 1971-80 yılları arasında çalıştıkları işe başlayan hane reisleri içinde, maaşlıların oranı % 11.0 iken ücretlilerin oranı % 42.1'dir. Bu dönem içinde çalıştığı işe başlayanlar içinde kendi işinin sahibi olanların oranı ise % 42.8'dir. Bu maaşlı ve ücretlilerin toplamından daha az bir orandır. Buna karşın 1981-1990 yılları arasında çalıştığı işe başlayanlar arasında maaşlıların oranı % 10'a ücretlilerin oranı % 38'e

düşerken, kendi işinde çalışanların oranı 44.9'a yükselmiştir. Ayrıca, geçici işlerde çalışanların oranında da bir önceki döneme göre az da olsa bir yükselme vardır (sırasıyla % 4.1 ve % 5.3). Son dönem olan 1991-1993 yılları arasında ise kendi işinde çalışanların oranı % 53.9 ile, maaşlı ve ücretli işlerde çalışanların oranın üstüne çıkmıştır. Bu dönem içinde maaşlı işlerde çalışanların oranında (% 2.6) büyük bir düşme vardır. Ücretli işlerde çalışanların oranındaki (% 34.2) düşme ise devam etmektedir.

VI.6.2. Sektör ve İş Kolları

Hane reislerinin 87'si kamu sektöründe çalışırken özel sektörde çalışan hane reisi sayısı 440'dır. Diğer kategorisinde ele aldığımız 140 hane reisini dışlayarak, oranların illere göre dağılımına bakabiliriz. Kamu sektöründe çalışanların % 44.8'i İstanbul'da oturuyorken, % 28.7'si İzmir'de % 26.4'ü de Adana'da oturmaktadır. Özel sektörde çalışanlar içinde ise İstanbul'un oranı % 36.8, İzmir'in oranı % 35.0 ve Adana'nın oranı % 28.2'dir.

Hane reislerinin çalıştıkları iş kollarını incelediğimizde, ev kadını, emekli, işsiz ve geçersiz cevap verenleri dışladığımızda (bunların toplamı 157'dir), 221 (% 43.1) kişinin ticaret iş kolunda, 88 (% 17.3) kişinin kamu idaresi iş kolunda, 86 (% 16.9) kişinin ise inşaat iş kolunda çalıştığını görüyoruz. Bu iş kollarını imalat iş kolu 68 (% 13.3) takip etmektedir.

TABLO VI.58
Hane Reisinin Çalıştığı İş Kolu ve Bulunduğu İl*

	Adana	%	İstanbul	%	İzmir	%
Ziraat	4	2.8			2	1.2
%	66.7				33.3	
İmalat	13	9.1	39	19.9	16	9.4
%	19.1		57.4		23.4	
Enerji	3	2.1	2	1.0		
%	60.0		40.0			
İnşaat	16	11.2	18	9.2	52	30.4
%	18.6		20.9		60.5	
Ticaret	78	54.5	78	39.8	65	38.0
%	35.3		35.3		29.4	
Ulaştırma	4	2.8	10	5.1	10	5.8
%	16.7		41.7		41.7	
Mali	5	3.5	2	1.0	5	2.9
%	41.7		16.7		41.7	
Kamu İdaresi	20	14.0	47	24.0	21	12.3
%	22.7		53.4		23.9	

* İşsizler, emekliler, ev kadınları ve geçersizler nedeniyle toplam 667'dir.

Hane reislerinin bulunduğu illere göre iş kollarında yoğunlaşma olup olmadığını anlamak için iş kollarının illere göre dağılımına bakmak yararlı olabilir. Böyle bir karşılaştırma sonucunda, imalat ve kamu maliyesi iş kolunda çalışanların daha çok İstanbul'da (sırasıyla % 57.4 ve % 53.4), inşaat iş kolunda çalışanların daha çok İzmir'de (% 60.5) yoğunlaştığını görüyoruz. Hane reislerinin oturduğu illeri baz alarak bir değerlendirme yaparsak, Adana'da oturan hane reislerinin % 54.5'inin ticaret iş kolunda, % 14.0'nün kamu idaresinde, % 11.2'sinin inşaat iş kolunda ve % 9.1'inin de imalat iş kolunda çalıştığı görülecektir.

İstanbul'da oturan hane reisleri içinde ticaret iş kolunda çalışanların oranı % 39.8, kamu idaresinde çalışanların oranı % 24.0, imalat iş kolunda çalışanların oranı % 19.9 ve inşaat iş kolunda çalışanların oranı % 9.2 olduğu dikkat çekmektedir. İzmir'de oturan hane reislerinin iş kollarına göre dağılımına gelince, oranlar şu şekildedir: ticaret % 38.0, inşaat % 30.4 ve kamu idaresi % 12.3.

VI.6.3. Sosyal Güvenlik

Hane reislerinin sosyal güvenlik durumlarının ve çalıştığı işlerden memnun olup olmadıklarının incelenmesi çalışma yaşamının koşullarının anlaşılması açısından önemlidir. Hane reislerinin sosyal güvenliğini incelediğimizde, bu soruya geçerli cevap veren 506 hane reisinden 158'inin (% 31.2) SSK'ya, 34'ünün (% 6.7) Emekli Sandığı'na ve 76'sının (% 15.0) da Bağ Kur'a bağlı olduğunu görüyoruz. 237 (% 46.8) hane reisi ise sigortasızdır. Hane reislerinin sosyal güvenlik durumları ile işteki konumlarının karşılaştırdığımızda, bu soruya cevap vermeyen 161 kişiden 140'ının işteki konumu diğer kategorisinde ele alınanlar olduğu görülmektedir. Yani cevapsızların önemli bölümü ev kadınları, işsizler ve emeklilerdir. Bunların içinden emeklileri çıkardığımızda geriye 102 kişi kalmaktadır, bunlarında 90 kişisi ev hanımı (7) ve işsizdir (83). Dolayısıyla, cevapsızları 51 kişi olarak ele alabiliriz. Bu halde, ev kadını ve işsiz olanların hepsinin sigortasız olduğunu varsayarsak sigortasızların oranının yukarıdaki orandan daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu konuda ikinci bir düzeltme ise geçici işlerde çalışanlarla ilgilidir. Bu gruptan sadece 1 kişi sigortalı 9 kişi sigortasız iken, 17 kişi cevap vermemiştir. Bu nedenle bunları da sigortasız olarak düşünmek mümkündür.

Sosyal güvenlik konusunda en dikkat çekici gözlem, ücretli çalıştığını söyleyenlerin 35'inin, yani % 37.5'inin sigortasız olmasıdır. Kendi hesabına çalışanların içinde ise bu oran % 60.0'a yükselmektedir.

Sosyal güvenliğin kapsamını daha geniş düşünebiliriz. Hane reisinin çalıştığı işten memnun olup olmadığı, eğer memnun değilse nedenlerinin neler olduğu da sosyal güvenlik çerçevesinde değerlendirilebilir.

Hane reisinin çalıştığı işten memnun olup olmadığını incelediğimizde, hane reislerinin 186'sının (% 27.8) işlerinden memnun olmadığını görüyoruz. İşinden memnun olmayanların 72'si gelirin azlığını (% 38.7), 40'ı (% 21.5) gelir azlığı ve işin ağırlığını, 19'u (% 10.5) da gelir azlığı ve güvencenin olmamasını neden olarak göstermiştir. Geriye kalan işinden memnun olmayan 55 hane reislerinin nedenlerinin dağılımı da bunu göstermektedir. Bunların bazılarının dağılımı ise şöyledir: işin ağırlığı 7, güvencesizlik 7, gelir azlığı, işin ağırlığı ve güvencesizlik 9, gelir azlığı, işin ağırlığı ve kötü muamele 12. Geriye kalan nedenlerin dağılımı da benzer şekildedir. Durumu daha iyi anlayabilmek için, yeniden gruplama yaparsak, dağılım şöyle olacaktır:

	N	%
Gelir azlığı	72	38.7
Gelir azlığı ve diğer	66	35.4
İşin ağırlığı ve diğer	15	8.0
Güvencesizlik ve kötü muamele	8	4.3
Hepsi	25	13.4

Gelir azlığı ve diğer kategorisi, gelir azlığı ve güvencesizlik, gelir azlığı ve işin ağırlığı, gelir azlığı ve kötü muamele, gelir azlığı ve eve uzaklığı kapsarken, işin ağırlığı ve diğer kategorisi, işin ağırlığı, işin ağırlığı ve güvencesizlik, işin ağırlığı ve kötü muameleyi kapsamaktadır. Hepsi kategorisine gelince, gelirin azlığı, işin ağırlığı ve kötü muamele, gelir azlığı, işin ağırlığı ve güvencesizlik gibi seçenekleri kapsamaktadır.

Bu oranlardan da anlaşılabilceği gibi, hane reislerinin işlerinden memnun olmamasının nedenini düşük gelirli, güvencesiz ve ağır işlerde çalışmalarına bağlayabiliriz. Güvencesiz, ağır ve düşük gelirli işlerde çalışmayı yukarıda değindiğimiz, sigortasız çalışma olgusunun bir devamı olarak da görebiliriz.

Daha ayrıntılı bir incelemede, gelir azlığı nedeniyle işinden memnun olmayan 72 hane reisinden 40'ının (% 55.6) kendi işinde çalıştığı görülmektedir. Bu grup içinde ücretlilerin oranı % 37.5 iken, maaşlı çalışanların oranı % 4.2'dir. Gelir ve diğer kategorisinin iç dağılımına baktığımızda ise bu grup içinde çoğunluğu % 60.6 ile ücretli çalışanlar oluşturmaktadır. Bu grup içinde kendi işinde çalışanların oranı azımsanamayacak orandadır, % 34.8. Hepsi kategorisinin iç dağılımında ise yine başı ücretliler çekmektedir, % 56.0. Kendi işinde çalışanların

oranı ise % 36.0'dır. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi işinden memnun olmayanlar içinde ücretliler ve kendi işinde çalışanlar çoğunluğu oluşturmaktadır.

Hane reisleri içinde işinden memnun olmayanlar arasında, en büyük grup gelir azlığı nedeniyle işinden memnun olmayanlar tarafından oluşturulmaktadır. Bu akla başka bir soruyu getirmektedir. Peki, hane reisleri esas işleri dışında son bir yılda başka ne gibi işler yapmış olabilir. Böyle bir soruya ikinci bir iş yaptığı yanıtını veren 41 (toplamın % 6.1'i) hane reisi vardır. Bunların yaptığı işlere baktığımızda ise, iki ana grubu ayırmak mümkün. Birinci grup, seyyar satıcılık (13), amelelik (7), işçilik (3) ve mevsimlik işçilik, tarım işçiliği (3), çiftçilik (1) gibi herhangi özel bir beceri gerektirmeyen işlerde çalışanlar tarafından oluşturulmaktadır. İkinci grup ise, fayans döşemesi (2), boyacılık (3), pazarlamacılık (3) gibi özel bir becerisi olanlar tarafından oluşturulmaktadır.

Hane reislerinin iş değiştirme sıklığına baktığımızda, 330'unun (% 49.5) hiç iş değiştirmediklerini görüyoruz. Bir kez iş değiştirenler ise 226 (% 33.9) kişi. İki kez iş değiştiren 71 (% 10.6) hane reisi var iken, üç kez iş değiştiren 16 (% 2.4) hane reisi vardır. Dört ve beş kez iş değiştiren ikişer kişi vardır.

VI.6.4. İşsizlik

Hane reislerinin 83'ünün işsiz, 27'sinin de geçici işlerde çalıştığına daha önce değinmiştik. Şimdi analizimizi bu gruplar üzerine yoğunlaştıracğız. İşsiz ve geçici işlerde çalışanları bir arada ele almamızın nedeni, bu iki grup arasında geçişliliğin fazla olmasıdır. Diğer bir neden ise, bazen, işsiz olduğunu belirten hane reislerinin düzensiz ve geçici işlerde çalışıyor olmasıdır. Fakat, geçici işlerde çalışmanın da bazen devamlılık gösterdiğini unutmamak gerekir. Özetle, kendini işsiz olarak gören hane reislerinin geçici işlerde çalışması ne kadar rastlanan bir olgu ise, geçici işlerde çalışmanın yapısal bir hal alması da o kadar rastlanan bir olgudur.

İşsiz hane reisleri ile geçici işlerde çalışan hane reislerine ne kadar süredir işsiz olduklarını sordüğümüzde, 37'sinin (% 34.6) bir yıl ya da daha az süreden beri işsiz olduğunu görüyoruz. Bunların kendi içinde dağılımı da gösteriyor ki, 6 ay ya da daha az süredir işsiz olanların sayısı 27. Bir ile iki yıl arası bir süredir işsiz olanların sayısı ise 7 (% 6.5) iken iki yıl ya da daha uzun süredir işsiz olanların sayısı 63'dür (% 58.9). Bu oranlardan çıkarılacak ilk sonuç, işsizliğin ya da geçici işlerde çalışmanın uzun süreli, dolayısı ile yapısal özellikler taşıdığıdır. Bunu destekleyen diğer bir bulgu ise, işsiz ya da

geçici işlerde çalışan hane reislerinden 87'sinin (% 79.8) herhangi bir becerisi yok iken, sadece 22'sinin (% 20.2) becerisi olmasıdır.

İşsiz hane reislerinin işsiz kaldığı süre içerisinde bir kaç hafta bile olsa bir işte çalışıp çalışmadığına baktığımızda, % 45.0'inin (50) iş yapmadığını % 55.0'inin (61) ise iş yaptığını görüyoruz. Yapılan işler içinde ise, inşaat işleri (22), işportacılık (7) ve tarımda mevsimlik işçilik (7) gibi beceri gerektirmeyen işler öne çıkmaktadır.

İşsizliğin derecesini öğrenmek için, gün veya hafta içinde yalnızca bir kaç saat ve düzensiz de olsa yaptığımız iş oluyor mu, sorusu yönelttiğinde ise, işsizler grubuna giren 71 kişinin hayır yanıtını verdiğini görüyoruz. Buna karşın gün veya haftat içinde bir kaç saat ve düzensiz de olsa çalışan 36 kişi vardır. Bunların 20 tanesi çalıştığı işlerin niteliği hakkında bir şey belirtmezken, 7'sinin amelelik, 3'ünün hamallık, 3'ünün işportacılık, geriye kalan 3 kişinin de boyacılık, garsonluk ve şoförlük yaptığını görüyoruz. Görüldüğü gibi burada da niteliksiz işlerde çalışma daha yaygındır.

İşsizlikle ilişkili düşünülmesi gereken diğer bir değişken de işsiz hane reislerinin iş arayıp araması ve eğer arıyorsa bunu hangi kanallarla yaptığıdır. Birden fazla kanal kullanmak mümkündür. Bu nedenle yüzdeler yerine, kullanılan kanalların sayılarından yola çıkarak bir değerlendirme yapılacaktır. Bir başka ifade ile, iş aramakta kullanılan kanallar için geçerli olan sayılar, hangi kanalların yaygın olarak kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu kanalların dağılımı şöyledir: Bizzat kendi iş arayan 53, eş dost yardımı ile iş arayan 53, iş ve işçi bulma kurumu aracılığıyla iş arayan 20, gazete ilanı yoluyla iş arayan 13, işçi simsarlar ve araçlar yoluyla iş arayan 11, kendi işini kurmaya çalışan 3 hane reisi vardır.

İş arama kanallarına baktığımızda en yaygın iki yolun hane reisinin bizzat kendi çabasının ve eş ve dost yardımı ile iş aramanın olduğu görülüyor. 53 hane reisinin bizzat kendi çabaları ile iş aradığını görüyoruz. Aynı şekilde eş dost yardımıyla iş arayanların sayısı 53'dür. İşçi simsarları ve araçlar kanalıyla iş arayan hane reisi sayısı 11'dir. Buna karşın, daha formel kanallar olarak değerlendirebileceğimiz, İş ve İşçi Bulma Kurumu (20) ve gazete ilanı (13) yoluyla iş arama ise pek yaygın kanallar olarak görülmemektedir. Kendi işini kurmak için caba sarfeden sadece 3 hane reisi vardır.

İşsizlik patterenlerini anlamak için, işsiz hane reislerinin işsiz kaldığı süre boyunca geçimini nasıl sağladığını incelememiz yararlı olabilir. İşsizlik süresince birden fazla yol kullanarak

geçim sağlamak mümkün olduğu için yüzdeler incelenmemiştir. İşsizlik süresinde geçinme yolları şu şekilde belirmektedir: Mevsimlik (32) ve günlük işlerde (6) çalışarak geçinme, ailede çalışanların geliri (48), emekli geliri (7), babadan yardım (1) alarak idare etme, eş dost yardımı (30) ile geçinme, mal-mülk satarak (11), icar ya da kira (1) geliri ile geçinme, kurumsal yardım (2) alarak idare etme.

İşsizlik süresinde hane reislerinin geçimlerini sağlaması için bir kaç yol vardır: yardımlaşmak/yardım almak; mevsimlik/geçici işlerde çalışmak; varsa tasarruflarından yararlanmak. Birinci yola, ailede gelir getirenlerin (48) olmasını, eş-dosttan yardım alınmasını (30) ve kurumsal yardım alınmasını (2) ve diğer kategorisi içinde yer alan babadan yardım almayı (1) dahil edebiliriz. Mevsimlik işlerde çalışma (32) ve diğer kategorisinde yer alan günlük işlerde çalışmayı (7) ise ikinci yola örnektir. Mal-mülk satarak (11), icar ve kira (1) ile geçimini sağlamak ve diğer kategorisinde yer alan emekli geliri (6) olması ise üçüncü yola örnek olarak düşünülebilir. Bu yollardan en yaygın olanlar bir ve ikinci yollardır. Yardımlaşarak ya da yardım alarak geçimini sağlama ise daha çok formel olmayan yollarla gerçekleşmektedir.

VI.6.5. Eşin Çalışma Yaşamı ve Çalışan Sayısı:

Hane reislerinin eşlerinin çalışıp çalışmadığının incelenmesi, ele aldığımız hanelerin işgücü yapısını anlamak açısından önemlidir.

Bu konuda ele alacağımız birinci değişken, hane reisinin eşinin özel bir becerisi olup olmadığıdır. Eşinin becerisi olduğunu söyleyen 48 (% 7.1) hane reisi vardır. Eşlerin beceri tanımına baktığımızda, 34 hane reisi eşinin el işleri konusunda becerisi olduğunu görüyoruz. 11 hane reisi eşinin ise terzilik konusunda becerisi vardır. Buna karşın eşinin çalıştığını belirten 24 (% 3.5) hane reisi vardır.

Hane reisi eşlerinin çalıştığı işlerde üç ana grup belirmektedir. Birinci grup belirli bir formel eğitim gerektiren işlerdir. Bunlar öğretmen (7), kimyager (1) ve kamuda memurluk (2) gibi işlerdir. İkinci grup ise niteliksiz işçiliktir. Bu gruba, temizlik işçiliği yapan 6, tekilde işçilik yapan 2 ve konfeksiyonda işçilik yapan 2 hane reisi eşi girmektedir. Üçüncü grup ise elişi yapan 2, dükkana bakan 2 hane reisi girmektedir. Son grubun özelliği formel bir çalışma ortamında gerçekleşmemesidir. Ya evde ya da aile işinde çalışılmasıdır. Birinci ve ikinci grup işlerde çalışan hane reisi eşi sayısı 20'dir.

Eşi çalışan hane reislerinin işteki konumu ile eşin çalışıp çalışmama durumuna baktığımızda, maaşlı konumda olan 6 hane reisinin eşi öğretmen iken, ikisinin eşinin memur ve kimyager olduğunu görüyoruz. Diğer 2 öğretmen eşin kocasının işteki konumu ise ücretlidir. İşçilik yapan 6 eşin kocası ücretlidir. Kalan 4 işçi eşin kocası kendi işine sahiptir. Dükkana bakan 2 eşin kocası da kendi işine sahiptir.

Hane reisi eşlerinin yıl içinde arada sırada olsa ev dışında herhangi bir iş yapıp yapmadığına baktığımızda, 44 eşin çalıştığını görüyoruz. Bunlardan 33'ü temizlik işlerinde çalışırken, 10'u tarla işlerinde çalışmaktadır. Sadece 1'i ise konfeksiyon işlerinde arada sırada çalışmaktadır.

Bunlara ek olarak, 47 hane reisi eşinin evde kazanç karşılığı iş yaptığını görüyoruz. Bunlar içinde en büyük grup dantel ve örgü işi yapan 31 eş tarafından oluşturuluyor. 47 hane reisi eşinden 10'u terzilik yaparken, konfeksiyon işi yapan 3 kişi vardır. İşlerin niteliğinin birbirine benzemesi nedeniyle bu eşleri birlikte düşünürsek, sayı 44'e yükselecektir. Yani çalışan eşlerin % 93.6'sı bu tür işlerde çalışmaktadır.

Bu çerçevede hanede çalışan kişi sayısına da bakılabilir. Hanesinde çalışan hiç çalışan olmayan 61 hane reisi vardır. Bu, bir geçersiz dışlarsak, genel toplamın % 9.2'sidir. Hanesinde tek çalışan olan hane reisi sayısı ise 351'dir ve bunun toplam içindeki oranı % 52.7'dir. İki çalışanı olan hane sayısı 162, oranı ise % 24.3'dür. Üç ve daha çok çalışan olan hane sayısı 92'dir. Bunların toplam içindeki oranı ise % 13.8'dir.

Bu oranlardan da anlaşılacağı üzere birden fazla çalışanı olan hane sayısı 244'dür. Bunların toplam içindeki oranı ise % 38.1'dir. Bu bilgiyi çalışan sayısı ve hane reisinin işteki konumu ile birlikte değerlendirmek daha yararlı olabilir. Bu aşağıdaki tablo VI.62'de incelenmektedir.

TABLO VI.59
Çalışan Sayısı ve Hane Reisinin İşteki Konumu*

	Kimse		1 Kişi		2 Kişi		3 ve yukarı	
	yok	%		%		%		%
Maaşlı			31	8.8	13	8.0	5	5.4
Ücretli			131	37.3	42	25.2	27	29.5
Kendi İşi	1	1.6	138	39.3	71	43.8	40	43.4
Aile İşi							1	1.0
Geçici	1	1.6	15	4.3	4	2.5	7	7.6
İşsiz	39	63.3	21	5.9	15	9.2	7	7.6
Diğer	20	32.7	15	4.2	17	10.4	5	5.4

* Toplam 666'dır. Diğer emekli, ev kadını ve cevapsızları kapsamaktadır.

Bu tabloyu değerlendirdiğimizde, çalışan kimsenin olmadığı belirtilen hanelerin reislerinin de işsiz olduğu anlaşılmaktadır. Bi başka ifade ile, çalışan kimse olmayan 61 hanenin % 63.3'ü işsiz hane reislerinin hanesi tarafından oluşturulmaktadır. alışan kimse olmayan diğer 22 haneyi ise ihtiyatla karşılamakta fayda vardır. Çünkü alışan kimsenin olmadığı hanelerden birisi, hane reisinin kendi işine sahip olduğu hanedir. Bu tutarsız gözükmektedir. İkinci olarak, hanesinde çalışan olmayan 20 hane diğer kategorisindedir. Oysa bu grup içinde emekliler de vardır. Bunların sayısı 38 iken, ev kadını olan hane reisi sayısı 7'dir. Kalan 12 kişi ise geçersizdir. Son ikisinin toplamı 19'dur. Bu halde 20 kişiden 19'u alışmıyor olabilir.

Tablodan anlaşılabileceği gibi, birden fazla çalışanın olduğu haneler sıklıkla, hane reisinin kendi işine sahip olduğu hanelerdir. Hane reisinin kendi işine sahip olduğu hanelerin % 28.4'nde 2 kişi, % 16.0'sında  ve daha fazla kişi çalışmaktadır. Bu oranlar hane reisinin maaşlı olduğu hanelerde ise, % 26.5 ve % 10.2'dir. Ücretli konumda olan hane reislerinin haneleri içinde ise çalışan iki kişinin olma oranı % 21.0 iken, bu oran üç ve daha çok çalışan kişi için % 13.5'dir.

VI.7. GAP'a İlişkin Düşünceler

VI.7.1. GAP Hakkında Bilgi

Bu bölümde öncelikle görüşülen 667 hane reisinin GAP'la ilgili bilgisi olup olmadığı ve eğer bilgisi varsa bu bilgiyi nasıl edindiği incelenmeye çalışılacaktır.

Görüşülen 165 hane reisi GAP'la ilgili herhangi bir bilgisi olmadığını 497 hane reisi de bilgisinin olduğunu belirtmiştir. 5 hane reisi bu soruya geçerli yanıt vermemiştir. GAP'la ilgili bilgi sahibi olan 497 hane reisinin bilgi kaynakları çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliğe karşın en önemli bilgi kaynağı olarak TV ve gazeteler ne çıkmaktadır. GAP'la ilgili bilgisini TVden alan 115, TV ve gazetelerden alan 245, TV, radyo ve gazetelerden alan 12, TV ve radyodan alan 3 kişi vardır. Bunların toplamı 376'dir. Bir başka ifade ile, GAP'la ilgili bilgisi olan 497 hane reisinin % 75.7' bu bilgilerini formel kaynaklar diyebileceğimiz, TV, radyo ve gazete gibi basın yayın kuruluşlarından edinmiştir. Akraba (8) ve arkadaş (22) gibi informel kaynaklardan bilgi edindiğini söyleyen hane reisi sayısı ise 30'dur. Yani bilgi sahibi olan hane reislerinin sadece % 6.0'sı informel kaynaklar yoluyla GAP hakkında bilgi sahibi olmuştur. Formel ve informel kaynakların ikisinden de yararlanan hane reisi sayısı ise 87'dir, bunların bilgi sahibi olanlar içindeki oranı % 17.3'dir. Bilgisi olduğu halde

kaynağını belirtmeyen (4) ve oradaki çalışmaları görerek (1) bilgi sahibi olan 5 hane reisinin oranı ise % 1.0'dir.

Hane reislerinin buldukları illere göre bilgi kaynaklarına baktığımızda aşağıdaki durumla karşılaşyoruz.

TABLO VI.60
GAP'la İlgili Bilgi ve Bulunulan İl*

	Adana	%	İstanbul	%	İzmir	%
Formel	96	68.1	161	77.4	119	80.4
%	25.5		42.8		31.6	
İnformel	13	9.2	10	4.8	7	4.7
%	43.3		33.3		23.3	
İkisi	30	21.3	34	16.3	22	14.9
%	34.8		39.5		25.6	
Diğer	2	1.4	3	1.4	-	-
%	40.0		60.0			

* Toplam 667'dir. Bilgisi olmayanlar ve geçersiz cevaplar dışlanmıştır.

Adana'da bulunan 211 hane reisinden 141'inin GAP hakkında bilgisi vardır. Yani Adana'da bulunan hane reislerinin % 66.8'i GAP'la ilgili bilgiye sahiptir. İzmir'de oturan 211 hane reisinden 148'i (% 70.1) GAP hakkında bilgi sahibi iken İstanbul'da bulunan 245 hane reisinden 208'i (% 84.8) bilgi sahibidir.

Formel kanallardan GAP'la ilgili bilgi edinen hane reislerinin % 42.8'i İstanbul'da, % 31.6'sı İzmir'de ve % 25.5'i Adana'da bulunmaktadır. İnformel kaynaklardan bilgi sahibi olan hane reislerinin dağılımı ise Şöyledir: % 43.3 Adana, % 33.3 İstanbul ve % 23.3 İzmir. Formel ve informel kaynaklar yoluyla GAP hakkında bilgi edinen hane reislerinin illere göre dağılımına gelince, bu grup içinde % 39.5 ile İstanbul'da oturanların önde geldiğini görüyoruz. Bu oran Adana için % 34.9 iken İzmir için % 25.6'dır.

Bulunulan illerin iç dağılımına baktığımızda İstanbul'da oturan hane reislerinin % 77.4'ünün, Adana'da bulunan hane reislerinin % 68.1'inin ve İzmir'dekilerin % 80.4'ünün formel kaynaklardan bilgi edindiğini görüyoruz. Aynı şekilde, informel kaynaklardan bilgi edinenlerin oturulan illeri baz alarak değerlendirmesini yaparsak, İstanbul için % 16.3, Adana için % 21.3 ve İzmir için % 14.9 oranları ile karşılaşyoruz.

VI.7.2. GAP Bölgesine Geri Dönme İsteği:

Hane reislerinin GAP bölgesine geri dönüp dönmeme isteğini incelemeye, bölge ile ilişkilerinin bir göstergesi olarak, burada toprakları olup olmadığına bakarak başlayacağız.

Hane reislerine GAP bölgesinde toprağı olup olmadığını sorduğumuzda, 186'sının olumlu yanıt verdiğini görüyoruz. Toprağı olmayanların sayısı 408, vardı sattım diyenlerin sayısı 65. Geçersiz cevap veren 8 hane reisini dışlarsak, hane reislerinin % 28.2'sinin GAP bölgesinde toprağı olduğunu, % 71.8'inin de toprağı olmadığını görüyoruz.

Hane reislerine GAP bölgesine dönmek isteyip istemedikleri sorulduğunda 403'ünün (% 60.4) hayır, 110'unun (% 16.4) bilmiyorum cevabı verdiğini görüyoruz. Geriye kalan 154 (% 23.2) hane reisi dönmek isteğinde olduğunu belirtmiştir. Fakat bu grup kendi içinde farklılık göstermektedir. Evet hemen dönerim diyen hane reisi 14 (genel toplamın % 2.1), evet bir süre sonra dönerim diyen hane reisi 65 (genel toplamın % 9.7), evet çok sonra dönerim diyen hane reisi 46 (% 6.9) vardır. Bunlara ek olarak evet, köy yeniden kurulursa dönerim diyen 26, toprak verilirse dönerim diyen 2, can güvenliği sağlanırsa dönerim diyen 1 kişi vardır.

Bu soruya verilen cevapları üç ana grup olarak yeniden düzenlemek mümkündür. Buna göre grupların dağılımı şöyle olacaktır: bilmiyorum diyenler 110, % 16.5, hayır, dönmem diyenler 403, % 60.4 ve evet, dönerim diyenler 154, % 23.1.

GAP bölgesinde toprağı olup olmama ile hane reislerinin geri dönme konusundaki görüşlerini karşılaştırarak, geri dönüş ayrıntılı olarak değerlendirmek mümkündür.

TABLO VI.61
Toprak ve Geri Dönme İsteği*

	Bilmiyor %	Hayır %	Evet %
Yok	65 59.1	282 71.4	61 39.6
%	15.9	69.1	15.0
Vardı, Sattım	11 10.0	46 11.7	8 5.2
%	16.9	70.8	12.5
Var	34 30.9	67 16.9	85 55.2
%	18.3	36.0	45.7

* Toplam 667'dir.

GAP bölgesinde toprağı olan hane reislerinin iç dağılımını incelediğimizde, bu grupta yer alan hane reislerinin % 45.7'sinin geri dönmek konusunda olumlu yanıt verdiğini, % 36.0'sının ise olumsuz yanıt verdiğini görüyoruz. Bu grup içinde geri dönüş konusunda olumlu (% 45.7) yanıt verenler ile bilmiyorum diyenlerin oranı (% 18.3) diğer gruplara göre daha yüksektir. Toprağı olmayanlar içinde olumlu yanıt verenlerin oranı % 15.0, hayır yanıtı verenlerin oranı % 69.1 ve bilmiyorum yanıtı verenlerin oranı % 15.9'dur. Toprağını satmış olanlar grubunun içinde olumlu yanıt verenlerin oranı

% 12.3, hayır yanıtı verenlerin oranı % 70.8 ve bilmiyorum yanıtı verenlerin oranı % 16.9'dur.

Geri dönüş konusunda kararsız olan, bilmiyorum cevabı veren hane reislerinin dağılımına baktığımızda, % 59.1'inin GAP bölgesinde toprağı olmadığı, % 10.0'unun da toprağını sattığını görüyoruz. Yani bu grupta yer alan hane reislerinin % 69.1'inin bölgede toprağı yok iken % 30.9'unun toprağı vardır. Geri döner misiniz sorusuna hayır yanıtı veren hane reislerinin % 71.4'ünün toprağı yoktur, % 11.7'sinin ise toprağı satmıştır. Toprağı olmayanların bu grup içindeki oranı % 83.1'dir. Toprağı olduğu halde dönmek istemeyenlerin oranı ise % 16.9'dur. GAP bölgesine geri dönüş konusunda olumlu yanıt veren hane reisleri içinde toprağı olanların payı % 55.2'dir. Toprağı olmayanların (% 39.6) ve toprağını satmış (% 5.2) olanların oranı ise % 44.8'dir.

Geri dönüş konusunda daha ayrıntılı bilgi sahibi olmak için kullanabileceğimiz bir diğer değişken, hane reisinin oturduğu ildir. Adana, İstanbul ve İzmir illerinde bulunan hane reislerinin geri dönme hakkındaki görüşlerini incelediğimizde aşağıdaki durumla karşılaşyoruz.

TABLO VI.62
Geri Dönme İsteği ve Bulunulan İller

	Adana	%	İstanbul	%	İzmir	%
Bilmiyor	56	26.5	1	0.4	53	25.1
Hayır	92	43.6	184	75.1	127	60.2
Evet	63	29.9	60	24.5	31	14.7
Toplam	211		245		211	

Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, köye ya da bölgeye dönmek istemeyenlerin oranı en yüksek İstanbul'da yaşayan hane reisleri içindedir. Bir başka ifade ile, İstanbul'da yaşayan hane reislerinin % 75.1'i geri dönme niyetinde değildir. Bir başka önemli nokta ise İstanbul'da yaşayanlar içinde bilmiyorum diyenlerin oranının hemen hemen sıfır olmasıdır. Bu İstanbul'da yaşayanların tercihleri konusunda daha kararlı olduğu anlamına gelebilir. İzmir'de geri dönmek isteyenlerin oranı (% 14.7) diğer illere göre daha düşüktür. Adana'yı incelediğimizde, geri dönmek niyetinde olmayanların oranının (% 43.6) bu ilde en düşük seviyede olduğunu görüyoruz. Diğer taraftan, Adana'da oturanlar içinde bilmiyorum diyenlerin (% 26.5) ve evet diyenlerin oranı (% 29.9) diğer iki ile göre daha yüksektir.

GAP hakkında bilgi sahibi olma ile geri dönüp dönmeme isteği arasında bir ilişkinin var olup olmadığını incelememiz, geri dönüş konusunu anlamamız için anlamlı olabilir. Tablo VI.64'de bu ilişki incelenmektedir.

TABLO VI.63
GAP Hakkında Bilgi ve Geri Dönme İsteği*

	Bilmiyor %	Hayır %	Evet %
Formel %	54 72.0 14.4	248 79.2 66.0	74 67.9 19.7
İnformel %	7 9.3 23.3	17 5.4 56.7	6 5.5 20.0
İkisi %	13 17.3 15.1	44 14.1 51.2	29 26.6 33.7
Diğer %	1 1.3 20.0	4 1.3 80.0	- -

* Toplam 667'dir. Bilgisi olmayanlar ve cevapsızlar dışlanmıştır.

GAP hakkında formel kanallardan bilgi sahibi olan hane reisleri içinde geri dönmek istemeyenlerin oranı % 66.0 ile, diğer kategorisini dışlarsak ki bu grubun toplam içindeki sayısı sadece 5'dir, en yüksek düzeydedir. Buna karşın, formel ve informal kaynaklar yoluyla bilgi sahibi olan hane reisleri içinde geri dönmek isteyenlerin oranı % 33.7 ile en yüksek orandadır. İnformel kanallardan bilgi edinen hane reisleri içinde bilmiyorum cevabı veren hane reislerinin oranı % 23.3 ile en yüksek orandadır.

Geri dönme isteği ile hane reisinin işteki konumunu karşılaştırarak, geri dönme isteği konusunda daha ayrıntılı bilgi elde edebiliriz.

TABLO VI.64
İşteki Konum ve Geri Dönme İsteği

	Bilmiyor %	Hayır %	Evet %
Maşlı %	4 3.6 8.2	30 7.4 61.2	15 9.7 30.6
Ücretli %	32 29.1 16.0	122 30.3 61.0	46 29.9 23.0
Kendi İşi %	45 40.9 18.0	151 37.5 60.4	54 35.1 21.6
Aile İşi %	-	-	1 0.6 100.0
Geçici %	5 4.5 18.5	16 4.0 59.3	6 3.9 22.2
İşsiz %	20 18.2 25.3	33 8.2 41.7	26 16.9 32.9
Diğer %	4 3.6 6.5	51 12.6 83.6	6 3.9 9.8

İşteki konumu maaşlı olanlar ve işsizler arasında geri dönüş için olumlu görüş belirtenlerin oranlarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğunu görüyoruz. Sırasıyla oranlar % 30.6 ve % 32.9'dur. İşsizler arasında geri dönüş konusunda olumlu bir düşüncenin olması beklenebilir, fakat maaşlılar arasında oranın diğerlerinden yüksek olması şaşırtıcıdır. Bununla beraber, maaşlılar arasında, geri dönüş konusunda kararsız

olanların oranı (% 8.2) hayli düşük iken, geri dönüş hakkında olumsuz görüş belirtenlerin oranı (% 61.2) diğer gruplara göre, diğer kategorisini dışlarsak, yüksektir. İşsizler arasında geri dönüş konusunda bilmiyorum cevabı verenlerin oranı % 25.3 ile en yüksek seviyededir. Çarpıcı noktalardan birisi de, emekli, ev kadını ve belirsizlerin yer aldığı diğer kategorisinde bulunanlar içinde geri dönüş için olumsuz görüş belirtenlerin oranının % 83.6 ile en yüksek seviyede olmasıdır.

Geri dönme isteğini anlamak için kullanabileceğimiz bir diğer değişken, hane reisinin çalıştığı iş kollarıdır. Bu ilişki aşağıda Tablo VI.66'de incelenmektedir.

TABLO VI.65
İş Kolları ve Geri Dönme İsteği*

	Bilmiyor %		Hayır %		Evet %	
Ziraat	2	2.4	3	1.4	1	0.8
%	33.3		50.0		26.7	
İmalat	5	6.1	22	10.4	21	17.5
%	10.4		45.8		43.8	
Enerji			2	0.9	2	1.6
%			50.0		50.0	
İnşaat	18	22.0	40	18.9	21	17.5
%	22.8		50.6		26.6	
Ticaret	41	50.0	98	46.2	47	39.3
%	22.0		52.7		25.3	
Ulaşım	3	3.7	9	4.2	4	3.3
%	18.8		56.3		24.9	
Mali	-		9	4.2	2	1.6
%			81.8		18.2	
Kamu İdaresi	13	15.9	29	13.7	22	18.3
%	20.3		45.3		34.4	

* Toplam 667'dir. İşsizler ve cevapsızlar dışlanmıştır.

Hane reislerinin iş kollarına göre geri dönme isteğine baktığımızda, geri dönme konusunda en istekli grubun imalat iş kolunda çalışanlar olduğunu görüyoruz. İmalat iş kolunda çalışan hane reisleri içinde evet cevabı verenlerin oranı % 43.8 iken, bu oranın kamu idaresi iş kolu için % 34.4'dür. En çok hane reisini barındıran iki iş kolunda geri dönüş için olumlu görüş belirtenlerin oranı % 25.0'ler civarında olduğunu görüyoruz. Gerçekten, ticaret iş kolunda 186 hane reisi çalışmaktadır. Bunların % 25.3'ü geri dönüş konusunda olumlu görüş belirtmiştir. 79 hane reisinin çalıştığı inşaat sektöründe ise bu oran % 26.6'dır.

Bölgeye geri dönmek isteyen hane reislerinin sermaye potansiyelini tespit etmek için kullanılabilecek direkt bir değişken olmamasına karşın aylık harcama düzeyleri ile geri dönüş isteğini karşılaştırarak bu konuda ip uçları elde etmek mümkündür. Aşağıdaki tablo'da bu durum incelenmektedir.

TABLO VI.66
Aylık Harcama Düzeyleri ve Geri Dönme İsteği*

	25-175	200-275	300-420	450-600	650-950	1000-2000	Toplam
Bilmiyor	19 17.4 17.3	42 24.0 38.2	40 16.6 36.4	7 7.5 6.4	1 3.8 0.9	1 5.3 0.9	110 16.6
Hayır	56 51.4 14.0	95 54.3 23.8	146 60.6 36.6	63 67.7 15.8	22 84.6 5.5	17 89.5 4.3	399 60.2
Evet	34 31.2 22.1	38 21.7 24.7	55 22.8 35.7	23 24.7 14.9	3 11.5 1.9	1 5.3 0.6	154 23.2
Toplam	109 16.4	175 26.4	241 36.3	93 14.0	26 3.9	19 2.6	667

* Harcama grupları dört sıfır (0000) eklenerek okunmalıdır.

En yüksek aylık harcamayı gerçekleştiren grup olan 10 ve 20 milyon TL'lik grubun içinde geri dönüş konusunda olumlu görüş belirtenlerin oranı % 5.3 ile en düşük düzeyde iken en düşük harcama grubu olan ilk grup içinde bu oran % 31.2 ile en yüksek düzeye ulaşmaktadır. Bir başka ifade ile geri dönüş isteği ile aylık harcama düzeyi arasında ters orantı vardır. Bu bulgunun ışığında görece düşük gelire sahip olan grupların geri dönüş isteğinin daha güçlü olduğu ileri sürülebilir. Böylesi bir durum, yüksek gelir düzeyindeki hane reisleri için GAP'ın yatırım açısından henüz cazip olmadığı anlamına gelebilir. Düşük gelir düzeyinde olan hane reisleri için daha farklı bir durum olduğu söylenebilir. Bunların GAP'tan beklentileri yeni ve yüksek gelirli işlerin açılması yönünde olabilir.

Aşağıdaki tabloda hane reislerinin eğitim düzeyi ile geri dönüş konusundaki görüşleri incelenmektedir. Bu karşılaştırma ile geri dönüş için istekli olan hane reislerinin kalifiyeliği konusunda bazı kestirimlerde bulunmak mümkün olabilir. Bu konuda göze çarpan ilk bulgu, Lise ve üstü eğitim alanlar ile ilk okuldan terk eden hane reislerinin geri dönüş konusunda pek istekli olmadığıdır (Bkz Tablo VI.67 sütun 2, 5 ve 6). Buna karşın, Okur yazar olmayanlarla üçüncü ve dördüncü sütunlarda (ki bu sütunlar İlk okul mezunlarını, Orta okul terkleri, Orta okul mezunlarını ve Lise terkleri kapsamaktadır) yer alan hane reislerinin geri dönüş konusunda daha istekli olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, geri dönmek konusunda görece istekli olan hane reislerinin Lise altı eğitim aldıkları söylenebilir. Bu, geri dönmek isteyenlerin yüksek eğitilmiş olmamasına karşın pek düşük eğitilmiş de olmadıkları anlamına gelmektedir.

TABLO VI.67
Eğitim Düzeyi ve Geri Dönme İsteği*

	OKD	OK	İLK	ORTA	LİSE	ÜNİV.	Toplam
Bilmiyor	10 12.2 9.1	16 22.2 14.5	72 18.5 65.5	8 10.3 7.4	4 12.5 3.6	-	110 16.5
Hayır	49 59.8 12.2	46 59.8 12.2	226 57.9 11.4	48 61.5 11.9	23 71.9 5.7	11 84.6 2.7	403 60.4
Evet	23 28.0 14.9	10 13.9 6.5	92 23.6 59.7	22 28.2 14.3	5 15.6 3.2	2 15.4 1.3	154 23.1
Toplam	82 12.3	72 10.8	390 58.5	78 11.7	32 4.8	13 1.9	667

* OKD, okur yazar olmayanları, OK, okur yazarları ve ilk okul 1., 2., 3., 4. sınıftan ayrılanları, İLK ilk okul mezunlarını ve Orta 1 ve 2. sınıftan ayrılanları, ORTA . orta okul mezunları ve Lise 1, ve 2. sınıftan ayrılanları, LİSE lise mezunları ve Üniversite 1, 2 ve 3. sınıftan ayrılanları, ÜNİV. üniversite mezunlarını göstermektedir.

GAP çerçevesinde neler yapılırsa veya olursa memleketinize geri dönmeyi düşünürsünüz sorusuna verilen yanıtların incelenmesi, geri dönüş konusuna daha da açıklık kazandıracaktır. Bu soruya 346 kişi dönmeyi düşünmediği cevabını vermiştir. Bilmiyorum diyen ise 32 kişidir. Kalan 289 hane reisi geri dönüş için çeşitli koşulların gerçekleşmesini beklemektedir. Bunların içinde iş imkanı yaratılırsa dönerim diyenlerin oranı % 44.2 (128 kişi) ile en büyük grubu oluşturmaktadır. İş imkanlarının açılması, yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve can güvenliğinin sağlanmasını isteyenlerin oranı % 10.0 (29 kişi), ekonomik gelişme olursa dönerim diyenlerin oranı % 9.6 (28 kişi), sulu tarıma geçilirse dönerim diyenlerin oranı % 8.6 (25 kişi), fabrikalar açılır ve sulu tarıma geçilirse dönerim diyenlerin oranı % 6.2 (18 kişi), toprak verilirse dönerim diyenlerin oranı % 5.8'dir (17 kişi). Geri kalanlar büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenle, yeniden gruplama analizi kolaylaştıracaktır. Yeniden gruplama sonucunda dağılım aşağıdaki gibi oluşmuştur:

	N	%
Bilmiyorum	32	4.8
Dönmem	346	51.9
Ekonomik	88	13.2
Toprak	25	3.7
İş imkanları	161	24.1
Diğer	15	2.2

Ekonomik kategorisi, ekonomik gelişme olursa (28), sulu tarıma geçilirse (25), GAP bitirse (6), fabrika açılırsa (4), fabrika açılır ve sulu tarıma geçilirse (18), fabrika açılır, sulu tarıma geçilir ve iş imkanları artarsa (7) geri dönerim diyen 88 hane reisi tarafından oluşturulmaktadır.

Toprak kategorisi, toprak verilirse (17), toprak verilir ve iş imkanları artarsa (3), toprak reformu yapılır ve yaşam düzeyi yükseltilirse (3), toprak verilir ve baskı olmazsa (1) ve toprak verilir, sulu tarıma geçilir ve baskı olmazsa (1) geri dönerim diyen hane reislerini kapsamaktadır.

İş imkanları grubu ise, iş imkanları yaratılırsa (128), kendi işim olursa (4) ve iş imkanları yaratılır, yaşam düzeyi yükseltilir ve can güvenliği sağlanırsa (29) geri dönerim cevabını veren hane reislerini içine almaktadır. Son olarak, can güvenliği sağlanırsa (7), birikmiş param olursa (5) dönerim gibi cevaplar veren toplam 15 hane reisi diğer kategorisinde yer almıştır. Geri dönme konusunda çeşitli koşullar ileri süren hane reislerinin oturduğu illere göre dağılımı aşağıda, Tablo VI.67'de incelenmektedir.

TABLO VI.68
Geri Dönme Koşulları ve Hane Reisinin Bulunduğu İl

	Adana	%	İstanbul	%	İzmir	%
Bilmiyorum	9	4.3	7	2.9	16	7.6
Dönmem	63	29.9	175	50.6	108	51.2
Ekonomik	30	14.2	25	10.2	53	15.6
Toprak	23	10.9	-	-	2	0.9
İş imkanları	77	36.5	34	13.9	50	23.7
Diğer	9	4.3	4	1.6	2	0.9

Adana'da bulunan hane reisleri içinde önceliği iş imkanlarının artmasına veren grubun büyük çoğunluğu oluşturduğunu görüyoruz. Adana'da bulunan hane reislerinin % 36.5'i iş imkanları artarsa dönerim diye görüş belirtirken, ekonomik koşulları öne sürenlerin oranı % 14.2'dir. Adana'da oturanlar içinde toprak hakkında koşullar ileri sürenlerin oranı ise % 10.9'dur. Bir başka açıdan bu sonuçları değerlendirirsek, durum daha değişik bir hal alacaktır. Adana'da oturan 211 hane reisinden 139'u (% 65.8) geri dönmek için çeşitli koşulların gerçekleşmesini öne sürmektedir. Geri dönmek için koşullar öne sürenlerin 139 hane reisi içinde, iş imkanlarını öne çıkaranların oranı % 55.3 iken, ekonomik nedenlerin oranı % 21.5'dir. Toprakla ilgili koşullar öne sürenlerin bu grup içindeki oranı % 16.5'dir.

İstanbul'da oturan hane reislerinin dağılımına gelince, % 13.9'unun iş imkanları konusunda koşullar öne sürdüğünü görüyoruz. Ekonomik koşullara değinenlerin İstanbul'da oturanlar içindeki oranı % 10.2'dir. Bununla beraber, İstanbul'da oturan 245 hane reisinden 63'ü geri dönüş için koşullar öne sürmüştür. Bunların içinde iş imkanlarından bahsedenlerin oranı % 53.9 iken, ekonomik koşullar ileri sürenlerin oranı % 39.6'dır.

İzmir'de oturan hane reislerine gelince, bunların % 23.7'si iş imkanlarına, % 15.6'sı ekonomik koşullara öncelik vermektedir. İzmir'de oturan hane reislerinin 87'si geri dönüş konusunda çeşitli koşulların oluşmasından bahsetmektedir. Bunların içinde iş imkanlarını öne çıkaranların oranı % 57.4'ü bulurken, ekonomik koşullardan bahsedenlerin oranı % 34.4'dür.

VI.7.3. GAP'ın Faydası ya da Zararı:

GAP Türkiye ve bölge için faydalı mı olacak zararlı mı olacak sorusuna, faydalı olacak cevabını veren 501 (% 75.1) hane reisi varken zararlı olacak diyen sadece 2 (% 0.3) kişi vardır. Hem faydası hem zararı olacak diyen ise 16 (% 2.4) kişi vardır. Bilmiyorum cevabını veren 148 (% 22.2) hane reisi vardır.

TABLO VI.69

GAP'ın Türkiye ve Bölgeye Faydası ve Hane Reisinin Bulunduğu İl*

	Adana	%	İstanbul	%	İzmir	%
Bilmiyor	52	24.6	26	10.8	62	29.6
Faydalı	151	71.6	208	87.1	141	67.5
Zararlı	1	0.5			1	0.5
İkiside	7	3.3	5	2.1	5	2.4

* Geçersiz cevaplar nedeniyle toplam 667 değildir.

Adana'da oturan hane reislerinin % 71.6'sı GAP'ın Türkiye ve bölgeye faydalı olacağı düşüncesindedir. Bu konuda bilgisi olmayanların Adana'da oturan hane reisleri içindeki oranı % 24.6 iken sadece 1 (% 0.5) kişi GAP'ın bölge ve ülkeye zararlı olacağını düşünmektedir. GAP'ın zararının da faydasının da olacağını düşünenlerin Adana'lılar içindeki oranı % 3.3'dür.

İstanbul'da oturan hane reislerinin büyük bir çoğunluğu (% 87.1) GAP'ın hem bölgeye hem de Türkiye'ye yararlı olacağını düşünmektedir. İstanbul için geçerli olan bu oran diğer iki il için geçerli olan oranlardan dah yüksektir. Bu konuda fikri olmayan hane reislerinin oranı % 10.8 iken GAP'ın zararlı olacağını düşünen hane reisine rastlanmamıştır. Hem zararı hem de yararı olacağını düşünen hane reisi sayısı 5'dir (% 2.1)

İzmir'de oturan hane reisleri içinde GAP'ın bölge ve ülke için faydalı olacağını düşünenlerin oranı % 67.5'dir. Bu oran üç il içinde en düşük orandır. Buna karşın, bu konuda bilgisi olmayanların oranı diğer iller için geçerli oranlardan daha yüksektir (% 29.6). İzmir'deki hane reisleri içinde, GAP'ın zararlı olacağına inanların hane reisi sayısı 1 (% 0.5) iken, hem zararlı hem de faydalı olacağını düşünenlerin sayısı 5'dir (% 2.4).

GAP'ın Türkiye ve bölgeye faydası mı zararı mı olacağını incelemek bu konuda tam bir fikre ulaşmamız için yeterli olmamaktadır. Bu nedenle, hane reislerinin GAP'ın Türkiye ve bölgeye fayda ve zararları hakkındaki görüşlerinin incelenmesi gerekmektedir.

GAP'ın Türkiye ve bölgeye fayda ve zararları hakkında görüşü olmayanların sayısı 185'dir (toplamın % 27.7'si). Bu konuda görüş belirten hane reisleri daha çok ekonomik gelişme ile bağlantılı konuları öne çıkartmaktadır. Hane reislerinin bu konudaki görüşlerinin çeşitliliğini görmek için aşağıda dağılımlar incelenmektedir. GAP'ın fayda ya da zararları hakkında bilmiyorum cevabı verenleri dışarıda tutarsak, görüş belirtenlerin % 28.4'ü (137 kişi) ekonomik kalkınma yoluyla bölge ve ülke için fayda sağlanacağını düşünmektedir. Bir başak ifade ile, ekonomik kalkınma sağlanacağını düşünen hane reisleri en büyük grubu oluşturmaktadır, bu grubun toplam içindeki oranı ise % 20.5'dir.

İkinci grup ise iş imkanlarının artacağını düşünen hane reisleri tarafından oluşturulmaktadır. Bunların sayısı 76, toplam içindeki oranı % 11.4 iken, görüş belirtenler içindeki oranı % 15.8'dir. Üçüncü büyük grup ise GAP yoluyla verimliliğin artacağını düşünen hane reisleridir. Bunların sayısı 55, toplam içindeki oranı % 8.2 ve görüş belirtenler içindeki oranı % 11.4'dür. Dördüncü grup ise GAP'ın sulama ve iş imkanlarını artırarak bölge ve ülkeye yararlı olacağını düşünen 50 hane reisi tarafından oluşturulmaktadır. Bunların toplam içindeki oranı % 7.5 iken, görüş belirtenler içindeki oranı % 10.4'dür. Beşinci grup 40 hane reisini kapsayan, elektrik, su ve iş imkanlarının artması yoluyla fayda sağlanacağını belirtenler tarafından oluşmaktadır. Bunların toplam içindeki oranı % 6.0, görüş belirtenler içindeki oranı % 8.5'dür.

Bunlara ek olarak, fabrika ve su gelecek diyen 19 kişi (görüş belirtenlerin % 3.9'u), göç duracak diyen 11 kişi (görüş belirtenlerin % 2.3'ü), verimlilik ve iş imkanlarını öne çıkaran 10 kişi (görüş belirtenlerin % 2.1'i), tarım ve sanayi gelişecek diyen 8 kişi (görüş belirtenlerin % 1.7'si), her yönüyle faydalı olacak diyen 7 kişi (görüş belirtenlerin % 1.5) vardır. Terör duracak (5, % 1.0) ve ülke güçlenecek (4, % 0.8) diyen hane reisleri de vardır.

GAP'ın, toprak sahiplerine yarayacağını düşünen 16 (% 3.3) hane reisi vardır. Hastalık çıkacağını ve köylerin su altında kalacağını düşünen 2 hane reisi vardır.

GAP'ın bölge ve ülkeye yararı ya da zararı yanında ele aldığımız hanelere ne gibi etkileri olacağını da incelememiz,

GAP hakkındaki görüşleri derinleştirmemiz için gereklidir. GAP'ın kendinize ve hanenize faydası mı zararı mı olacak şeklinde yöneltilen bir soruya hane reislerinin verdiği yanıtların dağılımı şöyledir: faydalı olacak 244 (% 36.6), zararlı olacak 6 (% 0.9), hem faydalı hem zararlı 7 (% 1.0), bilmiyor 410 (% 61.4). Görüldüğü gibi zararlı olacağını düşünenlerin oranı çok düşüktür. Bunun yanında GAP'ın faydası ya da zararı hakkında bilmiyorum diyenlerin oranı oldukça yüksektir.

GAP'ın kendisine yararlı mı ve zararlı mı olacağı hakkında görüş belirtenlerin hane reislerinin oturduğu illere göre dağılımı aşağıda incelenmiştir.

TABLO VI.70

GAP'ın Size ve Hanenize Faydası ve Hane Reisinin Bulunduğu İl*

	Adana	%	İstanbul	%	İzmir	%
Bilmiyor	137	64.9	123	52.5	134	64.8
Faydalı	67	31.8	109	46.5	69	33.4
Zararlı	3	1.4	1	0.5	2	0.9
İkiside	4	1.9	1	0.5	2	0.9

* Geçersiz cevaplar nedeniyle toplam 667'dir.

Adana'da oturan hane reislerinin yarısından fazlası, % 64.9'u, GAP'ın kendilerine ya da hanelerine bir faydası olup olmayacağı hakkında bir fikre sahip değildir. Adana'da bulunan hane reisleri içinde GAP'ın kendilerine ya da hanelerine faydası olacağını düşünenlerin oranı % 31.8'dir. Zararının dokunacağını düşünenlerin oranı ise % 1.4'dür. Hem zararı olacak hem yararlı olacak diyenlerin oranı ise % 1.9'dur.

İstanbul'da oturan hane reisleri içinde de büyük çoğunluk GAP'ın kendilerine ne getireceği hakkında bir fikre sahip değildir. GAP'ın kendine ya da hanelerine faydalı mı zararlı mı olacağını bilmeyenlerin oranı % 52.5'dir. Buna karşın, diğer iki ile göre İstanbul'da oturan hane reisleri arasında GAP'ın kendilerine yararlı olacağını düşünenlerin oranı (% 46.5) daha yüksektir.

İzmir'de oturan hane reisleri içindeki dağılımlar Adana ile benzer bir durum sergilemektedir. İzmir'dekiler içinde bilmiyorum cevabı verenlerin oranı % 64.8 iken yararlı olacak cevabı verenlerin oranı % 33.4'dür. Bu oran Adana'daki oranın biraz üstündedir.

Bir başka açıdan değerlendirme yapılırsa, GAP'ın kendine ve hanesine yararlı olacağını düşünenlerin daha çok İstanbul'da (% 44.5) bulunduğu görülecektir. Bu oran İzmir için % 28.2 iken Adana için % 27.3'dür. Dikkat çeken nokta, hane reislerinin

GAP'ın zararı olacağını düşünmemesi fakat kendilerine ne yararı olacağı konusunda bilgi sahibi olmamalarıdır.

GAP'ın hane reislerine ya da hanelerine fayda ya da zararının nasıl olacağını incelediğimizde yukarıdaki durum daha açıklıkla ortaya çıkmaktadır. Bu yöndeki bir soruya bilmiyorum cevabı 446'ya yani toplam hane reislerinin % 66.9'una yükselmektedir. GAP'ın fayda ve zararı konusunda görüş belirten hane reisi sayısı 221'dir (% 33.1). Görüş belirten hane reislerinin dağılımına baktığımızda, 49 (toplam içinde % 7.3) kişinin (aile) gelirim artacak, 31 kişinin (toplam içinde % 4.6) iş imkanları aratacak, 30 kişinin (toplam içinde % 4.5) ülke geliri artacak, 23 (toplam içinde % 3.4) kişinin toprak değerlenecek, 21 (toplam içinde % 3.1) kişinin verim artacak, 10 (toplam içinde % 1.5) kişinin de toprağın sulanacak dediğini görüyoruz.

Bu cevapların yanısıra, ekonomi canlanacak (11, % 1.6), akrabalar rahat edecek (9, % 1.3), geçim sıkıntısı azalacak (5, % 0.7), fabrika açılacak ve su gelecek (4, % 0.6), ucuzluk olacak (3, % 0.4), toprak reformu olacak (1, % 0.1), iş imkanları artacak ve ucuzluk olacak (1, % 0.1) yönünde görüşlere rastlamak da mümkün.

GAP hakkında olumsuz sayılabilecek sadece iki cevap vardır. Bunlar tarlalar su altında kalacak (3, % 0.4) ve hastalık çıkabilir (1, % 0.1) diyen 4 hane reisi tarafından ifade edilmiştir.

Son olarak, hane reislerinin, GAP hakkındaki görüşlerinin uzantısı olarak, bölgenin en önemli sorunlarının neler olduğu hakkındaki düşüncelerini incelemek yararlı olabilir.

Bu yöndeki bir soruya verilen cevaplar büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenle öncelikle yoğunlaşmanın olduğu cevaplar ele alınacak sonra bunlar yeniden gruplanacaktır.

Hane reisleri bölgenin en önemli sorununu işsizlik olarak görmektedir. Bu fikirde olan hane reisi sayısı 136'dır. Bunun toplam hane reisleri içindeki oranı % 20.4'dür. Bunu takip eden ikinci büyük grup bölgenin en önemli sorunu işsizlik ve terördür diyen 109 (% 16.3) hane reisi tarafından oluşturulmaktadır. Geri kalan, sayı olarak önemli grupların dağılımı ise şöyle ortaya çıkmaktadır: terör, geri kalmışlık ve işsizlik (45, % 6.7), kuraklık ve işsizlik (45, % 6.7), terör ve baskı (33, % 4.9), kuraklık, terör ve işsizlik (33, % 4.9), işsizlik ve eğitim (28, % 4.2), işsizlik ve baskı (27, % 4.0), işsizlik ve alt yapı (23, % 3.4), Kürt sorunu ve işsizlik (18, % 2.7), susuzluk ve işsizlik (17, % 2.5).

İşsizliğin içinde yer aldığı, işsizlik ve terör (109), işsizlik ve eğitim (28), işsizlik ve baskı (27), işsizlik ve altyapı (23), işsizlik, sağlık ve sosyal hizmetler (13), işsizlik, topraksızlık ve ağalık (9), işsizlik, eğitim, sağlık ve terör (9), işsizlik ve kürt sorunu (5) gibi önce işsizliği belirten hane reislerini dikkate alarak yeniden gruplama yaparsak, işsizliğin (372, % 55.8) neredeyse tek sorun olarak öne çıktığı görülmektedir.

Yeniden gruplama sonucunda, terör ve diğer sorunlar ikinci büyük grubu oluşturmaktadır. Bu grubun kapsamına, terör, geri kalmışlık ve işsizlik (45), terör ve baskı (33), ve terör ve göç (4) cevapları girmektedir.

Yığılmanın olduğu üçüncü grup aşağıdaki tabloda kuraklık vd olarak tanımlanan kategoridir. Bu kategori, susuzluk ve işsizlik (17), kuraklık, terör ve işsizlik (33) ve kuraklık ve işsizlik (45) cevaplarını kapsamaktadır.

Dördüncü grup olarak dil vd kategorisi belirlemektedir. Bu grup, kürt sorunu ve işsizlik (18), terör ve dil sorunu (13), siyasi sorun (7), baskı ve can güvenliği (6), dil sorunu ve işsizlik (3), dil sorunu, işsizlik ve baskı (1) cevaplarını kapsamaktadır.

Beşinci grup ise eğitim ve geri kalmışlık (2), yatırım yetersizliği ve yoksulluk (15), ilgisizlik (7), eğitim, geri kalmışlık ve işsizlik (1), topraksızlık (3) cevaplarını kapsayan geri kalmışlık ve diğer kategorisidir.

Diğer kategorisi, herşey sorun (2), konut ve işsizlik (1), islami değerlerin zayıflaması (1), kan davası ve terör (6), kan davası ve işsizlik (4), ekonomik ve siyasi sorunlar (2), göç (2) cevaplarını veren hane reislerini içine almaktadır.

Bölgenin en önemli sorunları ile hane reislerinin oturduğu illerin karşılaştırılması aşağıdaki tabloda yapılmaktadır.

TABLO VI.71
Bölgenin En önemli Sorunu ve Hane Reisinin Bulunduğu İl

	Adana	%	İstanbul	%	İzmir	%
Bilmiyor	5	2.4	10	4.1	9	4.3
İşsizlik vd	132	62.6	120	49.0	120	56.9
Terör vd	21	10.0	44	18.0	16	7.6
Dil vd	21	10.0	13	5.3	14	6.6
Kuraklık vd	10	4.7	44	18.0	42	19.9
Geri kalmışlık vd	15	7.1	10	4.1	5	1.4
Diğer	7	3.3	4	1.6	7	3.3

Adana'da oturan hane reisleri içinde % 62.6'lık bir çoğunluk bölgenin en önemli sorununu işsizlik ve diğer kategorisinde

yer alan sorunlar olarak görmektedir. Terör ve diğer kategorisinde yer alan sorunların Adana iç oranı % 10.0'dur. Benzer şekilde, dil ve diğer kategorisinde yer alan sorunların oranı da % 10.0'dur. Adana'da oturan hane reislerinin % 7.1'i geri kalmışlık kategorisinde yer alan sorunları bölgenin en önemli sorunları olarak görmektedir.

İstanbul'da oturan hane reisleri içinde işsizlik ve diğer kategorisinde yer alan sorunları en önemli sorunlar olarak görenlerin oranı % 49.0 ile Adana ve İzmir'deki oranlardan daha düşük gerçekleşmektedir. Buna karşın, terör ve diğer kategorisinde kapsanan sorunların İstanbul içi oranı % 18.0 ile diğer iki ilden daha yüksektir. Kuraklık ve diğer kategorisinde yer alan sorunların İstanbul içi oranı % 18.0 ile İzmir'den daha düşüktür.

İzmir'de oturan hane reisleri arasında işsizlik ve diğer kategorisinde yer alan sorunları bölgenin en önemli sorunları olarak görenlerin oranı % 56.9'dur. Bu oranı % 19.9 ile kuraklık ve diğer kategorisinde yer alan sorunlar izlemektedir. İzmir için geçerli olan bu oran diğer iki il için geçerli olan oranlardan daha yüksektir. Terör ve diğer kategorisinde yer alan sorunların İzmir içi oranı % 7.6 iken dil ve diğer kategorisi içinde yer alan sorunlar için sözü geçen oran % 6.6'dır.

Bir başka yolla değerlendirme yapılırsa, işsizlik ve diğer kategorisinde yer alan sorunları bölgenin en önemli sorunları olarak görenlerin % 35.5'inin Adana'da, % 32.3'ünün İstanbul'da ve % 32.3'ünün İzmir'de oturduğu görülecektir. Bölgenin en önemli sorunu terör ve diğer kategorisinde yer alan sorunlar olarak görenlerin % 54.3'ü İstanbul'da, % 25.4'ü Adana'da ve % 19.8'i İzmir'de oturmaktadır. Dil ve diğer kategorisinde yer alan sorunlara gelince, bu grupta yer alanların % 43.8'inin Adana'da, % 29.2'sinin İzmir'de ve % 27.1'inin İstanbul'da oturduğu görülmektedir.

VII.1. BÖLGE KÖKENLİ MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİ ANKETİNİN ANALİZİ

Bölge dışına giden mevsimlik tarım işçilerinin genel özelliklerini ve bu geçici göçün yapısını anlayabilmek amacıyla Adana'nın merkez Yüreğir ve Karataş ilçelerine bağlı 8 köyün civarına kurulmuş çadırlarda 228 hane reisiyle görüşmeler yapıldı. Hanelerin, şu an bölgede sürekli ikamet edip etmediklerinden çok bölge kökenli olup olmamasına dikkat edildi. Bu nedenle, bölge çıkışlı olmakla birlikte sürekli olarak Adana'da ikamet eden 8 haneyle karşılaşıldı.

Gidilen köyler, köyün bağlı olduğu ilçe ve yapılan anket sayısı aşağıdaki gibidir:

Tablo VII.1
Mevsimlik Tarım İşçileri Anketi Örneklem Köyleri

İl	İlçe	Köy	Yapılan Anket Sayısı
Adana	Merkez	Yukarıçiçekli	2
		Danişment	12
	Karataş	Yemişli	45
	"	Doğankent	31
	"	Sirkenli	52
	"	Çarşılı	52
	Yüreğir	Çotlu	34
TOPLAM			228

Sürekli ikamet edilen, yani pamuk işçiliği için ayrılan il olarak baktığımızda çoğunluğun Ş.Urfa'dan geldiğini görüyoruz. Dağılım olarak 202 hane Ş.Urfa'dan, 12 hane Gaziantep'ten, 8 hane Adana'dan, 3 hane Adıyaman'dan, 2 hane Mardin'den ve nihayet 1 hane Diyarbakır'dan gelmiştir. Bu hanelerden 91'i (% 39.9) köyden 39'u (17.1) ilçe merkezinden, 98'i (% 42.9) yukarıda sayılan il merkezlerinden gelmektedir. Görüldüğü gibi, örneklemin çoğunluğu (% 60) kentsel çıkışlıdır.

Uygulanan anket üç bölümden oluşmaktadır. Anket, yalnızca köy çıkışlılara ya da yalnızca kent çıkışlılara sorulan soruların yanı sıra, hanehalkı yapısı ve göç organizasyonu gibi, örneklemin tümüne sorulan soruları da içermektedir. İlk iki grubu ilgilendiren özgül sorularda köy çıkışlılar bir grup, ilçe ya da il olduğuna bakılmaksızın kent çıkışlılar bir grup olarak düşünülmüştür. Bu anlamda köy soruları için geçerli sayı 91, kent soruları içinse 137 olmaktadır. Ortak sorular için sayı 228'dir.

Anket verilen 228 haneden 224'ünde hane reisiyle, 4'ünde ise büyük oğulla görüşülmüştür. Görüşülen kişinin cinsiyeti olarak

baktığımızda 195'inin erkek, 33'ünün kadın olduğunu görüyoruz.

VII.1.1. Hane Reislerinin Demografik Özellikleri

Anketörler, ilke olarak, hane reisleriyle görüşme yapmaları konusunda uyarılmış ve ancak istisnai hallerde eş ya da oğulla görüşmeleri istenmiştir. Buna çoğunlukla uyulmuş ve sonuçta 224 hane reisinin yanında yalnızca 4 durumda oğulla görüşülmüştür. Benzer biçimde, hane reisinin kadın olduğu ya da yokluğunda eşle yapılan görüşme sayısı 33'tür. Geri kalan 195 hane reisi erkektir. Hane reislerinin yaş dağılımına baktığımızda, çoğunluğun orta yaş ve altı grupta olduğunu görüyoruz. 13-25 yaş grubundaki hane reisi sayısı 59 (% 25.8); 26-35 yaş grubunda 47 (% 20.6), 36-45 yaş grubunda 44 (% 19.2), 46-55 yaş grubunda 42 (% 18.4), 56-65 yaş grubunda 28 (% 12.2) ve nihayet 66+ yaş grubundaki hane reisi sayısı 8'dir (% 3.5). Görüldüğü gibi hane reislerinin büyük çoğunluğu (% 65) 45 altı yaş grubuna dahildir. (İlk gruptaki, yani 13-25 yaş grubundaki 20 yaş altı hane reislerinin dağılımı şöyledir: 13 ve 15 yaşlarında birer; 16 yaşında 4; 17 yaşında 2; 18 yaşında 8; ve nihayet 19 yaşında da 10 hane reisi bulunmaktadır).

Hane reislerinin eğitim durumlarına bakıldığında, çoğunluğun (131 kişi, % 57.4) okur yazar olmadığını görüyoruz. Bu, hem genel ülke kırsal alanındaki, hem de bölge özelindeki ortalamaların çok altında bir orandır. Bu anlamda, mevsimlik göçe katılan hane reislerinin en eğitimsiz kesimlerden geldiğine ilişkin bir çıkarsamada bulunabiliriz. Sözü edilen eğitimsiz kesim dışında kalanların durumu da pek iç açıcı değildir. İlkokul bitirdiğini söyleyen yalnızca 75 kişi (% 32.8) vardır. Okula gitmeyip okur yazar olduğunu söyleyen 8, ilkokulu bitirmeden terkedene 6 ve ortaokula gidip terkedene 2 kişi bulunmaktadır. Şöyle ya da böyle okur yazar olanların toplam oranı ancak % 40'a ulaşmaktadır. Bu genel dağılımı, kent ve köy çıkışlılar açısından yeniden düzenlediğimizde ilginç sonuçlarla karşılaşıyoruz. Aşağıdaki tablodan izlenebileceği gibi, okur yazarların % 56'sı kent, % 44'ü köy çıkışlıdır. Buraya kadar herşey normal görünüyor: kent çıkışlıların daha avantajlı bir konumda olması zaten beklenen bir sonuç. Ne var ki, durum pek de öyle değil. Sütün yüzdelere baktığımızda, yani kendi içlerinde kent ve köy çıkışlıların ne kadarının okur-yazar olduğuna baktığımızda, kentlilerin ancak % 37.8'inin, köylülerinse % 44.4'ünün okur yazar olduğunu görüyoruz. Kısaca, okur yazarların çoğu kentli olmakla birlikte, kenti köyle karşılaştırdığımızda daha düşük bir okur yazarlık oranına ulaşıyoruz. Bu durumun, kuşkusuz, bir çok açıklaması olabilir. Örneğin, kentteki haneler zorunlu eğitimden kaçma şansına sahipken, bu 'kaçışın' (muhtar

denetimi yoluyla) küçük ve denetlenebilir bir topluluk boyutunda daha zor olduğu, bu nedenle de kırsal hanelerin daha fazla formal eğitimle ilişkide oldukları düşünülebilir. (Yine de, yaş/kente göç yılı gibi değişkenlerle kontrol edilmesi gereken bir durum bu).

TABLO VII.2
Sürekli Yaşanan Yere Göre Okur-Yazarlık

Eğitim Durumu	Kent	Köy	Toplam
Okur-Yazar	51 (56.0) (37.8)	40 (44.0) (44.4)	91 (40.4)
Okur-Yazar Değil	84 (62.7) (62.2)	50 (37.3) (55.6)	134 (59.6)
Toplam	135 (60.0)	90 (40.0)	225 (100.0)

(Bilinmeyen: 3)

Okur yazarlık oranının cinslerarası durumuna baktığımızda daha sıradan bir sonuçla karşılaşırız: erkekler, okur yazarlık açısından, kadınlara göre çok daha avantajlı bir konumdadır. Okur yazarların % 96.7'si erkek, ancak % 3.3'ü kadın. Sütun olarak okuduğumuzda, erkeklerin % 46.1'i okur yazarken, kadınların ancak % 9.1'i aynı durumda.

TABLO VII. 3
Cinslerarası Okur-Yazarlık Durumu

Eğitim Durumu	Erkek	Kadın	Toplam
Okur-Yazar	89 (96.7) (46.1)	3 (3.3) (9.1)	92 (40.7)
Okur-Yazar Değil	104 (77.6) (53.9)	30 (22.4) (90.9)	134 (59.3)
Toplam	193 (85.4)	33 (14.6)	226 (100.0)

(Bilinmeyen: 2)

Bu oranlar, bölge ortalamalarının çok altındadır. 1990 rakamlarına göre, bölge genelindeki kadın-erkek toplam okur-yazarlık oranı % 60'tır (Sencer: 1993). Aynı rakama cinslerarası farklılık açısından bakıldığında, kadınlarda % 45, erkeklerde ise % 76 oranlarını buluyoruz. Kırsal alan olarak ele aldığımızda, bölgede genelde % 59; kadınlarda % 33.1 ve erkeklerde % 81.4 oranında okur yazarlık olduğunu görüyoruz.

Yukarıdaki eğitim durumundan da çıkarılabileceği gibi, hane reislerinin büyük çoğunluğu (216 kişi: % 94.7), ne iş yaptıkları sorusuna "tarımsal mevsimlik işçi" biçiminde yanıt vermişlerdir. 2'si ev kadını, 3'ü köy muhtarı, 2'si kentte geçici inşaat işçisi ve birer kişi de sebze ve oto tamircisi olduğunu söylemiştir. (1 kişi kendisini işsiz olarak tanımlamış, 2 hane reisinin de yanıtı alınmamıştır.)

VII.1.2. İstenen Çocuk Sayısı ve Eğitime Verilen Önem

Hane reislerine sorulan "kaç kız ve kaç erkek çocuğunuz olmasını isterdiniz/istersiniz?" sorusuna, kız tercihinde 162 yanıt gelmiş ve 62'sinin (% 38.2) 1, 67'sinin (% 41.3) 2; 21'inin (% 12.9) 3, ve nihayet 12'sinin (% 7.4) 4 ve daha fazla kız çocuk istediği görülmüştür. İstenen erkek çocuk sayısı konusunda ise, 33 hane reisinin (% 20.1) 1; 66 hane reisinin (% 40.2) 2; 34 hane reisinin (% 20.7) 3; ve 31 hane reisinin de (% 18.9) 4 ve daha fazla erkek çocuğu kendilerine uygun bulduğu saptanmıştır.

Görüldüğü gibi istenen kız çocuk sayısı 1-2 kategorisinde yoğunlaşmakta (% 79.6), 3+ kategorisinde ise daha düşük oranla (% 20.3) karşılaşılmaktadır. 3 ve daha fazla sayıda erkek çocuk isteyen hane sayısı (65 kişi: % 39.6), aynı sayıda kız isteme oranının yuvarlak iki katıdır. Erkek çocuk beklentisindeki bu yüksek orana rağmen, hem kız hem erkek çocuk sayısı tercihinde 2 kategorisindeki yığılma (kız çocuk için 67, erkek çocuk için 66 hane) bölge insanının giderek cinslerarası bir eşitleme olduğu kadar içselleştirilmiş bir nüfus planlamasına yatkınlığı konusunda da küçük bir ipucu olarak değerlendirilebilir.

Çocuklarını nereye kadar okutmak istedikleri sorusuna, kız çocuklar için geçerli yanıt veren 197 hane reisinden 17'si (% 7.4) hiç okutmayacaklarını; okutacaklar içinde 14'ü (% 7.1) ilkokul sonuna kadar, 3'ü (% 1.5) ortaokul sonuna kadar, 17'si (% 8.6) lise sonuna kadar, 78'i (% 39.5) üniversite bitirene kadar, 68'i (% 34.5) okuduğu ya da 'sonuna kadar' gibi sınırsız beklenti ifade eden bir düzeye kadar kız çocuklarını okutmak istediklerini söylemişlerdir. Görüldüğü gibi kız çocuklar bağlamında bile üniversite ve üstü eğitim düşünenlerin oranı şaşırtıcı yüksekliktedir. Bu durum, eğitim yoluyla sosyal konum değiştirmenin, araştırmanın en yoksul haneleri tarafından da içselleştirilmiş, sahiplenilmiş bir ideoloji olduğunu kanıtlamaktadır.

Bekleneceği gibi, okumaya atfedilen bu pozitif anlam erkek çocuk söz konusu olduğunda daha da yüksektir. Geçerli cevap veren 204 hane reisi içinde erkek çocuklarını hiç okutmayacaklarını söyleyenlerin sayısı sadece 7'dir (% 3.4).

Okutacağını söyleyen 197 hane içerisinde, ilkokul sonuna kadar 5 (% 2.5), lise sonuna kadar 17 (% 7.4), üniversite sonuna kadar 91 (% 46.1) ve nihayet 'sonuna kadar' diyen 84 (% 42.6) haneye rastlanmıştır. (Erkek çocuklar için ortaokulu yeterli gören hiç bir hanenin bulunmaması, bu düzeyde bir eğitimin ancak bir geçiş için gerekli olduğu ve kendi başına bir anlamının olmadığını örneklem haneleri tarafından da farkedilmiş olmasını göstermesi bakımından ilginçtir.)

Kuşkusuz, yukarıda sergilenen hem kız hem erkek çocuk için yüksek beklenti düzeyinin gerçekleşme şansı çok düşüktür. Bununla birlikte, içinde buldukları objektif koşulların tüm olumsuzluğuna ve böyle bir beklentiye tatminden her düzeyde çok uzak olmalarına karşın en azından subjektif düzeyde eğitime ve eğitim dolayısıyla geleceğe bakışlarını göstermesi açısından önemli bir sonuçtur bu.

VII.1.3.i. Kır Çıkışlı Hanelerin Yaşadıkları Köyün Özellikleri

Çukurova'ya geldikleri yer köy olan hanelere yaşadıkları köyün genel yapısı hakkında da sorular sorulmuştur. Kuşkusuz, köy çıkışlı 91 hanenin tümü farklı köylerden değildir. Aksine, bu tür mevsimlik göçün genel karakteristiğine uygun olarak aynı köy çıkışlı hanelerin sayısı oldukça fazladır. Bu nedenle, her haneden alınan bilgiler ışığında yapılan aşağıdaki köy betimlemeleri, hane sayısı kadar köy bazında değil, ama göç veren köylerin (örneklem bağlamında) ortalama özellikleri olarak düşünülmelidir.

Niteliksel anlamda toprak dağılımını anlamak için köy tiplerine bakıldığında 90 haneden 38'inin (% 42.2) köylerini, yaygın mülkiyetin hakim olduğunu anlatmak üzere "Ahali Köyü" olarak; 36 (%40) hanenin "Ağa+Ahali Karışık Köy"; ve 16'sının da (% 17.7) mülkiyetin tek kişi ya da ailede olduğunu anlatmak üzere "Ağa Köyü" olarak nitelendirdiklerini görüyoruz.

Çıkan köyün nüfusu olarak bakıldığında, çok anlamlı bir bilgi elde edilmekle birlikte, 300 kişiye kadar nüfusu olan köylerden 20 hane, 300-500 arasında nüfusa sahip köylerden 31 hane; 600-1500 nüfuslu köylerden 25 hane; 2000-6000 nüfuslu köylerden de 16 hane geldiğini buluyoruz. Bu rakamlar çok bir fikir vermemekle birlikte, şöyle bir çıkarsamayı mümkün kılmaktadır: çıkan köyler çok küçük ya da çok büyük köyler değil, genellikle, orta ölçekli köylerdir. Örneğin çıktıkları köyün 40-90 kişi arasında nüfusa sahip olduğunu yalnızca 3 hane söylemiştir. Benzer biçimde çıktıkları köyün 4000-6000 kişilik bir nüfusa sahip olduğunu söyleyenler de yalnızca 3 kişidir.

Hane sayısı olarak bakıldığında da benzer bir tabloyla karşılaşılıyor. Çıktıkları köy 9-20 hane olan 12, 21-40 hane olan 19, 41-60 hane olan 6, 61-90 hane 9; 91-200 hane olan 23; 201-500 hane olan 16; ve son olarak 501-800 hane olan 6 köylüyle karşılaşılmıştır.

Traktör sayısı açısından çıkılan köyler oldukça fakir durumdadır. Köylerinde hiç traktör olmadığını söyleyen 12 haneyle karşılaşılmıştır. Bunlar, muhtemelen, tarımsal üretimin oldukça marjinal olduğu dağ köylerinden gelen hanelerdir. Köylerinde 1-3 traktör olduğunu söyleyen 30 hane için de aynı tesbit yapılabilir. Köylerinde 4-6 traktör olduğunu söyleyen hane sayısı 18'dir ve köylerinde 7-9, 10-13, 15-30 traktör olduğunu söyleyen de 10'ar hane bulunmaktadır. Yukarıdaki nüfus ve hane büyüklüklerine bakıldığında, traktör sayısı ile ifadelendirilebilecek makinalaşma oranının oldukça düşük olduğu sonucuna varılabilir.

Köylerinin toplam ekilebilir toprak miktarı hakkında bilgi alınabilinen 86 haneden 5'i köylerinde hiç ekilecek toprak olmadığını söylemiştir. Ekilebilir toprak miktarının 500 dönüme kadar olduğunu söyleyen 8; 600-1000 dönüm arasında 17; 11.000-20.000 dönüm arasında 13, ve son olarak 25.000+ dönüm köy toprağı olduğunu söyleyen 9 haneye rastlanmıştır.

Büyükbaş hayvan sayısı açısından da, yine, oldukça düşük rakamlarla karşılaşılmaktadır. Geçerli yanıt alınan 84 haneden 36'sı (% 42.8) köylerinde hiç sığır olmadığını söylemiştir. Köylerinde 1-50 arasında büyük baş hayvan olduğunu söyleyen 15; 60-100 hayvan olduğunu söyleyen 17; 150-600 arasında olduğunu söyleyen 13, ve nihayet 1.000-2500 arasında sağır beslendiğini söyleyen yalnızca 4 hane vardır.

Koyun sayısı açısından biraz daha zengin bir tabloyla karşılaşılıyor. Köylerinde hiç koyun olmadığını söyleyen 10; 1-100 koyun olduğunu söyleyen 6; 200-500 koyun olduğunu söyleyen 35; 600-1000 koyun olduğunu söyleyen 22 ve nihayet 1200-5000 arasında koyun olduğunu söyleyen 17 hane bulunmaktadır.

Keçi sayısı, koyunla sığır arasında bir yeredir. Hiç keçi olmadığını söyleyen 23; 1-100 keçi belirten 23, 150-500 keçi bulunan 30, ve son olarak 600-1000 keçi olduğunu söyleyen 13 hane çıkmıştır.

Ürün olarak, konuşulan hanelerden köylerinde ekimi yapılan üç ürün söylemeleri istenmiştir. Bu bilgilerin alınabildiği 89 hane, ilk sırada buğdayı saymışlardır. (71 hane: buğday, 6 hane: arpa; 6 hane: fıstık, 3 hane: mercimek; pamuk-nohut-bağ: birer hane). İkinci sırada da ağırlık arpaya kaymıştır.

(Arpa: 52 hane; mercimek: 19 hane; buğday: 11 hane; bağ: 5 hane; fıstık: 1 hane). Üçüncü sırada en çok zikredilen ürün ise mercimektir. (Mercimek 47 hane; Arpa: 22 hane; fıstık-mısır: 3'er hane; pamuk-buğday-nohut: birer hane). Görüldüğü gibi, mevsimlik pamuk işçilerinin çıktıkları köyler, sulamanın olmadığı ve bölgenin geleneksel kuru tarım ürünleri olan buğday-arpa-mercimek üreticilerinin olduğu köylerdir.

Köylerine GAP olanaklarıyla sulama gelip gelmeyeceği yolundaki soruya, geçerli yanıt veren 69 haneden 36'sı olumlu, 33'ü ise olumsuz yanıt vermiştir.

VII.1.3.ii. Kır Çıkışlı Hanelerin Çıktıkları Yerdeki Tarımsal Faaliyetleri ve Diğer Özellikleri

Örnekleme haneleri içinde köy çıkışlı olanların mülk toprakları olup olmadığına ilişkin soruya geçerli yanıt veren 81 haneden 49'unun (% 60.4) hiç toprağı yoktur. Toprağı olan 32 haneden 21'inin ise yalnızca 1-50 dönüm arasında toprağı vardır. Bu iki grubu birlikte düşündüğümüzde topraksız ve yetersiz topraklı hane oranının % 86.4 gibi çok yüksek bir oranda olduğunu görürüz. Yalnızca 5 hane 51-100 dönüm arasında ve 6 hane de 150-500 dönüm arasında toprağa sahiptir. (Son kategorideki hanelerden 2'si 150, 3'ü 200 ve yalnızca 1 tanesi 500 dönüm toprağa sahiptir).

Sözü edilen toprakların tümüyle kuru tarım altında olduğunu, hiç birinde sulama yapılmadığını düşünecek olursak görece olarak büyük miktarda toprağa sahip hanelerin de gelir düzeyi açısından oldukça düşük bir konumda olduklarını anlayabiliriz.

Burada verilen özellikleri önceki bölümde verilen köy özellikleriyle karşılaştırdığımızda, mevsimlik işçilerin, çoğunlukla, geleneksel ürünlerin kuru tarımının yapıldığı köylerde yaşayan topraksız ve az topraklı hanelerden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Yine hane özelliklerine dönecek olursak, sözü edilen toprak sahibi 32 haneden 21'inin bu toprağı miras yoluyla elde ettiğini, 9'unun satın aldığını, son 2'sinin de toprak dağıtımı yoluyla bu toprağa sahip olduklarını görüyoruz. (Yaklaşık 1/3 oranındaki satın alma yoluyla toprak sahibi olma durumu oldukça yüksektir. Bu durum, mevsimlik işçilerin yalnızca emek ve coğrafya olarak değil, sermaye olarak da kırsal kesimin hareketli bir grubunu oluşturduğu biçiminde yorumlanabilir - tabii ki belli rezervasyonlarla...) Satın alınan miktar 6 hane için 14-35 dönüm arasında, birer hane için de 100-150 ve 200 dönümdür.

Toprak sattığını söyleyen hane sayısı 5'tir: 3 hane 6-50 dönüm arasında; birer hane de 200 ve 250 dönüm toprak satmıştır. Bu toprakların satılma yılları 1976-1988 arasındadır. (Kuşkusuz rakamlar çok küçük olduğu için anlamlı bir analiz pek de mümkün görünmemekle birlikte, toprak satın alan hane sayısının satandan çok olması akılda tutulması gereken bir özellik gibi görünüyor).

Konuşulan hane reislerinin babalarının toprak sahibi olup olmadığı ve sahip olunan toprak miktarı da ilginç sonuçlar vermektedir. Geçerli yanıt veren 84 hane reisinden 56'sı (% 66.6) babalarının da topraksız olduğunu söylemiştir. Babaları 1-50 dönüm arasında toprağa sahip olan 18; 51-100 dönüm arasında 2; ve 150-500 dönüm arasında 9 hane vardır. Yine temkinli olarak şu gözlemleri yapabiliriz: mevsimlik işçilerin toprak sahibi olma oranı babalarının toprak sahibi olma oranından yüksektir. Bununla birlikte, mevsimlik işçilerin sahip oldukları toprak miktarı babalarının sahip olduğu miktardan daha düşüktür. Kısaca, toprak sahibi olma şansları daha yüksek, fakat toprak büyüklüğü olarak daha düşük bir konumdadırlar.

İşlenen toprak olarak bakıldığında hem hane sayısı hem de toprak miktarı açısından daha yüksek sayılarla karşılaşılıyor. Geçerli yanıt alınan 79 haneden 35'i (% 44.3) hiç toprak işlemediğini söylemiştir. Topraksız hane oranının % 60 olduğu hatırlanırsa, işlenen toprak düzeyinde tasarrufun daha yüksek olduğu görülür. Bu hanelerden 5'i ortakçılık, 5'i de icar yoluyla toprak tasarruf etmektedir. (Ayrıca, örneklem içinde ortağa toprak veren 2; icara toprak veren de 1 hane vardır.) Toprak işleyen 44 haneden 30'u 1-50 dönüm; 7'si 51-100 dönüm; ve geri kalan 7'si de 150-500 dönüm arasında toprak işlemektedir. Görüldüğü gibi, mülk toprak/işlenen toprak ilişkisinde, işlenen toprak lehine bir artış vardır.

"Ailenizi geçindirmek için ne kadar toprağa ihtiyacımız var?" sorusuna geçerli yanıt veren 88 haneden 27'si (% 30.6) 15-100 dönüm; 25'i (%28.4) 101-200 dönüm 10'u (% 11.3) 201-300 dönüm; 5'i (% 5.6) 301-400 dönüm, 14'ü (% 15.9) 401-500 dönüm ve nihayet 7'si (% 7.9) 501-2500 dönüm şeklinde tercihte bulunmuştur. Bu beklentiler, oldukça "kanaatkar" bir örnekleme karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir: çoğunluk (% 60) 200 dönüm ve daha az bir toprak büyüklüğüyle yetineceğini/geçinebileceğini belirtmektedir. Sulama geldiğinde ne kadar toprakla geçineceklerine bakıldığında, çok daha büyük bir çoğunluk (% 88.3) 200 dönüm ve daha az toprakla yetineceklerini söylemişlerdir.

VII.1.3.iii. Ekilen Ürünler

Hane reislerinin kendi köylerinde hangi ürünleri ettikleri sorulmuş ve kendileri için önemli iki ürün hakkında bilgi alınmıştır. Buna göre, ilk sırada 36 haneden geçerli yanıt alınmış ve 24'ünün buğday, 5'inin mercimek, 5'inin fıstık ve birer kişinin de arpa ve pamuk ettiği görülmüştür. İkinci sırada ise, 11 hane reisi arpa, üçer hane reisi buğday ve mercimek, 2 hane reisi üzüm, ve 1 hane reisi de susam ettiğini söylemiştir. Görüldüğü gibi, ağırlık arpa buğday gibi bölgenin geleneksel ürünleri olan kuru tarım bitkilerindedir.

Buğday tarımı yapan 27 haneden 17'si 50 dönüme kadar, 10'u da 100-250 dönüm arasında buğday ekmektedir. Ekilen alanın küçüklüğüne paralel olarak pazarlanan buğday oranı da çok düşüktür. 17 hane reisi hiç buğday satmayıp tümünü hanede tükettiklerini, 7'si hepsini; 2'si çoğunu, 1'i de ettikleri buğdayın yarısını pazarladıklarını söylemişlerdir. Buğdayın pazarlanma biçimine bakıldığında hane reislerinden 7'sinin tüccara, 2'sinin kooperatife, 1'inin de tüccar ve TMO'ya satış yaptığı görülmüştür.

Arpa üretenlerin durumuda buğdayda olduğu gibidir. Arpa eken 12 haneden 8'i 50 dönüme kadar; 4'ü de 100 250 dönüm arasında ekim yapmaktadır. Arpa ekenlerin yalnızca 3'ü hepsini pazarlamakta, geri kalanların tümü ettikleri arpayı kendileri tüketmektedirler. Arpa da, tüccar ve TMO'ya satılmaktadır.

Mercimek üreten 8 haneden 6'sı 50 dönüme kadar ve kalan iki hanede 100 ve 200 dönüm mercimek ekmektedirler. Mercimek gibi çoğunlukla nakit getirmek üzere ekilen bir ürün için bile pazarlama oranı çok düşüktür. Ancak tek bir hane ürününün hepsini; 3'ü de yarısını sattığını söylemiş; geri kalanlar üretilen mercimeği hane tüketiminde kullandıklarını söylemişlerdir. Mercimek, tüccar ya da kooperatife satılmaktadır.

Tüm bunlar, mevsimlik göçe katılanların köylü hanelerin, çoğunlukla topraksız olmalarının yanısıra, topraklı olanların da ancak geçimlik denebilecek oranda tarımla uğraştıklarını göstermektedir.

VII.1.3.iv. Traktör Sahipliği

Bekleneceği gibi, örneklem haneleri içinde traktör sahipliği oranı çok düşüktür. Yalnızca 3 hane traktör sahibi olduğunu söylemiştir. Bunun yanısıra, kira yoluyla traktör kullanımı, ekim yapan hanelerin yaklaşık yarısı olan 17 hane tarafından olumlu biçimde yanıtlanmıştır.

VII.1.3.v. Hayvan Sahipliği

Örneklem haneleri içindeki köy çıkışlı hanelerde hayvan sahipliği de oldukça düşük düzeylerde dir. 91 hane içinde büyükbaş hayvan sahibi 10 (% 10.9); koyun sahibi 11 (% 12.08) ve keçi sahibi 12 (%13.1) hane bulunmaktadır. Sayı açısından da, genellikle, düşük rakamlarla karşılaşılıyor. Sığı r sahibi 10 haneden 6'sının 1; 1'inin 2; 2'sinin 3; ve nihayet 1'inin 9 hayvanı vardır.

Koyun sahibi 11 haneden 3'ünün 10; 2'sinin 20 ve her durumda birer hane olmak üzere 1,4,6,45,50 ve 100 hayvana sahip birer hane bulunmaktadır.

Keçi sahibi 12 haneden 4 hanenin 5; ikişer hanenin 2 ve 3; ve birer hanenin de 4,10,15 ve 50 keçisi vardır.

Görüldüğü gibi, sınırlı sayıdaki hayvan besleyicilerinin sürüleri, bu faaliyetin pazara yönelik olmaktan çok hane tüketimine yönelik olduğunu sergileyen boyuttadır. 9 büyükbaş hayvanı olan yalnızca 1, 20'den çok koyunu olan 5; 50 keçisi olan da 1 hane vardır.

Tarım gibi hayvancılık da, örneklem haneleri için, ailenin geçimlik faaliyetleri sınırında kalmaktadır.

VII.1.3.vi. Köy Çıkışlı Hanelerin Köy-Şehir Tercih ve Nedenleri

Şu an köyde oturan 91 hanenin, "köyde mi yaşamak iyi şehirde mi?" sorusuna verdikleri cevaplar yaklaşık eşit ağırlıkta bir sonuç vermiştir. Buna göre hanelerden 44'ü (% 48.3) köyde, 42'si (% 46.1) ise şehirde yaşamının daha iyi olduğunu söylemiş, 6 hane de (% 6.5) bu ayrımın kendileri için farketmediğini belirtmiştir. Genel beklenti, kırsal hanelerin büyük çoğunlukla kenti tercih edecekleri yolunda olmasına karşılık, (köy hane halkı anketi sonuçlarının da desteklediği gibi) araştırmamız durumun pek de böyle olmadığını göstermektedir. Mevsimlik göçe katılanlar kırsal kesimin en yoksul haneleri olmalarına ve göç yoluyla bir şehir deneyim ve bağlantısına sahip olmalarına rağmen, köyde yaşamının daha iyi olduğunu söyleyenler, küçük bir oranda da olsa, kentte yaşamının daha iyi olduğunu söyleyenlerden daha fazladır. Bu durum, köy hane halkı anketlerinin analizi bölümünde de vurgulandığı gibi, kırsal hanelerin körü körüne bir biçimde kentin tüm sorunların çözüm bulduğu bir cennet olduğu yolunda bir görüşe sahip olmadıklarını kanıtlamaktadır.

Bu tesbit, yapılan tercihin nedenlerine bakıldığında daha iyi anlaşılabilir. Köyde yaşamının iyi taraflarının neler olduğu

sorusuna, 15 hane doğrudan 'yok' biçiminde, 6 hane de 'her şeyi iyi' biçiminde yanıt vermiştir. Bunlar dışındaki 71 hane reisi köyün iyi yanı olarak, öncelikle (50 kişi) temiz hava sağlıklı gıda, trafik olmaması gibi çevresel faktörleri vurgulamışlardır. Geçim kolaylığı, para harcanmaması gibi ekonomik öğeleri ön plana çıkaranların sayısı 21; dayanışmanın olması, aile yapısının korunması, akrabalarla birlikte olma gibi sosyal nedenleri vurgulayanların sayısı ise 10'dur. Köy hanehalkı anketinde de gördüğümüz gibi, çoğunlukla kentsel ideolojinin parçası olarak değerlendirilen çevre koşullarına karşı duyarlılığın kırsal hanelerin en yoksul kesiminde bile ağırlıkla ortaya çıkmış olması, (kentlerimizin ne halde olduğunu bir kez daha düşünmek açısından) oldukça öğreticidir.

Köyde yaşamın kötü tarafları olarak çevresel faktörlere hiç değinilmemiş ve ilk sırada (50 kişi) işsizlik, topraksızlık, geçim sıkıntısı gibi ekonomik sorunlar anılmıştır. Ekonomik sorunları izleyen "kötü taraf", ulaşım zorluğu, okul-hastahane yokluğu gibi hizmet eksikliğini gösteren konular çevresinde yoğunlaşmaktadır. Son olarak 6 hane reisi, huzursuzluk, ağa baskısı, terör gibi sosyo-politik gerekçeler öne sürmüşlerdir.

Şehirde yaşamın iyi taraflarının neler olduğu sorusuna yanıt veren 86 hane reisinden 9'u hiç bir iyi yanının olmadığı; 5'i de 'bilmiyorum' biçiminde yanıt vermiştir. Bunlar dışında kalan 72 hane reisinden 28'i iş olanaklarının çokluğu gibi ekonomik bir gerekçeyi, 13'ü iş olanakları artı çocuklarını okutabilmeyi ön plana çıkarmış, geri kalan 31 kişi ise yaşam koşullarının iyiliği, sosyal hizmetlerin çokluğu, olanak bolluğu gibi öğeleri vurgulamışlardır.

Şehirde yaşamın kötü yanları olarak, 77 hane reisinden 25'i hiçbir kötü yanının olmadığı 8'i de bilmiyorum biçiminde yanıt vermiştir. Geri kalan 44 kişiden 16'sı işsizlik, pahalılık gibi ekonomik sorunlara değinmiş, 28 kişi ise kentin kalabalığı, toplumsal huzursuzluk, hava kirliliği, ortamın güvensizliği gibi sosyal-çevresel noktaları vurgulamışlardır.

VII.1.3.vii. Çocukları İçin Köy-Şehir Tercihi

Yukarıdaki tartışmayı tamamlamak üzere sorulan "çocuklarımızın büyüyünce köyde kalmaları mı iyi, şehre göç etmeleri mi?" biçimindeki soruya, geçerli yanıt veren 86 hane reisinden 5'i 'bilmiyorum' diyerek geçiştirmiş, tercih yapan hanelerden 59'u (% 72.8) şehre göç etmelerinin 22'si ise (% 27.2) köyde kalmalarının doğru olacağını söylemiştir. Şehre göç edilmesini isteyenler arasında neden belirten 51 kişiden 27'si okuma olanağı, görgülü olma gibi gerekçeleri, 17'si yaşam koşullarının iyiliğini ve 7 kişi de gelir ve iş imkanının bolluğunu vurgulamışlardır. Çocuklarının köyde

kalmasını isteyenler ise, şehrin kalabalık olması, köyde geçimin daha kolay olması, ailenin parçalanmaması, şehrin ahlak bozucu özelliklerinin olması gibi gerekçeler ileri sürmüşlerdir.

VII.1.3.viii. Şehre Göç Niyeti ve Nedenleri

Şehre göç etmeyi isteyip istemedikleri sorusuna geçerli yanıt veren 82 hane reisinden 45'i (% 54.8) olumlu, 37'si ise (% 45.2) olumsuz görüş belirtmiştir. Yakın gelecekte böyle bir göç niyeti olup olmadığı sorusuna da 76 haneden cevap alınmıştır. Bunlardan 3'ü belli olmadığını söylemiş, geri kalan 73 hane reisinden 30'u (% 41) olumlu, 43'ü ise (% 59) olumsuz yanıt vermiştir.

Göç etmek istemesinin temel nedenine cevap alınan 42 hane reisinden 32'si (% 76.1) topraksızlık, geçim sıkıntısı gibi ekonomik nedenleri, 7'si kentin daha iyi bir ortam sağlaması, köylüsü ile geçimsizlik gibi sosyal nedenleri, 3'ü de çocuklarını okutabilmek gibi kurumsal hizmetlere ulaşma isteği diyebileceğimiz gerekçeleri ileri sürmüşlerdir.

Göç etmek istenen yer olarak, 44 hane reisinden 26'sı (% 59) GAP Bölgesi içinde bir kent merkezine, 14'ü GAP dışında bir kente, 3'ü de "nerede geçim bulursam oraya" biçiminde yanıt vermiştir.

Göç edilmek istenen yerin seçilme nedeni olarak da, 49 hane reisinden 29'u (% 59.1) ekonomik nedenleri, 14'ü köyüne yakın olması, kendi memleketi olması gibi nedenleri, 6'sı da doğa güzelliği, iklim koşulları gibi çevresel nedenleri göstermişlerdir.

Gittikleri yerde nasıl bir işte çalışmak istedikleri sorusuna, 51 hane reisinden 15'i (% 29.4) "ne iş olursa" gibi, becerisiz olduklarını gösteren bir yanıt vermiştir. Geri kalan 36 hane reisinden 9'u kendi işini kurma gibi girişimci bir tercihte bulunurken, 27'si garsonluktan fabrika işçiliğine uzanan değişkenlikte ücretli bir konumu benimsediklerini göstermişlerdir.

VII.1.4.i. Kent Çıkışlı Hanelerin Mekansal ve Sosyal Hareketlilikleri

Kasaba ya da il merkezi olduğuna bakılmaksızın, toplam kent çıkışlı 137 haneden 69'u şu an buldukları yerde doğmuşlardır. (Ankette, babalarının nerede doğduğu değil, bizzat hane reisinin şu an bulunduğu yerde doğup doğmadığı, farklı bir yerde doğmuşsa şu an bulunduğu yere ne zaman geldiği sorgulanmıştır). Farklı bir yerde doğup, sonradan şu an yaşadığı il ya da kasabaya göç eden 68

haneden 4'ü 1937-50 yılları arasında, 7'si 1951-60 yıllarında, 10'u 1961-70; 28'i 1971-80; 12'si 1981-90 ve 7'si de 1991-1993 yılları arasında uş an sürekli yaşadığı kente göçmüştür. Görüldüğü gibi, bir anlamda bölgedeki kentleşme sürecine uygun bir biçimde, hanelerden çoğu (% 71.2) 1971 yılı sonrasında ş u an yaşadığı kente göçmüştür.

Bu kenti seçme nedeni sorulduğunda, kente ilişkin özelliklerin yanısıra çıktıkları köydeki durumlarına ilişkin yanıtlar da alınmıştır. Hane reislerinden bir bölümü (27 kişi), kendileri küçükken ailelerinin göçü nedeniyle bu kente geldiklerini ve bu nedenle de seçilme nedenini bilmediklerini söylemişlerdir. 31 hane reisi iş olanağı ya da ekonomik nedenlerle bu kenti seçtiklerini, 5 hane reisi, daha önce akrabalarının bu kente göçmüş olmasından, 9 hane reisi kan davası, ağa baskısı, topraksızlık gibi köyün olumsuzluklarından kurtulmak için ve 3 hane reisi de "kısmet-tesadüf" neticesi bu kente geldiklerini söylemişlerdir.

Göçenlerin tümü de ailecek bu göçü gerçekleştirmiştir. İlk geldiğinde kimin yanında kaldığı sorusuna çoğunlukla kiralık ev ya da kendi evimizde yanıtı alınmış, akraba-tanidik yanında kalan ancak 8 haneye raslanmıştır.

Bu kente siz göç etmeden önce gelmiş akrabalarınız var mıydı sorusuna, 66 hane reisinden 39'u (% 59) olumlu yanıt vermiştir. Bu akrabaların kendilerine yardımcı olup olmadığı sorusuna ise (kalacak yer ayarlama, dostluk, maddi-manevi yardım biçiminde), ancak 7 hane olumlu karşılık vermiştir.

Ş u an yaşanan kentte karşılaşılan belli başlı sorunların neler olduğu sorusuna 121 haneden geçerli yanıt alınmış ve bunlardan yalnızca 4'ü hiç bir sorunları olmadığını söylemiştir. Anılan sorunlar arasında ilk sırayı (% 80.1) işsizlik, geçimsizlik gibi ekonomik sorunlar almakta, bunu, eğitim, konut, su , yol gibi kentsel hizmet eksikliklerine göndermede bulunan sorunlar izlemektedir (% 13.2). 4 hane reisi de, komşularla anlaşmazlık, dul olmanın getirdiği zorluklar gibi, sosyal diyebileceğimiz sorunlara değ inmişlerdir.

Ş u an buldukları kentten başka bir yere göç etmeyi düşünüp düşünmedikleri sorusuna, geçerli yanıt alınan 132 hane reisinden 98'i (% 74.2) kararlı biçimde olumsuz, 23'ü (% 17.4) olumlu biçimde yanıt vermiş, 11 hane reisi de (% 8.3) kararsız olduklarını söylemişlerdir. Örneklemin çoğunluğunun 10 yıl ve daha uzun sürelerdir ş u an yaşadıkları kentte oldukları, (yani yerleşiklik düzeyleri) dikkate alındığında, görelî düşük orandaki bu hareketlilik beklentisi normal karşılanabilir. Nereye göç etmek istedikleri konusunda da aynı belirsizlik sürmüş, ve 21 geçerli yanıtın 10'u "belli değ il" şeklinde

gelmiştir. Sınırlı sayıdaki diğer yanıtlar arasında 2 yurtdışı, 3 Antalya-Mersin, birer İzmir-Kırşehir-Konya-Edirne, ve 2 Ş.Urfa tercihi bulunmaktadır.

GAP bölgesindeki bir köyde tarımsal toprakları olup olmadığı sorusuna ancak 9 olumlu yanıt gelmiş, 3 hane reisi de topraklarını sattıklarını söylemişlerdir. Toprak sahiplerinden 6'sı bu toprağın akrabaları tarafından işlendiğini, 2'si kiracıya/ortakçıya verdiğini ve biri de toprağı işlenmeyip boş durduğunu belirtmiştir. İleride bu köylerine dönmeyi düşünüp düşünmedikleri sorusuna 6 olumlu yanıt alınmıştır.

VII.1.4.ii. Kent Çıkışlı Hanelerin Konut Özellikleri

Bu bölümün başında belirtildiği gibi, Çukurova'ya pamuğa gelen hanelerin 91'i köy, 137'si ise, kasaba ya da il, kent merkezi çıkışlıdır. Kent çıkışlı hanelerden ne tür bir konutta yaşadığı bilgisi alınabilen 131 haneden 84'ü (% 64.1) gecekonduda, 46'sı müstakil evde ve nihayet 1'i de apartman dairesinde oturmaktadır. Aslında, buradaki "müstakil ev" kategorisi oldukça subjektif bir ayrımın sonucu olarak ele alındığında, örneklem hanelerinin hemen hemen hepsinin gecekondu çıkışlı olduğu ileri sürülebilir. Tapu tahsisine sahip olan ya da gecekondusunu başka şekilde legalize eden haneler, gecekonduda değil, müstakil evde oturduklarını söylemektedirler. Nitekim, oturduğu konut için tapı tahsisi alıp almadığı sorulduğunda, 47 hane reisi olumlu, kalanlar ise olumsuz yanıt vermiştir.

Evin mülkiyet durumu sorulduğunda, geçerli yanıt alınan 128 haneden 101'inin (% 78.9) hane reisi ya da eşinin üzerine kayıtlı özel mülk olduğunu, 27'sinin ise kiracı konumunda olduklarını görüyoruz. Eve sahip olma biçimi olarak, 101 haneden 27'si (% 26.7) satın aldıklarını, 52'si (% 51.4) ailece kendilerinin yaptıklarını, 22'si (% 21.7) ise ustalara yaptırdıklarını söylemişlerdir.

Oturdukları evin oda sayısı bilgisi alınabilen 128 haneden 10'u 1 odalı, 59'u 2 odalı, 33'ü 3 odalı, 20'si 4 odalı ve son olarak 7'si 5 ve daha fazla odalı bir evde yaşadıklarını söylemişlerdir. Görüldüğü gibi örneklemin çoğunluğu (92.1) 2 ve daha çok odalı evlerde oturmaktadırlar. Örneklemin, çoğunlukla, 6 kişi ve daha kalabalık hanelerden oluştuğu düşünüldüğünde, evin fizik mekanı açısından pek de 'ferah' durumda olmadıkları söylenebilir.

Oturulan konutun diğer özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Görüldüğü gibi, konutların çoğu elektrik (% 90) ve su (% 89) gibi temel hizmetlerden yararlanır durumdadır.

Kentsel mekanda olunmasına rağmen, konut içi tuvalete sahip olmayan % 19 oranında hanenin mevcudiyeti ilginçtir. Benzer biçimde banyosu ve mutfakı olmayan konut oranı da oldukça yüksektir (sırasıyla % 65 ve % 43).

TABLO VII.4
Kent Çıkışlı Hanelerin Konut Özellikleri

	Musluk Suyu	Elektrik	Banyo	Salon	Mutfak	Tuvalet
Var	122 (89.0)	124 (90.5)	44 (32.11)	57 (41.6)	74 (54.0)	104 (75.9)
Yok	11 (8.0)	9 (6.5)	89 (64.9)	76 (55.4)	59 (43.0)	26 (18.9)
Bilinmeyen	4 (2.9)	4 (2.9)	4 (2.9)	4 (2.9)	4 (2.9)	7 (5.1)

(Bütün durumlar için sayı = 197)

VII.1.5.i Örneklem Hanelerinin Gelir Kaynakları

Örneklem hanelerinin büyük çoğunluğu için, temel gelir kaynağı mevsimlik tarımsal işçiliktir. Gelirlerinin temel öğelerini öğrenebilmek amacıyla, hane reislerine aralarından üçünü seçmeleri için çeşitli seçenekler sunulmuştur. Buna göre, hane reislerinin % 80.2'si gelirlerinin temel öğesi olarak mevsimlik işçiliği ilk sırada anmışlardır. Aşağıdaki tablodan ayrıntılarıyla izlenebileceği gibi, mevsimlik tarım işçiliği dışında, gelir sağlayıcı anlamda farklı faaliyette bulunan hane sayısı oldukça sınırlıdır. Kırsal hanelerin ancak 1/3'ü tarımsal faaliyetten olan gelirlerinin mevsimlik işçilikten fazla olduğunu söylemiştir. Aynı şeyi hayvancılık için söyleyen yalnızca 7 hane vardır. Kendi hesabına yapılan ve çoğunluğunu marjinal faaliyetlerin oluşturduğu gelir getirici işler ancak ikinci sırada ve çok az sayıda belirtilmiştir. Tüm bunlar, mevsimlik göçe katılan hanelerin temel geçim kaynaklarının ağırlıklı olarak bu faaliyetten oluştuğu ve bunu yevmiyeli olarak başkası hesabına çalıştıkları diğer geçici işlerle destekledikleri sonucuna varılabilir.

TABLO VII.5
Gelirin Temel Öğeleri

Gelir Kaynağı	1.Sıra	2.Sıra	3.Sıra
Toprak-Tarım	29	11	5
Hayvancılık	7	15	9
Mevsimlik İşçilik	183	21	12
Başkasına Yevmiyeli	4	52	9
Kendi Hesabına İş	-	8	6
Diğer	1	1	4
Cevapsız	4	120	183
Toplam	228	228	228

Ovaya gelindiğinde pamuk çapa ve toplaması dışında başka ücretli iş bulup bulamadıkları sorusuna yalnızca 17 hane reisi (% 7.4) olumlu yanıt vermiştir. Yapılan işler, gübre hamallığı, sulama, bahçıvanlık gibi tarımsal işlerdir.

VII.1.5.2. Tasarruf ve Gelir Kullanma Biçimi

Aşağıdaki tablodan izlenebileceği gibi, örneklem haneleri, gelirlerinin düşüklüğünün bir sonucu olarak, çeşitli yatırım kalemlerinde neredeyse hiç varlık gösterememektedirler. Borç ödeme gibi gündelik zorunlu tüketime göndermede bulunan ve düğün gibi prestij harcaması dışında ev yapımı ya da arsa alımı gibi kısmi yatırım kalemlerinde olan hane sayısı yalnızca 16'dır. Bu tabloda bulunan ve karşılıkları çoğunlukla boş bulunan kalemler, örneklem hanelerinin neleri yapabildiklerinin yanısıra, neleri yapamadıklarının görülebilmesi açısından konulmuştur.

TABLO VII.6
Tasarruf ve Gelir Kullanma Biçimi

Harcama Türü	Harcamada Bulunan Hane Sayısı (%)
Tarla Alımı	1
Arsa Alımı	4
Ev Yapımı	12
Vadeli Hesap	-
Altın Alımı	1
Tahvil Alımı	-
Döviz Alımı	-
Sulama Yatırımı	-
Hayvan Alımı	5
Tarımsal Makina	-
Düğün	17
Hac	-
Borç ödeme	28
Tarım dışı iş	-
Dükkan Açma	-
TOPLAM	68

VII.1.5.iii Dayanıklı Türetim Malları Sahipliği

Aşağıdaki tablodan izlenebileceği gibi, mevsimlik göçe katılan hem kırsal hem de kentsel haneler, dayanıklı tüketim malı sahipliği açısından da oldukça yoksul durumdadırlar. Her bir kalemtedeki temsiliyet, gerek genel köy hanehalkı anketi gerekse kent hanehalkı anketi sonuçlarında bulunan oranların çok altındadır.

TABLO VII.7
Dayanıklı Tüketim Malı Sahipliği

Dayanıklı Tüketim Malı	Sahip Olan Hane Sayısı
Buzdolabı	67 (30.2)
Fırın	5 (2.1)
Siyah Beyaz TV	75 (32.8)
Renkli TV	15 (6.5)
Video	1 (0.4)
Çamaşır Mak.	1 (0.4)
Otomatik Çam.Mak.	0 (0.0)
Bulaşık Mak.	1 (0.4)
Telefon	13 (5.7)
Misafir Odası Takımı	4 (1.7)
Otomobil	0 (0.0)

VII.1.5.iv. Borç

Şu an herhangi bir borçları olup olmadığı sorusuna, 228 haneden 156'sı (% 68.4) olumlu yanıt vermiştir. Borçlu olanların çoğunluğu (110 hane reisi: % 70.5), geçim sıkıntısı ve gündelik harcamalar nedeniyle; 18'i (% 11.5) sağlık harcamaları nedeniyle, 15'i (% 9.6) düğün sünnet gibi törensel sosyal faaliyetler nedeniyle, 10'u (% 6.4) ev alımı nedeniyle, kalan 3 hane reisi de arazi, hayvan ya da tarımsal araç alımı nedeniyle borçlanmışlardır. Görüldüğü gibi, ev alımını da dışarıda bırakırsak, üretken yatırım faaliyeti nedeniyle borçlanan ancak üç hane reisi vardır. Bu durum, mevsimlik göçe katılan hanelerin gelir düzeyiyle, ve birikime değil ancak tüketime yetecek bir kazanç elde edebildikleri tesbitiyle uyum içindedir.

Borçlanma nedenlerinin (en azından anlamlı sayıda olanlarının), kent ve köy çıkışlı olmakla ne ölçüde değiştiğine de bakmak mümkün. Örneğin, geçim sıkıntısı nedeniyle borçlandığını söyleyen 107 hane reisinin 58'i (% 54.4) kent, 49'u (% 45.8) köy çıkışlıdır. Benzer biçimde, sağlık nedeniyle borçlandığını köylenen 18 kişiden 12'si (% 66.7) kent, 6'sı (% 33.3) köy çıkışlıdır. Aynı çapraz ilişkiyi düğün sünnet borçlanmaları bağlamında yaptığımızda, 15 hane reisinden 10'unun (% 66.7) kent, 5'inin (% 33.3) köy çıkışlı olduğunu görüyoruz. Son olarak aynı ilişkiyi ev aldığı için borçlandığını söyleyen 10 hane reisi için yapabiliriz. Bekleneceği gibi, bu gruptaki hanelerin de çoğunluğu (% 80) kent çıkışlıdır.

Tüm bunlar, hem bu anketi hem de köy hane halkı bağlamında, hane reislerinin köy-kent tercihi yaparken, köyün iyi yanı olarak geçim rahatlığını göstermeleriyle uygunluk içerisindedir. Köy, görece olarak, para ekonomisinin marjinde yaşamayı mümkün kılarken, kentsel hayat böyle bir olanağı

hemen hemen tümüyle dışarıda bırakılmaktadır. Borçlanmaların çoğunluğunun kentte yaşaması, köylü hanelerin kente bakışlarının rasyonelliğinin bir kanıtı olarak da görülebilir.

Şu an borcu olan hanelere borç kaynakları sorulduğunda, geçerli yanıt alınan 145 hane reisinden 94'ü (% 64.8) faizsiz olarak tanıdıklarına, 16'sı (% 11.03) faizle tefeciye, 6'sı faizle ağaya, 7'si bankaya ya da kooperatife, 20'si de tüccara borçlandığını söylemiştir. Görüldüğü gibi, çoğunluk, doğrudan sosyal ilişkide olduğu yakın çevresine borçlanmıştır. Faizle tefeci ya da ağaya borçlananların sayısı küçük olmakla birlikte oran olarak önemsiz oranda değildir (% 15.1). Formel kurumlara borçlanma, örneklem hanelerinin hem sabit hem de akışkan gelirlerinin düşüklüğüne paralel olarak, en küçük oranı teşkil etmektedir.

Borç kaynaklarıyla kent ya da köy çıkışlı olmayı çaprazladığımızda, kentlilerin % 43.8, köylülerinse % 37.8 oranında yakın tanıdıklarına borçlandıklarını görüyoruz. Bankaya borçlandığını söyleyen 6 kişinin ikisi kent çıkışlı 4'ü köy çıkışlıdır. İlginç bir başka nokta, faizle şahsa borçlandığını söyleyen 16 kişiden 5'inin kent çıkışlı olmasıdır. Bu durum, formal kaynaklara ulaşmakta güçlük çeken kentli hanelerin de geleneksel kaynaklara başvurduklarını göstermektedir.

VII.1.6. Göç Organizasyonu

VII.1.6.i. Çukurova'ya Gelme Düzenliliği

Hem kent hem köy çıkışlı hanelere yerleşik oldukları yer ile Çukurova arasındaki göçün çeşitli boyutlarını anlayabilmek üzere bir dizi soru sorulmuştur. Bu sorular göçün organizasyonu kadar, pamukta çalışma koşullarını ve bu faaliyetin hane ekonomisi içindeki yerini çözümleyebilmemize de yardımcı olacaktır.

Çukurova'ya olan göçün düzenliliğini çıkarabilmek için, pamuk tarlalarında konuşulan hanelere, ovaya ilk ne zaman geldikleri ve ovaya şimdiye kadar kaç kez geldikleri biçiminde iki soru sorulmuştur. İlk kez hangi yılda geldikleri sorusuna geçerli yanıt veren 228 hane reisinden 14'ü (% 6.1) "çocukluğumdan beri " ya da" kendimi bildim bileli " şeklinde yanıt vermiş, 25'i (% 10.9) 1960-70 arasında, 93'ü (% 40.7) 71-80 arasında, 72'si (31.5) 81-90 arasında ve nihayet 24'ü (% 10.5) 1991-93 arasında geldiğini söylemiştir. Şimdiye kadar kaç kez Çukurova'ya geldikleri sorusuna da, 56 hane reisi (% 24.5) 1-5 kez, 46'sı (% 20.1) 6-10 kez, ve son olarak 42'si (% 18.4) 21 ve daha çok kez geldiklerini söylemişlerdir. Görüldüğü gibi,

hanelerin çoğunluğu için Çukurova göçü tarihsel düzenliliği olan bir göç türüdür. Çukurova'ya ilk kez geldiğini söyleyen yalnızca 13 (% 5.7) hane reisine raslanmıştır.

Hane reislerinin yaşlarının da etkili olduğu bu düzenliliğe köy ve kent çıkışlılar açısından baktığımızda aşağıdaki tabloda verilen sonuçlara ulaşırız:

TABLO VII.8

Kent ve Köy Çıkışlı Olmak İtibariyle Çukurova'ya Kaç Kez Gelindiği

Kaç Kez Gelindiği	Kent	Köy	TOPLAM
1-5	35 (62.5) (25.5)	21 (37.5) (23.3)	56 (24.7) (24.7)
6-10	31 (67.4) (22.6)	15 (32.6) (16.7)	46 (20.3) (20.3)
11-15	27 (69.2) (19.7)	12 (30.8) (13.5)	39 (17.2) (17.2)
16-20	28 (63.6) (20.4)	16 (36.4) (17.8)	44 (19.4) (19.5)
21+	137 (60.4)	90 (36.9)	227 (100.0)

Görüldüğü gibi tablodaki dağılım anlamlı bir analizi mümkün kılmıyor. Temkinli olarak, 21+ kategorisinde köy çıkışlıların kent çıkışlılardan daha fazla yığıldığını söylemekle yetinebiliriz.

Geçen yıl nerede oldukları sorusuna geçerli yanıt veren 225 hane reisinden 194'ü (% 86.2), yine Adana-Mersin civarında olduklarını, 16'sı (% 7.1) Ş.Urfa'da olduklarını, 6'sı (% 2.6) Hatay'da çalıştıklarını; 3'ü İstanbul'da, 2'si askerde, ve her durumda yalnızca birer kişi olmak üzere İzmir, Konya, Gaziantep ve Söke'de olduklarını söylemişlerdir.

VII.1.6.ii Aileden Pamuğa Gelenler ve Geride Kalanlar

Görüşme yapılan 228 hanedeki (Çukurova'ya gelen ya da geride kalan) toplam nüfus 1507 kişidir. Bunlardan 1184'ü Çukurova'ya gelmiş, 323'ü ise geride kalmıştır. Ortalama olarak baktığımızda, aile büyüklüğü 6.6 kişiden oluşmaktadır. Çukurova'ya gelen her hanedeki ortalama üye sayısı 5.1'dir. 118 hane geride kimse kalmaksızın bütünüyle Çukurova'ya gelmiştir. Geride hane üyesi bırakan 110 hane için ortalama geride kalan kişi sayısı 2.9'dur.

Özellikle pamuk toplama faaliyeti kilo başına ücretlendirildiği ve bu işi kimin yaptığı işvereni ilgilendirmediği için, haneler genellikle, çocuk-yetişkin tüm üyelerinin emeğini değerlendirme yoluna gitmektedirler. Bu nedenle, başka bir işi olmadığı takdirde tüm hanehalkı göçe katılmakta ve ailecek Çukurova'ya gelinmektedir. Bu tür mevsimlik göç nedeniyle ailenin parçalanması ya da tek kişi olarak istihdam çok ender rastlanan bir durumdur. Bizim örneklemimiz çerçevesinde de tek başına Çukurova'ya gelen yalnızca 4 kişi vardır. Bunlar da, muhtemelen akrabaları ya da hiç değilse köylüleri/hemşehrileriyle birlikte gelmişlerdir. Çukurova'ya gelen hane büyüklüklerine baktığımızda, hanelerin % 58.4'ünün 2-5 kişiden, % 35'inin 6-10 kişiden oluştuğunu görüyoruz. Beklenebileceği gibi, bunların çoğunluğu 1. dereceden akrabalarından oluşmaktadır. Hane reisleri hariç toplam gelenlerin % 31.9'u oğullar, % 22.3'ü kızlar; % 11.3'ü eşler, % 5.4'ü kız kardeşler, % 5.3'ü erkek kardeşler, % 3 anne ya da babalar ve nihayet % 1.4'ü torun, yeğen, gelin, amca gibi ikinci dereceden akrabalarından oluşmaktadır. Görüldüğü gibi, çoğunluk (% 65.5) çekirdek ailenin birinci derece üyeleriyle göçe katılmıştır.

Göçün ailecek yapıldığının bir başka kanıtı, 228 haneden 118'inin (% 51.7) geride hiç kimseyi bırakmadan tümüyle Çukurova'ya gelmiş olmasıdır. Zaten, hane reisleri, "Çukurova'ya genellikle kimlerle birlikte gelirsiniz?" sorusuna, büyük çoğunlukla (% 92.1) ailece ya da akrabalarla yanıtını vermişlerdir. Tek başına geldiğini söyleyen 1, komşularla geldiğini söyleyen 1, arkadaşlarıyla geldiğini söyleyen 4 ve (muhtemelen soru yanlış aktarıldığı için) elçilerle geldiğini söyleyen 11 hane reisi vardır.

VII.1.6.iii Ailede Pamukta Çalışan kişi ve İktisaden Faal Üye Sayısı

Pamuk toplayarak aile gelirine katkıda bulunma potansiyeli olan hanehalkı üyeleri olarak 10-60 yaş arasını aldığımızda, 218 hanede (10 haneden bu bilgi alınamamıştır) toplam 882 kişi olduğunu görüyoruz. Bu, hane başına ortalama (yaklaşık) 4 kişi demektir. Gerçek dağılıma baktığımızda, her hanede çoğunlukla 2-6 kişi arasında üyenin pamuk toplama faaliyetine katıldığı anlaşılıyor. Bu dağılım tam olarak aşağıdaki gibidir: (Çizelgenin sol tarafı hanede pamukta çalışan kişi sayısını, sağ tarafı ise o aralıktaki hane sayısını göstermektedir).

Kişi Sayısı	Hane Sayısı
1	6
2	56
3	36
4	46
5	31
6	20
7	12
8	4
9	4
10	2
11	1
14	1
TOPLAM	228

Önceki bölümde belirtildiği gibi, Çukurova'ya gelen hanelerdeki toplam kişi sayısı 1507, hane başına kişi sayısı da 5.1'dir. 10-60 yaş aralığını gerçekçi bir belirleme olarak kabul edersek, Çukurova'ya gelen her hanede, ortalama olarak, 1 kişi bağımlı (ya da, üretken olmayan) nüfus olduğunu görüyoruz.

Ailede iktisaden faal olma potansiyeli olan nüfusu belirlemek üzere, Çukurova'ya gelenler ve geride kalan üyeler birlikte ele alınabilir. Kentsel istihdam yapısının özelliği nedeniyle çalışması muhtemel hane üyesi yaşının alt sınırını 15'te tuttuğumuzda (üst sınır yine 60 kalmak üzere), toplam potansiyel nüfus (yeni eklenmeler olmasına rağmen) 834'e düşmektedir. Bu da hane başına ortalama 3.8 kişi demektir. Görüldüğü gibi, Çukurova, hanenin reel faal nüfusunun (az da olsa) üstünde bir reel istihdam olanağı sağlamaktadır. Hele, kent ya da kır çıkışlı hanelerin yerleşik oldukları mahalde sürekli ya da geçici istihdam olanaklarının daha düşük olduğu gözönüne alındığında Çukurova'nın dar gelirli haneler için cazibesi daha iyi anlaşılabilir.

VII.1.6.iv Göç Organizasyonu: Elçiler

Bölgeden Çukurova'ya olan göçün her yıl tekrarlanan bir düzenlilik arzettiğini ve bu durumun 1940'larda açık koza pamuk türlerine geçiş sonrasında giderek yapısalıştığına daha önce de değinmiştik. Bu düzenlilik işgücü sağlayan haneler açısından daha da önemli olarak pamuk üreticileri için gerekli ve kaçınılmazdır. Pamuğun yağmur yemeden ve olabildiğince kısa sürede tarladan kaldırılması, gerekli emeğin zamanında teminiyle mümkündür. Özellikle belli bir ölçeğin üzerindeki arazi büyüklüklerinin gerektirdiği emek miktarı, o emeğe ihtiyaç duyulduğunda bulunup bulunamayacağının önceden bilinmesini gerekli kılar. Bu nedenle gereken sayıda işçiyle bağlantı, elçiler aracılığıyla, kış sezonunda yapılır.

Elçiler, üretici için hayati önem taşıyan belli zamanda belli miktarda emeğin hazır olması için tarla sahipleri ve mevsimlik işçiler arasında aracı işlevi görürler. Kısacası, pamuk çapa ve toplamasındaki emek örgütlenmesi elçiler aracılığıyla kotarılır.

Bu bölümde, elçi ile kurulan ilişkileri de içerecek biçimde, pamuk tarımının önemli bir boyutunu teşkil eden mevsimlik işçilerin ne tür bir örgütlenme içinde bu olaya katıldıklarını anlamaya çalışacağız.

Çukurova'ya gelmeden önce bir elçiyle anlaşma yapıp yapmadığı sorusuna, geçerli yanıt alınan 226 haneden 176'sı (% 77.8) olumlu, 46'sı (% 20.3) olumsuz yanıt vermiş, 4 hane reisi de kendisinin aynı zamanda elçi olduğunu söylemiştir. Elçilerle anlaşması olmadan Çukurova'ya gelen 16 hane reisi, işi doğrudan toprak sahibiyle ya da hemşehrileri aracılığıyla örgütlediklerine veya geldikten sonra bir elçiyle bağlantı kurduklarını belirtmişlerdir. Önceden anlaşarak gelenlerle elçi arasındaki sosyal ilişki yakınlığını anlamak üzere sorulan aralarında bir akrabalık ya da başka tür bir yakınlık olup olmadığı sorusuna 199 geçerli yanıt alınmıştır. Bunlardan 87'si (% 43.7), elçinin hemşehrisi /köylüsü olduğunu; 47'si (% 23.6) akrabası olduğunu; 61'i de (% 30.6) elçiyle aralarında bu tür bir yakınlık olmadığını söylemiştir (geri kalan 4 kişi bizzat kendileri elçidirler).

Yapılan ön anlaşma çerçevesinde, işi garantiye bağlamak için çoğunlukla bir avans mekanizması işletilmektedir. Mevcut emek arzı ve iş arasındaki dengeye bağlı olarak bu mekanizma kimi zaman işveren kimi zaman da emekçi lehine işlemektedir. Genellikle, elçiler kontrol ettikleri aileleri kendilerine bağlı kılabilmek için, kıştan bir miktar avans vermektedirler. (Kimi zaman, özellikle emek arzı çok olduğunda, işveren ya da elçi çapa ve toplama zamanında gerekli olan emeği garantiye alabilmek için emekçilerin para ya da altınlarını 'rehin' olarak tutmaktadırlar).

Örneklem içindeki hane reislerinden 66'sı (% 28.9) önceden avans aldıklarını, geri kalan 162'si ise (% 71.1) almadıklarını söylemişlerdir. (İş alabilmek için önceden para ya da altınını 'rehin'e veren kimseye rastlanmamıştır). Bu, oldukça düşük bir orandır. Çeşitli sakıncaları ya da kendilerine bir zararı olabileceği nedeniyle diğer aileler tarafından bilinmesini istememeleri nedeniyle de, hane reislerinin para konularında oldukça hassas davranabilecekleri ve bu nedenle de bulunan oranın varoldandan daha düşük çıkabileceği gözardı edilmemelidir.

Araştırmamızın mevsimlik tarım işçileri anketi, bu bölümün başında belirtildiği gibi, pamuk çapalama sezonu olan Mayıs ayında yapılmıştır. Pamukta asıl tehlikeli sezon toplama zamanı olmakla birlikte, yapılan anlaşmalar, çoğunlukla, çapa ve toplamayı birlikte içerir. Nitekim, örneklem hanelerinden 118'i (% 51.7) elçiyle yaptıkları ön anlaşmanın hem çapa hem de toplamayı kapsadığını, 110'u ise (% 48.2) yalnızca çapa için anlaşmış olmakla birlikte, çalışmalarının muhtemelen toplama sonuna kadar süreceğini fakat bunun henüz kesinleşmemiş olduğunu söylemişlerdir.

VII.1.6.v. Ovaya Gelen ve Dönmesi Planlanan Tarih

Hanelerin Çukurova'ya geldikleri ve dönmeyi planladıkları tarihlerin aylar itibariyle ayrıntılı dökümü aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre, hanelerin çoğunluğunun (% 78.4) çapa mevsiminin başlangıcı olan Nisan-Mayıs aylarında ovaya geldiği anlaşılmaktadır. Dönüş tarihi ise, pamuk toplama mevsiminin sona erdiği Kasım ayına denk düşmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, Haziran ayında dönüş yapmayı planlayan 41 hane, ya yalnızca çapa için ovaya gelen ya da çapa ve toplama mevsimleri arasındaki zamanı kendi memleketlerinde geçiren hanelerin varlığını göstermektedir.

TABLO VII.9
Ovaya Gelen ve Dönülen Tarih

Ay	Gelen Tarih	Döneceği Tarih
Bir Önceki Yıl	9	
Ocak	6	
Şubat	17	
Mart	16	
Nisan	96	
Mayıs	79	
Haziran	1	41
Temmuz		3
Ağustos		3
Eylül		5
Ekim		21
Kasım		68
Aralık		11
İş Bitince		58
Cevapsız	5	19
Toplam	228	228

VII.1.6.vi Çukurova'da Hastalanma

Çukurova'da haneden kimsenin işten kalacak ölçüde hastalanıp hastalanmadığı sorusuna 115 hane reisi (% 50.4) hastalanıldığı şeklinde yanıt vermiştir. Bunlardan 69'u (% 60) sıtma, 17'si (% 14.7) güneş çarpması, 9'u (% 7.8) ishal, 6'sı (% 5.2) zirai ilaçlardan zehirlenme, 14'ü de (% 12.1) soğukalgınlığı, bronşit, kızamık, kalp yetmezliği, kireçlenme, mide bozukluğu gibi çeşitli rahatsızlıklar geçirdiklerini söylemişlerdir. Söz konusu rahatsızlıkların tedavisi konusunda (geçerli yanıt alınan 110 hane reisi arasında), 17'si (% 15.4) hiç bir şey yapmadan geleneksel yollarla iyileşmeye çalışmış, 62'si (% 56.3) doktora gitmiş, 31'i de (% 28.1) hastaneye gitmiştir.

Bu sonuçlar iki gözlemi mümkün kılmaktadır. İlki, sıtma oranının yüksekliği önemlidir, çünkü mevsimlik işçiler bu hastalığı çıktıkları yere de taşımaktadırlar. Özellikle sulamanın yaygınlaşmasıyla birlikte, Güneydoğu Anadolu bölgesinde sıtmaya karşı alınacak önlemlerde yalnızca bölgenin değil, bu hastalığın bir başka kaynağı olan Çukurova'nın da dikkate alınması gerekecektir. İkincisi, hasta olanlar arasında hastahane ve doktor gibi formel-kurumsal tedavi yollarını kullananların oranındaki dikkat çekici yüksektir. Bu da, mevsimlik işçilerin, en yoksul kesimden gelmelerine karşın kentli çağdaşlaşmanın önemli göstergelerinden olan kurumlarla ilişki kurmada epey yol almış olduklarına işaret etmektedir. Son olarak, Çukurova'da çalışan mevsimlik işçilerin çalışma ve yaşama koşullarının, yüksek hastalanma oranına bakarak, pek de sıhhi olmadığı sonucuna varabiliriz.

VII.1.7.i Göç Edenlerin Gittikleri İller

Konuşulan hane reislerinden, sürekli ikamet ettikleri yöreden göçedenlerin çoğunlukla buldukları üç il söylemeleri istenmiştir. Bu soruya ilk sırada geçerli yanıt veren 203 hane reisinden % 71.4'ü Adana'ya, % 8.3'ü Mersin'e, % 6.8'i Doğu ya da Güneydoğu Anadolu illerinden birine, % 13.3'ü de batı illerine göç edildiğini söylemişlerdir. Ayrıntılı dökümü aşağıda verilen bu dağılımın en çarpıcı yanı, Adana-Mersin'in yalnızca mevsimlik değil kalıcı göçün de birinci hedefi olduğunu ortaya koymasındır.

TABLO VII.10
Yöreden Göçedenlerin Gittikleri İller

İl	1.Sırada Söylenen Hane Sayısı	2.Sırada Söylenen Hane Sayısı	3.Sırada Söylenen Hane Sayısı
Adana	145	20	9
Adıyaman	1	-	-
Afyon	1	-	-
Ankara	2	4	1
Antalya	2	7	9
Aydın	1	-	-
Diyarbakır	1	2	-
Gaziantep	8	4	1
Hatay	2	8	3
İçel	17	55	3
İstanbul	5	8	8
İzmir	6	11	9
Konya	4	3	2
K.Maraş	1	-	5
Tekirdağ	1	-	-
Ş.Urfa	2	1	-
Doğu İli	-	5	2
Batı İli	3	2	4
Suriye	1	-	-
Cevapsız	25	98	172
Toplam	228	228	228

VII.1.7.ii. Hanenin Akrabasının Bulunduğu İller

Hanenin hangi illerde akrabaları olduğunu sorgulayan soru da, geçedilen iller dağılımıyla uygunluk içindedir. Bu soruya gelen yanıt sayısı düşük olmakla birlikte, bölge dışı olarak ilk sırayı yine Adana ve Mersin'in aldığını görüyoruz. Bölge illeri olarak da, örneklemin ağırlıklı olarak Ş.Urfa'lılardan oluşması nedeniyle, ilk sırada Ş.Urfa bulunmakta, bu ili Gaziantep izlemektedir. Akrabaların bulunduğu illerin ayrıntılı dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

TABLO VII.11
Hanenin Akrabasının Bulunduğu İller

İl	1.Sıra	2.Sıra	3.Sıra
Adana	36	22	-
Adıyaman	2	-	-
Ankara	3	2	2
Aydın	1	-	-
Bursa	1	-	-
Diyarbakır	2	-	-
Elazığ	1	-	-
G.Antep	15	5	-
İçel	13	9	3
İstanbul	5	5	2
İzmir	3	1	
Konya	1	1	
Mardin	1	1	
Ş.Urfa	60	5	3
Cevapsız	84	177	218
Toplam	228	228	228

VII.1.7.iii. Hane Reislerinin Gördüğü İller

Hane reislerinin sürekli yerleşik buldukları yer ve Adana dışında kalan bireysel coğrafyalarını anlayabilmek için sorulan "çalışma ya da ziyaret, gezme amacıyla gittiğiniz 3 il söyler misiniz?" sorusuna 123 hane reisinden geçerli yanıt gelmiştir. Bu sonuç, kalan 105 hanenin (% 46), sürekli yaşadıkları yer ile Çukurova dışında bir yer görmedikleri anlamına gelmektedir. Farklı bir il görenlerin tam dökümü aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre, ilk sıradaki illerin dağılımını ele aldığımızda 16 hane reisinin (% 13) İstanbul, 12 hane reisinin (% 9.7) İzmir, 11 hane reisinin (% 8.9) Ankara'yı gördüğünü buluyoruz. Hatay, Antalya, Mersin'i gören toplam hane reisi sayısı 30'dur (% 24.3). Yukarıda anılanlar dışında herhangi bir Batı ilini gören 42 (% 34.1), herhangi bir Doğu ilini gören 7 (% 5.6) hane reisi bulunmaktadır.

TABLO VII.12
Hane Reislerinin Gördüğü İller

İl	1.Sıra	2.Sıra	3.Sıra
Ağrı	1	2	-
Ankara	11	3	2
Antalya	5	2	
Aydın	7	1	
Bingöl	1	-	
Burdur	1	-	1
Bursa	3	1	1
D.Bakır	1	1	
Edirne	2	4	
Erzurum	1	-	3
G.Antep	4	1	
Hatay	6	2	
Isparta	2	1	
İçel	19	3	1
İstanbul	16	-	1
İzmir	12	8	
Kırşehir	4	1	
Konya	10	5	1
Kütahya	1	-	
Manisa	1	1	1
Sakarya	1	-	
Sivas	1	-	1
Yozgat	7	5	2
Zonguldak	1	-	
Kıbrıs	4	1	
Cevapsız	106	186	204
Toplam	228	228	228

Bu ziyaretlerin ne amaçla yapıldığına baktığımızda (geçerli yanıt alınan 119 hane reisinden), mercimek/nohut/pamuk toplama gibi geçici tarım işleriyle, inşaat işçiliği gibi geçici kentsel işlerin oluşturduğu ekonomik amaçlı yer değiştirmelerin ilk sırayı aldığını görüyoruz (88 hane reisi: % 73.9). Askerlik, 24 hane reisinin (% 20.1) farklı bir yeri görüp tanınması için vesile olmuştur. Geri kalan 7 haneden 4'ü yalnızca gezme amacıyla; 3'ü de sağlık nedeniyle ziyarette bulunduğunu söylemiştir.

VII.1.7.iv. Doğu-Batı Tercih i

"Doğu'da mı yaşamak iyi Batı'da mı? hangisini tercih edersiniz?" sorusuna 210 hane reisinden geçerli yanıt alınmıştır. Bunlardan 109'u (% 51.9) Doğu'yu; 91'i (% 43.3)

Batı'yı tercih etmiş; 10'u da (% 4.7) "bilmiyorum" ya da "farketmez" biçiminde yanıt vermişlerdir.

Yapılan bu tercihi kent ya da köy çıkışlı olmayla ilişkilendirdiğimizde, aşağıdaki tablodan izlenebileceği gibi, bu iki grup arasında çok anlamlı bir farklılık olmamakla birlikte, köy çıkışlıların küçük bir farkla da olsa Batı'yı daha çok tercih ettiklerini görüyoruz.

TABLO VII.13
Köy-Kent Çıkışlı Olmak İtibariyle Doğu-Batı Tercihi

Tercih	Kent	Köy	Toplam
Farketmez	7	3	10
	(70.0)	(30.0)	(100.0)
	(5.5)	(3.7)	
Doğu	67	42	109
	(62.0)	(38.0)	(100.0)
	(52.8)	(50.0)	
Batı	53	38	91
	(58.2)	(41.8)	(100.0)
	(41.7)	(46.3)	
Toplam	127	83	210
	(100.0)	(100.0)	(100.0)

*Bilinmeyen:10

VII.1.8.i. Kitle İletişim Araçlarıyla İlişki

Hangi gazeteleri tercih edip okursunuz sorusuna, ancak 77 haneden yanıt alınabilmiştir. Çoğunluk, ısrarla, hiç bir gazeteyi ne aldıklarını ne de okuduklarını söylemişlerdir. Tercih yapanlar da, herhangi bir yönelimi gösterecek ya da bir analizi mümkün kılacak biçimde belli gazetede ya da gazetelerde yoğunlaşmaksızın, ülkedeki belli başlı gazetelere dağılmışlardır.

Günlük haberler konusunda okudukları gazeteye mi yoksa Radyo-TV'ye mi güvendikleri yolundaki soruya 192 geçerli yanıt gelmiş ve çoğunluğun (% 87.5) radyo-TV'ye güvendiği görülmüştür. (Bu durum, gazete okumama gerekçesi olarak da alınabileceği gibi, basılı medyanın negatif popülaritesini göstermesi bakımından da ilginçtir.)

VII.1.8.ii. GAP'a İlişkin Bilgi Kaynakları ve Görüşler

GAP'a ilişkin bilgilerin nereden, nasıl edinildiğini araştıran soruya 226 hane geçerli yanıt vermiştir. Bunlardan 69'u (% 30.2) 'bilgim yok', 10'u da (% 4.4) 'ilgilenmiyorum' demişlerdir.

Geriye kalan 147 haneden çoğunluğu (% 75.5) radyo-TV'yi birincil kaynak olarak göstermiş, 28 hane reisi (% 19) aynı kaynağı köylüsü/arkadaşı olarak belirtmiş ve ancak 8 hane reisi (% 5.4) gazetelerden bilgi edindiğini söylemiştir.

Bu bilgi kaynaklarını kent/köy çıkışlı olmaya göre ayırttığımızda, bilgim yok ya da ilgilenmiyorum diyen 79 hane reisinden çoğunun (% 62.0) kentte yaşadığını, gazeteden bilgi edinen 8 kişilik küçük grubunun 7'sinin de, yine, kent çıkışlı olduğunu, radyo-TV'yi kaynak gösterenlerin % 60'ının kentli, ve son olarak GAP'a ilişkin bilgileri köylüsü ya da arkadaşından edinenlerin % 46'sının kentli olduğunu görüyoruz.

"GAP'ın şimdiye kadar size bir faydası ya da zararı oldu mu?" sorusunda, 31 hane reisi (% 13.5) 'bilmiyorum' biçiminde yanıtlanmış, 188 hane reisi (% 82.4) 'ne faydası ne zararı oldu', 7 hane reisi faydası ve nihayet 2 hane reisi de zararı olduğunu söylemiştir. Aynı sorunun geleceğe ilişkin beklentiyi sorgulayan versiyonuna, yani GAP'ın ileride kendilerine faydası olup olmayacağı sorusuna, geçerli yanıt alınan 214 hane reisinden 136'sı (% 59.6) hiç bir faydasının olmayacağı, 54 hane reisi (% 23.6) tarımsal gelişme ve iş olanağı gibi ekonomik açılardan yararlı olacağı, ve 23 hane reisi de (% 10.08) 'belki olur' gibi umutsuz bir yanıt vermiştir. Görüldüğü gibi, bu sonuçlar pek de iyimser bir beklentiye işaret etmemektedir. Hem kent hem de kırsal en yoksul kesimlerinden oluşan mevsimlik tarım işçileri açısından GAP projesi çok da bir şey ifade etmemektedir. Yine de, "GAP'ın bölgeye ve ülkeye ne tür faydaları olacaktır?" sorusunda daha olumlu bir tabloyla karşılaşırız. Bu soru bağlamında, 'bilmiyorum' ya da 'olmayacak' türündeki olumsuz yanıtların oranı % 20.1'e düşmekte ve geçim sıkıntısının azalması, iş imkanlarının artması, toprak ve ürünün değerlendirilmesi, hem bölgenin hem ülkenin kalkınacağı gibi ekonomik ağırlıklı olumlu beklentiler % 80'ler düzeyinde çıkmaktadır. Tüm bu birbiriyle çelişir gibi görünen neticeler hem projenin içinde bulunduğu aşama hem de örneklemin özelliği (topraksız ya da az topraklı kırsal haneler ve kent yoksulları) dikkate alındığında bir anlam kazanmaktadır. Onlar için GAP, somut ve şu ana ilişkin pratik bir etki olmaktan çok, geleceğe ilişkin olumlu beklentileri temsil eden bir ideal ve hayal statüsündedir. Şu an içinde buldukları olumsuz koşullara olan tepkilerini GAP'a ilişkin olumsuz görüşlerle de desteklemekte, ama aynı GAP'ı kendilerini geleceğe olumlu biçimde ilıştirmenin bir simgesi olarak alkışlamaktadırlar.

Pamuk üretiminin GAP Bölgesinde yaygınlaşması durumunda nasıl bir yol izleyecekleri sorusuna 217 hane reisi geçerli yanıt vermiştir. Bunlardan çoğunluğu (168 hane reisi: % 77.4)

GAP Bölgesindeki pamukta çalışmaya gideceğini, 34'ü (% 15.6) Çukurova'ya gelmeyi sürdüreceğini, 15'i de (% 6.9) nerede iş olursa oraya gideceğini ya da verilecek olan ücrete göre davranacaklarını söylemişlerdir.

VII.1.8.iii. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin En Önemli Sorunları ve Çözüm Yolları

Örnekleme çıkan hane reisleri, bölgenin en önemli sorunları olarak, öncelikle, işsizlik, altyapı ve yatırım eksikliği, yoksulluk, topraksızlık, susuzluk gibi ekonomik sorunları vurgulamışlar (151 kişi: % 66.2), ikinci olarak benzer sorunları terör, eğitimsizlik ve genel olarak geri kalmışlıkla ilişkilendirmişler (63 kişi: % 27.6), geri kalan 14 hane reisi de bu konuda fikri olmadığını söylemiştir.

Bu sorunların nasıl çözülebileceği konusunda 24 hane reisi görüş bildirmekten kaçınmış ve yalnızca tek bir hane reisi 'çözülemez' şeklinde kesin olumsuz görüş bildirmiştir. Geri kalan 203 hane reisinden çoğu (143 kişi: % 70.4) yatırım yapılması, fabrika-okul açılması, GAP'la su gelmesi gibi odağında devletin olduğu bir çözüm yolunu, 39'u (% 19.2) yine devletten bekledikleri bir toprak reformu aracılığıyla, ve 21'i de (% 10.3) politik yapıda değişikliğe gönderme yapan ve bölgeye özerklik verilmesinden devlet ve PKK'nın anlaşmasına kadar varan bir dizi dönüşüm önerisiyle bölgenin sorunlarının çözülebileceğini söylemişlerdir.

Soru	Yanıt	Oran (%)
1. Sorun nedir?	İşsizlik, altyapı ve yatırım eksikliği, yoksulluk, topraksızlık, susuzluk	66.2
2. Sorunun çözümü nedir?	Yatırım yapılması, fabrika-okul açılması, GAP'la su gelmesi	70.4
3. Sorunun çözümü devletten bekleniyor mu?	Evet	19.2
4. Sorunun çözümü devletten bekleniyor mu?	Hayır	10.3
5. Sorunun çözümü devletten bekleniyor mu?	Diğer	

VII.2.1. GAP DIŞI ŞEHİR MEVSİMLİK GÖÇ ANKETİ

Araştırmanın bu bölümünde İstanbul ve İzmir'de yapılan toplam 284 Şehir mevsimlik göç anketini analiz etmeye çalışılacaktır. Araştırmanın amaçına bağlı olarak adı geçen iki ilde bulunan mevsimlik göçmenlerle görüşülmüştür. Bu grup çalışma alanları ve çalışma biçimleri gereği tarımda mevsimlik olarak çalışan gruptan ayrılmaktadır. Bu grupta yer alan göçmenler kentsel işlerde mevsimlik olarak çalışmaktadır.

TABLO VII.14
Şehir Mevsimlik Göç Anketlerinin Dağılımı

		%
İstanbul - Merter	1	0.4
Zeytinburnu	23	8.1
Süleymaniye	19	6.7
Eminönü	33	11.6
Fatih	29	10.2
Halkalı	1	0.4
Sarıyer	2	0.7
Kadıköy	32	11.3
Bayrampaşa	2	0.7
Güngören	6	2.1
Ümraniye	19	6.7
Beyoğlu	3	1.1
Sefaköy	1	0.4
Bahçelievler	2	0.7
Avcılar	10	3.5
Belirsiz	1	0.4
İstanbul Toplam	184	64.8
İzmir - Bornova	33	11.6
Konak	27	9.5
Buca	8	2.8
Karşiyaka	32	11.3
İzmir Toplam	100	35.2

Tablo VIII.14'den de anlaşılabilereği gibi toplam 284 anket İstanbul ve İzmir'de gerçekteştirilmiştir. İstanbul'da yapılan 184 anket, bu ilin 19 yerleşim biriminde gerçekteştirilmiştir. Bu yerleşim birimleri içinde Eminönü (33), Kadıköy (32), Zeytinburnu (23), Süleymaniye (19) ve Ümraniye'de (19) yapılan anketler çoğunluğu oluşturmaktadır. İzmir'de yapılan 100 anket ise dört değişik yerleşim biriminde gerçekteştirilmiştir.

Anketlerin ayrıntılı analizine geçmeden önce, şehire mevsimlik göç eden 284 kişiden alınan bilgiler ışığında, bunların hanelerinde birlikte yaşadığı insanlara ait demografik dağılımları değerlendirmeye çalışacağız.

TABLO VII.15
Hane Halkı Yaş Dağılımı

Yaş	1-18	19-25	26-35	36-40	41-50	51-60	61-98	Geçersiz	Toplam
K.Kişi	50	130	87	7	10	-	-	-	284
H.H2	3	36	37	23	101	62	21	1	284
H.H3	44	7	23	31	88	63	24	4	284
H.H4	64	66	89	15	13	16	4	17	284
H.H5	88	65	81	13	3	7	1	26	284
H.H6	90	67	52	4	5	5	3	58	284
H.H7	85	50	34	8	5	2	4	96	284
H.H8	86	27	18	-	2	-	2	149	284
H.H9	60	13	7	2	-	-	-	202	284
H.H10	48	6	3	-	-	1	-	226	284
Toplam	618	467	431	103	227	156	59	779	2840

Şehir mevsimlik göçünde ele aldığımız 284 kişiden edindiğimiz bilgiye göre, bu kişilerin hanelerinde bulunanların yaş dağılımı Tablo VII.15'de gösterilmektedir. Hanelerde bulunan ilk on kişiye kadar bilgi aldığımız için yaş dağılımları da ilk on kişi için geçerlidir. Bir başka ifade ile, bu dağılım 2061 kişi için geçerlidir. Ele aldığımız 284 mevsimlik göçmenin hanesinde bulunanlar içinde 1-18 yaş arasındakilerin sayısı 618, toplam içindeki oranı % 29.9'dur. Bu yaş grupları içinde en büyük gruptur. İkinci büyük grup ise 19-25 yaş aralığında yer alanlar tarafından oluşturulmaktadır. Bu yaş aralığında yer alanların sayısı 467, toplam içindeki oranı % 22.6'dır. Birinci ve ikinci yaş aralığını birlikte ele alırsak 1-25 yaş aralığında yer alanların toplam içindeki oranın % 52.5'dir.

Üçüncü yaş aralığı olan 26-35 grubunda 431 kişi vardır. bunların toplam içindeki oranı ise % 20.9'dur. Bunu takip eden yaş aralığında bulunan hane halkı sayısı 103 iken, toplam içindeki oranı % 4.9 olarak orataya çıkmaktadır. 41-50 yaş aralığında bulunanlar 227 (% 11.0) kişi iken, 51-60 yaş aralığında 156 (% 7.5) kişi vardır. Son yaş grubu olan 61-68 aralığında bulunan hane halkı sayısı 59'dur (% 2.8).

TABLO VII.16
Hanede Bulunanların Hane Reisine Yakınlığı

	H.H2	H.H3	H.H4	H.H5	H.H6	H.H7	H.H8	H.H9	H.H10	Top
Karısı	72	6	9	1	-	2	-	2	4	96
Babası	121	83	10	6	3	5	-	-	-	228
Annesi	79	120	18	5	9	6	2	-	1	240
E.Kardeş	8	27	154	127	96	74	51	29	13	579
K.Kardeş	1	1	37	75	91	74	56	28	19	382
Dedesi	2	-	1	-	-	2	1	-	-	6
Oğlu	-	32	20	15	12	10	11	7	11	118
Kızı	-	9	17	21	11	8	5	8	5	84
Eşinin Akrabası	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
B.Annesi	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Amca,Dayı Yeğen vs	-	-	1	9	5	8	9	8	6	46
Geçersiz	1	4	17	25	57	95	149	202	225	775
Toplam	284	284	284	284	284	284	284	284	284	2556

Hanede bulunanların dağılımına baktığımızda, en büyük grubun erkek kardeşler tarafından oluşturulduğunu görüyoruz. Bunların sayısı 579, toplam içindeki oranı % 32.3'dir. Bu grubu kız kardeşler takip etmektedir (382, % 21.4). Başka bir şekilde ifade edersek kardeşler, hane halkı içindeki en büyük grup olarak belirmektedir. Kardeşler toplamı 961, toplam içindeki oranı ise % 53.7'dir.

Kardeşlerden sonra gelen en büyük iki grup anne ve babalardır. Mevsimlik göçmenlerin hanelerinde bulunanların 228'i (% 12.8) görüşülen kişilerin babaları iken, 240 (% 13.4) kişisi anneleridir. Bunların toplamı 468, toplam içindeki oranı % 26.2'dir. Dolayısı ile anne, baba ve kardeşlerin toplamı en büyük grubu oluşturmaktadır. Bunların toplam içindeki oranı ise % 79.9'dir. Anne, baba ve kardeşleri izleyen diğer bir büyük grup, görüşülen kişilerin oğullarıdır. bunların hane halkı içindeki sayısı 118 (% 6.6). Kız çocukların sayısı ise 84'dür (% 4.7). Bunların toplam sayısı 202 iken toplam içindeki oranı % 11.3'dir. Bunlara ek olarak, görüşülen kişilerin karılarının sayısı 96'dır (% 5.3). Tüm bu grupları bir arada ele alırsak, hane halkının % 96.5'inin anne, baba, kardeşler, çocuklar ve görüşülen kişinin karısı tarafından oluşturulduğu görülecektir. Geriye kalanlar ise, görüşülen mevsimlik göçmenlerin dedeleri, amca, dayı, yeğenleri ve benzeri akrabaları tarafından oluşturulmaktadır.

Ayrıca bu dağılımdan yararlanarak, hane halkı üyelerinden 837 (% 46.9) kadın, 944 (% 53.1) erkek olduğunu anlayabiliriz.

TABLO VII.17
Hane Halkı Eğitim Durumu

Eğitim	K.K	H.H2	H.H3	H.H4	H.H5	H.H6	H.H7	H.H8	H.H9	H.H10	Top
Okur-yazar Değil	20	148	147	55	42	44	28	10	4	5	503
Okur-yazar	8	22	24	10	10	4	8	11	6	2	105
İlkokul2	7	6	5	9	10	9	4	5	4	4	63
İlkokul3	6	3	1	9	9	9	9	4	3	5	58
İlkokul4	8	4	4	4	3	4	5	8	3	6	49
İlkokul5	196	96	67	137	130	115	100	68	34	15	958
Orta1	4	-	1	-	1	2	1	-	1	-	10
Orta2	15	-	4	3	3	6	3	3	2	-	39
Orta3	12	3	7	10	19	10	11	9	3	1	85
Lise1	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	3
Lise2	-	-	2	5	8	5	4	2	5	2	33
Lise3	7	1	-	5	1	2	1	2	-	-	19
Üniversite	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Okuma yaşında Değil	-	-	18	20	20	15	15	12	17	19	136
Geçersiz	1	1	4	17	25	58	95	150	202	225	778
Toplam	284	284	284	284	284	284	284	284	284	284	2840

Görüşülen kişi ve hane halkının eğitim durumunu gösteren Tablo VII.17'yi incelediğimizde ilk göze çarpan olgu, eğer okuma yaşında olmayanları (136) ve geçersizleri (778) çıkarsak, 1926 kişi içinde, ilkokul mezunları ile okuyazar olmayanların iki büyük grubu oluşturmasıdır. İlkokul mezunlarının sayısı 958 (% 49.7) iken, okur-yazar olmayanların sayısı 503 (% 26.1). Orta okul bir ve ikinci sınıfta okuyan ya da terk etmiş olanları da ilk okul mezunları grubuna katarsak ilk okul mezunlarının sayısı 1026'ya (% 53.2) yükselecektir.

Okur yazar olan 105 (% 5.4) kişi vardır. Bu gruba ilk okul iki, üç ve dördüncü sınıfta okuyan ya da terk etmiş olanları (275, % 14.2) da katarsak bu sayı 380 (% 19.6) yükselecektir. Orta okul altı eğitim alanları (orta ikiden terk edenler dahil) ve okur yazar olanları birlikte düşünürsek, bunların sayısı 1273 (% 66.0) olacaktır. Buna karşın orta okul üstü eğitim alanların sayısı 141, toplam içindeki oranı ise % 7.3'dür.

Bu oranlardan çıkarılabilecek bir kaç sonuç vardır. Birincisi, okur yazar olmayanların hane halkı içindeki oranı yüksektir (% 26.1). Okur yazar olanları ve ilk okuldan terk edenleri birlikte düşünürsek, ilk okul eğitimini tamamlamamış

olanların sayısı da (275, % 14.2) azımsanacak oranda değildir. Esas yığılma ilk okul mezunları düzeyinde olmaktadır. Bu grubun toplam içindeki oranı % 53'2'dir.

Orta okul mezunu olan sadece 85 kişi vardır (% 4.4). Buna lise bir ve ikinci sınıfta okuyan ya da terk etmiş olan 36 kişiyi de eklersek bu sayı 121'e (% 6.2) yükselecektir. Lise mezunu olan 19 (% 0.9) kişi var iken, üniversite mezunu olan sadece 1 kişi vardır. Görüldüğü gibi lise ve sonrası eğitim alan hane halkı üyelerinin sayısı 20'yi geçmemektedir.

TABLO VII.18
Hanehalkı Meslek Dağılımı

Meslek Gurupları	K.K	H.H2	H.H3	H.H4	H.H5	H.H6	H.H7	H.H8	H.H9	H.H10	Toplam
Ev Kadını	-	154	131	76	96	106	82	53	30	79	757
Çiftçi, Çoban, Hayvancılık	-	68	50	44	30	25	19	13	7	1	257
Esnaf Tüccar Bakkal	7	10	13	10	13	8	8	2	1	-	72
İşportacı	46	2	2	13	13	8	6	4	2	1	97
Kalifiye inşaat işçisi	34	1	9	4	6	4	2	2	-	-	62
İnşaat işçisi	123	7	5	25	21	17	12	8	3	1	222
Tanımlanm amış işçiler	12	5	5	25	21	12	3	-	-	3	86
İşsiz	5	10	10	8	6	2	4	3	2	-	50
Diğer	57	18	14	29	11	12	6	2	4	2	155
Geçersiz	-	9	45	50	67	90	142	197	255	247	1082
Toplam	284	284	284	284	284	284	284	284	284	284	2840

Konuşulan kişi ve hane yaşayan diğer kişilerin meslek dağılımını incelediğimizde 767, yani toplam içinde % 27.0 oranında ev kadını olduğunu görüyoruz. Bunun yanında 1082 geçersiz vardır. Bu grup içinde çocuklar, çalışamaz durumda olanlar ve cevap vermeyenler ve uygun olmayanlar da vardır. Bu grubun toplam içindeki oranı % 38.1 iken iki grubun toplam içindeki oranı % 65.1'dir.

Ev kadınları ve geçersiz grubunu dışladığımızda geriye çalışabilecek durumda olan (işsizler dahil) 991 kişi kalmaktadır. Bu grubun toplam içindeki oranı % 34.9'dur. Bunlardan işsiz olan 50 kişiyi çıkarırsak 941 kişi kalmaktadır. İşsizlerin bu grup içindeki oranı % 5.0'dır.

Çalışan 941 kişinin sayısal dağılımı ve kendi içindeki oranları aşağıdaki gibi belirlemektedir. Meslek dağılımı içinde en büyük grubun 267 kişi ve % 28.4 oranı ile tarımsal işlerde (çiftçi,

çoban, hayvancılık) çalışanlar tarafından oluşturmaktadır. İkinci büyük grup ise, 222 kişi ve % 23.6 oranı ile düz inşaat işçilerince oluşturmaktadır. Bunun yanısıra, inşaat sektöründe, kalifiye işlerde çalışan 62 kişi (% 6.5) vardır. Kalifiye inşaat işçileri ile düz inşaat işçilerini birlikte değerlendirirsek bu grup 284 kişi ve % 30.1 oranı ile en büyük grubu oluşturur. Çeşitli iş gruplarını içeren diğer kategorisine baktığımız zaman, 155, yani % 16.5 oranında kişinin bu grupta çalıştığı görülmektedir. Bunların dışında, 97 kişi (% 10.3) ile işportacılık yapanlar, sayı bakımından en önemli grubu oluşturmaktadır. Dolayısıyla, işportacılık yapanların üçüncü büyük grubu oluşturduğunu söyleyebiliriz. Diğer gruplara gelince, tanınlanmamış işlerde çalışan 86 kişi (% 9.1), esnaf, tüccar ve bakkal grubunu oluşturan 72 kişi (% 7.6) vardır.

Hane halkının meslek dağılımı yanında hanede çalışan sayısının incelenmesi, hanelerin çalışma yaşamı hakkında daha ayrıntılı fikir sahibi olmamızı sağlayacaktır. Tablo VII.19'da bu durum incelenmektedir.

TABLO VII.19
Hanede Çalışan Kişi Sayısı

Çalışan kişi sayısı	%
0 Çalışmayanlar	2 0.7
1 Kişi	36 12.7
2 Kişi	53 18.7
3 Kişi	59 20.8
4 Kişi	62 21.8
5 Kişi	37 13.0
6+ Kişi	31 10.9
Geçersiz	4 1.4
Toplam	284

Ele aldığımız 284 hane içinde, % 21.8 oranı ile 4 kişinin çalışması en sık rastlanan durumdur. Bunu 3 kişinin çalıştığı 59 hane, toplam içindeki % 20.8 oranı ile izlemektedir. Tablo geneline baktığımızda, yığılmanın 2 ile 5 kişinin çalıştığı haneler etrafında olduğu görülmektedir.

Hanede çalışan sayısı ortalaması 3.31'dir. Ortalamanın yüksek olmasının nedenlerinden biri geçici ve güvenli olmayan işlerde çalışmanın yaygın olmasından kaynaklanabilir. Akla gelen diğer bir neden ise aile büyüklüğüdür

Ele aldığımız haneler için geçerli olan aile büyüklükleri aşağıda, tablo VII.20'de gösterilmektedir.

TABLO VII.20
Aile Büyüklüğü

Ailenin Büyüklüğü	%	
1-4	23	8.1
5-8	169	59.5
9-12	75	26.4
13-16	11	3.9
17+	2	0.8
Geçersiz	4	1.4
Toplam	284	

Tablonun incelenmesinden de anlaşılabilceği gibi, 284 hane içinde 5-8 kişiden oluşan hanelerin oranı % 59.5'dir. Bunu % 26.4 oranı ile izleyen ikinci büyük grup ise 9-12 kişiden oluşan hanelerdir. Bir başka ifade ile 5-12 kişi tarafından oluşturulan hanelerin toplam haneler içindeki oranı % 85.9'dur. Ele aldığımız hanelerin % 8.1'i, 1-4 kişilik aileler tarafından oluşturulurken, 13-16 kişilik ailelerin oranı % 3.9'dur.

Aile yapısına baktığımızda, çekirdek ailenin yaygın olduğunu görüyoruz. Çekirdek aileler toplam hanelerin % 59.8'ini oluşturmaktadır. Geniş aile tipinin oranı ise % 33.0 gibi yüksek bir oran olarak orataya çıkmaktadır.

TABLO VII.21
Aile Tipi

Aile Tipi	%	
Çekirdek Aile	170	59.8
Geniş Aile	94	33.0
Bozulmuş Geniş Aile	8	2.8
Akrabalarla	7	2.4
Bekar	1	0.35
Geçersiz	4	1.4
Toplam	284	

Aile tipini gösteren tablo VII.21 ile aile büyüklüğünü gösteren tablo VII.20'yi birlikte ele alırsak, kişi sayısı büyük olan çekirdek aile tipinin yaygın olmasına rağmen, geniş aile tipinin de yaygın olduğu sonucuna varabiliriz. Bu, yukarıda belirtilen ailede çalışan sayısının yüksekliğini açıklayıcı nedenlerden biri olarak kabul edilebilir.

VII.2.2. Görüşülen Kişinin Demografik Özellikleri:

Bu bölümde İstanbul ve İzmir'de görüştüğümüz 284 mevsimlik göçmenin demografik özelliklerini incelemeye çalışacağız.

VII.2.2.i. Yaş:

Görüşülen 284 mevsimlik göçmenin yaş dağılımı baktığımızda en küçük yaşın 14 en yüksek yaşın ise 48 olduğunu görüyoruz. Tablo VII.22'de görüşülen kişilerin yaş dağılımı incelenmektedir.

TABLO VII.22
Görüşülen Kişinin Yaşı

Yaş		%
14-18	50	17.6
19-25	130	45.8
26-35	87	30.6
36-40	7	2.5
41-48	10	3.5

Bu incelemede ilk göze çarpan olgu, görüşülen yani şehre mevsimlik işler için gelen 284 kişiden, % 17.6'sının 14-18 yaş aralığında, % 45.8'inin 19-25 yaş aralığında olmasıdır. 26-35 yaş aralığında olanlar ise toplamın % 30.6'sını oluşturmaktadır. Bir başka ifade ile, 14-35 yaş aralığında olanların toplam içindeki oranı ise % 94.0'dür. 36 yaş üstündekilerin toplam içindeki oranı sadece % 6.0'dır. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, şehirde mevsimlik işlerde çalışmak üzere göçenler daha çok gençlerdir. Ortalama yaşın 24.7 yıl olması da bunu güçlendiren bir olgudur.

Bu yargıyı güçlendirecek diğer bir bulgu, görüşülen kişilerin medeni halini incelediğimizde karşımıza çıkmaktadır. Görüşülen kişilerden (154) % 54.2'si evli iken, (130) % 45.8'i bekarıdır. Medeni durum ile yaş gruplarını karşılaştırdığımızda aşağıdaki durum ile karşılaşılır.

TABLO VII.23
Görüşülen Kişilerin Yaşı ve Medeni Durumu

	Evli	%	Bekar	%
14-18	31	20.1	19	14.6
19-25	66	42.9	64	49.2
26-35	44	28.6	43	33.1
36-40	6	3.9	1	0.8
41-48	7	4.5	3	2.3
Toplam	154	54.2	130	45.8

Evli olanların % 42.9'u 19-25 yaş arasında bulunmaktadır. Bekarlar içinde de 19-25 yaş grubunun % 49.2 lik bir oranda olduğunu görüyoruz. Yaş gruplarını baz alarak bir değerlendirme yaparsak, 14-18 yaş grubu içinde evli olanların oranı % 62.0 iken, bekarların oranı % 38.0'dir. 19-25 yaş grubu ele alınırsa, bu grup içinde evlilerin oranın % 50.8 iken bekarların oranın (% 49.2) da hemen hemen aynı olduğunu görülecektir. 26-35 yaş aralığındakiler için de aynı oranlar söz konusudur. Bu grup içinde evlilerin oranı % 50.6, bekarların oranı % 49.4'dür. Beklenebileceği gibi, 36-40 yaş aralığında bulunanlar içinde bekarların oranı (% 14.3) iyice düşmektedir. Son yaş grubu olan 41-48 yaş aralığı için ise bekarların oranı % 30.0'dur.

VII.2.2.ii. Eğitim

Görüşülen kişilerin eğitim durumu ile hane halkının eğitim durumları arasında paralellikler gözlemlenmek mümkündür. Okur yazar olmayanların sayısı 20 (% 7.1), okur yazar olanlar 8 (2.8) iken ilk okul mezunlarının sayısı 196'dır (% 69.2). Orta okul mezunu 12 (% 4.2), lise mezunu 7'dir (% 2.4). Üniversite mezunu ya da üniversiteye devam etmiş kimse bulunmamaktadır.

TABLO VII.24
Konuşulan Kişinin Eğitimi

Eğitim		%
Okur-yazar Değil	20	7.1
Okur-yazar	8	2.8
İlkokul2	7	2.4
İlkokul3	6	2.1
İlkokul4	8	2.8
İlkokul5	196	69.2
Orta1	4	1.4
Orta2	15	5.3
Orta3	12	4.2
Lise3	7	2.4
Geçersiz	1	-
Toplam	284	

İlk okulun ara sınıflarından ayrılanları okur yazar kategorisinde ele alırsak, okur yazarların sayısı 29, toplam içindeki oranı % 10.2 olacaktır. İlk okul mezunlarına, orta okul birinci (4) ve ikinci sınıftan (15) ayrılanları da eklersek ilk okul mezunlarının sayısı 215, toplam içindeki oranı ise % 75.9 olacaktır.

VII.2.2.iii. Konuşulan Kişinin Doğum Yeri

Mevsimlik olarak şehirde tarım dışın işlerde çalışan 284 kişi ile anket yapılmıştır. Bunların bölge doğumlular arasından seçilmesine dikkat edilmiştir. Buna karşın, Niğde (9), Bayburt (13), Erzincan (1) ve Kahramanmaraş (2) doğumlu toplam 25 kişi ile de anket yapılmıştır. Bu grubu diğer olarak tanımlayacağız.

TABLO VII.25
Konuşulan Kişilerin Doğum Yerleri

		%
Adıyaman	23	8.1
Diyarbakır	66	23.2
Gaziantep	38	13.4
Mardin	70	24.6
Siirt	27	9.5
Urfa	29	10.2
Batman	6	2.1
Diğer	25	8.8
Toplam	284	99.9

Yukarıdaki tablodaki dağılıma baktığımızda, konuşulan kişiler içinde % 24.6 ile Mardin doğumlular en büyük grubu oluşturmaktadır. İkinci büyük grup ise % 23.2 oranı ile Diyarbakır doğumlular oluşturmaktadır. Gaziantep doğumluların oranı % 13.4 iken, Urfa doğumluların oranı % 10.2 olarak ortaya çıkmaktadır. Siirt doğumluların oranı % 9.5, Adıyaman'da doğanların oranı % 8.1, Batman doğumluların oranı % 2.1'dir. Diğer grubunu oluşturan Bayburt, Niğde, Erzincan ve Kahramanmaraş doğumluların oranı % 8.8'dir.

VII.2.2.iv. Konuşulan Kişinin Mesleği

Konuşulan kişilerin meslek ya da çalıştığı işleri incelediğimizde, inşaat işçiliği yapanların oranın % 43.3 olarak belirlediğini görüyoruz. İkinci büyük grup ise işportacılık yapan 46 kişi tarafından oluşturulmaktadır. Bu grubun oranı ise % 16.2'dir.

Diğer grubunda yer alanların sayısı 30 kişidir, yani bu grubun toplam içindeki oranı % 10.6'dır. İşçilik yaptığını söyleyenlerin sayısı 12, toplam içindeki oranı ise % 4.2'dir. Bunların yanında inşaat sektöründe düz işçilik dışında işler yapan, inşaat kalıpcısı (11), inşaat ustası (11), demirci (7), sıvacı (6) toplam 35 kişi vardır, bunların toplam içindeki oranı % 12.3'dir. İnşaat işlerinde çalışanların toplam sayısı

158'dir. Bir başka ifade ile, konuşulan kişilerin % 55.6'sı inşaat işlerinde çalışmaktadır.

TABLO VII.26
Konuşulan Kişinin Mesleği

		%
İşporta	46	16.2
Kahveci-garson	11	3.9
İnşaat kalıpcısı	11	3.9
İnşaat ustası	11	3.9
İnşaat işçisi	123	43.3
İşçi	12	4.2
Ayakabı boyacısı	8	2.8
Simitçi Fırıncı	9	3.2
Demirci	7	2.5
Sıvacı	6	2.1
Gazinocu Lokantacı	5	1.8
İşsiz	5	1.8
Diğer	30	10.6
Toplam	284	100.0

VII.2.3. Tasarruf ve Borçlanma

Konuşulan kişilerin son iki yılda ne gibi tasarruf yaptıkları aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir.

TABLO VII.27
Tasarruf Değerlendirme Tablosu

Tasarruf	Evet	%	Hayır	Geçersiz	Toplam
Tarla Aldı	8	2.8	275	1	284
Arsa Aldı	5	1.8	278	1	284
Köyde veya Kasabada Ev Yaptı-Aldı	14	5.0	270	-	284
Vadeli Hesap	55	23.3	228	1	284
Ziynet Eşyası	46	16.3	237	1	284
Tahvil	2	0.7	281	1	284
Döviz	37	13.1	246	1	284
Sulama Yatırımı	7	2.5	276	1	284
Hayvan Alımı	18	6.4	265	1	284
Tarımsal Makine Alımı	4	1.4	279	1	284
Düğün-Sünnet	18	6.4	265	1	284
Hacca Gitti	3	1.1	280	1	284
Borç Ödedi	50	21.1	233	1	284
Tarımdışı İş Açtı	-	-	283	1	284
Dükkan Aldı	3	1.1	280	1	284
Diğer Harcamalar*	27	9.5	256	1	284

* Diğer: Memlekete Para Gönderdi (23), Giyim (2) Eşya Aldı (2)

Bu tablonun incelenmesinden bir kaç sonuca ulaşabiliriz. Birden fazla tasarruf biçimi mümkündür. Bu nedenle, her tasarruf türünü kendi başına ele alıp ne kadar yaygınlıkta kullanıldığını incelemek daha doğru olacaktır. En yaygın tasarruf biçimi bankada vadeli hesap açtırmak olarak ortaya çıkmaktadır. Son iki yılda bankada vadeli hesap açtırmak tasarruf yapanların sayısı 66, toplam içindeki oranı ise % 21.1'dir. Son iki yıldaki tasarruflarını borç ödemek için kullanan kişi sayısı 50, toplam içindeki oranı % 21.1'dir.

Ziyet eşyası olarak tasarruf yapan 46 kişi toplamın % 16.3'ünü, döviz olarak tasarruf yapan 37 kişi toplamın % 13.1'ini oluşturmaktadır. Hayvan alımı yaparak tasarruf yapan 18 (% 6.4) ve düğün-sünnet yaparak tasarrufunu değerlendiren 18 (% 6.4) kişi vardır.

Bunların yanında tarla almak (8, % 2.8), arsa almak (5, % 1.8) köyde veya kasabada ev almak/yapmak (14, % 5.0) ve dükkan almak (3, % 1.1) yolulayla tasarruflarını değerlendiren toplam 30 kişi vardır.

Tasarrufları birden fazla yolla değerlendirmenin mümkün olduğunu düşünerek, bu veriler ışığında bir değerlendirme yaparsak, tasarruflarını ev, tarla, dükkan almak gibi yatırımlarla değerlendiren 30 kişinin olduğunu görüyoruz. Bu grubu durumu diğer gruplara göre en iyi olanlar olarak görmek mümkündür. İkinci grup olarak, tasarruflarını, bankada vadeli hesap açma (55, % 23.3), döviz (37, % 13.1) ve tahvil (2, % 0.2) alma gibi daha modern yatırım araçları yoluyla değerlendiren 94 kişi ortaya çıkmaktadır. Üçüncü bir grup olarak, tasarruflarını sulama yatırımı yapmak (7, % 2.5), hayvan almak (18, % 6.4) ve tarımsal makine almak (4, 1.4) gibi tarımsal yatırım yapmak yoluyla değerlendiren toplam 29 kişi vardır. Tasarruflarını, düğün-sünnet yapmak (18, 6.4) ve hacca gitmek (3, % 1.1) gibi kültürel nedenlerle değerlendiren 21 kişi vardır. Borç ödemek için tasarruflarını kullanan 50 (% 21.1) kişi vardır. Bunları durumunu sürdürmek için tasarruf grup olarak görebiliriz.

Konuşulan 284 kişinin borçlanma nedenleri tablo VIII.14'de incelenmektedir. Tabloya baktığımızda, ev almak (9, % 3.2), arazi almak (10, % 3.5) ve kendi işini açmak/geliştirmek (9, % 3.2) için borçlanan toplam 28 kişinin olduğunu görüyoruz. Eşya taksidi ödemek için borçlanan 17 (% 6.0), sağlık sorunları nedeniyle borçlanan 7 (% 2.5) kişi varken düğün ve sünnet yapmak için borçlanan kişi sayısı 11'dir (% 3.9). Son olarak diğer nedenlerle borçlanan 9 (% 3.2) kişiye rastlanmıştır.

TABLO VII.28
Borçlanma Nedenleri

	Evet	%	Hayır	Geçersiz	Toplam
Ev Aldı	9	3.2	274	1	284
Arazi Aldı	10	3.5	273	1	284
Eşya Taksidi	17	6.0	266	1	284
İş Yatırımı	9	3.2	274	1	284
Geçim Sıkıntısı	36	12.8	247	1	284
Düğün sünnet	11	3.9	272	1	284
Sağlık	7	2.5	276	1	284
Diğer	9	3.2	274	1	284

Tablo VII.28'de ele aldığımız 284 mevsimlik göçmenin borçlandığı kişilerin dağılımı incelenmektedir. Borçlanılan kişiler içinde en önemli yeri 60 (% 21.2) kişi ile tanıdıklar oluşturmaktadır.

TABLO VII.29
Borçlanma Yolları

	Evet	%	Hayır	Geçersiz	Toplam
Tanıdıklara	60	21.2	223	1	284
Banka	2	0.7	281	1	284
Kooperatif	3	1.1	280	1	284
Faizle Şahsa	2	0.7	281	1	284
Tüccar	13	4.5	270	1	284
Şahsa faizsiz	3	1.1	279	1	284

İkinci büyük grup ise tüccara borçlanan 13 (% 4.5) tarafından oluşturulmaktadır. Banka (2, % 0.7) ve kooperatif (3, % 1.1) gibi formal kurumlara borçlananların sayısı ise oldukça azdır. Buna karşın informal kanallarla borçlanma oldukça yaygındır.

VII.2.4. Hanelerinin Bulunduğu Yerler

Konuşulan kişilerin 141'i (% 49.7) köyde oturmaktadır. Kalan 143 (% 50.3) kişi ise il ve ilçe merkezlerinde oturmaktadır.

Hanesi köyde bulunan mevsimlik göçmenlerden köyleri ile ilgili bilgi de elde edilmiştir. Konuşulan kişilerden 135 köy hakkında geçerli cevap alınmıştır. Hanelerinin bulunduğu köylerin nüfus dağılımına baktığımızda, en az nüfusa sahip köyde 35 (1 köy) kişi, en yüksek nüfusa sahip köyde ise 5000 (1 köy) kişinin olduğu anlaşılmaktadır. En yaygın olarak rastlanan köy tipi ise 500 kişi barındıran 19 köydür. Bunun

yanında 300 kişilik 16 köy, 700 kişilik 12 köy, 1500 kişilik 12 köy vardır.

Daha ayrıntılı bir değerlendirme yapacak olursak, 35-150 kişilik nüfus barındıran köylerin sayısı 16'dır ve toplam köyler içindeki oranı % 11.8'dir. 170-500 kişilik nüfusu olan köylerin sayısı 63 oranı % 46.7'dir. 550-1000 nüfuslu köylerin sayısı 34 toplam içi oranları % 25.1 iken 1500-5000 nüfuslu köy sayısı 22, toplam içindeki oranı % 46.7'dür. Bu durumda, haneleri köyde bulunan kişilerin büyük çoğunluğunun haneleri, 170-550 nüfuslu köylerde bulunmaktadır. Bir başka ifade ile, konuşulan 284 kişiden 63'ünün haneleri (% 22.2) 170-550 nüfuslu köylerde dir.

Konuşulan kişilerden hanelerinin bulunduğu köylerin tipleri incelediğimizde, 141 köyün şu şekilde dağıldığı görülmektedir: 7 (% 5.0) ağa köyü, 67 (% 47.5) ahali köyü ve 67 (% 47.5) karışık köy.

VII.2.5. Öznel Niyetler

Hanesi köyde bulunan kişilere köyün iyi tarafları sorulduğunda, 134 kişiden alınan cevaplar aşağıdaki gibi belirmektedir.

Köyün iyi tarafı yok diyen 18 (% 13.4) kişi var iken, 126 kişi köyün iyi taraflarının olduğuna inanmaktadır. Bu soruya cevap verenler içinde 26 kişi (% 19.4) köyün rahat olmasını öne çıkarırken, 14 kişi (% 10.4) doğup büyüdüğü yer olmasını vurgulamıştır. Akrabalarının orda olmasını köyün iyi tarafı olarak gören 12 (% 8.9) kişi vardır. Geriye kalan 64 (% 47.7) kişi ise, temiz havanın olması, doğanın güzel olması, sakinlik, dayanışmanın olması, aile yapısının korunması, geçim kolaylığı gibi çok çeşitli nedenleri belirtmiştir.

Buna karşın köyün kötü taraflarının neler olduğu sorusuna cevap veren 136 kişi içinden 21'i (% 15.4) köyün kötü tarafı olduğuna inanmamaktadır. Dolayısıyla, köyün kötü taraflarının var olduğunu söyleyen 115 kişi vardır.

Köyün kötü tarafını işsizlik ve topraksızlık olarak gören 33 (% 24.2) kişi var iken, geçim sıkıntısını öne çıkaran 27 (% 19.8) kişi vardır. Geçim sıkıntısı, alt yapı yetersizlikleri ve işsizliği köyün kötü tarafları olarak gören 30 (% 22.1) vardır. Bunun yanında, terör, huzursuzluk, ağa baskısı, aile baskısı, can sıkıntısı gibi çok çeşitli nedenleri vurgulayan 25 (% 18.3) kişi vardır.

Şehrin iyi tarafları nelerdir sorusuna yanıt veren 134 kişiden 23'ü (% 17.2) şehrin iyi tarafı olduğuna inanmazken, 44 (% 32.8) kişi iş imkanlarının daha fazla olmasını şehrin iyi tarafı olarak görmektedir. Olanakların çok olması ve iş olanaklarını fazla olmasını şehrin iyi tarafı olarak gören 20 (% 14.9), koşulların iyi olmasını öne çıkaran 11 (% 8.2) ve çevreden yararlanmanın ve parasal olanakların fazla olmasını şehrin iyi tarafı olarak gören 10 (% 7.4) kişi vardır. Bunların yanısıra, serbestliğin olmasını (6), şehrin iyi taraflarından yararlanmanın kolay olmasını (4), sosyal hizmetleri daha iyi olmasını (3), eğlenceli olmasını (3), kültürlü olmasını (2), karnının doymasını (1), güvenli olmasını (1), çocukların okutulmasını (1), daha büyük olmasını (1), şehrin iyi tarafları olarak gören 22 kişi (% 16.4). Kentin her yönün iyi olduğunu düşünen kişi ise 4'dür (% 3.0).

Kentin kötü tarafları nelerdir sorusuna cevap veren 140 kişi içinden 8'i (% 5.7) kentin kötü tarafı olduğu düşüncesinde değil. Pahalılık ve kalabalığı 30 kişi (% 21.4), pahalılık ve parasızlığı 27 kişi (% 19.2), işsizliği 15 kişi (% 10.7) ve kalabalığı 11 kişi (% 7.7) şehrin kötü tarafları olarak görmektedir. Ulaşım ve konut sorununu 9 (% 6.4) ve aileden uzak oluşunu 9 (% 6.4) kişi kentin kötü tarafı olarak görürken, pahalılık ve işsizliği 5 (% 3.6), köle gibi çalışmayı 4 (% 2.9), toplumsal bozuklukları 4 (% 2.9), düşük geliri 3 (% 2.1), hava kirliliğini 3 (% 2.1) kişi şehrin kötü tarafları olarak görmektedir. Yaşam farklılığını/uyumsuzluğunu (2), işin olmayınca aç kalmayı (2), hayatın zor olmasını (2), şehirlielerin kendilerini istememesini (2), para olmayınca yaşamın çok zor olmasını (2), alışamamayı (1) ve çalışma saatlerinde cuma namazına gönderilmemesini (1) kentin kötü tarafları olarak gören 12 (% 8.6) kişi vardır.

Hanesi köyde olanlara çocuklarının köyde mi şehirde mi yetişmelerini istediklerini sorduğumuzda, cevap veren 140 kişi içinde şehirde yetişmesini isteyenlerin sayısının 86 (% 61.4), köyde yetişmelerini isteyenlerin sayısının 50 (% 35.8) olduğunu görüyoruz. Bununla beraber 4 (% 2.8) kişi farketmez cevabını vermiştir.

Çocuğunun şehirde yetişmesini isteyenlerin nedenlerini belirten 81 kişiden, 27'si (% 33.3) okumaları için cevabını verirken, 18'i (% 22.2) daha iyi yaşam koşullarına, 16'sı (% 19.7) gelir düzeyi ve iş koşullarının iyi olmasına, ve 13'ü (% 16.03) de iş ve eğitim olanaklarının daha iyi olmasına dikkat çekmiştir. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyi olması (3), kültürlü olması (2), şehirlerin temiz olması (1), köyde hayatın olmaması (1) gibi nedenleri belirtenlerin sayısı 7'dir (% 8.6).

Çocuğunun köyde yaşamasını tercih edenlerin nedenleri içinde, en büyük grup memleketi olduğu için diyen 14 (% 28.0) kişi tarafından oluşturulmaktadır. Ailece yaşamak için diyen 9 (% 18.0), çocukların daha iyi okuması için diyen 8 (% 16.0), köy rahat ve temiz olduğu için diyen 6 (% 12.0) kişi vardır. Köyde geçim daha kolay (3), terbiye açısından daha iyi (3), şehirde ahlak bozuk (2), köyde daha iyi yetişir (2), yanımdan ayrılmasın (1), şehir kalabalık (1), köyün havası, doğası daha iyi (1) diyen toplam 13 (% 26.0) kişi vardır.

Bunlara ek olarak hanesi köyde bulunan mevsimlik kent işçilerine göç etmek istermisiniz diye bir soru yöneltildiğinde, bu soruya geçerli yanıt veren 128 kişiden, evet diyenlerin sayısının 65 (% 50.8), hayır diyenlerin 63 (% 49.2) olduğu görülmektedir.

Bunların göç etmek istedikleri şehirleri incelediğimizde, tercih belirten 79 kişiden, 34'ünün (% 43.0) İstanbul'u ve 25'inin (% 31.6) İzmir'i tercih ettiğini görüyoruz. Kalanlardan 2'si Adana, 2'si Diyarbakır, 1'i Aydın, 1'i İçel, 1'i Mardin, 3'ü de kendi memleketini tercih etmektedir.

Hanesi il ve ilçe merkezinde bulunan 138 kişinin oturduğu ev tipine baktığımızda gecekonduda oturuyorum diyen 41 (% 29.7) kişi varken müstakil ev de oturuyorum diyen 82 (% 59.4) kişi vardır. Bunun yanısıra apartmanda oturuyorum diyen 14 (% 10.2) kişiye rastlanmıştır.

Mülkiyet durumuna baktığımız zaman ise kendisi veya eşine ait diyen 118 (% 85.5) vardır. Kiracı olan hanelerin sayısı ise 20 (% 14.5)'dir. Nasıl sahip oldu sorusuna cevap veren 117 kişi içinde 68 (% 58.2) kişi yaptırdık cevabını vermiştir. Bunun yanısıra 32 (% 27.3) kişi kendisi ev yaparak ev sahibi olurken 16 (% 13.7) kişi satın alma yoluyla, 1 (% 0.8) kişi kooperatif yoluyla ev sahibi olmuştur.

VII.2.6. GAP Hakkında Düşünceler

Konuşulan kişilere GAP'a ilişkin bilgiyi nerelerden edindiğini sorduğumuzda, bu soruya geçerli yanıt veren 280 kişiden, 37'sininin (% 13.2) bilgisi olmadığını 33'ünün (% 11.8) de ilgilenmiyorum cevabını verdiğini görüyoruz. Bunları dışlarsak 210 kişinin hap hakkında bilgiye sahip olduğunu görüyoruz. Bunlardan 45'i gazeteler yoluyla, 164'ü radyo ve TV'ler yoluyla bilgi edinirken, köylülerinden bilgi edinen 1 kişi vardır. Bir başka ifade ile, GAP hakkında bilgi sahibi olan 210 kişinin % 78.1'i radyo ve TV'lerden, % 21.4'ü gazetelerden % 0.5'i de köylülerinden bilgi edinmiştir.

GAP'ın size faydası olacak mı sorusuna 277 kişi cevap vermiştir. Bunların içinde bilmiyorum diyen 55 (toplamın % 19.8'i) kişi vardır. Bunları dışarıd atatarsak 187 (% 84.2) kişinin ne faydası ne zararı olacak cevabını verdiğini görüyoruz. Faydalı olacak cevabını verenlerin sayısı ise 35'dir (% 15.2).

GAP'ın Türkiye ve bölgeye faydası olacak mı sorusuna cevap veren 277 kişiden 89'u (% 32.1) bilmiyorum demiştir. Kalan 188 (toplamın % 77.9'i) kişi içinde ise 49'u (% 26.1) olumsuz, 139'u (% 73.9) olumlu görüş belirtmiştir. Olumlu yanıt verenlerin sayı ve yüzde dağılımı ise şöyle belirmiştir: Olabilir (34, % 24.5), sulama ile verim artacak (64, % 46.0), iş imkanı artacak (19, % 13.7). Bunların yanısıra, bölge kalkınacak (8), ekonomi canlanacak (6), bölgenin önemi artacak (4), barajlar yapılacak (2), eğitim ve sağlık hizmetleri gelecek (1) ve toprağı olanlara yarayacak (1) diyen 22 (% 15.8) kişi vardır.

VIII. SONUÇ: BULGULARIN ÖZETLENMESİ, TARTIŞILMASI VE BAZI POLİTİKA ÖNERİLERİ

1. Sonuç bölümünü şöyle bir karşılaştırma ile başlatmak mümkündür: Bütün anketlerde sorduğumuz sorulardan birisi GAP'ın kendilerine yararlı olup olmadığı yönünde idi. Anketlerimize cevap verenlerin çok yüksek bir oranı henüz bu projelerin kendilerine pek yararı olmadığını belirtmişlerdir. Ancak, bir başka soru ile bu projelerin kendilerine, bölgeye ve ülkeye yararlı olup olmayacağı sorulduğunda %90'adaki yüksek bir oran çok yararlı olacağını belirtmiştir. İşte bu iki oran arasındaki farkın, İngilizce deyimini ile, "gap"ın, GAP tarafından doldurulacağı beklenmektedir. Eğer fiziki yatırımlar ve yapılarla uyumlu bir sosyo-kültürel yapı ve pratikler zaman içinde oluşturulabilirse GAP bölgesi sulama ve kalkınma projeleri Türkiye'nin geri kalan bölgelerine ve hatta Orta Doğu ülkelerindeki benzer projelere örnek oluşturabilecek potansiyeldedir. Bölgede yürütülmüş olan "sosyal değişme eğilimleri araştırması" (Sencer 1993), "sulama sistemlerinin işletme, bakım ve yönetim modelinin belirlenmesi ve geliştirilmesi için yapılan sosyo-ekonomik araştırma" (Akşit, Akçay, Atauz, Hesling ve Coşkun, 1993) ve şu anda raporunu yazdığımız "nüfus hareketleri araştırması" bu potansiyelin oluşup gelişmesi için atılmış önemli adımlardır.

2. Bölgede yapılmakta olan sosyo-ekonomik ve kültürel araştırmaların değerlendirilmesi noktasından başlayarak ilk politika önerimizi şöyle ortaya koyabiliriz: Bu araştırmaların bulgularının hepsinin doğrudan doğruya politika önerisi oluşturmak üzere kullanılması gerekli değildir. Bu araştırmaların birinci fonksiyonu bölgede hızla değişmekte olan sosyo-ekonomik ve kültürel yapının anlaşılmasına yardımcı olmaktır. Bu kendi başına çok büyük bir öneme sahiptir. Bu araştırmalardan ortaya çıkan bulguların ikinci fonksiyonu politika oluşturmaya yöneliktir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Bilindiği gibi bilimsel araştırmaların bulguları kesin doğrular değildir; yeni bulgular eskilerini yanlışlayabilir veya değiştirebilir. Doğru bilimleri için bile geçerli olan bu epistemolojik yaklaşım, nesnel tarihsel olan ve hızla değişmekte olan sosyal bilimlere için daha çok geçerlidir. Onun için bir araştırmacının bulguları sürekli yapılacak araştırmalarla yenilenmelidir. Bu da ancak sürekli çalışan araştırma ekiplerinin kurumlar bünyesinde oluşturulması veya periyodik olarak yeni araştırmaların ısmarlanması ile mümkündür. Daha önce niceliksel olarak yapılmış araştırmalar niteliksel araştırmalarla desteklenmeli ve tersi olarak daha önce niteliksel olarak yapılmış araştırmalar niteliksel verilerle zenginleştirilmelidir. Bulguları gözden

geçiren sürekli yapılan araştırmalarla onları yenileyen ve oluşturulan politikaları da bu yeni bilgilere uyarlayan esnek ve "reflexive" bir araştırma ve politika oluşturma çerçevesi sosyal konulara en uygun çerçevedir. GAP Bölge Kalkınma İdaresinin böyle bir çerçeveyi beniseme yönünde adımlar atma konumunda olması sevindiricidir.

3. Yaptığımız araştırmanın konusu ile ilgili olarak şu genel saptamayı yapmak durumundayız: GAP bölgesi kapsamında çok yoğun ve çok yönlü bir göç olgusu ile karşı karşıyayız ve bu göç olgusunu makro düzeyde şöyle ortaya koyabiliriz. 1970-75 ve 1975-80 dönemlerinde kentsel nüfusu Türkiye kent ortalamasının üzerinde artan bölge kentlerinde büyüme köyden kente göçten kaynaklanmakta olup bölge dışına göç vermeyi sürdürmektedir. Bölgedeki kentsel nüfus oranının biraz gerisine düşmüştür, ancak bölge illerinin net göç oranları 1965-70 dönemi Gaziantep hariç dış göç ağırlıklıdır (Tablo II.1 ve Tabo I.2). GAP bölgesi ile ülke net göç oranları karşılaştırıldığında her ikisinin de 1965-85 döneminde dış göç yönünde olduğunu görmekteyiz (Arıkan, 1994). Ancak, 1965-1970 döneminde ülke net göç oranı (-3.01), GAP net göç oranından (-2.40) daha büyükken, sonraki dönemlerde GAP net göç oranları daha büyük olmuş ve 1975-80 döneminde iki katından daha yüksek düzeye çıkmış bir sonraki dönemde biraz düşerek ülke oranına yaklaşmıştır (Arıkan, 1994). Hemen şunu da belirtmekte yarar vardır: Ülkemizdeki bölgeler karşılaştırıldığında GAP düşük oranlarda iç göç ve dış göç sergilemektedir; örneğın Karadeniz bölgesinde hem iç ve hem de dış göç oranları daha yüksektir; yani iç ve dış göç oranları toplamından oluşan yerdeğıştirme oranı Karadenizde GAP'tan daha yüksektir; ancak iç göç ve dış göç oranları arasındaki farkı belirten net göç oranları yukarıda belirtildiğı gibi GAP'ta oldukça yüksektir (Gedik, 1992; Kocaman ve Bayazit, 1993; Arıkan, 1994).

4. GAP bölgesinden net göçün sürekli eksi işaretli olması bu bölgeye göç olmuyor anlamında değıildir. İç göç oranları 1980-85 döneminde ülke düzeyindeki düştüğü halde bölgede artmıştır (Arıkan, 1994 ve tablo I.3). Ancak, iller düzeyinde bakıldığđ zaman belirtilmesi gerekın husus şudur: Ülkedeki bütün illerin iç-göç oranları GAP illeri iç-göç oranlarından iki kata yakın düzeyde yüksektir, oysaki il dışına göç oranları ülke ve bölge düzeyinde hemen hemen eşittir (Arıkan, 1994). İç göçler daha çok Gaziantep ve Diyarbakıra yönelmiştir; ancak, 1975-80 dönemi ele 1980-85 dönemi iç göç oranları açısından karşılaştırıldığında şanlıurfa ve Mardin illerinin oranlarının en büyük artışı gösterdiğđ gözlenmiştir (Arıkan,

1994). Dış göç oranları iller düzeyinde ele alındığında, 1975-80 döneminde Şanlıurfa, Mardin ve Adıyaman en yüksek oranları sergilemişlerdir; 1980-85 dönemini ele aldığımızda ise Siirt, Adıyaman ve Mardin öne çıkmaktadır (Kocaman ve Bayazıt, 1993; Arıkan, 1994).

5. GAP bölgesine olan iç göçler 1975-80 ile 1980-85 dönemleri karşılaştırılarak ele alındığında belirtilmesi gereken noktalar şunlardır: GAP bölgesinden GAP bögesine olan iç göçler, yakın illerden olanlar düşmüş; metropollerden, çukurovadadan ve diğer illerden olan iç göçler artmıştır. GAP bölgesinden dış göçler ele alındığında bu iki dönem arasında çok büyük değişiklik olmamıştır (Tablo I.3). Ancak, net dış göç yüzdeleri ele alındığında, 1975-80'den 1980-85'e iki önemli değişiklik olmuştur: Çukurova'ya ve diğer illere olan net dış göç yüzdelerinde önemli artışlar ortaya çıkmıştır (Arıkan, 1994).

6. Politika oluşturma açısından 1975-80 ve 1980-85 dönemlerinde iç ve dış göç ve net göç oranlarına baktığımızda az gelişmiş ülkelerde hakim olan ilişkiler yapısının ülkemiz ve GAP bölgesi için de doğru olduğu görülmektedir: dış göç oranları net göç ve net dış göç oranlarının esas belirleyicileridir; yani itici (*push*) faktörleri, çekici (*pull*) faktörlerden hem ülke ve hem de bölge düzeyinde daha belirleyicidirler (Gedik 1992; Arıkan, 1994). Henüz 1985-1990 verileri elimizde değildir; ancak hane reisleri düzeyinde bizim yaptığımız bu araştırmadan yola çıkarak 1993 yılı için şunları söylemek mümkündür: Hem GAP-dışı, hem GAP-İçi kent örneklemelerine girenlerden köy bağlantısı ve köye veya GAP bölgesine geri dönme yönünde bazı kıvılcıkların başladığını söyleyebiliriz. Yani itici faktörler yanında bazı çekici faktörler 1993 yılı itibariyle harekete geçmiş bulunmaktadır. Bölgedeki sulama ve kalkınma projelerinin işlemeye başlaması ile birlikte itici faktörlerin etkilerinin iyice azalması ve çekici faktörlerin güçlerinin çok kuvvetlenmesi söz konusu olabilir. Bizim gerçekleştirdiğimiz araştırma, böylesine bir geri dönüş eğilimini saptamak açısından bir başlangıç oluşturmaktadır.

7. Nitekim bu araştırma GAP-İçi kent merkezlerindeki hane reislerinin köye dönme isteklerinin düşük olduğunu ancak köy ile bağlantıların sürmekte olduğunu göstermiştir. Bu bağlantılar Beşinci bölümlerde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Hane reislerinin yaklaşık dörtte biri kırsal kesimle maddi bağlantılarının devam ettiğini belirtmektedir. Daha net bir ifadeyle bu kesim kırdaki çeşitli türde ve farklı düzeylerde mal varlığına sahiptir. Söz konusu mal varlığının kapsamında

tarla, bağ, bostan, ev, tarım aletleri ve canlı hayvan yer almaktadır. bunlar arasında en önemlisi tarladır: Köyde mal varlığı olan hane reislerinin % 63.6'sı tarlası olduğunu söylerken % 18.6'sı da tarla ile birlikte başka mal varlığına da değinmektedir. Diğer bir deyişle bu kategoride yer alan hane reislerinin beşte dördünden fazlasının tarlası vardır. Tarladan ayrı olarak yalnızca bağ ve bostanı olduğunu söyleyenler (% 11.2) küçümsenmeyecek düzeydedir. Bunu canlı hayvan ve tarım aletleri izlemektedir. Mal varlığı belirtenlerin dörtte birinin halen köyde evi vardır. Gelir ve mal varlığını olduğundan az gösterme eğilimini göz önünde tutarak göçmen nüfusun kırla maddi bağlantısının çok yaygın olmamakla birlikte önemli bir düzeyde olduğunu belirtebiliriz. Tabii, burada dikkat edilmesi gereken konu tarla, bağ, bostan, vs. gibi gayri menkulerin her durumda hane reisinin ya da ailenin doğrudan mülkü değil, kardeşlerle ya da başka hissedarlarla ortak mülk olabileceğidir.

8. Köye dönme veya bölgede kalma istekleri dünyada yaşanacak en iyi yer sorusu ile de saptanabilir. Bu soruya verilen cevaplar çerçevesinde ilk ortaya çıkan bulgu köye dönme isteğinin hemen hemen hiç olmadığıdır. Önemli bir farklılık bölge tercihleri düzeyindedir. GAP bölgesinde yer alan kent merkezleri dünyada yaşanacak en iyi yer seçiminde birinci sırayı almaktadır (% 27.6). Yalnız burada iki konuya dikkat çekebiliriz. Birincisi V. bölümde de belirtildiği gibi hane reislerinin yaklaşık üçte ikisi bulunduğu yerden ayrılmayı düşünmediğini belirtmiştir. Ama bunların yarısı dahi Güneydoğu ve Doğu Anadolu'yu yaşanacak ideal yer olarak görmemektedir. Demek ki en çok yaşanılmak istenen yerle yaşamakta olduğu yerden ayrılmayı düşünmeme iki farklı olgu niteliğindedir. Bulduğu yerden ayrılmayı düşünmeyenlerin çoğunluğu aslında bulunduğu yeri yaşanacak en iyi yer olarak görmemekte ve başka yerlerde yaşamayı düşüncesindeki ideale daha yakın bulmaktadır.

9. Bölüm VI'da ayrıntılı olarak incelendiği gibi GAP-dışı metropol kentlerden seçilen örneklemdaki hane reislerine köye ve bölgeye dönme isteği ve kır bağlantısı sorulduğunda orta kuvvette bir köy bağlantısı ve köye dönme isteği çıkmaktadır. Köyde toprağı olanlar ve dönmek isteyenler örneklemin üçtebirinden azdır. Toprağı olanlar arasında köye dönme isteği %46 iken, toprağı olmayanlar arasında %15 düzeyinde, toprağını satanlar arasında ise %12 düzeyindedir. Neler yapılırsa bölgeye geri dönersiniz diye sorulduğunda bölgeye dönmeyi hiç bir şekilde düşünmeyenlerin oranı ancak yüzde elliler düzeyine düşmektedir. Dönerim diyenlerin büyük bir kısmı daha çok bölge kentlerinde yaratılacak iş imkanlarının

çekiciliğini öne çıkarmaktadırlar. Bütün bunlar, itici faktörlerin kuvvetini kırıp çekici faktörlerin gücünü artırıcı yatırımların ve toplum katılımına yönelik örgütlenmelerin sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

10. Yukardaki bulgu ve önerileri biraz daha somut hale getirebiliriz: Kente göçü ciddi ölçüde durdurmak veya yavaşlatmak söz konusu değildir. Kentlerdeki yığılma ise yoğun toplumsal ve ekonomik sorunlar yaratmaktadır. Bölgede son yıllardaki nüfus hareketleri ise durumun çok daha vahim hale gelebileceğini de göstermektedir. Bu durumda izlenecek nüfus hareketleri politikaları neler olabilir? Herşeyden önce, nüfus hareketleri politikasının esası bu hareketlerin hacmi ile uğraşmaktan çok niteliği ile ilgili neler yapılabileceğinin planlanması çerçevesinde düşünülmelidir. İnsani ve toplumsal sorunların asgariye indirilebileceği, ekonomik işlerliği olan ve yatırım bakımından büyük israflara yol açmayacak veya bunu asgaride tutacak olan yerleşim politikaları geliştirilmelidir. Burada birinci ölçek zaten kalabalık ve yakın gelecekte nüfus patlaması kaçınılmaz olan Urfa ve Diyarbakır gibi merkezlerin gecekondulaşmayı planlı kentleşmeye doğru yöneltecek ve asgaride tutacak önlemleri almaları gerekmektedir. İkinci olarak belirtilmesi gereken husus şudur: GAP Bölgesinde birçok kent ve kasaba ekonomik bakımdan kent özelliği göstermeyen yapılara sahiptir. Bunların bazıları bir gecede kurulmuş çadır kentleri andırmaktadır. Oysa bölgede az sayıda da olsa sanayi kültür ve becerilerine sahip müteşebbislik yapabilecek nüfusu olan merkezler de vardır. Araştırmamız Nizip ve Besni'nin bu özelliklere sahip olduğunu göstermiştir. Besni, teşvik bölgesi olan Adıyaman sınırları içerisinde ve Gaziantep'e en yakın noktada olduğundan Gaziantep sermayesinin dikkatini bir ölçüde çekmiş durumdadır. Besni sanayi tecrübesi ve sınırlı da olsa sanayi altyapısına sahiptir. Çok küçük önlemlerle bu gibi ilçeler canlandırılabilir. Bunun gibi birkaç ilçe yarım milyon nüfusu absorbe edebilir ki bu da fazla yüklenmiş olan kentleri bir ölçüde rahatlatılabilir. Ayrıca Urfa gibi merkezlerin büyüdükçe Çukurova'da görüldüğü gibi verimli tarım arazisine tecavüz etme eğilimi vardır. Coğrafi konumu buna yolaçmayacak nitelikte olan küçük yerlerin bilinçli olarak seçildikten sonra teşvik edilmesi de bu sorunu önemli ölçüde yumuşatabilir.

11. Yakın dönemde gerçekleştirilen kırdan kente ve kentler arası göç olgusunu inceleyen araştırmamızın bazı temel bulguları göçün coğrafi ve sosyolojik yapısına ilişkindir. Coğrafi durum göçün yerel niteliğine işaret etmektedir. GAP-içi İl ve ilçe merkezleri göçü esas olarak aynı ilin sınırları içinde yer alan yerleşim birimlerinden almaktadır. İlçe

merkezlerinde bir iki istisna dışında ağırlıkla ilçe içindeki köylerden göçen ailelerin göçünü yaşamaktadır. Göç haritası bakımından illerin ve ilçelerin durumu dağınık ve salkım saçak köklerin giderek kalınlaşan bir gövdede toplamasını andırmakta ve söz konusu il ve ilçe merkezlerinde aynı süreç tekrarlanmaktadır. Türkiye'nin diğer hızlı büyüyen kent merkezleri örneğin hemen komşu bölgedeki Adana, Mersin ve Antalya çok daha yaygın bir bölgeden göç almaktadır. Sonuçta GAP bölgesi, nüfus açısından kırsallık vurgusunu kaybederken kentsel özelliği ağır basar hale gelmektedir.

12. Diğer yandan aynı olguya kır/kent ekseninde baktığımızda kentlerin kır kökenin öne çıkması sonucu kırsallaştığını gözlüyoruz. Bilindiği gibi bölgenin kısmen Gaziantep dışındaki kent merkezlerinde eski kentli ailelerin Batı bölgelerine yoğun göçü söz konusudur. Bu olgunun bir boyutuna sermaye göçü adı altında sık sık değinilmektedir. Bir yandan yerleşik kentli ailelerin bölge dışına gitmesi diğer yandan kır kökenli hanelerin kentlere doğru kitlesel göçü kent nüfusunun kırsallaşması olgusu ön plana çıkmaktadır.

13. Kır kökenli nüfus oldukça gençtir ve bu yönüyle işgücüne ve ekonomik yaşama dinamik bir katkı niteliğindedir. Bunun yanı sıra kente göç eden nüfusun eğitim düzeyi çok düşüktür ve çoğu kent ortamında geçerli hünere sahip olmayan vasıfsız işgücü konumundadır. Genellikle aileleriyle birlikte göç eden bu nüfusun birinci önemli demografik özelliği çok kalabalık hanelerden oluşmasıdır. Bu bağlamda makro düzeyde belirtilmesi gereken bir husus bu bölgeden göç edenlerin toplam doğurganlığının Türkiye ortalamasının iki katı civarında oluşudur (Kocaman ve Bayazıt, 1993). Bölgede nüfus artışı, ailelerdeki çocuk sayısı, ve ortalama aile büyüklüğü ekonomik ve toplumsal bakımdan kaygı verici düzeyde olup ilgisiz kalabilme sınırının ötesindedir. Nüfus ve doğurganlık aorununun kendi başına ele alınarak araştırılması ve bu konuda politikalar geliştirilmesi çok gereklidir. Ancak, bilindiği gibi bu konu kültürel bakımdan çok nazıktır. O nedenle nüfus artışının nedenlerini inceleyen çok yönlü ve geniş kapsamlı bir araştırma dizisi bu konuda deneyimli araştırmacı kuruluşların da katılımı ile uzun vadeli bir program çerçevesinde derhal başlatılmalıdır. Özellikle kültürel yapı çok iyi anlaşılmalıdır. Araştırmamız sırasında yaptığımız derinlemesine görüşmeler ve anketlere verilen cevaplar erkek çocuk istemenin kültürel nedenleri konusunda önemli ipuçları vermiştir. Örneğin erkek çocuk güç anlamında görülmektedir. Aile veya sülale rakiplerine karşı en önemli güvenceyi erkek çocuk sayısında görmektedir.

14. Göç eden nüfusun bir diğer önemli özelliği genellikle çekirdek olan ailelerdeki kadınların işgücünün neredeyse tamamen dışında kalmasıdır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgiler Kalkınma İdaresi Başkanlığının desteklediği "kadın" araştırmasından gelecektir.

15. Modern toplumlarda kentleşmenin temel dinamiği önce sanayileşme ve daha ileri aşamalarda beyaz yakalı ücretlileri istihdam eden büyük örgütlerden oluşan hizmetler sektörünün genişlemesidir. Türkiye'deki kentleşmeye genel olarak bakıldığında bu özelliklere sahip olduğunu söyleyemeyiz. Bununla birlikte bazı bölgeler ve kentler diğerlerine oranla daha gelişmiş bölge ve metropolitan alanlardan farklı özellikleriyle dikkati çekmektedir. Sanayileşmenin cıvıllığı sonucu imalat sektöründe istihdam görece düşük, ve büyük formel örgütlere dayalı hizmet kesiminin yokluğu sonucu beyaz yakalı ücretliler yok denecek kadar azdır. Daha gelişmiş bir ekonomisi olan Gaziantep hesaba katılmasa diğer kentlerin ortalamaları daha aşağı düzeylere çekilmektedir. Ziraat gibi kent ekonomisinde yeri olmayan ve inşaat gibi emek yoğun alanlarda bir yığılma görülmektedir. Diğer yandan bölgede şişkin olan ticaret ve ulaştırma gibi sektörler daha ayrıntılı olarak baktığımızda sokak satıcılığı, kahvecilik, hamallık, bakkallık vs. gibi mesleklerin ağırlıklı olduğunu görüyoruz. Çok geri olan sanayileşme düzeyi mesleki yapının çeşitlenmesine olanak tanımamaktadır. İş olarak en çok söz edilen "amelelik", "tablacılık", "hamallık", "müstahdemlik" gibi kategoriler, gecekondu nüfusunda iş bölümü ve uzmanlaşmanın ne kadar güdük kaldığını göstermektedir. Kentlerin sayısı çoğalmakta ve nüfusu hızla artmaktadır ama bunların çoğu ne sanayi, ne ticaret, ne turizm vs. merkezleridir. Kentleri ayakta tutan yukarıda değindiğimiz marjinal faaliyetlerdir. Bir kaç yerleşim birimi dışında bölge kentleri sanayi kültürüne tamamen yabancıdır. Urfa dahil bir çok kent merkezi için yakın dönemin en önemli sorunlarından birisini sanayi konusundaki deneyimin çok düşük düzeyde olması oluşturmaktadır. Sulama ve kalkınma projelerinin bölgede uygulamaya sokulmasının bir diğer uzantısı da kent ve sanayi kültürünün bölgede yaygınlaşıp kökleşmesi olacaktır.

16. Çoğu vasıfsız, bir beceriye sahip olduğunu söyleyenlerin de genellikle çiraklıktan yetişme olduğu işgücünün karşılaştığı en temel sorun işsizliktir. Araştırmamızda GAP-içi kentlerde % 20 düzeyinde saptanan işsizlik oranı bu konuyu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bir kere, işsiz kalan bir kimsenin yeniden işe girmesi çok uzun sürmektedir. İşsizlik halen çalışanların büyük çoğunluğunu da tehdit eder yaygın bir

toplumsal endişe niteliğindedir. Ailelerin çoğunda ancak bir kişi çalışmaktadır ve bazılarının tarımdan sağladığı gelir de geçimi sağlamaktan çok uzaktır. Bu ortamda işsizlik tam bir çaresizlik anlamına gelmektedir ve hızla artan kentsel nüfus ile yukarıda değindiğimiz asgari düzeyde istihdam yaratamayan ekonomik yapı birlikte düşünüldüğünde kamu kesiminde çalışmayan hemen herkes için en başta gelen ekonomik ve toplumsal sorun niteliği kazanmaktadır.

Buna karşılık gerek halen işsiz olduğunu söyleyenler ve gerekse işsiz kaldığı süre hakkında bilgi soruların geçici, kısa süreli bir iş tuttuklarını belirtmişlerdir. Ekonomi çoğunluk için çalışma süresi belirli, tam gün, düzenli ve asgari gelir ve güvence vadeden işler yaratmada yetersiz kalırken bunun tam tersi özelliklere sahip bir işgücü piyasası asgari koşullarda istihdam sağlayarak ailenin tam bir çaresizlik ve bağımlılık konumuna gelmesini önlemektedir. O nedenle sorun mutlak işsizlikten çok güvencesiz çalışma, istikrarsızlık, düzensizlik ve yoksulluk anlamına gelmektedir. Gizli işsizlik ne ölçüde dikkate değer bir olgu ise "gizli işlilik" de o kadar belirgin ve önemlidir.

17. Uzmanlık boyutu olmayan, düzensiz ve istikrarsız işlerde çalışma gelir düzeyi ve yaşam standardına doğrudan yansımaktadır. Bu bağlamda GAP-içi kentlerdeki üç eğilimin altını yeniden çizebiliriz. Birincisi, açlık düzeyinin üzerinde olmakla birlikte çoğunluğun gelirleri yoksulluk çizgisinin üzerinde değildir. Buna rağmen gecekondu nüfusunun ekonomik bakımdan iç farklılaşması göz ardı edilecek düzeyde de değildir, üst, orta ve alt şeklinde üç ana dilim olarak düşündüğümüzde en üstteki gelir diliminde yer alan hanelerin gelirleri en alttakilerin tam üç katına ulaşmaktadır. O nedenle toplumsal, kültürel ve siyasal eğilimleri itibarıyla bu kesimlerin farklı davranışlar ortaya koyabileceklerini sürekli göz önünde bulundurmak yararlı olacaktır. Nihayet, bu farklılıkların tüketim düzeyine önemli ölçüde yansıdığını net bir biçimde saptamak mümkündür. Bir yanda yazları çok sıcak geçen bir bölgede artık temel ihtiyaç olarak tanımlanan buzdolabı başta olmak üzere birçok dayanıklı tüketim eşyasını alamamış bir kesim mevcutken-ailelerin en az dörtte biridiğer yanda kendi gecekonduasına renkli TV'den salon eşyasına, otomobil, çamaşır makinasından telefona kadar çeşitli ihtiyaç ve konfor vasıtalarını yerleştirebilmiş bir başka kesimin varlığı dikkat çekicidir. Yaklaşık üçte ikisi konut sahibi olan ailelerin birikimlerini esas olarak ev ve ev eşyalarına yatırdıkları ve bunun üzerinde tasarruf ve yatırım gerçekleştirme gücüne sahip yaygın bir kesimin henüz ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır.

Kentteki istihdam koşulları, yaşam standardı ve hizmetlerden yararlanma düzeyini kendi başına değerlendirme incelediğimiz olgunun yalnızca bir boyutunu dile getirmektedir. Oysa ailelerin büyük bölümü yakın zamanda kente göç etmiş, kır yaşamını ve standartlarını iyi bilen ve sık sık yaptıkları ziyaretlerle kır ile kenti sundukları olanaklar bakımından sürekli karşılaştıran kimselerdir. Artan nüfus baskısı, topraksızlaşma ya da toprak parçalanması, tarımın makinalaşması, aylar süren işsizlik, düşük verim ve düşük gelir, hayvancılığa dayalı geçimin giderek zorlaşması ailelerin kırsal bölgelerde varolma koşullarını sürdürmelerini giderek zorlaştırmaktadır. Kentte sözünü ettiğimiz gizli ve açık işsizlik kırsal yerleşim birimlerinde çok daha yaygın, marjinal de olsa iş olanakları daha kısıtlıdır. Kırdaki kentteki düzeyde "gizli işlilik" de mevcut değildir.

18. Dünyada ve Türkiye'de yapılan araştırmalar işsizlik sigortası uygulaması olmayan ülkelerde mutlak işsizlik kavramının sorgulanması gerektiğini gösteren bulgular ortaya koymuşlardır. Burada söz konusu olan varsayım şudur: işsiz ya başka bir gelir kaynağı ya da maddi dayanağı vardır ya da "işsiz" olarak nitelenen kimse mutlaka bir iş tutuyor olmalıdır. Kurumsal yardım söz konusu olmadığı için bunların dışında bir ihtimal net açıklık demektir. Araştırma bulguları bu iddiaları doğrulayacak niteliktedir.

Nitekim GAP-içi kentlerde işsiz olduğunu beyan edenlerin yarısından fazlası (% 56.5) işsiz kaldıkları süre içinde başka işlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bunların büyük bölümü mevsimlik işlerdir. Adana köylerindeki mevsimlik tarım işçileri ve İzmir-İstanbul metropolitan kentlerindeki mevsimlik tarımdışı işçilerle gerçekleştirdiğimiz anketler bu gözlemleri doğrulamaktadır. Beceri gerektirmeyen, kısa süreli ve düşük ücretli işler bu bağlamda ön plana çıkmaktadır. GAP bölgesinin de özelliklerinden dolayı tarımsal mevsimlik işçilik, amelelik (düz ve vasıfsız inşaat işçiliği) ve işbortacılık en çok değinilen geçici istihdam alanları arasındadır. İşsizlerin % 43.5'i son on beş gün içinde dahi bu tür işler yaptıklarını belirtmişlerdir. İşsiz hane reislerinin bir bölümü evde kendinden başka çalışan ve gelir getiren en az bir kişinin daha olduğunu söylemektedir. Tarımdışı mevsimlik işçilerden edindiğimiz bilgilere göre hane içinde iki kişiden fazla kişi çalışması durumu anket yaptığımız hanelerin yüzde ellisinden fazlasında söz konusudur. Aynı şekilde tarımda çalışan mevsimlik işçiler anketindedir çıkan sonuç ise bu hanelerin ortalama olarak dört civarında kişinin çalışması ile ayakta durabildiği yönündedir.

19. İşsizlik döneminde eş dosttan yardım aldığını söyleyenlerin oranı, GAP-içi kentlerde, on işsiz hane reisinden biri düzeyindedir. Daha küçük bir bölüm (% 6) işsizlik döneminde gayri menkul ya da kira/icar gelirlerinden yararlandığını belirtmiştir. Az sayıda hane reisi ise çeşitli kimselerden borç aldığını söylemektedir. Nihayet, kurumsal destek gören işsizlerin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir.

Bu bulgular istihdam yapısına ilişkin çok önemli bir tartışmayı beraberinde getirmektedir. Arada sırada iş tutanları bir an için işsiz kategorisinden çıkartırsak işsizlerin oranı % 10'ların altına inecektir. Daha ötesi bu dilimin içinde yer alanlardan bazılarının arada sırada yaptıkları işleri belirtmemiş olmaları söz konusudur. Diğer yandan bu hanelerde çalışan başka kimseler olduğunu ise zaten biliyoruz. Mutlak anlamda işsizlik neredeyse ortadan kalkmaktadır. Akraba yardımının zaten yoksul ailelerden gelen bu kimseler için oldukça sınırlı düzeyde kaldığını varsayarsak ailede hiç kimsenin çalışmıyor olmasının açlıktan ölüm demek olacağını söyleyebiliriz. Yani işsizlik sigortası olmadığına göre çalışanı olmayan bir aile uzun süre varlığını sürdüremez. Bu nedenle mutlak işsizlik ancak sınırlı bir olgudur.

Buna karşılık işsiz olmadığını belirtenler arasında tarım işleri, vasıfsız inşaat işçileri, seyyar satıcılar ve benzer korumlarda çalışanlar oldukça yüksek düzeydedir. Onların durumu ile işsizlerin çoğunluğunun durumu hemen hemen aynıdır. Diğer bir deyişle onları da işsizlere yakın düşünmek mümkündür.

Görüldüğü gibi temel sorun mutlak işsizlik olmaktan çok işlerin büyük çoğunluğunun son derece düzensiz, mevsimlik, gelip geçici türden olmasıdır. Bu tür işler çalışana asgari düzeyde bile bir geçim ve güvence vermekten uzaktır. Gizli işsizlik, düşük istihdam ve sonuçta istikrarsız ve düşük gelir bu tür çalışmanın bilinen özellikleridir (ILO, 1972). Demek ki sorun işsizlik olduğu kadar ve ondan çok olumsuz çalışma koşulları ve yoksulluk sonunudur. Araştırma kapsamında görüşülen kimselerin en az yarıya yakını daha doğru tanımlayan kavram aslında budur.

20. Bütün eksikliklerine rağmen GAP-içi kentlerde alt yapı hizmetlerinin ve sunulan toplumsal hizmetlerin kırla karşılaştırıldığında daha üstün görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Sonuçta kent nereden bakılırsa bakılsın daha fazla kaynak ve olanak sunmaktadır. Bu çerçevede içinde göçün ve göç kararının rasyonelliği üzerine bir vurgu yapmamız gerekmektedir: Göç kararı alan aile kentin ve kırın mukayeseli üstünlüklerini tartmakta kendi deneyimleri ve

yakınların tavsiyeleri sayesinde edinilen ayrıntılı bilgileri bu açıdan değerlendirmektedir. Göç oldukça düşük riskli, macera boyutu zayıf bir girişim ve davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentte beklediği düzeyde kazanç sağlayamadığını belirtmekle birlikte kente göç etmiş olmak ve kentte yaşamaktan pişman olmamanın başlıca nedeni yukarıda değindiğimiz mukayeseli değerlendirmedir. İşsizlik, güvence eksikliği ve güç yaşam koşullarına rağmen büyük çoğunluk kent lehinde düşünmekte ve köye dönmeyi pek fazla düşünmemektedir. Bölgeye ilişkin geliştirilecek politikalar bakımından bu bulgu ve bakış açısı çok önemlidir. Tarımda gerçekleştirilecek değişiklikler ne kadar başarılı ve köklü olursa olsun bölge nüfusunun geleceği kentlerde biçimlenecektir ve planlama bu saptamayı esas alma durumundadır.

Bununla birlikte göz önünde bulundurulması gereken bir kaç önemli nokta vardır. Birincisi gerek kazanç ve geçim, gerekse fiziki alt yapı ve çevre bakımından kent yaşamı birçok ciddi şikayet konusunu gündeme getirmektedir. Aileler özellikle kendi yoksul konumlarında kentin kısıtlarını net olarak saptayıp tanımlayabilmektedir. Kent toplumsal ve ekonomik yaşamı aynı zamanda derinden eleştirilmektedir. Buna karşılık köyün gözden çıkarılması ve unutulması kesinlikle söz konusu değildir. Köy halen yaşamakta olan yakınlar ve bazıları için kentteki yaşam riskini düşünen bir ekonomik güvence niteliğindedir. İkincisi köy merkezli olarak kurulan ilişki alternatiflerinin hemen hiç bulunmadığı bir ortamda, bu tür ilişkiler, kentteki en önemli yardımlaşma, dayanışma ve güvence çerçevesini oluşturmaktadır. Göç kararının alınmasında başlıca referans grubu olan hemşeri ve akraba, kentteki çeşitli zorlukların üstesinden gelmeye yarayan toplumsal örüntülerin başlıca kaynağıdır. Bütün maddi pratik içerikli ilişkilere ek olarak köy, kentte yaşamını sürdüren göçmenin manevi doyum sağladığı toplumsal çevrenin ve ilişkilerin ana kaynağıdır. Köy kökenli komşuluk gruplarının bu ölçüde yaygın olmasının bir başka nedeni de budur. Köy temelli ilişkilerin ve dayanışmanın pragmatik manevi/toplumsal amaçlarla sürdürülmesi göçmen nüfus arasında geleneğin köy kökenli değerlerin, kısacası kırsal kültürün önemine işaret etmektedir.

21. Yüzleri kente dönük olmakla birlikte köy cemaatini kent ortamında yeniden üretmeye çalışan köy kökenli göçmen nüfusun büyük bölümü bölge dışına göç konusunda çok istekli değildir. Özellikle GAP'ın asgari beklentileri karşılması durumunda kentlerden bölge dışına göç, büyük bir dalga oluşturacağına benzememektedir. Bununla birlikte gerek Körfez

Savaşı ve siyasi huzursuzluk gibi konjonktürel etkenler ve gerekse yetersiz sanayileşme düzeyi ve cılız ekonomi iş gücü piyasasında tatmin olmayan çok sayıda aileyi Batı bölgeleri ve büyük metropoller ve yeni gelişen kentler doğrultusunda bir göçe yönelik tutmaktadır. Başka bölgeler de önemli olmak üzere göçün esas yönü Akdeniz bölgesidir. Bu bölgelerde yakın kimselerin olması kentli nüfusu dış dünyadan ve oradaki koşullardan sürekli haberdar tutmakta ve yeni bir göç durumunda riski azaltıcı dayanışma bağlantıları fonksiyonu görmektedir.

22. GAP-içi kent merkezlerinde bir kere göç ettiğini söyleyenlerin (% 70.6) çok büyük çoğunluğu köyden kente göçenlerdir. Yoksul mahalleleri dolduran göçmen nüfusun aynı zamanda köy kökenli bir nüfus olduğunu bu bulguya dayanarak iddia edebiliriz. Örneğin Siverek'te yeni mahallelerin neredeyse tamamını ve Diyarbakır'da % 85.3'ünü bu özelliklere sahip haneler oluşturmaktadır. Kademeli göç olarak değerlendirebileceğimiz iki ve ikiden fazla göç edenler göçmen nüfusun onda birini oluşturmaktadır. V. bölümde sözünü ettiğimiz bu bulgu da kentlere göçedenlerin büyük çoğunluğunun doğrudan doğruya köyden geldiklerini ve köylerle bağlantılarının sürdüğünü göstermektedir. Ancak, hane reislerinin kardeşlerinin yaşadığı yerlerin kır ve kent arasındaki dağılımlarını incelediğimizde köyde oturan kardeş oranının azınlığa düştüğünü görüyoruz. Bunların oranı % 10 ile % 20 arasında değişmektedir. Kardeş yaşı küçüldükçe köyde oturma eğilimi azalmaktadır. Yukarıda belirtilen en küçük değer en geç kardeşi ifade etmektedir. Bu bulgular köy kökenli ailelerinin çocuklarının en az % 80 oranında köyü terkettiğini göstermektedir. Bir kuşaktan diğerine değişimin bu ölçüde yüksek olması makro istatistiklerin ortaya koyduğu aşırı hızlı kentleşme ve bölge dışına göç gibi eğilimleri mikro düzeyde aile içinde ve kuşaklar arasında belgelemektedir. Bir vurgu yaparak durumu daha çarpıcı bir biçimde ifade edebiliriz: son bir kaç on yıl içerisinde kırsal aileler her beş çocuktan en az üç hatta dördünü kentlere ve kasabalara göndermişlerdir.

GAP-içindeki kentlerde göç il ve ilçe merkezleri arasında aşağı yukarı eşit olarak dağılmaktadır: ilçe ortalaması % 41.6 ile % 47.8, il ortalaması ise % 37.2 ile % 42 arasında değişmektedir. Son bulgular köye en yakın yerleşim biriminin (kasaba, ilçe merkezi) göçmen nüfusu karşılama küçümsenmeyecek bir ilk basamak oluşturduğunu göstermektedir. Diğer yandan, yukarıda belirtilen oranlar kendi içlerinde kasaba ve kent kökenlileri de barındırmaktadır fakat bunların oranı % 15 düzeyinin altındadır.

23. Göç eden birinci kuşak hane reislerinin göç nedenleri en özlü biçimde ifade edilecek olursa topraksızlık ve işsizlikten kaynaklanan geçim sıkıntısı ve yoksulluktur. Nitekim GAP-ıçi kentlerdeki hane reislerinin % 85'i göç nedenini bu çerçevede içerisinde açıklamaktadır. Topraksız kalan aileler kırsal bölgede geçimini sağlayacak iş bulamamaktadır. Az topraklılar için toprak tek başına geçimi sağlamaktan uzaktır. Toprağın olması halinde dahi çok sayıda insan aynı topraktan geçinmeye çalışınca gelir kimseye yetmemektedir. Nihayet ağırlıkla tahıl monokültürüne ya da hayvancılığa dayalı tarım senenin uzun dönemlerinde aileyi işsiz bırakmaktadır. Diğer bir deyişle toprak yeterli geçim kaynağı ve aileyi yıl boyunca istihdam eden bir kaynak niteliğinde değildir.

Kırdan kente göçün çekim boyutları üzerinde durulduğunda göçmenlerin yaptığı değerlendirmeler kentin kırsal yörelere oranla her bakımdan çeşitlenmiş, yeni ve zengin olanaklar bakımından üstünlüğünü esas almaktadır. Özellikle dile getirilen konu iş ve istihdam olanaklarının bolluğu ve kazanç olanaklarına yakınlıktır. İşgücü piyasasının yapısı yönünden kentin göçmenlere ancak düşük gelirli, istikrarsız ve güvencesiz işler vadettiğine hatta uzun süren işsizlik dönemlerinde bu kadarının dahi elde edilmesinin zor olduğuna değinilmektedir. Çelişik gibi görünen bu iki olguyu şöyle yorumlayabiliriz. Birincisi kentin sağladığı ekonomik ve toplumsal olanaklar ne kadar zayıf olursa olsun kırdan daha gelişmiş, çeşitlenmiş ve zengindir. Diğer bir deyişle bir iki ekonomik faaliyete dayalı alt yapı yönünden çok geri ve ancak kısa süreli istihdam yaratabilen kır ekonomisi kentle karşılaştırıldığında topraksız ya da az topraklı aile için ciddi geçim alternatifleri sunamamaktadır. Örneğin kentte yoksul bir ailenin eğitim ve sağlık olanaklarından en asgari düzeylerde yararlanabildiği düşünülebilir ama bu olanakların hemen hiç bulunmadığı kırsal ortama göre kent hiç değilse becerebilen azınlık için bir çıkış yolu sunmaktadır.

24. Kenti tecih edenler hakkında bazı saptamaları kısaca şöyle özetleyebiliriz. Köylerinden ya da kasabalarından çıkıp şu an buldukları kente yerleştiklerinde çevrelerinde kendi yörelerinden pek az hatta hiç kimse bulamayan ilk ya da öncü göçmenler (Gilbert, A., J. Gugler, 1992) bir tarafa bırakılırsa büyük çoğunluk için göçün aile, akraba ve hemşerilerle dolu oldukça tanıdık bir çevreye yapılan bir hareket olduğu anlaşılmaktadır. Bir kere göç kişinin tek başına ya da ailesiyle gerçekleştirdiği yepyeni bir ortamda yalnızlık içeren bir olgu olarak görülmesinin yalnızlığı ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi göçmen nüfusun göçün özellikle ilk dönemlerinde ortaya koydukları oldukça yaygın bir davranış biçimi yakınların olduğu mahallelerde toplanmalarıdır. Diğer

bir deyişle ortalama göçmen en az bir iki yakının olduğu bir çevreye yerleşmektedir. Daha önceki kent ziyaretleri ve köy dışında çalışma deneyimi tekrar hatırlandığında göçmenin zaten bildiği ve hemen her sorununu danışabileceği yakınlarının olduğu bir çevreye taşındığı görülmektedir. Kent yaşamına uyum bu yönleriyle hayli kolaylaşmaktadır.

Gaziantep ve Diyarbakır dışındaki yerleşim birimleri henüz belirli bir karmaşıklık, yoğunluk ve büyüklük düzeylerine ulaşmış kent merkezleri niteliğinde değildir. Gerek kültürel ve gerek toplumsal ilişkilerin özellikleri bakımından bu yerleşim birimleri göç eden nüfusun kültürel ve toplumsal özelliklerine paralel özellikler sergilemektedir. Son yıllarda nüfusları patlarcasına büyüyen bu merkezler zaten küçük bir yerli nüfus dışında esas olarak göçmen gruplarından oluşmaktadır. Bu nedenle göç bu olayı gerçekleştiren birey ya da aile için yepyeni ve bilinmeyen bir dünyaya gelip yerleşme anlamına hiç mi hiç gelmemektedir.

Üçüncüsü göç her ne kadar yaşam tarzından çalışma yaşamına kadar bazı yeni ortamları ve davranış biçimlerini gündeme getiriyor olsa da ortalama göçmen için bir "yenilik arayıcısı" ya da "yeni yaşam peşinde koşan maceracı" demek doğru olmaz. Çoğunluk modern formel örgütlerde değil küçük çaplı işletmelerde çalışmaktadır ve kişinin yaşam tarzını alt üst edecek kentsel yaşam biçimlerine söz konusu yerleşim birimlerinde rastlamak mümkün değildir. O nedenle göçmenlerin çoğuna özellikle aile, mahalle, cemaat ve hatta kısmen iş yaşamlarında alışageldikleri bir yaşam tarzını bazı değişikliklerle sürdüren yenilikçi değil bilineni devam ettiren göçmenler olarak bakabiliriz. Diğer bir deyişle göç aile ve yakın çevre düzeyinde bir büyük kopuş ve yenilik değil, köyde artık sürdürülmesi zor olan bir toplumsal yaşam biçimini küçük kent ortamında bazı değişikliklere rağmen (ağalığın çözülmesi vs.) sürdürme çabası olarak görülebilir.

25. Bir diğer vurgulanması gereken nokta göçün zincirleme boyutunun son derece güçlü bir şekilde verilerden ortaya çıkmaktadır. Öncü göçmenler geldiklerinde az sayıda ya da hiç hemşerisi olmayanların bir bölümünü oluşturmaktadır. Göç yaygınlaştıkça, kente gelen kimse, orada tanıdıklarının yanına ve onlar orada olduğu için gelmektedir. Kentte hemşeri sayısının çoğalması halen köyde olup benzer ekonomik ve toplumsal sıkıntıları yaşayanları kente göç konusunda esas olarak cesaretlendiren hatta özendiren bir etkidir. O kadar çok ailenin göçmesi durumunda "kural" köyde kalmak değil göçmek haline gelmektedir. Göçün zincirleme niteliği, göçün daha çok göçe yol açması anlamına gelmektedir. (Standing, 1982) Tartıştığımız yapısal durum (yani kırsal yörelerin

ekonomik olanaklar bakımından aşırı sönüklük kentin ise tüm olumsuzluklara rağmen kırdan daha fazla olanak vadediyor olması) bu süreci yaratan ve hızlandıran başlıca etkidir. Köyden kente sık sık yapılan ziyaretlerde ya da göçmenlerin kendi köylerine gittiklerinde kır ve kent bu açılardan sürekli tartışılmaktadır. Köyde olup göçmeyi aklından geçiren bir aile kentteki yakınlarından mükemmel değil ama köydekenden daha iyi durumda oldukları mesajını daha güçlü olarak almaktadır. Araştırmalar bu çerçeve içerisinde göç kararı alan bir ailenin davranışını iyice tartıştığını ve olasılıklar hakkında zengin pratik bilgiler topladığını göstermektedir. (Stirling, 1974) Öne sürmeye çalıştığımız değerlendirmeler ve bunlara destek olarak verilen bulgular GAP bölgesinde de göç hareketinin büyük ölçüde böyle ele alınabileceğine işaret etmektedir.

26. GAP-içi kent örneklemindeki hane reisleri, yaşamak istedikleri yer olarak Güneydoğu ve Doğu Anadolu'yu seçtiklerinde tercihlerini bölge değil il bazında yapmaktadırlar. Hemen herkes yaşamak istediği yer olarak halen bulunduğu yeri işaret etmektedir. Diğer bir deyişle bu bağlamda beğeni ve tercih bölgeye göre değil halen oturmakta olduğu yere göre yapılmaktadır. Nitekim sınırlı bir Gaziantep tercihi dışında bir Güneydoğu merkezinde yaşayıp bir başka Güneydoğu kentini yaşanacak ideal yer olarak gören kimselere pek rastlanmamaktadır. Bu çerçeve içinde Güneydoğu ancak her dört kişiden yaklaşık birinin önceliği olma durumundadır.

GAP-dışı bölgeler düzeyindeki sıralama yine Akdeniz, Marmara ve Ege şeklindedir. Kent sıralaması ise şöyledir: Antalya, İstanbul, İzmir, Mersin ve Adana. Görüldüğü gibi il olarak Antalya, Türkiye'de yaşanacak ideal yere en çok yaklaşan merkezdir. İklim, turizm ve ekonomik canlılığın ötesinde Antalya GAP bölgesinden zincirleme göçün oldukça yoğun olduğu bir kentdir. Diğer yandan göç eğilimi esas olarak Akdeniz ve genel olarak kıyı kentleri yönündedir. Son on yirmi yılda ekonomik gelişme Türkiye'nin iç bölgesinden çok kıyı bölgelerinde yoğunlaşmıştır.

GAP-içi kentlerdeki hane reislerinin % 11.5'i geçimini sağlayacağı huzurlu bir ortam sağlandığı sürece hangi bölge ya da ilde yaşadığının pek bir önemi olmadığını belirtmektedir. Bun karşılık somut olarak yer bildirenlerin oranı % 56.5'tir. Bilindiği gibi bu kategori Güneydoğu dışında yaşamak isteyenlerin oranı biraz daha fazla olmak üzere Güneydoğu ve diğer bölgeler arasında yaklaşık eşit olarak bölünmektedir.

Gençler arasında yaşanılacak en iyi yer olarak Güneydoğu ve Doğu Anadolu'yu görenlerin oranı üst ve daha yaşlı kuşaklara göre belirgin biçimde azalmaktadır. Diğer bir deyişle gençlerde bölge dışına göç etme isteği daha yüksektir. Aynı şekilde köy doğumlulara ve düşük eğitilmişlere oranla il ve ilçe doğumlular ve daha yüksek düzeylerde eğitim görenlerin Güneydoğu dışında yaşama isteği biraz daha fazladır. Kısacası sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe bölge dışına göç etme isteği bir ölçüde olsa da artmaktadır. Bu kesimin Türkiye'nin bazı bölgelerindeki görece üstün ekonomik olanaklardan yararlanma konusunda daha istekli ve bu bölgelerdeki işgücü piyasalarında bir yer edinme yarışında kendilerine daha çok güvenen kimselerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Nitekim gelir düzeyi yükseldikçe bölgeyi terk etmek isteyenlerin oranı artmaktadır. Kentli nüfus düzeyinde ele alındığında bölgenin dışına göç etmeyi düşünenlerin en yoksul ve en çaresizler değil tersine hali vakti nisbeten daha iyi olanlar olması dikkate değer bir konudur. Daha çarpıcı olanı ev sahiplerinin kiracılara oranla çok daha az olarak Doğu ve Güneydoğu'yu tercih etmeleridir. Yani ev sahibi olarak daha yerleşik ve istikrarlı konuma gelmiş hane reisleri daha istikrarsız durumda olan kiracılara göre bölge dışında yaşamın daha iyi olabileceği üzerinde çok daha fazla durmaktadır.

27. Bölge-içi kentlerde istihdam ve ekonomik canlılık yaratmada en önemli araç emek yoğun küçük sanayiler olacaktır. Bu tür sanayi örneğinin Gaziantep'te zaten çok gelişmiş durumda iken Şanlıurfa dahil olmak üzere birçok merkezde şaşılacak kadar az gelişmiştir. Tarımda başlayacak ekonomik canlanma ilk planda tarım alet ve makinalarının bakım ve onarımı, inşaat malzemeleri sanayii (doğrama, demir-çelik aksam vb.), oto, madeni eşya gibi alanlarda patlarcasına büyüyen bir talep yaratacaktır. Kentler bu tur talebi daima yakın yöreden hatta aynı şehrin içinden karşılama eğilimindedir. Gaziantep'in birikim ve desteğinden yararlanarak hızlandırılmış kurslarda yetişecek kimseler çok küçük kredilerle desteklenerek işyeri açmaları teşvik edilebilir. Bu tür sanayilerin en önemli özelliklerinden birisi beceriyi işbaşında yetiştirme yoluyla hızla yaymalarıdır. Aynı şekilde giriş sermayesi çok düşük olduğundan yeni işyerleri de kısa süre içerisinde mantar gibi çoğalır. Bölgedeki aşırı düzeylerde işsiz genç nüfus ise böyle bir sanayi için en önemli alt yapıdır, çünkü ucuz emek anlamına gelmektedir. Bu tür küçük sanayilerden bazılarının çok kısa süreler içerisinde orta çaplı sanayilere dönüşmesi olanağı çok yüksektir. Bu durum bölgede henüz tam olarak oluşmamış olan müteşebbis kültürü ve sanayi kültürünün oluşması ve yaygınlaşmasında önemli rol oynayacaktır. Bu kültürlerin barındığı kurumlar bazı GAP

kentlerinde şaşkırtıcı düzeyde düşük olduğundan bu tedbirlerin büyük önemi gözardı edilmemelidir.

28. Yukarda değindiğimiz müteşebbislik kültürü meselesini elimizdeki kısıtlı tutum sorularına verilen cevaplar ile yeniden gözden geçirmeye çalışalım. Bölge ve bölge dışında kentlerde uygulanan "teşebbüscülük" kavramıyla ilgili iki soruya yer verilmiştir. Bu soruların sorulmasındaki amaç, "hane reislerinin ne ölçüde, teşebbüscü özelliğe sahip oldukları?"nı anlayabilmektir. Sosyoloji literatüründe yaygın olan bir varsayıma göre, bir bölgenin ekonomik anlamda kalkınabilmesi için o yöre insanların teşebbüscü niteliğe veya bununla ilgili değerlere sahip olması gerektiği vurgulanmakta ve savunulmaktadır. Bu nedenle, ekonomik-politik karar ve yaptırımların bir ölçüde olumlu sonuçlar vermesi ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için kişiler düzeyinde "teşebbüscülük" bir ön koşul olarak vurgulanmaktadır.

Sorulara verilen cevaplara bu açıdan bakıldığında bölge insanın çalışkan ve iyimser olduğu görülmektedir. GAP-içi ve GAP-dışı Kent anketlerimizde, hane reislerine "sizce müslümanlık dininde tembel, tembel oturmak günah mıdır?" ve "karamsar insanlardan uzak durur musunuz" soruları soruldu.

Elde edilen bilgiler, genel olarak bu hane reislerinin büyük bir çoğunluğunun bu iki soruya olumlu cevaplar verdiklerini ortaya koymaktadır. "Sizce Müslümanlık Dininde Tembel Tembel Oturmak Günah mıdır" sorusunu ele aldığımızda % 94 oranında büyük bir çoğunluğun bu soruya "evet" dediklerini görmekteyiz. Diğer bir ifade ile, bu insanların boş oturma değil de bir iş yapmayı tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, "Karamsar İnsanlardan Uzak Dururum" önermesini ele aldığımızda gene oldukça yüksek bir yüzünün (%86) bu soruya "evet" dedikleri görülmektedir. Teşebbüscülük kavramı, kendi tanımını çerçevesinde, teşebbüscü insanların; çalışmayı ve iyimser bir değer yargısını benimsediklerini göstermektedir. Konu bu tanım içerisinde irdelendiğinde, gerek GAP bölgesinde olan ve gerek bölgeden metropolitan illerimize göç etmiş insanların büyük bir çoğunluğunda teşebbüscü değerlerin kabul edildiği sonucu ortaya koymaktadır.

Kent anketi uygulanan hane reisleri GAP bölgesi ve GAP bölgesi dışı olarak iki kategori halinde ele alındığında GAP bölgesindeki hane reislerinin GAP-dışına göre daha fazla teşebbüscü değerlere yakın olduklarını göstermektedir. Diğer bir ifade ile, GAP bölgesinde daha çok teşebbüscülük ruhu vardır varsayımı ortaya çıkmaktadır. Çalışma olanakları

verildiğinde bu insanların severek ve gönülden iş sahibi olmaya hazır olduklarını bu aşamada vurgulamakta yarar var.

29. Peki anket yaptığımız köylü hane reisleri göç ile ilgili konuları nasıl değerlendirmektedirler? Onların ilişkileri ve tercihleri kent ve göç yönünde midir? Şu an geçici ya da sürekli olarak hane üyelerinden köy dışında kimse olup olmadığı yolundaki soruya, hane reisi % 22.5'i olumlu; % 77.5 olumsuz yanıt vermiştir. Dışarıda olanların çoğu oğullarıdır. Bu durum özellikle küçük üretici olan kırsal hanelerin oğulların köy dışı istihdamı yoluyla nüfus baskısını azaltmak ve hane gelirini artırmak yolunda bir strateji izledikleri biçiminde yorumlanabilir.

Şu an hane dışında olan ve nerede oldukları belirlenebilen oğullardan çoğu köylerinin bağlı bulunduğu ilde, yani bölge içindedir. Rakamlara genel olarak baktığımızda, düşük oranda bir kır-kent nüfus hareketliliği olduğu gibi yanıltıcı bir sonuca ulaşabiliriz. Bu yanıltıcılık iki nedenden kaynaklanabilir. İlki, verilerin kodlanmasına ilişkin "teknik" bir sorun: ailede geçici ya da sürekli göç eden birden fazla oğul olmasına karşılık, bunlardan, yalnızca en büyük oğula ilişkin bilgiler alınmıştır. Bu nedenle muhtemelen gerçekte varolandan daha düşük bir sayıyla karşılaşırız. Ancak bu teknik sorun ankete geri dönüp yeniden kodlama yapılarak aşılabılır. İkincisi, özellikle sürekli göç bağlamında, ailenin bir bölümünün köyde kalıp diğer bölümünün göçetmesi gibi bir süreç yerine, ailenin tümünden göçettiği ve bu nedenle de geride, göçedenlerin bilgisinin alınabileceği kimsenin kalmadığı bir süreç yaşanıyor olabilir.

30. Köy dışında yerleşmiş akrabaları olup olmadığı biçimindeki soruya, örneklem hanelerinden % 71.5'i olumlu yönde yanıt vermiştir. Bu büyük oğuldan yola çıkarak edindiğimiz düşük göç izlenimini değiştirmektedir. Bu yüksek oran, kırdan kopuş sürecini ve kentleşme hızını açıklaması bakımından önemlidir. Bir başka önemli nokta, bu akrabalarından önemli bir bölümünün (% 41) konuşulan hane reisinin kardeşlerinden müteşekkil olmasıdır. % 59 oranındaki diğer akrabalar, çoğunlukla, amca, amcaoğlu, dayı ve yeğenlerdir.

Bu dağılımı yeniden düzenlediğimizde, örneklem hanelerinin çoğunlukla bölge içinde ve köylerinin bağlı olduğu ilde akrabalarının olduğunu daha rahat görebiliyoruz. Buna göre, akrabaların % 75.2'si örneklem illerinde, % 1'i diğer Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde, % 20.2'si Batı illerinde ve nihayet % 3.6'sı yurt dışında yaşamaktadır.

Söz konusu akrabaların ne süredir dışarıda olduklarına baktığımızda, 1-5 yıldır akrabaları dışarda olanlar örneklemin % 21.5'ini; 6-10 yıl kategorisinde olanlar örneklemin % 22.4'nü; 11-15 yıl 13'ünü ve nihayet 21 ve daha fazladır akrabaları göçetmiş olanlar örneklemin 28'ni oluşturmaktadır. Bu durum, bölgede zamana yayılmış bir kentleşme sürecinin yaşandığı ve bu sürecin özellikle son 10 yılda önemli bir hız kazandığını gösteriyor. 21+ yıl kategorisinde yığılma önceki yılların birikimini de içerdiği için, en kalabalık grup bu kategoride gözlenmiştir. Oysa geçtiğimiz ilk 10 yılın toplam miktarı (% 43), ondan önce gelen 10 yılda gerçekleşen göç miktarından (% 28) önemli oranda fazladır. Benzer bir gözlem, bölge içi kırdan kente göç ve illerarası bölge dışına göç arasındaki ilişki bağlamında da yapılabilir. Batı illerine olan göç özellikle son 5 yılda bir artış göstermiş durumdadır.

31. "Sizin köyden göçedenlerin çoğunlukla gidip yerleştikleri yerler neresidir?" sorusuna, köy örneklemindeki hane reisleri 3 il belirterek yanıt vermişlerdir. Buna göre, ilk sırayı GAP illeri almaktadır. İlginç olan, Adana, İçel gibi Güneybatı illeriyle İstanbul, İzmir gibi Batı metropollerinin hem birinci hem ikinci hem de üçüncü gidilen yer düzeyinde en çok gidilen yer olarak çok sayıda hane tarafından zikredilmesidir. Ankara'nın çok az sayıda hane reisi tarafından gidilen yer olarak gösterilmesi bizim araştırma planımızın Ankara'yı dışarda bırakıp Adana, İzmir ve İstanbul'a yoğunlaşmasının isabetini göstermektedir.

En çok göç edildiği 1. sırada söylenen merkezler dağılımına göre, GAP içindeki örneklem illeri arasında en yüksek hareketlilik (ya da göç tercihi oranı) Gaziantep'te görülmektedir (% 30.4). Bu ili, sırasıyla, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin izlemektedir. GAP-dışı merkezlerle birlikte baktığımızda, Adana-Mersin yöresine göç veren GAP illeri olarak, sırasıyla, Şanlıurfa (% 42.0), Mardin (% 25.2), Diyarbakır (% 24.4) ve çok daha düşük oranlarda Gaziantep ve Adıyaman görülmektedir. İzmir en çok göçü Diyarbakır (% 71.9) ve Mardin'den (% 25.0); İstanbul ise Mardin (% 63.9) ve Diyarbakır'dan (% 25) almaktadır. Ancak, daha önce de tesbit edildiği gibi, her il en çok hareketlilik oranına öncelikle kendi içinde sahiptir. Bunu izleyen sıra ise Mardin için Adana-Mersin (% 28.2) ve İstanbul (% 19.7); Diyarbakır için Adana-Mersin (% 22.4) ve İzmir (% 16.1); Şanlıurfa için yalnızca Adana-Mersin'dir. Adıyaman ve Gaziantep köyleri kendi il merkezleri dışına olan göçler açısından (en azından ilk sırada anılan göç hedefleri arasında), önemsiz oranlarda temsil edilmektedir.

Aslında ilk tercih edilen yerler arasında GAP içi ve GAP dışı ayırımı yapıldığında, burada da, asıl ağırlığın Adana-Mersin'de olduğu, bunu İstanbul ve İzmir'in izlediği görülecektir. Adana-Mersin, yaklaşık 50 yıldır süregelen mevsimlik işçilik yoluyla tanınıp, bilinen bir alan olarak, bölge insanı için, kalıcı göçün de başlıca hedefi halinde görünmektedir.

32. Öte yandan köylü hane reislerinden kent yaşamı ile köy yaşamı arasında tercih yapmalarını istediğimizde hane reislerinden % 57.2'si "köyde", % 34.5'i "şehirde" ve nihayet % 8.2'si "farketmez" biçiminde yanıt vermiştir. Bunu izleyen soru olarak, seçimlerine bakılmaksızın, köyde ve şehirde yaşamının iyi ve kötü yanları sorulmuştur.

Gelen cevapları genel olarak değerlendirdiğimizde ortaya çıkan en çarpıcı sonuç işsizlik açısından köy sorunlu olsa da, kentin bu konuda bir çözüm sunmadığının, en azından örnekleme giren hane reisleri bağlamında anlaşılması olduğudur. Dükkan açabileceğini söyleyen iki kişi dışında kentte iş bulma olanağı olduğunu söyleyen tek bir hane reisi bile yoktur. Kentin cazibesi ağırlıklı olarak çocuklarını okutabilme olanağı ve yaşam standardının yüksekliği çevresinde odaklanmaktadır. Öte yandan, kentsel ideolojinin bir parçası olarak düşünebileceğimiz hava kirliliği, gürültü gibi sorunların farkında olma halinin, görüşülen köylü hane reisleri tarafından da çoğunlukla paylaşılmaması; dahası, köyün iyi tarafı olarak özellikle bu tür sorunlardan muaf olmanın gösterilmesi çok çarpıcıdır. Kısaca, yukarıda sıralanan olumluluk ve olumsuzluklara bakarak, kentin çekici yanının ekonomik olmaktan çok yaşam standardı bağlamında değerlendirilebilecek özellikleri olduğunu söyleyebiliriz. Geçim sıkıntısı ve işsizlik hem köy hem kent hayatı için bir olumsuzluk olarak söylenece de, oran kent bağlamında daha yüksektir. Dahası, köyün iyi yanları olarak % 33.9 gibi yüksek bir oranla temsil edilen geçim rahatlığı, masraf azlığı gibi öğeler kentte tam tersine dönmektedir. Kent, belli ekonomik ve çevresel fedakarlıklar karşılığında kazanılan bir sosyal cazibe mekanı olarak görülmektedir. Bu cazibenin odağında da hanelerin kendilerinden çok eğitim yoluyla çocuklarının geleceğine yapılan yatırım durmaktadır.

33. Çocuklarının köyde mi yoksa şehirde mi yaşamalarının daha iyi olduğu sorusuna, geçerli yanıt veren 698 hane resinden 80.7'i şehirde, % 16.9'i köyde; ve nihayet % 2.5'i farketmez ya da bilmiyorum şeklinde yanıt vermiştir. Çocukları için şehri tercih edenlerin neden burayı seçtikleri sorulduğunda, geçerli yanıt veren 560 hane reisinden % 67.5'i okumaları için; % 19.1'i şehrin gelir imkanı bol olduğu için; %

8.5'i hem okul hem de iş olanağı olduğu için çocuklarının şehirde yaşamalarını istediklerini söylemişlerdir. Görüldüğü gibi, kırsal haneler, kenti, kendilerinden çok çocuklarının geleceği açısından bir olanak olarak görmektedirler. Bu anlamda, kente göç de, haneyi kurtarmaktan daha çok çocuklarını "kurtarmak" için başvuru olan bir yoldur. Çocuk, bir anlamda ailenin kendini geleceğe ilıştirmesinin somut ifadesidir. Böyle bakıldığında gelecek kenttir ve çocuklar kentte yaşamalıdır. Bu durum, basitçe, kırsal nüfus baskısını azaltmanın bir yolu olarak çocukların bir kısmının okutulup kentte yerleşmesini sağlamaktan daha fazla şey ifade etmekte; daha geniş bir "modernleşme" çerçevesinin yerleşmişliğine işaret etmektedir. Bu da, okul dolayımıyla, yalnızca ekonomik değil, ama ondan da önemli olarak sosyal sınıf atlama gibi kent kaynaklı ideolojinin kırdada da egemen hale geldiğini göstermektedir. Gösterdiği bir başka nokta kırsal alanın bir üretim alanı olarak değil, bir sosyal varoluş tarzı olarak reddedildiğidir. Kırsal haneler, tarımsal üretimden çok, köylülük ve köylülüğün ifade ettiği yaşam tarzlarıyla pek de olumlu olmayan bir ilişki içinde olduklarını göstermektedirler. Bu, bölge planlaması açısından bakıldığında, olumlu bir potansiyel olarak ele alınabilir.

Oysaki, Türkiye'de ve dünyada kırdan kente göç üzerine yapılan çok sayıda araştırmanın bulgularının ortaya koyduğu genel sonuç (Keleş, 1982), kentin göç eden kuşak için ekonomik olarak daha üstün olduğu yönündedir. Bu bulgulara göre, kente göçün yarattığı ailevi, kırsal, kentsel ve genel ekonomik ve toplumsal sorunlar açısından bakıldığında göçen ailelerin büyük çoğunluğunun göç kararından pişman olmadıkları ve karşılaştıkları güçlüklerle rağmen tercihlerini genel olarak kent lehinde kullandıkları ifade edilir. Bizi kent anketinden yola çıkarak ulaştığımız bulgular da bu yöndedir. Ancak, köyden doğru baktığımızda bunun böyle olmadığı ve yaygın bulgunun kente göç etmeyi tercih etmiş köylülerin görüşü olduğu ortaya çıkmaktadır.

34. Köy örneklemindeki hane reislerine "Doğu'da mı yaşamak iyi Batı'da mı? Hangisini tercih edersiniz?" sorusuna, hane reislerinin % 56.2'si 'Doğu'da'; %41.9'u 'Batı'da'; ve nihayet % 1.9'u 'bilmiyorum' biçiminde yanıt vermiştir. Doğu'yu tercih edenlerin çoğunluğu, neden olarak, basitçe memleketleri olduğu için yanıtını vermiş, bunu akrabalarıyla birlikte olma isteği, Doğu insanının konukseverliği gibi hep sosyal kökenli gerekçeler izlemiştir. Batı'yı seçenlerse, ağırlıklı olarak, bu tercihlerinin nedenini Batı'nın daha gelişmiş olması, hizmetin fazlalığı, güzel ve temiz olması gibi gerekçelere bağlamışlardır. Bu dağılımlara genel olarak baktığımızda, bölgedeki kırsal hanelerin Doğu-Batı arasında seçim yapmaktan çok kır-kent

arasındaki ayırırnda anlamlı tercihler yaptığını görüyoruz. Bu durum, özellikle, sosyal olanaklara kavuşma ve çocuklarını okutma özleminde kendini göstermektedir.

35. Makro düzeydeki göç verilerinden yola çıkarak ortaya konulamayacak ama bu araştırmanın veri setlerinin analizi ile ulaşılabilir ve sosyo-kültürel açıdan çok önemli olan bir başka konu kültürel kimlikler ile ilgilidir. Kültürel kimlik yapılanmaları üzerine yıllarca çalışmış olan araştırmacılar (Güvenç, 1993; Yalçın-Hekman, 1986, 1991), kültürel kimliklerin konuşulan dil etrafında oluştuğunu göstermişlerdir. GAP bölgesi köylerindeki hane reisleri ve GAP içindeki şehir merkezlerinin son on-onbeş yılda oluşmuş mahallelerinde oturan hane reisleri ve metropollerde bölge kökenli hane reisleri açısından bakıldığında farklı düzeylerde kültürel kimlik çoğulculuğunun oluştuğunu bu araştırmanın bulgularına dayanarak belirtmek mümkündür. Konuşulan dillere odaklanarak oluşan kimlikler kültürel çoğulcu toplumlarda o toplumu zenginleştiren bir kültürel kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu çoğulculuğun göç hareketlerini kolaylaştırdığını ve göçülen yerdeki uyumu hızlandırdığını söyleyebiliriz. Ayrıca, iç ve dış göç oranları toplamının (*turnover rate*) bu bölgede diğer bazı bölgelere göre düşük olsa bile (Gedik, 1992), yükselmekte oluşunu böyle bir kültür ve kimlik çoğulculuğuna bağlayabiliriz. Bu konunun sosyoloji ve antropoloji işbirliği çerçevesinde incelenmesi ve kültürel kimlik konuları ile ilgili politikaların bu araştırmaların bulgularına göre şekillendirilmesi çok uygun olacaktır.

36. Araştırmamızın bulgularını ve bu bulgulardan geliştirilebilecek politika önerilerini tartıştığımız bu bölümün son konularından birisi GAP bölgesinin en önemli sorunları konusunda hane reislerinin ne düşündükleridir.

Bölgedeki beş ilin kırkyedi köyünden aldığımız köy hane reisleri örnekleminin %60'ı fakirlik, topraksızlık, toprak dağılımındaki bozukluk, fabrikasızlık, sanayileşememe ve işsizlik gibi ekonomik sorunları bölgenin en önemli sorunları olarak görmüşlerdir. Köylü hane reislerinin %15'i işsizlik ve terörü birlikte sorun olarak görmüş ve dikkatleri bu ilişkiye çekmiştir. Bu yüzdeye terörü kendi başına sorun olarak ele alanları (% 7) da katarsak bu oran yükselmektedir. Köylerdeki hane reislerinin %10'u susuzluk ve sulama olanaklarına henüz kavuşmamış olmayı en önemli sorun olarak görmüşler; geri kalanlar da bölgelerarası eşitsizlik, gelneksel yapı ve ağalık sistemi, sosyal olanekların azlığı ve eğitimsizlik gibi sorunlara dikkat çekmişlerdir. IV. bölümdeki veri analizlerinin de

gösterdiği gibi Mardin köylerine doğru gidildikçe işsizlik ve terör daha çok vurgulanarak ortaya çıkmaktadır.

GAP-ıçi on kent merkezinden seçtiğimiz hane reisleri bölgenin en önemli sorunları olarak neyi görmüşlerdir? Nizip (% 71), Ergani (% 67), Urfa Merkez (% 56), Mardin Merkez (% 51), Siverek (% 51) ve Diyarbakır Merkez (% 46), Kızıltepe (% 45), Gaziantep Merkez (% 43), Besni (% 38) ve Adıyaman Merkez'in son on-onbeş yılda oluşmuş mahallerinden örnekleme giren hane reislerinin büyük bir yüzdesinin dikkat çektiği en önemli sorun işsizlik olmuştur. İşsizlik ve terör sorunlarını birlikte bölgenin en önemli sorunu olarak gören hane reisleri Besni'de (% 45), Adıyaman Merkez'de (% 39), Diyarbakır Merkez'de (% 37), Kızıltepe'de (% 28) ve Mardin Merkez'de (% 27) düzeylerine ulaşmıştır.

GAP-dışı metropollerden Adana'da yerleşmiş olan bölge kökenli hane reisleri arasında bölgenin en önemli sorunu olarak işsizliği görenler %63 düzeyindedir. Aynı yüzde İzmir'de yerleşmiş olan bölge kökenli hane reisleri arasında % 57, İstanbul'da ise %49 düzeyindedir. Sulamanın başlamamış olması ve geri kalmışlık gibi sorunlar ile terör, dil ve kültürel kimlik gibi sorunlar diğer en önemli sorunlar kategorilerini oluşturmaktadırlar. Bu bölümün giriş paragrafında belirttiğimiz gibi anketlerde sorduğumuz "başladığından bu yana GAP'ın size bir faydası oldu mu" şeklindeki soruya hane reislerin büyük bir çoğunluğu "hayır" şeklinde cevap vermiştir. Ancak, yukarıda ortaya konan sorunların büyük çoğunluğunun çözümünü GAP ile bölgede başlamakta sulama ve kalkınma projeleri çerçevesinde buldukları da açık olarak ortaya çıkmaktadır. Öyleyse GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin hem bu projeleri tamalama yönünde ve hem de son yıllar içinde yapmakta olduğu gibi sosyo-kültürel yapıların anlaşılması ve planlama sürecine katılması yönündeki çabalarına devam etmesi gerekmektedir. Bu konudaki süreklilik başlamak kadar önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKÇAY, A. (1985) "Traditional Large Land Ownership and Its Transformation in Two Southeast Anatolian Villages," Unpublished Master of Science Thesis, Department of Sociology, Middle East Technical University.
- AKÇAY, A. (1987) "Türkiye Tarımında Büyük Topraklı İşletmelerin Oluşum Süreçleri Üzerine Notlar," *11. Tez*, No.7.
- AKÇAY, A. (1989) "From Landlordism into Capitalist Farming in Turkish Agriculture," *Journal of Social Studies*, No.46, October 1989, pp.35-72.
- AKŞİT, B. (1985) *Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme*, Turhan Kitabevi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar, No. 7, Ankara.
- AKŞİT, B. (1990) "Küçük Meta Üretimi, Sosyo-Kültürel Değişme ve Güneydoğu Anadolu," *Toplum ve Bilim*, 48/49.
- AKŞİT, B. (1993) "GAP'ta Sosyo-kültürel Yapı ve Çiftçi Örgütlenmesi", *GAP Sulama Alanlarında Çiftçi Örgütlenmesi ve Sulama Sisteminin Yönetimi* TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası & Friedrich Ebert Vakfı, Abant Oteli, Bolu.
- AKŞİT, B., A. AKÇAY, A. ATAÜZ, L. HESLİNG, AND G. COŞKUN (1993) "Management, Operation and Maintenance of Gap Irrigation Systems; Socio-Economic Studies" Halcrow-Dolsar-RWC Joint Venture- GAP Regional Development Administration.
- ALPAR, İ., S. YENER. (1991) Gecekondü Araştırması, DPT, Ankara.
- ARAS, A. (1956) *Güneydoğu Anadolu'da Arazi Mülkiyeti ve İşletme Şekilleri*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No.100, Ankara.

ARICANLI, T. and SOMEL, K. (1979) "Türkiye'de Toprak Dağılımında ve Tarımda Değişimin Niteliği Üzerine Gözlemler", *Gelişme Dergisi*, Vol.VI. Nos. 22-23, (Winter 1979), pp.91-113).

ARIKAN, B. (1994) "Descriptive Analysis of Inter-provincial Migration: GAP Region, 1975-1980 and 1980-85" ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama bölümüne sunulmuş Bilim Uzmanlığı Tezi.

ATAUZ, S., S. ALTUNTEK, A. ATAUZ, S. BAĞCI, E. BAYIR, M. ÖZUĞURLU, M. YEĞEN (1992) "GAP Kültürel Gelişim Projesi" Kültür Bakanlığı Eğitim dairesi Başkanlığı.

AYATA, S. (1989) "Toplumsal Çevre Olarak Apartman ve Gecekondu", *Toplum ve Bilim*, No:46/47, Yaz/Güz.

AYATA, S., AYATA, A. (1993) "Konut Çevrelerinin Sosyolojik Boyutları" TC. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi, Ankara.

AYDIN, Z. (1986) "Aspects of Rural Development in Southeastern Turkey: The Household Economy in Gisgis and Kalhana," Unpublished Ph.D. Thesis, U.K.: Durham University.

BAŞTUĞ S. (1979) Urban Growth and Cultural Change: Two Squatter Settlements in Ankara, Unpublished Ph. D. Thesis, University of Texas at Austin, Department of Anthropology

BEŞİKÇİ, I. (1969) *Doğu Anadolu'nun Düzeni: Sosyo-ekonomik ve Etnik Temeller*, E Yayınları, İstanbul.

BORATAV, K. (1981) *Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm*, Birikim Yayınları, İstanbul.

BORATAV, K. (1991) *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

BOZARSLAN, M.E. (1966) *Doğu'nun Sorunları*, İş Matbaası, Ankara.

BROMLEY, R., C. GERRY (1979) "Who are the Casual Poor", R. Bromley and C. Gerry (eds) *Casual Work and Poverty in Third World Cities.*, John Wiley, London.

- Ç.Ü. Ziraat Fakültesi (1988) *GAP Tarımsal Araştırma ve Geliştirme Proje Paketi: Kollokyum II Bildirileri*, Adana.D
- ÇEVİK, B. (1986) "Türkiye'de Toprak ve Tarım Reformu ve Kırsal Yerleşimin Yeniden Düzenlenmesi Sorunu," Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Adana.
- ÇINAR, M. and SİLİER, O. (1979) *Türkiye Tarımında İşletmeler Arası Farklılaşma*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, No.165, İstanbul.
- DEMİR, N. and ARIKBAY, C. (1991) *GAP Bölgesinde Verimlilik İlişkileri*, MPM Yayınları : 448, Ankara.
- DİE (1990), *Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları*, TC.
- D.İ.E.,1990, 1990 Genel Nüfus Sayımı:Geçici Sonuçlar, D.İ.E.Matbaası,Ankara.
- D.İ.E.,1989, Domestic Migration by Permanent Residence(1975-1980), Ankara.
- DİE, (1991) *The Summary of Agricultural Statistics*, Ankara.
- DİE, (1991) *Türkiye İstatistik Yıllığı*, Ankara.
- ELTA Müh. A.S (1991) *Sektörel Mevcut Durum Raporu*, Ankara.
- ELTA Müh. A.Ş. (1992) *GAP Bölgesel Ulaşım ve Altyapı Geliştirme Çalışması Projesi, C: Politikaların Gözden Geçirilmesi Raporu*, No: 3.
- ERHAN, S. (1992) "Identity Formation and Political Organization Among Anatolian Nomads: The Beritanli Case," Unpublished Ph.D. Thesis, Submitted to Department of Anthropology, University of Texas at Austin.
- ERTÜRK, Y. (1980) "Rural change in Southeastern Anatolia: An Analysis of Rural Poverty and Power Structure as a Reflection of Center - Periphery Relations of Turkey," Unpublished Ph.d. Thesis, Cornell University, U.S.A.

- FRY, F. and SERTEL, A. (1967) *Land Ownership and Peasant Orientations in Rural Turkey*, Rural Development Research Project, Report No.6, MIT, Massachusetts.
- GEDİK, A. (1992) "The Effects of in- and Out-migration on Urban Growth in Turkey (1965-85) and A Comparison with the Developed Countries" *Papers in Regional Science: the Journal of the RSAI* 71, 4: 405-19.
- GILBERT, A., J. GUGLER (1992) *Cities, Poverty and Development: Urbanization in the Third World*, OUP, New York.
- GÜVENÇ, B. (1993) *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- HUPPERT, W. and WALKER, H-H. (1989) *Management of Irrigation Systems: Guiding Principles*, Sonterpublication der GTZ, No:240, Rural Development Series, Eschborn, Germany.
- ILO (1972) *Employment Incomes and Inequality*, ILO; Geneva.
- İ.T.O.,1991, Gelişmiş Ülkelerin Azgelişmiş Bölgelerini Geliştirmeyi Amaçlayan Politikaların İncelenmesi ve GAP Örneği, Haz:B.Açma, Gren Ajans, İstanbul.
- KARSLI, F. (1991) *Women and Outwork*, Department of Sociology Middle East Technical University, Unpublished M. Sc. Thesis, Ankara.
- KELEŞ, R. (1982) *Türkiye'de Şehirleşme*, Gerçek Yayınları, Ankara.
- KEYDER, Ç. (1982) *The Historical Formation and the Present Structure of Small Peasant Ownership in Turkish Agriculture*, ESA Working Paper, METU, Ankara.
- KEYDER, Ç. (1983a) "The Cycle of Sharecropping and the Consolidation of Small Peasant Ownership in Turkey", *Journal of Peasant Studies*, Vol.X, No.2-3, pp.130-145.
- KEYDER, Ç. (1983b) "Paths of Rural Transformation in Turkey", *Journal of Peasant Studies*, Vol.XI, No.1, pp.34-49.

- KOÇ, Y. (1991) *İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketinin Güncel Sonuçları*, Ataol, İstanbul. "Türkiye'de Ücretlilerin Mülksüzleşmesi" başlıklı bölüm.
- KOCAMAN T. ve ÖZALTIN. İ. (1986) *Sosyal Yapı-1:Türkiye'de Nüfus Yapısındaki Gelişmeler ve Uluslararası Karşılaştırmalar*, Ankara:DPT No:2054-SPB:396
- KOCAMAN T. ve BAYAZIT, S. (1993) *Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik Nitelikleri*, DPT Yayınları, Ankara.
- KÖYLÜ. K. (1947) *Türkiye'de Büyük Arazi Mülkleri ve Bunların İşletme Şekilleri*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi, Ankara.
- LLOYD, P. (1979) *Slums of Hope*, St Martins Press, New York.
- LLOYD, P. (1982) *A Third World Proletariat*, G. Allen Unwin, London.
- OCAKLI, H. (1992) GAP'ta Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Sulama Sisteminin Organizasyonu Açısından Değerlendirilmesi, *GAP Sulama Alanlarında Çiftçi Örgütlenmesi ve Sulama Sisteminin Yönetimi Uzmanlar Toplantısı Bildirileri*, TMMOB & Friedrich Ebert Vakfı, Bolu.
- OSTROM, E. (1990) "Crafting Irrigation Institutions: Social Capital and Development," *Decentralization: Finance & Management Project*, Volume:1 No:1, Associates in Rural Development, Inc., Burlington.
- ÖZER, A. (1990a) "Doğu Anadolu'nun Aşiret Düzeni" Boyut Yayınevi, İstanbul.
- ÖZER, A. (1990b) "GAP'ın Sosyo-Kültürel Boyutları," *Ekin Belleten*, Dönem Yayıncılık, Ankara.
- ÖZER, A. (1990c) *Güneydoğu Anadolu ve GAP Gerçeği: Sosyo-ekonomik ve Kültürel Boyutlar*, Damar Yayıncılık, Ankara.
- S.P.O.,1989, The Southeastern Anatolia Project Master Plan Study: Final Master Plan Report, Vol 4.

SCOTT, A (1978) "Aspects of Job Stability Amongst Peruvian Manual Workers", *National Development Research Conference*, Glasgow.

SENCER, M. (1993a) *GAP Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Profili*, GAP Bölgesinde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması, Bölüm I, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.

SENCER, M. (1993b) *Araştırma Bulguları*, GAP Bölgesinde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması, Bölüm II, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.

SOSYOLOJİ DERNEĞİ (1993), *Gecekondularda Aileler Arası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü*, Ankara.

STANDING, G. (1982) *Conceptualizing Territorial Mobility in Low Income Countries*, ILO, Geneva.

STIRLING, P. (1974) "Cause, Knowledge and Change", J. Davis (ed) *Choice and Change*, Athlone Press, London.

STIRLING, P. (1988) "Labour Migration and Changes in Anatolia" *Conference on Mediterranean Migrations*, Al Hocaime.

ŞEKER, M. (1987) *Güneydoğu Anadolu Projesi: Sosyal ve Ekonomik Sorunlar*, Verso Yayınları, Ankara.

ŞENSAL, M. (1990) "Socio-Economic Transformation in GAP Region," Unpublished Master of Science Thesis in Department of Regional Planning, Middle East Technical University, Ankara.

TARAKLI, D. (1987) *Deveğiçidi Sulaması: Güneydoğu Anadolu Projesi içinde bir Örnek, Bugünkü ve Planlı Durum*, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.

TDST, (1991) *GAP Bölgesi, Arazi Kullanma Planı, (1990-2005) Çalışma Raporu No:5*, T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.

TDST, (1992) *GAP Bölgesel Faaliyetleri Konumlandırma Raporu*, GAP Bölgesel Ulaşım ve Altyapı Geliştirme Çalışması Projesi, T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.

TDST, (1992) *GAP Mekansal ve Ulaşım Planlaması ve Altyapı Projeleri Kesin Sonuç Raporu*, GAP Bölgesel Ulaşım ve Altyapı Geliştirme Çalışması Projesi, T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.

TIPAS & AFC (1992) *Agricultural Commodities Marketing Survey, Planning of Crop Pattern and Integration of Marketing and Crop Pattern Studies*, Volume I, Republic of Turkey Prime Ministry, GAP Regional Development Administration.

VARLIER, O. (1978) *Türkiye Tarımında Yapısal Değişme, Teknoloji ve Toprak Bölüşümü*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No. DPT:1636-SPD:307, Ankara.

VOLKAN, F. and AKÜZÜM, T. (1992) "Sulama Projelerinin Tasarımında DSI Yaklaşımı ve GAP Örneği," *GAP Sulama Alanlarında Çiftçi Örgütlenmesi ve Sulama Sisteminin Yönetimi Uzmanlar Toplantısı Bildirileri*, TMMOB & Friedrich Ebert Vakfı, BOLU.

WORLD BANK, (1986) *Turkey: Irrigation Management and Investment Review*, Agriculture Operations Division, Country Department I, Europe and Central Asia.

YALÇIN, L.A. (1986) *Kinship and Tribal Organization in the Province of Hakkari, Southeast Turkey*, Unpublished Ph.d. Thesis, University of London, LSE, U.K.

YALÇIN-HEKMANN, L. *Tribe and Kinship among the Kurds* Verlag Peter Lang, Frankfurt am Main.

YALMAN, N. (1971) "On Land Disputes in Eastern Turkey", in G.L. Tikku (Ed.) *Islam and its Cultural Divergence*, University of Illinois Press, Chicago.

YENER, S. ,1984, "1970-75 Döneminde İllerarası Göçler". Ankara: DPT. Basılmamış Makale.

YENER, S. 1977,1965-1970 Döneminde İllerarası Göçler ve Göçedenlerin Nitelikleri,Ankara: DPT No: 1528-SPB:293.

YURDAKUL, O. (1993a) *GAP Alanındaki Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Kısa, Orta ve Uzun Vadedeki Kredi İhtiyacının Araştırılması Projesi, Üç Aylık Birinci Dönem Geliştirme Raporu*, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu ve Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana.

YURDAKUL, O. (1993b) *GAP Alanındaki Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Kısa, Orta ve Uzun Vadedeki Kredi İhtiyacının Araştırılması Projesi, Üç Aylık İkinci Dönem Geliştirme Raporu*,Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu ve Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana.

YURDAKUL, O. (1993c) *GAP Alanındaki Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Kısa, Orta ve Uzun Vadedeki Kredi İhtiyacının Araştırılması Projesi, Üç Aylık Üçüncü Dönem Geliştirme Raporu*, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu ve Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana.